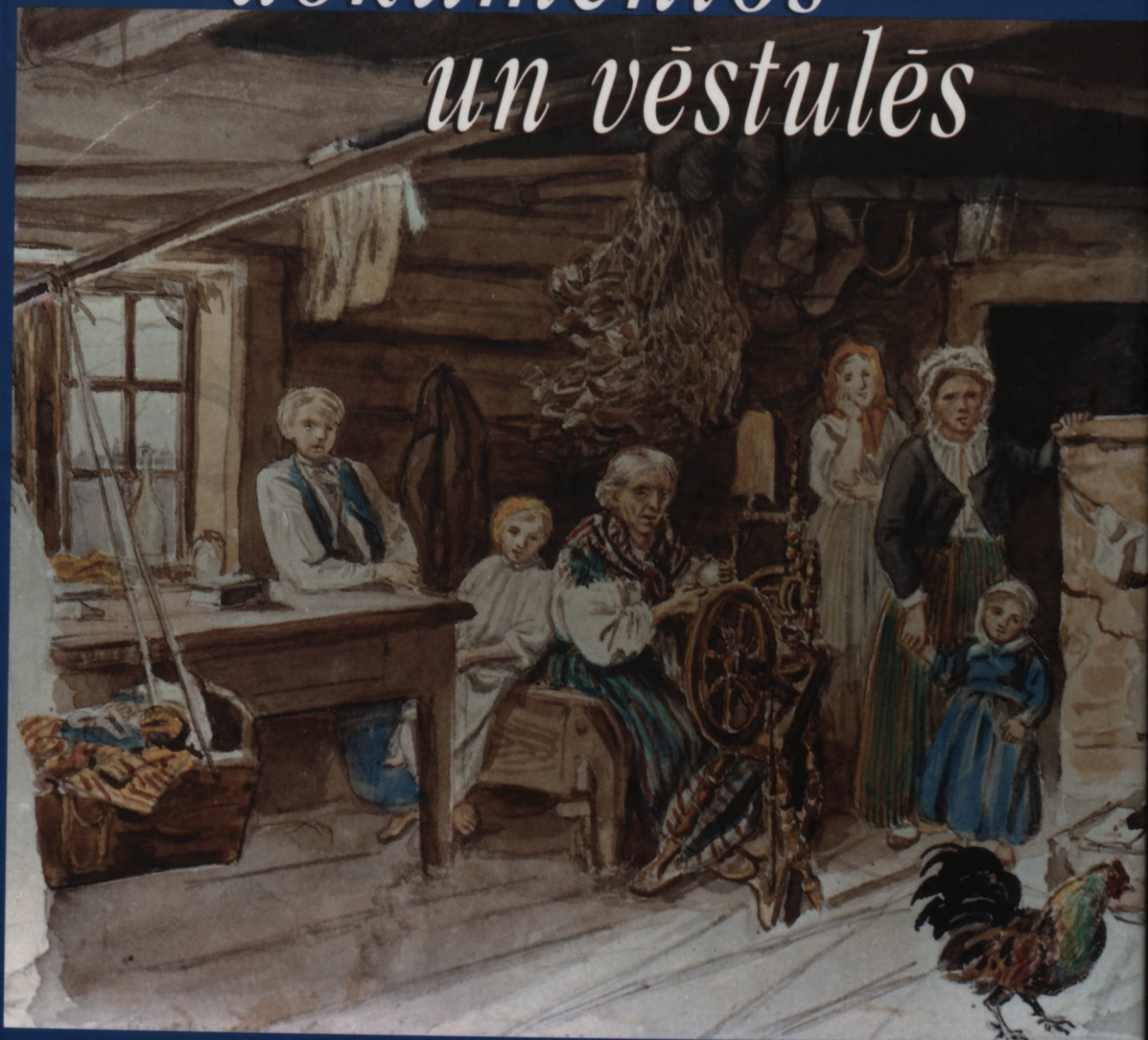

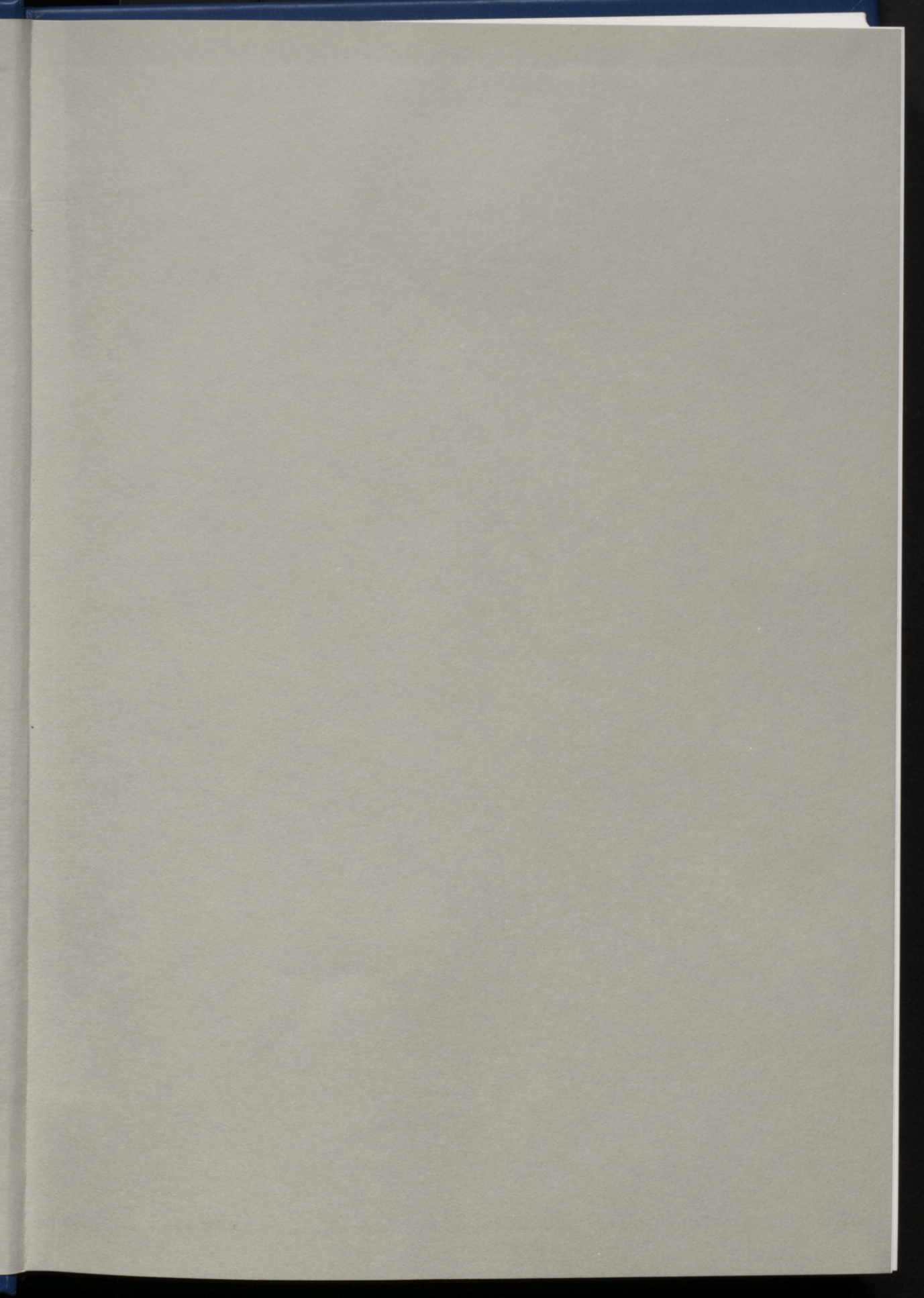
RENĀTE BLUMBERGA

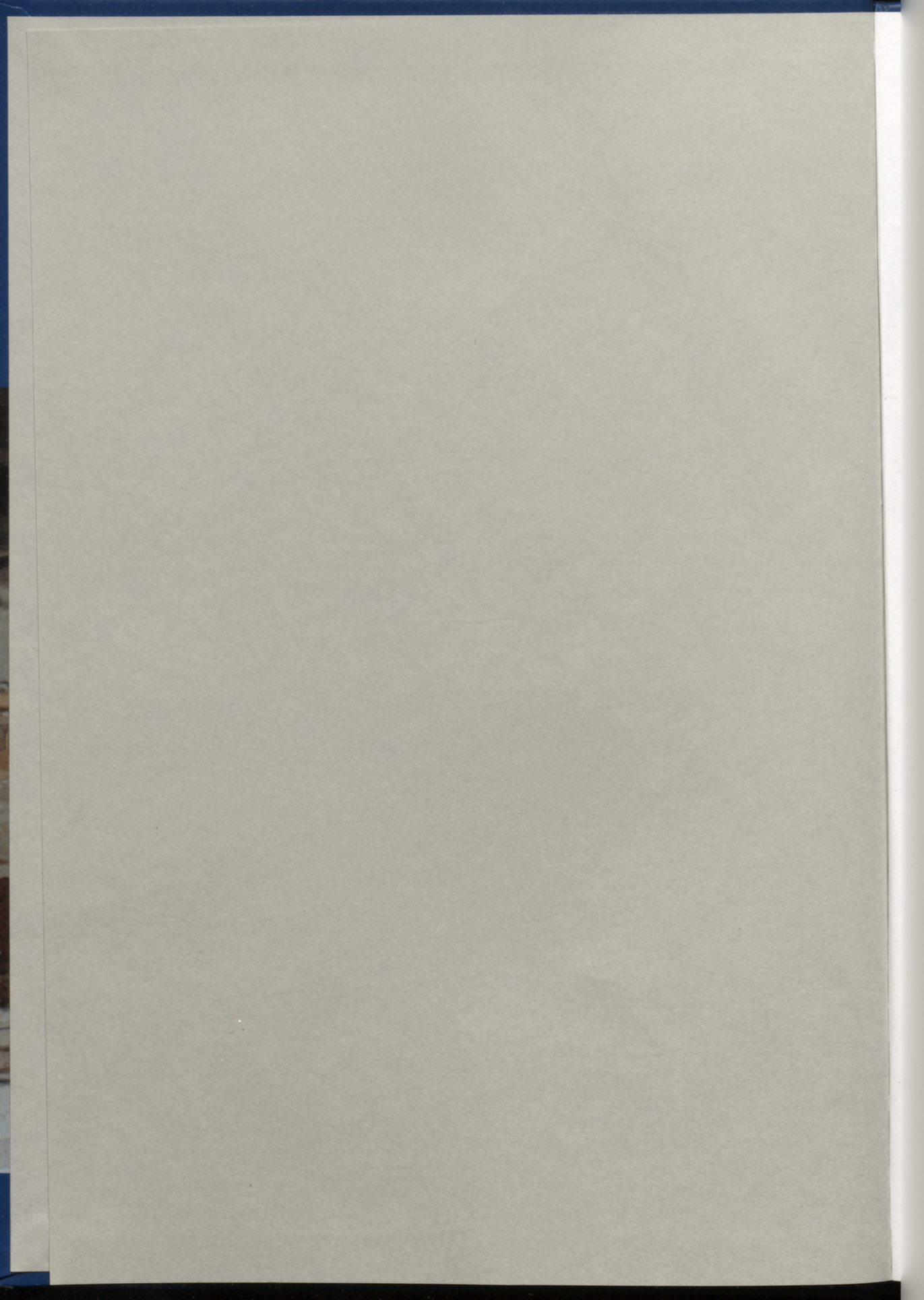
LĪBIEŠI

*dokumentos
un vēstulēs*

Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem

SENATE PRUMBERGA

LIBIEŠI

documentos

in vestibus

2006-5
L 75

L
9

LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

RENĀTE BLUMBERGA

LĪBIEŠI
*dokumentos
un vēstulēs*

Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem

Latvijas vēstures institūta apgāds
Rīga 2006

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0306028195

UDK 94(474.3)
BI 920

Uz 1. vāka:

Lībiešu ģimene Ķeguļu sētā. Svēciems, 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda akvarelis

Redaktores *Ilze Antēna*,
Vija Stabulniece (angļu val.)

Korektore *Brigita Vārpa*
Māksliniece *Ināra Jēgere*
Maketētāja *Margarita Stoka*

Grāmata izdota ar
Īpašu uzdevumu ministra
sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta
un

Valsts kultūrkapitāla fonda
atbalstu

ISBN 9984-601-81-1

© Renāte Blumberga, 2006
© Latvijas vēstures institūts, 2006

Saturs

Priekšvārds	7
I nodaļa. ANDERSS JŪHANS ŠĒGRĒNS	
Andersa Jūhana Šēgrēna ceļš pie lībiešiem	11
Pirmā ekspedīcija pie lībiešiem 1846. gadā	15
Pie Vidzemes lībiešiem	20
Ceļš uz Kurzemi. Anderss Jūhans Šēgrēns un Karls Napjerskis	27
Ceļa turpinājums	30
Kurzemes jūrmalā	31
Otrā ekspedīcija 1852. gadā	54
Andersa Jūhana Šēgrēna palīgi Kurzemes jūrmalā	74
Vilhelms Hilners	74
Teodors Kalmeijers	84
Juris (Georgs) Bārs	89
Ernsts Frīdrihs Kupfers	91
Andrejs Launics	92
Andreja Launica vēstules akadēmiķim Andersam Jūhanam Šēgrēnam	98
Prinču ģimene	101
Jāņa Prinča, jaunākā, vēstules akadēmiķim Andersam Jūhanam Šēgrēnam	109
II nodaļa. ĒMILS NESTORS SETELE	
Ēmils Nestors Setele – zinātnieks un sabiedriskais darbinieks	119
Pirmā ekspedīcija 1888. gadā	125
Ēmila Nestora Seteles teicēji	130

Veines Voionmā vākums141
"Šis un tas par lībiešiem"144
"Lībiešu celtnes: 1888. gada ceļojuma etnogrāfiskie pieraksti"152
1905. gada ekspedīcija pie Vidzemes lībiešiem165
1912. gada ekspedīcija172
Ēmila Nestora Seteles ekspedīcijā savākto lībiešu priekšmetu saraksts175
Vilho Seteles fotogrāfijas178
Ēmila Arvi Sārimā vākums185
III nodaļa. AKSELS OLAI HEIKELS	
Etnogrāfs Aksels Olai Heikels188
Aksela Olai Heikela 1902. gadā savāktie lībiešu priekšmeti un uzņemtās fotogrāfijas191
IV nodaļa. LAURI KETUNENS	
Lauri Ketunens – lībiešu valodas vārdnīcas sastādītājs197
Lauri Ketunena atmiņas par lībiešu valodas pētīšanu 1917. gada ziemas beigās203
Pirmā ekspedīcija 1920. gada vasarā205
Otrā ekspedīcija 1921. gadā232
Trešā ekspedīcija 1923. gada vasarā241
Ceturta ekspedīcija 1924.–1925. gada ziemā249
Piektā ekspedīcija 1928. gada vasarā254
Sestā ekspedīcija 1929. gada vasarā264
Septītā ekspedīcija 1931. gada vasarā272
Astotā ekspedīcija 1932. gada vasarā280
Devītā ekspedīcija 1933. gada vasarā288
Desmitā ekspedīcija 1936. gada vasarā292
Vienpadsmitā ekspedīcija 1937. gada vasarā296
PIELIKUMS. Edgara Vālgamā 1935.–1937. gada lībiešu saraksts301
Personu rādītājs353
Saīsinājumi367
LIVISH PEOPLE IN DOCUMENTS AND LETTERS:	
Expeditions of Finnish Scientists to Livish People368
List of Illustrations381

Priekšvārds

Pēdējā desmitgadē Latvijā lībiešu pētišanai pievērš arvien lielāku uzmanību – arheologu, etnologu, nedaudz arī valodnieku un vēsturnieku rakstu jo bieži publicē kā zinātniskos, tā populārzinātniskos izdevumos. Lībiešu pētniecību Latvijā īpaši veicinājis Latvijas Zinātnes padomes kopš 1995. gada attīstītais pētniecības virziens "Letonika" un tās apakšprogramma "Baltu un Baltijas somu etniskā vēsture un kultūras vēsture", kurā kopš 1997. gada pētījumus veic šī darba autore.

Dažādu apstākļu dēļ Latvijas zinātnieki lībiešu pētišanai vairāk pievērsās tikai pēc 2. pasaules kara. Līdz tam šajā jomā galvenokārt strādāja ārvalstu zinātnieki – somi Anderss Jūhans Šēgrēns (1794–1855), Ēmils Nestors Setele (1864–1935), Veine Voionmā (1869–1947), Aksels Olai Heikels (1851–1924), Ēmils Arvi Sārimā (1888–1966), Lauri Ketunens (1885–1963) un Lauri Posti (1908–1968), kā arī igauņi Oskars Loritss (1900–1961), Gustavs Renks (1902–1998) un Ferdinands Linnuss (1895–1942). Sprotams, ka Latvijas ekspedīciju guvumu viņi aizveda līdz uz savām valstīm, – daļa tika izmantota pētījumos un publicēta, daļa iegūla arhīvu plauktos. Studijas Igaunijas un Somijas arhīvos parādīja, ka tajos glabājas lībiešu etniskās un kultūras vēstures izziņāšanai noderīgi avoti, kas pētījumos Latvijā līdz šim nav izmantoti. Tāpat maz zinām par apstākļiem, kādos tie tapuši, proti, ekspedīciju norisi. Tas arī noteica šī pētījuma uzdevumus – iepazīstināt interesentus Latvijā ar Igaunijas un Somijas zinātnieku ieguldījumu lībiešu pētniecībā, kā arī ar tiem lībiešu izziņāšanas avotiem, kas glabājas šo valstu arhīvos.

Darba gaitā kļuva skaidrs, ka vienā grāmatā to visu neptvert. Ekspedīciju dienasgrāmatas, rokraksti, atmiņas, avižu raksti, etnogrāfisku priekšmetu kolekcijas, fotogrāfijas, lībiešu valodas paraugi, korespondence, sapulču protokoli, kvītis un rēķini angļu, esperanto, franču, igauņu, krievu, latviešu, lībiešu, ungāru, vācu un zviedru valodā. Turklāt, zinot, ka mūsdienās lībiešiem jau gandrīz noslēdzies valodas nomaiņas process, ka viņu oficiālais skaits nav pat pilni divi simti, šķiet, ka ikvienai pagātnes liecībai ir milzu vērtība, lai arī ne visu avotu kvalitāte ir vienlīdz nozīmīga. Tomēr tos tematiski var sagrupēt trīs plašās kopās – Somijas zinātnieku ekspedīciju guvums, Igaunijas zinātnieku ekspedīciju guvums un avoti par lībiešu sabiedrisko un kultūras dzīvi 20. gs. 20. un 30. gados. Šī grāmata stāstīs par pirmo kopu. Protams, jāņem vērā, ka ne viss manis uzietais šeit aprakstīts un publicēts. Tāpat turpmākās studijas Somijas arhīvos var atklāt jaunas, šeit neaplūkotas lībiešu etniskās un kultūras vēstures izziņāšanai noderīgas avotu kopas, jo daļā arhīvu dokumenti nav sakārtoti un atbilstoši inventarizēti. Tā, piemēram, neizdevās atrast Veines Voionmā 1888. gada lībiešu ekspedīcijas etnogrāfiskos pierakstus un zīmējumus.

Pētījuma hronoloģiskās robežas – no 19. gadsimta vidus līdz 2. pasaules karam – noteica aplūkoto avotu izcelsmes laiks. Senākā avotu kopa saistās ar Pēterburgas akadēmiķa Andersa Jūhana Šēgrēna 1846. gada ekspedīciju – pirmo, kas organizēta nolūkā iegūt ziņas par lībiešiem. Otru robežšķirtni nosaka 2. pasaules karš, kad somu zinātnieki zaudēja iespēju doties ekspedīcijās uz Ziemeļkurzemi pie lībiešiem. Tiesa, 20. gs. 70. gados lībiešu stāstījumus Tallinā ierakstīja emeritētais Helsinku universitātes Baltijas jūras somu valodu profesors Sepo Suhonens. Taču, tā kā Suhonens intervijā man atzina, ka pats vēlas sakārtot šo materiālu un izdot grāmatu par lībiešu kultūru, tad šī avotu kopa nav aplūkota. Jāpiebilst, ka lībieša Pētera Damberga stāstījuma daļas ar tulkojumu somu valodā Sepo Suhonens publicēja 1975. gadā.¹

Grāmatas pirmajā nodaļā aplūkotas 19. gadsimta pirmās puses nozīmīgākā Baltijas somugrista un lībiešu pētišanas pamatlīcēja soma Andersa Jūhana Šēgrēna ekspedīcijas pie lībiešiem 1846. un 1852. gadā, kā arī viņa sadarbība ar palīgiem un ziņu sniedzējiem Latvijā – mācītājiem Vilhelmu Hilneru, Teodoru Kalmejeru un Ernstu Frīdrihu Kupferu, ārstu un valodnieku Juri Bāru, vēsturnieku un bibliogrāfu Karlu Napjerski, kā arī lībiešiem Andreju Launicu un Prinču ģimeni. Otrā nodaļa veltīta filologa Ēmila

¹ *Suhonen S. Liivin kielen näytteitä. – Castrenianumin toimitteita. – Vol. 5. – Helsinki, 1975. – 119 s.*

Nestora Seteles ekspedīcijām. 1888. gadā viņš organizēja pirmo ekspedīciju no Somijas, lai vāktu materiālus par lībiešu valodu un tradicionālo kultūru. Setele pie lībiešiem devās vēl divas reizes: 1905. gadā meklēt pēdējos iespējamās Vidzemes lībiešu valodā runājošos un 1912. gadā atkal pie Kurzemes lībiešiem. Trešajā nodaļā aprakstīta somu etnogrāfa Aksela Olai Heikela ekspedīcija. 1902. gadā viņš strādāja lībiešu apdzīvotajā teritorijā Kurzemē, vācot materiālus pētījumam "Tautastērpi Baltijas provincēs un Setukijā".² Ceturtā nodaļa sniedz ieskatu filologa Lauri Ketunena darbībā. Viņš, vācot materiālus lībiešu valodas vārdnīcai, kopš 1920. gada regulāri rīkoja lībiešu ekspedīcijas – līdz 1937. gadam kopumā vienpadsmit reizi.

Kā jau visi apjomīgi pētījumi, arī šis netapa īsā laikā. Pirmā iepazīšanās ar Somijas arhīviem notika vēl 20. gadsimtā, kad 1998. gadā Somijas Starptautiskās apmaiņas centrs (*Centre of International Mobility*) man piešķīra stipendiju studijām Helsinku universitātē. Arhīvu studijas ļāva turpināt vēl viena šī centra stipendija 1999. gadā un Niilo Helandera fonda (*Niilo Helanderin Säätiö*) stipendija 2001. gadā. Tā kā pētījums lielā mērā balstās uz manu promocijas darbu, tad izsaku pateicību Latvijas Zinātnes padomei par doktorantūras grantu, kā arī pēcdoktorantūras grantu, kas atbalstīja promocijas darba pārtašānu grāmatā. Tāpat pateicos savas darbavietas – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta apgādam un it īpaši tā valdes priekšsēdētājam Dr. habil. hist. Andrim Caunem par ierosinājumu publicēt šo pētījumu. Paldies arī kolēģiem Dr. hist. Īrisai Priedītei, Dr. hist. Lindai Dumpei un Dr. hist. Dzintaram Ērglim par ieteikumiem un labojumiem. Grāmatas tapšanā materiālu atbalstu sniedza Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts un Valsts kultūrkapitāla fonds. Tomēr vislielāko pateicību un cieņu izsaku savam skolotājam zinātnē Dr. habil. hist. Saulvedim Cimermanim, kurš nekad nav liedzis savu padomu nedz šīs grāmatas tapšanā, nedz arī citādi, kā arī tuviniekiem un draugiem, kas nesavtīgi palīdzēja darbā pie manuskripta, – dzīvesbiedram Tapio Mekeleinenam (par palīdzību zviedru valodas tekstu latviskošanā), Gundegai Blumbergai (par manuskripta rediģēšanu), Valtam Ernštreitam (par lībiešu valodas tekstu rediģēšanu), Andrai Cerīnai un Valtam Blumbergam (par tehnisko nodrošinājumu).

Renāte Blumberga

Rīga, 2005. gada 8. februārī

² Heikel A. O. Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien. – Kansatiiteelisiä julkaisuja = Travaux ethnographiques. – IV. – Helsingfors: Société Finno-ougrienne, 1909. – Taf. XXXI, 72 Bild, 114 S.

The first of these is the fact that the
 number of cases of disease is not
 proportional to the number of persons
 exposed to the disease. This is
 because the disease is not
 equally infectious to all persons.
 Some persons are more susceptible
 than others, and some persons
 are more exposed to the disease
 than others. This is why the
 number of cases of disease is not
 proportional to the number of persons
 exposed to the disease.

187

I nodaļa

ANDERSS JŪHANS ŠĒGRĒNS

Andersa Jūhana Šēgrēna ceļš pie lībiešiem

Vēlākais Pēterburgas Ķeizariskās Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, valodnieks un etnogrāfs Andersss Jūhans Šēgrēns (*Anders Johan Sjögren*; 1794–1855) piedzima nabadzīgā lauku amatnieka ģimenē 1794. gada 8. maijā Īti (*Iitti*) draudzes Sitikalas (*Sitikkala*) ciemā, kas atrodas Somijā, Hemes (*Häme*) novada dienvidaustrumos. Viņa tēvs kurpnieks nebūtu varējis izskolot dēlu, lai arī viņš vecākiem bija vienīgais dzīvi palikušais bērns. Tomēr ar labvēļu atbalstu gudrais un centīgais zēns varēja apmeklēt pamatskolu Lovīsā (*Lo-viisa*), ģimnāziju Porvo (*Porvoo*) un vēlāk Turku akadēmijas (*Åbo Akademi*) Filozofijas fakultāti. Lai sāktu skolas gaitas, Šēgrēnam vajadzēja iemācīties zviedru valodu. To astoņu gadu vecumā viņš sāka apgūt pie Īti mācītāja. Skolas brīvlaikos mācītājmājā viņš apguva arī izglītoto aprindu uzvedības manieres.¹

Andersa Jūhana Šēgrēna studiju laiks sakrita ar jaunas ēras sākumu valodniecībā. Vilhelma Humbolta, Augusta Vilhelma Šlēgela, Frīdriha Šlēgela, bet jo īpaši vācu valodnieku Franča Bopa (1791–1867) un Jakoba Grimma (1785–1863) un dāņu valodnieka Rasmusa Raska (1787–1832) pētījumi iezīmēja ne tikai salīdzināmās valodniecības sākumu, bet arī valodniecības kā neatkarīgas, sistemātiskas zinātņu nozares dzimšanu. Jaunās idejas nokļuva līdz Somijai, un to nostiprināšanos akadēmiskā vidē vēl vairāk veicināja Raska vizīte tālaika vienīgajā Somijas universitātes pilsētā Turku 1818. gadā. Rasks atbalstīja jau labu laiku gaisā virmojušu ideju par ekspedīciju pie Krievijā dzīvojošām somugru cilmes tautām. Lai gan students Šēgrēns Rasku nesatika, tomēr, kā viņš pats atzina, interese par Krievijas somugriem viņam radusies Raska ietekmē.²

1818. gadā Šēgrēns ieguva pirmo akadēmisko grādu *candidatus philosophiae*, bet nākamajā gadā – filozofijas maģistra un doktora grādu. Nu jaunais zinātnieks bija gatavs doties pasaulē, lai īstenotu ieceri pētīt somugru tautas. Jau 1816. gadā Krievijas bijušais ārlietu ministrs diplomāts un mecenāts grāfs Nikolajs Rumjancevs (1754–1826) pie bīskapa Jakoba Tēngstema (1755–1832) interesējās par somu zinātniekiem, kuri varētu doties ekspedīcijā uz Krievijas austrumiem. Tajā reizē ceļojums nenotika, taču par to turpināja spriest kā Turku, tā Pēterburgā. 1819. gadā Šēgrēns uzrakstīja vēstuli Raskam, kurš tolaik dzīvoja Krievijas galvaspilsētā, ka viņš būtu gatavs pētīt Krievijas somugru tautas. Tā viņš saņēma uzaicinājumu ierasties Pēterburgā.

Uz Pēterburgu Šēgrēns devās 1820. gadā. Sākumā viņš mācījās krievu valodu un iztiku pelnīja, strādādams par privātskolotāju muižnieku ģimenēs. Viņu atbalstīja arī Rumjanceva bibliotekārs mācītājs Anderss Jūhans Hipings (1788–1862). Ar Hipinga starpniecību Šēgrēns iepazinās ar ietekmīgiem Pēterburgas akadēmisko un muižniecības aprindu ļaudīm, arī ar grāfu Rumjancevu. Ar viņa finansiālo atbalstu Šēgrēns 1821. gadā publicēja sacerējumu “Par somu valodu un tās literatūru”. Šī publikācija uz grāfu atstāja gana labu iespaidu, lai lūgtu autoru ieskicēt plānu un budžetu ekspedīcijai pie Krievijas somugru tautām. Tomēr Šēgrēna nodomi bija pārāk apjomīgi un laikietilpīgi, lai grāfs tos finansētu viens pats. Turklāt viņš baidījās, ka cienījamā vecuma dēļ varētu nepiedzīvot to īstenošanu. Arī citādi jaunā pētnieka dzīve sākuma gados Pēterburgā nebija rožaina – reizēm viņam pat šķitis, ka būs jāatgriežas mājās. Apstākļi uzlabojās pēc tam, kad Hipings, pārceļoties mācītāja darbā uz Somiju, atstāja Šēgrēnam savu bibliotekāra vietu Rumjanceva privātajā bibliotēkā.

Par Andersa Jūhana Šēgrēna ekspedīciju plāniem ieinteresējās Somijas lietu pārstāvis Pēterburgā Roberts Henriks Rēbinders (1777–1841) un izgādāja viņam stipendiju 3000 rubļu gadā divu gadu ekspedīcijai, ar iespēju pabalstu pagarināt vēl uz diviem gadiem. Tas nozīmēja, ka nu Šēgrēnam bija līdzekļi četru gadu pētniecības braucienam. Viņa pirmā lielā ekspedīcija sākās 1824. gada jūnijā un ilga līdz 1829. gada jūlijam. Taupot līdzekļus, Šēgrēnam izdevās ceļojumu paildzināt līdz pieciem gadiem, kopumā nobraucot gandrīz 20 tūkstošu kilometru.³ Ekspedīcijas sākumā viņš cauri Karēlijai un Somijai devās uz Lapzemi, pētot somus, karēļus un sāmus, pēc tam – uz Kolas pussalu un atpakaļ dienvidu virzienā, uzmanību pievēršot arī vepsiem. Tālāk Šēgrēns devās uz Krievijas iekšzemi, pētot komiešus jeb zirjāņus, udmurtiešus jeb votjakus un mariešus jeb čeremisus. Ekspedīcijas

plāni sniedzās līdz Sibīrijai un Kaukāzam, taču ceturtdā gada beigās zinātnieks bija nokļuvis tikai līdz Kazaņai. Neraugoties uz veselības un naudas problēmām, kā arī aicinājumu atgriezties Pēterburgā, lai pieņemtu asistenta vietu, ko viņam ceļojuma laikā bija piešķirusi Zinātņu akadēmija, Šēgrēns vēl turpināja pētījumus Permas apkaimē.

Jau pirmajā lielajā ceļojumā Šēgrēns izvēlējās ekspedīcijas darba metodes, ko nemainīja visu mūžu, – viņš vāca ne tikai valodas un folkloras materiālus, bet, izmantojot vietējos arhīvus, arī ziņas par apmeklēto vietu arheoloģiju, vēsturi, ģeogrāfiju u.c. dotumus. Zinātnes vēsturē šī Šēgrēna ekspedīcija ir nozīmīga ar to, ka viņš atklāja Baltijas jūras somu tautu vepsus. Viņš bija pirmais, kurš tos identificēja, daļēji aprakstīja un noteica vepsu izplatību. Nozīmīgākais Šēgrēna publicētais pētījums, kas radies saistībā ar šo ekspedīciju, pēc zinātnes vēsturnieku domām, ir Kazaņā rakstītā un pēc autora nāves 1861. gadā iznākusi apcere par komiešu vēsturi un valodu "*Die Syrjänen, ein historisch-statistisch-philologischer Versuch*". Šeit pirmo reizi ar zinātniski pieņemamām metodēm tika atklāta somu un komiešu valodas radniecība.⁴

Ekspedīcijā sasniegtais Andersam Jūhanam Šēgrēnam beidzot ļāva pilntiesīgi iekļauties Pēterburgas akadēmiskajās aprindās. 1827. gadā viņu aicināja kļūt par Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli, bet 1831. gadā – jau par ārkārtas akadēmiķi. Tomēr no nākamā lielās ekspedīcijas piedāvājuma Šēgrēns atteicās – viņa veselība nebija tik laba, lai veiktu vairāku gadu ceļojumu pa Sibīriju. Liekot lietā savu ietekmi, viņš panāca, ka Sibīrijas un Krievijas ziemeļu pētījumus uzticēja jaunajam somu zinātniekam Matiasam Aleksandram Kastrēnam (1813–1852), kura ieguldījumu valodniecības vēsturē uzskata par ļoti nozīmīgu. Viņš pētīja ne tikai somugru un samodiešu valodas, bet arī tjurku un mongoļu valodas – pat tādas, kas pirms viņa zinātnei nebija pazīstamas.

1835. gadā Šēgrēns aizceļoja dienvidu virzienā – uz Kaukāzu. Lai uzlabotu veselību, viņš tur pavadīja vairāk nekā trīs gadus. Šajā laikā Šēgrēns savāca materiālu osetīnu valodas gramatikai un vārdnīcai. 1844. gadā publicētais darbs ir pirmā osetīnu valodas gramatika. Šajā gadā Šēgrēns kļuva arī par Ķeizariskās Zinātņu akadēmijas pastāvīgo akadēmiķi somugru un Kaukāza valodās un etnogrāfijā. 1845. gadā viņš saņēma valsts padomnieka titulu.

Šēgrēna zinātnieka karjerā ir vēl divas īsākas ekspedīcijas 1846. un 1852. gadā uz Krievijas Baltijas provincēm. Pirmajā ceļojumā viņš pētīja Vidzemes un Kurzemes lībiešus un Bauskas apkaimes krievīņus jeb votus, bet otrajā – Kurzemes lībiešus un Roņu salas zviedrus. Akadēmiķis mira Pēterburgā 1855. gada 18. janvārī.

Anderss Jūhans Šēgrēns bija zinātnieks teorētiķis, ceļotājs un organizētājs. Viņš bija pirmais somu valodnieks, kurš sistemātiski centās lietot Franča Bopa, Rasmusa Raska un Jakoba Grimma izstrādāto salīdzināmi vēsturisko metodi. Viņš bija arī zinātnieks, kurš pētījumos izmantoja daudzdisciplīnu metodi jeb vairāku zinātņu nozaru, piemēram, vēstures, ģeogrāfijas, etnogrāfijas, folkloras, valodniecības un onomastikas līdzekļus. Te gan jāatceras, ka Šēgrēna laikam tas vēl bija raksturīgi – jau 19. gadsimta nogalē, zinātnieki attīstoties un metodoloģiski specializējoties, vienam cilvēkam vairs nebija iespējams izsekot visiem jaunumiem tik daudzās nozarēs. Lai gan tagad jāatzīst, ka daudzi viņa pētījumi par vārdu etimoloģiju un somugru tautu vēsturi ir novecojuši, tomēr jāatceras, ka viņš savā pētījumu laukā bija pionieris. Šēgrēns bija pirmais, kurš veica zinātnisku ekspedīciju pie Krievijas somugru tautām. Tāpat viņš bija pirmais zinātnieks, kas aprakstīja lībiešus un krieviņus. Būdams labs organizators, Šēgrēns Pēterburgas Ķeizarkarā Zinātņu akadēmijā veicināja somugristikas pētījumus, kas turpinājās arī pēc viņa nāves.⁵

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Par Andersa Jūhana Šēgrēna dzīvi un zinātnisko darbību plašāk rakstījis viņa pētnieks Maikls Brānčs šādos darbos: *Branch M. Kaksi A. J. Sjögrenin omaelämäkerrallista teosta // Virittäjä.* – 1966. – S. 253–272; *Branch M. A. J. Sjögren: Studies of the North // SUST.* – Vol. 152. – Helsinki: SUS, 1973. – 292 p.; *Branch M. Suomen ja tsaarin palvelija // Hiidenkivi.* – 1994. – N 3. – S. 27–30; *Branch M. The Academy of Sciences in St. Petersburg as a Centre of Finno-Ugrian Studies, 1725–1860 // SUSA.* – Vol. 86. – Helsinki: SUS, 1995. – P. 67–86. Par zinātnieka dzīvi var lasīt arī viņa autobiogrāfijā, sk.: *Sjögren A. J. Tutkijan tieni / Käsikirjoituksesta suomentanut Aulis J. Joki.* – Helsinki: SKS, 1955. – XXIII, 263 s.
- ² Andersa Jūhana Šēgrēna zinātniskā darbība tālaika zinātnes kontekstā aprakstīta un plašāk analizēta somu valodnieka Miko Korhonenā darbā par valodniecības vēsturi Somijā, sk.: *Korhonen M. Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918 // The History of Learning and Science in Finland, 1828–1918.* – Vol. 11. – Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1986. – 226 p.
- ³ Dažviet literatūrā kļūdaini minēts, ka aptuveni 12 000 kilometru.
- ⁴ Plašāk par šī darba nozīmi zinātnes vēsturē sk.: *Korhonen M. Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918.* – P. 45, 46.
- ⁵ Turpat. – 48., 49. lpp.

Pirmā ekspedīcija pie lībiešiem 1846. gadā

Par jauna laikmeta sākumu etnogrāfijas zinātnē Krievijā uzskata Krievu ģeogrāfijas biedrības nodibināšanu 1845. gadā. Tas ir jauna laikmeta sākums arī lībiešu pētīšanā, jo tieši šī biedrība pēc Etnogrāfijas nodaļas ierosinājuma organizēja un finansēja pirmo zinātnisko ekspedīciju pie lībiešiem. Turklāt tā vispār bija pirmā biedrības organizētā etnogrāfiskā ekspedīcija. Par pirmo Etnogrāfijas nodaļas vadītāju apstiprināja dabaszinātnieku un izcilu zinātniskās dzīves organizatoru akadēmiķi Karlu Ernstu Bēru (1792–1876). Tā kā ziņas par daudzajām Krievijas impērijā dzīvojošām tautām tajā laikā bija jau novecojušas, Etnogrāfijas nodaļa 1846. gada 11. februāra (pēc vecā stila 30. janvāris) sēdē nolēma jau tuvākajā laikā izveidot iespējami pilnīgākus Krievijā dzīvojošo tautu aprakstus, kritiski izvērtētajām līdzšinējām ziņām pievienojot jaunas, kas iegūstamas, rīkojot ekspedīcijas pie tām tautām, par kurām ir visnepilnīgākā informācija.¹ Tajā pašā dienā Krievu ģeogrāfijas biedrības padome apstiprināja Etnogrāfijas nodaļas ierosinājumu organizēt ekspedīciju, kas Vidzemē² sameklētu lībiešu un krievu atliekas, kā arī savāktu liecības par Vidzemes guberņas piekrastes salās dzīvojošiem zviedriem. Turklāt Etnogrāfijas nodaļai uzdeva sastādīt ekspedīcijas detalizētu instrukciju.³

Pirms Karls Ernsts Bērs oficiālā līmenī sāka runāt par iespējamo ekspedīciju, viņš šim uzdevumam jau bija izraudzījis Andersu Jūhanu Šēgrēnu. Par to zinātnieku informēja 31. janvārī viesībās pie ekonomģeogrāfa un etnogrāfa akadēmiķa Pētera Kepena (1793–1864).⁴ Šķiet, ka Šēgrēns šim priekšlikumam tūlīt arī piekritis, lai gan nav bijis īsti apmierināts ar ekspedīcijai paredzēto finansējumu. Spriežot pēc viņa dienasgrāmatas, naudas jautājumu tā arī neatrisināja atbilstoši Šēgrēna vēlmēm – biedrības vadība uzskatīja, ka viņa prasītā summa būtu pārāk augsta un izraisītu sūdzības. Tomēr Šēgrēns, visu labi pārdomājot, nolēma piekrist nosacījumiem “daļēji aiz pārlicības par ceļojuma lielo derīgumu un nepieciešamību, daļēji vairāk piespiedu kārtā”⁵.

Kad Krievu ģeogrāfijas biedrības padome apstiprināja ekspedīcijas ieceri, Bērs sāka meklēt tai mākslinieku. Februāra vidū viņš Šēgrēnam minēja trīs kandidātus jeb “gleznotājus–portretistus” – Šlāteru (*Schlater*), Kaizerlingu (*Kayserling*) un Šulcu (*Schultz*).⁶ Tā kā Bērs nosauca tikai uzvārdus bez iniciāļiem, tagad grūti pilnīgi droši identificēt šos māksliniekus. Tomēr,

salīdzinot uzziņu literatūrā sniegtās ziņas ar mākslinieku uzvārdiem, no trim kandidātiem divi varētu būt Georgs Frīdrihs Šlāters (1804–1870) un Johans Ludvigs Šulcs. Savulaik Šlāters no Tilzītes pārcēlās uz Tērbatu un 1837. gadā tur kļuva par litospiestuves īpašnieku. Viņš pirmais sāka attēlot Tērbatas un apkārtnes skatus un igauņu zemniekus. Popularitāti un zelta medaļu viņš ieguva ar ilustrācijām Nikolaja Pirogova darbam “Ķirurģiskā anatomija”, bet pēdējos dzīves gados nodarbojās ar fotografēšanu. Viņam bija arī Pēterburgas Mākslas akadēmijas piešķirts brīvmākslinieka grāds.⁷ Par gleznotāju Šulcu pagaidām izdevies uzzināt tikai to, ka viņš no 1812. līdz 1830. gadam darbojies Rīgā, bet pēc tam Pēterburgā.⁸

Marta vidū Karla Ernsta Bēra sarakstā no trim kandidātiem bija palicis vairs tikai Georgs Frīdrihs Šlāters.⁹ Tomēr šķiet, ka Andersss Jūhans Šēgrēns viņu neuzskatīja par gana piemērotu paredzētajam darbam. Bērs ar Šēgrēnu sāka apspriest Augusta Georga Pecolda (1794–1859) kandidātūru. Baltvācietis Pecolds uzauga Igaunijā, kur viņa tēvs strādāja par ārstu. Viņš beidza Domskolu Tallinā un divus gadus studēja medicīnu Tērbatas universitātē. Mākslu studēja Berlīnes un Vīnes Mākslas akadēmijā, papildinājās arī Romā, Nicā, Parīzē un Londonā. No 1821. līdz 1825. gadam atkal dzīvoja Igaunijā. Pēc tam strādāja un dzīvoja Pēterburgā, Rīgā, Cēsīs, Vilandē, Tērbatā un Tallinā, līdz 1842. gadā atkal pārcēlās uz Pēterburgu. Pēdējā Pēterburgas periodā strādāja par pasniedzēju Pedagoģijas institūtā un universitātē. 1854. gadā kļuva par Pēterburgas Mākslas akadēmijas akadēmiķi.¹⁰

Bērs uzskatīja, ka Pecolds ir ļoti izveicīgs šāda žanra darbu gleznotājs, turklāt ar pieredzi, jo ir jau zīmējis virkni igauņu portretu. Turklāt viņš esot pietiekami lietpratīgs igauņu valodā, lai kalpotu par labu tulku. Bērs Pecoldu raksturoja kā “labu puisī, tikai mazliet fantastu”. Turklāt Pecolds esot “Salacas (*Salis*) muižas īpašnieka un mācītāja draugs” (Salacgrīvas baznīcas Salacas draudzes mācītājs tolaik bija Teodors fon Fēgezaks,¹¹ bet Svētciena (*Neu-Salis*) muižas īpašnieks – Karls fon Fēgezaks¹²) un šovasar esot vēlējis ar ģimeni tur atpūsties, taču nav varējis ceļojumam sameklēt naudu.¹³ Iespēja atvaļinājuma laikā piedalīties ekspedīcijā, kurā Pecolds varētu apmeklēt arī Salacu un nedaudz nopelnīt, bija pietiekami vilinošs piedāvājums māksliniekam, lai viņš tam piekristu. Pecolds Šēgrēnu apmeklēja 18. martā, lai izstāstītu, cik ļoti piemērots viņš būtu šai ekspedīcijai. Turklāt viņš būtu daudz noderīgāks nekā jebkurš cits, jo viņam esot tuvi radinieki, kas dzīvojot tieši Salacas lībiešu teritorijā.¹⁴ Acīmredzot mākslinieks uz Šēgrēnu atstāja labu iespaidu, un viņi vienojās par sadarbību.

Etnogrāfijas nodaļas apsvērumus par ekspedīciju Karls Ernsts Bērs Krievu ģeogrāfijas biedrības padomei izklāstīja 6. maija sēdē – nepilnu mēnesi pirms brauciena sākuma, un padome akceptēja viņa izstrādāto “šīs ekspedīcijas vispārējās vadības projektu”. Etnogrāfijas nodaļa uzskatīja, ka pats galvenais ir izvēlēties zinātnieku, kuram ir šādām neprognozējamām ekspedīcijām atbilstoša pieredze un zināšanas, jo lielākā daļa jautājumu radīsies tikai darba gaitā. Tādēļ nodaļa detalizētas instrukcijas vietā nolēma aprobežoties tikai ar vispārējām nostādnēm. To apspriešanās Etnogrāfijas nodaļā pēc Bēra ierosinājuma piedalījās Šēgrēns. Bērs uzskatīja, ka būtu labi, ja arī ekspedīcijas īstenotājam būtu savi ieskati par instrukcijas saturu.¹⁵

Pieņemtajā dokumentā norādītas galvenās vadlīnijas. Pirmkārt, ja zviedru atlieku izpēte Vidzemē un Igaunijas salās un krastos dublētos ar pārējiem paredzētajiem pētījumiem, tad priekšroka ir pēdējiem.

Otrkārt, pētījumam par lībiešiem ir priekšroka salīdzinājumā ar pētījumu par krieviņiem. Tomēr pie krieviņiem jānododas kaut vai uz neilgu laiku, lai pārbaudītu pretrunīgās ārzemju zinātnieku liecības. Tā kā pēc pēdējām publikācijām krieviņus uzskata par īstiem “ēstiem”, kas uz turieni pārcēlušies jaunākajos laikos, bet vēl jaunākas liecības apgalvo, ka krieviņi vispār nav somu, bet gan lietuviešu cilmes, tad biedrība vēlas saņemt šīs mīklas atrisinājumu.

Treškārt, lībiešu jomā Etnogrāfijas nodaļa uzskata par visai vēlamu, ka:

- a) Šēgrēna kungs savai izpētei pakļautu ne tikai pie Rīgas līča dzīvojošos, bet arī Kurzemē Rindas (*Angern*) apkaimē mītošos lībiešus,
- b) Šēgrēnu uz Kurzemi pavadītu mākslinieks Pecolda kungs,
- c) Šēgrēns portretēšanai izvēlētos tās sejas, kuras viņš uzskatīs par “īsto fizionomijas tipu”.

Ceturtkārt, Pecolda kungam jāzīmē ne tikai lībiešu portreti, bet arī lībiešu grupas, sadzīves piederumi, apģērbs u.c. liecības. Turklāt Pecoldam jāizgatavo lībiešu seju un galvaskausu ģipša maskas.

Piektkārt, minēto pētījumu detaļu izstrāde pilnībā ir uzticēta Šēgrēnam.¹⁶

Tāpat saskaņā ar Krievu ģeogrāfijas biedrības norādījumiem Andersa Jūhana Šēgrēna pētāmie objekti pēc nozīmības sarindoti šādi – lībieši, krieviņi un Igaunijas zviedri. Galvenais uzdevums bija lībiešu pētīšana. Saistībā ar krieviņiem Šēgrēnam prasīts tikai noskaidrot viņu etnisko izcelsmi. No ekspedīcijas nostādnēm redzams, ka tai bija ne tikai valodniecisks un etnogrāfisks, bet arī antropoloģisks raksturs.

Pastāv viedoklis, ka Etnogrāfijas nodaļas vadītājs šai ekspedīcijai izstrādājis detalizētu instrukciju,¹⁷ ko Šēgrēns tad arī īstenojis. Domājams, ka tā tomēr nav. Ekspedīcija sākās jau pēc nepilna mēneša – 29. maijā,¹⁸ un šķiet maz ticams, ka būtu pastāvējusi vēl kāda pēc 6. maija sastādīta instrukcija. Arī Bēra ziņojumā nekas neliecina par nodomu šo instrukciju vēl papildināt. Turklāt šajā gadījumā diez vai vispār var runāt par instrukciju. Pirmkārt, Etnogrāfijas nodaļa un Bērs atzīst, ka ekspedīcijai nav iespējams izstrādāt detalizētu instrukciju, jo lielākā daļa jautājumu radīsies darba gaitā, tādēļ nodaļa var dot tikai vispārīgas nostādnes. Otrkārt, minētajā instrukcijā iezīmētas galvenās pētījumu un dokumentēšanas darba līnijas, norādot, ka Šēgrēns pats, vadoties pēc apstākļiem, nosaka darba gaitu un saturu. Treškārt, Šēgrēns, domājams, arī ar saviem ierosinājumiem ir piedalījies Etnogrāfijas nodaļas sēdē, kurā izstrādāta ekspedīcijas instrukcija jeb, kā teikts ziņojumā, “vispārējās nostādnes”. Tātad tas ir vērtējams kā kopdarbs, nevis Bēra autordarbs.

Krievu ģeogrāfijas biedrība ekspedīcijas izdevumiem piešķīra 1200 rubļu sudrabā.¹⁹ No tiem 1000 rubļu Šēgrēns saņēma pirms brauciena, bet 200 rubļu – vēlāk.²⁰

1846. gada ekspedīciju uz Vidzemi un Kurzemi Anderss Jūhans Šēgrēns rūpīgi dokumentēja un pēc tās publicēja ziņojumu,²¹ kurā iestrādāja daļu savāktā materiāla: etnogrāfiska rakstura aprakstus par lībiešu sadzīvi, apģērbu, paražām; vērojumus par Vidzemes un Kurzemes lībiešu valodas lietošanu; pārdomas par latviešu un lībiešu valodas izplatības robežu noteikšanu; vērojumus par Kurzemes lībiešu atšķirībām lībiešu valodas austrumu un rietumu izloksnes ciemos un par to, kā kuģošana ietekmējusi lībiešu paražas un uzvedību; salīdzināta Vidzemes un Kurzemes lībiešu valoda un latviešu valodas ietekme uz to; pārdomas par Kurzemes lībiešu izcelsmi (vai viņi varētu būt igauņu cilmes) un viņu agrākajām dzīvesvietām. Ziņojumā Šēgrēns datējis pārvietošanos no viena pētījumu apgabala uz nākamo, norādot svarīgākos cilvēkus, ar kuriem ceļojumā ticis un no kuriem ieguvis informāciju. Tomēr mēs nekad neuzzinātu detaļas par Šēgrēna darbu, ja viņš nebūtu rakstījis dienasgrāmatu.

Andersa Jūhana Šēgrēna dienasgrāmata rakstīta zviedru valodā no 1806. gada līdz autora nāvei 1855. gadā. Iemesls tam, ka zviedru valodā izglītību ieguvušajam Šēgrēnam varēja būt izteikšanās grūtības dzimtajā somu valodā, meklējams Somijas vēsturē. Līdz 1809. gadam, kad Somija nonāca Krievijas pakļautībā, tā bija Zviedrijas province ar spēcīgu zviedru valodas un kultūras ietekmi. Pat 1831. gadā dibinātās Somu literatūras biedrības darbībā bieži bija grūtības ar somu valodas lietošanu neizstrādātās

terminoloģijas dēļ,²² lai gan šī biedrība uzskatāma par vienu no somu nacionālās apziņas veidotājām, kas veica somu valodas attīstīšanu un kopšanu, folkloras vākšanu, literatūras izdošanu somu valodā u.tml. Vēl jāpiebilst, ka dienasgrāmatā – vismaz kopš 1844. gada – Šēgrēns lietoja datējumu pēc jaunā stila, ko izmantoja Somijā, bet ne Krievijā un tās Baltijas guberņās. Tas atzīmējams tādēļ, ka vairākums arhīvu dokumentu, kas saistīti ar Šēgrēna lībiešu ekspedīcijām, datēti pēc vecā stila. Arī publikācijās par tām Latvijā un Krievijā pārsvarā lietots datējums pēc vecā stila. Tomēr šeit, lai nerastos pārpratumi, izmantots datējums pēc jaunā stila.

Šēgrēna dienasgrāmata zinātniskajā literatūrā iegājusi ar tās latīnisko nosaukumu "*Ephemerider*".²³ Tā glabājas Helsinku universitātes bibliotēkā un interesentiem pieejama divējādi – kā mikrofilmēta oriģināla kopija un kā rokraksta teksta mašīnraksts. Rokrakstu atšifrējis, pārrakstījis un gatavoja publicēt Londonas universitātes profesors Maikls Brānčs,²⁴ kurš dienasgrāmatai devis šādu vērtējumu:

"Dienasgrāmatas funkcija laika gaitā mainījās. Tajā ir detalizētas ziņas par rakstītāja diētu un veselību. Palaikam, kad citi papīri nebija pieejami, tā kalpoja par piezīmju grāmatiņu, un tad tā kļūst arī par zinātnisku piezīmju un liecību krātuvi. Šēgrēna dzīves nogalē, kad viņš Pēterburgā vairs nejutās drošībā, dienasgrāmatas noskaņa ir uz iekšu vērsta un gandrīz vai apsēsta ar vajāšanas māniju [..]. Dienasgrāmatas beigu galā lasītājs pārdzīvo Šēgrēna nospiesību – paša zemes jaunieši viņu apvainoja par to, ka viņš darbojas ārzemēs, bet viņa iespējas strādāt savas zemes labā tajā pašā laikā gāja mazumā Nikolaja Krievijas politisko apstākļu dēļ. 1848. – revolūcijas gadā policija sāka novērot Šēgrēnu, jo viņa meita mēģināja iekļūt Ziemas pilī. Viņa bija iecerējusi caram iesniegt protestu par to, ka lībiešus ar varu pievērsa pareizticībai."²⁵

Izvērtējot dienasgrāmatu saistībā ar lībiešu pētīšanu, jāatzīmē, ka tā sniedz ziņas par lībiešu ekspedīciju sagatavošanu: finansējuma un dalībnieku sastāva apspriešana, organizētāju darbība un datumi, kad tas noticis. Tā kā ziņas pierakstītas paša vajadzībām, ieraksti ir īsu piezīmju veidā bez plašākiem komentāriem, piemēram, 1846. gada 31. janvārī: "Vakarā ciemos pie Kepena. Tur Bērs man piedāvāja, ka nākamajā vasarā par pieņemamu atalgojumu es varētu doties Ģeogrāfijas biedrības organizētajā ceļojumā uz Roņu salu un pie lībiešiem,"²⁶ – tāpēc piezīmes papildināmas ar citiem arhīvu dokumentiem.

Tā viņam kalpojusi arī par ceļojumu dienasgrāmatu. Tajā pa dienām aprakstīts, ar kādiem cilvēkiem Šēgrēns ticis, kur devies un ko redzējis. Tiesa,

lībiešu valodas un kultūras liecības viņš pierakstīja ārpus dienasgrāmatas, bet daļa tajā fiksēto vērojumu nedaudz rediģētā veidā vēlāk iestrādāta publicētajos ziņojumos.²⁷ It īpaši tas attiecas uz 1846. gada ekspedīciju, kad acīmredzot pirmreizības iespaidā un saskaņā ar ekspedīcijas plānu Šēgrēns visai detalizēti fiksēja iespaidus un ceļojuma gaitu. Turpretī 1852. gada ekspedīcijā, kuras nolūks bija pārbaudīt un papildināt Kurzemes lībiešu valodas materiālu, Šēgrēns dienasgrāmatā galvenokārt fiksēja tikai dienas norisi – kur devies, ko darījis un ar ko ticies, un no šīs ekspedīcijas nav palikuši gandrīz nekādi zinātnieka vērojumu pieraksti. No ziņojumos rakstītā dienasgrāmatā nav atrodamī daudzi skaidrojumi, piemēram, par Mazirbes mērakmeņiem, Ziemeļkurzemes lībiešu izcelsmi un izplatību u.c., kas, balstoties uz literatūras studijām un ekspedīcijās iegūtajiem materiāliem, izstrādāti vēlāk. Tāpat dienasgrāmata palīdz atklāt Andersa Jūhana Šēgrēna sadarbības mehānismu ar lībiešiem Andreju Launicu, Niku Polmani, Jāni Princi, vecāko un jaunāko, Pēteri Princi un citiem palīgiem Latvijā – Vilhelmu Hilneru, Teodoru Kalmeijeru, Karlu Napjerski un Juri Bāru.

Tie dienasgrāmatas fragmenti, kas attiecas uz lībiešu pētniecību, lībiešu izcelsmes somu mācītāja Edgara Vālgamā tulkojumā un ar novadpētnieces Valdas Šuvcānes komentāriem publicēti arī latviešu valodā.²⁸ Taču šī publikācija jāizmanto piesardzīgi, jo kā tulkojumā, tā komentāros ir neprecizitātes. Turklāt publicēta tikai daļa tā dienasgrāmatas teksta, kas skar lībiešus.

Pie Vidzemes lībiešiem

Anderss Jūhans Šēgrēns no Pēterburgas devās ceļā ar kuģi 1846. gada 29. maijā – vispirms uz Helsinkiem, no turienes uz Tallinu, kur viņam pievienojās ekspedīcijas mākslinieks Augusts Georgs Pecolds. Tallinu viņi atstāja 9. jūnijā un lībiešu apdzīvotajā teritorijā Svētciema muižā ieradās 17. jūnijā, kur viņus jau gaidīja iepriekš brīdinātais muižas īpašnieks Karls fon Fēgezaks.²⁹ Svētciema muižas teritorijā Šēgrēns ar lībiešu pētījumiem nodarbojās divarpus nedēļu līdz 4. jūlijam, kad ceļoja tālāk uz Limbažiem.³⁰ Par šīm dienām akadēmiķis dienasgrāmatā atstājis šādus ierakstus.

17. jūnijs

"[...] pulksten 7.30 ieradāties pie *Salis* [Salacgrīva. – R. B.] baznīcas (igauņiski *Sallits*, 12 verstis no Ainažiem), kur krogā atradām lielāku un patīkamu telpu nekā *Istnasch* [Ainaži? – R. B.], atpūtāties un padzērām kafiju. P[ecolds] aizgāja uz macītājmāju noskaidrot, kur mēs varētu dabūt apmešanās vietu.

Viņš atgriezās un paziņoja, ka mūs gaida Svētciena muižā, kas jau sen pieder Fēgezakam, tāpat mācītājs, Pecolda padēls, un svainis, kas dzīvo Limbažos. Kad bijām pārcēlušies pāri Salacai, kas šeit ietek jūrā, mums vairs bija jāizbrauc cauri mazam mežiņam, kad jau bijām nonākuši minētajā muižā. Un tā nu bijām nonākuši mūsu ceļojuma pirmajā vietā. Pusdienās glāzīte sīvā, glāze alus un glāze vīna, un tase kafijas. Pēc tējas saimnieks mūs aizveda uz māju krastmalā, kas bija visai ērta un kam bija divi lieli logi. Tur dzīvoja veca lībiešu atraitne, 90 gadu veca, kura apgalvoja, ka pati vairs neatceras lībiešu valodu un citu, kas uz to attiecas, un noliedza kaut ko zinām par cilts senajiem laikiem. Igauņu valodā viņa runāja labi. Otrā, mazliet jaunāka vecenīte bija labvēlīgāka pret mums, taču teica, ka pati neko nezina vai arī neko nav dzirdējusi par senajiem laikiem. Viņas meita, sētas īstā saimniece, bija dumjāka un, lai gan pati apgalvoja, ka prot valodu, to vairs nerunāja. Kopumā tās personas, kas šajā apkaimē vēl runāja vai saprata, bija trīs vīrieši un sešas sievietes, un tie visi bija vecāki cilvēki. Bērniem valdošā bija latviešu valoda. Sētas vārds ir *Kāgul* [Kęgulī. – R. B.]. Otrā sētā *Dzenne* [Dzeņi. – R. B.] ārā sastapām saimnieci un viņas māti, saprātīgākus cilvēkus. Viņas latviski runāja vairāk nekā igauņiski. Arī šeit mājoklis (īstenībā divi) bija tīrāks un gaišāks nekā tie igauņu [mājokļi], ko biju redzējis agrāk.³¹

18. jūnijs

Atradās vairāki lībieši, daļa tādu, ko saimnieks pazina. Tā nu mums izmantošanai līdzās vakardienas vecenītei bija vēl pieci vīrieši, no kuriem trīs veci vīri. Vārdu sakot, mums darāmā bija pārpārēm – P[ecoldam] gleznojot un man rakstot. Biju spiests lietot igauņu un latviešu vārdnīcu, ja saimnieks, kas ar latviešu valodas palīdzību vislabāk ar viņiem kontaktējās, nebija tuvumā. Kad visu dienu biju nosēdējis, vakarā izgāju mazā pastaigā.³²

19. jūnijs

Sadabūju zeķes, tomēr biju saaukstējies. Tādēļ vēlu vakarā dzēru tēju, lai naktī svīstu, kā arī notika. Citādi dienas darbi bija tādi paši kā vakar, tiesa, mazāk pārtraukumu un bez pastaigas vakarā.³³

20. jūnijs

Pa to laiku, kamēr P[ecolds] bija krastmalā, lai pabeigtu vakar sētā iesākto darbu, es mājās turpināju valodnieciskos *examinatorium*. Saimnieks latviešu valodas atbalstam man bija iedevis muižas pārvaldnieka dēlu, kurš, ja viņi manu slikto igauņu valodu nesaprata, to pašu atkārtoja lībiešiem vairāk pazīstamajā latviešu valodā. Šodien man atkal bija vīrs ar visai neskaidru balsi, arī viņa garīgās dāvanas nebija ievērojamas. Viņš pats tomēr uzskatīja, ka viņam

izdodas labi. Taču viņš sevi pārpūlēja acīm redzami. [..] Tādēļ atbrīvoju viņu no darba mazliet agrāk. Bez tam pēcpusdienā mums bija norunāta ekskursija, kurā devāmies saimnieka vadībā. Iekšzemē, mazas upītes krastā (no šejienes četras verstis), *Ikskul* ciemā [Ikšķilkrogus. – R. B.] atradās vieta, kas jau sen bijusi pazīstama kā sena lībiešu upurvieta, tādēļ visiem viesiem bija paradums to apmeklēt. Proti, tur bija ala stāvā smilšakmens sienā tās pašas upītes augstajā krastā, kas šeit garām plūst uz jūru, vārdā *Svietup* [Svētupe. – R. B.] jeb citiem vārdiem svētā upe. [..] Alas augšpusē, mazu gabalu nostāk, ir sēta, kuras vārds ir *Kuiķul* [Kuiķuļi. – R. B.]. Šeit vecais saimnieks prot arī lībiešu valodu.³⁴

21. jūnijs

Augu dienu visai cītīga strādāšana ar paša sameklētu lībieti, kuram esmu atzinis vislabāko un skaidrāko balsi. Tikai vakarā maza pastaiga ar saimnieku.³⁵

22. jūnijs

No rīta saimnieks ar P[ecoldu] aizbrauca uz Limbažiem. Es atkal devos uz Dzeņu sētu, kas atrodas vairāk nekā versts attālumā, lai nopietnāk izmēģinātu lībiešu valodas prasmi. Tā kā viņa [Dzeņu saimniece Anna Mihelšone.³⁶ – R. B.] neprot igauniski, muižas pārvaldnieka dēļ atkal bija mans tulks kā no rīta, tā pēcpusdienā.³⁷

23. jūnijs

Šeit [Dzeņos. – R. B.] turpinājās tas pats darbs, lai gan skolotāja jau sāka nogurt un negribēja turpināt pēcpusdienā. Lai uzlabotu viņas un mana latviešu drauga tulka garastāvokli, iedevu viņai iztulkot no igauņu valodas mīklas, un tas iedarbojās labi.³⁸

24. jūnijs

Ieradās latvietis [t.i., lībietis. – R. B.], lauku tiesnesis [tas varētu būt Šēgrēna teicējs Ķulmaku sētas iemītnieks un pagasta tiesas loceklis Juris Āboltiņš vai Ābols.³⁹ – R. B.], kurš svētdien pats piedāvāja palīdzību, un kopā ar viņu muižā pavadīju visu dienu, tā ka vakarā nevarēju doties pastaigā. Turklāt termometrs rādīja sešus grādus un vēlāk noslidēja līdz četriem grādiem. Iepriekšējo nakti jau bija bijusi salna, kas nodarīja postījumus tādiem dārza augiem kā turku pupas, un tie nelāgi apsala. Naktī jauna un stipra salna.⁴⁰

25. jūnijs

Vakardienas vīrs ļāva sevi pierunāt palikt vēl šo dienu, tādēļ tā visai enerģiski tika pavadīta tādā pašā veidā. Pēcpusdienā kungi atgriezās no Limbažiem.⁴¹

26. jūnijs

Man nekas nebija sarunāts, un tādēļ izmantoju visu rītu, lai sāktu kārtot kolekciju [savāktos materiālus. – R. B.]. Pēcpusdienā atkal biju Dzeņos, kur saimnieks [saimniece? – R. B.] mums iepriekš bija pieteicies palīdzēt. Diena bija mazliet lietaina un auksta, arī mana pašsajūta nebija lieliska.⁴² [..]

27. jūnijs

Atkal strādāju Dzeņos kā no rīta, tā pēcpusdienā.⁴³

28. jūnijs

Muižā manā rīcībā atkal bija tiesnesis, un kopā ar viņu čakli strādāju visu dienu. Tikai vakarā maza pastaiga uz krastmalu.⁴⁴ [..]

29. jūnijs

Vakar iedotās mazliet lielākās samaksas iedrošināts, tiesnesis piedāvāja man savus pakalpojumus vēl šodien. Tādēļ arī šodien turpināju strādāt ar viņa palīdzību, lai gan starpbrīži manu vingrojumu dēļ bija mazliet biežāki. Tā kā šķita, ka dziļais klepus kļūst noturīgāks, tad jau no rīta devos pusstundu ilgā pastaigā, priekšpusdienā ar saimnieku otrajā [pastaigā] un vakarā visgarākajā – pat septiņas verstis, jo biju iedzēris tēju – izmēģinājumam, kas šķita uz mani iedarbojamies. Katrā gadījumā tajā vakarā pēc pastaigas no klepus biju gandrīz atbrīvojies.⁴⁵

30. jūnijs

Arī dienu sāku ar pusstundas pastaigu. Šī bija pirmā siltā diena, un vējš pūta no dienvidrietumiem. Tādēļ nolēmu mēģināt peldēt jūrā. Tas izdevās ļoti labi. [..] Pēcpusdienā atkal ar muižas pārvaldnieka dēlu biju pie Dzeņu saimnieces.⁴⁶

1. jūlijs

Kā priekšpusdienā, tā pēcpusdienā biju tajā pašā vietā. Bez tam vienu reizi peldējos jūrā. P[ecoldam] šodien bija jātaisa kāda lībieša sejas ģipša maska, taču tas neizdevās. Vīram bija jāguļ uz vietas vairāk nekā stundu, taču tas tik un tā nedeava nekādus rezultātus, jo materiāls, lai gan lēni žuva, sabirza gabaliņos. Tāpat iznāca ar kāda cita kaila galvaskausa [otrs modelis acīmredzot bija plikgalvis. – R. B.] masku. Problēma droši vien bija tur, ka P[ecolds] iepriekš nebija vingrinājies veikt šādu operāciju, lai gan viņam tas būtu bijis jādara.⁴⁷

2. jūlijs

Tā kā mums ir nolūks rīt ceļot tālāk, tad šodien atkal atgriezos Dzeņos vākt tik daudz vārdu un frāžu, cik vien iespējams, un to darīju tik

aizrautīgi, ka man nebija ne brītiņa laika iet peldēties. Vakarā tomēr pēc P[ecolda] vēlmes un saimnieka ierosinājuma nonācām pie tāda lēmuma, ka aizbrauksim tikai parīt.⁴⁸

3. jūlijs

Pat ne mirklīti neizmantoju peldēšanai. Pēcpusdienā man bija iecere papildināt vākumu Dzeņos, taču no tā bija jāatsakās. Saimniece, kura nezina, ka joprojām esmu uz vietas, bija noorganizējusi maizes cepšanu un domāja, ka es nevarētu nākt un būt tur [Dzeņos] uguns radīto dūmu dēļ. Manu neatlaidīgo lūgumu dēļ viņa ļāvās pierunāties un uzticēja cepšanu citiem, un atnāca uz muižu, lai būtu manā rīcībā. Atšķirībā no pēdējā laika paraduma pēcpusdienā izdzēru tasi tējas, pirms vakara maltītes glāzīti sīvā. Bez tam pagājušajā naktī bija ārkārtīgi nemierīgs miegs. Mana parastā dienas kārtība ir bijusi šāda: no rīta tase kafijas, pirms pusdienām krietna deva sīvā un tā saucamās brokastis jeb sviests un maize, un vēl kāds kārtīgi pagatavots ēdiens, drīz pēc tam pusdienas ar trim ēdieniem un glāzi vīna un reizumis pusglāze vai glāze alus. Pēcpusdienā tase kafijas un tad divu ēdienu vakariņas, kuru sākumā maza glāzīte un saskaņā ar paradumu – arī pēc.⁴⁹

4. jūlijs

Pulksten 9.30 ar saimnieka četrus zirgu vilktajiem ratiem beidzot devāties prom no viesmīlīgā nama. Ceļš uz *Kyrbis* [Ķirbiži. – R. B.] muižu veda cauri mežam, kurā auga kā skuju, tā lapu koki, pāri *Viteruppe* strautam [Vitrupe. – R. B.], tad cauri klajiem laukiem un pāri otram mazam strautam, garām plašam ciemam Rīgas pilsētai piederošās *Wickenhof* [Viļķene? – R. B.] muižas teritorijā līdz mazajai Sv. Katrīnas baznīcai. Tā ir Limbažu baznīcas filiāle. Turpat līdzās krogā pietājām atpūsties, lai zirgi dabūtu paēst. Reizē papusdienojām paši, ēdot ceļā līdz iedotus atspirdzinājumus – sviestmaizes ar sieru un gaļu, kā arī bulciņas un franču vīnu. Krogu aprūpēja kāds latviešu vīrs, kurš prata vien dažus vārdus krieviski, tādēļ mums bija grūti ar viņu saprasties. Pēc kafijas porcijas nosnaudos, bet P[ecolds] pa to laiku aizgāja uz baznīcu, kas viņu interesēja personisku iemeslu dēļ, jo viņš šajā baznīcā pirms divdesmit gadiem bija salaulāts. [...] Purva dienvīdu pusē uz pakalna ir maza provinciāla pilsētiņa Limbaži, ko apņem labības lauki. Kad mēs tur pulksten sešos vakarā ieradāmies, sākām meklēt P[ecolda] svaini, maģistrāta sekretāru *Tilingu* (*Tiling*), kurš nebija mājās. Tādēļ viesojāmies pie pilsētas aptiekāra *Gēlhāra* (*Geelhaar*) un pēc tam gājām atpakaļ pie *Tilinga*, kas [tagad] bija mājās. Atklāju, ka viņš ir visai izglītots vīrs. Pie

viņa padzēru tēju un paēdu vakariņas, pēc tam atgriezās iebraucamajā vietā, kamēr P[ecolds] atkal palika pie svaiņa.⁵⁰

Septiņpadsmit dienās, ko Andersss Jūhans Šēgrēns uzturējās Svētciema muižā, viņš savāca plašāko un nozīmīgāko šobrīd zināmo Svētciema lībiešu valodas jeb, kā pieņemts teikt Latvijā, Vidzemes lībiešu valodas kolekciju: vārdus, izteicienus un nelielus teksta paraugus – Tēvreizi, Jaunās Derības Lūkas evaņģēlija 15. nodaļu, Mateja evaņģēlija 6. nodaļu un 12. nodaļas pirmos 25 pantus, kā arī 88 mīklas. Tie publicēti Šēgrēna Kopotu rakstu otrā sējuma divās daļās 1861. gadā.⁵¹ Tomēr Šēgrēns nepaspēja līdz galam sakārtot izdošanai lībiešu ekspedīcijās savāktos materiālus – lībiešu-vācu un vācu-lībiešu valodas vārdnīcu, lībiešu valodas paraugus un lībiešu valodas gramatiku. Darbu pie lībiešu valodas vārdnīcas viņš sāka tikai 1854. gada 3. jūnijā,⁵² 13. augustā pabeidza vārdnīcas A burta sadaļu, bet 18. augustā iesāka B burta sadaļu.⁵³ Tad iestājās pārtraukums vairāk nekā divus mēnešus, un darbu viņš atsāka tikai 29. oktobrī.⁵⁴ B burta sadaļu Šēgrēns pabeidza 17. novembrī,⁵⁵ bet D sadaļu iesāka 11. decembrī.⁵⁶ Sakārtojis vārdnīcu gandrīz līdz D burta beigām,⁵⁷ nākamā gada janvārī Šēgrēns nomira.

Andersa Jūhana Šēgrēna savākto lībiešu valodas materiālu Pēterburgas Zinātņu akadēmijas uzdevumā izdošanai sagatavoja igauņu filologs Ferdinands Johans Vīdemanis (1805–1887), kurš 1858. gadā apmeklēja Kurzemes lībiešus, lai iepazītu valodu un papildinātu Šēgrēna kolekciju.⁵⁸ Arī Šēgrēna rakstos ievietotā plašā ievaddaļa par lībiešu vēsturi un etnogrāfiju ir Vīdemaņa pētījums, kas vēlāk izdots atsevišķā grāmatā krievu valodā.⁵⁹ Tomēr Šēgrēna rakstos publicētais Svētciema lībiešu valodas materiāls ir tikai un vienīgi paša Šēgrēna 1846. gadā savāktais, jo Vīdemanis Vidzemes lībiešus neapmeklēja un publicēja tikai to, ko atrada mirušā kolēģa arhīvā.⁶⁰ Lai gan Šēgrēna fiksētos Svētciema lībiešu valodas vārdus Vīdemanis iestrādāja vārdnīcā kopā ar Kurzemes lībiešu valodu, interesentiem mūsdienās tie pieejami arī atsevišķā lībiešu-vācu valodas vokabulārā. To izveidojis un publicējis vācu valodnieks somugrists Eberhards Vinklers.⁶¹

Uzturoties Svētciema muižā, Šēgrēns novēroja un centās izziņāt arī lībiešu dzīvesveidu un paražas, ko vēlāk publicēja savā ziņojumā.⁶² Etnogrāfs Saulvedis Cimermanis Andersa Jūhana Šēgrēna novērojumus raksturo šādi: “Šēgrēns ļoti īsi, dažkārt tikai nosaucot, aprakstīja svētciemiešu dzīvojamās rījas, pirtis ar vasaras virtuvēm, zemkopību, lopkopību, dravniecību, dārzkopību, zveju, jūrniecību, meža darbus, jūras mēslu vākšanu, apģērbus, slimības un to ārstēšanu. Nedaudz plašākas ziņas viņš sniedza par ļaužu tikumību.

Viņa teiktais par nosauktajām parādībām ir tikai tematiski pieturas punkti. Izsmeltošākas ziņas meklējamas arhīvu fondos, etnogrāfu ekspedīciju pierakstos un zīmējumos. [...] Plašāk akadēmiķis aprakstīja svētciemiešu kāzas un bēres, pieminot arī dzemdības un kristības. [...] Uzsvērti lībiešu centieni mācīties lasīt un lasīt latviešu valodā izdotās grāmatas.”⁶³

Kamēr Šēgrēns darīja savu darbu, mākslinieks Pecolds zīmēja Svētcieņa muižas lībiešus un apkaimi. Kopumā tapa septiņi zīmējumi, kas mūsdienās glabājas Krievu ģeogrāfijas biedrības zinātniskajā arhīvā Pēterburgā. Zīmējumos attēlots Svētcieņa lībietis, vecenīte no Svētcieņa, lībieši krogā, viena no vecākajām lībietēm Ķeguļu sētā, siena grābējas Svētcieņa muižas apkārtnē, lībiešu upuralas ieeja un piekrastes ainava.⁶⁴ Ar biedrības uzdoto lībiešu seju un galvaskausu ģipša masku izgatavošanu negāja tik gludi, un uzdevums palika neizpildīts. Pēc ilgas pierunāšanas Pecolds ar Šēgrēnu atrada divus lībiešus, kuri piekrita, ka vienam noņem sejas, bet otram – galvaskausa masku. Tomēr operācija neizdevās, un atkārtotai procedūrai neviens lībietis neparko nepiekrita.⁶⁵

Pēc ekspedīcijas Šēgrēns rakstīja, ka Svētcieņa muižā viņš satīcis vairs tikai 22 personas, kas runājušas vai vismaz sapratušas lībiešu valodu, – 16 vīriešus un sešas sievietes, kas dzīvoja 16 sētās,⁶⁶ proti: 1) Lielkuiķuļi, saimnieks Kristis Gīze; 2) Lielkuiķuļi, Jānis Ādmīdiņš; 3) Ķirpaki, saimnieks Juris Feldmanis; 4) Ķirpaki, Kristis Pļaviņš; 5) Dzeņi, saimniece Anna Mihelzone;⁶⁷ 6) Dzeņi, saimnieces māte; 7) Pūrnavi, Gusts Bisnieks; 8) Pūrnavi, Gusta Bisnieka sieva Anna; 9) Puriņi, Kristis Priediņš; 10) Puriņi, Krista Priediņa sieva Anna; 11) Ķeguļi, saimniece Anna Zilemane;⁶⁸ 12) Ķeguļi, saimnieces māte; 13) Karas, saimnieks Kristis Kariņš; 14) Alkšnoti, [Andress] Jirgenšons (*Jürgenson*) jeb Girgenšons;⁶⁹ 15) Ķulmaki, Juris Āboltiņš (*Ahbolting*) jeb Ābols;⁷⁰ 16) Dišleri, Juris Bērziņš; 17) Mustanci, Juris Jākobsons; 18) Klāvi, [Andress] Lēniņš; 19) Ķulles, [Andress] Ūdiņš; 20) Sprundes, Kristis Lēniņš; 21) Lielnori, Kristis Lielnors; 22) Minniki, Gusts Kalējs.

1853. gada pavasarī Svētcieņa muižas īpašnieks Karls fon Fēgezaks rakstīja Andersam Jūhanam Šēgrēnam, ka no šī 22 cilvēku saraksta seši šo gadu laikā pēc viņa ekspedīcijas jau miruši: Jānis Ādmīdiņš Lielkuiķuļos, Ķeguļu saimnieces māte, Juris Āboltiņš jeb Ābols Ķulmakos, Juris Jākobsons Mustancos, Kristis Lielnors Lielnoros un Gusts Kalējs Minnikos. Tātad arī viņa toreizējais valodas skolotājs Juris Āboltiņš. Taču otra skolotāja – Dzeņu saimniece – un viņas vecā māte vēl esot dzīvas un sūta Šēgrēnam sveicienus. Tāpat viņas ļoti priecājušās, kad Fēgezaks viņām parādījis akadēmiķa grāmatu par lībiešiem, ko tas viņam atsūtījis piemiņai.⁷¹

Jāatzīmē, ka saskaņā ar mūsdienu pētījumiem Šēgrēna pēdējo Vidzemes lībiešu valodu runājošo saraksts ir nepilnīgs. Analizējot ļaužu revīziju uzskaites lapas un citus dokumentus, secināms, ka lībiešu valodas zinātāju skaits bijis ievērojami lielāks. Tāpat ir skaidrs, ka Svētciema lībieši Šēgrēna ekspedīcijas laikā dzīvoja nevis tikai 16, bet vismaz 25 sētās.⁷²

Ceļš uz Kurzemi.

Anderss Jūhans Šēgrēns un Karls Napjerskis

No Limbažiem Andersa Jūhana Šēgrēna ceļš tālāk veda uz Rīgu. Tur viņš ieradās 1846. gada 6. jūlija vakarā un jau nākamajā rītā apmeklēja ģimnāziju un skolu direktoru, bibliogrāfu, teologu un vēsturnieku Krievijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli Karlu Napjerski (1793–1864).⁷³ Napjerskis akadēmiķi iepazīstināja ar Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrības (*Gesellschaft der Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands*) monētu un senlietu kolekciju, kā arī palīdzēja ievākt ziņas par iespējamiem Vidzemes lībiešiem Pērnavas apriņķa Hallistē, Lejasciema, Liepupes, Zeltiņu, Mazsalacas, Rūjienas, Umurgas un Līvesciema apkaimē.⁷⁴

Atceļā septembra sākumā Šēgrēns Rīgā vēlreiz satikās ar Napjerski, kurš pa šo laiku bija noskaidrojis, ka Mazsalacā lībieši vairs nav sastopami. Tad arī viņi vienojās, ka derētu pārbaudīt informāciju, vai ap Lejasciemu un Zeltiņiem Valkas apriņķī dzīvojošiem nelatviešiem nav kāda saistība ar Vidzemes lībiešiem. Tā kā Šēgrēnam vairs nebija laika doties uz turieni, viņi vienojās, ka Šēgrēns uzrakstīs jautājumus, uz kuriem Napjerskis sameklēs atbildes.⁷⁵ Uzdevumi bija šādi: 44 teikumu tulkojumi, vairāku skaitļa vārdu tulkojumi, atbildes uz jautājumiem par etnonīmiem, dzīvesvietām, skaitu, uzvārdiem un tradīcijām.⁷⁶

Ar šo vienošanos aizsākās sarakste. Helsinku universitātes bibliotēkā glabājas septiņas Karla Napjerska vācu valodā rakstītas vēstules Andersam Jūhanam Šēgrēnam. Divām pievienoti Šēgrēna lūgtie materiāli par iespējamām lībiešiem. Jāsaka gan, ka Napjerska vēstules tikai netieši attiecas uz lībiešu pētīšanu, jo Zeltiņu (*Seltingshof*) un Lejasciema (*Aahof*) iespējamie lībieši vēlāk izrādījās igauņi.

Pirmo ziņu no Napjerska par centieniem izpildīt atstātos uzdevumus Šēgrēns ar akadēmiķa Pētera Kepena starpniecību saņēma, tik tikko atgriezies no četrus mēnešus garas 1846. gada ekspedīcijas pa Vidzemes un Kurzemes

gubernu (Pēterburgā viņš ieradās 28. septembrī⁷⁷). Pirmo vēstuli Napjerskis Šēgrēnam nosūtīja tikai nākamā gada aprīlī, lai pateiktu, ka joprojām nevar nodot informāciju par Vidzemes lībiešiem Zeltiņos un Lejasciemā, jo vēl nav pienākušas atbildes. Tātad Napjerskis izpildīja tikai starpnieka funkcijas starp Šēgrēnu un vietējiem ziņu sniedzējiem un pats uz akadēmiķi interesējošo apvidu nemaz nebrauca. Turpat Napjerskis izteica cerību, ka viņš tomēr izpildīs Šēgrēna uzdevumu, kas pašlaik varbūt neesot tik steidzami, jo esot dzirdējis, ka akadēmiķis šovasar neturpināšot ekspedīciju pie lībiešiem. Pēc uzzinātā Napjerskis secināja, ka Šēgrēna pētījumi pa šo laiku, kamēr viņi nav tikušies, ievirzījušies citā gultnē un informācija par lībiešiem vairs nav tik nepieciešama.⁷⁸

Napjerska pieņēmums patiešām atbilst tābrīža situācijai. Lai sagatavotu vārdnīcu un pamatīgu pētījumu par lībiešu valodu, Šēgrēnam bija nepieciešams gan laiks jau iegūto materiālu apstrādei, gan vēl vismaz viena ekspedīcija pie lībiešiem. No Napjerska teiktā var secināt, ka Šēgrēns bijis gatavs doties jaunā ekspedīcijā pie lībiešiem jau nākamajā gadā, taču šo ieceri dažādu iemeslu dēļ viņam izdevās īstenot tikai 1852. gada vasarā. 1846. gada ekspedīcija lielā mērā bija tikai iepazīšanās brauciens, pirms kura Šēgrēnam par lībiešiem un viņu valodu bija visai maz zināšanu. Tādēļ nez vai viņš ekspedīcijas laikā ik brīdī spēja strādāt ar maksimālu lietderību un savākt pietiekami daudz materiālu. To apliecina kaut vai tas, ka viņa lībiešu valodas teicēji piesūtīja valodas paraugus vismaz līdz 1853. gadam⁷⁹ un ka vēl 1852. gada pavasarī akadēmiķim bija "daudz jānodarbojas, lai uzrakstītu vēstuli lībiski"⁸⁰. Iespējams, ka lībiešu pētījumus traucēja arī citas intereses, piemēram, osetīnu, igauņu, Igaunijas zviedru u.c. jautājumi, kā arī darba pienākumi. Tomēr Šēgrēna darbs lībiešu pētišanā visu laiku kaut lēni, bet virzījās uz priekšu. Tā 1849. gada 10. augustā Šēgrēns dienasgrāmatā rakstīja: "Šodien mans darbs ir bijis ražīgs, un tagad turpinu lībiešu valodas vārdnīcas materiāla sakārtošanu, īpaši rokrakstu, ko man 1847. gadā atsūtīja Princis un ar kuru es līdz šim vēl nebiju iepazinies."⁸¹

Pirmās Andersam Jūhanam Šēgrēnam nepieciešamās ziņas Karls Napjerskis nosūtīja 1847. gada jūnija sākumā.⁸² Pavadvēstulē viņš rakstīja, ka tās nebūs ziņas par lībiešiem, bet gan par Zeltiņu igauņiem, turklāt tām "nav lielas satura bagātības". Viņš arī atzīmēja, ka vēl nav dabūjis ziņas no Lejasciema, taču "neizlaidīšot šo lietu no acīm". Ziņas no Zeltiņiem ir uz četrām lapām uzrakstītas atbildes uz Šēgrēna 1846. gada vasarā sastādīto anketu. Izskatās, ka Napjerskis Šēgrēnam nosūtījis rakstījuma oriģinālu, par kura autoru ziņas nesniedz. No iesūtījuma skaidrs vienīgi tas, ka aptaujas

veicējs pārvalda vācu valodu. Iespējams, ka tas ir bijis vietējais mācītājs. Tomēr apstiprinājums šai hipotēzei meklējams citos avotos. Šēgrēns visu sūtījumu, ieskaitot ziņu ievācēja papildu komentāru, publicējis darbā "*Zur Ethnographie Livlands*".⁸³

Publicējot Napjerska iesūtītos valodas paraugus, Šēgrēns citēja Napjerska vēstuli, ka valodas paraugus pierakstījušas personas, kas neprot igauņu valodu un pēc dzirdes varbūt šo to nav pareizi uztvērušas, attiecinot to kā uz sūtījumu no Zeltiņiem, tā no Lejasciema.⁸⁴ Napjerskis gan ar to domāja tikai Lejasciema valodas paraugus, ko viņš Šēgrēnam nosūtīja 1847. gada septembrī.⁸⁵ Napjerskis rakstīja, ka ir laimīgs, jo viņam tovasar beidzot ir izdevies tur atrast kādu, kas, vadoties pēc Šēgrēna sastādītajiem jautājumiem, varēja ievākt informāciju par "tā sauktajiem Lejasciemā dzīvojošiem lībiešiem (*so genannten Liven*)".

Napjerskis savu ieguldījumu Šēgrēna lībiešu pētījumos nevērtēja pārāk augstu. Viņš apzinājās, ka sagādātā informācija nav bijusi visai kvalitatīva un, iespējams, nav atbildusi Šēgrēna gaidītai. Tādēļ viņš Šēgrēnam ļāva neminēt savu vārdu pētījumos, ja viņam kādu iemeslu dēļ to negribētos darīt. Šķiet, Šēgrēns Napjerskim bija vaicājis, vai iesūtītos datus drīkst publicēt. Par to vedina domāt Napjerska rakstītais, ka "ziņas par tā sauktajiem lībiešiem Zeltiņos un Lejasciemā" viņš taču nosūtījis izmantošanai Šēgrēna "darbā par lībiešiem".⁸⁶ Par to Napjerskis izteicās vēstulē, kas nav datēta, bet kura varētu būt rakstīta 1847. gada decembrī. Tajā Napjerskis pateicas arī par Šēgrēna oktobrī⁸⁷ sūtīto vēstuli un Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrībai paredzēto osetīnu valodas pētījumu. Turklāt Šēgrēns ir žēlojies, ka nav saņēmis Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrības rakstu 4. sējuma 1. burtnīcu (tā iznāca 1847. gadā, un tajā publicēts Teodora Kalmeijera raksts par Mazirbes akmens uzrakstiem⁸⁸), jo Napjerskis vēstulē izteicis izbrīnu par šo atgadījumu, sakot domājam, ka pirms gada tas ticis izsūtīts visiem Pēterburgas biedriem.

Nākamo vēstuli Napjerskis Šēgrēnam rakstīja 1850. gada martā.⁸⁹ To acīmredzot ierosināja viņam personiski nosūtītais "*Zur Ethnographie Livlands*" eksemplārs (1849. gada 19. decembrī Šēgrēns to nosūtīja Napjerskim un mācītājam Hilneram⁹⁰). Pētījums Napjerskī izraisījis dažas pārdomas par Vidzemes etniskās vēstures jautājumiem. No Lejasciema un Zeltiņiem saņemto valodas paraugu iztirzājums skaidri atklājot, ka par lībiešiem šajā apgabalā varot runāt ļoti nosacīti un ka "tērbatnieki visai dziļi ieklīduši latviešu zemē". Napjerskis no 1815. līdz 1829. gadam⁹¹ esot bijis mācītājs Cēsu apriņķa Jaunpiebalgā pie Gaujas, kas atrodas apmēram sešas verstis no Lejasciema,

un starp draudzes ļaudīm ievērojis "uzkrītošu dažādību" latviešu valodas izrunā, apģērbā, sadzīvē un celtnēs. Tas viņu bieži vedinājis uz domām, ka tās apkaimes latviešiem vajadzētu būt "ļoti dažādi sajauktiem". Piebaldzēni bijuši piederīgi "īstam latviešu raksturam", bet rancēnieši (*Ramkau*, Ranka) bijuši tik atšķirīgi, ka šķituši "pilnīgi citas cilmes". Tādēļ Napjerskis izteica minējumu, vai tikai tērbatnieki agrāk nebūs dzīvojuši vēl dziļāk Latvijā un lielākā skaitā un tad "saplūduši ar latviešiem valodā", tāpat kā dažās vietās, it īpaši Gaujas un Daugavas krastos, ar lībiešiem. To, ka šāda valodas nomaiņa ir iespējama, pašlaik skaidri parādot lībiešu valodas izmiršana Salacā. Tomēr Napjerskim neesot skaidrs, kas "tādas pārvērtības" varētu izraisīt.

Šajā pašā vēstulē Napjerskis rakstīja, ka ar lielu interesi izlasījis Veimārā izdotajos Krievu ģeogrāfijas biedrības rakstos ievietoto Šēgrēna ziņojumu par ceļojumu pie lībiešiem un ka pašlaik to iedevis lasīšanai mācītājam Vilhelmam Hilneram, kurš kopš pagājušā gada "ir kļuvis par mūsu līdzpilsoni un mācītāju šejienes latviešu pilsētas draudzē". Jāpiebilst, ka Šēgrēns 1846. gada ceļojuma aprakstu Napjerskim un Hilneram nosūtīja tikai 1853. gada 1. jūnijā.⁹²

Šēgrēna kolekcijā glabājas vēl divas Napjerska vēstules, kas no lībiešu pētniecības viedokļa īpašu interesi neizraisa. Vienīgi pirmajā no tām, kas datēta 1851. gada 26. maijā, Napjerskis sakās dzirdējis, ka Šēgrēns 1851. gada vasarā atkal gatavojas apceļot "mūsu provinces", un izsaka cerību, ka viņu atkal varēs redzēt Rīgā.⁹³ Iespējams, ka Šēgrēns otro lībiešu ekspedīciju bija iecerējis jau 1851. gadā, taču to viņam izdevās īstenot tikai nākamajā vasarā, kad abi arī tikās. Šēgrēns Rīgā ieradās 1852. gada 5. jūnija vakarā, bet jau nākamajā dienā Hilners par godu viņa atbraukšanai organizēja tējas vakaru, uz kuru ielūdza arī Šēgrēna "seno paziņu" Napjerski.⁹⁴ Šajā reizē Šēgrēnu interesēja tikai Kurzemes lībieši un Igaunijas zviedri. Tāpēc Napjerska vārds lībiešu pētīšanas vēsturē palicis vien kā Vidzemes vēstures zinātājam, kas Šēgrēnam palīdzēja noskaidrot Lejasciema un Zeltiņu iespējamo lībiešu paaugstināties etnisko izcelsmi.

Ceļa turpinājums

Pēc Rīgas apmeklējuma Anderss Jūhans Šēgrēns brauca uz Jelgavu, lai tālāk dotos uz Bausku, kuras apkaimē viņš cerēja atrast krieviņus. Jelgavā zinātnieks uzturējās no 1846. gada 10. līdz 14. jūlijam.⁹⁵ Tur viņš apmeklēja Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības pastāvīgo sekretāru un prezidentu, vienu no Kurzemes provinces muzeja dibinātājiem un ilggadējo direktoru

Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli Johanu Frīdrihu Reki (1764–1846). Rekes privātkolekcijā Šēgrēns norakstīja mazu krievīņu-lībiešu-vācu valodas vārdnīciņu ar 360 vārdiem, manuskriptam likdams virsrakstu "Krievīņu un lībiešu valodas paraugi. Vokabulārs ar 360 vārdiem".⁹⁶ Noraksta oriģināls mūsdienās glabājas Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Pēterburgā. Par vokabulāru izcelsmi Šēgrēns zināja teikt, ka tos pēc Rekes ierosinājuma 1810. gadā sagatavojuši divi mācītāji – Vecsaules (*Alt-Rahden*) mācītājs Karls Lucavs (1767–1839) un Mazirbes (*Irben*) draudzes⁹⁷ mācītājs Frīdrihs Kristians Ludvigs (1735–1811). Šēgrēns norakstīja arī vēstules,⁹⁸ ko mācītāji kopā ar vokabulāriem 1810. gadā bija nosūtījuši Reķem. Lucava vēstule datēta 1810. gada 7. novembrī, un būtiskākie tajā minētie fakti par krievīņiem publicēti arī Šēgrēna ziņojumā.⁹⁹ Ludviga vēstule, kurā sniegtas ziņas par vokabulāra tapšanu, datēta tā paša gada 21. decembrī.

Pie krievīņiem Šēgrēns pavadīja tikai dažas dienas un jau 19. jūlijā atgriezās Jelgavā.¹⁰⁰ Tad cauri Tukumam, Kandavai, Talsiem un Dundagai viņš ceļoja uz Ziemeļkurzemes piekrasti, lai beidzot satiktu ekspedīcijas galvenā pētījuma objektu – Kurzemes guberņas lībiešus. 1846. gada 24. jūlija vakarā Anderss Jūhans Šēgrēns ar Augustu Georgu Pecoldu ieradās Mazirbē. Par lībiešu jūrmalā pavadīto laiku lai stāsta zinātnieka dienasgrāmata.

Kurzemes jūrmalā

24. jūlijs

[..] Pēc tam bija tikai biezs un mežonīgs skuju koku mežs, līdz attapāmies, ka esam Mazirbē, un pietājām pie pirmā nama – kroga, kur apstājāmies, lai nedaudz sapostos. Pēc tam kājām devāmies meklēt apkaimes mācītāju Kupferu. Kad bijām stādījušies priekšā, viņš teica, ka pēc Fokas (*Fock*) jaunkundzes vēstules saņemšanas jau bija gaidījis mūsu ierašanos. Vispār viņš izskatījās mazliet samulsis, tādēļ es daudz uzstājīgāk lūdzu, lai viņš būtu tik laipns un dotu mums padomu, kur mēs ciemā, lībiešu sētā, varētu noīrēt sev istabas. Viņš apsolīja mums palīdzēt un ieminējās, ka varētu piedāvāt mums alu, kā vietā viņa sieva mums piedāvāja tēju – to es izdzēru divas glāzes. Tad mācītājs mums nāca līdz pie ķestera, kurš bija gatavs mūs pavadīt uz ciemu un mēģināt tur atrast mums apmešanās vietu, kas varētu būt gatava dzīvošanai vismaz no rītdienas. Mācītājs pat ar vārdiņu neieminējās, ka mēs varētu apmesties pie viņa. Gluži otrādi – šķita, ka viņš netieši vēlas mūs novirzīt uz apmešanos atstatus esošajā Lielirbes ciemā, kur varbūt runānot

vēl skaidrākā lībiešu valodā nekā šeit. Man tas bija jāatstāj bez ievērības, jo vai nu tas viss bija tādēļ, ka viņam tiešām nebija iespējas mūs izmitināt pie sevis (visdrīzāk šajā laikā viņa namā patiešām viesojušies vairāki radnieki), vai arī ekonomisku iemeslu dēļ, par ko viņu gribēja apvainot mūsu važonis, norādot uz to, ka pagājušā gadā, kad viņš te atvedis atpūsties pāris mamzeļu, viņam nakti vajadzējis pārļaut krogā, lai gan neesot lūdzis nekā cita kā vien jumtu virs galvas.

Jau pirmajā mājā mūs, ķestera ieteiktus, bija gatavi izmitināt labākajā un lielākajā dzīvojamā istabā, un saimniece apsolīja no rīta uz krogu atsūtīt zirgu un ratus pēc mūsu mantām – tiklīdz kā istaba būšot gatava.

Daļēji tējas, taču galvenokārt blusu dēļ gandrīz visu nakti nevarēju aizmigt uz dīvāna sliktajā kroga viesu istabā, ko mums par 80 sudraba rubļiem izīrēja kāds Dundagas muižkunga vācu algādzis.¹⁰¹

25. jūlijs

Arī no rīta nekādas kafijas. Tās vietā sasildījāmieš ar neatšķaidītu pienu, piekožot melnu maizi. Jau pulksten deviņos savākt mūsu mantas no ciema ieradās vakardienas nama saimniece ar zirgu un ratiem, un mēs tad pārvācāmies uz jauno dzīvokli – ietilpīgu istabu, kurā ir divi visai pazemi, mazi logi ar divām rūtīm. Šķita, ka sienas savulaik bijušas apmetas baltas, taču tagad acu priekšā pavērās pavisam pelēkas. Tomēr istaba izskatās gandrīz kā jauna, pat lielās krāsns, kas piepildīja vienu istabas stūri un ap kuru stiepjas koka sols, aizmugure. Otrs garš koka sols stiepjas gar istabas galasienas lielāko daļu, tāpat gar pusi no otras sienas, kuras vidū durvis ved uz otru dzīvojamo istabu. Pie durvīm atrodas sienas pulkstenis, kas darbojas un sit stundas, bet otrā pusē stūrī – gulta, kas šim gadījumam ienesta istabā un saklāta ar raupju, taču tīru gultasveļu. Divi nelieli, četrstūrīni, nokrāsoti sarkani, tāpat kā logi, un divi vienkārši koka krēsli, nekrāsoti, gluži kā gultas, kā arī sarkani krāsotais sienas pulkstenis arī ir mūsu jaunā dzīvokļa vienīgās mēbeles. Pats saimnieks bija aizceļojis, un vispār saimniece, saimnieka brāļasieva un pāris mazu bērnu vienīgie visu dienu ir mājās. Viņi ir labvēlīgi un izpalīdzīgi, taču sākumā gan bija bikli, kad bērns pozēja P[ecol-dam] skiču grāmatai par modeli, lai gan viņiem par to solīja samaksāt. Viņš ar tiem gandrīz sapratās ar igauņu valodas palīdzību. Mēs jau agrāk bijām dzirdējuši, ka šo valodu šejienes lībieši saprot – daļēji senās radniecības dēļ (mācītājs Kupfers viņus pat uzskata par īstiem Sāmsalas igauņiem), daļēji ciešo sakaru dēļ, kas šejieniešiem izveidojušies ar Sāmsalu, kas atrodas tikai piecu jūdžu attālumā.

Sakārtoju dienasgrāmatu un iekārtoju istabu, tad uz brīdi atstāju šīs nodarbes un priekšpusdienā jau sāku jūras peldes. Turpinājumam mūsu jau vakar izteiktajām šaubām par cienastu šodien mums pusdienās pasniedza tumšu, skābu maizi ar tikko kultu sviestu un no kulšanas atlikušās paniņas. Pēcpusdienā maza pastaiga, kompensējot bezmiega nakti. Lieliska peldvieta ar smilšainu dibenu, lai gan visai sekla. Krastmalu klāj lielas laivas un smilšu kāpas, uz kurām vabas un šķūnīši lielo tīklu žāvēšanai un glabāšanai. Zīme, ka jūra ir iedzīvotāju svarīgākais iztikas avots, lai gan notiek žēlošanās, ka tam gan vajadzētu būt nedaudz ienesīgākam.

Pēcpusdienā atkal biju peldēties, taču uz šī pamata ļāvu pierunāties pievienoties P[ecoldam] un ēst vakariņas – žāvētas butes un vārītu pienu. Tādēļ nemierīgs miegs [..].¹⁰²

26. jūlijs

Bijām izbrīnīti par to, ka mums atnesa divas glāzes kafijas un maizi, kas izcepta pa lībiešu – kurzemnieku – modei. Devējs liedzās teikt, no kura tas nāk. Vēlāk tomēr uzzinājām, ka, kā jau bijām domājuši, to mums bija atsūtījusi kāda kundze, kas dzīvo kaimiņmājā un šeit ieradies peldēties. Es atkal sāku nodarboties ar lībiešu valodu. Šim nolūkam par ļoti saprātīgu skolotāju noderēja mūsu sētas saimnieka brālis. P[ecolds] savukārt bez pārtraukuma zīmēja. Mūsu darbošanās atvilināja tik lielu pūli dažnedažādu ļaužu, vecu un jaunu, ka istaba bija pavisam pilna. [..] Pēcpusdienā atkal peldēt. Miegš tikai pēc pusnakts.¹⁰³

27. jūlijs

Tā kā vēlās iemigšanas dēļ gulēju ilgi, mans skolotājs jau bija aizgājis uz mežu. Tādēļ viss mans dienas darbs sastāvēja no dažām lībiešu mīklām, ko lielākoties pierakstīju no mājas mazā puikas. Jau vakar biju viņam apsolījis grasi par katru, un tā nu māte viņam iemācīja vēl dažas, lai gan puika sākumā teica, ka nezina nevienu. Pēcpusdienā biju mācītājmājā, kur man piedāvāja tasi kafijas. Tēju vēlāk negribēju dzert, lai gan paliku ilgāku laiku – un tādēļ pat izpalika pēcpusdienas pelde.¹⁰⁴ [..]

28. jūlijs

Kafijas vairs nebija, kaut saimniece vakar teica, ka kundze apsolījusi to atsūtīt, lai gan mēs bijām vienojušies lūgt viņu ēdienu vairs nesūtīt. Varbūt viņa tieši uz to bija paļāvusies. Vismaz mācītājs par viņu teica, ka viņa būtu "eine vorzügliche Wirtin"¹⁰⁵. Bet varbūt viņa tomēr bija gribējusi, lai mēs paši būtu gājuši viņai pateikties. Varbūt mūsu saimniece bija izraisījusi kādu

pārpratumu, jo sākumā viņa gribēja būt tikai anonīma starpniece. Jo kaut kam tādām vajadzēja būt notikušam.

Šodien nodarbojos ar izrakstiem no mācītāja pierakstītās nelielās hronikas par draudzi. Izņemot dažas mīklas, kas iegūtas no zēna, lībiešu valodā nekāda progresa, jo saimnieka brālis atkal nebija mājās. Pēc mana lūguma mācītājs pie manis atsūtīja Kolkas ķesteri [Nika Polmanis. – R. B.], kurš pats bija jauns lībietis, taču trīs gadus bijis krievu skolā Irlavā (*Irmelau*) un kuru Dalbes (*Dalbingen*) mācītājs bija ieteicis kā labāko skolotāju.¹⁰⁶ Viņš apliecināja gatavību palīdzēt un piekrita manam ierosinājumam izmitināt mūs savā mājā.

Šodien peldējos jau no rīta, tātad kopumā trīs reizes. Pēcpusdienā ar P[ecoldu] mācītājmājā. Tur iepazinos ar ārstu Bāru no Dundagas, jaunu vīrieti, kam ir laba galva un kas jau aizrautīgi pētījis latviešu valodu, lai izveidotu jaunu gramatiku un jaunu vārdnīcu. Tur izdzēru tasi kafijas un pie vakariņām pat glāzīti sīvā. Viņi bija spiesti mūs uzaicināt vakariņās, jo P[ecolds], zīmējot baznīcu, nepieklājīgi ilgi līdz pat vakara krēslai kavējās mācītājmājas tuvumā, – tā nu mācītājam pašam nācās iet un lūgt viņu vakariņās. Pat tā glāzīte nepalīdzēja man iemigt, aizmigu tikai pēc pusnakts.¹⁰⁷

29. jūlijs

Nositu laiku, rakstot vēstuli Sofijai¹⁰⁸. No P[ecolda], kurš zīmēja baznīcu un mācītājmāju, dzirdēju, ka atbraucis mācītājs Hilners no Rindas un domājis viesoties arī pie manis. Tādēļ pēcpusdienā devos uz mācītājmāju, lai ar viņu iepazītos. Izdzēru tasi kafijas un pāris stundu ar viņu sarunājos. Pēc tam atgriezos mājās, paspējot izpeldēties vēl trešo reizi. Nakts pagāja tāpat kā iepriekšējās.¹⁰⁹

30. jūlijs

Pie mums ciemojās mācītājs Hilners, ar kuru vienojos, ka, ja būs iespējams, pie viņa viesosies 17. augustā, jo viņam nākamajā dienā jādodas garā braucienā uz Kurzemes sinodi un, iespējams, arī uz Vidzemes sinodi. Pabeidzu vēstuli Sofijai un īsu vēstulīti Blumkvistam (*Blomqvist*). Un tas šodien arī bija viss mans darbs. Saimnieka brālis bija apsolijs atgriezties mājās pēcpusdienā un palikt, lai viņam varētu uztaisīt ģipša masku. Taču viņš ieradās vēlāk, tad slinkoja un pēc tam aizbildinājumam minēja citus darāmus darbus. Tas viss parādīja, ka viņam nebija gribēšanas piedalīties šajā lietā vai ka viņš no tās baidījās. Lai pārbaudītu aizdomas, teicu, ka brīnos, kādēļ viņš negrib nopelnīt sudraba rubli (tiesa, agrāk tikai vispārīgi biju runājis par labu atlīdzību). Tas līdzēja. Brīdi apdomājies, viņš apliecināja, ka ir gatavs, taču bija jau pārāk vēls, lai pasākumu varētu sākt.

Kāda sētas sieviete jau daudz agrāk bija apsolījusi man nodziedāt dažas īsas lībiešu dziesmas (īstenībā būtu jādzied latviski), taču viņa līdz šim savu solījumu nebija turējusi. Pat šodien peldējos trīs reizes un galu galā biju tik laimīgs, ka iemīgu drīz pēc tam, kad biju devies gulēt.¹¹⁰

31. jūlijs

No rīta P[ecolds] kopā ar mācītāju Glēzeru (*Gläser*), kurš bija viesojies mācītājmājā, aizbrauca uz Dundagu. Sākumā biju nodomājis palikt mājās cerībā, ka varēšu izmantot saimnieka brāli, kurš apsolīja šodien būt mājās. Taču pēc tam viņš teica, ka viņam uz pāris stundām jāaizejot. Tā nu es devos uz mācītājmāju atvadu vizītē. Pēc atgriešanās mājās biju peldēt. Vīrs nekur nebija manāms, un, kad beidzot dabūju viņu rokās, arī viņš gribēja doties peldēt. Tad gāju pie krodzinieka, kurš man apsolīja zirgus arī uz šo dienu.

No rīta biju aizsūtījis saimnieci pie kaimiņu kundzes apjautāties, vai viņa man atļautu pie sevis paviesoties un izteikt pateicību par labvēlīgo draudzību pret mums, kad viņa mums bija sūtījusi kafiju un ēdienu. Viņa to noraidīja, taču apsolīja atsūtīt savu audžudēlu Trostu (*Trost*), kurš nesen bijis students Tērbatā. Viņš atnāca pēcpusdienā, un tā vismaz ar viņu varēju nodot savu pateicību un vislabākos vēlējumus kundzes nākotnei. Tam bija tādas sekas, ka viņa vēl pirms manas aizbraukšanas lika man atsūtīt kafiju un maizi.

Pirms aizbraukšanas biju izpeldēties vēl otru reizi un aizbraucu tikai pulksten sešos vakarā pēc tam, kad vēl biju pierakstījis dažus vārdus no saimnieka brāļa teiktā. Ceļš veda pa jūras krastu gar Košragu, Pitragu, Vaidi un dažām atsevišķām sētām. Par to esamību liecināja tikai lielāks vai mazāks lielu laivu skaits jūrmalā. Pie tām bija redzami cilvēki, kas vai nu darbojās ar naktī noķertām zivīm, vai arī kārtoja laivas. Savās vietās stāvēja burukuģi, par kuriem teica, ka tie atnākuši no Rīgas iepirkt un aizvest svaigas zivis. Visu brauciena laiku sarunājos ar vedēju, kurš bija dzimis Silēzijā. Runājām par šiem zvejniekiem, pret kuriem viņš teicās izjūtam visdziļāko cieņu, jo viņi pazīstot visādas burvestības tā, ka spējot iznīcināt kā cilvēku, tā zvēru. Tādēļ viņš pieņēmis stingru lēmumu lībiešu mājās nekad neko neēst un nedzert no tā, ko viņam piedāvā. Viņš teica, ka nevarot noliegt, ka lībiešiem esot laba galva un lielas garīgas spējas, tomēr daudzi no viņiem tām nav atraduši īstu pielietojumu. Daudzu dotajam vārdam nevarot uzticēties. Citādi viņiem neesot raksturīgi tādi visai pamanāmi netikumi kā pārliecīga dzeršana, zagšana vai slepkavošana. Tikai pārkāpjot sesto bausli, reizēm tiek nožēloti grēki.

Brauciena beigās no jūrmalas nogriezāmieš mežā uz sānceļu, lai dotos garām galvenajam ceļam uz pašu ragu jeb īsto Kolku. Pulksten deviņos biju nonācis galamērķī pie ķestera un skolotāja Polmaņa Kolkā (3 jūdzes jeb 21 versts). Viņam bija tikai divas istabas, no kurām vienu viņš piedāvāja man. Ņemot vērā P[ecoldu], izvēlējos ārējo un lielāko, taču naktsguļai – klēti. Daļēji tādēļ, ka tajā bija vēsāk, daļēji tādēļ, ka tur bija mazāk parazitū nekā istabā. Vispār jau pirmajā naktī arī tur gulēju labi.¹¹¹

1. augusts

Sāku mācīties lībiešu valodu. Divas reizes peldēties. Aizmigu ārkārtīgi vēlu.¹¹²

2. augusts

Biju dievkalpojumā Kolkas mazajā filiālbaznīciņā. Tā ir koka, ar dakstiņu jumtu. Mans saimnieks sprediķi lasīja no sprediķu grāmatas latviešu valodā. Draudze dziedāja slikti. Gaiši mati raksturīgi arī šeit dzīvojošiem lībiešiem, tomēr viņu augums ir vidēji garš, un šeit neatrast nevienu tik garu vīrieti kā Mazirbē. Vīriešu apģērbs: svārki ar biksēm, īsām vai garām, no pelēka vai tumša auduma, kreklam spožas pogas un galvā naģene. Sievietes valkā tumšus vilnas svārkus ar platām svītrām, raibus kakla lakatiņus, ap galvu apsiets lakats, galvenais apģērbs – lielāka balta šalle [villaine. – R. B.] uz leju līdz viduklim, un gali krustā nokarājas priekšpusē tālu uz leju, bet tā, ka starp tiem uz krūtīm redzams kakla lakatiņš. Kājās zeķes un kurpes. Meitenēm lakats ap galvu sasiets ielocēs.

Tā kā manam saimniekam mācītāja vietā bija jānovada dievkalpojums, viņš vēlējās atpūsties un nosnausties. Tādēļ pēcpusdienā devos ciemos pie bāku inspektora Perlmana (*Perlman*), kur izdzēru glāzi tējas. Pēc tam devos pastaigā uz ragu aplūkot bākas, tādēļ man bija jāiet pa visai nogurdinošām dziļām smiltīm tā, ka tad, kad atgriezos, no manis tecēja sviedri. Peldējos trīs reizes.¹¹³

3. augusts

Augšā jau pulksten četros. Pēcpusdienā atgriezās Pecolds. Trīs reizes peldēt.¹¹⁴

4. augusts

Pie mums viesojās mācītājs Glēzers no Dundagas. Kopā ar viņu vakar bija ieradies Pecolds. Ņemot vērā ilgstošo lielo karstumu, pārvācos no ķestera priekšistabas uz viņa vēsāko un no parazitātiem tukšāko klēti, kur jau biju gulējis. Ģipša masku ņemsim no saimnieka paša, bet tikai formu, jo P[ecolds] precīzāk vēl nav atcerējies tālākās darbības. Peldējos trīs reizes. Miegs bija vēl īsāks nekā iepriekšējās naktīs. Aizmigu tikai pret rītu.¹¹⁵

5. augusts

Pēc mana lūguma ciemā tika meklēts vecāks plikpaurains vīrietis, kurš ļautu izmantot savu galvu par modeli. Tad mums būtu vismaz viens galvaskauss. Saimniekam nebija grūti viņu uz to pierunāt, kad vien tika apsolīta dzeramnauda. Trīs reizes peldēt. Ar miegu bija gandrīz tāpat kā iepriekšējo nakti.¹¹⁶

6. augusts

Peldējos trīs reizes. Pēc vakara maltītes izmēģināšanai maza pastaiga pa mežu. Tā man palīdzēja ātrāk un labāk aizmigt.¹¹⁷

7. augusts

Trīs reizes peldēt. Pēc ilgā karstuma pērkons un pēcpusdienā lietus. Vakarā Pecolds devās atceļā uz Pēterburgu, jo viņš vēltīgi bija gaidījis, ka pienāks cerētais pagarinājums. Neraugoties uz pastaigas maršrutu, šonakt varēju aizmigt tikai pēc pusnakts.¹¹⁸

8. augusts

Pamodos jau pulksten četros dēļ vīra, kas ieradās kaimiņu mājā un manā tuvumā skaļā balsī lībiski sauca otru vīru, kam bija vācisks vārds. Pēcpusdienā aizgāju uz krogu. Krodzinieks mani ieaicināja uz tasi tīras kafijas. Tā mani ārkārtīgi labi ietekmēja. Lietus dēļ peldējos tikai divas reizes. Miegš bez lielas gaidīšanas, un¹¹⁹

9. augusts

gulēju ilgi līdz pat dienai. Visu dienu mājās. Peldējos trīs reizes.¹²⁰

10. augusts

No mācītāja Hilnera saņemtā ziņa deva iemeslu priekšpusdienā doties pie Perlmana, lai izzinātu iespējas, kā nosūtīt atbildi. Tur tase kafijas. Tad uzrakstīju vēstuli un atgādāju šurp nosūtīšanai. Trīs reizes peldēt.¹²¹

12. augusts

Pamodos un piecēlos vēlu. Trīs peldes. Aizmigu laikus un pamodos jau pulksten četros.¹²²

13. augusts

Tādā pašā veidā. Pārāk brangas pusdienas, tādēļ devos uz krogu padzert kafiju, arī kustību un citas lietas dēļ. Trīs peldes. Neko vakariņās, taču dzēru vairāk šīs vietas slikto ūdeni. Miegš tikai ap pusnakti.¹²³

14. augusts

Atkal augšā pulksten četros. Priekšpusdienā pie manis ciemojās ārsts Bārs. Trīs reizes peldēt.¹²⁴

15. augusts

Kādam lībietim biju pasūtījis pāris zirgu uz pulksten četriem no rīta, lai brauktu uz Mazirbi. Taču viņš man tikai pēc pulksten pieciem atsūtīja savu kalpa zēnu un tikai vienu zirgu, un tik mazus ratus, ka es ar savām mantām netiktu līdz galam. Sadusmojies par šī vīra (*Nikke Rudbeck* no Ušiem) neuzticamību, aizsūtīju zēnu prom un lūdzu skolotājam sameklēt man citu vedēju. Tas viņam arī izdevās, lai gan radīja man vairāk nekā divu stundu kavēšanos, ko izmantoju, lai kopā ar skolotāju papildinātu savu *Livica*. Pulksten pusastoņos beidzot aizbraucu.

Mans saimnieks, skolotājs, pavadīja mani līdz Vaidei, savai dzimtajai vietai, kur viņam bija darišanas. Arī atceļš lielākoties veda pa to pašu ceļu, pa kuru gar krastu biju ieradies. Tur redzēju rošību un kustību, ko jau agrāk biju vērojis ap laivām ciemu vietās.

Biju dzirdējis, ka mācītājs Kupfers braukšot uz Ģipku, tādēļ baidījies, vai viņu vairs sastapšu, kad nu ieradīšos vēlāk (pulksten desmitos) nekā biju domājis. Viņš bija mājās un palika tur līdz pēcpusdienai. Braucot uz Kolkū ar Mazirbes krodzinieku, teicu viņam, ka vēlētos, lai viņš mani aizvestu arī no Mazirbes uz Miķeļtorni, lai gan toreiz vēl nevarēju pavisam droši pateikt savu atgriešanās datumu. Šodien viņš bija sācis labības kulšanu un teica, ka tādēļ nevarot braukt ātrāk kā varbūt rīt no rīta, taču tad tik agri, cik vien vēlos, un apsolīja man uz mācītājmāju atsūtīt ziņu. Gaidot šo ziņu, neaizgāju uz ciemu apjautāties pēc zirgiem, bet gāju apsveicināties ar ārstu Bāru, kurš kopā ar ģimeni bija atbraucis no Kolkas uz mācītājmāju. Tikai pēcpusdienā pienāca krodzinieka ziņa, ka viņš no rīta varētu un būtu gatavs mani vest. Tā nu man bija jānolemj, ka šo dienu pavadu tepat. Kad mācītājs un vēlāk arī Bārs bija aizbraucis, aizstaigāju līdz krogam, lai precizētu izbraukšanas laiku, un uz ciemu. Atgriezies runājos ar nama "sievieša cilvēku", ar kuru bijām tagad palikuši divi vien. Vakarā man bija arī tāds iepriecinājums, ka redzēju savu līdz šim nepazīstamo labdari Vāgnera (*Wagner*) kundzi. Pie vakariņām maza glāzīte sīvā, tāpat kā jau no rīta pie brokastīm.¹²⁵

16. augusts

Augšā jau pulksten četros. Mazliet pēc tam saskaņā ar norunu ieradās krodzinieks ar zirgiem, un es aizbraucu pulksten 4.30. Gluži kā vedējs jau vakar man bija ieteicis. Lai pēc iespējas mazāk traucētu kā saimniekus, tā kalpotājus, biju atteicies no kafijas un aizbraucu bez brokastīm. Ceļš veda daļēji cauri mežam, daļēji pa jūras krastu gar Sīkragu un Jaunciemu līdz Lielirbes ciemam. Ciema nosaukums saistīts ar lielās Irbes upes ieteku jūrā

tajā vietā. Pats ciems bija daudz mazāks nekā tā sauktā Mazā Irbe [Mazirbes ciems. – R. B.]. Tajā bija tikai piecas sētas, kas pat neatradās kopā, bet gan izklaidus šur un tur. Upi var šķērsot pār peldošu tiltu nedaudz uz augšu no upes ietekas, tādēļ jau laikus jāatstāj krasts un jākuļas uz priekšu bez kāda īsta ceļa cauri akmeņainam mežam un tad pār lielu smilšu kāpu, lai tiktu atpakaļ pie jūras krasta, pa kuru tad ceļš ved līdz pat Miķeļtorņim. Te īstenībā it nemaz vairs nav tādu ciemu, kādi bija iepriekš. Šeit tie sacelti ciešāk pie skuju koku meža ieskaudā jūras krasta (pēc vienām ziņām mana brauciena garums ir četras jūdzes, taču Miķeļtorņa krodzinieks teica, ka 22 verstis, – arī mācītājs domāja, ka tas varētu būt pareizais attālums).

Jau pirms pulksten deviņiem biju Miķeļtorņa baznīcas ciemā, kur atradu patīkamu krogu. Tajā bija divas tik tīras un ērtas viesu istabas, ka, tiklīdz ienācu iekšā, mani pārņēma doma, ka jau pašā sākumā labāk būtu vajadzējis nogriezties uz šo pusi – lībiešu jūrmalas rietumiem. Tad es būtu varējis strādāt patīkamākos apstākļos. Taču – kas padarīts, tas padarīts, un, ņemot vērā galveno uzdevumu, domāju, ka vismaz tikpat labi un pat labāk. Kad ierados krogā, tajā bija sapulcējušies vairāki vīri, no kuru runām varēja saprast, ka baumas par mani jau nokļuvušas līdz šejieni. Proti, pavisam pareizi tika apgalvots, ka esmu svešs kungs no Pēterburgas, un bija visai glaimojoši dzirdēt viņu teikto, ka es saprotu viņu valodu. Mani uzmeklēja un drīz vien pārliecinājās par šo lietu, man tika uzdoti jautājumi: vai es protu runāt latviski, krieviski, igauniski. Tomēr man nepatika, ka jautātājs sāka lūgt, lai uzsaucu kādu glāzīti. Es to atteicu, pamatojoties, ka ir svētdiena, laiks pirms dievkalpojuma un turklāt arī bez degvīna ārā ir vairāk nekā silts.

Atspirdzinājies ar pusotru glāzi kafijas un peldi jūrā, devos uz mazo filiāldraudzes baznīciņu, kur ķesteris vadīja dievkalpojumu, lasot sprediķi no sprediķu grāmatas un dziedot dažus psalmus. Klātesošo lībiešu augums lielākoties bija vidējs, tomēr ļaužu pūlī, it īpaši starp vīriešiem, bija redzamas arī garākas personas. Mati nedaudz tumšāki kā citur, lai gan arī šeit daudzi bija gaišmataini. Vīriešu apģērbs: kreklis ar stāvkrādziņu, īsas bikses, kas zem ceļa sasieta ar auklu, kuras gali nokarājas sānos, zeķes un pastalas, kas sasieta virs potītes, vieniem galvā naģene, citiem – pelēka platmale un ap vidukli sarkana josta. Valdošā krāsa ir tumši pelēka. Tādam pašam apģērbam agrāk būtu bijis jābūt arī austrumu pusē. Sievietēm svārki ar tumši sarkanām svītrām un baltas šalles [villaines. – R. B.] no vilnas vai smalkāka auduma, galvā balts lakatiņš vai balta aube, kam pāri pierēi plata, sarkana

lente. Šķita, ka dažas jaunākas meitenes vēlas apgērbā lielāku dažādību, un tas bija izgatavots no košākiem un raibākiem audumiem.

Smēķēšana pie vīriešiem visai izplatīta. Ne ar vienu nesarunājos, jo neviens no klātesošajiem neteica protam vācu valodu. Ar vairākiem cilvēkiem mēģināju sarunāties lībiski, taču viņi man atbildēja pārāk ātri, lai varētu pilnībā sekot runātajam. Tad man bija nedaudz garāka saruna ar ķesteri. Dažas meitenes pārsteidzu ar jautājumu, vai viņas man pret samaksu varētu nodziedāt dažas lībiešu dziesmas. Uz to tika atbildēts, ka viņām tādu nav, ka tiek dziedāts latviski. Lai gan šejienes lībieši bez zvejas nodarbojas arī ar lauksaimniecību un nedaudz ar lopkopību, šķita, ka kopumā viņi dzīvo nabadzīgāk un tikai nedaudzi no viņiem dzīvo nosacīti pārticīgi. Tas pirmām kārtām varētu būt tādēļ, ka zveja pēdējā laikā bijusi mazāk ienesīga. Dzeršana it nemaz nav izplatīts netikums, lai gan vienam otram tā patiešām iet pie sirds.

Pusdienās glāzīte sīvā un pēc tam tase kafijas. Pulksten četros pārkonā un lietū devos ceļā uz Rindu. Uz turieni mani aizveda krodziniēks. Biezs un mežonīgs mežs, kurā garas un slaidas priedes un egles, sākas uzreiz aiz Miķeļtorņa ciema un plešas tā, ka tikai šur tur pavīd rets smilšains virsājs. Sešas verstis no Miķeļtorņa atrodas pēdējā lībiešu sēta Pizenieki. Pie tās nonākam pie lielās Irbes upes, gar kuras kreiso krastu nu braucam. Pēc četrām verstīm esam jau pie latviešu sētas – un no upes kreisā krasta acīm paveras līdzenākas zaļas pļavas, kas gar upes krastu virzienā pret straumi sniedzas daudzas verstis tālu. Upi, kad tā pievienojusies otrai – Stendes upei –, sauc par Rindu (*Angern*), kas augšpus dzirnavām pārvēršas mazā purvā. Tā nu nonākam līdz Rindas (*Angermünde*) baznīcai, kur tieši tobrīd notiek laulības. Mācītājmājā, kas pavisam noslēpusies upes krastā, mani sirsnīgi sagaida mācītāja kundze un pats mācītājs, kas drīz vien atgriežas no baznīcas.

Nolēmām tā, ka es tur palieku līdz aizparītam, kad mācītājs kopā ar mani vēlētos braukt uz Ventspili, kur tagad dzīvo agrākais Miķeļtorņa ķesteris Jānis Princis (*Johan Printz*) – īsts un talantīgs lībietis, kurš latviski sarakstījis dzeju grāmatiņu un dažnedažādus prozas gabalus un kurš bez tam arī mēģinājis rakstīt lībiski, cita starpā, pārtulkojis katķismu. Mācītājs mani uzciņāja ar pāris glāzēm bērzu sulas. Turklāt vakariņās izdzēru glāzi vīna.¹²⁶

17. augusts

Dienu pavadīju, gandrīz vai tikai laiskojojoties. Divas reizes arī peldējos Rindas upē. Pusdienās divas glāzes vīna, biju jau izdzēris divas glāzes bērzu sulas. Pēcpusdienā divas reizes kafija. Visu pēcpusdienu mācītājs bija prom, viesojoties Miķeļtorņī pie pēkšņi saslimuša.¹²⁷

18. augusts

Mācītājam bez dažādiem darba pienākumiem bija jāgatavojas arī ceļojumam – divu nedēļu garam braucienam vispirms uz sinodi Kuldīgā un tad uz Vidzemi. Tomēr viņš man tulkoja Prinča darbus, ko viņš bija rakstījis mācītājam par visvisādām tēmām – fiziku, fizioloģiju, lībiešu māņticību u.c. Tas parādīja to, cik Princis ir domājošs un visā ieinteresēts cilvēks. (Pirms pusdienām vēl vienu reizi peldējos Rindā, līdz šim šovasar kopā 69 reizes.)

Pēcpusdienā (šajā laikā izdzēru divas glāzes vīna un pēc tam tasi kafijas) pulksten puspiecos devos ceļā uz Ventspili pa taisnāko ceļu gar Nabalu (*Nabal*) krogu līdzās nelielai Nabalupei un gar Brušu (*Bruschen*) purvu, kur bija pāris latviešu sētu. Citādi viss ceļš veda pa mežainu apvidu, kur pārsvarā priedes, un sausiem virsājiem. Tikai pašā Ventspils tuvumā skatam pavērās ar zāli apaudzis plašs, smilšains līdzenums, kura fonā vīdēja Ventspils tornis. Lai tiktu pilsētā, pa peldošu tiltu jāšķērso Ventas upe, kas šeit, grīvas tuvumā, ir Ņevas platumā. Daudzās laivas un kuģi, kas noenkurojušies upē, rada rosīgu un aizraujošu skatu.

Kad ieradāties pilsētā (26 verstis), saule jau rietēja. Tur mums diemžēl nācās braukāt uz priekšu un atpakaļ, kamēr dabūju apmešanās vietu kādā viesu mājā. Mācītājs man šajā lietā bija gādīgs palīgs, taču ar to viņa iedarbīgās rūpes bija jāpārtrauc, jo viņš teica, ka viņam vēl jāraksta konsistorijai un rītdien jau pulksten piecos kopā ar pilsētas mācītāju jādodas ceļā uz Kuldīgu. Tādēļ plānotā satikšanās ar Princi, kā arī tas, ka mācītājs pats mani stādīs viņam priekšā, diemžēl nevarēja īstenoties, un man jau šovakar šeit pat bija jāatvadās no draudzīgā ceļabiedra. Pirms doties gulēt, liku atnest tēju.¹²⁸

19. augusts

Augšā jau piecos. Acis visai iekaisušas. Mācītājs bija apsoliļis nosūtīt Princim ziņu, lai viņš piecos no rīta ierodas pie viņa, lai tad pateiktu, ka viņam jāierodas pie manis. Tādēļ istabā gaidīju līdz pusdienlaikam, taču Princis tā arī neparādījās. Pēcpusdienā pats devos viņu meklēt, satiku un dabūju dzirdēt, ka īstenībā mācītājs H[ilners] vakar bija pēc viņa aizsūtījis, taču, tā kā viņš jau gulējis, apsoliļis ierasties šodien agri no rīta. Viņš tā arī bija izdarījis, taču tik vēlu, ka mācītājs jau bija aizbraucis. Tā nu dabūju pats sevi stādīt priekšā tik labi, cik nu pratu. Iespējas sastrādāties nebija apmierinošas, jo viņš izskaidroja, ka neprot ne krievu, ne arī vācu valodu. Igauniski protot labi, taču šo valodu atkal es pietiekoši nepratu. Tomēr sauca viņu rītdien pie sevis, ko viņš arī apsoliļa. Pēc atgriešanās mājās biju ārkārtīgi lēnīgs un bez spēka, atceļā mani pārsteidza pērkona negaiss un

saslapināju kājas. Jau priekšpusdienā sāku peldes jūrā. Pēcpusdienā viena un otra pelde. Bez vajadzības ļāvos pierunāties ēst arī vakariņas, tādēļ miegs nebija tik mierīgs.¹²⁹

20. augusts

Biju izplānojis peldēt jau no rīta, taču vispirms mani aizkavēja apgērba un zābaku tīrīšana viesu mājā, bet pēc tam gaidīju Princi, kurš bija apsolījis ierasties astoņos, taču ieradās pusstundu vēlāk. Darbs vedās lēnu abpusējās tulkošanas dēļ. Tādēļ iedevu viņam iztulkot libiešu valodā gabalu no latviešu Bībeles, jo tas bija labākais veids, kā viņu izmantot bez bailēm, ka kaut kas var tikt saprasts nepareizi. Divas reizes peldējos, un vakarā pastaigas laikā pilsētā krievu vakariņas.¹³⁰

21. augusts

Peldējos trīs reizes. Sagadījās, ka man pašam pirms pusdienām vajadzēja airēties pāri upei. No tā dabūju tādu stīvumu, kas ilga visu dienu.¹³¹

22. augusts

Tāpat kā vakarrīt, augšā jau pulksten pussešos. Dienas vidū man bija jāairējas pāri upei kā turp, tā atpakaļ un vēlreiz vakarā. Trīs reizes peldēties. Miegs atnāca tikai pulksten 11.¹³²

23. augusts

Augšā parastajā laikā. Biju minējis Princim, ka man vajadzētu aiziet uz baznīcu aplūkot laucinieku apgērbu, kas šeit, Ventspils apkaimē, bija pavisam savdabīgs. Taču viņš to laikam bija sapratis tā, ka viņam priekšpusdienā nav jāierodas, un tā arī neatnāca. Es atkal biju nodomājis iziet tikai vēlāk, tādēļ gaidīju viņu vēl nedaudz pāri vienpadsmitiem un nepaspēju uz dievkalpojumu. Sakarā ar to, ka mācītājs bija aizbraucis uz sinodi, tas šodien sastāvēja tikai no "priekšdziedātāja" lasījuma un dziesmas. Tādēļ, kad ierados, tas jau bija beidzies un baznīcas durvis ciet. Tomēr uz ielas man bija iespēja aplūkot dažus abu dzimumu cilvēkus.

Sievietēm pārsvarā bija brūni vai koši sarkani (reizēm arī melni) brunči vai arī īstas bezroku kleitas ar šaurām plecu lencēm. Bez tam vēl mēteļi jeb, precīzāk, šalles [villaines. – R. B.], kas sniedzās līdz ceļiem. Reizēm tās bija no balta vilnas auduma, tomēr izplatītākas bija no kāda vieglāka pelēka, sīkrūtaina auduma. Šīs šalles uz krūtīm sastiprina ar vienu lielāku vai mazāku saktu, kas bija izrotāta ar visapkārt simetriski izvietotām dzintara vai koraļļu pērlēm. Citas tādas pašas, viena vai vairākas, bija uz krūtīm virs baltā krekla. Galvā ir vai nu vaļīgi sasieta raibi lakati – sarkani vai zaļi –, vai arī cieši pie galvas pieguļošas mazas, sarkanas cepurītes, kas apsietas ar raibu lakatu,

kura stūri sakrustoti mezglā zem zoda un tad aizmugurē uz pakauša sasieta lielā un platā mezglā, no kura nokarājas lakata stūri. Dažām cepurītes vietā galvas virspusē bija apzeltīta rota, kuras gludā priekšpuse bija saredzama zem lakata. Vēl citām galvā bija četrstūrainā vai apaļa balta lina galvassega, kuras platie gali nokarājas pakausī. Šo var uzskatīt par svinīgāku. Ne visām mugurā ir gludi garie svārki. Kājās kurpes un baltas zeķes, kas augšpusē apsietas ar prievīti vai reizēm ap stilbiem ar košu lenti.

Visraksturīgākais vīriešu apģērbā ir viņu garie svārki no baltas vadmalas, aizmugurē apakšā daudz ieloču – apmēram kā mācītāju svārkiem Somijā, vai arī īsāki pelēki svārki, kas sniedzas līdz celim. Reizēm ap vidukli sarkana vai tumša josta no vilnas auduma vai vismelnākās ādas. Zem garajiem svārkiem ir otri īsāki svārki līdz celim, parasti zilā krāsā, ar divām rindām lielu pogu kā Viborgas apkaimes zemniekiem un priekšpusē no augšas uz leju divas rindas spožu pogu cieši cita pie citas. Vēl garas linauduma bikses, galvā platmale, kājās zābaki vai kurpes un baltas zeķes.

Saskaņā ar Prinča apgalvojumiem arī lībiešiem senos laikos baltā bijusi dominējošā krāsa, tā ka vispār tagadējo latviešu apģērbu var uzskatīt par agrāko lībiešu apģērbu. Tagad to valkā gar Ventas krastiem (un tai tuvējos apvidos) līdz pat Kuldīgai. [...] Kopumā abu dzimumu apģērbs visai daudz atgādina somu apģērbu, vismaz to, kas agrāk bija manā dzimtajā Īti (*Iitti*) novadā, kur vecākās paaudzes nabadzīgākie vai cienīgākie zemnieki manā jaunībā staigāja garos, baltos vadmalas svārkos.

Pēcpusdienā tase kafijas. Trīs reizes peldēties. Pēc pēdējās peldes garāka pastaiga pa pilsētas garajām, šaurajām ieliņām. Saraustīts miegs.¹³³

24. augusts

Un augšā jau pulksten piecos. Drīz pēc tam lietus, arī pēc tam lija vairākas reizes. Tas tomēr mani neatturēja no peldēšanās, un šodien šādos apstākļos tas bija pavisam brīnišķīgi. Spēcīgie viļņi sitās uz priekšu un atpakaļ un deva dabisku dušu. Pēc pēcpusdienas peldes pasūtīju pusotras tases tējas. Tā mani uzmundrināja vēl vairāk, tādēļ pirmo reizi piecēlos un sveču gaismā rakstīju, lai pabeigtu piektdien iesākto vēstuli Blumkvistam. Gultā tikai pulksten 10.30, un miegs pēc pusstundas.¹³⁴

25. augusts

Augšā parastajā laikā, taču biju mazāk mundrs. Pēcpusdienā tase kafijas. Lietus dēļ peldēties tikai divas reizes. Vakarā apakšstāvā mājvietas zālē koncerts, ko, nekā nemaksājot, noklausījos savā istabā. Tikai ap pulksten vienpadsmitiem miegs.¹³⁵

26. augusts

Augšā pulksten pussešos. Trīs reizes peldēt. Lai dotu Princim laiku ne daudz atpūsties, biju sācis plānot mazu izbraucienu uz Landzi, lai apciemotu mācītāju Kalmeijeru. Tādēļ vakarā gāju meklēt [vietējo] mācītāju, lai ar viņa palīdzību noskaidrotu, vai K[almeijers] būtu mājās vai ne. Diemžēl pat šejienes mācītājs vēl nebija atgriezies.

Pēc vakariņām somu gaumē izdzēru pusotras glāzes tējas. Vakarā lejā zālē bija dejas, uz kurām mani bija ielūdzis kāds pilsētas kalpotājs. Sākumā domāju iet, taču beigās paliku mājās, jo starp pilsētniekiem man nebija neviena pazīstama, tāpat mans sliktais izskats nesolīja sieviešu uzmanību. Atkal tikpat labi dzirdēju mūziku arī augšā, savā istabā. Tomēr aizmigu pareizajā laikā, taču pēc pusnakts pamodos un biju spiests pavadīt nomodā vairāk nekā divas stundas, kamēr aizmigu no jauna.¹³⁶

27. augusts

Sāku savas, iespējams, pēdējās desmit peldes, jo ūdens jau sāk kļūt auksts. Šodien peldēt trīs reizes un vakarā divas glāzes tējas.¹³⁷ [..]

28. augusts

Trīs reizes peldēties. Pēcpusdienā Princis bija tikai pusotras stundas, tādēļ man bija vēl laiks pirms peldes pastaigāties. Vakarā atkal pusotras tases tējas. Nakts dziļā miegā [..].¹³⁸

29. augusts

Augšā pulksten sešos. Pēc pusdienas peldes viena glāzīte pomeranča. Pēcpusdienā biju pie šejienes mācītāja Raizona (*Raison*), lai pajautātu viņam padomu par manis plānoto braucienu uz Landzi. Viņš piedāvāja mani aizvest turp ar saviem zirgiem un ratiem. [..] Princis šodien atnāca tikai pēcpusdienā. Pēc vakara peldes mani visai daudz mocīja klepus, tādēļ baidījos dzert tēju un tās vietā apēdu porciju cepeša.¹³⁹

30. augusts

No rīta pirms dievkalpojuma maza pastaiga, lai labāk aplūkotu laucinieku apgērbus. Trīs reizes peldēties, pēc tam jau kopā pāri par simt reižu. Vakarā tēja. Tad uz apakšstāvu uz dejām, kur es, protams, nevarēju darīt nekā cita kā vien staigāt apkārt un aplūkot viesus un dejotājus. Nejauši man sanāca pāris reižu sēdēt līdzās kādam krievu virsniekam, kurš izrādīja visai lielu ziņkāri par manu dāņu valodas prasmi, galvenokārt šādas prasmes neparastuma dēļ. Beigās viņš sāka mani izvaicāt, kur es strādājos. Un, kad dabūja zināt, ka drīz caur Rīgu ceļošu atpakaļ uz Pēterburgu, it kā nejauši ieteica Rīgā bordeli, kas, pēc viņa domām, ir "*non plus ultra*", un nekur citur tāda neesot.

Pie sevis atgriezios pulksten 10.30, taču nevarēju aizmigt agrāk kā pirms 12, jo caur grīdu dārdēja mūzika.¹⁴⁰

31. augusts

Augšā pulksten sešos. Trīs peldes. Vakarā viesos pie mācītāja Raizona uz tēju. Tur piedalījās arī daudzi citi cilvēki, ar kuriem varēju iepazīties. Vēlāk mani uzmeklēja mācītājs Kalmeijers no Landzes. Viņš bija ieradies pilsētā, lai ar mani iepazītos, un bija jau mani meklējis. Divas tases tējas un pie vakariņām glāzīte sīvā, glāze alus un divas glāzes vīna. Mājās tikai ap vienpadsmitiem. Nemierīgs miegs.¹⁴¹

1. septembris

[..] Mācītājs Raizons šodienai man bija ieplānojis braucienu uz Landzi, taču tagad tas vairs nebija nepieciešams. Brauciena dēļ Princi biju palaidis brīvu, tādēļ tagad man bija jādodas pie viņa, lai paziņotu, ka neesmu aizbraucis. Viņš apsoliya atnākt pēcpusdienā, ko arī izdarīja.

Jau priekšpusdienā pie manis īsā vizītē bija mācītājs Kalmeijers. Pēcpusdienā viņš ciemojās ilgāk un tad iztulkoja Pr[incim] manas vēlmes attiecībā uz nākotni, proti, ka es no viņa vēlētos kādus evaņģēliju tulkojumus, aprakstu par lībiešu paražām laulājoties, dzimstot bērniem, mirstot cilvēkiem un apbedot tos. Pēc tam no mācītāja šķīros, lai viņš vēl šodien varētu doties atpakaļ uz Landzi. Diena šodien, tāpat kā iepriekšējās, bija visai skaista un pat karsta. Vakarā gribēju noskatīties teātra uzvedumu, taču pēc īsas gaidīšanas dabūju no turienes doties prom, jo, tā kā bija ieradies pārāk maz skatītāju, vadītājs nolēma izrādi atcelt. Pēc pastaigas ar skolotāju Frīzi (*Friese*) izspēlēju dažas šaha partijas.¹⁴² [..]

2. septembris

Augšā pulksten pussešos. Trīs peldes. Pēcpusdienā mājās divas tases tējas. Tāpat kā vakar, šahs ar Frīzi.¹⁴³

3. septembris

Trīs peldes. Pēcpusdienā kāds burātājs Kelterborns (*Kelterborn*) no Prūsijas, kurš bija apmeties šajā pašā viesu namā, pēc mana lūguma un uz mana rēķina sāka portretēt Princi. Fr[īze] vakarā neatnāca pie manis spēlēt šahu, kā iepriekš bija sarunāts. Tādēļ jau laikus devos pie miera [..].¹⁴⁴

4. septembris

Augšā pulksten pussešos. Nosūtīju vēstuli sievai. Priekšpusdienā pie manis viesojās mācītājs Raizons. Trīs reizes peldēt. Vakarā ar Frīzi teātrī [..].¹⁴⁵

5. septembris

Pēcpusdienā tase kafijas. Trīs peldes.¹⁴⁶

6. septembris

Sākotnēji šajā dienā biju iecerējis aizbraukt, taču tas ebrejs, ar kuru biju apspriedies par zirgiem un kurš bija apsolījis atsūtīt atbildi jau vakar, par šo lietu nebija pārliecināts. Tas mani piespieda atteikties no pirmā plāna, un gudroju jau pats doties ārā un meklēt vedēju, kad viesu nama apakšstāvā man acīs iekrita kāds vācietis. Viņš apsoliya no rīta atgriezties un sniegt skaidru atbildi, kad viņš varētu doties ceļā.

Īss britiņš baznīcā latviešu dievkalpojumā – aplūkot vēl cilvēkus un apģērbu. Pie reizes pavēroju vīriešus un atskārtu, ka izplatītākā matu krāsa bija vairāk gaiša nekā tumša. Vai tas būtu norādījums uz viņu čudisko [t.i., somugrisko. – R. B.] izcelsmi vai vismaz sajaukšanos ar lībiešiem?

Princis šodien pie manis bija īsāku laiku, jo kā priekšpusdienā, tā pēcpusdienā ieradās vēlu. Trīs peldes. Vakarā teātrī [..].¹⁴⁷

7. septembris

Augšā kā parasts. Velti izgaidījos vācu vedēju, tomēr ieradās agrākais ebrejs, kurš teica, ka esot gatavs braukt trešdien. Tam gadījumam, ja man tomēr nāktos pāris dienu gaidīt, jau agrāk biju nolēmis, ka tomēr aizbraukšu pie mācītāja Hilnera uz Rindu un no turienes norunātā dienā un laikā ieradīšos Popes krogā, gar kuru ved ceļš prom no šejienes. Ebrejs ierosināja tur ierasties trešdien pulksten vienpadsmitos un garantijai piedāvāja rokasnaudu trīs sudraba rubļus, kurus pieņemu, lai varētu viņam vairāk uzticēties. Viņš stāstīja, ka pārējie braucēji būšot ārsts ar savu māsu un vīrieškārtas kalpotāju, kā arī vietējā krievu mācītāja radi. Tikko bijām vienojušies un vedējs aizgājis, ieradās vācietis, lai paziņotu, ka viņš var braukt trešdien no rīta, ar īpašu prieku atzīmējot, ka viņš ir paspējis pirms ebreja un jau noslēdzis vienošanos ar minēto ārstu un tā māsu, kā arī ar vēl kādu vīru, ar kuriem ebrejs bija apspriedies, taču vēl nebija noslēdzis vienošanos (man viņš stāstīja, ka bija to izdarījis), jo cilvēki neesot gribējuši maksāt tik daudz, cik ebrejs prasījis. Tādēļ man tagad nu bija jāpiekrīt viņa piedāvājumam, ja negribēju riskēt ar to, ka ebrejs mani atstāj nelaimē, ja viņš nebrauks vai negribēs braukt, vai arī ar to, ka man var gadīties dievs viņu zina kādi ceļabiedri. Sāku šaubīties un vērsos ar lūgumu pēc padoma pie saimnieces. Viņa domāja, ka jebkurā gadījumā es varot uzticēties ebrejam, jo es taču no viņa biju dabūjis rokasnaudu. Tā arī nolēmu darīt un atlaidu vācieti, jo viņš bija ieradies pārāk vēlu pēc norunātā laika.

Peldes beidzu ar 125. reizi, neieņemot jūrā neko upurim, kā mani pamācīja vecā kalpone, kas katru dienu apaļām acīm skatījās, kā es ar divieli dodos

peldēt. Veltīgi meklēju mācītāju Raizonu, lai atvadītos. Pusdienās padzēris tasi kafijas, pulksten 2.30 aizbraucu uz Rindu pie mācītāja Hilnera kopā ar savu skolotāju Princi, kurš pats izteica vēlēšanos mani pavadīt uz turieni un pēc tam trešdien uz Popi. Braucot pa citu ceļu cauri latviešu ciemam Staldzenei (ap 30 verstīm) gar Būšnieku (*Buschen*) ezera ziemeļu krastu, pulksten septiņos vakarā ieradāties Rindā, kur mani vairs negaidīja un domāja, ka esmu jau vismaz Jelgavā. Pie vakariņām glāze vīna.¹⁴⁸

8. septembris

No rīta divas tases kafijas un pēcpusdienā viena. Arī šodien vēl kādu brīdi strādāju ar Princi. Pēc tam pēcpusdienā ar mācītāju devāties braucienā uz senajām bruņinieku lauku Rindas pilsdrupām, kas atradās pāris verstu no mācītājmājas. Tagad tās ir neizteiksmīgas, taču atrašanās vieta ir skaista – līdzās Rindas upei netālu no satekas ar Stendes upi [..]. Līdzās pilsdrupām ir latviešu sēta, kas īpaši bagāta bērniem. Manuprāt, pieminēšanas vērts ir tas, ka viņiem visiem ir gaiši mati. Mācītājs teica, ka šajā novadā tāds pats stāvoklis var būt vai ar visiem bērniem. Vai tā nav zīme, kas norāda uz iedzīvotāju sajaukšanos ar pirmiedzīvotājiem lībiešiem?¹⁴⁹

9. septembris

Padzēris kafiju un paēdis brokastis, pie kurām glāze vīna, pulksten deviņos kopā ar Princi devos uz Popi (14 verstis). Ceļš uz turieni gāja no Nabalkroga. Apkaimē – smilšains līdzenums ar skujkoku mežiem. Pati Pope atrodas uz pakalna. Kad ierados pie kroga, nekāda važona tur nebija. Viņš ieradās tikai pēc pusstundas gaidīšanas. Pēc tam ātri aizbraucu, atstājis Princi, kurš no šejienes devās atpakaļ uz Ventspili. Mani ceļabiedri, kas, šķiet, bija ebreju un krievu tirdzniecības kalpotāji, tiešām bija pavisam neinteresanti, kā jau vācu važonis bija paredzējis. Astoņas verstis ceļš veda tikai pa līdzenu skujkoku mežu. Puzes krogā pie tāda paša nosaukuma ezera ieturējām maltīti. Ēdu pusdienas un dzēru kafiju. Ceļš turpinājās (deviņas verstis) gar Ugāles baznīcu pa līdzenumu bez mežiem. Pēc tam ceļš veda (18 verstis) gar Usmas ezera ziemeļpusi pāri dažiem pakalniem un tad atpakaļ mežā līdz Spāres krogam, kur pavadījām nakti.¹⁵⁰

11. septembrī Anderss Jūhans Šēgrēns ieradās Jelgavā. No turienes viņš nākamajā rītā devās uz Rīgu, kur, tiekoties ar izglītoto aprindu pārstāvjiem, uzturējās piecas dienas līdz 17. septembra pēcpusdienai. Rīgā akadēmiķis nolēma, ka nedosies ceļā uz Pēterburgu, bet gan lībiešu pēdu meklējumos vēl izmetīs līkumu cauri Krimuldai, Siguldai, Cēsīm un Raunai.¹⁵¹ 25. septembra

priekšpusdienā Šēgrēns pēc četru mēnešu prombūtnes atgriezās mājās. Pēc paša aprēķiniem, ekspedīcijas laikā viņš, izņemot jūras ceļojumu no Helsinkiem uz Tallinu, nobraucis 1600 verstu.¹⁵²

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ *Ванага Л.* Первые этнографические экспедиции в Латви: Изучение ливов и кривиеней // LZAV. A. – 1992. – Nr. 11. – 40. lpp.
- ² Precīzāk – lībiešus Kurzemes un Vidzemes guberņā, kā arī krieviņus Kurzemes guberņā.
- ³ НҮК, Coll. 209., 24.
- ⁴ НҮК, Coll. 76., 290.
- ⁵ НҮК, Coll. 76., 293.
- ⁶ НҮК, Coll. 209., 2.
- ⁷ *Siliņš J.* Latvijas māksla, 1800–1914. – 1. sēj. – Stokholma: Daugava, 1979. – 177., 178. lpp.
- ⁸ Turpat. – 20. lpp.
- ⁹ НҮК, Coll. 209., 2.
- ¹⁰ Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710–1960 / Hrsg. von W. Lenz. – Köln; Wien: Böhlai Verlag, 1970. – S. 589.
- ¹¹ Die evangelischen Prediger Livlands bis 1918 / Hrsg. von M. Ottow und W. Lenz. – Köln; Wien: Böhlau Verlag, 1977. – S. 73.
- ¹² *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage der russischen geographischen Gesellschaft während der Sommermonate des Jahres 1846 nach den Gouvernements Livland und Kurland unternommene Reise zur genauen Untersuchung der Reste der Liwen und Krewingen // Denkschriften der Russischen geographischen Gesellschaft zu St. Petersburg. – Bd. 1. – Weimar, 1849. – S. 467.
- ¹³ НҮК, Coll. 209., 2.
- ¹⁴ НҮК, Coll. 209., 76., 302.
- ¹⁵ НҮК, Coll. 209., 2.
- ¹⁶ НҮК, Coll. 209., 24.
- ¹⁷ *Ванага Л.* Первые этнографические экспедиции в Латвии. – С. 40; *Valt M.* Mõnda Baeri kokkupuuteist fennougristikaga // Folia Baeriana, II. – Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1976. – Lk. 38.
- ¹⁸ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 453
- ¹⁹ Основание в С. Петербург Русскаго географическаго общества и занятия его с сентября 1845 по май 1846 г. // Записки Русскаго географическаго общества. – 2-е издание. – Кн. I, II. – Спб., 1849. – С. 18.
- ²⁰ Отчет Русскаго географическаго общества за 1845/46 год: С 6-го августа 1845 по 6-е августа 1846 г. // Тамже. – С. 101; Отчет Русскаго географическаго общества за 1846/47 год // Тамже. – С. 19.

- ²¹ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage ..; īsu ziņojumu krievu valodā sk.: Извлечение из отчета, представленного Русскому географическому обществу членом-сотрудником А. Шегреном, об этнографической экспедиции в Лифляндию и Курляндию // Записки Русского географического общества. – С. 311–322.
- ²² *Honko L.* Kansallisten juurien löytäminen // Suomen kulttuurihistoria: II / Toimituskunta P. Tommila, A. Reitala, V. Kallio. – 2. painos. – Porvoo; Helsinki; Juva: Werner Söderström OY, 1983. – Toimituskunta ja kirjoittajat 1980. – S. 48, 49.
- ²³ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies, 1828–1918 // The History of Learning and Science in Finland, 1828–1918. – Vol. 11. – Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1986. – P. 219; *Branch M. A. J.* Sjögren: Studies of the North // SUST. – Vol. 152. – Helsinki: SUS, 1973. – P. 265.
- ²⁴ *Stradiņš J.* Akadēmika Šēgrēna lībiešu ekspedīcija un mūsdienas // LZAV. A. – 1996. – Nr. 4/5. – 79. lpp.
- ²⁵ *Branch M.* Suomen ja tsaarin palvelija // Hiidenkivi. – 1994. – N 3. – S. 30.
- ²⁶ HYK, Coll. 76., 290.
- ²⁷ Īsu ziņojumu par 1852. gada ekspedīciju sk.: *Sjögren A. J.* Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. Lu le 8 octobre 1852 // Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. – St. Pétersbourg; Leipzig, 1853. – T. 10. – N 17. – S. 268–272.
- ²⁸ *Vālgamā E., Šuvcāne V.* Andersa Johana Šēgrēna braucieni pie Kurzemes lībiešiem // Līvli. – 1994. – Nr. 3/4. – 8., 9. lpp.; *Vālgamā E., Šuvcāne V.* Andersa Jūhana Šēgrēna otrais brauciens pie Kurzemes lībiešiem // Turpat. – Nr. 7. – 5. lpp.
- ²⁹ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 453–455; HYK, Coll. 209.76., 349.
- ³⁰ HYK, Coll. 209.76., 357.
- ³¹ HYK, Coll. 209.76., 350, 351.
- ³² HYK, Coll. 209.76., 351.
- ³³ HYK, Coll. 209.76., 351.
- ³⁴ HYK, Coll. 209.76., 351–353.
- ³⁵ HYK, Coll. 209.76., 353.
- ³⁶ *Cimermanis S.* Svētciema pagasta lībieši 1782.–1858. gada ļaužu revīziju atainojumā: Pētījuma ievirzei // LZAV. A. – 2003. – Nr. 5/6. – 140. lpp.
- ³⁷ HYK, Coll. 209.76., 353.
- ³⁸ HYK, Coll. 209.76., 353.
- ³⁹ *Cimermanis S. A. J.* Šēgrēna darba metodes 1846. gada ekspedīcijā un paliekošais devums // LZAV. A. – 1996. – Nr. 4/5. – 85. lpp.; *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 472.
- ⁴⁰ HYK, Coll. 209.76., 353.
- ⁴¹ HYK, Coll. 209.76., 353, 354.
- ⁴² HYK, Coll. 209.76., 354.
- ⁴³ HYK, Coll. 209.76., 354.

- ⁴⁴ HYK, Coll. 209.76., 354.
- ⁴⁵ HYK, Coll. 209.76., 354.
- ⁴⁶ HYK, Coll. 209.76., 354, 355.
- ⁴⁷ HYK, Coll. 209.76., 355.
- ⁴⁸ HYK, Coll. 209.76., 355.
- ⁴⁹ HYK, Coll. 209.76., 355, 356.
- ⁵⁰ HYK, Coll. 209.76., 356, 357.
- ⁵¹ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben / Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann // Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften. – St. Petersburg, 1861. – Bd. 2. – T. 1. – CIV + 480 S.; Joh. Andreas Sjögren's Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch / Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann // *Sjögren J. A. Gesammelte Schriften.* – St. Petersburg, 1861. – Bd. 2. – T. 2. – 398 S.
- ⁵² HYK, Coll. 209.77., 436.
- ⁵³ HYK, Coll. 209.77., 461, 462.
- ⁵⁴ HYK, Coll. 209.77., 486.
- ⁵⁵ HYK, Coll. 209.77., 497.
- ⁵⁶ HYK, Coll. 209.77., 505.
- ⁵⁷ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. I.
- ⁵⁸ *Ariste P. Ferdinand Johann Wiedemann.* – Tartu: Tartu Riiklik ülikool, Soome-ugri keelte kateeder, 1971. – Lk. 34, 35.
- ⁵⁹ *Видеман Ф. И. Обзор прежней судьбы и нынешняго состояния ливов.* – Приложение к XVIII тому Записок Импер. Академии Наук, № 2. – Спб., 1870. – 140 с.
- ⁶⁰ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. VI.
- ⁶¹ *Salis-Livische Sprachmaterialien / Hrsg. von E. Winkler.* – Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. – Serie C: Bd. 21. – München, 1994. – S. 115–274.
- ⁶² *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage ..* – S. 475–480.
- ⁶³ *Cimermanis S. Svētiema lībieši 1795.–1850. gada ļaužu revīziju atainojumā: Jautājuma ievirzei // Lībiešu gadagrāmata, 2001 = Līvlist āigastrōntōz, 2001.* – [Rīga]: Valsts īpaši aizsargājamā kultūrvēsturiskā teritorija "Lībiešu krasts", 2001. – 43. lpp.
- ⁶⁴ *Cimermanis S. A. J. Šēgrēna darba metodes ..* – 92., 93. lpp.
- ⁶⁵ *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage ..* – S. 480; HYK, Coll. 209.76., 355.
- ⁶⁶ *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage ..* – S. 468, 469. Anderss Jūhans Šēgrēns ziņojumā cilvēku vārdus un sētu nosaukumus sniedzis izkropļotā un vāciski pārveidotā rakstībā, tādēļ šeit izmantoti Saulveža Cimermaņa pētījumi, lai tos atveidotu pareizā latviešu valodā.

- ⁶⁷ Šēgrēns saimnieces uzvārdu nenosauc. Tas minēts: *Cimermanis S.* Svētciema pagasta lībieši 1782.–1858. gada ļaužu revīziju atainojumā: Pētījuma ievirzei // LZAV. A. – 2003. – Nr. 5/6. – 140. lpp.
- ⁶⁸ Šēgrēns saimnieces uzvārdu nenosauc. Tas minēts: turpat.
- ⁶⁹ Alkšnotu sēta tālaika pagasta zemnieku sētu uzskaitījumā nav norādīta, tāpat revīziju lapās nav atrodams Šēgrēna minētais uzvārds Jirgensons, taču ir Girgensons. Sk.: turpat.
- ⁷⁰ Nav atrodams arī uzvārds Āboltiņš, taču ir Ābols. Sk.: turpat.
- ⁷¹ HYK, Coll. 209.16.
- ⁷² *Cimermanis S.* Svētciema pagasta lībieši 1782.–1858. gada ļaužu revīziju atainojumā. – 153., 154. lpp.
- ⁷³ HYK, Coll. 209.76., 360, 361.
- ⁷⁴ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 484–489; *Cimermanis S. A. J.* Šēgrēna darba metodes .. – 84. lpp.
- ⁷⁵ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 587; *Sjögren A. J.* Zur Ethnographie Livlands. Lu le 11 juillet 1849 // *Mélanges Russes tirés du Bulletin historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg, 1849–1851.* – T. 1. – St. Pétersbourg, 1851. – S. 163.
- ⁷⁶ HYK, Coll. 209.12.
- ⁷⁷ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 605.
- ⁷⁸ HYK, Coll. 209.12.
- ⁷⁹ HYK, Coll. 209.11.
- ⁸⁰ HYK, Coll. 209.77., 216.
- ⁸¹ HYK, Coll. 209.76., 656.
- ⁸² HYK, Coll. 209.12.
- ⁸³ *Sjögren A. J.* Zur Ethnographie Livlands. – S. 165–172.
- ⁸⁴ Turpat. – 164. lpp.
- ⁸⁵ HYK, Coll. 209.12.
- ⁸⁶ HYK, Coll. 209.12.
- ⁸⁷ Šēgrēna dienasgrāmatā ieraksts par vēstules sūtīšanu Napjerskim ir 1847. gada 20. oktobrī, sk.: HYK, Coll. 209.76., 503.
- ⁸⁸ *Kallmeyer Th.* Die Steininschriften bei dem Pastorate Irben am dondangschen Strande // *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostsee-Provinzen.* – Riga: Nycolai Kymmels Buchhandlung, 1847. – Bd. 4. – H. 1. – S. 150–155.
- ⁸⁹ HYK, Coll. 209.12.
- ⁹⁰ HYK, Coll. 209.76., 689.
- ⁹¹ Die evangelischen Prediger Livlands bis 1918. – S. 57.
- ⁹² HYK, Coll. 209.77., 336.

- ⁹³ HYK, Coll. 209.12.
- ⁹⁴ HYK, Coll. 209.77., 232.
- ⁹⁵ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 491–495.
- ⁹⁶ HYK, Mf. 773.
- ⁹⁷ Irbes-Ģipkas draudze.
- ⁹⁸ Arī pavadvēstuļu noraksti glabājas Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Sanktpēterburgā.
- ⁹⁹ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 493, 494.
- ¹⁰⁰ HYK, Coll. 209.76., 378; ziņojumā par ekspedīciju Šēgrēns gan min, ka tas noticis dienu iepriekš – 18. jūlijā.
- ¹⁰¹ HYK, Coll. 76., 388, 389.
- ¹⁰² HYK, Coll. 76., 389–391.
- ¹⁰³ HYK, Coll. 76., 391.
- ¹⁰⁴ HYK, Coll. 76., 391, 392.
- ¹⁰⁵ Lieliska saimniece – vācu valodā.
- ¹⁰⁶ Niks Polmanis tajā laikā Kolkā strādāja arī par zemnieku bērnu skolotāju.
- ¹⁰⁷ HYK, Coll. 76., 392, 393.
- ¹⁰⁸ Andersa Jūhana Šēgrēna dzīvesbiedre.
- ¹⁰⁹ HYK, Coll. 76., 393.
- ¹¹⁰ HYK, Coll. 76., 393, 394.
- ¹¹¹ HYK, Coll. 76., 394, 395.
- ¹¹² HYK, Coll. 76., 395.
- ¹¹³ HYK, Coll. 76., 395, 396.
- ¹¹⁴ HYK, Coll. 76., 396.
- ¹¹⁵ HYK, Coll. 76., 396.
- ¹¹⁶ HYK, Coll. 76., 396, 397.
- ¹¹⁷ HYK, Coll. 76., 397.
- ¹¹⁸ HYK, Coll. 76., 397.
- ¹¹⁹ HYK, Coll. 76., 397.
- ¹²⁰ HYK, Coll. 76., 397.
- ¹²¹ HYK, Coll. 76., 397.
- ¹²² HYK, Coll. 76., 397.
- ¹²³ HYK, Coll. 76., 397, 398.
- ¹²⁴ HYK, Coll. 76., 398.
- ¹²⁵ HYK, Coll. 76., 398, 399.
- ¹²⁶ HYK, Coll. 76., 399–402.
- ¹²⁷ HYK, Coll. 76., 402.

- 128 HYK, Coll. 76., 402, 403.
129 HYK, Coll. 76., 403, 404.
130 HYK, Coll. 76., 404, 405.
131 HYK, Coll. 76., 405.
132 HYK, Coll. 76., 405.
133 HYK, Coll. 76., 405–407.
134 HYK, Coll. 76., 407.
135 HYK, Coll. 76., 407.
136 HYK, Coll. 76., 407, 408.
137 HYK, Coll. 76., 408.
138 HYK, Coll. 76., 408.
139 HYK, Coll. 76., 408.
140 HYK, Coll. 76., 408, 409.
141 HYK, Coll. 76., 409.
142 HYK, Coll. 76., 409, 410.
143 HYK, Coll. 76., 410.
144 HYK, Coll. 76., 410.
145 HYK, Coll. 76., 410.
146 HYK, Coll. 76., 410.
147 HYK, Coll. 76., 410, 411.
148 HYK, Coll. 76., 411, 412.
149 HYK, Coll. 76., 412, 413.
150 HYK, Coll. 76., 413.
151 *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage .. – S. 586–599.*
152 Turpat. – 605. lpp.

Otrā ekspedīcija 1852. gadā

Andersa Jūhana Šēgrēna otrās lībiešu ekspedīcijas nolūks bija papildināt 1846. gada ekspedīcijā iegūtās ziņas. Būtu bijis likumsakarīgi, ja arī šoreiz to finansētu Krievu ģeogrāfijas biedrība, tā turpinot iesākto darbu. Taču pa šo laiku bija mainījies biedrības Etnogrāfijas nodaļas darbības virziens. Kopš 1848. gada, kad par nodaļas vadītāju kļuva Nikolajs Nadeždins, bija notikusi vērtību pārorientācija: turpmāk visa uzmanība tika pievērsta krievu tautas pētišanai.¹ Tādēļ Šēgrēna otro lībiešu ekspedīciju finansēja viņa darbavietā – Pēterburgas Zinātņu akadēmija.

Jau februāra vidū zinātnieks iepazīstināja akadēmiju ar saviem plāniem doties uz Kurzemi un šim nolūkam vēlējās saņemt papildu 600 sudraba rubļu.² Šķiet, ka akadēmija uzreiz nepiekrīta Šēgrēna ekspedīcijas finanšu plāniem, jo vēl marta beigās viņš personiski tikās ar izglītības ministru, lai tos pārrunātu.³ Šoreiz viss bija sekmīgi, 11. maijā no Zinātņu akadēmijas tika saņemta vēstule, kurā Šēgrēnam paziņoja, ka tautas izglītības ministrs ir piekritis akadēmiķa šīsvasaras četru mēnešu zinātniskajam komandējumam uz Baltijas guberņām. Turklāt tiek saglabāta Šēgrēna alga un ceļojuma izdevumu segšanai no akadēmijas līdzekļiem papildus piešķirts 600 sudraba rubļu.⁴

Akadēmiķis ar tvaikoni devās ceļā no Pēterburgas 1852. gada 3. jūnijā tieši uz Rīgu, kur viņš ieradās 5. jūnija vakarā. Pavadījis vairākas dienas Rīgā, 10. jūnijā viņš aizbrauca uz Roņu salu, kur gatavojās pētīt salas zviedru iedzīvotājus. 23. jūnijā Šēgrēns no Roņu salas ieradās Kolkā. Šoreiz viņš lībiešu jūrmalā uzturējās gandrīz trīs mēnešus līdz septembra vidum.⁵

5. jūnijs

Viena tase kafijas un pie pusdienām glāzīte sīvā. Pēcpusdienā tase kafijas. Visu braucienu biju laimīgs, lai gan vējš lēns un nelabvēlīgs. Laiks šodien bija siltāks salīdzinājumā ar divām iepriekšējām dienām. Neņemot vērā nepārtraukto klepu, brauciena laikā jutos labi. Vakarā pulksten astoņos ieradāmie Bolderājā, no kurienes mēs⁶

6. jūnijs

agri no rīta devāties uz pilsētu, taču mums bija jāgaida pāris stundu, pirms muitnieks ieradās uz kuģa un mūs izpētīja. Tomēr jau pulksten [?] biju pie mācītāja Hilnera un izdzēru otro tasi kafijas. Vairākas reizes meklēju Afz. jaunkundzi. Brokastīs glāze sarkanvīna. Pēcpusdienā aizgāju uz dievkalpo-

jumu Doma baznīcā, kur sprediķoja mācītājs Hilde (*Hilde*). Gājiens kopā ar Hilneru uz Œeizardārzu un tad uz Daugavas tiltu, lai meklētu Roņu salas iedzīvotājus. Mēs arī atradām daudz viņējo un iepazīnāties ar viņiem, un arī viņu mācītājs Vallīns (*Wallin*) bija šeit, pilsētā. Mēs tikām aizvesti pie viņa, un Hilners viņu ielūdza pie sevis uz tēju, jo viņš jau bija ielūdzis amata brāļus – mācītājus Fromininu (*Frominin*) un Hellenu (*Hellen*) no Pēterburgas, kuri bija šeit iebraukuši. Bez mācītājiem bija arī daudzi citi, viņu vidū mans sens paziņa kolēģijas padomnieks Napjerskis. Pēc vienas tējas tases aukstas vakariņas (piecas glāzes vīna). Tikai divpadsmitos gāju gultā. Naktī sāku stipri klepot.⁷

7. jūnijs

Tikai viena tase kafijas. Pie aptiekāra Frederkinga (*Frederking*) Jelgavas priekšpilsētā, lai nodotu no kolēģijas padomnieka Beka (*Beck*) viņa portretu. Pēc tam meklēju mācītāju Hellenu, kuru beigās satiku pie Afz. jaunkundzes. [..] Pēc tam pabeidzu vēstules un nosūtīju Sofijai, Rozevurmam (*Rosewurm*) uz Hāpsalu un mācītājam Raizonam uz Ventspili, tāpat arī dažas rindas Cāgelam (*Zagel*) Viborgā priekš ieteikuma Hilneram.⁸ [..]

8. jūnijs

Mierīga nakts, taču no rīta atkal atgriezās stiprs klepus. Viena tase kafijas. Napjerska apmeklējums. Veltīgi meklēju Grimma (*Grimm*) kundzi, aizceļojusi. Arī Frederkingu nesatiku mājās. Bez tam tika pārcelta došanās uz Roņu salu. Pusdienās divas glāzes *St. Julienne*. Viesojās Napjerskis. Tase kafijas.⁹

9. jūnijs

Visu priekšpusdienu gaidīju, ka roņsalieši atnāks pēc manis un manām mantām. Pusdienās glāze vīna. Pēcpusdienā beidzot tiku ar mantām uz kuģa. Taču, tā kā līdz vakaram neradās labvēlīgs vējš, uz nakti devos atpakaļ uz pilsētu. Hilners pulksten divos ar tvaikoni "Neva" bija aizceļojis uz Pēterburgu.¹⁰

10. jūnijs

Augšā jau pulksten četros, pēc tam ātri soļoju uz piestātņi.¹¹ [..]

No 10. līdz 23. jūnijam Šēgrēns strādāja Roņu salā.

23. jūnijs

[..] Pulksten septiņos vakarā ierados no 1846. gada labi pazīstamajā ķesterā namā Kolkā, kur tomēr no kāda vācieša Talemana (*Talemann*) saimnieces uzzināju, ka viņš pats [ķesteris. – R. B.] šeit vairs nedzīvo, bet gan divu vācu

jūdžu attāļajā Košragā. Tomēr viņa veikli paskaidroja, ka tūlīt turp ar mazo zēnu aizsūtīs ziņu par manu ierašanos un lūgumu, lai viņš ierodas ar zirgu. Viņa tomēr lūdza, lai es pavadu laiku namā tik labi, cik tas iespējams. Tā kā negribēju aizkavēt roņsaliešus, kuri vēlējās, cik vien ātri iespējams, tikt apkārt ragam un burāt tālāk uz rietumpusi, tad man bija jāsamierinās ar likteni un jāpaliek šeit, lai cik nepatīkama šī situācija arī būtu. Vismaz saimniecei, kas nerunāja citās valodās kā vien latviešu un lībiešu. Pēdējā pašlaik bez sagatavošanās nespēju nekā cita, kā vien ārkārtīgi nožēlojami stādīties priekšā. Viņa man uzklāja galdu – butes un vārītu pienu, dabūju labi pavakariņot. Pēc tam gribēju doties pie bākas uzrauga Perlmana (*Perlman*), taču no šī plāna dabūju atteikties, jo atkal sāka līt. Izjutot cieņu pret seno celtni un jau 1846. gadā iepazīto šķērssienu trūkumu, lūdzu novietot manu gulvietu klētī, kur jau tad, kad ierados, viņa lika novietot manas mantas. Tur es visai labi arī izgulējos, izņemot to, ka naktī sākās vētra un pa durvīm, kas nesaprotamā kārtā no iekšpuses bija pavērtas, iekļuva iekšā un izraisīja caurvēju. Šī iemesla, kā arī vakardienas mitruma un slapjo kāju dēļ dūrējs krūšu labajā pusē.¹²

24. jūnijs

Pamodos pulksten četros un drīz pēc tam piecēlos. Lai sevi uzmundrinātu, devos uz krogu, kur cerēju dabūt kafiju. Vecā, draudzīgā saimniece, kas vēl gulēja, mani pazina un teica, ka viņai nav ne kafijas, ne cukura, ne arī sausiņu. Tomēr viņa to varēs dabūt, tiklīdz kaimiņos pamodīsies svētdienas virsnieks un Perlmans, un apsolīja man paziņot, kad viss būšot gatavs. Tā viņa arī izdarīja. Neviens no roņsaliešiem pēc vakardienas krogā nebija manīts. Zīme tam, ka viņi vismaz bija tikuši apkārt ragam, pirms naktī sacēlās vētra un mainījās vēja virziens. Arī kurzemieki bija atgriezušies no Roņu salas, tā ka es, ceļojot ar roņsaliešiem, biju ieguvis tikai pusi dienas. Tās divas lielās kafijas tases, ko vēlāk izdzēru kopā ar sausiņiem, mani lieliski uzmundrināja. Taču vēl vairāk – saule, kas pēc vētras un lietus parādījās kopā ar skaidrām debesīm. Tā nu man radās izdevība ķestera mājā saulītē izžāvēt mitrās zeķes, kurās līdz šim biju pārvietojies. Pēc deviņiem ieradās Polm[anis] ar zirgiem un ratiem, priecājās bez gala par negaidīto atkalsaredzēšanos, stāstīja par savu nepatīkamo likteni pēc 1846. gada un, kas man bija vissvarīgākais, paskaidroja, ka ir gatavs saskaņā ar manu vēlmi uzņemt mani pie sevis Košragā. Tur viņam tagad būšot vairāk vietas vecajā skolas ēkā un pietiekami laika man palīdzēt, izņemot svētdienas, kad viņam jādo-
das uz Kolku veikt pienākumus baznīcā. Pēc maltītes ar diviem ēdieniem – ceptas un vārītas butes, zivju zupa ar kartupeļiem – skaistā laikā devāmies

14 verstu uz Košragu, kur ieradāties aptuveni septiņos vakarā. Jauno mītnes vietu biju iztēlojies labāku, nekā tā bija, taču tur varēja dzīvot, kad labākas un ērtākas nebija. Man piešķirtā klases telpa vismaz bija liela un ietilpīga. Būtu bijis patīkamāk, ja visām trim logu rūtīm varētu redzēt cauri – lielākoties tas nebija iespējams to vecuma dēļ. Divas mazas glāzes kafijas un tikai pulksten desmitos vakariņās šķīvis rūgušpiena. Tas un daudzie odi, kuri bija sanākuši iekšā cauri vienam logam, kas pārāk ilgi turēts vaļā, lai izvēdinātu ilgi noslēgto istabu, neļāva man aizmigt līdz pat pusnaktij. Tomēr priecēja tas, ka mani nenomocīja šķērssienu trūkums un blusas. [...] Novēlojies un nemierīgs miegs ilga līdz¹³

25. jūnijs

pulksten sešiem. Tā ka visai vēlu paspēju savākt mantas, apģērbties tīrās drēbēs, pielāgoties jaunajiem apstākļiem un pabeigt īsās piezīmes. Tomēr tas netraucēja, jo nepārtraukti lija, un tas liedza īstenot plānu, ko sev biju nospraudis. Proti, ka ar Perlmanu [domājams, ar Polmani. – R. B.] braukšu pie ārsta Bāra uz Dundagu [...]. Ārkārtīgs nogurums un nevēlēšanās piespieda mani pirms pusdienām pamēģināt mazu glāzīti sīvā. Pēcpusdienā debesis mazliet sāka skaidroties, tādēļ pulksten četros tomēr braucu ar Perlmanu [Polmani? – R. B.] pusi vācu jūdzes uz Kolku [Dundagu. – R. B.]. Brauciena laikā biju visai miegains. Ārsts Bārs uzņēma pieklājīgi. Tēja un pie vakariņām glāze vīna.¹⁴

26. jūnijs

Ārstam bija jābrauc apkārt un jābūt prom līdz vakaram. Lasīju "Augsburger Allgemeine Zeitung" un Nešelmana "Die Sprache der alten Preussen". Pēcpusdienā mācītāja Glēzera (Gläser) apciemojums.¹⁵

27. jūnijs

Priekšpusdienā kopā ar Bāru devos pieklājības vizītē uz pili pie Zakena (Sacken) kundzes. Viņa pati bija aizbraukusi uz Jelgavu. Mani lūdza piedalīties brokastīs, kas jau bija padotas. Sakarā ar dzimšanas dienu cienāja ar šokolādi pie īpašas tortes. Bez tam izdzēru pusglāzi alus un ēdu sviestu un maizi. Ap pusdienas laiku pie ārsta Bāra ieradās mācītājs Kupfers, vecā Mazirbes Kupfera dēls, kurš kopā ar ģimeni atgriezās mājās Alūksnē (Marienburg) Vidzemē. Ceļu viņš turpināja pēcpusdienā. Kopā ar Bāru man bija jāapskata tikko atjaunotā pils kapela – spodra un cienīga, ar 11 rindām solu, ko rotā nospodrināti ģerboņi un agrāko īpašnieku iniciāļi. Uz sienas netālu no altāra redzams gadskaitlis "1683". Lai gan kapela ir remontēta arī jaunākos laikos, tai atkal bijis nepieciešams remonts. Ar Bāru garāka pastaiga.¹⁶

28. jūnijs

Pēc mazliet nemierīga miega atkal augšā, tāpat kā iepriekšējā rītā, pulksten sešos, un pusotras krūzes kafijas, kā arī pusdienās glāze alus un viena glāze vīna. Tūlīt pēc tām devos ciemos pie mācītāja Glēzera. Atnākot atpakaļ, viena tase kafijas, un pulksten četros četru zirgu *equipage*¹⁷ ar kučieri un savu saimnieku ceļoju pie mācītāja Kupfera uz Mazirbi, pie kura izdzēru divas tases tējas. Pēc tam ceļš veda tālāk uz Košragu. Kad ierados, Polmanis vēl nebija mājās un atgriezās tikai naktī. Lai gan ne šeit, ne arī Dundagā neēdu neko vakariņās,¹⁸

29. jūnijs

līdz pusnaktij nekādi nespēju aizmigt un vēlāk pēc pulksten pusdiviem tikai īslaicīga iesnaušānās un pusmiegs. Brīdi pa brīdim neatlaidīgas klepus lēkmes, šķidru krēpu izdalīšanās un sasprindzinājums krūšu labajā pusē. Tāds pats stāvoklis bija arī pa dienu, kuru, starp citu, pavadīju darbā pie lībiešu valodas ar Polmani, izņemot pāris stundu pēcpusdienā, kad biju tik miegains, ka bija jāiet pagulēt. Naktī tomēr gulēju ļoti labi¹⁹

30. jūnijs

līdz pulksten pussešiem. Arī šodien man bija klepus, lai gan tas mani mocīja mazāk nekā vakar. Tūlīt pēcpusdienā maza pastaiga uz jūras malu.²⁰

1. jūlijs

Pamodos jau pulksten trijos un piecēlos četros, arī tādēļ, lai uzrakstītu Sofijai vēstuli, kuru jau iedevu ārstam Bāram, kad viņš ar sievu pēcpusdienā viesojās sētā un pie manis. Vēlāk vairāki ziņkārīgi kaimiņmājas iedzīvotāji traucēja strādāt. Tur [kaimiņmājā] bija kristības un bija ielūgts arī B[ārs]. Taču, ārstu gaidīdams, es turp nevarēju doties. Vakarā pastaiga.²¹

2. jūlijs

Piecēlos tikpat agri un strādāju līdz vakaram, kad atkal devos mazā pastaigā. Vispār bija visai daudz krēpu.²²

3. jūlijs

Tādēļ un arī nepārtrauktā klepus dēļ, kā arī mitrā un vēsā laika dēļ pilnībā atcēlu domu par peldēšanas sākšanu. Vakarā garāka pastaiga, un pēc²³

4. jūlijs

piecelšanās ap pulksten pieciem vismaz izkārņījumi labāki nekā vakar. Diena bija īsta atpūtas diena, jo P[olmanis] jau agri bija devies uz Kolku. Tādēļ rīta pusē devos garākā pastaigā uz [Mazirbi?] – kopā turp un atpakaļ ap astoņām verstīm. Bez tam pārējo laiku mājās, un šis tas lasāms. Pēcpusdienā gulēju daļēji

ārā, daļēji iekšā. Vakariņu vietā izmēģināšanai pasūtīju porciju (divas mazas glāzes) kafijas. Vispār biju diezgan klepains, un bez tam bagātīgi krēpas.²⁴

5. jūlijs

Tas pats. Tikai pēcpusdienā maza pastaiga.²⁵

6. jūlijs

No rīta kājām devos uz baznīcu. Biju latviešu dievkalpojumā un pusdienoju mācītājmājā, tāpat glāzīte pomeranča, glāze alus un pusotras tases kafijas. Pēc tam mācītājs, kam bija jābrauc uz Kolku, lai tur rītdien noturētu dievkalpojumu, mani veda mājup lielāko daļu ceļa.²⁶ [..]

7. jūlijs

[..] Pēcpusdienā basām kājām pastaigājos pa saules sakarsētām smiltīm un vēlāk pirms vakara iestāšanās pirmo reizi jūrā, lai gan klepus smagu lēkmju veidā un kā liels spiediens krūtīs šodien turpinājās. Tomēr, paldies Dievam, tieši nesajutu nekādu peldēšanas izraisītu ietekmi. Nakts pagāja bez svīšanas, lai arī ne bez klepus.²⁷

8. jūlijs

Augšā jau pulksten trijos. Dzīve slābana. Olas dzeltenums ar kafiju. Divas peldes – priekšpusdienā un pēcpusdienā, jo man vēl tagad bija klepus [..]. Mācītāja Kupfera dēla apciemojums, kurš īstenībā bija atjājis, lai ielūgtu manu saimnieku rīt no rīta uz mācītājmāju dziedāt ģimenes iesvētībās. Aizvakar biju sarūpējis viņam atbrīvojumu no pienākumu pildīšanas Kolkā un tādējādi biju sev ieguvis veselu dienu, taču diemžēl pēc tam vakar pusi no tās zaudēju. Naktī mierīgs miegs līdz²⁸

9. jūlijs

pamošanās brīdī, tāpat pulksten trijos, kad par sevi atkal atgādināja klepus. Jau pusastoņos ar P[olmani], kurš devās uz mācītājmāju, nosūtīju vēstuli Bāram, lai viņš, ja tas iespējams, paņemtu līdzī priekš manis lakricu vai ko citu pret klepu. P[olmanis] bijis tik aizņemts, ka ieradās tikai pulksten trijos. Tomēr viņam priekš manis bija kafijas maize, mazliet krūšu cukura, lakrica un krūšu tēja no mācītāja kundzes. Pēc otrās peldes to arī izmēģināju, taču tūlīt pēc tam man bija lielāks klepus kairinājums nekā pēc peldes. Vispār šodien krūtīs trokšņi bija pat sadzirdami.²⁹

10. jūlijs

Tāds stāvoklis bija arī pēc piecelšanās, kas, kā jau parasts, pirms pulksten trijiem. Kad es vēl pirms visa cita iedzēru glāzi aukstas krūšu tējas. Stiprs klepus.³⁰ [..]

11. jūlijs

No klepus pamodos pulksten 3.30 un neilgi pēc tam piecēlos. Pulksten deviņos peldoties, aizmaldījos līdz mācītājmājai, no kurienes atgriezos tikai ap pulksten divpadsmitiem, jo, būdams jau tuvu mājām, izvēlējos nepareizo ceļu un ieradās [*Dondanska?*], no kurienes man bija jānāk atpakaļ. Tā velti aizgāja vismaz trīs verstis lielā karstumā. Pie pusdienām maza glāzīte sīvā un glāze alus. Vēlāk viena tase kafijas un pēc tam glāze tējas. Pēc tam pulksten piecos nogāju gar Mazirbes ciemu un pēc tam pa jūrmalu atpakaļ uz mājām, beigās nopeldējos otru reizi. Polmanis bija sadabūjis jaunu lībieti rakstītpratēju no Vaides, sarunājāties ar viņu par dažiem paziņām un neskaidriem lībiešu valodas vārdiem, tā tikai pulksten desmitos, neraugoties uz lielo nogurumu, tiku gultā.³¹

12. jūlijs

Augšā tāpat kā vakar. Šodien sāku dzert tabletes, kuras ārsts Bārs man atsūtījis. Četras reizes dienā. [..] Ar Launicu, jauno lībieti, sarunājāties atkal līdz pat tam mirklim, kad viņš priekšpusdienā devās prom. Šķita, ka viņam ir laba galva, un, tā kā viņš runā arī vāciski, lai gan visai nepilnīgi, tad ar viņu norunāju, ka viņš vēlāk svētdienās aizvietos P[olmani].³² [..]

13. jūlijs

Augšā tikai pulksten četros. Lācenes. Ņemot vērā stipro un vēso vēju, pēc otrās peldes vakariņu vietā izdzēru divas glāzes kafijas. Naktī stiprs klepus un nemierīgs miegs.³³

14. jūlijs

Tomēr augšā jau pulksten trijos. Stiprs klepus arī rīta stundās. Tikai viena glāze kafijas, un, ņemot vērā spēcīgo un vēso ziemeļrietumu vēju, tikai vienreiz peldēties – priekšpusdienā. Arī vakariņās samazināju kvantitāti.³⁴ [..]

15. jūlijs

Augšā jau pulksten 3.30. Viena tase kafijas un viena pelde, jo, lai gan vējš bija nedaudz pierimis, ūdens bija aukstāks un peldot bija sajūtams arī klepus.³⁵ [..]

16. jūlijs

Augšā jau pulksten 3.30. Divas tases kafijas [..]. Arī šodien peldējos tikai vienu reizi. Pēcpusdienā pievakarē ieradās ārsts Bārs ar visu ģimeni.³⁶ [..]

17. jūlijs

Atkal divas tases kafijas. Vakārā tikai nedaudz zemeņu ar cukuru.³⁷ [..]

18. jūlijs

[..] Jau pagājušajā svētdienā biju norunājis ar Launicu, ka viņš svētdienās aizvietos P[olmani]. Vakarvakarā viņš arī ieradās un, kad biju piecēlies, atnāca pie manis. Vienīgā pelde kādu laiku pirms pusdienām, tādēļ pēcpusdienā pasūtīju sev tasi kafijas. Šodien nedzēru tabletes. Vispār klepus šodien bija vājāks, taču³⁸

19. jūlijs

agri no rīta man atkal bija visai spēcīgs paroksisms, kā arī nelielas sāpes krūšu labajā pusē. Augšā tikai pirms pulksten pieciem. Polmanis bija mācītāja rīcībā, tādēļ visu laiku līdz pusdienai strādāju ar Launicu. Iedzēru pēdējo devu tablešu, bet pieturējos pie ārsta padoma par peldēšanu, tādēļ visu dienu biju mājās un aizrautīgi strādāju, izņemot to, ka vakarā vienu stundu biju pie ārsta, kur mani pacienāja ar šķīvi zemeņu ar cukuru.³⁹ [..]

20. jūlijs

[..] Arī nekāda peldēšana, taču tās vietā priekšpusdienā maza pastaiga mežā. Priekšpusdienā tikai viena tase kafijas un vakarā atkal maza pastaiga. [..] NB. Pēcpusdienā pie manis *en passant*⁴⁰ viesojās mācītājs Kupfers.⁴¹

21. jūlijs

[..] Priekšpusdienā pastaiga. Pēcpusdienā tase kafijas un krasta apsardzes uzrauga [Francasoviča?] apciemojums no Kolkas. Ar mani apspriedās ārsts un izmeklēja krūtis.⁴² [..]

22. jūlijs

Augšā tikai pulksten 5.30. Tikai viena tase kafijas. Garāka pastaiga, tāpat kā vēl viena agrā pēcpusdienā. Paniņas – izmēģināšanai tikai glāze. Varbūt pilnībā atbrīvojos no klepus, jo tas mani neapgrūtināja, un⁴³

23. jūlijs

jau no rīta sajutos vieglāk. [..] Ierastās divas pastaigas. Vakarā glāze paniņu, kas atšķaidītas ar ūdeni. Vakars mierīgs, vakarā klepus lēkme bija smagāka nekā iepriekšējā naktī un miegs nemierīgs.⁴⁴

24. jūlijs

[..] Pēcpusdienā pie manis viesojās jauns vīrietis no Dundagas, kur biju viņu redzējis par mājskolotāju pie mācītāja Glēzera.⁴⁵ [..]

25. jūlijs

[..] Divas tases kafijas un trīs pastaigas. Priekšpusdiena salīdzinoši viegla, pusdienas pie ārsta un viena glāze alus un tase kafijas. [..] Uz nakti

pirmo reizi iedzēru jaunās tabletes, ko ārsts bija sadabūjis, lai lietotu tāpat kā iepriekšējās – piecas tabletes četras reizes dienā.⁴⁶

26. jūlijs

[..] Vakarā pastaigas vietā viesošanās pie kaimiņiem un cienasts ar gaļas galertu.⁴⁷

27. jūlijs

[..] Vakarā garāka pastaiga ar kaimiņiem, pie kuriem viesojas krasta apšardzes priekšnieks Lisovskis ar sievu no Mazirbes. Jau vairāk nekā pirms nedēļas šis vīrs ar ārsta starpniecību bija apņēmis uzdot saviem padotajiem sameklēt un nodot man vēstuli. Izklusējās visai dīvaini, ka nekāda vēstule netika atrasta, lai gan jau no paša sākuma mana adrese bija Ventspils *poste restante*⁴⁸. Tā nu nezināju, ko par šo lietu domāt. Tikai pēc desmitiem gultā.⁴⁹

28. jūlijs

[..] Tāpat kā vakar pēcpusdienā, trešā glāze kafijas, un beidzot dabūju papriecāties par vairākām vēstulēm. Divas parastās pastaigas. Ejot gulēt, nedaudz klepus, taču naktī, paldies Dievam, no tā atkal brīvs.⁵⁰

29. jūlijs

Augšā pulksten četros. Pa dienu klepus bija mazāk nekā no rīta. Kafija un vakarā pastaiga. Pēc tam pie ārsta līdz pulksten desmitiem. Arī naktī neliels klepus.⁵¹

30. jūlijs

Augšā pulksten četros. Rakstīju vēstules. Pusdienas pie ārsta un viena tase kafijas. Acīmredzot no gurķiem un cepeša mērces neatlaidīgs klepus, kā arī putveidīgas un slikti šķīstošas krēpas jau vakara pastaigas laikā un pēc tam naktī.⁵²

31. jūlijs

Caur ārstu nosūtīju vēstules [..]. No rīta mazliet garāka pastaiga nekā parasti. Pēcpusdienā nebija kafijas, bet gan mazliet apvārītas ērkšķogas ar gabaliņu kviešu maizes pirms vakara pastaigas. Uz nakti nekādu tablešu. Vispār visu dienu gandrīz nemaz neklepoju. Tikai vakarā maza slimības lēkme. Turpretī naktī no tās pilnīgi brīvs.⁵³

1. augusts

Priekšpusdienā dubultpastaiga. Viena glāze alus un pusdienas pie ārsta, kā arī tase kafijas. To laikā nejauši ieradās ebrejs ar [mūzikas kasti?], tā nu mums bija arī pusdienu mūzika. Tabletes tikai no rīta un vakarā.⁵⁴

2. augusts

Augšā tikai ap pulksten 4.30. Pēcpusdienā trešā glāze kafijas, un visu dienu bez tabletēm. Vakarā pie ārsta. Gandrīz nemaz klepus, izņemot mazliet vakarā.⁵⁵

3. augusts

Augšā jau pulksten pusčetros. Dienas norise gluži tāda pati kā vakar, izņemot vien to, ka pēc vakara pastaigas man bija jāklepo mazliet vairāk, tādēļ uz nakti atkal iedzēru tabletes.⁵⁶

4. augusts

Tāds pats stāvoklis, jo vienas ūdens glāzes dēļ, ko izdzēru pie ārsta, mani atkal mazliet sāka traucēt klepus. Tikai pulksten desmitos gultā. Pagāja vairāk nekā pusstunda, kamēr aizmigu.⁵⁷

5. augusts

Augšā parastajā laikā jau pirms pulksten četriem. Tikai rīta stundās sauss klepus. Pēcpusdienā atšķirībā no parastās kārtības trešā glāze kafijas, bet stiprā lietus dēļ nekādu citu pastaigu kā vien iešana uz gultu un tablešu vietā tase paniņu vai rūgušpiena.⁵⁸

6. augusts

Augšā pulksten pusčetros. Pēc sūkalu glāzes klepus un krēpu atdalīšanās. Pēc tam visu dienu brīvs no klepus. Gaiss bija tik silts, ka ārsts beidzot man atļāva mēģināt atsākt peldēšanu, pēc tam gara pastaiga. Pusdienas pie ārsta, kā arī pusglāze alus un tase kafijas. Vakarā tikai neliels aizsmakums. Baudīju ērkšķogas un glāzi sūkalu. Nemierīgs miegs.⁵⁹

7. augusts

Augšā pulksten četros. Neliels klepus kā no rīta, tā vakarā. Šodien otra pelde un pēcpusdienā trešā glāze kafijas, kas izņēmums pēdējā laika paradumos. Vakarā pilna tējas tase ar ārsta kundzes atsūtītajiem ķiršiem.⁶⁰

8. augusts

Augšā pulksten četros. Ņemot vērā lietu un vēju, nekādu pelžu un pat pastaigu. Pusdienās pie ārsta glāze alus un tase kafijas. Vakarā nekā cita, izņemot mazliet ērkšķogu pēc parastās pastaigas.⁶¹

9. augusts

Pulksten četros atkal pelde. Pēcpusdienā trešā glāze kafijas un, neņemot vērā lietu, parastā pastaiga. Vakarā krietna porcija aveņu ar cukuru un mazu kviešu maizīti.⁶²

10. augusts

Augšā jau pulksten 3.15. Tāpat kā vakar, izņemot vien to, ka vakara pastaiga izpalika stipra pērkona un lietus dēļ. Mazu brītiņu pie ārsta kundzes, un nekāds ēdiens un dzērieni pirms nakts.⁶³

11. augusts

Pēc piecelšanās parastajā laikā nedaudz sauss klepus, tādēļ uzvilku vilnas zeķes. Lai gan laiks lietains, pelde, kuras laikā tomēr pēkšņi sāka durt krūšu kreisajā pusē, tas turpinājās līdz pat vakaram. Vakarā pie ārsta nedaudz aveņu ar cukuru. Gulēt devos tikai pusvienpadsmitos, bet miegs tikai pēc vienas stundas.⁶⁴

12. augusts

Augšā tāpat kā parasti. Mazliet agrāk peldēties, un labas atvadu pusdienas un tase kafijas pie ārsta, kura kundze ar lielāko daļu bērnu līdz pusdienlaikam jau bija aizbraukusi. Viss ir labi, izņemot vien to, ka vēlāk vēl vienu reizi dzēru kafiju.⁶⁵ [..]

13. augusts

Augšā tikai pulksten 4.30, un mazliet slimīga sajūta no nevajadzīgās kafijas dzeršanas vakar. Arī neliela krēpu izdalīšanās. Ārsts no mājas devās prom priekšpusdienā. Pēcpusdienā stiprs lietus un tādēļ nekādas pastaigas. Vakarā neatlaidīgas klepus lēkmes. Agri gultā.⁶⁶

14. augusts

Augšā pulksten četros. Kā priekšpusdienā, tā pēcpusdienā nedaudz sauss klepus, ko, manuprāt, galvenokārt izraisa mitrais un lietainais laiks, kas valdījis visu šo laiku un kam, peldoties un jūrā ejot, ir bijusi iespēja daudz vairāk iedarboties uz ķermeni caur kājām, lai gan periodiski vilnas zeķes esmu sācis mainīt pret lina zeķēm.⁶⁷

15. augusts

Augšā pulksten četros. Klepus mazāk nekā pēdējās dienās.⁶⁸

16. augusts

[..] Ar Polmani vakar biju pasūtījis, lai viņa brālis trešdien ierastos šeit un aizvestu mani uz Miķeļtorni, jo man ne vēlāk kā līdz rītdien noliktajam laikam bija jāpabeidz savs darbs pie leksikas. Pēc tam rītdien man bija nodoms doties uz mācītājmāju, lai tur ar baznīcas grāmatu palīdzību sastādītu sarakstu par šābrīža lībiešu iedzīvotājiem, jo nu jau sešas nedēļas biju veltī gaidījis, ka tādu pēc sava lūguma saņemšu no mācītāja Kupfera. Tomēr vakar viņš man bija atsūtījis pašu pēdējo revīzijas dokumentu, kas pašam pētāms,

ko tur var atrast. Dokumenta tuvāka apskate parādīja, ka tas attiecas uz visu Dundagas novadu, turklāt tajā netika skaitīti ciemi, bet gan sētas. Tātad tas man bija mazāk noderīgs nekā būtu bijušas baznīcas grāmatas, turklāt tas bija jau divus gadus vecs. Ņemot to visu vērā, atgriezos pie iepriekšējā plāna, ka jebkurā gadījumā rītdien braukšu uz mācītājmāju un lūgšu tur baznīcas grāmatas, lai no tām, Polmanim piepalīdzot, pats sagatavotu sarakstu. Tādēļ ar Andr. Launica, kurš atgriezās mājās, starpniecību trešdienas braucienu pārcēlu uz ceturtdienu, lai viss laikus būtu gatavs. Šīs izmaiņas tomēr izrādījās pārsteidzīgas, jo pretēji aprēķiniem darbu pie leksikas pabeidzu jau četros pēcpusdienā, tā ka man bija pat laiks, lai, izmantojot revīzijas sarakstu un Polmaņa palīdzību, manam nodomam būtu vismaz gandrīz apmierinošs rezultāts. Šajā reizē savos plānos veicu jaunas izmaiņas, proti, tā vietā, ka būtu ņēmis P[olmani] līdzī uz mācītājmāju, aizsūtīju viņu pie brāļa uz Vaidi noorganizēt tā, lai ceturtdienas vietā viņš ar zirgiem ierastos jau dienu agrāk, nekā sākotnēji tika norunāts.⁶⁹

17. augusts

Pēc sena ieraduma augšā jau mazliet pēc pulksten četriem. Tā paša vakardienas iemesla dēļ atkal tabletes. Šodien tām diemžēl nebija nekādas iedarbības. Lai gan man pēc tam kustību bija papildam – pulksten septiņos kājām devos ceļā uz mācītājmāju. Tur, tiesa, dzēru tasi kafijas un ēdu brokastis – avenes ar pienu. Līdz pusdienlaikam ar mācītāja dēla palīdzību, balstoties uz baznīcas grāmatām, gatavoju sarakstu par šā brīža lībiešu iedzīvotājiem. Pusdienās glāzīte sīvā un vēlāk tase kafijas, pēc tam mācītājs mani ar zirgiem nogādāja mājās. [...] Vakarpusē ar atgriezušos Polmani uz jūru atvadīties un pēdējā peldē, jo priekšpusdienā to nebiju varējis izdarīt. [...] ⁷⁰

18. augusts

Augšā pēc pulksten četriem. Padzēris kafiju, pulksten septiņos pa jūras krastu ceļoju uz Miķeļtorni. Nokļūt uz turieni brāļa vietā man palīdzēja mans saimnieks un skolotājs Polmanis ar brāļa zirgiem. Pulksten 11.30 bijām galā. Diemžēl parasti visai kārtīgā un man jau iepriekš pazīstamā kroga viesu istabas bija aizņēmušas sievietes, kuras šeit peldējās. Tomēr mierināju sevi ar istabas apsoliņumu pēcpusdienā, jo kādai sievietei tad bija jāaizceļo. Peldēšanās. Pēc tam lieliskas pusdienas, pie kurām kārtīga glāze sīvā un tase kafijas, bet pēcpusdienā biju no karstuma visai nomocījies. Vizīte pie šeit dzīvojošā jaunā Prinča, kuru iepriekš nebiju saticis, lai gan viņš ar mani ir sarakstījies. Kā no dzirdētā jau biju domājis, viņš teica, ka viņam nav laika ar mani strādāt, bet viņš iesaka tēvu, kurš dzīvo Ventspilī. Tomēr viņš apsoliņa

man veltīt nākamās dienas, jo man jebkurā gadījumā šeit bija jāpaliek, jo tikai sestdien, kā dzirdēju, man bija cerības satikt mācītāju Hilneru viņa mājās Rindā. Viena glāze alus. Vakarā pastaiga un pelde. Agri gultā.⁷¹ [..]

19. augusts

Augšā tikai pulksten 5.30. Strādāju ar Princi kā priekšpusdienā, tā pēcpusdienā. Pie pusdienām atkal glāzīte sīvā un pēcpusdienā viena glāze kafijas. Pelde arī vakarā. Taču pēc tās vairs nebija klepus un krēpas kā vakar.⁷²

20. augusts

Augšā pulksten piecos. Tādā pašā veidā kā vakar [strādāju ar Princi. – R. B.], tikai ar to atšķirību, ka šodien peldējos vien priekšpusdienā daļēji tādēļ, lai taupītu laiku, daļēji tādēļ, ka biju ēdis pamatīgu ēdienu un vēders jutās nepatīkami. Tādēļ peldes vietā vēlāk devos garākā pastaigā.⁷³

21. augusts

Nekādu stipro dzērienu pie pusdienām, taču atšķirībā no pieņemtā pēc tām viena glāze kafijas. Vakarā garāka pastaiga peldes vietā. Tā kā man pēc tam bija jāklepo mazliet vairāk, tad pirms gulētiešanas iedzēru tabletes, taču miegs tikai pēc pulksten vienpadsmitiem.⁷⁴

22. augusts

Augšā pulksten piecos. Pēc pusdienām, glāzītes sīvā un kafijas tases ar kroga saimnieku braucu uz Rindu. Tur vēl viena tase kafijas, kā arī ar sātīgām vakariņām trīs glāzes vīna.⁷⁵ [..]

23. augusts

Pulksten 7.30 brauciens ar Miķeļtorņa kroga saimnieku turpinājās uz Ventspili, 35 verstis uz austrumiem no Popes, kur ierados pulksten 11.30. Pēc kafijas tases braucu satikt veco Princi, kurš dzīvoja ārpus pilsētas. Jau Miķeļtornī ar Prinča vecāko dēlu biju runājis par to, ka vislabākais būtu veco Princi atvest uz Miķeļtorni, kur dzīvo abi viņa dēli un kur tuvumā man labi peldēties. Večuks tad varētu dzīvot pie viņiem un atrastos man daudz tuvāk nekā šeit, savā mājā Ventspils tuvumā. Tādā gadījumā es iegūtu vairāk laika. Bez tam mana uzturēšanās Miķeļtornī būtu ievērojami lētāka nekā Ventspilī man jau iepriekš pazīstamajā Egerda (*Eggerdt*) madamas viesu namā. Tā kā Rindā vēl dzirdēju, ka tur no Rīgas pēc divām nedēļām tiek gaidīts mācītāja brālis, tad ierosināju večukam, ka viņš ātri sekotu man uz Miķeļtorni, lai šajā un nākamajā nedēļā tur dzīvotu un pakalpotu man ar savu padomu lībiešu valodā. Tas viņam bija pilnīgi neiespējami. Viņš teica, ka šajā nedēļā viņam veicama otrā siena vākšana. Viņam vispār nebija nekāda interese par Miķeļ-

torni, jo viņš strādā arī zvejnieka darbu, kas tur palikšot nedarīts. Pilsētā viņš tomēr varēja agri no rīta nākt pie manis, pat šonedēļ katru dienu uz dažām stundām. Tā kā es domāju, ka Miķeļtornī varu paļauties uz viņa vecākā dēla, kuram šodien bija jābrauc pie sava kunga, bet kurš bija nodomājis atgriezties rītvakar, centīgu palīdzību, tad ierosināju vecukam, lai viņš šonedēļ tiek galā ar savām siena lietām un pārējiem mājas darbiem, bet svētdien vai nākamās nedēļas sākumā brauc uz Miķeļtorni. Tam viņš galu galā piekrita, un es pēc tam ar Miķeļtorņa kroga īpašnieku braucu pa sliktāku, taču ātrāku (26 verstis) ceļu uz Rindu, kur ierados visai laicīgi vakarā. Atturīgākas vakariņas, pie kurām tikai glāze vīna, un pēc tām labs, mierīgs miegs.⁷⁶

24. augusts

Tāpat kā vakar, augšā jau pulksten piecos. Mazliet klepus, gluži kā vakar. Pēc kafijas pulksten septiņos devāmies atceļā, un pulksten 9.15 kopā ar draudzīgo biedru biju Miķeļtornī (16 verstis). [...] Neraugoties uz auksto vēju, atkal pēc vienas dienas pārtraukuma atsāku peldēšanu un tūlīt pēc tās devos garākā ātrā pastaigā. Pie pusdienām glāzīte sīvā un, kā pierasts, vēlāk glāze kafijas. Vakārā ilgi nevarēju aizmigt. Vecākais Princis pats pēcpusdienā atnāca pie manis, un kopā ar viņu atkal atsāku savu darbu. Lai tas veiktos raitāk, viņš ierosināja, ka tad, kad viņš pats netiktu, darbs turpinātos ar viņa jaunāko brāli.⁷⁷

25. augusts

Augšā tikai pulksten sešos. Jau šodien jaunākais no brāļiem Prinčiem atnāca aizvietot brāli. Nekādu glāzīšu pie pusdienām. Vispār diena tāpat kā parasti un vakarā pastaiga.⁷⁸

26. augusts

Augšā pulksten piecos. Pie pusdienām atkal glāzīte sīvā. Vispār, tāpat kā iepriekšējās dienās, pastaigas raitā solī – uzreiz pēc peldēšanās pirms pusdienām, kā arī vakara krēslā, kad jaunākais Princis, kurš arī šodien aizvietoja vecāko brāli, bija devies mājup.⁷⁹

27. augusts

Augšā pulksten 5.30. Atšķirībā no ierastā no rīta nedaudz klepus. Pie pusdienām maza glāzīte sīvā. Pēc vairākām mākoņainām dienām atkal skaidrs un skaists laiks, lai gan auksts vējš, kas pilnībā izslēdza peldēšanu. Tomēr tikpat gara pastaiga vakara krēslā kā vakar. Tikai pēc pulksten vienpadsmitiem miegs, varbūt tādēļ, ka šodien biju izdzēris pusglāzes kafijas vairāk nekā parasti.⁸⁰

28. augusts

Tāpat kā vakar. Mana kaimiņiene, nepazīstamā Būhholca (*Buchholtz*) kundze, aizbrauca. [...] Arī šodien mans palīgs bija jaunākais no brāļiem, jo vecākais brālis bija atgriezies darbā muižā.⁸¹

29. augusts

Augšā kā parasti, taču šodien man bija jāgaida, kamēr pēc divām stundām atnāca jaunākais no brāļiem. Vēlāk šajā pašā dienā atgriezās arī vecākais no brāļiem. [...] Vakārā, kā jau šeit vienmēr ir bijis pieņemts svētdienas vakaros, mājā zemnieku danči lielajā istabā, ko atbrīvoja Būhholca kundze. Vijoles pavadījumā dejoja valšus un kadriļas. Pēc vakara pastaigas mani nomocīja stiprs klepus, kas, paldies Dievam, nebija ilgs. Jūtīgums zobā savukārt pārgājis. Atkal ilgi bez miega.⁸²

30. augusts

Arī šodien vispirms mans palīgs bija jaunākais no brāļiem Prinčiem, bet vēlāk šajā pašā dienā viņu atbrīvoja tēvs, kurš saskaņā ar solījumu ieradās līdz pusdienām. Pie tām gandrīz pusotras glāzes portvīna. Pēcpusdienā sāku darbu ar veco Princi. Tāpat kā visās iepriekšējās dienās, otra glāze kafijas novakarē un garāka pastaiga. Skaista un silta diena.⁸³

31. augusts

Augšā pulksten piecos, un pēc pusstundas atnāca večuks [vecais Princis. – R. B.]. Citādi viss tāpat kā vakar. Pēcpusdienā īsu brīdi mokošs saspringums apakšā, kreisajā pusē.⁸⁴

1. septembris

Augšā pulksten piecos, un pēc tam centīga strādāšana, kā bija parasts, visu dienu. No rīta citādi nekā parasts – pusotras tases kafijas. Mazas pusdienas un pusotras glāzes vīna. [...] Šodien, kad esmu šeit uzturējies nedēļu, pabeidzu pusi sava revīzijas darba un sāku otru pusi. Tāpat kā iepriekšējo nakti, daudz sapņu.⁸⁵

2. septembris

Pie darba agrāk nekā ierasts, un varbūt tādēļ rīta dzestrumā vairāk klepus. Pusdienās pusotras glāzes malagas. Vakara pastaigas laikā un pēc tās liels klepus un daudz krēpu, varbūt arī pusdienu bagātīgā treknuma dēļ. Tādēļ uz nakti iedzēru tabletes, taču nevarēju aizmigt agrāk kā pirms pusnakts. Laiks bija visai dzestrs,⁸⁶

3. septembris

kad piecēlos jau rīta ausmā – daļēji dabisko vajadzību dēļ, daļēji tādēļ, lai būtu gatavs tad, kad ieradīsies večuks. Vēl nedaudz klepus. Pēcpusdienā

vēders visai nemierīgs, pārgāja pēc vakara pastaigas. Vispār stipras slāpes. Pirms nakts vīns, atšķaidīts ar ūdeni. Labs miegs bez ilgās gaidīšanas.⁸⁷

4. septembris

Lai gan no rīta laiks rādījās būt lietains, debesis vēlāk noskaidrojās un diena izvērtās par tikpat lielisku kā iepriekšējā. Tā ka ar baudu izpeldējos pēdējo reizi šeit un varbūt pat šovasar. Tagad, ieskaitot arī šodienas peldi, peldēšanās reižu skaits sasniedzis piecdesmit. Kā pēdējās dienās ierasts, pie pusdienām pusotras glāzes malagas un vēlāk tase kafijas. Vakarā pabeidzu darbus Miķeļtornī ar veco Princi, kurš nākamajā rītā ir nodomājis doties atpakaļ uz Ventspili. Arī viņa jaunākais dēls bija pie manis atvadīties.⁸⁸

5. septembris

Augšā kā parasti. Kad biju izdzēris pusotras glāzes kafijas, pulksten 7.30 ar savu saimnieku, kroga turētāju, braucu uz Rindu, kur ierados dievkalpojuma laikā. Pusdienās divas glāzes sarkanvīna, pēcpusdienā divas tases kafijas un pie brangām vakariņām pusotras glāzes madeiras. Pēc tā nebija jābrīnās par nemierīgo miegu.⁸⁹

6. septembris

Pēc pusotras kafijas tases un kārtīgas medus porcijas atvadas no viesmīlīgā saimnieka [mācītāja U. Hilnera. – R. B.], kā arī no viņa brāļa Rīgas mācītāja [V. Hilnera. – R. B.], kurš šeit ar māti viesojās. Turpināju ceļu ar Miķeļtorņa kroga saimnieku uz Ventspili pa nelielu, bet taisnāko ceļu, kas tikai tagad, pēc ilga sausuma perioda, bija braukšanas kārtībā, – pāri purvam, ap Būšnieku [*Ruschensk?*] ezeru uz Ventspili. Diena jauka un pat saulaina, tā ka gribēju iet peldēties, kad ieradišos Ventspilī. Tomēr pusdienas jau bija tik tuvu, ka man tam īsti nebija laika. Pie pusdienām divas glāzes kurzemnieku tā saucamā Bavārijas alus. Pēcpusdienā viesos pie mācītāja Raizona, kurš mani ielūdza vakarā uz tēju. Bija īsta kurzemnieku tējas dzeršana – daudz dažādu ēdienu, galvenokārt aukstie, un visbeidzot tēja, kuru es līdz galam pat neizdzēru, tāpat kā visu arī neēdu. [..] Mājās tikai vienpadsmitos. Šīs tējas dēļ no vēstules Sofijai nekas neiznāca. [..] Bez visa tā pēcpusdienā pie manis atnāca večuks Princis un nosēdēja apmēram stundu, tā ka darba turpinājums ir jau sācies.⁹⁰

7. septembris

Nogādāju pastā vēstules. Pie pusdienām divas glāzes alus. Visu dienu mājās, tikai vakaram satumstot, pastaiga pa daudzām pilsētas ieliņām.⁹¹ [..]

8. septembris

Augšā agrāk nekā parasti – pulksten piecos. Sešos atnāca Princis. Brangas un lieliskas pusdienas un pie tām divas glāzes bavāriešu alus. Tā kā man pēc tam bija kā klepus, tā grēmas, pasūtīju un arī izdzēru tasi kafijas. Vakarā atkal pastaiga, citādi visu dienu mājās.⁹² [..]

9. septembris

Pusdienās parastās divas glāzes alus. Klepus gan no rīta, gan vakarā pēc pastaigas, lai gan citādi visu dienu biju mājās.⁹³

10. septembris

No rīta atkal neliels klepus. Pusdienas kā vakar. Pretēji saviem aprēķiniem pabeidzu darbu pie leksikas jau šodien pēcpusdienā sešos, tādēļ man bija laiks pat garākai pastaigai nekā iepriekšējās dienās.⁹⁴ [..]

11. septembris

[..] Ar Princi, kurš atnāca tikai pēc pulksten desmitiem, sāku gramatiku. Pēcpusdienā viņš bija tikai pāris stundu. Vispār pats jau jutos visu darbu pārsātināts, un ir slikti, ka nevaru doties no šejienes prom ātrāk kā nākamās trešdienas vakarā, jo tikai tad parastie ebreja pasta rati dodas uz Jelgavu. Vakarā tikai īsa pastaiga.⁹⁵

12. septembris

Pieklājības vizīte [..]. Pēc tam dievkalpojumā – biju klāt latviešu dievkalpojuma beigu daļā un visu dievkalpojumu vācu valodā. Pusdienās glāzīte sīvā un pēc tam tase kafijas. Vakarā aizgāju pie Prinča ārpus pilsētas. Pēc lietus naktī un nākamajā rītā ārkārtīgi nejauks un auksts laiks. Vakarā baudīju svaigas plūmes – veselu šķīvi ar kaudzi. Nemierīgs miegs.⁹⁶

13. septembris

Pulksten septiņos no rīta kopā ar Princi braucu uz Landzi, lai apciemotu mācītāju Kalmeijeru. Ceļš ir pasta ceļš, kas ved uz Kuldīgu un lielākoties iet tikai pa līdzeniem laukiem un pļavām. Šur tur kāda muiža vai zemnieku sēta. Beigu posmā ceļš, pagriezies pa kreisi, pāri Ventas tiltam veda uz pilsētu, kuras tuvumā atrodas mācītājmāja un Landzes baznīca – pievilcīgā lapu koku mežā, ap kuru liels līdzenums bez mežiem, pāris verstu no mazās Piltenes pilsētiņas. Pēc ierašanās brokastis un pie tām glāzīte sīvā un glāze portvīna. Pusdienās atkal glāzīte sīvā, glāze [medoka?] un glāze alus. Vēlāk tase kafijas, tad daži bumbieri un plūmes un, visbeidzot, tase tējas pirms

došanās atpakaļ uz Ventspili pulksten piecos. Tur atgriezos pulksten 8.15 vakarā, laimīgi bez lietus.⁹⁷ [..]

14. septembris

No rīta klepus. Vispār iekšā visai auksts, tā ka biju spiests likt iekurināt. Sākot ar pulksten 9.30 līdz pusdienām, Princis sēdēja pie manis. [..] Pēcpusdienā Princis atkal bija pie manis – pēdējo reizi. Samaksāju viņam gluži kā iepriekšējā reizē – 15 sudraba rubļus, par ko viņš teica, ka tas īstenībā ir pārāk daudz un ka viņš to nav pelnījis. Viņš man gribēja dot butes, bet man no tām bija jāatsakās, jo nezināju, kā būtu varējis tās aizvest līdz mājām. Biedējoša vētra, un tādēļ biju visu dienu mājās.⁹⁸ [..]

15. septembris

Diena pilna rūpju un nepatikšanu. Tā kā biju dzirdējis, ka viens no ebrejiem, kas aprūpē pasta ratus, trešdienās no šejienes brauc uz Jelgavu, tad jau pirms ierašanās šeit biju aprēķinājis, ka šodien varētu no šejienes aizbraukt. Vēl vairāk tādēļ, ka saimniece ar savu iejaukšanos panāca, ka jebkurā gadījumā vakarā notikšot braukšana. Šis pats solījums viņai tika apstiprināts vēl šodien pasta ratu īpašnieka mājā, lai gan no viņa paša to nevarēja noskaidrot, neraugoties uz to, ka viņu vairākkārt meklēja un gāja viņam pakaļ. Tikai vēlāk pēcpusdienā kāds cits ebrejs atnāca paziņot, ka pasta rati tomēr nebroukšot, jo neesot citu ceļotāju, bet viņš par 18 sudraba rubļiem saskaņā ar manām vēlmēm piektdienas vakarā mani vienu pašu nogādāšot Jelgavā. Saimniece aizgāja apjautāties, vai kāds vācu važonis mani neaizvedīs par lētāku naudu. Kāds tāds arī atnāca, taču gribēja braucienu atcelt vismaz līdz piektdienai, jo ātrāk viņš nevarot sadabūt citus braucējus. Šim priekšlikumam nevarēju piekrist, bet piedāvāju viņam 10 sudraba rubļus par braucienu līdz Rīgai. Pēc tam viņš vēl skraidīja apkārt, beigās atgriezās, liekot priekšā jaunu ultimātu, ka viņš varot mani aizvest tikai līdz Kuldīgai par pieciem rubļiem, ja es tam piekristu. Turklāt biju dzirdējis, ka pasta rati rīt no paša rīta no turienes braukšot uz Jelgavu, tādēļ sāku gudrot, kā to izmantot savā labā. Tādēļ ar viņu [važoni. – R. B.] nolēmām, ka viņš dosies ceļā nākamajā rītā pulksten piecos, lai mēs pirms pusdienām būtu Kuldīgā. Izņemot vizīti pie pasta meistara Sasa (*Sass*), visu dienu biju mājās nemierīgs un uztraucies par to, kā izdosies aizbraukšana.⁹⁹

Nākamajā dienā, 16. septembrī, akadēmiķis Šēgrēns no Ventspils aizbrauca, tā pabeidzot materiālu vākšanu lībiešu valodas pētījumiem.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Терюков А. И. Финно-угорская этнография в Петербурге–Ленинграде (XIX – 30-е г. XX вв.) // Современное финно-угроведение. Опыт и проблемы. – Ленинград, 1990. – С. 11.
- ² HYK, Coll. 209.77., 208.
- ³ HYK, Coll. 209.77., 216.
- ⁴ HYK, Coll. 209.23.
- ⁵ Sjögren A. J. Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. Lu le 8 octobre 1852 // Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. – St. Pétersbourg; Leipzig, 1853. – T. 10. – N 17; HYK, Coll. 209.77.
- ⁶ HYK, Coll. 209.77., 232.
- ⁷ HYK, Coll. 209.77., 232.
- ⁸ HYK, Coll. 209.77., 232, 233.
- ⁹ HYK, Coll. 209.77., 233.
- ¹⁰ HYK, Coll. 209.77., 233.
- ¹¹ HYK, Coll. 209.77., 233.
- ¹² HYK, Coll. 209.77., 239.
- ¹³ HYK, Coll. 209.77., 240, 241.
- ¹⁴ HYK, Coll. 209.77., 241.
- ¹⁵ HYK, Coll. 209.77., 241.
- ¹⁶ HYK, Coll. 209.77., 242.
- ¹⁷ Ekipāža – franču val.
- ¹⁸ HYK, Coll. 209.77., 242.
- ¹⁹ HYK, Coll. 209.77., 242, 243.
- ²⁰ HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²¹ HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²² HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²³ HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²⁴ HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²⁵ HYK, Coll. 209.77., 243.
- ²⁶ HYK, Coll. 209.77., 243, 244.
- ²⁷ HYK, Coll. 209.77., 244.
- ²⁸ HYK, Coll. 209.77., 244.
- ²⁹ HYK, Coll. 209.77., 244, 245.
- ³⁰ HYK, Coll. 209.77., 245.
- ³¹ HYK, Coll. 209.77., 245.
- ³² HYK, Coll. 209.77., 246.

- ³³ HYK, Coll. 209.77., 246.
³⁴ HYK, Coll. 209.77., 246.
³⁵ HYK, Coll. 209.77., 246.
³⁶ HYK, Coll. 209.77., 246, 247.
³⁷ HYK, Coll. 209.77., 247.
³⁸ HYK, Coll. 209.77., 247.
³⁹ HYK, Coll. 209.77., 247.
⁴⁰ Garāmejot – franču val.
⁴¹ HYK, Coll. 209.77., 247, 248.
⁴² HYK, Coll. 209.77., 248.
⁴³ HYK, Coll. 209.77., 248.
⁴⁴ HYK, Coll. 209.77., 248.
⁴⁵ HYK, Coll. 209.77., 249.
⁴⁶ HYK, Coll. 209.77., 249.
⁴⁷ HYK, Coll. 209.77., 249.
⁴⁸ Pēc pieprasījuma – franču val.
⁴⁹ HYK, Coll. 209.77., 249, 250.
⁵⁰ HYK, Coll. 209.77., 250.
⁵¹ HYK, Coll. 209.77., 250.
⁵² HYK, Coll. 209.77., 250.
⁵³ HYK, Coll. 209.77., 250.
⁵⁴ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁵⁵ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁵⁶ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁵⁷ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁵⁸ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁵⁹ HYK, Coll. 209.77., 251.
⁶⁰ HYK, Coll. 209.77., 251, 252.
⁶¹ HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶² HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶³ HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶⁴ HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶⁵ HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶⁶ HYK, Coll. 209.77., 252.
⁶⁷ HYK, Coll. 209.77., 253.
⁶⁸ HYK, Coll. 209.77., 253.
⁶⁹ HYK, Coll. 209.77., 253, 254.
⁷⁰ HYK, Coll. 209.77., 254.
⁷¹ HYK, Coll. 209.77., 254, 255.
⁷² HYK, Coll. 209.77., 255.
⁷³ HYK, Coll. 209.77., 255.
⁷⁴ HYK, Coll. 209.77., 255, 256.
⁷⁵ HYK, Coll. 209.77., 256.
⁷⁶ HYK, Coll. 209.77., 256, 257.
⁷⁷ HYK, Coll. 209.77., 257.
⁷⁸ HYK, Coll. 209.77., 257.
⁷⁹ HYK, Coll. 209.77., 257, 258.
⁸⁰ HYK, Coll. 209.77., 258.
⁸¹ HYK, Coll. 209.77., 258.
⁸² HYK, Coll. 209.77., 258.
⁸³ HYK, Coll. 209.77., 258, 259.
⁸⁴ HYK, Coll. 209.77., 259.
⁸⁵ HYK, Coll. 209.77., 259.
⁸⁶ HYK, Coll. 209.77., 259.
⁸⁷ HYK, Coll. 209.77., 259.
⁸⁸ HYK, Coll. 209.77., 259, 260.
⁸⁹ HYK, Coll. 209.77., 260.
⁹⁰ HYK, Coll. 209.77., 260.
⁹¹ HYK, Coll. 209.77., 260, 261.
⁹² HYK, Coll. 209.77., 261.
⁹³ HYK, Coll. 209.77., 261.
⁹⁴ HYK, Coll. 209.77., 261.
⁹⁵ HYK, Coll. 209.77., 261, 262.
⁹⁶ HYK, Coll. 209.77., 262.
⁹⁷ HYK, Coll. 209.77., 262.
⁹⁸ HYK, Coll. 209.77., 262, 263.
⁹⁹ HYK, Coll. 209.77., 263, 264.

Andersa Jūhana Šēgrēna palīgi Kurzemes jūrmalā

1846. gadā, uzturoties Ziemeļkurzemes jūrmalā, akadēmiķim radās dziļāki kontakti ar vairākiem palīgiem. Pēc ekspedīcijas viņš sāka sarakstīties ar Popes–Rindas draudzes mācītāju Vilhelmu Hilneru un Landzes draudzes mācītāju Teodoru Kalmeijeru. Iespējams, ka Šēgrēnam rakstīja arī lībietis Nika Polmanis, jo Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Pēterburgā glabājas Polmaņa 1847. gadā vācu valodā rakstīts manuskripts ar lībiešu ticējumiem.¹ Pēc otrās ekspedīcijas 1852. gadā viņa korespondentu pulkam pievienojās Dundagas ārsts Juris Bārs, Irbes–Ģipkas draudzes mācītājs E. Kupfers, kā arī lībieši Andrejs Launics, Jānis Princis, jaunākais, un Jānis Princis, vecākais.

Vilhelms Hilners

Helsinki universitātes bibliotēkā Andersa Jūhana Šēgrēna vēstuļu arhīvā glabājas septiņas Popes–Rindas draudzes mācītāja Vilhelma Hilnera (*Wilhelm Karl Johann Julius Hillner*; 1813–1868) vācu valodā rakstītas vēstules.² Pirmā no tām datēta 1846. gada 4. augustā, pēdējā – 1853. gada 27. maijā/1. jūnijā.

Hilners no 1836. gada līdz 1849. gada decembrim bija mācītājs Popes–Rindas draudzē, kurā, pēc viņa paša sniegtām ziņām, 1843. gada beigās dzīvojuši 655 lībieši.³ Hilnera interese par lībiešiem nebija nejauša, jo viņa dzimta jau ilgstoši dzīvoja šajā novadā. No 1782. līdz 1835. gadam par Popes–Rindas draudzes mācītāju strādāja viņa vectēvs Johans Zamuēls Hilners (*Johann Samuel Hillner*; 1754–1835), bet pēc Vilhelma Hilnera aiziešanas uz Rīgu par virsmācītāju latviešu Sv. Jāņa baznīcā (no 1849. līdz 1857. gadam; no 1857. līdz 1868. gadam viņš bija Doma baznīcas virsmācītājs) viņa vietā stājās brālis Ulrihs Hilners II (*Ulrich Christian Samuel Hillner II*; 1825–1890), kurš šajā amatā sabija līdz 1860. gadam.

Vilhelms Hilners bija moža prāta cilvēks, kuru patiesi interesēja novada ļaudis un paša tiešais darbs. Par to liecina sprediķu publikācijas un raksti par lībiešiem. Arī tas, ka Hilners labi pazina draudzes lībiešus, bija pietiekams pamats, lai Šēgrēns viņu izraudzītu par sākotnējo ziņu sniedzēju. Tā kā par lībiešiem publicētā informācija laikā, kad Šēgrēns gatavojās ekspedīcijai, bija ļoti trūcīga, viņš jau iepriekš kā Pēterburgā, tā ekspedīcijas gaitā sazinājās ar cilvēkiem, kuri varētu sniegt plašākas ziņas.⁴ Starp šiem ļaudīm varēja būt

arī Popes–Rindas draudzes mācītājs Hilners, jo Šēgrēns jau pašā ekspedīcijas sākumposmā iepazinās ar vienīgo Hilnera plašāk zināmo rakstu par lībiešiem “Lībieši Kurzemes ziemeļu piekrastē”, kas zinātniskā izdevumā publicēts 1847. gadā, bet datēts 1846. gada 24. aprīlī.⁵

Vēl nesen varēja izteikt tikai minējumus par to, vai Šēgrēns par šo rakstu un Hilneru zināja, jau sākot ekspedīciju.⁶ Tagad var apgalvot, ka zināja – Hilnera raksta korektūru līdz ar lūgumu pateikties autoram, ja Šēgrēns viņu gadījumā satiks, 1846. gada 1. jūnijā viņam nosūtīja Pēteris Kepens.⁷ Šēgrēns sūtījumu saņēma 7. jūnijā, t.i., 29. maijā sāktās ekspedīcijas pirmajās nedēļās, kad līdz pētnieka ierašanās brīdim Ziemeļkurzemes piekrastē bija palicis aptuveni pusotra mēneša. Tātad viņam vēl bija pietiekami laika, lai sazinātos ar Hilneru, brīdinātu par ierašanos un izteiktu iespējamās vēlmes par teicējiem, mājvietām u.tml. Vai Šēgrēns to darīja, nav zināms. Visdrīzāk to darījis kāds cits.⁸ Varbūt tas bijis Kepens, kurš vēstulē Šēgrēnam rakstīja par nodomu ar Maidela (*Maydell*) starpniecību nosūtīt Hilneram vairākus viņa raksta separātizdevuma eksemplārus (Hilnera raksta separātizdevums apvienots vienā burtnīciņā ar Kepena rakstu par Kurzemes un Vidzemes iedzīvotājiem⁹), jo viņš nezinot precīzu Hilnera adresi.¹⁰ Katrā ziņā Hilners ziņu par Šēgrēna ielānoto ceļojumu pie lībiešiem saņēma kopā ar nupat kā iegūto raksta iespaidumu. Tādēļ mācītājs devās uz Mazirbi, lai brīdinātu kolēģi Irbes–Ģipkas draudzes mācītāju Ernstu Frīdrihu Kupferu par zinātnieka ierašanos, nenojaušot, ka Šēgrēns jau ir atbraucis.¹¹

29. jūlijā Hilners ieradās Mazirbē, kur arī notika pirmā tikšanās ar Šēgrēnu. Tā izvērtās labu paziņu attiecībās, kas turpinājās līdz pat akadēmiķa nāvei 1855. gadā. Ziņu par Hilnera ierašanos Šēgrēns saņēma no mākslinieka Augusta Georga Pecolda, kurš todien zīmēja Mazirbes baznīcu un mācītājmuižu. Tikšanās norisēja pie pēcpusdienas kafijas.¹² Hilners pastāstīja pētniekam par “oriģinālo un ārkārtīgi ģeniālo vīru, vārdā Princis [Jānis Princis, vecākais. – R. B.]”, kuru viņš varētu ieteikt kā lībiešu valodas rietumu izloknes teicēju.¹³ Nākamajā dienā Hilners un Šēgrēns vienojās par tikšanos Hilnera mājās 17. augustā,¹⁴ kad akadēmiķis būs pabeidzis darbu pie austrumu lībiešiem, t.i., kopā ar Mazirbes baznīcas Kolkas filiālbaznīcas ķesteri Niku Polmani Kolkā būs pabeidzis “lībiešu valodas pamatkursu”¹⁵.

Pēc šīs tikšanās Vilhelms Hilners 1846. gada 4. augustā uzrakstīja Andersam Jūhanam Šēgrēnam pirmo vēstuli, kurā stāstīja par Jāņa Prinča, vecākā, apmeklēšanu un izteica ierosinājumus par to, kā Šēgrēns varētu organizēt darbu. 3. augustā Hilners bija devies uz Ventspili, lai aprunātos

ar savu "agrāko ķesteri" Princi, vecāko, vai viņš maz piekrit strādāt brīvajā laikā ar akadēmiķi. Tas nav bijis tik vienkārši, lai Princis nedomājot varētu piekrist – zvejnieka darbs ir gana grūts un īsos brīvos brīžus jāvelta atpūtai. Tomēr, kā jau Hilners bija gaidījis, Princis piekrita palīdzēt Šēgrēnam lībiešu valodas pētišanā.¹⁶

To, ka Princim patiesi rūpējusi lībiešu valodas dokumentēšana, liecina Hilnera vēstulē aprakstītā epizode. Princis, vēl nezinot, kādēļ Hilners ieradies, parādījis dažas papīra loksnes ar alfabētiski sakārtotu lībiešu vokabulāru, ko rakstījis nolūkā kādreiz uzticēt Popes–Rindas baznīcai, lai izzūdošo valodu saglabātu nākamajām paaudzēm. To apraksta arī Šēgrēns.¹⁷ Pēc Hilnera domām, šāda darbošanās un tas, ka zvejnieks ir sacerējis lībiešu valodā arī kādu garīgu dziesmu, liekot raudzīties uz viņu nopietni. Varbūt tas pasteidzināšot Šēgrēnu saīsināt uzturēšanos Kolkā. Vēl jo vairāk tādēļ, ka, pēc Prinča domām, "Dundagas valoda esot vairāk sajaukta ar latviešu". Tāpat Hilners vēlējās, lai Šēgrēns braucienā uz Rindu plānotu gar jūras krastu līdz Miķeļtornim, tā dodot lībiešiem iespēju pavērot ārpusaules cilvēka manieres. Nav zināms, vai lībieši no tā ko guva. Toties Šēgrēnam radās iespēja pavērot lībiešus arī ciemos uz rietumiem no Mazirbes un vēlāk redzēto aprakstīt grāmatā.¹⁸ Vēstules noslēgumā Rindas mācītājs lūdza Šēgrēnu paziņot viņam par saviem plāniem, lai Hilners viņu noteikti sagaidītu mājās.

Šēgrēns Hilnera vēstuli saņēma 10. augustā, taču tās dēļ sākotnējos plānus nemainīja un pie Hilnera ieradās norunātajā laikā, paziņojot par to arī vēstulē,¹⁹ kā Hilners bija lūdzis. Pēc Šēgrēna ierašanās Rindā viņi jau nākamajā dienā, 18. augustā, devās uz Ventspili, kur Hilners Šēgrēnam bija sameklējis mājīgu apmešanās vietu.²⁰ Paveicis ar pētnieka uzņemšanu saistītos darbus, Hilners nodevās ikdienas pienākumiem, bet Šēgrēns ar Princi turpināja lībiešu valodas dokumentēšanu.

Pabeidzis lībiešu valodas rietumu izlokšnes studijas, Šēgrēns neaizbrauca neatvadījies. 7. septembra pēcpusdienā, padzēris kafiju "ar savu skolotāju Princi", kurš pieteicies par līdzbraucēju, Šēgrēns un Princis devās uz Rindu pie Hilnera, kur mācītājs viņu vairs negaidīja, domājot, ka Šēgrēns jau atrodas Jelgavā.²¹ Nākamās dienas rīta cēlienā Šēgrēns, izmantojot Prinča klātbūtni, vēl nodarbojās ar lībiešu valodas jautājumiem, bet pēcpusdienā kopā ar Hilneru apskatīja apkārtni, arī Rindas pilsdrupas. 9. septembra rītā Šēgrēns ar Princi devās uz Popi, kur viņu ceļi šķīrās – Princis atgriezās Ventspilī, bet Šēgrēns devās Jelgavas un Rīgas virzienā, uz sešiem gadiem pamezdam lībiešu piekrasti, bet ne lībiešu pētniecību.²²

Turpinājās arī Vilhelma Hilnera un Andersa Jūhana Šēgrēna sadarbība. Kā redzams pēc pirmā vēstulēm un otrā dienasgrāmatas, Hilners rūpējies, lai lībiešu Prinču – tēva Jāņa un dēlu Jāņa un Pētera – sagatavotie manuskripti nonāktu Pēterburgā. Viņš rakstīja arī par notikumiem, kas saistīti ar rietumu lībiešiem, kurus Šēgrēns iepazīna ekspedīcijas laikā. Vēstules un dienasgrāmata atklāj jaunus faktus par Šēgrēna lībiešu valodas teicējiem Prinčiem un Klāvu Dambergu, par kuru līdz šim bija zināms tikai tas, ka viņš ir Lielirbes lībietis Dambergs.²³

Par Dambergu Hilners Šēgrēnam rakstīja otrajā vēstulē 1847. gada 20. maijā.²⁴ Dienesta brauciena laikā Miķeļtornī viņš satīcis stūrmani (*Steuermann*) Klāvu Dambergu, kurš drīzumā došoties uz Pēterburgu. Hilners viņu "kā dzimušu lībieti" lūdzis apciemot Šēgrēnu, un "varbūt viņam ir laiks dažas dienas pakalpot arī Jūsu valodas pētījumiem". Dambergs varēšot pastāstīt par "Prinča un viņa ģimenes darbiem", no kuriem dažus varbūt vedīšot līdzī, jo Hilneram negribētos "visus viņa papīrus uzticēt vējam un vilņiem". Turklāt Hilners ziņoja, ka Dambergs laikam būs skolmeistars ziemas skolā, un lūdza "plaukstošās lībiešu audzes interesēs" iepazīstināt "nākamo skolotāju" ar ievēribas cienīgiem objektiem. Draudzes jaunums ir arī tas, ka no Ventspils, uz kuriem Princis ar ģimeni pārcēlās 1844. gadā, Miķeļtornī "par uzraugu (*Aufseher*)" jeb ciema vagaru atgriezies Prinča vecākais dēls Jānis. Tas ļauj secināt, ka arī rietumu lībiešu ciemos Popes jūrmalā, tāpat kā Dundagas jūrmalas katrā ciemā, bijis vagars. Šis Hilnera vēstulē minētais fakts liek apšaubīt jau izplatījušos uzskatu, ka Jānis Princis, jaunākais, bijis Pizes ciema vecākais.²⁵ Hilnera norādījums, protams, neizslēdz iespēju, ka Jānis Princis, jaunākais, būtu varējis ieņemt ciema vecākā vietu, bet pašlaik tam nav nekādu pierādījumu.

Klāva Damberga vesto vēstulē²⁶ Anderss Jūhans Šēgrēns saņēma 26. jūnijā, kas nozīmē, ka Dambergs, klausot mācītāja norādījumiem, vismaz vienu reizi ir apciemojis Šēgrēnu. Par to liecina arī tas, ka starp lībiešu iesūtījumiem Šēgrēnam Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Pēterburgā atrodas Damberga "latviešu valodā rakstīts lībiešu apdzīvoto ciemu uzskaitījums un teika par kalnu gariem lībiešu valodā"²⁷. Šēgrēna lībiešu valodas gramatikā gan publicēta Damberga pierakstīta teika par saltkurpjiem,²⁸ tomēr šķiet, ka tā varētu būt tā pati teika par kalnu gariem. Publicējumā vācu valodā teika saucas "*Die Kobolde*", kas nozīmē 'mājas gari', tomēr turpat dotais lībiskais nosaukums "*Kilma kēngad*" ir 'saltkurpji'. Ņemot vērā tālāk teikto, jāšaubās, vai Dambergs būtu Šēgrēnam uzrakstījis vairāk lībiešu valodas materiāla, nekā šobrīd atrodas Pēterburgas arhīvā.

Tomēr nav skaidrs, vai Hilners šajā reizē nosūtīja Šēgrēnam arī kādu Prinču rokrakstu. Šēgrēns dienasgrāmatā gan raksta, ka iedevis Dambergam Prinča rokrakstu tulkošanai vācu valodā, taču nemin, vai tas jau bijis viņa krājumos vai saņemts no jauna. Dambergs bija solījis darbu paveikt līdz 9. jūlijam un manuskriptu nogādāt zinātniekam, bet vārdu nav turējis. Tādēļ 10. jūlijā Šēgrēns devies uz kuģi jeb dižlaivu "*Brandvaken*" viņu meklēt. Šis gājiens bija veltīgs, jo Dambergu viņam neizdevās sastapt.²⁹ Neiztulkotus Prinča rokrakstus Šēgrēns atdabūja tikai 10. decembrī, kad kārtējo reizi devās meklēt Dambergu, kuru viņam neizdevās satikt arī šajā reizē.³⁰

Vēl 20. oktobrī Šēgrēns nosūtīja vēstuli Hilneram,³¹ kurā, spriežot pēc Hilnera atbildes vēstules (tā rakstīta no 21. līdz 23. novembrim³²), izteicies arī par Damberga neuzticamību. Hilners uz to atbildēja, ka būtu rakstijis jau agrāk, bet gaidījis no Pēterburgas atgriežamies pašu Dambergu, lai noskaidrotu, kas noticis ar Prinča papīriem. Taču 20. novembrī pienākusi vēstule, kurā teikts, ka viņam vēl jāpaliek Pēterburgā, jo radušies sarežģījumi, dodot padomus kādas laivas pirkšanā un būvēšanā. Hilners apsoliya reizē ar vēstuli Šēgrēnam nosūtīt ziņu arī Dambergam, lai tas nogādā atpakaļ Prinča papīrus. Kā redzams, mācītāja norādījumi Dambergam nav šķituši svarīgi. Tādu iespēju pieļāva arī Hilners. Gadījumā ja Šēgrēnam tomēr radīsies vajadzība sameklēt Dambergu, mācītājs nosūtīja viņa Pēterburgas adresi. Hilners nodeva arī Prinču lūgumu uzzināt Šēgrēna viedokli par nosūtītajiem rokrakstiem. Jāsaka gan, ka Šēgrēns ar Jāņa Prinča, vecākā, 1847. gadā nosūtītajiem manuskriptiem iepazinās tikai 1849. gada vasarā, kārtojot lībiešu valodas vārdnīcas materiālu.³³

No sarakstes par Klāvu Dambergu gūts drošs apstiprinājums tam, ka vismaz kopš 19. gs. 40. gadu vidus Popes piekrastes lībieši ir regulāri braukuši ar dižlaivām uz Pēterburgu un ka viņiem tur bijušas pastāvīgas apmešanās vietas – naktsmītnes. Iespējams, ka Pēterburgā pirktas vai būvētas dažas jūras tālbraucieniem derīgas laivas. Par Dundagas piekrastes lībiešu laivu tālbraucieniem ir drošas ziņas, sākot ar 18. gs. otro pusi.³⁴ Sarakste apliecina arī to, ka vismaz daļai lībiešu ap 19. gadsimta vidu bija pietiekamas citvalodu zināšanas, lai veiktu peļņas darbus ārpus lībiešu un latviešu valodas lietošanas apgabaliem.

Hilnera 1847. gada novembra vēstule sniedz jaunus faktus arī par Miķeļtorņa skolas darbību. Hilners jutās neveikli, ka ieteicis Šēgrēnam neuzticamu cilvēku, jo vēstulē viņš izskaidro, kādēļ Dambergs vispār dabūjis ieteikumu Miķeļtorņa skolas skolotāja amatam. Sākotnēji bijusi jāizdara izvēle starp diviem kandidātiem – Popes piekrastes "visvairāk izglītotajiem lībiešiem"

Klāvu Dambergu un Jāņa Prinča, vecākā, dēlu Jāni. Tā kā Princis, jaunākais, kļuvis par "mūsu Pizes jūrmalas zemnieku uzraugu", tad Dambergs palicis par "puslīdz vienīgo kandidātu", un Hilners steigā rakstītajā vēstulē esot viņu arī nosaucis par "varbūtējo nākamo skolmeistaru". Tomēr viņa raksturs mācītāja acīs nebija iemantojis īstu uzticību. Kad vēl Hilnera ausīs bija nonākušas ziņas par Damberga tāsvasaras apšaubāmajiem Pēterburgas darījumiem, kuros "viņš apkrāpj mūsu ļaudis", kas, "šķiet, diezin vai sader kopā ar skolas amatu un pašu godīgumu", ticis nolemts par skolmeistaru pieņemt Prinča trešo dēlu Didriķi Princi. Hilners gan piebilst, ka par Damberga lietu spriež tikai no tālienes un ka laikam Pēterburgā viņš ir nokļuvis kāda vēl "viltīgāka drauga" ietekmē. Mācītājs paziņoja arī savu lēmumu turpmāk Prinču rakstījumus uz Pēterburgu nogādāt nevis ar Damberga, bet gan ar jaunā skolotāja starpniecību. Tas liek domāt, ka arī Didriķis Princis jau 1847. gadā brīvajā laikā brauca jūrā.

Hilnera vēstulē rakstītais neatbilst izplatītajam viedoklim, ka pirmā skola Miķeļtornī (Pize) darbu sākusi 1846. gadā un ka pirmais ciema skolotājs bijis Didriķis Princis.³⁵ Spriežot pēc Hilnera vēstulēm, skolotāja kandidatūras apspriešana sākusies tikai 1847. gada pavasarī, tā ka diezin vai skola būtu sākusi darboties gadu iepriekš. Lēmums par amata piešķiršanu Princim acīmredzot pieņemts tikai 1847. gada rudenī, kad, visticamāk, arī sākusi darboties Pizes skola.

1847. gada novembra vēstulē Hilners Šēgrēnam raksta arī par otru vecā Prinča dēlu, kurš dabūjis darbu piekrastē un kļuvis par kroņa mežsargu (*Kronsbuschwächter*). Hilners vēstulē nemin dēla vārdu, tādēļ bez citu avotu ziņām pagaidām tas droši nav nosakāms. Pēc dokumentos nepārbaudītām ziņām Ovišos par mežsargu strādājis Prinča dēls Indriķis.³⁶ Hilners gan uzskata, ka ģimenes dalīšanās un dēlu jaunās nodarbes, atbrīvojot viņus no iesaukšanas armijā, neveicinās lībiešu valodas jaunu materiālu tapšanu. Tādēļ Hilners nolēmis arī turpmāk sekmēt lībiešu valodas izpēti: kad "mans kandidāts [acīmredzot skolotājs Didriķis. – R. B.] būs vispirms iestrādājies savā jaunajā arodā, gribu viņu paskubināt arī uz valodas studijām, kas taču vienmēr modina un veido garu". Diemžēl Didriķis Princis 1850. gadā nomira, un nav zināms, vai viņš īstenoja mācītāja vēlmi. Visticamāk, ka ne, jo pagaidām nav izdevies atrast nevienu Prinča rakstītu lībiešu valodas liecību. Viņš nekad nav strādājis par Šēgrēna teicēju, jo 1846. gada ekspedīcijas laikā Pēterburgas zinātnieks sadarbojās tikai ar Jāni Princi, vecāko, bet 1852. gada ekspedīcijas laikā Didriķis Princis jau bija miris. Tādēļ apgalvojums, ka viņam ir "sevišķa nozīme" lībiešu kultūras vēsturē, jo piedalījies lībiešu-vācu

vārdnīcas un lībiešu valodas gramatikas veidošanā un lībiešu tekstu rakstīšanā Pizes izloksnē,³⁷ pagaidām nav dokumentāri pierādīts.

Mācītājs ar Prinča dēlu – “abu krietno brāļu” Jāņa un Didriķa atgriešanos ir apmierināts, jo cer, ka viņi labvēlīgi iespaidos “manus lībiešus”, kurus viņam pašam ne vienmēr izdodoties ietekmēt. Daudz posta nodarot dzeršana. Lai gan Pizes krogā degvīna dzeršana svētdienās esot aizliegta, tas daudz nelīdzot – “ļaudis vēl jo vairāk dzer pirmdienās”. Starp citu, par dzeršanas postu un lēto degvīnu vēstulē Šēgrēnam 1853. gadā ieminējās arī Dundagas piekrastes Vaides ciema lībietis A. Launics.³⁸ (Šēgrēns ekspedīcijas piezīmēs dienasgrāmatā gan atzīmē, ka pārmērīga alkohola lietošana lībiešiem nav vispārēja parādība, lai gan daži ar to aizraujoties.³⁹) Ilustrācijai Hilners aprakstīja notikumu, kā viens lībietis, “brālis tam, kuram Jūs Pizē bijāt iebildis pret degvīnu, arī pats nodevies dzeršanai, tagad ir kļuvis par briesmīgu tās upuri”. Šo vīru, kurš Šēgrēnam Miķeļtorņa krogā bija lūdzis degvīnu, viņš ir pieminējis arī dienasgrāmatā.⁴⁰ Hilnera stāstījums ir par naudas viltošanu. Dzērājs, iespējot 20 kapeiku gabalu svaigā piepē un to pēc tam izkaltējot, izveidojis veidni, kurā no alvas atlējis divus naudas gabalus, par ko mēģinājis nopirkt degvīnu. Tas nācis zināms, un vīram piespriests bargs sods – 50 pletnes sitienu, kauna zīmes iededzināšana un izsūtīšana uz Sibīriju, kur astoņi gadi jāpavada spaidu darbos, kam seko nometināšana tur uz mūžu. Hilneram kā mācītājam šis vīrs jāpavada līdz ešafotam, kas būšot “smags gājiens”, bet jācerot, ka tas viņa praksē būs pirmais un pēdējais šāds gadījums. Jāpiebilst, ka minētā notikuma apraksts ir vienīgā lībiešu sadzīves aina šajās septiņās Hilnera vēstulēs.

Pēc 1847. gada nogales vēstulēm mācītāja un akadēmiķa sarakste pārtrūka uz diviem gadiem. Šēgrēna dienasgrāmatā ieraksts par vēstules sūtīšanu Hilneram parādījās tikai 1849. gada 19. decembrī, kad mācītājam tiek nogādāts arī viens apcerējuma “*Zur Ethnographie Livlands*” eksemplārs.⁴¹ Hilners, saņemot šo sūtījumu, jau strādāja Rīgā, taču lībiešus un dzimto pusi nebija aizmirsis. Atbildes vēstulē Šēgrēnam 1850. gada 27. septembrī⁴² Hilners atzīmē, ka joprojām interesējas par lībiešu valodas pētījumiem un ka viņam bijis ļoti grūti pieņemt lēmumu atstāt dzimteni un draudzi, ko “mīlestībā kopis trīspadsmit gadu”. Hilners izsaka prieku, ka Popes–Rindas draudzes mācītāja vietā nācis viņa brālis U. Hilners.

Hilners pēc pārceļšanās uz Rīgu turpināja apmeklēt dzimto draudzi un radniekus un par piekrastes dzīvē uzzinātajiem jaunumiem rakstīja arī Šēgrēnam. Minētajā vēstulē viņš stāsta, ka, uzturoties Rindā, satīcis tikai Prinča vecāko dēlu Jāni Princi, kurš joprojām strādā par Pizes ciema va-

garu. Trešais dēls, Pizes skolmeistars Didriķis Princis, šovasar kā dižlaivas stūrmanis (*Bootsführer*) aizbraucis uz Pēterburgu, jo skolotāja darba ienākumi ir tik niecīgi, ka vasarā esot jābrauc jūrā. Hilners izsaka cerību, ka Didriķis Princis tur uzmeklēs Šēgrēnu, ja tikai akadēmiķis pats nebūs aizbraucis uz laukiem (Šēgrēna dienasgrāmatā par šādu apmeklējumu nekas nav minēts). Uz Ventspili viņam nav bijis laika aizbraukt, bet Prinču tēvam klājoties labi, viņam esot prieks skatīties, ka arī dēli ir "labi apgādāti". Vispār Popes lībieši, kopš māju klaušu nomas vietā ieviesta nomas maksa naudā, esot kļuvuši brīvāki un viņiem klājoties labāk nekā agrāk.

Vilhelma Hilnera rakstītais, ka Didriķis Princis bijis dižlaivas stūrmanis, dod jaunas ziņas par pagaidām pirmā zināmā rietumu lībiešu skolotāja personību. Lai iegūtu dižlaivas stūrmaņa vietu, vajadzēja būt lielai pieredzei kuģošanā, un, lai varētu darboties citzemju ostās, bija nepieciešama valodu prasme. Didriķis kopā ar tēvu bija apguvis tradicionālo piekrastes zvejnieka arodu un, lai gan gados jauns, bijis jau pieredzējis jūrnieks. Tātad Didriķis Princis bija pietiekami izglītots tālaika apstākļiem, lai aktīvi darbotos saimnieciskajā dzīvē un spētu nodot zināšanas citiem, strādājot par ciema skolas skolotāju.

Šajā vēstulē atklājas arī tas, ka par Hilnera gaitām labi informēts bija bibliogrāfs, vēsturnieks un teologs Karls Napjerskis. Viņš Hilneram lasīšanai iedevis publicēto Šēgrēna ziņojumu par 1846. gada ekspedīciju, ko mācītājs esot izlasījis ar lielu interesi. Taču viņa atsauksme ietverta vienā vienīgā teikumā, ko var saprast arī kā Hilnera ieguldījuma pietiekamu nenovērtēšanu šajā Šēgrēna darbā. Proti, Šēgrēns rakstot, ka viņš pilnīgi bez Hilnera līdzdalības, kamēr tas bijis uzaicināts uz Jelgavas latviešu baznīcu, ierosinājis "Prinču ģimenes (kur arī dēliem ir darišana) rakstiskos mēģinājumus".

1851. gada maijā Vilhelms Hilners kļuva par Pēterburgas Ģenerālās konsistorijas locekli (šo amatu ieņēma līdz pat nāvei), kad arī sākās viņa ceļojumi uz Pēterburgu un tikšanās ar Andersu Jūhanu Šēgrēnu klātienē. Mainījās uzrunas forma Hilnera vēstulēs – "cienītais valsts padomnieka kungs" pārtapa par "cienīto draugu". Šķiet, ka par pirmo apmeklējumu Hilners Šēgrēnu nav iepriekš brīdinājis, jo 1851. gada 15. jūnijā viņš akadēmiķim sagādājis "negaidītu pārsteigumu"⁴³. Spriežot pēc Hilnera 8. jūlijā Pēterburgā rakstītās vēstules,⁴⁴ Šēgrēns mācītāju ir uzskatījis par patīkamu cilvēku un nav aizmirsis viesmīlību, ar kādu ticis uzņemts lībiešu piekrastē: "Sirsnīgā draudzība, ar kādu Jūs mani šeit uzņēmāt, un labestība, ar kādu Jūs gribējāt rūpēties par draudzīgu manis uzņemšanu arī Somijā, neļauj man pamest Pēterburgu, kamēr neesmu Jums vēlreiz izteicis vissiltāko paldies un

informējis Jūs par to, ka šajā gadā mana vēlme skatīt Somiju nav izpildāma. Kaut gan mūsu sēdes tiek slēgtas jūlija sākumā, es tomēr gribu tūlīt pēc tam steigties uz mājām, īpaši tādēļ, ka mana vecā māte Kurzemē ir slima.”

Vēl Hilners rakstīja, ka dzirdējis ziņu par to, ka Šēgrēna iecerētais otrais ceļojums pie lībiešiem tagad esot izsludināts kā apstiprināts, un solīja ziemā, nākamajā braucienā, atkal atvest jaunus “mūsu Prinča rakstus”, lai gan visnoderīgāk, protams, Šēgrēnam būtu strādāt kopā ar pašu Princi.

Solītos rokrakstus nākamā – 1852. gada – ziemā Hilners arī atveda. Par abu joprojām draudzīgajām attiecībām liecina tas, ka mēneša laikā, kamēr Hilners uzturējās Pēterburgā, viņš Šēgrēnu apciemoja sešas reizes.⁴⁵

Hilnera vēstulēs un Šēgrēna dienasgrāmatā pastāvīgi lietotais izplūdušais apzīmējums “Prinča/u papīri”, reizumis pieminot arī kādu “jauno Princi”, apgrūtina rokrakstu autora noteikšanu gadījumos, kad nav citu norāžu, piemēram, 1852. gada 11. aprīļa piezīme Šēgrēna dienasgrāmatā: “Daudz nodarbojos, lai lībiski uzrakstītu vēstuli jaunajam Princim uz Pizi kā atbildi viņa sūtījumam caur Hilneru.”⁴⁶ Tāpat grūti pateikt, kuru no abiem jaunajiem Prinčiem – Jāni vai Pēteri – domājis Hilners 1852. gada 17. maija vēstulē⁴⁷ īsi pirms Šēgrēna otrā pētniecības ceļojuma uz Kurzemi. Viņš sakās drīzumā rakstīt savam brālim, lai tas “dara zināmu vecajam un jaunajam Princim, ka Jūs nākat”, un lai viņi līdz Šēgrēna atbraukšanai sagatavo tik daudz “literāro darbu”, cik vien laiks atļauj. Šķiet, tas tomēr būs bijis Jānis, jo Didriķis jau bija miris, bet pēc pašlaik pieejamām ziņām Pēteris Princis Šēgrēnam rokrakstus sūtījis tikai vienu reizi pēc pētnieka otrās lībiešu ekspedīcijas 1852. gadā. Šajā reizē atšķirībā no pirmās ekspedīcijas, kad Šēgrēns strādāja tikai ar Jāni Princi, vecāko, viņa palīgi bijuši “Princis un divi viņa dēli”⁴⁸, tātad visi trīs vēl dzīvie lībiešu pētišanā ieinteresētie Prinču ģimenes pārstāvji – tēvs Jānis un dēli Jānis un Pēteris.

Atgriežoties pie 1852. gada ekspedīcijas sagatavošanas darbiem, jāatzīmē, ka tās organizēšanā piedalījās arī Hilners. Jau minētajā 17. maija vēstulē Hilners aicināja Šēgrēnu apmesties viņa Rīgas dzīvoklī, lai gan viņam pašam 9. jūnijā jādodoties uz Pēterburgu. To vēloties arī Hilnera kundze, kurai joprojām labā atmiņā esot Šēgrēna viesošanās Rindā. Hilners esot sazinājies ar paziņām Ventspilī, lai viņi Šēgrēnam sameklētu piemērotu apmešanās vietu. Viņš solījās aptaujāt arī Ventspils važoņus par Šēgrēna iespējām nokļūt Ventspilī. Par to, vai Šēgrēns izmantoja Hilnera un viņa kundzes viesmīlību, pētnieka dienasgrāmatā nav skaidri pateikts. Tomēr šķiet, ka viņš uzaicinājumu ir pieņēmis. Par to liek domāt divi fakti. Pirmkārt, dienasgrāmatā nav nosauktas konkrētas naktsmājas, un, ierodoties Rīgā un izejot muitas

formalitātes, 6. jūnijā Šēgrēns uzreiz devies pie Hilnera. Turklāt gandrīz visu laiku Rīgā viņš pavadījis kopā ar Hilneru, pastaigājoties pa pilsētu un meklējot Šēgrēnam nepieciešamos cilvēkus.⁴⁹ Otrkārt, 1853. gada ziemā, kad Hilners atkal ieradās uz konsistorijas sēdēm Pēterburgā, Šēgrēns gaidīja, ka viņš apmetīsies tā mājās, taču Hilners bija aizgājis pie radniekiem.⁵⁰

Rīgā Šēgrēns pavadīja nepilnas piecas dienas, sagatavojoties braucienam uz Roņu salu pie zviedriem, bet no turienes – uz Kurzemes piekrasti. Izbraukt viņš bija iecerējis tajā pašā dienā, kad Hilners devās uz Pēterburgu, t.i., 9. jūnijā, taču laika apstākļu dēļ viņam tas izdevās tikai nākamajā dienā – 10. jūnijā.⁵¹ Tālākajās Šēgrēna gaitās šajā ekspedīcijā Hilners darba dēļ nepiedalījās.

Pēdējā šobrīd zināmā Hilnera vēstule Šēgrēnam rakstīta 1853. gada 27. maijā – 1. jūnijā. Uz lībiešu pētniecību tajā attiecas tikai daži teikumi. Hilners paziņoja, ka viņam ir Šēgrēnam paredzēts Vaides lībieša Andreja Launica "papīru tīstoklis un lādīte, laikam ar galvaskausu", un "Pizes Prinča apjautāšanās" par to, vai Šēgrēns bijis apmierināts ar viņa rakstiem. Uz to Hilners īsti neesot mācējis atbildēt. Tas, ka Launics izraudzījās tieši Hilneru, nevis vietējo Mazirbes mācītāju, parāda lībiešu uzticēšanos Hilneram. Launics par to rakstīja arī Šēgrēnam: "Ja Jūs man kaut ko sūtāt, man būtu labāk pa prātam, ka Jūs caur Hilneru nodotu mūsu tirgotājam Rīgā."⁵² Šķiet, ka Hilnera minētajā Launica papīru tīstoklī varēja būt plašie lībiešu ieražu apraksti,⁵³ ko apliecina arī Launica rakstītais 1853. gada 7. maija vēstulē Šēgrēnam.⁵⁴

Abi vīri – Hilners un Šēgrēns, kuri bija patiesi ieinteresēti lībiešu pētīšanā un kuri katrs pēc savām iespējām un zināšanām tajā darbojās, – pēdējo reizi tikās 1854. gada 5. martā Pēterburgā.⁵⁵

Izvērtējot Vilhelma Hilnera vēstules Andersam Jūhanam Šēgrēnam, secināms, ka Hilners darbojās par lībiešu un Šēgrēna starpnieku, palīdzēdams nosūtīt gatavos manuskriptus u.c. materiālus uz Pēterburgu un atpakaļ. Turklāt Hilners, cik tas bija viņa spēkos, veicināja arī to rašanos. Hilnera starpnieka un veicinātāja loma vērtējama par veiksmīgu. Tam bija divi priekšnosacījumi: Hilners ilgus gadus patiesi interesējās par savas draudzes – un ne tikai tās – lībiešiem, un vismaz izglītotākie lībieši viņam uzticējās. Turklāt ne tikai pašā draudzes teritorijā, bet arī kaimiņos – tā sauktajā Dundagas jūrmalā – dzīvojošie, ko apliecina gadījums ar Launicu.

Par Popes piekrastes jeb rietumu lībiešu saimniecisko dzīvi 19. gs. 40. un 50. gados uzzinām vairākus svarīgus faktus. Lībiešu dzīves un personiskās brīvības līmenis bija cēlies, kopš kļaušu vietā ieviesta māju naudas nomas sistēma. Tas pats bija vērojams arī Dundagas piekrastē. Šādos apstākļos sāka straujāk attīstīties jūrnieceība, arī dižlaivu braucieni uz arvien tālākām ostām.

Ne tikai piekrastes zveja, bet arī jūras braucieni kļuva par visai svarīgu ienākumu avotu. Kā redzams skolotāja Didriķa Prinča gadījumā, arī muižas algotajiem darbiniekiem bijušas papildu nodarbes un ienākumu avoti.

19. gadsimta vidū lībieši jau bija pietiekami izglītoti, lai veiktu tālus jūras braucienus un nodarbotos ar tirdzniecību un lai lībiešu bērnus varētu mācīt skolotājs no pašu vidus. Acīmredzot saimnieciskā attīstība palielināja arī izglītošanās iespējas, to skaitā valodu apguvi. Lībiešu un latviešu valodai pievienojās vācu un krievu valoda.

Teodors Kalmeijers

Kurzemes baznīcu un draudžu vēstures pētnieks, vairāku zinātnisku biedrību biedrs Landzes mācītājs Teodors Kalmeijers (*Theodor Kallmeyer*; 1809–1859) palīdzēja Andersam Jūhanam Šēgrēnam atšifrēt Mazirbes mērakmens uzrakstus.⁵⁶ Sadarbība izveidojās Šēgrēna pirmās lībiešu ekspedīcijas laikā 1846. gada augustā ar Vilhelma Hilnera (Hilners un Kalmeijers bija radnieki – Kalmeijera māte bija no Rindas mācītājmuižas Hilneriem⁵⁷) starpniecību.⁵⁸ Tā kā Kalmeijera pētnieciskās intereses neskāra lībiešus, Šēgrēns, pat ja bija lasījis kādas Kalmeijera publikācijas, diez vai pats būtu ieinteresējies par iepazīšanos. Ar Landzes mācītāju bija citādi – droši vien viņš sekoja līdzī tālaika izdevumiem, un doma, ka varētu iepazīties un ap-runāties ar Pēterburgas akadēmiķi, viņam varēja šķist vilinoša.

Teodors Kalmeijers savu vēlmi izteica Vilhelmam Hilneram, kurš to tālāk vēstulē paziņoja Andersam Jūhanam Šēgrēnam, sakot, ka Kalmeijers līdz 15. augustam uzturēšoties Ventspilī,⁵⁹ kur Šēgrēns pēc Hilnera ieteikuma bija nolēmis ar Jāņa Prinča, vecākā, palīdzību iepazīties ar lībiešu valodas rietumu izloksni. Lai gan Šēgrēns kopā ar Hilneru Ventspilī ieradās tikai 18. augustā,⁶⁰ tomēr Kalmeijera lūgumu iepazīties neaizmirsā un kādu dienu bija nolēmis doties uz Landzi, lai ļautu teicējam Jānim Princim, vecākajam, atvilkt elpu. Tomēr Kalmeijers dienu pirms nodomātā ceļojuma pats uzmeklēja Šēgrēnu Ventspilī, un, taupot laiku, Šēgrēns uz Landzi tā arī neaizbrauca.⁶¹ Kalmeijeru Landzē Šēgrēns apmeklēja 1852. gada ekspedīcijas laikā – 13. septembrī viņš kopā ar Jāni Princi, vecāko, pavadīja Landzē. Diemžēl Šēgrēns dienasgrāmatā raksta tikai par laika apstākļiem, ēdieniem un dzērieniem, bet neko par runāto.⁶²

Pirmo reizi viņi satikās 31. augustā pie Ventspils mācītāja Raizona,⁶³ bet nākamajā dienā Kalmeijers kopā ar Jāni Princi, vecāko, viesojās pie Šēgrēna.

Tā kā Princis neprata vācu valodu un zinātniekam savukārt vēl bija grūtības ar lībiešu un latviešu valodu, tad Šēgrēns izmantoja Kalmeijeru par tulku, lai nerastos pārpratumi. Šēgrēns vēlējās, lai Princis pārtulkotu lībiski Jaunās Derības evaņģēlijus, aprakstītu lībiešu paražas un lībiešu valodas lietošanu.⁶⁴

Šēgrēns Landzes mācītāju Kalmeijeru novērtēja kā "vietējās vēstures pamatīgu pazinēju un centīgu pētnieku", ar kuru tādēļ bijis ļoti interesanti un patīkami iepazīties.⁶⁵ Jāatzīmē, ka viņu īsā divu dienu saskarsme bijusi pietiekama, lai Šēgrēns novērtētu Kalmeijera prasmes un, kā rāda vēlākie notikumi, nepieciešamības brīdī lūgtu viņa palīdzību.⁶⁶

Gatavojot ziņojumu par 1846. gada ekspedīcijas norisi un rezultātiem, Šēgrēns aizdomājās arī par Ziemeļkurzemes piekrastes iedzīvotāju etnisko izcelsmi. Iztirzājot šo tēmu, Šēgrēns atzīmēja, ka par Ziemeļkurzemes lībiešu izcelsmi ir divas versijas: pirmā, ka lībieši ir šīs vietas pirmiedzīvotāji. Tomēr to, vismaz Kurzemē, nomainot otrā hipotēze, ka Kurzemes lībieši nav nekas cits kā sāmsaliešu iecelotāju pēcteči. To apliecinot ieraksts uz akmens Mazirbē, ka 1710. gada mērī no 1800 dvēselēm, kas apdzīvojušas piekrasti no Jaunciema līdz Žocenei, izdzīvojušas tikai desmit.⁶⁷ Vai Šēgrēns ar abām hipotēzēm jau bija iepazinies pirms došanās ceļā, droši apgalvot nevar. Visticamāk, viņš bija iepazinies tikai ar pirmo, ko aizstāvēja V. Hilners,⁶⁸ bet ar otrās hipotēzes piekritēja 1836. gadā rakstītu vēstuli, kurā pausts šis uzskats, viņu iepazīstināja Tallinā. Tur Šēgrēns ekspedīcijas sākumā uzturējās vienu nedēļu, lai iepazītos ar igauņu valodu un sagaidītu ekspedīcijas mākslinieku Augustu Georgu Pecoldu.⁶⁹ Šo vēstuli Šēgrēns savā ziņojumā pieminēja vēl vienu reizi, turpinot aplūkot otro hipotēzi un Mazirbes mērakmens uzrakstu. Viņš norādīja, ka tajā minēts 1600 dvēseļu, nevis 1800, kā kļūdaini atzīmējis 1836. gada vēstules autors un kā viņš pats, pārstāstot vēstules saturu, rakstījis dažas lappuses iepriekš.⁷⁰

Šīs vēstules oriģināls, ko rakstījis Irbes-Ģipkas draudzes mācītājs Ernsts Frīdrihs Kupfers (1779–1858), atrodas Helsinku universitātes bibliotēkas Šēgrēna kolekcijā. Tā datēta 1836. gada 15. janvārī un adresēta "virsskolotāja kungam". Vēstule tapusi kā atbilde uz kāda "Vīdemaņa kunga" 1836. gada 3. janvārī rakstītu vēstuli, kurā, spriežot pēc Kupfera atbildes, vaicātas ziņas par Ziemeļkurzemes lībiešiem.⁷¹ Ir ticams, ka vēstule adresēta Ferdinandam Johanam Vīdemanim. Par to liecina šādi fakti. Pirmkārt, vēstules rakstīšanas laikā viņš strādāja par virsskolotāju Jelgavā Pētera akadēmijā, t.i., no 1830. gada rudens līdz 1837. gada sākumam. Otrkārt, 1846. gadā, kad Šēgrēns uzturējās Tallinā, Vīdemanis jau strādāja par skolotāju šajā pilsētā. Treškārt, Vīdemanis ar Šēgrēnu sarakstījās jau kopš 1843. gada.⁷² Tātad viņi bija pazīstami, un

Šēgrēns, uzturoties Tallinā, par palīgu savās igauņu valodas studijās varēja izvēlēties tieši Vīdemani, kurš savukārt, zinot Šēgrēna ceļojuma mērķi, varēja nodot viņam šo Kupfera vēstuli.

Vīdemanis no Kupfera kā mācītāja, kura draudzes teritorijā dzīvo lībieši, vēlējās iegūt ziņas par tiem. Mācītājs atbildēja, ka stāstīšot visu, ko pats zinot. Tā sauktie lībieši dzīvojot aptuveni divpadsmit jūdžu garā piekrastes joslā no Popes muižas ciema Lūžņas (*Luhschen*) jeb Dēliņiem (*Dehlin*) līdz Dundagas Žocenei (*Schohtzen*). Lībiešu apdzīvotie ciemi esot – Popes piekrastē: Lūžņa, Miķeļtornis (*Piisen*), Lielirbe (*Groß=Irben*); Dundagas piekrastē: Jaunciems (*Jaun=Zem*), Sīkrags (*Sihkraggen*), Mazirbe (*Klein=Irben*), Košrags (*Koschtraggen*), Pitrags (*Pitraggen*), Saunags (*Saunaggen*), Vaide (*Waiden*), Kolka (*Kolken oder Domesnest*), Lejas Krusts (*Leijes=Krusts*), Melnsils (*Mellsillen*), Ģipka (*Gypken*) un Žocene.

Lībiešu skaits esot ap trijiem tūkstošiem. Viņi pēc paražām atšķīroties no latviešiem, un dažas no tām esot tādas pašas kā sāmsaliešiem (*Oeselaner*). Pēc Kupfera domām, arī lībiešu valoda esot tā pati sāmsaliešu jeb igauņu valoda, tikai cita izloksne ar latviešu valodas piemaisījumu, jo šejienes lībieši protot arī latviski. Tas viss viņu esot vedinājis uz pieņēmumu, ka tā sauktie šejienes lībieši esot sāmsalieši, kas pirms daudziem gadiem pārcēlušies veselām ģimenēm. Par lībiešu izcelsmi viņš vienmēr esot strīdējies ar mācītāju Kārli Vatsonu. Kupfers bija arī tādos ieskatos, ka sāmsalieši agrākos laikos ir pārcēlušies dzīvot ne tikai uz piekrasti, bet arī dziļāk Kurzemes iekšzemē, piemēram, Ances (*Anzenschen*) ciemā esot vesela sāmsaliešu kolonija. Šo pārceļotāju hipotēzi apstiprinot Mazirbes lapidārs, kurā teikts, ka 1710. gada mērī no 1800 (akmenī iegravēts 1600) piekrastes (no Jaunciema līdz Žocenei) iedzīvotājiem izdzīvojuši desmit.⁷³

Pašlaik nav atbildes uz jautājumu, vai Kupfera sniegtās ziņas bija balstītas uz viņa paša novērojumiem vai iegūtas citā veidā. Tam nepieciešamas jaunu avotu un plašākas literatūras studijas. Vēstulē Vīdemanim Kupfers apņēmās lībiešu jautājumu papētīt dziļāk un par uzziņāto rakstīt arī viņam. Šobrīd nav ziņu, vai šī apņemšanās īstenota. Tomēr šķiet, ka atbilde varētu būt noliedzoša. Ja Vīdemanim būtu bijušas vēl kādas Kupfera sniegtās ziņas par lībiešiem, domājams, ka viņš tās būtu darījis zināmas Šēgrēnam. Taču nekādas norādes par to Šēgrēna materiālos nav atrodamas.

Kā jau minēts, Šēgrēns, ierazdamies Ziemeļkurzemē, bija iepazinies ar Kupfera pārstāvēto lībiešu izcelsmes hipotēzi un, šķiet, akli tai negribēja piekrist, tādēļ minēto akmeni vēlējās aplūkot pats. Tas bija iemūrēts Mazirbes mācītājmuižas kādas palīgēkas (pēc Kalmeijera ziņām – mācītājmuižas

kūts⁷⁴) akmens pamatos. Šēgrēns redzēja neskaidru uzrakstu, bet, tā kā viņam nav bijusi iespēja izmantot labāko zināmo metodi šādu uzrakstu atšifrēšanai, proti, uzziest uzrakstam tipogrāfijas krāsu, viņš lūdza palīdzību Kalmeijeram, kurš viņam solīja nākamajā pavasarī doties uz Mazirbi un izpildīt Šēgrēna lūgumu, izmantojot šo metodi.⁷⁵

Divas Teodora Kalmeijera Andersam Jūhanam Šēgrēnam vācu valodā rakstītas vēstules atrodas Helsinku universitātes bibliotēkā.⁷⁶ Pirmā vēstule Šēgrēnam datēta 3. decembrī.⁷⁷ Gadskaitli vajadzēja noteikt, izmantojot citus avotus, jo dokumenta oriģinālam stūris ir nodrupis tā, ka izlasāms vienīgi "184". Visticamāk, vēstule rakstīta 1846. gadā. Pirmkārt, šī Kalmeijera vēstule ir atbilde uz Šēgrēna 6. novembrī rakstīto⁷⁸ un, kā redzams pēc Šēgrēna dienasgrāmatas, 1846. gada 7. novembrī nosūtīto vēstuli.⁷⁹ Otrkārt, Šēgrēna ziņojums nolasīts Krievu ģeogrāfijas biedrības sapulcē 1847. gada 8. janvārī,⁸⁰ kas nozīmē, ka tas sagatavots laika posmā starp 1846. gada vasaru un šo datumu. Turklāt publicētajā tekstā Šēgrēna sniegtā informācija⁸¹ par akmens teksta atšifrēšanas metodes izmantošanu sakrīt ar Kalmeijera vēstulē minēto. Proti, Šēgrēns raksta, ka, lai gan Kalmeijeram vēl nav bijusi izdevība metodi izmantot, viņš šaubās par pozitīvu rezultātu. Tādēļ uzraksta analīzei tiks izmantoti kā agrāk veiktie akmens teksta noraksti, tā Šēgrēna paša noraksts. Treškārt, arī Kalmeijers 1847. gada 8. janvārī uzstājās Rīgā Krievu Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrībā (*Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der russischen Ostsee-Provinzen*) ar koncentrētu ziņojumu par Mazirbes akmens pētījumu rezultātiem. Ziņojumu vēlāk publicēja biedrības rakstos.⁸² Tas nozīmē, ka viņš jutās šo pētījumu pabeidzis.

Tātad vēl pirms pētījuma rezultātu publiskošanas Kalmeijers 1846. gada 3. decembrī nosūtīja Šēgrēnam savu versiju par akmens ieraksta atšifrējumu, izmantotajiem avotiem un pārdomas par ieraksta satura atbilstību reālajiem notikumiem. Vēlāk publicētais Kalmeijera teksts, lai gan ar dažiem fakti papildinājumiem, ir saīsināts un rediģēts, taču visumā sakrīt ar vēstules tekstu. Vēstulē Šēgrēnam Kalmeijers aprakstīja arī akmens teksta nolasīšanas tehnisko pusi, kas nav minēta publikācijā. Landzes mācītājs rakstīja, ka viņš jau septembrī bijis Mazirbē un rūpīgi izpētījis uzrakstus. Tādēļ ir pārliecināts, ka Šēgrēna ieteiktā metode ar tipogrāfijas krāsas uzziēšanu uzrakstam neko nedošot. Tā kā vēstulē minēts, ka norādījumus par minētās metodes izmantošanu Kalmeijers saņēmis tikai ar akadēmiķa 6. novembra vēstuli, tad jādomā, ka par Mazirbes uzrakstiem abi runājuši jau augustā Ventspilī. Iespējams, ka tādēļ Šēgrēns vēlāk lūdza palīdzību tieši Kalmeijeram, nevis viņa amata brālim Mazirbes mācītājam Kupferam, kam šis uzdevums būtu izpildāms

daudz vieglāk. Laikā, kad izgatavots uzraksts, akmens acīmredzot neesot nopulēts, tādēļ tam esot visi dabiskie negludumi, ko laiks vēl pavairojis. Tas apgrūtinot metodes izmantošanu. Tomēr Kalmeijers kā profesionāls pētnieks, kurš rezultāta iegūšanai gatavs izmantot visus iespējamus paņēmienus, apsolīja nākamajā, t.i., 1847. gada pavasarī izmēģināt arī šo līdzekli. Kā apliecina Kalmeijera nākamā vēstule 1848. gada 18. janvārī, šai metodei, kā jau to varēja paredzēt, nebija panākumu – “raksts dažās vietās, it īpaši stūrī, ir pavisam nopostīts, un akmenim ir tik daudz negludumu, ka melnā tipogrāfijas krāsa [plūst] arī tur, kur nevajag”. Kalmeijers piebilda, ka “sacerētājs labāk būtu rakstījis uz papīra, vēsts varbūt būtu uzglabājusies labāk”⁸³.

Šķiet, ka Andersss Jūhans Šēgrēns bija apmierinājies ar Teodora Kalmeijera pirmajā vēstulē sniegto informāciju un nemaz negaidīja pavasara brauciena iznākumu. Laiks rādīja, ka tas attaisnojās, jo arī Kalmeijers 1848. gada sākumā Šēgrēnam atzina, ka Mazirbes akmens lietā kopš iepriekšējā ziņojuma, t.i., kopš 1846. gada decembra, nav sasniegti nekādi jauni rezultāti. Tātad Kalmeijera vēstuļu saturs ļauj apgalvot, ka pēc Šēgrēna ziņojuma izdarītais secinājums par to, ka Kalmeijers 1847. gada pavasarī būtu Šēgrēnam palīdzējis atšifrēt Mazirbes akmens uzrakstu,⁸⁴ nav īsti precīzs. Kalmeijers akmens izpētes darbus veica 1846. gada septembrī, bet rezultātus Šēgrēns saņēma tā paša gada 24. decembrī.

Kalmeijers rūpīgi notīrīja akmeni, norakstīja visu, kas uz tā vēl bija izlasāms, un kopiju nosūtīja Šēgrēnam. Šo norakstu Kalmeijers publicēja un ziņojumā pie tā rakstīja par “tagad [izcēlums mans. – R. B.] redzamiem vārdiem un zīmēm”⁸⁵, kam jauniegūtie fakti ļauj noteikt precīzāku datējumu – 1846. gada septembri. Kalmeijers vēstulē vēl piebilda, ka senākie noraksti atbilst viņa atšifrētajiem fragmentiem. Tādēļ, lai atšifrētu seno uzrakstu, ir izmantojami agrākie noraksti, kas ir arī Šēgrēna rīcībā. Vēstulē seko detalizēts iespējamā sākotnējā teksta atšifrējuma izklāsts ar komentāriem, kas pēc būtības, vietām mainot tikai izteiksmes veidu un teikumu konstrukciju un nedaudz papildinot ar paša Šēgrēna pārdomām, pilnībā pārpublicēts Šēgrēna ziņojumā, Kalmeijera autorību norādot tikai trīs vietās.⁸⁶ Turklāt tie fakti, kas nav minēti Kalmeijera vēstulē, bet ir lasāmi viņa publikācijā, nav iekļauti Šēgrēna ziņojumā. Šobrīd grūti atbildēt uz jautājumu, kas radies, aplūkojot šos trīs avotus.⁸⁷ Vai nu Šēgrēna rakstītais ir plaģiāts, vai arī abi autori pie vienāda risinājuma nonākuši vienlaikus. Vēl piebilstams, ka Mazirbes akmens vēstījuma sniegtās ziņas analizējuši, salīdzinājuši ar citiem avotiem un noraidījuši etnogrāfi Saulvedis Cimermanis⁸⁸ un Īrisa Priedīte.⁸⁹

Pirmajā Teodora Kalmeijera vēstulē minēti vēl divi ievēribas cienīgi fakti. Pirmkārt, uzzinām, kādā stāvoklī 1846. gada septembrī atradās abi pārējie tā sauktie Mazirbes mērakmeņi: "Uz viena vajadzēja būt Mazirbes mācītāja vārdam, kā tas ir lasāms turienes baznīcas grāmatas pirmajā lapā, taču tagad tas nerāda nekādas uzraksta pēdas. Otram, pie baznīcas, ir burti DOM un vēl pāris izdrupušu, neizlasāmu vārdu, citādi tas ir pilnīgi gluds. Es domāju, ka tam noteikti bija tāds pats uzraksts, kāds ir pirmajam."⁹⁰

Otrkārt, ziņa par Jāni Princi, vecāko, jeb "mūsu labo Princi", kurš saņēmis Šēgrēna grāmatu sūtījumu. 1846. gada oktobra beigās Šēgrēns Jānim Princim uz Ventspili nosūtīja Jauno Derību igauņu un somu valodā⁹¹ – "dažādas Jaunās derības un latviešu leksikonu, un var čakli nodoties literārajiem darbiem, par kuriem ar viņu ir pārrunāts. Man pašlaik nav bijusi izdevība ar viņu pašu parunāt."

Lai gan Kalmeijers izsaka gatavību izpildīt vēl citus Šēgrēna uzdevumus, šķiet, ka Šēgrēns viņu nav pagodinājis nedz ar tiem, nedz arī ar vēstulēm. Par sevi Kalmeijers akadēmiķim atgādināja vēl vienā vēstulē 1848. gada 18. janvārī,⁹² kurā pieminēja viņu neilgo tikšanos Ventspilī un savu piedalīšanos Šēgrēna libiešu pētījumos. Kalmeijers Šēgrēnam nosūtīja arī "mazu sacerējumu" par dažiem Kurzemes vēstures jautājumiem, ko rosinājis Klopmaņa kungs (tas varētu būt darbs "*Einige Bemerkungen über den Ursprung und die gegenwärtigen Verhältnisse der Kurischen Könige*", kam priekšvārdu sarakstījis Frīdrihs Klopmanis un kas publicēts krājuma "*Arbeiten der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*" 1847. gada 3. numurā⁹³), lai "vismaz atsauktu savu vārdu Jūsu atmiņā", jo diez vai raksts varēšot saistīt Šēgrēna uzmanību. Lai gan Kalmeijers šo darbu vērtēja kā saraustītu un ne visai piemērotu publicēšanai, kurai ļāvis, Klopmaņa pierunāts, viņš lūdza Šēgrēnu otru klātpielikto eksemplāru nogādāt Pēterim Kepenam. Kalmeijers vēlreiz apliecināja gatavību palīdzēt Šēgrēnam visur, kur vien viņš varētu. Taču šķiet, ka arī šoreiz vēstule palika bez atbildes.

Juris (Georgs) Bārs

Lai gan Anderss Jūhans Šēgrēns ar Dundagas ārstu Juri Bāru, kurš aprūpēja arī Dundagas muižas novada libiešus, iepazīnās jau 1846. gada ekspedīcijas laikā libiešu jūrmalā,⁹⁴ Bāra vēstules Šēgrēnam liecina, ka abu sarakste sākusies tikai pēc 1852. gada ekspedīcijas.⁹⁵ Juris Bārs dzimis 1808. gadā Līvberzē, medicīnu studējis Tērbatas universitātē. Pēc tam strādājis Dundagā un no

1855. gada Kuldīgā, kur miris 1879. gadā. Pētījis latviešu valodas fonētiku un izstrādājis latviešu valodas rakstības projektu, kas vēlāk kļuva par pamatu latviešu valodas jaunajai ortogrāfijai.⁹⁶

Bāra aizraušanās ar latviešu valodas gramatiku un vārdnīcas izstrādi Šēgrēnam nebija noslēpums jau 1846. gadā. Tomēr tikai pēc tuvākas iepazīšanās 1852. gadā zinātniekam radās izdevība novērtēt, cik dziļi ārsts attīstījis savu vaļasprieku. Tovasar Šēgrēns gadījuma pēc nokļuva Bāra aprūpē: akadēmiķis saaukstējās, braucot ar laivu no Roņu salas uz Kolku, bet Bārs ar ģimeni tobrīd atpūtās Košragā.⁹⁷ Šķiet, tas būs veicinājis abu saprašanos un savstarpēju uzticēšanos. Šēgrēns Bāru izmantoja par starpnieku saziņai ar Vaides lībieti Andreju Launicu, savukārt Bārs pie Šēgrēna varēja noskaidrot valodnieciskus jautājumus.

No trim vācu valodā rakstītajām Jura Bāra vēstulēm (vēstuļu datējumi – 1852. gada 8. decembris un 25. marts, 1853. gada 7. decembris⁹⁸) uz lībiešu pētišanu attiecas divas, un abas dod jaunus faktus par Andersa Jūhana Šēgrēna sadarbību ar Andreju Launicu.

Pirmā vēstule rakstīta 1852. gada 8. decembrī kā atbilde Šēgrēna sūtījumam. Šēgrēns dienasgrāmatā atzīmējis, ka jau 26. oktobrī nosūtījis vēstuli Bāram, vēl arī lībiešu valodā rakstītu vēstuli un trīs sudraba rubļus priekšp maksai par galvaskausiem Launicam.⁹⁹ No Bāra atbildes secināms, ka sūtījums Launicam pievienots Bāram adresētajai vēstulei. Ārsts apgalvo, ka atbilde aizkavējusies tādēļ, ka viņš Launicu personiski saticis tikai iepriekšējā dienā, t.i., 7. decembrī, un nav vēlējies rakstīt Šēgrēnam pirms “uzdevuma izpildīšanas”. Launics pateicoties kā par vēstuli, tā par trim rubļiem un apsolījis sagādāt vēl dažus lībiešu galvaskausus, kaut gan to dēļ “viņš esot dabūjis ciest no aizspriedumainiem ciltsbrāļiem. Tomēr tas viņu nekavēs arī turpmāk būt noderīgam, meklējot lībiešu galvaskausus, ja tikai tas varot notikt godīgā ceļā. Taču pirms pavasara iestāšanās viņš nevarot izdarīt nekādus meklējumus, jo zeme ir sasalusi un klāta ar sniegu.” Vēstulē Bārs piesola palīdzību latviešu galvaskausu sagādāšanā, ja būtu tāda vajadzība.¹⁰⁰

1853. gada 7. decembra vēstulē Bārs atklāj, ka viņš starpnieka lomu starp Šēgrēnu un Launicu pildījis vēl vienu reizi. 14. novembrī Šēgrēns dienasgrāmatā ierakstīja, ka ir nosūtījis vēstules Bāram un Launicam, kā arī astoņus rubļus,¹⁰¹ bet minētajā vēstulē Bārs ziņo, ka uzdevums izpildīts un viņš personiski Dundagā nodevis Launicam astoņus rubļus un Šēgrēna vēstuli, par ko savukārt Launics ar Bāru nosūta pateicību.¹⁰²

Tomēr Bāra vēstules sniedz tikai fragmentāras ziņas par lībiešiem. Pat rakstot par kārtējo vasaras atvaļinājumu Košragā, viņš ne ar vārdu nepiemin

Šēgrēna teicēju Niku Polmani, kura mājā Bārs un Šēgrēns bija apmeties 1852. gada vasarā.¹⁰³ Niku Polmani uzskata par pirmo diplomēto lībiešu skolotāju. Viņš dzimis 1823. gadā Vaides ciema Lāžos. Dzīvojis Kolkā un Košragā, kur strādājis par skolotāju. Izpildījis arī ķestera pienākumus Irbes-Ģipkas draudzes Kolkas luterāņu filiālbaznīcā. Pēc konfliktiem ar Dundagas muižas īpašnieku 19. gs. 60. gados pārcēlies uz Novgorodas guberņu, kur 1903. gadā miris.¹⁰⁴ Arī par Launicu netiek sniegtas nekādas ziņas, izņemot īsus pieminējumus, ka Šēgrēna uzdevums izpildīts. Vienīgais, ko Bārs piemin par Dundagas muižas ļaužu dzīvi, īpaši neizdalot lībiešus, skar viņa profesiju. Viņš nosauc dažādu sērgu epidēmijas, kuru apkarošana paņēmu visu ārsta laiku tā, ka neatliek brīvu brīžu vaļaspriekam – latviešu valodas pētīšanai.

Ernsts Frīdrihs Kupfers

Andersam Jūhanam Šēgrēnam vismaz divas reizes rakstījis arī ilggadējais (1812.–1858. g.) Irbes-Ģipkas draudzes mācītājs Ernsts Frīdrihs Kupfers.¹⁰⁵ Lai gan šī draudze bija Kupfera vienīgā darbavieta, kurā viņš, dzīvodams Mazirbes mācītājmuižā, kopumā pavadīja 46 gadus, nevar teikt, ka ārpus tiešajiem darba pienākumiem mācītāju īpaši būtu interesējusi novada vēsture un ļaudis. To apliecina gan viņa mazaktīvā sadarbošanās ar Šēgrēnu lībiešu pētīšanā, gan šīs vēstules. Tomēr pēc interesentu pieprasījuma Kupfers ir sniedzis ziņas par draudzē dzīvojošiem lībiešiem un viņu valodu. Pēc Eberharda Vinklera pētījumiem, Kupfera sagādātie lībiešu valodas paraugi publicēti šādos darbos: 1815. gadā tapušo tēvreizes tulkojumu publicējis Voldemārs fon Dītmars 1817. gadā,¹⁰⁶ un, pēc Vinklera domām, arī 1846. gadā Frīdriha Krūzes publicēto Bībeles fragmentu 1839. gadā būtu varējis sagatavot Mazirbes mācītājs.¹⁰⁷

Mazirbes mācītājs Šēgrēnam rakstīja saistībā ar diviem viņa valodas teicējiem – Niku Polmani un Andreju Launicu. Pirmā vēstule rakstīta 1852. gada 5. jūlijā.¹⁰⁸ Šēgrēns tobrīd kopā ar Polmani un Launicu Košragā strādāja pie austrumu lībiešu izloknes materiāliem. Spriežot pēc vēstules satura, tā ir par Šēgrēna teicēju Košraga skolas skolotāju un Kolkas baznīcas ķesteri Polmani, kurš vārdā gan nav nosaukts. Šķiet, ka Šēgrēns bija lūdzis atbrīvot ķesteri no pienākumu pildīšanas dievkalpojumā Kolkas baznīcā. Kupfers uz akadēmiķa lūgumu atbildēja, ka viņš labprāt “Kolkas ķesterim” dod atļauju uz šo dievkalpojumu “atstāt savu amatu aizvietotājam”. Šis aizvietotājs bija iepriekšējais ķesteris, ar kuru Kupfers varēšot novadīt dievkalpojumu

tikpat labi. Tātad, lai gan Mazirbes mācītājs visai pasīvi atbalstīja Šēgrēna pētījumus, tomēr viņš tiem nelika šķēršļus.

1853. gada 28. martā rakstītā vēstule tapusi saistībā ar zinātnieka lībiešu valodas austrumu izloksnes otru teicēju Andreju Launicu,¹⁰⁹ kurš pēc Šēgrēna lūguma nosūtīja viņam vairākus senkapos izraktus galvaskausus. Par to, pēc sūtītāja vārdiem, viņš saņēmis apkārtējo ļaužu draudus. 1852. gada decembrī vēstulē Launics lūdza Šēgrēnu uzrakstīt Mazirbes mācītājam, lai tas baznīcā paziņo, ka Launics galvaskausus ir izracis un nosūtījis uz Pēterburgu valsts vajadzībām.¹¹⁰ 1853. gada 1. februārī Šēgrēns nosūtīja Kupferam vēstuli,¹¹¹ kurā acīmredzot izteica lūgumu pasargāt Launicu no māņticīgo lībiešu vajāšanas un draudiem.

Atbildi Kupfers nosūtīja aptuveni pēc diviem mēnešiem. No sūtījuma datuma un satura var spriest, ka mācītājs situāciju izpētījis visai pamatīgi – viņš esot ievācis ziņas dažādos veidos un no vairākām personām. Viņa atzinums ir tāds, ka Launics pats ir radījis šo situāciju: “Launics ar savu nesaprātīgo, lepno izturēšanos un ar frivoliem izteikumiem Kolkas krogā un jūrmalā [valgumā. – R. B.] ir devis pamudinājumu un pats ir cēlonis šiem zemnieku draudiem. Jūrmalas zemnieki nav tik māņticīgi, kā Launics Jums to attēlojis.” To apliecinot arī gadījums ar mācītāja dēlu – medicīnas studentu. Viņš, gatavodamies eksāmenam, uz Mazirbi paņēmis līdzīgu dažu galvaskausus, roku un kāju kaulus, tomēr ne pret mācītāju, ne viņa dēlu nekādas pretenzijas neesot celtas. Kupfers vēstulē Launicu raksturoja kā “augstprātīgu un iedomīgu cilvēku”, ap kuru “bija izveidojies tāds kā dievbijības un gudrības nimbs”, kas nu ir zudis. Mācītāja vienīgā rīcība bija lībieša norāšana un lūgums Šēgrēnam aizmirst visu šo lietu un turpmāk neuzklausīt Launica žēlošanos.

Andrejs Launics

Vaides ciema lībietis Andrejs Launics Andersam Jūhanam Šēgrēnam nosūtīja vismaz piecas vēstules,¹¹² no kurām četras ir lībiešu valodā un viena – vācu valodā. Lībiešu valodā rakstītās vēstules ir publicētas.¹¹³ Par Launica personību pašlaik zināms visai nedaudz. Izmantojot pētījumus Latvijas un Krievijas arhīvos un Launica vēstuļu publikāciju latviešu valodā, ko vairāk par viņu mēģināja izziņāt Saulvedis Cimermanis. Taču arī viņam vajadzēja konstatēt, ka pagaidām nav atrasts visai daudz ziņu, lai varētu pateikt, no kuras Dundagas piekrastes Launicu dzimtas viņš ir, tomēr pietiekami, lai raksturotu Launica sociālo statusu, izglītības līmeni un dažus uzskatus.¹¹⁴

Andrejs Launics ar Andersu Jūhanu Šēgrēnu satikās 1852. gada vasarā, un viņus iepazīstināja Niks Polmanis.¹¹⁵ Skaidrs, ka Launics pats diez vai piedāvājās palīdzēt Šēgrēnam. Īsti nevar piekrist viedoklim, ka Šēgrēns braucienos būtu vispārīgi aicinājis lībiešus aprakstīt savas tautas paražas un šos pierakstus sūtīt viņam uz Pēterburgu,¹¹⁶ jo, kā liecina arhīvu dokumenti un publicētie iesūtījumi, Šēgrēna korespondentu un teicēju lokā nav nevienas nejaušas personas. Ar Prinčiem un Klāvu Dambergu zinātnieku saveda kopā mācītājs Vilhelms Hilners, ar Niku Polmani – Mazirbes mācītājs Ernsts Frīdrihs Kupfers. Andrejs Launics šajā laikā, domājams, bija Vaides ciema Lekšu vecsaimniecības kalps vai vaļinieks¹¹⁷ un atšķirībā no visiem pārējiem Šēgrēna ziņu sniedzējiem – bez īpašām vietējo mācītāju pamanītām prasmēm.

Šēgrēns ekspedīcijas laikā gandrīz divus mēnešus – no 24. jūnija līdz 18. augustam¹¹⁸ – uzturējās Košragā, kur bija apmeties pie Nika Polmaņa.¹¹⁹ Tā kā Polmanim bija arī citi pienākumi, viņš Šēgrēnam nevarēja veltīt visu laiku. 11. jūlijā Polmanis pie Šēgrēna atveda jaunu lībieti no Vaides, kurš prata vācu valodu un arī rakstīt¹²⁰ un kurš varētu būt bijis pat tuvs Polmaņa radnieks.¹²¹ Tā kā Šēgrēna dienasgrāmatā darba process nav aprakstīts detalizēti – pārsvarā tikai piezīme “darbs turpinās” –, nav iespējams izsvērt, cik daudz viņam palīdzēja tieši Launics.

Pēc Launica pirmās vēstules akadēmiķim¹²² redzams, ka viņu pēcekspedīcijas sadarbība sākās ar divu lībiešu galvaskausu sagādāšanu – “pēc Jūsu vēlēšanās”. Tā kā Andersa Jūhana Šēgrēna Pēterburgas kolēģis Karls Ernsts Bērs aktīvi darbojās, lai papildinātu Anatomijas muzeja kolekciju ar galvaskausiem,¹²³ viņš lūdza Šēgrēnu sagādāt dažus lībiešu galvaskausus.¹²⁴ Tā kā Šēgrēns ekspedīcijās bieži bija laika trūkumā, tad, lai izpildītu šo uzdevumu, viņš varēja lūgt citu palīdzību. Šķiet, par piemērotu cilvēku, kam to uzticēt, viņš uzskatīja Launicu. Šī versija šķiet ticama kaut vai tādēļ, ka viņi jau iepriekš bija vienojušies par samaksu galvaskausu sagādātājam.¹²⁵ Norunājot galvaskausu darījumu, Šēgrēns droši vien aicināja Launicu arī aprakstīt lībiešu paražas un ar Rīgas mācītāju Hilneru sūtīt viņam. Jāpiebilst, ka Šēgrēns viņam bija iedevis savu Pēterburgas adresi.

Vēlāk Launics iesūtīja visai apjomīgu lībiešu tradīciju un ticējumu aprakstu.¹²⁶ No mūsdienu viedokļa raugoties, jāatzīst, ka labi vien ir, ka Launics Šēgrēnam nešķīta piemērots reliģisku u.c. tekstu tulkošanai, ar ko pārsvarā nodarbojās Prinči un Polmanis, tā atstājot viņam laiku “slepeni izdibināt blēņas no sieviešiem”¹²⁷ un pierakstīt citas ziņas, kas tagad dod daudz vairāk informācijas gan par lībiešu kultūru, gan par tālaika lībiešu valodas patieso stāvokli, jo Launica tekstos nav īpaši konstruētu jaunvārdu, kādi atrodami Polmaņa un Prinču iesūtījumos.

Norunu par galvaskausiem – to sameklēšanu un nogādāšanu Rīgā mācītājam Hilneram – Launics izpildīja aptuveni mēneša laikā, un jau septembra sākumā viņš par to vācu valodā rakstītā vēstulē paziņoja Šēgrēnam uz Ventspili. Tātad Launics bija vismaz daļēji informēts par pētnieka tālākajiem plāniem. Tomēr šķiet, ka viņš nav bijis īsti pārliecināts, vai Šēgrēns vēl atrodas Ventspilī, jo nākamajā dienā īsāku ziņu lībiešu valodā nosūtīja arī uz Pēterburgu.¹²⁸ Šēgrēns Launica ziņu saņēma, vēl būdams Ventspilī, jo tā pienāca 12. septembrī, bet viņš aizceļoja 16. septembrī.¹²⁹ Taču nav zināms, vai pētnieks šos divus lībiešu galvaskausus pats arī aizveda uz Krievijas galvaspilsētu.

Uz Pēterburgu sūtītajā vēstulē Launics atgādināja arī par apsollīto samaksu, lūdzot to palielināt, jo galvaskausu sagāde izrādījies grūtāka, nekā viņš domājis. Tāpat Launics lūdza naudu nodot "Rīgā Dundagas kupcim". Ko viņš ar to domājis, pagaidām nav zināms, jo Šēgrēns 1852. gada 26. oktobrī naudu – "trīs sudraba rubļus" – un vēstuli lībiešu valodā Launicam nosūtījis ar Dundagas ārstu Juri Bāru.¹³⁰ Launica atbilde rakstīta 4. decembrī pēc vecā stila un Šēgrēnam nosūtīta ar Bāra starpniecību, jo uz Launica vēstules, kā izskatās – ar Bāra roku, ir izdarīta atzīme "Vrt. Baar 8/12 1852", bet šis datums sakrīt ar Bāra vēstules datējumu, kas sūtīta Šēgrēnam.¹³¹

Pēc Bāra vēstules redzams, ka viņš Launicu pamatīgi iztaujājis par to, kā viņš gatavojas izpildīt Šēgrēna uzdevumus. Tādēļ abu vēstuļu saturs daļēji sakrīt. Vienīgā neatbilstība ir samaksas lielums – kā Šēgrēns, tā Bārs raksta par trīs rubļu nosūtīšanu un saņemšanu, bet Launics izsaka pateicību par 7 rubļu un 25 kapeiku saņemšanu, lai gan, spriežot pēc dokumentiem, visi runā par vienu un to pašu naudas sūtījumu.

Launica vēstule ļauj spriest arī par Šēgrēna 26. oktobra vēstules saturu. Pirmkārt, viņš acīmredzot apvaicājies, kā Launicam sokas ar apsollītajiem rakstiem, jo Launics atbild, ka tie vēl nav gatavi, bet viņš rūpēsies, lai mācītājs Vilhelms Hilners pavasarī, dodoties uz Pēterburgu, tos varētu paņemt līdzī. Solījumu Launics izpildīja, jo vismaz maija vidū sagatavotie rokraksti jau bija Hilneram,¹³² kurš uz Pēterburgu parasti devās maija beigās. Launics piedāvāja arī palīdzību, ja Šēgrēnam būtu nepieciešami kādi vārdi lībiešu vārdnīcai.

Otrkārt, Šēgrēns gribējis zināt, kur Launics dabūjis viņam nosūtītos galvaskausus. Pēc Launica sniegtajām ziņām, tie ņemti (vai izrakti) no sena kapulauka, kas atrodas Kolkā pie Zēņu mājām. Šī vieta arheoloģiski nav pētīta, tādēļ mūsdienās nav zināma ne kapulauka atrašanās vieta, ne datējums, ne arī tajā apglabāto ļaužu etniskā piederība. Tā kā varbūtējais kapulauks

jau nonācis arheologu uzmanības lokā, nākotnē droši vien būs iegūstamas precīzākas ziņas par Pēterburgā nonākušajiem galvaskausiem.¹³³

Treškārt, Šēgrēns vēlēties, lai Launics par samaksu sagādātu vēl divus galvaskausus jeb, kā rakstīja Launics, "vēl vienu kaulu pāri" (pēc Bāra "dažus galvaskausus"). Lai gan Launics visai daiļrunīgi aprakstīja problēmas, kas viņam radušās sakarā ar kapu atrakšanu: "Tie kolcenieki nāk man stipri virsū, viņi apsolīja mani nogalināt par to, ka Jums tos galvaskausus esmu sūtījis," – viņš apsolīja pamēģināt izpildīt pētnieka lūgumu. Var jau būt, ka kolceniem bijusi negatīva attieksme pret Launica izzinošo darbību,¹³⁴ tomēr drīzāk tā būs reakcija uz to, ka pārkāpta paraža – neaiztikt kapavietas. Arī Launica atgādinājums, ka tā ir ķeizara griba, neesot līdzējis. Tādēļ viņš lūdza, lai Šēgrēns uzrakstītu Irbes–Çipkas draudzes mācītājam Kupferam, kas izpildīja amata pienākumus arī Kolkas filiālbaznīcā, aicinot viņu "baznīcā norāt" nesaprātīgo tautu un paskaidrot, ka kauli "ņemti priekš ķeizara" un ka "tie runātāji dabūs sodu". Šēgrēns Launica lūgumu izpildīja.

Šie jautājumi skarti arī Launica ceturtajā vēstulē Šēgrēnam 1853. gada 25. aprīlī pēc vecā stila.¹³⁵ Līdz šim laikam Launics jau bija savācis ziņas un aprakstījis solītās lībiešu paražas: "Daudz ir tā, ko es pats esmu redzējis un dzirdējis. Daudz ir tā, ko es, citus iztaujājot, esmu dabūjis. Tās blēņas, kas tur beigu pusē [..], tās es esmu tā slepeni no sieviešiem dabūjis." Šie Launica pieraksti vēlāk daļēji publicēti Šēgrēna rakstos.¹³⁶ Tekstu oriģināli lībiešu un laviešu valodā – "Mūsu gadskārtīgi svētki un viņu svinēšana, tās iesākums no pirmās adventes", "No precēšanās", "No saderināšanās", "Derības", "No aicinātiem kāzeniemiem", "No izdotnēm", "Kāzu dziesmas", "No kāzām", "Sievišķi kad ir uz grūtām kājām", "Par bērna dzimšanu", "No krustībām", "No sešām nedēļām", "No bērna atšķiršanas", "Kad slimis uz miršanu", "No bērēm", "No veciem mānekļiem, kas vēl tagad dažā vietā top cienīti", "Kad pie Dieva galda iet", "Cita skunste", "Ka meitu var aizstapēt, ka nevar izprecēties" – pašlaik glabājas Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Sanktpēterburgā.¹³⁷ Jāpiebilst, ka no Latvijas zinātniekiem Krievijas arhīvā ar Šēgrēnam iesūtītajiem lībiešu rokrakstiem ir strādājis Saulvedis Cimermanis, kurš tos ne tikai aprakstījis vairākos darbos, bet arī sācis publicēt latviešu valodā rakstīto iesūtījumu daļu.¹³⁸

Andrejs Launics vēstulē piebilda, ka viņš pagaidām nevar uzrakstīt "putnu, kukaiņu un sēņu" nosaukumus, jo jāgaida vasara, kad tos varēs redzēt dabā. Šis uzskaitījums vedina domāt, ka tas varētu būt Šēgrēna dots uzdevums lībiešu valodas vārdnīcas leksikas papildināšanai. Visticamāk, Šēgrēns par to rakstījis 1852. gada oktobra vēstulē, ko apliecina divi fakti.

Pirmkārt, Launics atbildē lūdza pētnieku ziņot, ja viņam "vēl kas trūkst no tā leksikona"¹³⁹. Tātad Launics jau bija saņēmis kādu tieši ar leksiku saistītu uzdevumu. Ņemot vērā iepriekšējo Launica un Šēgrēna sadarbības analīzi, nav pamata domāt, ka Launics šādu uzdevumu būtu varējis saņemt vēl Šēgrēna ekspedīcijas laikā. Otrkārt, nav arī liecību, ka Šēgrēns ar Launicu būtu sazinājies laika posmā starp abu minēto Launica vēstuļu tapšanu. Par uzdevuma izpildi nepārprotamu ziņu nav. Cimermanis Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Sanktpēterburgā ir atradis lībiešu un vācu valodā rakstītu anonīmu rokrakstu ar koku, zivju un dzīvnieku nosaukumiem, turklāt zivju nosaukumi ilustrēti dažām skicēm.¹⁴⁰ Pašlaik nav atbildes, vai tas varētu būt Launica darbs.

Andreja Launica vēstule apliecina, ka viņam izdevies dabūt Andersa Jūhana Šēgrēna papildu lūgtos divus galvaskausus. Viens ņemts no Kolkas Zēņu kapulauka, otrs – no Košraga. Diemžēl Launics nav sniedzis konkrētākas ziņas, tādēļ Košraga kapulauka iespējamā atrašanās vieta nosakāma pēc citiem avotiem. No vēstules uzzinām arī to, ka Mazirbes mācītājs Kupfers nav palīdzējis Launicam uzlabot attiecības ar apkārtnes iedzīvotājiem.

Kad Launics bija izpildījis solīto, viņš gribēja zināt, vai grāmatas lībiešu valodā tiks nodrukātas. Nav zināms, vai Šēgrēns viņam atbildēja. Tā kā pašlaik nav zināmi Launica dzīves gadi, nevar pateikt, vai viņam izdevās redzēt Nika Polmaņa lībiešu valodas austrumu izloksnē tulkoto 1863. gadā iznākušo Mateja evaņģēliju, kas bija pirmā grāmata lībiešu valodā. Lai gan grāmata nebija paredzēta pašiem lībiešiem, tā bija nonākusi pie Polmaņa kā tulkotāja.¹⁴¹ Tāpat maz ticams, ka līdz jūrmalas zemniekiem un zvejniekiem būtu nokļuvuši Šēgrēna rakstu sējumi ar lībiešu-vācu-lībiešu vārdnīcu un lībiešu valodas paraugiem.

1853. gada pavasara vēstulē Launics izsaka gatavību pat doties uz Pēterburgu, ja Šēgrēnam būtu kāda neskaidrība lībiešu valodas jautājumos. Šķiet, ka šāds brauciens tomēr nav noticis, jo Šēgrēna dienasgrāmatā par to nav neviena ieraksta – un pētnieks aprobežojies ar paša savāktajiem un lībiešu iesūtītajiem materiāliem.

Spriežot pēc satura, Launics vēstuli rakstījis kā pavadījumu Šēgrēnam nosūtāmajiem rokrakstiem un galvaskausiem. Lai gan tā Šēgrēnam adresēta uz Pēterburgas Zinātņu akadēmiju Vasilija salā, šķiet, ka sūtījums nogādāts ar Vilhelma Hilnera starpniecību. Kā Launica, tā Hilnera vēstulei, kurā viņš Šēgrēnam paziņoja, ka viņam ir nododams Launica "papīru tīstoklis un lādīte" ar galvaskausiem,¹⁴² ir Šēgrēna atzīme, ka tie saņemti vienā datumā, t.i., 20. augustā.

I att. Lībiešu vecenīte Svētcimā. 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 23. zīm.)

Il att. Lībieši krogā. Svētdiems, 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 15. zīm.)

Buda zanka Dundagurē bē Kyrāndiu.

III att. Dundagas pils. 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KGB, 116. f., 1. apr., 61. l., 10. zīm.)

IV att. Lībietis no Kolkas ciema (Nika Polmanis?). 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 16. zīm.)

V att. Lībietis no Kolkas ciema (Nika Polmanis?). 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 20. zīm.)

VI att. Lībiešu ģimene Ķeguļu sētā. Svētkiems, 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 15. (?) zīm.)

VII att. Lībiešu ģimene Kurzemē. Mazirbe, 1846. gads.
Augusta Georga Pecolda zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 27. zīm.)

VIII att. Jānis Princis, vecākais. Ventspils, 1846. gads.
Kelterborna (*Kelterborn*) zīmējums
(KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., 33. zīm.)

Tā tad ar nelielām iebildēm var piekrist Saulveža Cimermaņa pieņēmumam, ka rokraksti Šēgrēnam nosūtīti ne vēlāk kā 1853. gada 25. aprīlī pēc vecā stila.¹⁴³ Precīzāk būtu teikt, ka sūtījums ticis sagatavots līdz šim datumam. Tomēr pagāja vairāki mēneši, kamēr rokraksti nokļuva līdz adresātam. Kā redzams no iepriekš rakstītā, Launics par sūtījuma nogādātāju Pēterburgā bija izraudzījies Hilneru, kurš savukārt Šēgrēnam par to paziņoja vēstulē tikai pēc nepilna mēneša. Zinot, cik aktīvi Hilners atbalstīja Šēgrēna lībiešu pētījumus, nešķiet, ka viņš būtu īpaši vilcinājies ar iepriecinošās ziņas tālāk-nodošanu. Acīmredzot nākamajā vēstulē izteiktā Launica žēlošanās, ka viņam bijušas grūtības ar sūtījuma nogādāšanu Hilneram, jo neviens nav ņēmis vest uz Rīgu galvaskausus,¹⁴⁴ nav izdomājums, lai no Šēgrēna izspiestu papildu samaksu. Šķiet, ka arī sūtījuma ceļš no Rīgas līdz Šēgrēnam nav bijis īpaši ātrs. Tam akadēmiķa rokās būtu bijis jānonāk jūnijā, jo, kā jau minēts, parasti Hilners devās uz konsistorijas sēžu sesiju Pēterburgā maija beigās, kad apmeklēja arī Šēgrēnu. Tomēr gandrīz visu 1853. gada vasaru – no 2. jūnija līdz 17. augustam – Šēgrēns pavadīja laukos,¹⁴⁵ tādēļ sūtījumu saņēma tikai pēc atgriešanās pilsētā.

Launica pēdējā vēstule Šēgrēnam datēta 1853. gada 2. decembrī pēc vecā stila.¹⁴⁶ Tā ir atbilde uz Šēgrēna 14. novembra sūtījumu – vēstuli un astoņiem sudraba rubļiem.¹⁴⁷ Lai gan iepriekšējā vēstulē Launics atkal lūdza naudu ar Hilnera starpniecību nodot "mūsu kupcim Rīgā", Šēgrēns to nosūtīja Dundagas ārstam Jurim Bāram,¹⁴⁸ kurš savukārt naudu un vēstuli personiski nodeva Launicam Dundagā.¹⁴⁹ Šķiet, ka šajā reizē Launics vēstuli Šēgrēnam nosūtījis pats, neizmantojot par starpnieku Bāru, jo abu vēstules Šēgrēns saņēma ar divu dienu atstarpi.

Launics vēstulē runā galvenokārt par naudu. Viņš žēlojas, ka astoņi rubļi ir pārāk maza samaksa "par visām tām grūtībām, ko Jūsu dēļ esmu izturējis", lai gan atzīst, ka tādu summu Šēgrēns viņam par galvaskausiem solījis (šo darījumu akadēmiķis viņam varēja piedāvāt 1852. gada 26. oktobra vēstulē). Tā tad Launics, apsolīdams galvaskausus sagādāt, pats šai summai piekritis. Šķiet, Launics to arī labi apzinājās, lai gan uzsver, ka viņam "pie tās rakstīšanas bija divtik daudz rūpju", ko viņš nemaz nav varējis iepriekš paredzēt (jāpiezīmē, ka rokrakstu pavadvēstulē par to viņš nav bildis ne vārda). Tādēļ viņš nelūdza papildu samaksu. Launics tikai vēlas, ja tas, protams, iespējams, ka Šēgrēns varētu palīdzēt viņu un viņa bērņus atbrīvot no ikgadējās trīs rubļu galvasnaudas maksāšanas. Šķiet, Launics apzinājās, ka tas varētu arī nebūt Šēgrēna spēkos, pat ja viņš to mēģinātu panākt. Launics rakstīja, ka sliktu prātu neveiksmes gadījumā viņš uz zinātnieku neturēs.

Vai Šēgrēns vispār mēģināja izpildīt Launica lūgumu un, ja mēģināja, kāds bija rezultāts, pašlaik nav zināms.

Vēl Launics izstāsta, ka gan viņš, gan viņa tēvs, kurš jau miris, izpirkušies no rekrūšiem – viņš pats par 300 rubļiem, tēvs par 200 dālderiem – un ka viņš nekad nav sodīts par kādiem pārkāpumiem – “ne pie kādas tiesas es neesmu dabūjis pa muguru”.

Kopā savēlot Launica vēstuļu satura izklāstu un tā analīzi, vēlreiz akcentējami droši zināmie fakti par Andreju Launicu un viņa sadarbību ar akadēmiķi Andersu Jūhanu Šēgrēnu: 1) Andrejs Launics 19. gs. 50. gadu sākumā dzīvoja Vaides ciema Lekšu mājās, prata latviešu, lībiešu un vācu valodu, prata lasīt un rakstīt, bija izpircies no iesaukšanas armijā; 2) Launica sadarbība ar Šēgrēnu izveidojās 1852. gada vasarā zinātnieka otrās lībiešu ekspedīcijas laikā. Viņu sakari turpinājās līdz 1853. gada beigām; 3) Launics divas reizes nosūtīja Šēgrēnam pa diviem seniem, tā sauktiem lībiešu galvaskausiem, kuru patiesā etniskā piederība pašlaik vēl nav zināma. Pirmajā sūtījumā bija arī sakta, kas atrasta zemē pie viena galvaskausa. Par šiem sūtījumiem Launics abas reizes saņēma samaksu – trīs un astoņus sudraba rubļus; 4) 1853. gada pavasarī, visticamāk – maijā, Launics Šēgrēnam nosūtīja lībiešu paražu plašu aprakstu latviešu un lībiešu valodā, kura rakstīšanas laiku var datēt no 1852. gada rudens līdz 1853. gada pavasarim. Visi Krievijas Zinātņu akadēmijas Sanktpēterburgas arhīvā identificētie Launica rokraksti nosūtīti vienā reizē; 5) Šēgrēns Launicam nosūtīja vismaz divas vēstules, bet Launics Šēgrēnam – piecas; 6) Šēgrēna un Launica starpnieka funkcijas vismaz divas reizes izpildīja Dundagas ārsts Juris Bārs, bet vienu vai divas reizes – bijušais Popes–Rindas draudzes mācītājs Vilhelms Hilners.

Andreja Launica vēstules akadēmiķim Andersam Jūhanam Šēgrēnam

Augsti cienītais Valsts padomnieka kungs,
pēc Jūsu vēlēšanās esmu dabūjis vēl divus lībiešu galvaskausus un nosūtījis uz Rīgas pilsētu Hilneram.

Es nezinu, vai tiem jābūt meliem vai patiesībai, bet es esmu dzirdējis, ka mācītājam Hilneram jāiet pavisam prom no Rīgas un jādodas uz Pēterburgu. Ja nu tagad ir tas gadījums, ka viņš vairs nav Rīgā, tad Jūs divus galvaskausus atradīsiet (*Minder Bude*).

Kad nu viņš tagad būs prom no Rīgas, tad it nemaz nezinu, kur es tad atstāšu savus rakstus.

Es lūdzu gan – man bija pietiekami pūļu, līdz kamēr es tos varēju dabūt.

A. Launics Lekšu sētā,
1852. gada 26. augusts¹⁵⁰

Augsti godājamais lielskungs,

tos divus galvaskausus es nu esmu dabūjis. Daudz rūpju es gan esmu redzējis, līdz tos dabūju. Es lūdzu, ka Jūs varētu dot vairāk nekā solījāt. Šeit ir tā sakta, kas bija pie tās mazākās galvas. Es lūdzu, Jūs to naudu varētu Rīgā iedot Dundagas kupcim.

Andrejs Launics Lekšu mājās,
1852. gada 27. augusts¹⁵¹

Mīļais augstais lielskungs,

es lūdzu, neņemiet ļaunā, ka to, ko esmu solījis Jums uzrakstīt, es vēl neesmu dabūjis gatavu. Es rūpēšos gan dabūt [to gatavu], kad pavasarī mācītājs Hilners dosies pie Jums.

Es Jums pateicos no visas sirds par to, ka esat atsūtījis 7 rubļus 25 kap[eikas]. To es esmu saņēmis.

Es ļoti pazemīgi Jūs lūdzu, neņemiet to ļaunā, kaut Jūs man varējis tur palīdzēt. Tie kolcenieki nāk man stipri virsū, viņi sola mani nogalināt par to, ka Jums tos galvaskausus esmu sūtījis. Es lūdzu, kaut Jūs varējis mūsu mācītājam uzrakstīt, lai viņš tos norāj baznīcā, lai saka, ka tie ir ņemti priekš mūsu ķeizara, ka tie runātāji dabūs sodu. Jūs gan esat rakstījis par vēl viena otra kaula dabūšanu. Varbūt es varētu gan dabūt to, nezinu, ja tie cilvēki nebūtu tik ļoti dumji. Es gan mēģināšu skatīties, varbūt var dabūt. Es gan neesmu ar tiem cilvēkiem rupji runājis. Es viņus esmu lūdzis un sacījis, ka tā ir ķeizara griba. Tie kauli ir ņemti no Kolkas (Kolka, tā ir *Domenees*) Rīgas līča pusē [esošās] Zēņu mājvietas mežā (tie Zēņi ir tur, kur ir *Koriš*), [kur] Zēņu [māju] ēku vietas. Tur ir bijuši veci kapi. Turpat pie Zēņu mājas. Es lūdzu, kaut Jūs varējis man uzrakstīt, vai Jūs varētu man palīdzēt vai ne. Kaut Jūs to varētu arī uzrakstīt, kas Jums vēl trūkst no tā leksikona.

A. Launics Lekšu sētā,
1852. gada 4. decembris

Daudz veselības un paldies no manis un Polmaņa, ka Jūs neesat vēl mūs aizmirsis. Ja es tos kaulus varēšu dabūt, tad Jūs tos agri vai vēlu saņemsiet.¹⁵²

Mīļais augstais lielskungs,

neņemiet ļaunā, cik daudz es esmu varējis, tik daudz esmu darījis. Daļa nu ir, ko es pats esmu redzējis un dzirdējis. Daudz ir tā, ko es, citus iztaujājot, esmu dabūjis. Tās blēņas, kas tur ir beigu pusē, mūsu valodā (*Līviš*), tās es esmu tā slepeni no sieviešiem dabūjis. To, ka tas nu laikam būs ļoti slikti uzrakstīts, neņemiet ļoti ļaunā. Es esmu vietām tos burtus sajaucis, tādēļ ka divu trūkst O_a un O_e jeb eO . Tie putni, kukaiņi un sēnes, tos es nevaru [agrāk] dabūt kā vasarā, kad tie būs redzami. Es citādi nevaru rakstīt, ja skaidri nezinu to vārdus. Tādēļ šī vēstule ir tāda juceklīga, ka tā ir tā laiku pa laikam rakstīta.

Divus galvaskausus nu es Jums sūtu, viens ir ņemts no Zēņiem, turpat, kur tie divi, ko es sūtīju, un tas otrs ir no Košraga. Tādēļ, ko es Jums rakstīju, ka tie cilvēki man uzbrūk, to [lietu] mēs tāpat ar labu prātu laidām gar ausīm. Mācītājs baznīcā nerunāja. Mācītājs teica, lai es sūdzoties. Es teicu, ko sūdzēšos. Es citu negribu, ka es tikai drīkstējis staigāt, ka tie mani nenogalina. Tad es esmu mierīgs. Tad mācītājs teica, ka viņš sūdzēšoties, vēlāk tāpat palika kluss. Tādēļ tie ļaudis gan reiz runā sliktu par mani. Tie ļaudis nebūtu tik slikti, ja tas degvīns nebūtu tik ļoti lēts. Tas saposta daudzus tos ļaudis. Es lūdzu to neņemt ļaunā, ja Jūs nevarat tikt skaidrībā [par lībiešu valodas jautājumiem], tad uzaiciniet mani turp pie Jums. Ja Jūs man kaut ko sūtāt, man būtu labāk pa prātam, ka Jūs varat caur Hilneru nodot mūsu kupcim Rīgā. Ar tiem vāciešiem man neko netīk. Es lūdzu, kāds būs manis izdarītais, labs vai slikts, atrakstiet tad man. To es arī lūdzu, vai mūsu valodas grāmatas taps drukātas. Ļoti daudz sveicienu un paldies no visas labās sirds. Es Jums vēlu, lai Dievs ir žēlīgs pār Jums līdz kapa malai.

A. Launics Vaides ciemā
1853. gada 25. aprīlī¹⁵³

Mīļais augstais lielskungs,

liels paldies Jums no visas sirds. Tos astoņus rubļus, ko Jūs esat sūtījis, esmu saņēmis. No sirds Jūs lūdzu, neņemiet ļaunā. Tā nauda būtu gan bijusi maza par visām tām grūtībām, ko Jūsu dēļ esmu izturējis. Tas bija Jūsu paša solījums astoņi rubļi par tiem galvaskausiem, bet pie tās rakstīšanas man bija divtik daudz rūpju. To es atkal pats nemaz [agrāk] nezināju. Man vajadzēja daudz dabūt no citiem, un pie tā es saņēmu dažu sliktu vārdu un pat negodu. Arī ar tiem galvaskausiem man bija gan rūpes, tos neviens neņēma vest uz Rīgu. Tie cilvēki ļoti slikti runāja. Mīļais augstais lielskungs, es Jūs lūdzu, tā kā tās naudas ir maz, ka Jūs man tagad izdarītu to, ka man un

maniem bērniem nebūtu jāmaksā galvasnauda. Es ceru, varbūt Jūs to varat. Mīļais augstais lielskungs, ja varat, tad darāt, un, ja Jūs nevarat, sliktu prātu es uz Jums neturēšu. Mans tēvs pats izpirkās no rekrūšiem (tagad viņš ir miris), un es esmu sevi izpircis. Un ne pie kādas tiesas es neesmu dabūjis pa muguru.

Mans tēvs samaksāja 200 dālderus, es maksāju 300 rubļus. To es arī lūdzu, vai mūsu valodas raksts top arī drukāts. Un, ja Jums vēl kaut kas trūkst, ko es protu, tad rakstiet man, es klausīšu Jūs, cik vien es varēšu. Jēzus Kristus lai spīd pār Jums un mīl Jūs un Jūsu kundzi un Jūsu bērnus. Tāpat kā viņš pats ir teicis, to, kas manu vārdu tur, to es neaizmirsīšu un tas arī nepazudīs.

Jūsu padevīgais un paklausīgais cilvēks A. Launics
no Vaides ciema Lekšu mājām decembra mēneša 2. dienā 1853. gadā.
Tā galvasnauda man katru gadu ir jāmaksā trīs rubļi.¹⁵⁴

Prinču ģimene

Andersa Jūhana Šēgrēna arhīvā Helsinku universitātes bibliotēkā atrodas trīs Prinču ģimenes pārstāvju rakstītas vēstules – divas Jāņa Prinča, jaunākā, un viena Jāņa Prinča, vecākā. Šīs vēstules, tāpat kā Andreja Launica rakstītās, ar tulkojumu somu valodā publicēja somu valodnieks Josepi Mikola.¹⁵⁵ Šēgrēna–Vīdemaņa "Lībiešu valodas gramatikā ar valodas paraugiem" ir publicētas trīs Prinču vēstules – Jāņa Prinča, vecākā, Jāņa Prinča, jaunākā, un Pētera Prinča vēstule.¹⁵⁶ Šajā sakarā Mikola izsaka ticamu minējumu, ka Vīdemaņa rīcībā ir bijušas tikai šīs trīs vēstules, jo pārējās Šēgrēns ievietoja savā vēstuļu arhīvā, kas vēlāk nonāca Helsinku universitātes bibliotēkā.¹⁵⁷ Viņš arī raksta, ka abi Prinči darbojušies Pizē (Miķeļtornis), lai gan Jānis Princis, vecākais, jau labu laika sprīdi pirms šīs vēstules tapšanas bija pārcēlies uz Ventspili un Miķeļtornī tolaik dzīvoja tikai viņa dēls Jānis.

Salīdzinājumā ar visiem minētajiem vēstuļu autoriem Prinču ieguldījums lībiešu pētniecībā ir aprakstīts visvairāk.¹⁵⁸ Lielākā daļa publikāciju par Prinčiem radās sakarā ar Jāņa Prinča, vecākā, 200 gadu jubileju, ko atzīmēja 1996. gada nogalē. Arī Prinču dzīvesgājums ir izpētīts daudz labāk nekā citu Andersa Jūhana Šēgrēna lībiešu palīgu biogrāfija. Tomēr šie raksti un pētījumi atklāj vēl daudz tukšu vietu jautājumos par akadēmiķa un Prinču sadarbību. Tās daļēji palīdz aizpildīt Prinču un Vilhelma Hilnera vēstules Šēgrēnam, kā arī zinātnieka dienasgrāmata.

Jānis Princis, vecākais, dzimis 1796. gada 26. novembrī Miķeļtorņa (Pizes) ciema Viļumu mājās. Dzimtajā ciemā viņš dzīvoja līdz 1844. gadam, kad kopā ar ģimeni pārcēlās uz Ventspili. Viņš mācēja lasīt un rakstīt, ilgus gadus (1826.–1844. g.) pildīja vietējās baznīcas ķestera pienākumus. Izliku pelnīja ar zveju un lauksaimniecību. Jānis Princis, vecākais, mira Ventspilī 1868. gada 16. janvārī. Viņa vecākais dēls Jānis dzimis 1821. gadā Miķeļtorņī, kur arī miris 1904. gadā. Tāpat kā tēvs, izliku pelnīja ar zveju un lauksaimniecību. Trešais Prinču ģimenes pārstāvis, kurš sadarbojās ar Andersu Jūhanu Šēgrēnu, bija Jāņa Prinča, vecākā, sestais dēls Pēteris, kurš dzimis 1831. gadā Miķeļtorņī. Pēc brāļa Didriķa nāves 1850. gadā uz desmit gadiem kļuva par ciema skolotāju. Miris Ventspilī 1889. gadā un apglabāts līdzās tēvam Cirpstenes kapos.¹⁵⁹

Šēgrēns ar Jāni Princi, vecāko, jeb "vecu Princi" iepazīnās ar Popes–Rindas draudzes mācītāja Vilhelma Hilnera starpniecību pirmās lībiešu ekspedīcijas laikā 1846. gada 19. augustā.¹⁶⁰ Zinātniekam jau pirms tam, ciemojoties pie Hilnera Rindā, bija iespēja aplūkot Prinča literāros, tulkošanas un valodnieciskos rakstu darbus latviešu un lībiešu valodā. Starp sacerējumiem latviešu valodā bija arī lībiešu paražu apraksts svinamajās dienās, ko Šēgrēns vācu tulkojumā publicēja ziņojumā par ekspedīciju.¹⁶¹ (Ferdinands Johans Vīdemānis šo tekstu pārpublicēja arī Andersa Jūhana Šēgrēna rakstos.¹⁶²) Šajā ceļojumā Šēgrēns iztika tikai ar vecā Prinča palīdzību un ar dēliem, spriežot pēc ceļojuma ziņojuma un dienasgrāmatas, neiepazinās. Šķiet, ka Prinča dēlu Jāņa un Pētera iesaistīšana lībiešu valodas un paražu dokumentēšanā un sadarbībā ar akadēmiķi ir Hilnera nopelns, ko apliecina viņa vēstules Šēgrēnam. Otrajā ceļojumā 1852. gadā Šēgrēns jau strādāja ar visiem trim minētajiem Prinču ģimenes pārstāvjiem.

Pēc pašreizējām ziņām Jānis Princis, vecākais, Šēgrēnam rakstīja vismaz divas reizes. Viena vēstule kā lībiešu valodas paraugs bez datējuma publicēta 1861. gadā,¹⁶³ bet otra, kas datēta 1852. gada 14. septembrī pēc vecā stila, šobrīd glabājas Helsinku universitātes bibliotēkā.¹⁶⁴

Nedatētā vēstule varētu būt rakstīta 1847. gada sākumā kā pavadvēstule Šēgrēnam nosūtāmajiem rokrakstiem. Jānis Princis un Šēgrēns 1846. gada ekspedīcijas laikā vienojās, ka Princis pārtulkos lībiešu valodā vairākus Bībeles fragmentus. Šim nolūkam Šēgrēns tā paša gada 3. novembrī nosūtīja Princim uz Ventspili Jauno Derību igauņu un somu valodā.¹⁶⁵ Pirmos tulkojumus Princis nosūtīja 1847. gadā.¹⁶⁶ Visticamāk, tas darīts ar Hilnera starpniecību, jo vēstulē Šēgrēnam Hilners maija vidū rakstīja, ka Prinča papīri ir pie viņa nosūtīšanai uz Pēterburgu.¹⁶⁷ Tā kā šis ir pirmais sūtījums un nedatētājā

vēstulē Princis neko neraksta par agrākiem sūtījumiem, tad to visai droši var saistīt ar 1847. gadā nosūtītajiem Prinča rokrakstiem.

Ja tas ir tā, tad saskaņā ar vēstulē rakstīto Šēgrēns 1847. gadā no Jāņa Prinča, vecākā, saņēma Jaunās Derības Dāvida dziesmu grāmatas psalmu daļu (valodas paraugos Vīdemanis ievietoja psalmus nr. 13, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 25, 34, 38, 51, 66, 67, 70, 82, 90, 102, 103, 111, 117, 128, 143¹⁶⁸) un ķēniņa Manasa lūgšanu.¹⁶⁹ Princis minēja, ka vēl gatavojas nosūtīt "Sarunu starp diviem zemniekiem, kas atgriežas no Vasarsvētku dievkalpojuma baznīcā"¹⁷⁰, diemžēl ne no vēstules, ne no publikācijas nekļūst skaidrs, vai šis garīgas ievirzes dialogs ir vecā Prinča sacerēts vai arī tulkojums no latviešu valodas. Otrs darbs ir Jaungada pirmajā dienā paša sacerēta baznīcas lūgšana,¹⁷¹ ko viņš pēc Zvaigžņu dienas ir gribējis nosūtīt kādam H. (domājams, mācītājam Vilhelmam Hilneram), taču aizkavējies, un lūgšana vēl palikusi pie viņa. Grūti pateikt, kad Šēgrēns saņēma šos sacerējumus. Ne Hilnera vēstulēs, ne Šēgrēna dienasgrāmatā par to nav nekādu norāžu. Turklāt, pēc Saulveža Cimermaņa vērojuma, datējumu nav arī uz vecā Prinča iesūtīto rokrakstu oriģināliem.¹⁷²

Otra vēstule datēta 1852. gada 14. septembrī pēc vecā stila¹⁷³ un rakstīta lībiešu valodā. Tā tapusi tūdaļ pēc Šēgrēna otrās ekspedīcijas un vairāk vērtējama kā lībiešu valodas paraugs. Tā ir pavadvēstule paciņai, kurā Princis zinātniekam uz Pēterburgu ar kādu laivinieku nosūtīja 45 butes. Jāpiebilst, ka butes viņš Šēgrēnam mēģināja dot jau abu pēdējā tikšanās reizē 1852. gada 14. septembrī, taču Šēgrēns tās neņēma, jo Princis nav mācējis pateikt, cik ilgi tās var uzglabāt.¹⁷⁴

Šķiet, ka nākamā reize, kad Šēgrēns saņēma plašāku sūtījumu no Prinčiem, bija tikai 1851. gada maijs vai jūnijs, kad Vilhelms Hilners amata pienākumu dēļ atkal apmeklēja Pēterburgu. Par to liecina viņa Šēgrēnam rakstītais: "Ziemā es domāju Jums atkal [izcēlums mans. – R. B.] nogādāt kādus mūsu Prinča rakstus."¹⁷⁵ Grūti pateikt, kas domāts ar "mūsu Prinči", jo šajā laikā Hilners lībiešu paražu un valodas dokumentēšanā jau bija iesaistījis arī vecā Prinča dēlus Jāni un Pēteri. Spriežot pēc Jāņa Prinča, jaunākā, 1851. gada 26. decembra (vecāis stils) vēstules Šēgrēnam¹⁷⁶ un zinātnieka dienasgrāmatas,¹⁷⁷ sūtījumā noteikti bija viņa rokraksti. Tomēr šķiet, ka tajā nebija Pētera Prinča darbu. Pēc pašlaik izpētītajiem avotiem – publikācija un Pētera Prinča vēstule Andersa Jūhana Šēgrēna rakstos,¹⁷⁸ rokrakstu oriģināli Pēterburgā Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā,¹⁷⁹ Šēgrēna kolekcija Helsinku universitātes bibliotēkā – jāsecina, ka Pēteris Princis Šēgrēnam bija sagatavojis tikai vienu sūtījumu, ko viņš pats datēja ar 1852. gada novembri.¹⁸⁰ Tātad šo sūtījumu Hilners Šēgrēnam varēja nogādāt tikai 1853. gada janvāra

otraajā pusē vai februārī, kad mācītājs kārtējo reizi apmeklēja Pēterburgu.¹⁸¹ Manuskriptā varētu būt bijušas lībiski rakstītās teikas un pasakas, kuras parakstījis "Pētus P[rinc] Pizes ciema bērnu skolotājs 1852. gada novembrī" un uz kuru manuskripta citā rokrakstā vēl uzrakstīts: "No mācītāja Hilnera Rindā virsmācītājam Hilneram Rīgā nosūtītas."¹⁸²

No piezīmes uz manuskripta noprotams, ka Pēteris Princis to nodevis Popes-Rindas draudzes mācītājam Ulriham Hilneram, bet tas savukārt – brālim Rīgas mācītājam Vilhelmam Hilneram nogādāšanai Pēterburgā. Manuskripta beigās ir īsa pavadvēstule, kurā autors minējis stāstījumu izcelsmi: "Nosūtu vienpadsmit teiku, kur tās astoņas ir paņemtas no grāmatām un tās trīs pēdējās esmu no galvas rakstījis."¹⁸³

Pēteris Princis rokrakstam devis virsrakstu "Vecas teikas, kas no senatnes stāstītas un ko bērni dzirdējuši no saviem vecākiem". Ar aptuveni tādu pašu virsrakstu daļa no iesūtītā rokraksta publicēta Šēgrēna rakstos,¹⁸⁴ t.i., tie astoņi stāstījumi, kas ņemti no grāmatām: "Lapsa un vilks", "Lapsa un āzis", "Gailis un lapsa", "Lācis un pele", "Suns ar gaļas gabalu", "Krauklis, kas izrotājies ar svešām spalvām", "Divas kazas" un "Gudrā pele". Rokraksta trīs pēdējie stāstījumi – "Vilkatis", "Sena teika" un "Pasaules alga" –, ko Pēteris Princis "rakstījis no galvas", rakstos publicēti nodaļā "Oriģinālstāsti, teikas".¹⁸⁵ Salīdzinot ar iesūtītajiem oriģināltekstiem, publicētais variants ir ar ortogrāfijas un sintakses uzlabojumiem.

Jānis Princis, jaunākais, kā jau minēts, Šēgrēnam rakstījis vismaz trīs reizes. 1851. gada 26. decembra (pēc vecā stila) vēstule¹⁸⁶ sniedz šādus jaunus faktus: pirmkārt, Hilners zināja par Šēgrēna vēlmi iegūt Bībeles fragmentu tulkojumus lībiešu valodā (šādu uzdevumu Jānim Princim, vecākajam, Šēgrēns deva jau 1846. gada ekspedīcijā), tādēļ mudināja šo darbu veikt Jāni Princi, jaunāko, kurš to arī sāka. Otrkārt, Jāni Princi, jaunāko, lībiešu valodas dokumentēšanai Šēgrēna vajadzībām pievērsa Hilners. Turklāt viņš Šēgrēna viedokli par saviem rakstu darbiem vēlējās saņemt ar Hilnera starpniecību. Treškārt, Jānim Princim, jaunākajam, ar Bībeles tekstu tulkošanu bija grūtības, jo lībiešu valodā nepietika vārdu. Ceturtkārt, jau 19. gadsimta vidū, kad lībieši vēl dzīvoja samērā kompakti, valodas lietošana bija sākusi sašaurināties. Princis atzina, ka jaunā paaudze vairs nelieto vārdus, ko viņš vēl dzirdējis no gados vecākiem lībiešiem.

Anderss Jūhans Šēgrēns pirmo reizi personisku vēstuli Jānim Princim, jaunākajam, nosūtīja 1852. gada 13. aprīlī.¹⁸⁷ Tā rakstīta lībiešu valodā kā atbilde uz Prinča atsūtītajiem rokrakstiem.¹⁸⁸ Tieši kādus materiālus Jānis Princis, jaunākais, bija sagatavojis un nosūtījis tajā reizē, nav zināms, jo kā

Šēgrēna rakstos publicētajiem, tā arī Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Pēterburgā ar viņa vārdu parakstītajiem lībiešu valodas materiāliem nav datējuma.¹⁸⁹ Sūtījuma pavadvēstulē Princis raksta, ka, lai gan Bībeles tulkošanu viņš pametis, tomēr lībiski uzrakstījis kādu citu tekstu, ko nosūta un par kuru gribētu dzirdēt Šēgrēna viedokli. Tajā lasāms, ka fragmentu no Bībeles viņš tomēr ir iztulkojis, bet nav saprotams, vai tas Šēgrēnam nosūtīts agrāk, šajā reizē vai arī palicis pie Prinča un nosūtīts kaut kad vēlāk.¹⁹⁰

Skaidrību neviens arī Šēgrēna rakstos publicētā Jāņa Prinča, jaunākā, vēstule bez datējuma,¹⁹¹ kurā viņš paziņo, ka sagatavojis un nosūta šādus lībiešu valodas paraugus: piecas nodaļas no Bībeles (tās varētu būt piecas Mateja evaņģēlija nodaļas no tām septiņpadsmit, kas publicētas Šēgrēna rakstos,¹⁹² jo citu Jāņa Prinča, jaunākā, tulkotu Bībeles teksta nodaļu tajā nav); 48 jautājumi par Bībeles tematiku (Šēgrēna rakstos publicēti 68 jautājumi,¹⁹³ un šķiet, ka 18 jautājumi varētu būt Jāņa Prinča, vecākā, rakstīti. Par to liecina kāds manuskripts arhīvā, kam nav datējuma un rakstītāja vārda.¹⁹⁴ Spriežot pēc rokraksta, tā autors varētu būt Jānis Princis, vecākais, lai gan tā teksts Šēgrēna rakstos ievietots pie Jāņa Prinča, jaunākā, rakstītajām "Mīklām un jautājumiem". Rokrakstā ir 25 jautājumi par Bībeles tematiku, no kuriem publicēts 21 jautājums. No tiem savukārt pieci jautājumi apvienoti divos. Rakstos Jāņa Prinča, vecākā, iesūtītie jautājumi attiecīgajā sadaļā publicēti kā nr. 1–18.¹⁹⁵ Turklāt tiem iekavās nav dotas atbildes kā pārējiem. Tātad tas varētu būt vēl viens norādījums uz to, ka publicētajiem jautājumiem par Bībeli nav viens autors); kā arī 33 mīklas (rakstos publicēta 31 mīkla¹⁹⁶). Interesanti, ka šajā vēstulē Princis par Bībeles tulkošanu lībiešu valodā apgalvoja gluži pretējo tam, kas rakstīts minētajā vēstulē, proti, tas nemaz neesot tik grūti.¹⁹⁷

Nemot palīgā visus šos avotus, iespējams izvirzīt varbūtību, ka nedatētā Jāņa Prinča, jaunākā, vēstule tapusi 1852. gada rudenī vai ziemā. Par labu tai liecina šādi fakti. Princis vēstulē teicās Šēgrēnam neko nesūtīt, pirms nebūs saņēmis ziņu par tālāk veicamajiem darbiem – turpināt Bībeles tulkošanu vai arī darīt ko citu.¹⁹⁸ Šēgrēna dienasgrāmatā ap šo laiku atrodami trīs ieraksti, kas varētu attiekties vai attiecas uz vēstules sūtīšanu Jānim Princim, jaunākajam: 1852. gada 13. aprīlī nosūtīta vēstule "jaunajam Princim uz Pizi"¹⁹⁹, tā paša gada 26. oktobrī – "Princim uz Kurzemi"²⁰⁰ un 1853. gada 16. maijā – "Joh. Princim uz Pizi"²⁰¹. Par pirmo jau minēts, ka tā ir atbilde uz Prinča 1851. gada 26. decembra vēstuli, bet pēdējā vēstule ir atbilde uz Prinča tā paša gada Lieldienās tapušo sūtījumu.

Tātad atliek tikai otrā – 1852. gada 26. oktobra – vēstule, kas sūtīta kādam Princim Kurzemē. Visai droši var apgalvot, ka tā visdrīzāk adresēta Jānim

Princim, vecākajam, kuram Šēgrēns pateicās par 1852. gada septembrī uz Pēterburgu nosūtītajām butēm un vēstuli.²⁰² To apstiprina divi fakti. Pirmkārt, Šēgrēns pēdējo reizi ar Jāni Princi, jaunāko, kopā strādāja 29. augustā, bet no Miķeļtorņa aizbrauca 5. septembrī,²⁰³ kad arī būtu varējis paņemt līdzīvi viņa sagatavotos rokrakstus. Tātad līdz Šēgrēna vēstules tapšanai pēc aizbraukšanas no Miķeļtorņa bija pagājuši tikai nepilni divi mēneši, kuru laikā jaunais Princis diez vai varēja paspēt sagatavot un nosūtīt rokrakstus. Otrkārt, par to liecina Jāņa Prinča, jaunākā, 1853. gada Lieldienās tapusī vēstule, kurā viņš raksta, ka joprojām no Šēgrēna nav saņēmis nekādu atbildi par rokrakstiem.²⁰⁴ Tos Princis bija sagatavojis 1852. gada rudenī un ar mācītāju Vilhelmu Hilneru 1853. gada ziemā nosūtījis uz Pēterburgu. Hilners Šēgrēnu tajā ziemā pirmo reizi apmeklēja 1. februārī,²⁰⁵ kad, visticamāk, akadēmiķis arī saņēma Jāņa Prinča, jaunākā, minētos un uzskaitītos rokrakstus.

Tātad Šēgrēna rakstos publicētā Jāņa Prinča, jaunākā, vēstule Šēgrēnam tapusi jau pēc viņu iepazīšanās 1852. gada vasarā. Tas arī izskaidro, kādēļ Princis ar lielāku sparū gatavojis rokrakstus un kādēļ viņam Bībeles tulkošana libiešu valodā vairs nav šķitusi tik grūta.

Pēc abu iepazīšanās tapusi arī trešā Jāņa Prinča, jaunākā, vēstule Šēgrēnam – jau minētā 1853. gada Lieldienās rakstītā.²⁰⁶ Tajā Princis interesējas par darba likteni: vai rokraksti sasnieguši adresātu, un vai zinātnieks ar tiem ir apmierināts. Uzzinām, ka Princis 1853. gada pavasarī bija sagatavojis Šēgrēnam kārtējo libiešu valodas paraugu sūtījumu. Tajā bija desmit Bībeles nodaļas (domājams, ka vēl desmit nodaļas no Mateja evaņģēlija, kas publicētas Šēgrēna rakstos²⁰⁷), “kādas divas pasakas” (Šēgrēna rakstos publicētas trīs pasakas, kam par teicēju norādīts Jānis Princis, jaunākais,²⁰⁸) un “mazumiņš no elku ticības” (domājams, ka tie ir ticējumi un paražas, kas minētajā vārdnīcā publicētas ar nosaukumu “*Abergläubische Meinungen und Gebräuche*”²⁰⁹). Tomēr par to, kad Šēgrēns saņēmis rokrakstus, ziņu nav. Visticamāk, tas noticis 1854. gada februārī, kad Vilhelms Hilners darba lietās atkal bija devies uz Pēterburgu un apciemoja Andersu Jūhanu Šēgrēnu.²¹⁰ Tāpat nav ziņu, vai Jānis Princis, jaunākais, pēc tam vēl kādreiz būtu sagatavojis un nosūtījis Šēgrēnam rokrakstus.

Vairāk ir ziņu par to, kā 1852. gada ekspedīcijas laikā norisa Šēgrēna un Prinču kopdarbs. Tās rodamas akadēmiķa dienasgrāmatā. Zinātnieks Nika Polmaņa pajūgā no Košraga Miķeļtorņī ieradās 1852. gada 18. augustā.²¹¹ Šajā dienā Šēgrēns satikās ar Jāni Princi, jaunāko, un vēlējās ar viņu kopā strādāt. Tomēr Princim šādām nodarbēm nebija laika, un viņš zinātniekam ieteica doties uz Ventspili pie tēva. Šēgrēns bija ierosinājis variantu, kam

acīmredzot bija piekritis arī Jānis Princis, jaunākais, ka vislabāk būtu atvest tēvu uz Miķeļtorni, tad ar Šēgrēnu pārmaiņus varētu strādāt visi trīs Prinči – tēvs un dēli Jānis un Pēteris. Turklāt Miķeļtornī pētniekam būtu labākas iespējas jūras peldēm, lētāka uzturēšanās un labāki apstākļi darbam. Divas dienas – 19. un 20. augustā – Šēgrēns strādāja ar Jāni Princi, jaunāko. Tad 23. augustā ar Pizes krodzinieku ceļoja uz Ventspili, lai vienotos ar Prinču tēvu par darbu Miķeļtornī.²¹² Pēdējais piekrita braukt uz Pizi, taču ne tūlīt – viņš tur ieradās tikai 30. augustā.²¹³

Anderss Jūhans Šēgrēns jau 24. augustā atgriezās Miķeļtornī un tajā pašā dienā atsāka darbu ar Jāni Princi, jaunāko. Tad viņi arī vienojās, ka tajā laikā, kad Jānis būs aizņemts ar darbiem muižā, zinātniekam palīdzēs viņa brālis Pēteris. Tā 25., 26. un 28. augustā Šēgrēns strādāja tikai ar Pēteri, 29. augustā – pārmaiņus ar abiem brāļiem, 30. augusta priekšpusdienā – ar Pēteri, bet pēcpusdienā – jau ar Prinču tēvu. Ar pēdējo Šēgrēns Pizē strādāja līdz pat 4. septembrim, jo nākamajā dienā, 5. septembrī, vecais Princis vēlējās doties atpakaļ uz mājām Ventspilī. Tad arī Šēgrēns nolēma cauri Rindai doties uz Ventspili, lai turpinātu darbu tur.²¹⁴

Šis lēmums varētu liecināt par Šēgrēna attieksmi pret teicējiem. Šķiet, par vērtīgākiem Šēgrēns būs atzinis abus Jāņus. Taču, tā kā dēls bija ļoti aizņemts muižas darbos, zinātnieks labāk izvēlējās strādāt ar tēvu, kuram acīmredzot tomēr bija vairāk brīva laika. Ventspilī Šēgrēns ar Princi strādāja līdz 14. septembrim (vienu dienu – 13. septembrī – viņi kopā ciemojās pie Landzes mācītāja Teodora Kalmeijera). 14. septembra pēcpusdienā viņi satikās pēdējo reizi, un tad arī Šēgrēns Jānim Princim, vecākajam, par darbu samaksāja piecpadsmit rubļu – tikpat, cik iepriekšējā reizē. Princis gan uzskatījās, ka tik lielu summu nav pelnījis.

Novērtējot Prinču ieguldījumu lībiešu pētīšanā un savas tautas kultūras aprakstīšanā, secināms, ka, pirmkārt, Šēgrēns klātienē kopdarbā ar Prinčiem galvenokārt strādāja pie lībiešu valodas leksikas un tikai nedaudz nodarbojās ar gramatikas jautājumiem. Pārējās Prinču atstātās liecības par lībiešu valodu un kultūru – paražas, ticējumi, pasakas, mīklas un garīgo tekstu tulkojumi – Šēgrēna rokās nonākušas galvenokārt ar mācītāja Vilhelma Hilnera starpniecību un tapušas, pašam zinātniekam klātneesot.

Otrkārt, lai gan Prinči bija aizņemti ar iztikas pelnīšanu, viņi tomēr atrada laiku lībiešu valodas un kultūras liecību pierakstīšanai. Tādējādi līdz mūsu dienām ir nonākuši unikāli materiāli, kas raksturo to situāciju, kādā 19. gadsimta vidū bija lībiešu valodas attīstība, cik lielā mērā vēl bija zināmas lībiešu paražas un folklorā.

Treškārt, visas šobrīd zināmās Šēgrēnam sūtītās Prinču vēstules, izņemot 1852. gada 14. septembrī (pēc vecā stila) Jāņa Prinča, vecākā, rakstīto, tapušas kā pavadvēstules uz Pēterburgu nosūtītajiem libiešu valodas materiāliem.

Ceturtkārt, pēc mūsdienās pieejamiem avotiem droši zināms, ka Prinči Šēgrēnam nosūtījuši vismaz sešas vēstules: vienu Pēteris Princis, divas Jānis Princis, vecākais, trīs Jānis Princis, jaunākais. Savukārt Šēgrēns Prinčiem nosūtījis vismaz trīs vēstules un vienu grāmatu sūtījumu: vēstuli un grāmatas Jānim Princim, vecākajam, un divas vēstules Jānim Princim, jaunākajam.

Piektkārt, šie avoti citā gaismā parāda Mateja evaņģēlija tapšanu libiešu valodā. Tas, kā pagaidām zināms, ir laika ziņā pirmais iespieddarbs libiešu valodā, kas atsevišķos sējumos austrumlībiešu un rietumlībiešu izloksnē iznāca Londonā 1863. gadā. Titullapās lasāms, ka pirmo variantu tulkojis Niks Polmanis,²¹⁵ bet otro – Jānis Princis, vecākais, ar dēliem Pēteri un Jāni.²¹⁶ Par abu izdevumu redaktoru minēts Ferdinands Johans Videmanis. Igauņu valodnieks Pauls Ariste monogrāfijā par Videmaņa dzīvi un darbību korekti atzīst, ka Videmanis rediģējis abu variantu tulkojumus un atradis tiem izdevēju.²¹⁷ Lībiešu kultūras vēsturnieks Tenu Karma, gan nenorādot sava slēdziena avotus, apgalvo, ka "šīs grāmatas tapa nevis pēc mācītāju, bet pēc minēto valodnieku [t.i., Šēgrēna un Videmaņa. – R. B.] ierosmes un ar viņu līdzdalību"²¹⁸. Igauņu valodnieks Eduards Vēri, kurš daudz pētījis libiešu valodu un rakstījis par libiešu pētišanas vēstures jautājumiem, iet vēl tālāk un apgalvo, ka Polmanis un Prinči Mateja evaņģēliju tulkojuši Videmaņa uzdevumā.²¹⁹ Jāatzīst, ka vismaz attiecībā uz Prinčiem Karmas un Vēri apgalvojumi nav gluži vietā.

Doma par evaņģēliju tulkošanu libiešu valodā Šēgrēnam radās jau 1846. gada ekspedīcijas laikā. Tad viņš par šo ieceri, izmantojot Landzes mācītāju Teodoru Kalmeijeru par tulku, izstāstīja Jānim Princim, vecākajam.²²⁰ Tūlīt pēc atgriešanās Pēterburgā Šēgrēns nosūtīja viņam uz Ventspili Jauno Derību igauņu un somu valodā,²²¹ kā arī, pēc Kalmeijera liecības, latviešu valodas leksikonu.²²² Lai gan toreizējais Popes–Rindas draudzes mācītājs Vilhelms Hilners, kurš dažādi sekmēja Šēgrēna darbību libiešu pētišanā, nepiedalījās sarunā, kad zinātnieks vienojās ar veco Prinči par evaņģēliju tulkošanu, tieši viņš vēlāk mudināja Jāni Prinči, jaunāko, Bībeles fragmentu tulkošanai.²²³ Kā redzams no libiešu iesūtījumiem Šēgrēnam, šie fragmenti bijuši tieši no Mateja evaņģēlija. Tātad Jāni Prinči, vecāko, uz šo darbu mudināja Šēgrēns, bet Jāni Prinči, jaunāko, – Hilners. Turklāt tieši par Jāņa Prinča, jaunākā, ieguldījumu Mateja evaņģēlija tulkošanā šobrīd ir visdrošākās ziņas. Viņa spalvai pieder evaņģēlija tulkojuma lielākā daļa – 17 no 28 nodaļām. Tās publicētas Šēgrēna rakstos²²⁴ un, kā izriet no šeit rakstītā, tapušas vēl Šēgrēna dzīves laikā.

Jāņa Prinča, jaunākā, vēstules akadēmiķim Andersam Jūhanam Šēgrēnam

Jānis Princis, jaunākais, vēstules rakstīja paralēli lībiešu un latviešu valodā, šeit publicēti tikai latviešu valodā rakstīto daļu noraksti. Kvadrātiekvāš ievietotie vārdi vai vārdu daļas dokumenta oriģinālā nebija skaidri salasāmas papīra defektu dēļ.

Pise tai 26ta Dezember 1851²²⁵

Manns sirsnigi mihlohts, wezz, Zeenigs Tehws,

es biju to no wissas sirds dohmajis ka es buhtu warrejis well Jums kahdu Nodaļļu no bihbelem israkstiht us Juhrmallas=wallodu, jo tas buhtu mannim leelu preeku darrijis, ka es buhtu warrejis to mihļu Juhrmallas=wallodu arri par pasauli apkahrt suhtiht, un wiss wairak pee Jums kas Juhs to nesmahdetut, kaut es arri buhtu warrejis wissu bihbeli us Juhrmallas=wallodu sarakstiht un Jums suhtiht. Jo muhsu wezzais Zeenigs Mahzitis kas no mums aisgahje un taggad Rihga dsihwo, tas mannim teize ka Juhs to par launu neņemseet. Bet ko mannim buhs darriht kā tā bihbeles rakstischana us Juhrmallas=wallodu nahk ļohti gruhti, tapehz ka no tahs Juhrmallas=wallodas dauds wahrdi truhkst, jo wezzos laikos wiņņa irr gan jo skaidra bijusi, jo mehs no wezzeem ļaudim wehl daschu wahrdu essam dsirdejuschi ko taggad tee jauni nemas nesaproht.

Tapehz es arri to bihbeles rakstischanu pamettu, un rakstiju Jums weenu grahmatu us Juhrmallas=wallodu. Un luhdsu Juhs ka Juhs buhtat tik labbi [ka] Juhs to par launu neņemtut [ka] es tahds nabbags puisis esmu drihksteis bes Juhsu wehlesch[anas] pee Jums rakstiht, un wehl es Juhs luhdsu ka Juhs buhtut tik labbi ka Juhs mannim kahdu siņņu laistut atpakkal, w[ai] Juhs wehl gribbetut ka es Ju[ms] kahdu gabbalu no bihbelem rakstitu wai ne. Lai ta bihbeles rakstischana gan gru[hti] eet un dauds galw greeschus darra bet ka Juhs to gribb[etut] tad es par wissu scho gruhtibu nebehdatu neneeka, un la[i] gan tas wezzais Sihraks mahzitu: Kas gribb gudrs tapt un rakstus mahzities, tam buhs to darriht isdewiga laika, kad wiņņam zitta darba newaid. un jo masak wünsch ar zittu pinnas jo drihsak wünsch ismahzisees. Ka war tas gudrs tapt, kas ar arklū strahda, kas labbis to speeķi ņem wehrschus dsihdams, un pee wiņņu darba usaug, un zittu nesinna ka ween no jauneem wehrscheem runnaht. Tahdam ween sawu sirdi jadohma ka wünsch war labbu waggu dsiht, un wiņņam buhs nomohda buht ka wiņsch jaunaam gohwim ehst dohd.

Tas nu gan wiss irr tas, ko wiņsch irr mahzijis, ka kas tohs rakstus gribb mahzitees, ka tam zitta darba nebuhtu jadarra bet kur tad wissi to warr, wiss wairak tee nabbagi Semneeķi, kas wehrschus dsihdami un pakkal ahrkla irr usauguschi. Un tatschu arri dasch dauds mas rakstus pasihst. Un kahdu A. B. C. irr eemahzijis. Un tapehz es Juhs tik gauschi luhdsu: neņemmeet jel Juhs to par launu ka es arri weens no teem nemahziteem Semneeķeem esmu drihksteis pee Jums rakstit jo to es gan drihs sinnat dabbuschu zaur muhsu wezzu Z. Mahzitaju woi manna grahmata buhs Jums paprahtam bijusi jeb ne – ja wiņņa buhs Jums paprahtam bijusi, tad es kas sinn adder wehl warretu kahdureis Jums rakstiht, un ja wiņņa nebuhs Jums paprahtam bijusi tad es pa likschu klussa ka Pelle, ka es nebuht wairs nepiksteschu. Bet wehl es Juhs luhdsu, ja Juhs manna grahmata atraseet kahdu wahrdu slikti tad neapsmeijeet manni warren dauds ween, jo Juhs gan sinneet kas es esmu. Es esmu Jums Juhsu wisspaklausigs kalps un luhdsu par Jums Deewu, lai Ds.: dohd Jums tanni jauna gadda labbu laimi, un miņļu wesselibu.

To wehle no wissas sirds Jums Juhsu – kalps J. Prinz.

Wiļlum mahjas, Pises zeema.

(Ohtros Seemas swehtkos) 1851²²⁶

Mihlots zeenigs Tehws!

Seema, kad wezzam Hilneram (Riges z. mahzitajam) bija ta kahrta us Pehterburgu eet, tad es ar Wiņņu aissuhtiju Jums arri sawus rakstus, ko es pa ruddeni biju sarakstijis. Bet es wel nekahdu siņņu ne esmu atpakkal dabujis wai Juhs esseet ar mannus rakstus sawas rohkas dabbujuschi wai ne – to es gan tizzu ka Juhs tohs buhseet dabbujuschi, bet man patiktu arri sinnaht ka wiņņaas Jums arri patiķķe, un wai Juhs tahs arri warrejat lassiht jeb ne.

Un Riges z. Mahzitajam es paar to arri weenu grahmatu esmu rakstijis, ader Wunsch no Jums ko sinnatu, bet no Wiņņa es arri nekahdu siņņu ne esmu atpakkal dabujis. Tikkai muhsu Z. mahzитайs mannim sazzija: ka Riges Z. mahzитайs nemas neessoht pee Jums kohrteli bijis, un ka Juhs arri ne essoht mahjas bijuschi, jo Juhs essoht bijuschi us Wiburgu braukuschi. Tapehz es dohmaju ka Riges mahzитайs nebuhs ar Jums satizzees, un tapehz Wunsch ar mannim nesinn no Jums ko atpakkaļ rakstiht.

Tapehz manna sirds manni dsenn, lai es teescham pee Jums pascheem rakstu, jo Juhs tatschu mannim atbildeseet. Wel es kahdu masumiņu esmu rakstijis ko es dohmaju wassara ar Riges mahzitaju Jums suhtiht, bet preeksch es gaidu no Jums siņņu atpakaļ wai es drikstu suhtiht jeb ne.

Taggad mannim irr sarakstīti, desmit Nodaļļas is bihbeles, un kahdi diwi pasakkas, un kahds masumiņsch no tahs elku tizzibas, un wel es tapat buhtu wairak rakstijis, kaut tik es sinnatu ka Juhs ar to warrat zauri tikt.

Nenemmeet nu to par ļaunu ka es esmu Jums rakstijis, jo lai Deews usturr Juhs, un dohd Jums labbu laimi, un mihļu wesselibu. To no wissas sirds no-wehle Jums Juhsu paklausigs kalps J. Prinz Pises zeema Wiļļum mahjas.

Pise tai ohtru Leeldeenu swehtku deena. 1853.²²⁷

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ *Cimermanis S.* Kurzemes lībiešu iesūtījumi Krievijas ZA arhīvā // Līvli. – 1997. – Nr. 3. – 23. lpp.
- ² HYK, Coll. 209.8.
- ³ *Hillner W.* Die Liven an der Nordküste von Kurland. Lu le 24 avril 1846 // Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. – St. Pétersbourg; Leipzig, 1847. – T. 3. – N 17. – S. 263.
- ⁴ *Cimermanis S. A. J.* Šēgrēna darba metodes 1846. gada ekspedīcijā un paliekošais devums // LZAV. A. – 1996. – Nr. 4/5. – 84. lpp.
- ⁵ *Hillner W.* Die Liven an der Nordküste von Kurland. – S. 261–266; Vilhelma Hilnera raksts tulkots arī latviešu valodā, sk.: *Hilners V.* Lībieši Kurzemes ziemeļu piekrastē // Lībiešu gadagrāmata / Sast. G. Blumberga. – [Mazirbe]: Līvōd rānda, 1996. – 60.–64. lpp.
- ⁶ *Blumberga R.* Mācītāja Vilhelma Hilnera vēstules akadēmiķim Šēgrēnam kā lībiešu pētniecības avots // LZAV. A. – 2000. – Nr. 3/4. – 36. lpp.
- ⁷ HYK, Coll. 209.10.
- ⁸ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage der russischen geographischen Gesellschaft während der Sommermonate des Jahres 1846 nach den Gouvernements Livland und Kurland unternommene Reise zur genauen Untersuchung der Reste der Liwen und Krewingen // Denkschriften der Russischen geographischen Gesellschaft zu St. Petersburg. – Bd. 1. – Weimar, 1849. – S. 521; HYK, Coll. 209.76.
- ⁹ *Koeppen P.* Die Bewohner Kur- und Livlands im Allgemeinen und die Liven insbesondere. Lu le 24 avril 1846 // Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. – St. Pétersbourg; Leipzig, 1847. – T. 3. – N 17. – S. 257–261.
- ¹⁰ HYK, Coll. 209.10.
- ¹¹ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 521.
- ¹² HYK, Coll. 209.76., 393.
- ¹³ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 521.
- ¹⁴ HYK, Coll. 209.76., 393.
- ¹⁵ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 525.
- ¹⁶ HYK, Coll. 209.8.

- ¹⁷ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 537, 538.
- ¹⁸ Turpat. – 532.–537. lpp.
- ¹⁹ HYK, Coll. 209.76., 397.
- ²⁰ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 541, 543.
- ²¹ HYK, Coll. 209.76., 412.
- ²² HYK, Coll. 209.76., 412.
- ²³ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben / Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann // Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften. – St. Petersburg, 1861. – Bd. 2. – T. 1; *Cimermanis S.* Kurzemes lībiešu iesūtījumi .. – 22. lpp.
- ²⁴ HYK, Coll. 209.8.
- ²⁵ *Karma T.* Īsas ziņas par Jāni Princi // Lībiešu gadagrāmata = Līvlist āigastontōz / Sast. G. Blumberga. – [Mazirbe]: Līvōd rānda, 1996. – 81. lpp.
- ²⁶ HYK, Coll. 209.76., 486.
- ²⁷ *Cimermanis S.* Ieskats dažos lībiešu izzināšanas avotos // LZAV. A. – 2000. – Nr. 3/4. – 27. lpp.
- ²⁸ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. 456, 457.
- ²⁹ HYK, Coll. 209.76., 486.
- ³⁰ HYK, Coll. 209.76., 512.
- ³¹ HYK, Coll. 209.76., 503.
- ³² HYK, Coll. 209.8.
- ³³ HYK, Coll. 209.76., 656.
- ³⁴ *Cimermanis S.* Zveja un zvejnieki Latvijā 19. gadsimtā. – Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1998. – 127. lpp.
- ³⁵ *Karma T.* Kas nāca pēc Neredzīgā?: 150 gadu "Jūrnieku svētām dziesmām un lūgšanām" // Lībiešu kalendārs 1995. gadam = Rāndalist āigarontōz 1995. āigastōn / Sast. G. Blumberga. – [Mazirbe]: Līvōd rānda, 1995. – 44. lpp. (šī raksta pirmpublicējumu sk.: Literatūra un Māksla. – 1978. – 27. okt., 3. nov.); *Šuvcāne V.* Stāsts par veco Princi // Līvli. – 1996. – Nr. 11/12. – 2. lpp.
- ³⁶ *Šuvcāne V.* Lībiešu ciems, kura vairs nav. – Rīga: Jumava, 2002. – 322. lpp.
- ³⁷ *Šuvcāne V.* Stāsts par veco Princi. – 2. lpp.
- ³⁸ HYK, Coll. 209.11.
- ³⁹ HYK, Coll. 209.76., 400.
- ⁴⁰ HYK, Coll. 209.76., 400.
- ⁴¹ HYK, Coll. 209.76., 689.
- ⁴² HYK, Coll. 209.8.
- ⁴³ HYK, Coll. 209.77., 152, 153.
- ⁴⁴ HYK, Coll. 209.8.
- ⁴⁵ HYK, Coll. 209.77., 205–211.

- ⁴⁶ HYK, Coll. 209.77., 219.
- ⁴⁷ HYK, Coll. 209.8.
- ⁴⁸ *Sjögren A. J. Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. Lu le 8 octobre 1852 // Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg. – St. Pétersbourg; Leipzig, 1853. – T. 10. – N 17. – S. 270.*
- ⁴⁹ HYK, Coll. 209.77., 232, 233.
- ⁵⁰ HYK, Coll. 209.77., 300.
- ⁵¹ HYK, Coll. 209.77., 233; *Sjögren A. J. Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. – S. 268.*
- ⁵² HYK, Coll. 209.11.
- ⁵³ Sk.: *Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..; Cimermanis S. Nedaudz par Vaides lībieši Andreju Launicu, viņa sagatavoto lībiešu kāzu aprakstu un par citiem Launiciem // Lībiešu gadagrāmata 2000 = Līvlist āigastrontōz 2000 / Sast. B. Šūvcāne. – Mazirbe: Līvōd rānda, 2000. – 34.–53. lpp.*
- ⁵⁴ HYK, Coll. 209.11.
- ⁵⁵ HYK, Coll. 209.77., 409.
- ⁵⁶ *Cimermanis S. A. J. Šēgrēna darba metodes .. – 85. lpp.; Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage .. – S. 555–559.*
- ⁵⁷ *Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710–1960 / Hrsg. von W. Lenz. – Köln; Wien: Böhlai Verlag, 1970. – S. 361.*
- ⁵⁸ HYK, Coll. 209.8; *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage .. – S. 547.*
- ⁵⁹ HYK, Coll. 209.8.
- ⁶⁰ HYK, Coll. 209.76., 403.
- ⁶¹ *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage .. – S. 547.*
- ⁶² HYK, Coll. 209.77., 262.
- ⁶³ HYK, Coll. 209.76., 409.
- ⁶⁴ HYK, Coll. 209.76., 409, 410.
- ⁶⁵ *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage .. – S. 547.*
- ⁶⁶ Turpat. – 555. lpp.
- ⁶⁷ Turpat. – 553.–555. lpp.
- ⁶⁸ Turpat. – 553. lpp.
- ⁶⁹ Turpat. – 454., 455. lpp.
- ⁷⁰ Turpat. – 554., 558. lpp.
- ⁷¹ HYK, Coll. 209.10.
- ⁷² *Ariste P. Ferdinand Johann Wiedemann. – Tallinn: Valgus, 1973. – Lk. 16, 23; HYK, Coll. 209.17.*
- ⁷³ HYK, Coll. 209.10.
- ⁷⁴ *Kallmeyer Th. Die Steininschriften bei dem Pastorate Irben am dondangschen Strande // Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's, herausgegeben*

- von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostsee-Provinzen. – Riga: Nicolai Kymmel's Buchhandlung, 1847. – Bd. 4. – H. 1. – S. 151.
- ⁷⁵ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 555, 556.
- ⁷⁶ HYK, Coll. 209.9.
- ⁷⁷ HYK, Coll. 209.9.
- ⁷⁸ HYK, Coll. 209.9.
- ⁷⁹ HYK, Coll. 209.76., 445.
- ⁸⁰ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 453.
- ⁸¹ Turpat. – 556. lpp.
- ⁸² *Kallmeyer Th.* Die Steininschriften bei dem Pastorate ..
- ⁸³ HYK, Coll. 209.9.
- ⁸⁴ *Cimermanis S. A. J.* Šēgrēna darba metodes .. – 85. lpp.
- ⁸⁵ *Kallmeyer Th.* Die Steininschriften bei dem Pastorate .. – S. 151.
- ⁸⁶ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 556–560.
- ⁸⁷ HYK, 209.9; *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage ..; *Kallmeyer Th.* Die Steininschriften bei dem Pastorate ..
- ⁸⁸ *Cimermanis S.* Ieskats dažos lībiešu izzināšanas avotos. – 25.–35. lpp.; *Cimermanis S.* Vēlreiz un plašāk par Mazirbes mērakmens leģendu: Dokumenti pret mītu // Lībiešu gadagrāmata 2001 = Līvlist āigastrontōz 2001 / Sast. B. Šuvcāne. – [Mazirbe]: Līvōd rānda, 2001. – 54.–60. lpp.
- ⁸⁹ *Priedīte I.* Leģendas un vēstures avoti: Par Mazirbes mēra akmeņiem // LZAV. A. – 1998. – Nr. 3. – 39., 40. lpp.
- ⁹⁰ HYK, Coll. 209.9.
- ⁹¹ HYK, Coll. 209.76., 443.
- ⁹² HYK, Coll. 209.9.
- ⁹³ *Kallmeyer Th.* Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands / Bearb., ergaenzet und bis zur gegenwart fortgesetzt von Dr. med. G. Otto. – 2-te Ausg. – Riga: Druck von Grothuss, 1910. – S. 454.
- ⁹⁴ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 515; HYK, Coll. 209.76., 398.
- ⁹⁵ HYK, Coll. 209.2.
- ⁹⁶ Latvijas padomju enciklopēdija. – 1. sēj. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1981. – 682. lpp.
- ⁹⁷ *Sjögren A. J.* Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. – S. 269, 270.
- ⁹⁸ Iespējams, pēc vecā stila.
- ⁹⁹ HYK, Coll. 209.77., 274.
- ¹⁰⁰ HYK, Coll. 209.2.
- ¹⁰¹ HYK, Coll. 209.77., 376.
- ¹⁰² HYK, Coll. 209.2.
- ¹⁰³ *Sjögren A. J.* Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. – S. 269.

- ¹⁰⁴ Karma T. Trīskārša jubileja lībiešu grāmatai // Līvli. – 1993. – Nr. 6/7. – 6. lpp.
- ¹⁰⁵ HYK, Coll. 209.10.
- ¹⁰⁶ Winkler E. Ältere livische Sprachmaterialien. – Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. – Serie C: Bd. 22. – München, 1999. – S. 55–57.
- ¹⁰⁷ Turpat. – 58. lpp.
- ¹⁰⁸ HYK, Coll. 209.10.
- ¹⁰⁹ HYK, Coll. 209.10.
- ¹¹⁰ HYK, Coll. 209.11.
- ¹¹¹ HYK, Coll. 209.77., 300.
- ¹¹² HYK, Coll. 209.11.
- ¹¹³ Mikkola J. J. Liivinkielisiä kirjeitä A. J. Sjögrenille // Juhlakirja Yrjö Wichmannin kuusikymmenvuotispäiväksi. – SUST. – Vol. 58. – Helsinki: SUS, 1928. – S. 371–388; vēstules publicētas arī latviešu valodā, sk.: Blumberga R. Vaides lībieša Andreja Launica vēstules akadēmiķim A. J. Šēgrēnam // Etnogrāfs profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis. Biobibliogrāfija: Darbābiedru veltījums 70 gadu jubilejā / Sast. A. Caune. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999. – 105.–109. lpp.
- ¹¹⁴ Par to plašāk sk.: Cimermanis S. Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu, viņa sagatavoto lībiešu kāzu aprakstu un par citiem Launiciem // Lībiešu gadagrāmata 2000 = Līvlist āgstrontōz 2000 / Sast. B. Šūvcāne. – Mazirbe: Līvōd rānda, 2000. – 34.–53. lpp.
- ¹¹⁵ HYK, Coll. 209.77., 245.
- ¹¹⁶ Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi .. – 22. lpp.
- ¹¹⁷ Cimermanis S. Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 35. lpp.
- ¹¹⁸ HYK, Coll. 209.77., 240–254.
- ¹¹⁹ Sjögren A. J. Rapport de M. Sjögren sur sen voyage. – S. 269.
- ¹²⁰ HYK, Coll. 209.77., 245.
- ¹²¹ Cimermanis S. Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 39. lpp.
- ¹²² HYK, Coll. 209.11.
- ¹²³ Лукина Т. Карл Бэр как организатор науки в России: По материалам его эпистолярного наследия // Folia Baeriana, II. – Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1976. – C. 12.
- ¹²⁴ HYK, Coll. 209.39.
- ¹²⁵ HYK, Coll. 209.11.
- ¹²⁶ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. LXXVI–LXXXV, 367–376; Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..; Cimermanis S. Ieskats dažos lībiešu izziņāšanas avotos; Cimermanis S. Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu ..
- ¹²⁷ HYK, Coll. 209.11.
- ¹²⁸ HYK, Coll. 209.11.
- ¹²⁹ HYK, Coll. 77., 264.
- ¹³⁰ HYK, Coll. 209.77., 274.
- ¹³¹ HYK, Coll. 209.11; Coll. 209.2.

- ¹³² HYK, Coll. 209.8.
- ¹³³ Par to plašāk sk.: *Cimermanis S.* Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 41.–43. lpp.
- ¹³⁴ Turpat. – 44. lpp.
- ¹³⁵ HYK, Coll. 209.11.
- ¹³⁶ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. LXXVI–LXXXV, 367–376; par publicētā atbilstību vai neatbilstību iesūtītajiem rokrakstiem sk.: *Cimermanis S.* Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 44.–46. lpp.
- ¹³⁷ *Cimermanis S.* Kurzemes lībiešu iesūtījumi .. – 22. lpp.; *Cimermanis S.* Ieskats dažos lībiešu izzināšanas avotos. – 26. lpp.; *Cimermanis S.* Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 41. lpp.
- ¹³⁸ Launica kāzu apraksts publicēts, sk.: *Cimermanis S.* Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 47.–53. lpp.
- ¹³⁹ HYK, Coll. 209.11.
- ¹⁴⁰ *Cimermanis S.* Kurzemes lībiešu iesūtījumi .. – 23. lpp.
- ¹⁴¹ *Karma T.* Trīskārša jubileja lībiešu grāmatai // Līvli. – 1993. – Nr. 6/7. – 6. lpp.
- ¹⁴² HYK, Coll. 209.8.
- ¹⁴³ *Cimermanis S.* Nedaudz par Vaides lībieti Andreju Launicu .. – 41. lpp.
- ¹⁴⁴ HYK, Coll. 209.11.
- ¹⁴⁵ HYK, Coll. 209.77., 337; 257.
- ¹⁴⁶ HYK, Coll. 209.11.
- ¹⁴⁷ HYK, Coll. 209.77., 376.
- ¹⁴⁸ HYK, Coll. 209.77., 376.
- ¹⁴⁹ HYK, Coll. 209.2.
- ¹⁵⁰ HYK, Coll. 209.11; tulkojums no vācu valodas. Visas Andreja Launica vēstules datētas pēc vecā stila.
- ¹⁵¹ HYK, Coll. 209.11; tulkojums no lībiešu valodas.
- ¹⁵² HYK, Coll. 209.11; tulkojums no lībiešu valodas.
- ¹⁵³ HYK, Coll. 209.11; tulkojums no lībiešu valodas.
- ¹⁵⁴ HYK, Coll. 209.11; tulkojums no lībiešu valodas.
- ¹⁵⁵ *Mikkola J. J.* Liivinkielisiä kirjeitä A. J. Sjögrenille. – S. 379–387.
- ¹⁵⁶ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. 475–477.
- ¹⁵⁷ *Mikkola J. J.* Liivinkielisiä kirjeitä A. J. Sjögrenille. – S. 371.
- ¹⁵⁸ *Cimermanis S.* Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..; *Cimermanis S.* Ieskats dažos lībiešu izzināšanas avotos; *Karma T.* Trīskārša jubileja lībiešu grāmatai; *Karma T.* Kas nāca pēc Neredzīgā?; *Karma T.* Īsas ziņas par Jāni Princi; *Karma T.* Jānis Princis, seniors, un viņa literārais devums // LZAV. A. – 1998. – Nr. 3. – 71., 72. lpp.; *Šuvcāne V.* Stāsts par veco Princi; u. c.
- ¹⁵⁹ *Karma T.* Kas nāca pēc Neredzīgā?; *Karma T.* Jānis Princis, seniors, un viņa literārais devums.
- ¹⁶⁰ *Sjögren A. J.* Bericht über eine im Auftrage .. – S. 543; HYK, Coll. 209.76., 404.

- ¹⁶¹ *Sjögren A. J. Bericht über eine im Auftrage ..* – S. 538–541.
- ¹⁶² Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. LXXIV–LXXV.
- ¹⁶³ Turpat. – 475., 476. lpp.
- ¹⁶⁴ HYK, Coll. 209.13.
- ¹⁶⁵ HYK, Coll. 209.76., 445.
- ¹⁶⁶ HYK, Coll. 209.76., 656.
- ¹⁶⁷ HYK, Coll. 209.8; plašāk par šī Prinča sūtījuma likteni un saistību ar Klāvu Dambergu sk. nodaļā par Vilhelmu Hilneru.
- ¹⁶⁸ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 397–407.
- ¹⁶⁹ Turpat. – 407. lpp.
- ¹⁷⁰ Publicēts: Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 457–475.
- ¹⁷¹ Publicēts: turpat. – 407.–410. lpp.
- ¹⁷² *Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..; Cimermanis S. Ieskats dažos lībiešu izziņāšanas avotos.*
- ¹⁷³ HYK, Coll. 209.13.
- ¹⁷⁴ HYK, Coll. 209.77., 263.
- ¹⁷⁵ HYK, Coll. 209.8.
- ¹⁷⁶ HYK, Coll. 209.13.
- ¹⁷⁷ HYK, Coll. 209.77., 219.
- ¹⁷⁸ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 424–450, 477.
- ¹⁷⁹ *Cimermanis S. Ieskats dažos lībiešu izziņāšanas avotos.* – 26.–28. lpp.
- ¹⁸⁰ HYK, Mf. 733.
- ¹⁸¹ HYK, Coll. 209.77., 299–308.
- ¹⁸² HYK, Mf. 733; *Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..*
- ¹⁸³ HYK, Mf. 733.
- ¹⁸⁴ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 441–446.
- ¹⁸⁵ Turpat. – 446.–449. lpp.
- ¹⁸⁶ HYK, Coll. 209.13.
- ¹⁸⁷ HYK, Coll. 209.77., 220.
- ¹⁸⁸ HYK, Coll. 209.77., 219.
- ¹⁸⁹ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 376–397, 410–423, 450–454, 476, 477; *Cimermanis S. Kurzemes lībiešu iesūtījumi ..*
- ¹⁹⁰ HYK, Coll. 209.13.
- ¹⁹¹ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik nebst Sprachproben.* – S. 476, 477.
- ¹⁹² Turpat. – 376.–397. lpp.
- ¹⁹³ Turpat. – 416.–420. lpp.
- ¹⁹⁴ HYK, Mf. 773.

- ¹⁹⁵ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. 416.
- ¹⁹⁶ Turpat. – 414.–416. lpp.
- ¹⁹⁷ Turpat. – 477. lpp.
- ¹⁹⁸ Turpat.
- ¹⁹⁹ HYK, Coll. 209.77., 220.
- ²⁰⁰ HYK, Coll. 209.77., 274.
- ²⁰¹ HYK, Coll. 209.77., 331.
- ²⁰² HYK, Coll. 209.13.
- ²⁰³ HYK, Coll. 209.77., 258–260.
- ²⁰⁴ HYK, Coll. 209.13.
- ²⁰⁵ HYK, Coll. 209.77., 300.
- ²⁰⁶ HYK, Coll. 209.13.
- ²⁰⁷ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. 376–397.
- ²⁰⁸ Turpat. – 450.–454. lpp.
- ²⁰⁹ Turpat. – 420.–423. lpp.
- ²¹⁰ HYK, Coll. 209.77., 402.
- ²¹¹ HYK, Coll. 209.77., 254.
- ²¹² HYK, Coll. 209.77., 255, 256.
- ²¹³ HYK, Coll. 209.77., 258.
- ²¹⁴ HYK, Coll. 209.77., 257–260.
- ²¹⁵ Das Evangelium Matthäi in den östlichen Dialect des Livischen zum ersten Male übersetzt von dem Liven N. Pollmann, durchgesehen von F. J. Wiedemann. – London, 1863.
- ²¹⁶ Das Evangelium Matthäi in den westlichen Dialect des Livischen übersetzt von dem Liven J. Prinz und dessen Söhnen P. Prinz und J. P. Prinz, durchgesehen von F. J. Wiedemann. – London, 1863.
- ²¹⁷ *Ariste P. Ferdinand Johann Wiedemann.* – Lk. 40.
- ²¹⁸ *Karma T. Libieši // Kurzeme un kurzemnieki.* – Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1995. – 78. lpp.; *Karma T. Trīskārša jubileja libiešu grāmatai.* – 6. lpp.
- ²¹⁹ *Vääri E. Liiviläiset ja liivin kieli // Itämerensuomalaiset: Heimokansojen historiaa ja kohtaloita / Toim. M. Jokipii.* – Jyväskylä: Atena, 1995. – S. 133.
- ²²⁰ HYK, Coll. 209.76., 409, 410.
- ²²¹ HYK, Coll. 209.76., 443.
- ²²² HYK, Coll. 209.9.
- ²²³ HYK, Coll. 209.13.
- ²²⁴ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. – S. 376–397.
- ²²⁵ Prinča vēstulēs lietots datējums pēc vecā stila.
- ²²⁶ HYK, Coll. 209.13.
- ²²⁷ HYK, Coll. 209.13.

II nodaļa

ĒMILS NESTORS SETELE

Ēmils Nestors Setele – zinātnieks un sabiedriskais darbinieks

Somu valodnieks Ēmils Nestors Setele zinātniskās ekspedīcijās pie Kurzemes lībiešiem devās 1888. un 1912. gadā, bet 1905. gadā sarīkoja ekspedīciju, lai meklētu pēdējos Vidzemes lībiešu valodā runājošos. Seteli uzskata par vienu no Somijas ietekmīgākajiem un ievērojamākajiem tālaika valodniekiem. Šīs ietekmes robežas kļūst redzamākas, uzskaitot viņa amatus: Helsinku universitātes somugru valodniecības docents (1887. g.), tās pašas universitātes somu valodas un literatūras profesors (1893.–1929. g.), Turku universitātes kanclers (1926.–1935. g.), Somugru biedrības priekšsēdis (1909.–1935. g.), Dzimtās valodas biedrības (*Kotikielen seura*) priekšsēdis (1890.–1916. g.), izdevuma "*Finnisch-ugrische Forschungen*" dibinātājs (kopā ar Kārli Krūnu) un redaktors (1901.–1935. g.), viens no Kalevalas biedrības (*Kalevalaseura*) dibinātājiem un priekšsēdis (1920.–1935. g.), Vārdnīcu fonda (*Sanakirjasäätiö*) dibinātājs (1924. g.), Somijas parlamenta deputāts (1907.–1910.; 1917.–1927. g.), izglītības ministrs (1917.–1918.; 1925. g.), ārlietu ministrs (1925.–1926. g.), Somijas vēstnieks Kopenhāgenā un Budapeštā (1927.–1930. g.).¹

Ēmils Nestors Setele piedzima 1864. gada 27. februārī Rietumsomijā Kokemeki (*Kokemäki*) ciemā (tagad pilsēta). Kad Ēmilam bija trīs gadi, nomira tēvs, un, tā kā mātei vienai bija grūti uzturēt daudz bērnu ģimeni, 1871. gadā par zēna audžuvecākiem kļuva mātesmāsa un viņas vīrs mācītājs Pori pilsētā. Skolas gaitas Setele sāka Lopi draudzē (*Loppi*) Dienvidsomijā, uz kuriem drīz vien pārcēlās viņa audžuvecāki. Pēc trīs gadiem tautas skolā viņš iestājās Hemēnlinnas (*Hämeenlinna*) licejā.² Būdam vēl liceja audzēknis un tikai sešpadsmit gadu vecs, 1880. gadā Setele publicēja pirmo zinātnisko

darbu "Somu valodas sintakse". Tā bija 55 lappušu bieza, lietpratīgi sastādīta mācību grāmata, kas tūlīt kļuva leģendāra un vēlāk piedzīvoja daudzus labotus un pārstrādātus izdevumus. Turklāt to par mācību grāmatu lietoja jau Seteles skolasbiedri. Nākamajā gadā Setele devās pirmajā ekspedīcijā. Somu literatūras biedrība viņam piešķīra stipendiju valodas materiālu vākšanai Somijas Satakuntas (*Satakunta*) novadā. Pēc ceļojuma 1883. gadā tika publicēts plašs darbs "Sintaktisks pētījums par ziemeļaustrumu Satakuntas vietējo dialektu".³

Tajā laikā jaunais talants jau bija Helsinku universitātes students. 1882. gadā, sākot studijas, Setele bija apguvis pamatzināšanas par somu valodu un valodniecību, tādēļ mācības virzījās strauji uz priekšu. Jau 1885. gadā viņš ieguva filozofijas kandidāta grādu, bet nākamajā gadā uzrakstīja doktora disertāciju par somugru valodu temporalitātes un izteiksmju vēsturi.⁴ To Setele aizstāvēja 1887. gada janvārī, un darbs guva lielu ievēribu. Tajā pirmo reizi Somijā tika lietota jaunā valodniecības virziena jaungramatikas teorija un metodes. Drīz pēc darba aizstāvēšanas viņu iecēla par Helsinku universitātes somugristikas docentu. Rudens semestrī Setele neilgi veica arī somu valodas un literatūras profesora pienākumus, jo profesors Augusts Alkvisis vienlaikus bija universitātes kanclers.⁵

19. gs. 80. gadu nogale Setelem bija intensīvas ceļošanas laiks – ekspedīcijas, lai vāktu materiālus Baltijas jūras somu valodu vēsturiskās fonētikas pētījumiem, un studiju braucieni, lai iegūtu jaunas zināšanas vispārējā un somugru valodniecībā. Tas viss bija iespējams, pateicoties universitātes piešķirtai Aleksandra stipendijai. 1888. gada ziemā Setele vispirms devās uz Zviedriju, lai Upsalas un Stokholmas arhīvos pētītu un norakstītu senus tekstus somu valodā. Pēc tam viņš devās uz Dāniju, kur pavadīja vairākus mēnešus Kopenhāgenā. Tur izveidojās ciešas attiecības ar valodnieku Vilhelmu Tomsenu (1842–1927),⁶ kura ietekmē Setele nolēma iepazīties ar lībiešu valodu. Pēc ekspedīcijas pie lībiešiem Setele devās uz Vāciju, lai apmeklētu Hannoveri, kā arī Leipcigu, kur Augusta Leskīna (1840–1916) un Karla Brugmaņa (1849–1919) vadībā vislabāk bija apgūstama viņu interesējošā jaungramatiķu teorija un metodes. 1888. gada decembra beigās Setele aizbrauca uz Budapeštu, kur viņš palika līdz nākamā gada maijam un kur studēja ungāru valodu un iepazīnās ar ungāru valodniecību.⁷

Tā kā Ēmils Nestors Setele bija nolēmis kļūt par universitātes profesoru, viņam bija jāuzraksta šim amatam nepieciešamā disertācija. Ceļojuma laikā izkristalizējās tās tēma – Baltijas jūras somu valodu vēsturiskā fonētika.

Taču šādam darbam nebija savākts pietiekami daudz materiāla, tādēļ nācās turpināt jau tā garo ceļojumu. Atgriezies no Ungārijas, Setele uzreiz devās pie vepsiem. Augusta beigas pavadījis Somijā, jau septembrī viņš devās divu nedēļu ekspedīcijā pie votiem, bet gada beigās sešas nedēļas veltīja igauņu valodas un tās dialektu studijām.⁸ Jau 1890. gadā bija uzrakstīta profesūras disertācija "Kluzīļu vēsture somu valodā".⁹ Nākamajā gadā tapa pētījuma otrā daļa par citiem līdzskaņiem, un abas daļas ar nosaukumu "Somu valodas vēsturiskā fonētika"¹⁰ uzskata par Ēmila Nestora Seteles galveno zinātnisko darbu. Vairākas desmitgades tas bija kanonizēts, fundamentāls darbs Baltijas jūras somu valodniecībā un ietekmēja somu un somugru valodu pētīšanu Somijā līdz pat 20. gs. 60. gadiem.¹¹

Valodniecībā būtiski ir Seteles pētījumi "Par kvantitātes miju somugru valodās" 1896. gadā¹² un "Par pakāpju miju veidu, apjomu un vecumu somugru un samodiešu valodās" 1914. gadā,¹³ kuros viņš attīstīja teoriju par urāliešu valodu pakāpju miju. To Setele attiecināja arī uz patskaņiem. Pēdējā laikā gan Seteles ieguldījumu somu un Baltijas jūras somu valodu pētīšanā pārvērtē, uzskatot, ka viņa izstrādātās teorijas ne vienmēr bijušas paša oriģināldarbs. Setele bez autorības norādījuma izmantojis kā citu pētnieku, tā arī savu studentu idejas. It īpaši tas attiecoties uz Seteles izstrādāto somu valodas sintakses mācību.¹⁴ Arī Seteles uzskati par lībiešu valodas fonētikas jautājumiem, piemēram, par lauzto intonāciju, ir izraisījuši valodnieku diskusijas.¹⁵

Lai gan pēc gadsimtu mijas Setele arvien vairāk bija aizņemts universitātē un dažādos sabiedriskos darbos, tomēr viņš atrada laiku dažām īsām ekspedīcijām. 1909. gadā viņš kopā ar dēlu Vilho Seteli (1892–1985) trīs nedēļas ceļoja pa votu ciemiem, 1912. gada vasarā pusotru mēnesi ar Vilho Seteli un Ēmilu Arvi Sārimā (1888–1966) strādāja pie lībiešiem, bet 1916. gadā kopā ar tautas mūzikas pētnieku Armasu Oto Veisenenu (1890–1969) devās ceļojumā pie vepsiem. Jāpiebilst, ka Setele tā arī npublicēja bagātīgos ekspedīcijās savāktos materiālus. Valodnieki Ēmils Tunkelo (1870–1953) un Reino Peltola 1951. gadā publicēja vepsu tekstus,¹⁶ Veine Kirele (1909–2003) 1953. gadā izdeva lībiešu tekstus,¹⁷ bet Seteles piezīmes par votu valodu kopā ar savāktajiem tekstiem, gramatikas apskatu un vokabulāru rediģēja un izdeva valodnieki Lauri Posti un Sepo Suhonens. Dažas Seteles kolekcijas joprojām atrodas arhīvos npublicētas.¹⁸

Līdzās pētījumiem valodniecībā Setele interesējās arī par somu folkloru. Tautasdziesmas un pasakas viņš sāka vākt jau liceja gados.¹⁹ Seteles ievērojamākais sasniegums folkloras pētniecībā ir monumentālais darbs "Sampo

mīkla".²⁰ Tomēr, ņemot vērā daudzpusīgo darbību un zinātniskās intereses, Setele – folklorists palicis nedaudz ēnā.

Mūsdienās varbūt pat vairāk novērtē Ēmila Nestora Seteles ieguldījumu zinātnes dzīves organizēšanā. Tā, piemēram, 1890. gadā Somu literatūras biedrībai viņš ierosināja publicēt senos somu valodas pieminekļus. Priekšlikumu uzņēma atsaucīgi, un aizsākās publikāciju sērija "*Monumenta linguae fennicae*". Tāpat Setele ierosināja, ka Somugru biedrība, izmantojot tās bagātīgās somugru un altaļa valodu kolekcijas, varētu izdot šo valodu vārdnīcas. Tā sāka iznākt biedrības vārdnīcu sērija "*Lexica Societatis Fenno-Ugricae*", kurā, starp citu, 1938. gadā iznākusi Lauri Ketunena lībiešu-vācu valodas vārdnīca.²¹ Arī pēc aiziešanas pensijā 1930. gadā Setele neatpūtās. Viņš nodibināja *Suomen suku* – pētniecības iestādi, kuras galvenais uzdevums bija somu valodas etimoloģijas vārdnīcas izveidošana. Tomēr ilgus gadus vadīt šo iestādi viņam neizdevās. Setele nomira 1935. gada 8. februārī Helsinkos. 1937. gadā viņa izveidotā pētniecības iestāde nokļuva Vārdnīcu fonda paspārnē.²²

Pārlūkojot Ēmila Nestora Seteles dzīves gājumu un publikāciju sarakstus, nevilšus rodas jautājums, kā vienā mūžā iespējams paveikt tik ārkārtīgi daudz. Biogrāfijas pētnieki atzīst, ka Setele bijis visai godkārīgs. Turklāt mērķtiecīgi, pat maniakāli strādājis, atpūtai un miegam atvēlot vien dažas stundas. Bez tam viņam bijusi fenomenāla atmiņa un lieliskas oratora spējas.²³

Par Seteli – valodnieku un valstsvīru – rakstīts daudz,²⁴ tomēr viņa lībiešu valodas pētījumi un ekspedīcijas šajos rakstījumos pieminētas tikai garāmejojot, kā viena no darbības epizodēm. Turklāt par viņa devumu lībiešu izziņāšanā sniegtā informācija ir virspusīga un vienveidīgi atkārtojas no raksta rakstā.²⁵ Arī pats Setele par pētījumiem un vērojumiem lībiešu vidē rakstījis visai maz, un šīs publikācijas tapušas galvenokārt pēc pirmās – 1888. gada – ekspedīcijas.²⁶

Kā jau minēts, lielāko daļu Ēmila Nestora Seteles savākto lībiešu valodas materiālu atšifrēja, sakārtoja un ar tulkojumu somu valodā 1953. gadā izdeva Lauri Ketunena students Veine Kirele. Liecības par ekspedīciju norisi un to laikā novēroto avīzrakstos atstājuši arī viņa līdzbraucēji Veine Voionmā (līdz uzvārda somiskošanai Vallīns) 1888. gadā²⁷ un Ēmils Arvi Sārimā 1912. gadā.²⁸ Mūsdienās lielākā daļa no Ēmila Nestora Seteles zinātniskā un privātā arhīva glabājas Somijas Nacionālajā arhīvā, bet daļa Seteles paša rakstīto vēstuļu – Somu literatūras biedrības Literatūras arhīvā. Seteles ekspedīcijās vāca arī lībiešu etnogrāfiskos priekšmetus, kas glabājas Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijā. 1912. gada ekspedīcijas gaitu dokumentēja fotogrāfijās, un Vilho Seteles uzņēmumi glabājas Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvā.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ *Korhonen M., Suhonen S., Virtaranta P.* Sata vuotta suomen sukua tutkimassa: 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura. – Espoo: Weilin+Göös, 1983. – S. 179.
- ² *Peltola S. E. N.* Setälä – kansallinen vaikuttaja: Pienoiselämäkerta. – [Järvenpää]: Järvenpää-seura, 1998. – S. 8, 9.
- ³ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918 // The History of Learning and Science in Finland, 1828–1918. – Vol. 11. – Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1986. – P. 125.
- ⁴ *Setälä E. N.* Zur Geschichte der Tempus- und Modusstamm-bildung in den finnisch-ugrischen Sprachen. – Helsingfors, 1886. – 182 S.
- ⁵ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 125–127; *Karlsson F. E. N.* Setälä vaarallisilla vesillä: Tieteellisen vallankäytön, käyttäytymisen ja perinteen analyysi. – SKS:n Toimituksia. – Vol. 765. – Helsinki: SKS, 2000. – S. 20.
- ⁶ 1913. gadā par Ēmila Nestora Seteles otro dzīvesbiedri kļuva Tomsena audžumeita Kristiane Nikolīne Tomsena.
- ⁷ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 127.
- ⁸ Turpat. – 127., 128. lpp.
- ⁹ *Setälä E. N.* Yhteissuomalaisten klusiilien historia: Luku Yhteissuomalaisesta äännehistoriasta. – [Helsinki]: SKS, 1890. – 228 s.
- ¹⁰ *Setälä E. N.* Yhteissuomalainen äännehistoria. – 2. vihko: Spirantit. Nasaalit. Likvidat ja puolivokaalit. – Helsinki: SKS, 1891. – 446 s.; *Setälä E. N.* Yhteissuomalainen äännehistoria. – I ja II vihko. – Helsinki: SKS, 1899. – 446 s.
- ¹¹ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 128.
- ¹² *Setälä E. N.* Über Quantitätswechsel im Finnisch-ugrischen: Vorläufige Mitteilung. – Helsinki, 1896. – S. 1–54.
- ¹³ *Setälä E. N.* Über Art, Umfang und Alter des Stufenwechsels im Finnisch-ugrischen und Samojedischen: Autoreferat über zwei öffentliche Vorträge in den Jahren 1909 und 1912. – Helsingfors, 1914. – 128 S.
- ¹⁴ Par to plaši rakstīts Helsinku universitātes vispārējās valodniecības profesora Freda Kārļsona monogrāfijā, sk.: *Karlsson F. E. N.* Setälä vaarallisilla vesillä.
- ¹⁵ SKS KA, 415:19:34; 415:19:39.
- ¹⁶ *Setälä E. N.* Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista / Ker. E. N. Setälä ja J. H. Kala; julk. ja suom. E. A. Tunkelo apunaan Reino Peltola. – Helsinki: SUS, 1951. – XVI, 621 s.
- ¹⁷ *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä / Julk. V. Kyrölä. – SUST. – Vol. 106. – Helsinki: SUS, 1953. – 530 s.
- ¹⁸ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 137.
- ¹⁹ *Vares V., Häkkinen K.* Sanan valta: E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta. – Helsinki: WSOY, 2001. – S. 57.
- ²⁰ *Setälä E. N.* Sammon arvoitus. – Helsinki: Otava, 1932. – 654 s.
- ²¹ *Korhonen M.* Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 139.

- ²² Turpat. – 140. lpp.; *Vares V., Häkkinen K.* Sanan valta. – S. 496.
- ²³ *Vares V., Häkkinen K.* Sanan valta. – S. 22, 23, 106.
- ²⁴ Plaša bibliogrāfija publicēta: *Karlsson F. E. N.* Setälä vaarallisilla vesillä. – S. 283–304.
- ²⁵ *Karma T.* Pēcvārds stāstam par lībiešu tautu // *Livli.* – 1993. – Nr. 5. – 11. lpp.; *Korhonen M., Suhonen S., Virtaranta P.* Sata vuotta suomen sukua tutkimassa; *Mikkola J. J.* Suomen ja suomalais-ugrilaisten kielten tutkimus // *Valvoja-Aika.* – Vol. 7. – Helsinki, 1929. – S. 88–98; *Šuvčāne V.* Emīla Nestora Seteles ekspedīcijas pie lībiešiem // *Lībiešu gadagrāmata = Livlist āigastrontōz / Sast. G. Blumberga.* – Mazirbe: Līvōd rānda; Līvō kultūr sidām, 1998. – 156.–160. lpp.; *Vääri E.* Liivilāiset ja liivin kieli // *Itämerensuomalaiset: Heimokansojen historiaa ja kohtaloita / Toim. M. Jokipii.* – Jyväskylä: Atena, 1995. – S. 129–146; u. c.
- ²⁶ *E. N. S.* Kirje Kuurinmaalta // *Uusi Suometar.* – 1888. – 11. lokakuu. – N 238; 12. lokakuu. – N 239; *E. N. S.* Liiviläisten luota // *Uusi Suometar.* – 1888. – 28. marraskuu. – N 279; 7. joulukuu. – N 287; 12. joulukuu. – N 291; 18. joulukuu. – N 296; 1889. – 11. tammikuu. – N 9; *Setälä E.* A lív nép és nyelve // *Nyelvtudományi Közlemények.* – Vol. 21. – Budapest, 1887–1890. – S. 241–264; *Setälä E.* Lív nyelvmutatvány // *Nyelvtudományi Közlemények.* – Vol. 21. – Budapest, 1887–1890. – S. 265–273.
- ²⁷ *Alho V.* Liivin kansa, sen entisyys ja nykyisyys. – Jyväskylä, 1891. – 60 s.; tulkojums latviešu valodā: *Alho V.* Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne // *Livli.* – 1992. – Nr. 1–5; 1993. – Nr. 1–5; [*Wallin V.*] Yhtä ja toista liiviläisistä // *Hämeen Sanomat.* – 1889. – 18. tammikuu. – N 6; 25. tammikuu. – N 8; 1. helmikuu. – N 10; 5. helmikuu. – N 11; 8. helmikuu. – N 12; *Wallin V.* Liiviläisten rakennukset: Kansantieteellisiä muistiinpanoja, v. 1888 tehdyllä matkalla. – Väihäisiä kirjelmiä. – Vol. 18. – Helsinki: SKS, 1893. – 8 kuvat, 24 s.
- ²⁸ Matkavaikutelmia Liiviläismailta // *Turun Sanomat.* – 1912. – 16. elokuu. – N 187; 1912. – 21. elokuu. – N 191; 28. elokuu. – N 197; 4. syyskuu. – N 203; *Saarimaa E. A.* Liiviläisten mytologisia uskomuksia // *Virittäjä.* – Vol. 18. – Helsinki, 1914. – S. 90–94.

Pirmā ekspedīcija 1888. gadā

Periods no 1888. līdz 1890. gadam jaunajam universitātes docentam Ēmilam Nestoram Setelem bija ekspedīciju un mācību ceļojumu laiks, kad viņš guva priekšstatu par Baltijas jūras somu valodām, apmeklēja Dāniju, Ungāriju un Vāciju. 1888. gadā Dānijā Setele iepazinās ar valodnieku Vilhelmu Tomsenu, kurš lībiešu valodā pirmais bija saklausījis laužto intonāciju.¹ Šis atklājums Setelem licies tik nozīmīgs, ka arī pats nolēmis doties ekspedīcijā pie lībiešiem² (Tomsens ar lībiešu valodu bija iepazinies dažu stundu ilgā sarunā ar kādu lībiešu jūrnieku Kopenhāgenas ostā).

Šajā braucienā Seteli pavadīja Helsinku universitātes vēstures students Veine Voionmā (tolaik Vallīns), kurš Seteli satika, apmeklējot somu valodas kursus universitātē.³ Ekspedīcijas sagatavošanās posmam, norisei un rezultātiem šobrīd iespējams izsekot, izmantojot tikai minētos avotus, jo vēl nav izdevies atrast ne vienu, nedz arī otra ceļotāja ekspedīcijas dienasgrāmatas. Šķiet, ka Setelem šāda dienasgrāmata nav bijusi, jo viņš iespaidus par redzēto un ceļojuma norisi visai detalizēti aprakstījis laikrakstā "*Uusi Suometar*".⁴ Pirmais raksts "Vēstule no Kurzemes" publicēts divos turpinājumos 11. un 12. oktobrī un datēts Pizes (Miķeļtorņis) ciemā 25. septembrī. Otrā raksta "Pie lībiešiem" pirmie trīs turpinājumi, kas publicēti 28. novembrī, 7. un 12. decembrī, datēti Kolkas ciemā 11. novembrī (šajā datumā raksts nosūtīts redakcijai⁵), bet divi pēdējie turpinājumi, kas publicēti 18. decembrī un 1889. gada 11. janvārī, datēti Kolkā 20. novembrī (tie nosūtīti 25. novembrī no Rīgas⁶). Šķiet, ka Setele bija domājis šo publikāciju sēriju turpināt, jo viņa arhīvā atrodas iesākts, bet nepabeigts un npublicēts raksta sestais turpinājums.⁷

1888. gada 4. septembra rītā, kad abi ceļotāji ar kuģi devās uz Tallinu, rubrikā "Ziņas no Helsinkiem" viena no lielajām Somijas dienas avīzēm publicēja ziņu par Seteles nolūkiem. Ekspedīcija bija plānota trim mēnešiem. Pēc tās Setele, neiegriežoties Somijā, cauri Vācijai un Austrijai turpināja ceļu uz Ungāriju, no kurienes cauri Maskavai viņš tikai nākamajā pavasarī, pa ceļam papētot vepsu, votu un igauņu valodu, atgriezās mājās.⁸ Tomēr vēl divas nedēļas pirms došanās ceļā, 18. augustā, līdzbraucējs Veine Voionmā bija neziņā, vai ekspedīcija notiks un kad paredzēta izbraukšana. Voionmā rakstīja Setelem, ja viņi, domājams, esot vienojušies par to, ka Seteles līdzbraucējs būs Voionmā, tad viņš paziņojot, ka esot gatavs doties ceļā, tiklīdz pienāks attiecīga ziņa.⁹

Tallinā abi ceļotāji pavadīja vienu dienu, lai jau nākamajā rītā – trešdienā, 5. septembrī, – kuģa “Alexander II” pirmajā klasē dotos uz Rīgu. Tur viņi nonāca tikai piektdienas rītā, jo kuģis brauca ārkārtīgi lēni.¹⁰ Pirmajā dienā jūrā bija vētra, bet otrās dienas pēcpusdienā kuģis ilgi stāvēja Kuresāres ostā. Uz kuģa, runājoties ar citiem pasažieriem, Setele ceļojuma mērķi atklāja kādam vācietim, kuram Hamburgā un Rīgā piederēja papīrfabrikas. Šis vīrs teicies pazīstam Rīgā kādu lībieti, kam pieder veikals. Setele vēlējās iegūt šā vīra adresi, jo, viņaprāt, būtu labi uzzināt ko vairāk par ceļu uz lībiešu ciemiem un kas viņus tur sagaida.¹¹

Pēc mājvietas nolūkošanas pirmais ceļotāju darbs Rīgā bijis sameklēt Maskavas priekšpilsētā minēto lībieti Didriķi Didrihsonu.¹² Tikšanos Setele apraksta šādi: “Iegājām viņa mājoklī, stādījāties priekšā un pateicām savu lietu. Tā kā telpas vēl nebija uzkoptas – pulkstenis bija apmēram astoņi no rīta –, viņš mūs apsēdināja veikalā, kur pārdošanā bija konjaki, degvīni, Rīgas balzams u.c. Didrihsons, izskatīgs tumšmatains vīrs, sāka sparīgi stāstīt, ko zināja. Viņš par savu tautību runāja ar tādu pašapziņu, ka varētu padomāt, ka aiz viņa stāv vismaz četri miljoni tautiešu, nevis divi tūkstoši. Viņš jau pāris desmitu gadu bija prom no dzimtā Lielirbes ciema, tomēr lībiešu valoda viņa mājā vēl bija dzīva, jo tajā viņš katru dienu runāja ar savu māti, kuru viņš mums arī stādīja priekšā. Bez tam vīrs runāja vāciski – tā bija mūsu sarunvaloda –, latviski un krieviski. Pēc tam kad viņš mums bija sniedzis praktiskus padomus, ziņas par cilvēkiem u.c., sāka klāstīt ieskatus par lībiešu vēsturi [...]. Starp citu, viņš sirsnīgi cerēja, ka mēs būtu varējuši iepazīties ar viņa brālēnu, kurš Tērbatā mācās par ārstu. [...] Viņš negribēja ļaut mums celties iešanai, bet lika priekšā degvīna pudeli un kartupeļus. Lūdzu atļauju atnākt pēcpusdienā un pastrādāt ar viņu, kam viņš labprāt piekrita. Tās četras piecas stundas, ko kopā ar viņu pēcpusdienā nostrādāju, bija pietiekams laiks, lai saprastu, ka vīrs bija īpaši piemērots valodas meistars. Žēl tikai, ka veikala lietas viņam neatvēlēja vairāk brīvā laika. Viņa māte prata tikai lībiešu un latviešu valodu, kurās es nevarēju darboties.”¹³

Nākamajā dienā, 8. septembrī, Ēmils Nestors Setele viens pats devās uz Dobeli pie mācītāja Augusta Bīlenšteina. Setele jau laikus bija sarūpējis ieteikuma vēstuli no Leipcigas profesora Augusta Leskīna. Tā kā, pēc Seteles izteikuma, “mācītājs Bīlenšteins pazīst katru Kurzemes mācītāju” un vispār Kurzemi, viņš no Dobeles mācītāja vēlējās saņemt ieteikuma vēstules lībiešu apdzīvotā novada mācītājiem un citām personām, lai varētu “darboties ar lielākiem panākumiem”.¹⁴ Setele dabūja ieteikumus ne tikai mācītājiem, bet arī muižniekiem.¹⁵ Turklāt Setele Bīlenšteina vadībā maz-

liet iepazīnās ar latviešu valodu un tika skaidrībā ar dažiem somu cilmes Kurzemes vietvārdiem.

Pēc Dobelē saņemtajiem padomiem Setele 10. septembrī beidzot bija izstrādājis ekspedīcijas maršrutu – ar tvaikoni līdz Ventspilij, no kurienes cauri Rindas mācītājmuižai uz Miķeļtorni, kur abi apmetīsies un sāks pētījumus. Turklāt Miķeļtornī dzīvojot kāds vīrs, vārdā Princis, kurš esot Andersa Jūhana Šēgrēna un Ferdinanda Johana Vīdemaņa teicēja Prinča dēls un it kā protot vācu valodu. Tad viņi ceļošot uz Kolku un pēc tam uz dienvidiem.¹⁶

Tā kā tvaikonis uz Ventspili nekursēja katru dienu, abiem pētniekiem Rīgā bija jāpavada vēl divas dienas. Šo laiku Setele izmantoja, lai iepazītos ar latviešu valodas fonētiku. Viņa paziņa igauņu žurnālists Harijs Jansens iepazīstināja ar "latviešu rakstnieku Šlēzingu (*Schloesing*)"¹⁷, kurš Setelem palīdzēja īstenot šo nodomu.¹⁸

Šajās dienās Setele un Voionmā iepazīnās ar vēl kādu Rīgā dzīvojošu Kurzemes lībieti. Vecais Princis dzīvoja Pārdaugavā, Āgenskalnā (*Hagensberg*), un strādāja par loci. Viņš pilnībā bija aizmirsis lībiešu valodu, jo jau trīsdesmit gadu bijis prom no dzimtā Pizes ciema. Viņa sieva bija latviete, bet bērni runāja vāciski. Arī Prinča mājā viņi uzņemti ļoti sirsnīgi – laisti projām tikai tad, kad bija pacienājušies ar garšīgām butēm, Daugavas lašiem un alu. No Prinča viņi dabūjuši papildu ziņas, kā arī ieteikuma vēstuli Prinča brālim, Ventspilī dzīvojošam jūrniekam.¹⁹ No Seteles piezīmēm gan nav skaidrs, kurš no Rīgā sastaptajiem ļaudīm viņam par Pārdaugavā dzīvojošo lībieti stāstījis. Šķiet, tas varētu būt bijis arī Didriķis Didrihsons, jo abu dzimtie ciemi – Miķeļtornis un Lielirbe – atrodas līdzās.

12. septembrī abi somi pa jūru devās uz Ventspili. Atkal nācās pārciest vētru, tāpēc pretēji sākotnējam plānam – uzreiz ceļot tālāk – tika nolemts nedaudz uzkavēties Ventspilī, lai atgūtos no pārdzīvojumiem. Šeit viņi vispirms apmeklēja lībiešu jūrnieku (dažviet Setele viņu dēvē arī par kapteini) Princi, kurš "ar lielu centību un aizrautību sniedza nepieciešamās ziņas" un iedeva ieteikuma vēstuli, ko uzrādīt viņa brālim Pizes ciema vecākajam (tas bija Jānis Princis, jaunākais).²⁰ Pēc tam ar Bīlenšteina ieteikuma vēstuli viņi apmeklēja Ventspils mācītāju Frīdrihu Berntu,²¹ kurš pētniekus iepazīstināja ar Ventspils ārstu Ferdinandu Valdhaueru. Valdhauers bija apmeklējis lībiešus, izstrādājot disertāciju par lībiešu antropoloģiju (pārskats par Valdhauera antropoloģiskajiem pētījumiem, piemēram, dots izdevumā par somu radu tautām nodaļā "Lībieši"²²). Ārsts ceļotājiem sniedzis daudzus praktiskus padomus un iedevis arī vairākus publicētās disertācijas²³ eksemplārus izdalīšanai Helsinku zinātniskajām biedrībām.²⁴

14. septembrī, piektdienas rītā, ar nolīgtu pajūgu Setele un Voionmā beidzot devās uz lībiešu ciemiem. Pa ceļam viņi īsā vizītē apciemoja Popes–Rindas mācītāju Vilhelmu Hūgenbergeru, no kura Setele vēlējās uz zināt draudzē dzīvojošo lībiešu skaitu. Pēc pāris dienām mācītājs baznīcas grāmatās iegūtās ziņas nosūtīja Setelem.²⁵ Tās zinātnieks publicēja ceļojuma aprakstā: “Popes lībiešu skaits [...] šogad septembrī bija 956 dvēseles, no kurām 489 vīrieši un 467 sievietes.”²⁶

Tajā pašā dienā pētnieki ieradās Pizē un, kā viņiem bija ieteikts, apmetās Pizes krogā.²⁷ Setele 20. septembrī rakstīja draugam Anti Jalavam, ka viņu rīcībā bijusi liela darba istaba un katram guļamistaba. Ēdiens bijis labs un arī istabas visai patīkamas un tīras. Setele vēstulē secināja, ka vispār šeit dzīvojot pēc eiropiešu paražām, izņemot tikai to, ka ļauj augt bārdai un nenēsā kreklus ar apkaklīti.²⁸ Tūlīt pēc atbraukšanas tika palaista ziņa ciema vecākajam Jānim Princim, lai tas nāk uz krogu. Sarunājoties daļēji igauņiski, ko Princis visai labi sapratis, daļēji lībiski, viņi vienojās par sadarbību – Jānis Princis, jaunākais, piekrita būt par Seteles lībiešu valodas teicēju. Tā Ēmils Nestors Setele pēc Andersa Jūhana Šēgrēna un Frīdriha Johana Vīdemaņa kļuva par trešo valodnieku, kam Jānis Princis sniedza ziņas par lībiešu valodu. Jau nākamajā dienā viņi ķērās pie darba, runājot tikai lībiešu valodā. Setele pārbaudīja Šēgrēna–Vīdemaņa lībiešu valodas vārdnīcu un, protams, interesējās par lauzto intonāciju. Setele atzīmēja, ka darbs ritot ļoti lēni, jo gandrīz katrā vārdā ir kas labojams, un ka viņš katru dienu strādājis desmit vienpadsmit stundu.²⁹

Par tālākajām Seteles un Voionmā gaitām šajā ekspedīcijā tik detalizētu ziņu vairs nav. Pirmais Seteles raksts “Vēstule no Kurzemes” beidzas ar ierašanās vakaru Miķeļtornī un satikšanos ar Jāni Princi. Otrajā rakstā “Pie lībiešiem”, kas tapa laikā, kad Setele pie lībiešiem jau bija pavadījis turpat divus mēnešus, sniegtas vispārīgākas ziņas par lībiešu vēsturi, dzīvesveidu, paražām, apģērbu u.tml., nerakstot par teicējiem un ekspedīcijas norisi.

Pēc Seteles piezīmēm par tēriņiem ekspedīcijas laikā³⁰ atšifrējams dažu teicēju vārds un uzturēšanās laiks katrā ciemā. Šīs ziņas palīdz precizēt Seteles vēstules Anti Jalavam. Tātad Miķeļtornī viņi uzturējās vairāk nekā mēnesi, jo 19. oktobrī pētnieki jau bija Mazirbē.³¹ Viena diennakts pavadīta arī Lielirbē.³² Taču Lielirbes vārds Seteles pierakstos parādās jau 9. oktobrī.³³ Tas liek domāt, ka Lielirbi viņi nav apmeklējuši pa ceļam uz Mazirbi, kā, šķiet, bijis plānots, bet gan devušies uz turieni īsā izbraucienā no Miķeļtorņa. Iespējamie iemesli varētu būt divi: pirmkārt, Setele Miķeļtornī bija atradis kādu lielirbnieku, ar kuru viņam bija iespēja strādāt vairākas die-

nas.³⁴ Otrkārt, pētniekus apmierināja darba un dzīvošanas apstākļi Pizes (Miķeļtornis) krogā – un diez vai līdzvērtīgus varēja atrast kaimiņu ciemā.

Ēmils Nestors Setele par darba gaitu Miķeļtornī un Lielirbē atstājis liecības vēstulēs Anti Jalavam.

29. septembrī Miķeļtornī:

“Esmu jau izskatījis Vīdemaņa vārdnīcas lielāko daļu un aptuveni pēc nedēļas ceru tikt līdz galam. [...] Vallīns ir uzzīmējis lībiešu celtnes un iedzīves priekšmetus, pierakstījis etnogrāfiskos vārdus un savācis mīklas, sakāmvārdus, pasakas utt. Tie tikai tagad vēl rūpīgi jāpārbauda, pirms derīgi par valodas paraugiem. [...] Pēc apmēram pusotras nedēļas pārcelsimies uz divu jūdžu attālo Lielirbi.”³⁵

20. oktobrī, t.i., nākamajā dienā pēc ierašanās Mazirbē:

“Tas, ka esmu iemācījies runāt lībiski, nav nemaz tik pārsteidzoši, jo šī valoda tomēr ir tik tuva mūsu valodai. Pavisam citādi, protams, ir ar ungāru valodu. Tauta šeit ir ļoti draudzīga. Kad runājam ar viņiem, tie saka, ka mēs esam “juvad izandōd” [*jōvād izāndōd* – lībiešu valodā ‘labie kungi’]. – R. B.]. Arī Vallīns ciešami runā lībiski. Darbs uz priekšu virzījies visai apmierinoši. Vārdnīca izskatīta, izpētīta Lielirbes izloksnes atšķirības, salīdzinot ar Pizes izloksni, valodas paraugiem pierakstīta vesela rinda pasaku, sakāmvārdu, mīklu, mazliet arī dziesmu, stāstījumi par kāzu paražām utt., lielākā daļa Pizes izloksnē, bet laba daļa arī Lielirbes izloksnē. Pizē vairākas dienas strādāju ar kādu lielirbnieku. Pats Lielirbē biju tikai diennakti, kuras laikā tomēr pierakstīju vairākas pasakas. Atšķirība starp šīm izloksnēm nav liela; ciemi jau arī atrodas pavisam tuvu viens otram – tikai astoņas verstis.”³⁶

Kā jau minēts, Mazirbē Ēmils Nestors Setele un Veine Voionmā ieradās 19. oktobrī. Tur viņi uzturējās nedaudz ilgāk par divām nedēļām un dzīvoja pansijā Mazirbes mācītājmuižā pie vietējā mācītāja Paula Treija, kurš sākotnēji viņus gribēja uzņemt tikai kā viesus. Diemžēl par pētnieku gaitām Mazirbē šobrīd citu ziņu nav. Setele draugam Jalavam tā arī raksta: “Par dzīvi šeit nav daudz, ko rakstīt.”³⁷ Setele aprakstā “Pie lībiešiem” publicēja arī “Mazirbes draudzes”, t.i., Irbes–Ģipkas draudzes teritorijā dzīvojošo lībiešu skaitu. Pēc 1888. gada oktobrī saņemtajām ziņām tur dzīvojuši 1973 lībieši, no kuriem 973 vīrieši un 1000 sievietes.³⁸ Visticamāk, šīs ziņas Setele būs dabūjis no Mazirbes mācītāja Treija.

Seteles 1888. gada lībiešu ekspedīcija noslēdzās Kolkā, kur pētnieki pavadīja tieši divas nedēļas – no 6. līdz 20. novembrim. Viņi apmetās Kolkas Bākas muižā (*Baakenhof*), “kurā viņa augstdzimtība barons Zakens laipni atvēlējies” mītni. Ēdiens piegādāts no kroga, un tas esot bijis labs. Par 14 šajā

mītnē pavadītajām dienām pētnieki kopā samaksāja 16 rubļu un 80 kapeikas, t.i., 60 kapeikas dienā par personu.³⁹

Atpakaļceļš uz Rīgu veikts pa sauszemi. Kolkas krodzinieks viņus aizveda uz "septiņu jūdžu" attālajiem Talsiem, no kurienes ebreju važonis tos aizgādāja "piecas jūdzes" līdz Tukumam. No Tukuma līdz Rīgai ceļotāji izmantoja dzelzceļu. Rīgā Setele pavadīja dažas dienas un pa vidu citiem darbiem nedaudz pastrādāja ar lībieti Didriķi Didrihsonu.⁴⁰ Tālāk cauri Vācijai Setele ceļoja uz Ungāriju, bet Voionmā cauri Pēterburgai atgriezās mājās Somijā, kur uzreiz apmeklēja Anti Jalavu, lai pastāstītu par Kurzemes ceļojumu.⁴¹

Ekspedīcijas oficiālie rezultāti dažos teikumos publicēti Somugru biedrības gadagrāmatā: pierakstīts vairāk nekā 80 pasaku, 140 sakāmvārdi, 110 mīklas, stāstījumi par kāzu paražām un 20–30 dziesmas; students Vallīns pētījis lībiešu etnogrāfiskos apstākļus, zīmējot mājokļus un īpašus priekšmetus.⁴² Ekspedīcijā savāktie folkloras materiāli mūsdienās glabājas Somijas Nacionālajā arhīvā, ir publicēti⁴³ un pieejami arī Latvijas bibliotēkās, tādēļ tie tuvāk netiks aplūkoti. Piebilstams tikai, ka Setele visai nevērīgi izturējies pret materiālu datēšanu un teicēju atzīmēšanu. Tādēļ vākuma izdevējam Veinem Kirelem bijušas grūtības ar ziņu iegūšanas gada, vietas un teicēja noteikšanu.⁴⁴

Ēmila Nestora Seteles teicēji

Miķeļtornī Ēmila Nestora Seteles galvenais teicējs bijis Jānis Princis, jaunākais, kurš pētniekam palīdzēja pārbaudīt Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcas sniegtās ziņas. Princis, šķiet, bija vienīgais Seteles teicējs, kurš pierakstīja un sūtīja lībiešu valodas materiālus arī pēc ekspedīcijas. Par to liecina Jāņa Prinča lībiešu valodā rakstītās piecas vēstules, kas mūsdienās glabājas Seteles arhīvā Somijas Nacionālajā arhīvā.⁴⁵

No vēstulēm uzzinām, ka, pirmkārt, aizbraucot no Pizes, Setele bija informējis Princi par ekspedīcijas tālāko norisi un lūdzis pārsūtīt viņam adresētās vēstules, ja tādas vēl Pizē pienāktu. Princim bijusi atstāta arī Seteles Helsinku adrese. Šķiet, tieši šim nolūkam (iespējams, ka arī Prinča sagatavoto rokrakstu nosūtīšanai) Setele bija atstājis palielu naudas summu – 20 rubļu. Pēc Seteles rēķiniem redzams, ka citiem teicējiem izmaksātā lielākā summa bijusi 3 rubļi un 27 kapeikas.⁴⁶

Otrkārt, šķiet, viņi jau Pizē bija vienojušies, ka Princis pierakstīs pasakas, sakāmvārdus u.c., ko vēlāk nosūtīs Setelem. Princis otrajā vēstulē zinātniekam 1889. gada 23. janvārī raksta: "Es neesmu Jūs aizmirsis, es esmu jau daudz

uzrakstījis – pasakas un sakāmvārdus. Bet tagad es Jūs lūdzu, dodiet ziņu, vai man klāt jāraksta arī latviski jeb [pietiek] tikai lībiski. [...] Tādēļ pašlaik es nezinu neko rakstīt, kamēr Jūs dosiet man ziņu, vai tikai lībiski jeb arī latviski.” Šķiet, Setelem būs pieticis tikai ar tekstiem lībiešu valodā, jo pie vienas no arhīvā atrodamām Prinča vēstulēm palicis viņa lībiešu valodas sūtījums – teika par Jūrasmeitas kāzām, kam nav pievienots tulkojums latviešu valodā. Diemžēl tā nav publicēta Seteles lībiešu tekstu krājumā, jo šķiet, ka tā sastādītājs Veine Kirele darba gaitā nav izmantojis Prinča sūtītās vēstules. Sagatavotos tekstus Princis apdrošinātā vēstulē nosūtīja tikai 1893. gada 28. janvārī. Tie varētu būt minētajā krājumā publicētie nostāsti, dzejas un sakāmvārdi,⁴⁷ par kuru izcelsmi dots šāds skaidrojums: “Valodas paraugi, izņemot nr. 12, kas atradās pie profesora Ē. A. Tunkelo, kas Setelem, iespējams, nosūtīti 1889. gadā [kā redzams pēc J. Prinča vēstulēm, tas noticis tikai 1893. gadā. – R. B.]. Spriežot pēc rokraksta, to autors ir Pizes skolotājs [šādu faktu apstiprinošas ziņas nav atrastas. – R. B.] un Seteles nozīmīgākais teicējs J. Princis (arī profesors Tunkelo sakās saistībā ar šiem rokrakstiem miglaini atceramies Prinča vārdu).”⁴⁸

Treškārt, Prinča vēstules apliecina, ka pēc 1889. gada Setele uz laiku bija zaudējis interesi par lībiešu pētišanu. Tūlīt pēc aizbraukšanas no Pizes Setele Princim nosūtīja trīs vēstules – 1888. gada 19. oktobrī no Mazirbes, tā paša gada decembra sākumā no Hannoveres un 1889. gada 2. februārī no Budapeštas. Pēc tam vismaz līdz 1892. gada 14. novembrim Princis no Seteles nesaņēma ne rindu un līdz ar to palika neziņā, kas darāms ar sagatavotajiem rokrakstiem. No Budapeštas sūtītajā vēstulē Setele bija rakstījis, ka viņš labprāt vēlreiz aizbrauktu uz Pizi.⁴⁹ Princis nogaidīja divus gadus un, tā kā Pizē neieradās ne pats Setele, ne arī viņa vēstule, 1891. gada 21. aprīlī rakstīja šādas rindas:

“Augsti zeenihts Profesor Kungs!

Nu jau buhs drihs diwi gaddi pagajuschi, kamehr Juhs no Pises aisgahjat, Un tanni laika es esmu no Jums diwi grahmatas (wehstules) dabbujis. Pirma no Hanoweres, is Ungarijas. Un tanni pehdeja grahmata wehstule Juhs mannim raksteet: ka Jums buhtu wel prahts weenu reisi Pise nahkt. Un nu Juhs wairs neraksteet, neds arri Pise nahkat. Tapehtz es nu esmu tahds behdigs – woi Juhs to Mahras Deewa semmiti minneet, jeb jau buhseet ap-paksch pulksteņu kahjam gahjuschi. Un tapehz es nu Juhs luhsdu, ja Juhs vel wirs schihs semmes eeseet, un ja Jums nebuhtu vaļļas Pise nahkt dohdeet tad mannim padohmu ka es warretu sawus rakstus Jums nosuhtiht, jo es esmu dauds rakstijis, Pasakkas, un sakkamus vahrdus, un tee vissi ir rakstiti us

rupja papihra – un par posti prohjam suhtiht tas maksatu kahdu masumiņu naudas, un Juhs jau sinneet ka mannim arri tahs naudas newaid. Tapehz es Juhs mihļi luhdsu, dohdeet mannim kahdu masu siņņu, kas man jadarra? Voi Juhs gaidiht Pise jeb sadus rakstus aissuhtiht un ka es varru suhtiht?

Zerriba, us redseschanu

Juhsu vezzais J. Prinz"⁵⁰

No piecām Jāņa Prinča Ēmilam Nestoram Setelem sūtītajām vēstulēm šī ir vienīgā, kas rakstīta lībiešu un latviešu valodā. Uz vēstuli Setele neatbildēja, jo arī nākamajā, 1892. gada 14. novembrī rakstītajā Prinča vēstulē lasāms par neziņu, ko iesākt ar sagatavotajiem rokrakstiem. Setele atbildēja vai nu 1892. gada nogalē, vai 1893. gada janvārī un, spriežot pēc Prinča 1893. gada 14. marta vēstules, deva norādījumu nosūtīt rokrakstus apdrošinātā bandrolē, kā arī pastāstīja, ka viņš apprecējies un viņam piedzimis dēls (t.i., Vilho Setele, kurš kā fotogrāfs piedalījās tēva 1912. gada ekspedīcijā pie lībiešiem un kuru Princis personiski nesatika, jo mira jau 1904. gadā). Lai gan Princis ieminējās, ka vēlētos uzzināt, vai Setele viņa sūtījumu saņēmis, šķiet, ka ar to viņu sarakste un sadarbība beidzās.⁵¹

Jāatzīmē, ka laiku pa laikam Ēmils Nestors Setele tomēr centies kārtot un atšifrēt ekspedīcijas laikā savāktos materiālus. Pēc Veines Kireles novērojumiem lielākā daļa savāktā tūlīt pēc ekspedīcijas bijusi pārrakstīta tīrrakstā – daļa nezināmā, bet daļa Seteles rokrakstā. Pēc dažām Seteles piezīmēm spriežot, viņš pie vākuma kārtošanas atgriezies arī 1896. gadā. Pēc Kireles domām, Setele kādu pierakstu daļu bija nodomājis publicēt, jo pie dažiem lībiešu valodas paraugiem bijusi piezīme, ka tie derīgi publicēšanai.⁵²

Ceturtkārt, Prinča 1892. gada 14. novembra vēstulē atrodams līdz šim nezināms biogrāfijas fakts, ko autors apraksta šādi: "Pagājušajā ziemā kādu nakti man uzbruka četrpadsmit (14) slepkavnieki un gribēja nosist. Bet es turējos pretī, un viens no tiem slepkavniekiem dabūja galu, un tādēļ man pēc krievu likuma vēl seši mēneši jāizcieš apcietinājums." Apcietinājumu Princis izcieta Popes muižā, jeb, kā viņš pats rakstīja, "es tagad vairs nedzīvoju Pizē, es tagad dzīvoju Popes muižā, un mana adrese ir *J. Prinz in Poopen über Windau pr. adr. E. Kupffer*"⁵³. Šķiet, tas, vismaz ciema mērogā, bijis liels notikums, par ko runāja un rakstīja vēstulēs. To apliecina Veines Voionmā stāstītais vēstulē Setelem 1893. gada 6. jūlijā. Tajā vasarā kā burinieka "Zeļotais" stūrmanis kādu laiku Helsinkos uzturējās Seteles teicējs Jānis Belte. Viņš par šo notikumu zinājis stāstīt šādu versiju: "[..] vecais Princis Pizē ir izdarījis slepkavību – rudenī viņa dārzā bija ienākuši ābolu

zagļi. Vecītis, no trokšņa pamodies, izkļuvis ar dunci laukā un iedūris pirmajam, jaunam vīrietim, krūtīs. Jaunais vīrietis nomira. Vecītim, kā dzirdēts, par šo lietu nekas neesot bijis.”⁵⁴

Piektkārt, pēc pašreizējām ziņām Jānis Princis, jaunākais, Ēmilam Nestoram Setelem nosūtīja vismaz piecas vēstules, bet Setele Princim – četras. Lībiešu valodas paraugus – pasakas, teikas un sakāmvārdus – Princis sūtīja divas reizes: lielu sūtījumu 1893. gada 28. janvārī un atsevišķi vēstulē teiku par Jūrasmeitas kāzām tā paša gada 14. martā.

No Miķeļtorņa ciema teicējiem trīs vēstules Setelem sūtījis arī Jānis Belte. Tās glabājas Somijas Nacionālajā arhīvā. Vēstules rakstītas lībiešu valodā 1893. un 1894. gadā.⁵⁵ Tās sniedz jaunas ziņas par vienu no Seteles teicējiem Jāni Belti, kura vārds pieminēts arī ekspedīcijas rēķinos.⁵⁶ Par Belti nav zināms visai daudz, piemēram, enciklopēdijā “Latvijas jūrniecības vēsture” personu sarakstā minēts kāds tālbraucējs kapteinis Jānis Belte, kurš 1902. gadā beidzis Ventspils jūrskolu.⁵⁷ Bez papildu pētījumiem Latvijas arhīvos nav iespējams pilnīgi droši pateikt, ka minētais kapteinis J. Belte ir tas pats Seteles teicējs Jānis Belte. Par sliktu pieņēmumu, ka tā ir viena un tā pati persona, liecina Beltes vēstulēs minētie fakti. Vai astoņus deviņus gadus pirms jūrskolas beigšanas Belte būtu varējis strādāt par stūrmani, jo 1893. gada vasarā viņš bijis stūrmanis uz Ventspils burinieka “Zeļotais” (kapteinis *Th. Jacobson*), bet 1894. gada maijā – jau vācu tvaikoņa “Föhr” stūrmanis.⁵⁸

Pēc Jāņa Beltes vēstulēm redzams, ka viņam bijusi Seteles Helsinku adrese. Diemžēl šobrīd nezinām, vai Belte, zinādams, ka kuģos uz Helsinkiem, dabūja adresi no Prinča vai to viņam vai viņa tēvam Didriķim Beltem iedeva Setele. Pēdējā versija nav mazticama, jo abi Beltes, it īpaši tēvs, bijuši ražīgi teicēji. Tādēļ iespējams, ka Setele vēlējās saņemt lībiešu valodas papildu paraugus arī no viņiem. Beltes vēstulēs gan nav nekādu norāžu, ka šādi rokraksti būtu sagatavoti un nosūtīti.

1893. gada vasarā, kad Jānis Belte ar kuģi “Zeļotais” uzturējās Helsinkos, viņš gribēja apmeklēt Seteli, kuru tomēr nesastapa. Tādēļ arī tapa Beltes 20. jūnija vēstule, kurā minēts neveiksmīgais ciemos gājiens. Par vienīgo apmeklējuma iemeslu Belte minēja vēlmi redzēt Seteli.⁵⁹ Setele Beltes sūtītajai ziņai ne tikai atbildēja ar vēstuli, bet arī paziņoja Voionmā, ka Belte uzturas Helsinkos.⁶⁰ Šķiet, Setele Beltem atbildēja tūlīt, jo Voionmā 6. jūlija vēstulē Setelem apraksta, kā viņš veselu nedēļu gandrīz katru vakaru pavadījis kopā ar Belti.⁶¹

Tajā pašā dienā, kad Belte saņēma Seteles atbildi, viņu uz kuģa apciemoja Voionmā un valodnieks Josepi Mikola. Viņi kopā apmeklēja pilsētu.⁶²

Voionmā vēstulē Setelem tikšanās ar Belti aprakstīta plašāk: "Ar Belti nedēļas laikā esam tikušies gandrīz katru vakaru. Lībiski runāts pārpārēm. Arī Mikola varēja konstatēt laužto intonāciju, cik vien vēlējās, jo vienu vakaru mēs – viņš, Belte un es – kopā dzērām punšu. Tagad Belte jau devies prom. Stāstīja, vispirms burājam uz Londonu un no turienes – uz mājām."⁶³ Lai gan jauno zinātnieku tikšanās ar Belti nekādas ievērojamas pēdas pētījumos par lībiešiem nav atstājusi, tomēr tā deva Voionmā iespēju atsvoidzināt lībiešu valodas zināšanas, bet Mikolam – klātienē iepazīties ar šo valodu. Par to, vai Belte Helsinkos tikās arī ar Seteli, pašlaik ziņu nav.

Vēstulēs varam lasīt par Seteles un Beltes attiecībām. Lai gan Belte par Seteles teicēju darbojās tikai ekspedīciju laikā, viņš tomēr vēlējās zinātnieku informēt par savām gaitām. 1894. gada 26. maija vēstulē Belte rakstīja, ka jau pagājis gandrīz gads, kopš viņš Setelem nav rakstījis, bet nu viņš vēlas Seteli pasveicināt un izstāstīt, kur atrodas. Belte gan lūdza neņemt ļaunā uzdrošināšanos rakstīt, jo starp viņiem esot "liela starpa", t.i., viņi ir no dažādiem sociālajiem slāņiem. Tomēr Belte viņu nevarot aizmirst, jo tad, kad Setele bijis Pizē, viņš pret Belti izturējies kā pret brāli.⁶⁴ Šķiet, skaidrojums šādām attiecībām varētu būt tas, ka Setele ar Belti bija vienaudži – Setele dzimis 1864. gadā un ekspedīcijas laikā bija 24 gadus vecs. Par Jāni Belti precīzu biogrāfisku datu šobrīd nav, tomēr viens paveiciens atrodams Seteles 1912. gada ekspedīcijas laikā uzņemto fotogrāfiju kolekcijā. Pizē Vilho Setele nofotografējis gan visu Beltes ģimeni – "Dītš (70 g. v.), Jānis (47), Līna (36), Elīze (13), Milda (11), Alfrēds (9), Eduards (5), Oto (2)"⁶⁵, gan atsevišķi Didriķi Belti un Jāni Belti.⁶⁶ Tā kā Pizē citi Beltes nav fotografēti, jādomā, ka šeit iemūžinātais Jānis Belte ir tas pats Seteles teicējs un vēstuļu rakstītājs Jānis Belte, kura aptuvenais dzimšanas gads tāpat varētu būt 1865. gads.

Par pārējiem Seteles teicējiem Miķeļtornī ziņas rodamas Ēmīla Nestora Seteles pierakstos un Vilho Seteles 1912. gada fotokolekcijā. Rēķinos Setele minējis kādu "Lüllman"⁶⁷ [*lil (lül)* – lībiešu valodā 'stabule'; *lüllman* – *soittaja* – somu valodā 'spēlmanis'; acīmredzot tā bijusi teicēja iesauka.⁶⁸ – R. B.], par kuru tuvākas ziņas viņš pierakstījis pie valodas paraugiem – "47 g. v., Pize, dzimis Lielirbē"⁶⁹. Kādā Vilho Seteles fotogrāfijā iemūžināts "Dietrich Belt (Lüllmann)"⁷⁰, un šis pats vīrs redzams arī Beltes ģimenes fotouzņēmumā kā "Dītš Belte (70 g. v.)"⁷¹. Tā kā vecums un iesauka *Lüllmann* sakrīt, visai droši var apgalvot, ka Didriķis Belte (tā varētu latviskoti vācisko *Dietrich* un lībisko *Dītš*) bijis, pirmkārt, viens no Seteles teicējiem šajā ekspedīcijā; otrkārt, tas Miķeļtorna teicējs, kurš Setelem devis lībiešu

valodas Lielirbes izloksnes materiālus (Seteles krājumā tie, starp citu, arī atzīmēti kā Lielirbes paraugi); treškārt, minētā kapteiņa Jāņa Beltes tēvs. Iznāk, ka Didriķis Belte dzimis ap 1842. gadu.

Seteles rēķinos minēts arī Ulrihs (arī Uldriks) un viņa māte,⁷² kas pēc valodas paraugos izdarītajām piezīmēm atšifrējami kā Uldriķis un Jūle Grīnpoviki (pēc Valdas Šuvcānes rakstītā – Grīnpauki⁷³).⁷⁴ Par šiem teicējiem tuvāku ziņu šobrīd nav. Šķiet, ka 1912. gada ekspedīcijā viņi vairs nebija Seteles teicēju kopā.

Tātad Pizē (Miķeļtornis) Ēmils Nestors Setele strādāja ar teicējiem Jāni Princi, jaunāko, Jāni Belti un viņa tēvu Didriķi (*Dītš*, *Dietrich*) Belti, Uldriķi Grīnpoviku (Grīnpauku?) un viņa māti Jūli, iespējams, ka arī ar citiem. Setele teicējiem par darbu nedaudz maksāja.

Kā jau minēts, Setele vienu diennakti pavadīja arī Lielirbē. Pēc rēķiniem redzams, ka viņš strādājis ar kādu Dambergu.⁷⁵ Visticamāk, tas varētu būt bijis Didriķis Dambergs, kurš dzimis ap 1846. gadu.⁷⁶ Nākotnē noskaidrojams, vai viņam bija kāda radniecība ar jau minēto laivinieku Klāvu Dambergu.

Par Mazirbes teicējiem šobrīd ir vistrūcīgākās ziņas. Pēc Seteles nepilnīgajām piezīmēm atšifrējami šādi vārdi: vairāki Lūšu dzimtas pārstāvji – Vecā Lūšu Ōna no Kalzu (Kalšu) mājām, Kalzu (Kalšu) Lūšu meita, Vecais Lūsis jeb Klauss Lūsis no Taizeļu mājām, kurš varētu būt bijis kurpnieks, un Kārlis Lūsis –, *Mari Uoztintis*, Andrejs Dembergs un, iespējams, vēl kāds.⁷⁷

Pēc pašlaik pieejamām ziņām visvairāk teicēju Setele izmantojis Kolkā. No pierakstiem izdevies atšifrēt šādus vārdus: Dimitrijs Launics,⁷⁸ Andrejs Štālers,⁷⁹ Ansis Kovitss (rakstīts arī *Ans*, *Ants*, *Kovits*, *Kovitš*),⁸⁰ Kolkas Vagaru saimniece,⁸¹ Nikolajs un Pēteris Pietagi – Nikolajs Pietags 1912. gadā bija 64 gadus vecs,⁸² Pēteris Andersons,⁸³ Hausmanis (priekšvārds pierakstīts tik savdabīgi, ka nav atšifrējams: *Äitt*, *Äřsl*; varbūt tas ir Andrejs Hausmanis, kurš 89 gadu vecumā nofotografēts 1912. gada ekspedīcijā).⁸⁴ Iespējams, ka Setele strādājis arī ar kolceniekiem Katrīnu un Borisu Feimaņiem, Aleksandru, Mariju, Melāniju un Līzi Veidēm, Katrīnu Zandbergu, Andreju Zēmani, Didriķi Trotu⁸⁵ u.c.

Seteles arhīva materiālos bez nepilnīgajiem ekspedīcijas izdevumu pierakstiem atrodams tikai viens ar valodnieciskajiem pētījumiem nesaistīts dokuments. Tas ir Dundagas muižas zvejnieku māju nomas tipveida līguma noraksts vācu valodā. Līgums slēgts 1869. gada 23. aprīlī ar Andreju Anša dēlu Štāleru (*Andrey Ans Sohn Stahler*) par Kolkas Vecvagaru (*Wezwagger*) vecsaimniecības nomāšanu. Līgums darbojās līdz 1881. gada 23. aprīlim. Nomas maksa 30 rubļu gadā.⁸⁶

Par pārējiem Seteles vērojumiem stāsta tikai publikācijas. Etnogrāfiskas ziņas par lībiešiem sniedz somu valodā publicētās ceļojuma piezīmes "Pie lībiešiem" un ungāru izdevumā "Filoloģijas raksti" iespiestā apcere "Lībiešu tauta un viņu valoda".⁸⁷ Pēdējā tapa laikā, kad Setele, būdams Somijas Zinātņu akadēmijas stipendiāts, uzturējās Ungārijā.⁸⁸ Tā kā ungāru izdevumā Setele koncentrēti pārstāstīja somiski publicētā raksta saturu, tad apcere ievērojama tikai ar to, ka ir pirmais lībiešiem veltītais publicējums ungāru valodā.⁸⁹ Pie šī raksta Setele ar virsrakstu "Lībiešu valodas paraugs" pievienoja pasaku ar tulkojumu ungāru un somu valodā.⁹⁰ Pēc viņa atzinuma tas bija pirmais publicējums lībiešu vidus jeb Lielirbes izloksnē, jo Šēgrēna rakstos tā kā atsevišķa izloksne nav izdalīta.⁹¹ Šo Didriķa Beltes stāstīto pasaku vēlāk publicēja arī Somijā.⁹²

No Ēmila Nestora Seteles 1888. gada ceļojuma piezīmēm uzzinām, ka 19. gadsimta nogalē lībiešu valodā jūtama stipra latviešu valodas ietekme, jo tā ir vienīgā baznīcas un skolas valoda. Ietekme manāma sintaksē, fonētikā un arī leksikā. Lībiešu vārdus arvien vairāk aizstāj aizgūtīe latviešu valodas vārdi. Tātad turpinās lībiešu valodas lietojuma sašaurināšanās, ko jau pirms aptuveni četriem gadu desmitiem aprakstīja Jānis Princis, jaunākais. Rietumlībiešu ciemos bērniem pirmā valoda joprojām bijusi lībiešu, bet Dundagas muižas teritorijā Setele novērojis, ka daži vecāki vairs nerunā ar bērniem lībiski un viņu dzimtā valoda kļūst latviešu valoda. Savstarpējā saskarsmē lībiešu valodas pratēji lietojuši tikai savu valodu. Pēc Seteles vērojumiem, lībiešiem etniskā pašapziņa nav īpaši spēcīga. Tomēr lībiešiem nepatīkot, ka latvieši noniecinot viņu valodu un dēvējot to par zirgu valodu. Starp lībiešiem gan esot sastopami arī indivīdi ar izteiktu etnisku pašapziņu. Ilustrācijai Setele apraksta Kolkā piedzīvotu gadījumu, kad kāds vīrs viņam teicis šādus vārdus: "Ir teikts, ka šī zvejnieku cilts izzūd, bet es saku, ka tik ilgi, kamēr ir Kolkasrags, un tik ilgi, kamēr stāvēs šis smilšu kāpas, tikmēr mūsu cilts pastāvēs un tik ilgi šeit tiks runāta lībiešu valoda."⁹³

Setele rakstīja, ka lībiešu apdzīvotajos ciemos ir sešas skolas – luterticīgo skolas Pizē (Miķeļtornis), Mazirbē un Kolkā, pareizticīgo – Lielirbē, Košragā un Kolkā. Pizes skolas skolotājs bijis neapmierināts ar to, ka spiests strādāt šajā vietā ar "stulbiem lībiešu bērniem", kuri, sākot mācības, neprotot skolas, t.i., latviešu valodu. Skolotājs ar nepacietību gaidījis skolu inspektora ierašanos, cerēdams ar viņa palīdzību dabūt citu darbavietu. Pēc skolotāja domām, jebkura cita vieta plašajā Krievijas impērijā būtu labāka par šo. Arī lībieši skolotāju uzskatījuši par aprobežotu, jo viņš piecos Pizē pavadītajos gados vēl nebija iemācījis lībiešu valodu un pārāk labi nav pratis pat latviešu valodu.⁹⁴

Seteles publikācija ir vienīgais avots, kurā autorei izdevies atrast ziņas par to, kā lībiešiem izplatīts Mateja evaņģēlijs, kas 19. gs. 60. gados 250 eksemplāru lielā metienā iznāca austrumu un rietumu lībiešu izloksnē. 1880. gadā uz šo izdevumu pamata ar latviešu valodai pielāgotu un uzlabotu ortogrāfiju iznāca evaņģēlija trešais, lībiešiem vieglāk lasāmais izdevums.⁹⁵ Izdošanu finansēja Britu Bībeles biedrība, kuras pārstāvis mācītājs Nikolsons (*Nicholson*) apceļojis lībiešu ciemus, izplatot Mateja evaņģēliju. Pēc Seteles domām, izdevums tomēr nekļuva par lībiešu iecienītu lasāmvielu. Viņš minēja šādus iemeslus: lībieši latviešu valodas skolās neesot apguvuši pietiekamas iemaņas tekstu lasīšanai dzimtajā valodā; arī latviešu valodai ne visai piemērotā toreizējā ortogrāfija vēl mazāk derēja lībiešu valodai. Tomēr Setele atzīmēja, ka daudzi lībieši teikušies to lasījuši un glabājot kā dārgumu, jo tas esot vienīgais viņu redzētais iespiedums dzimtajā valodā. Šķiet, ka evaņģēlija izplatītājs pēc aizbraukšanas grāmatas izdalīšanu bija uzticējis vai nu visiem, vai daļai vietējo skolotāju, varbūt arī tikai Miķeļtorņa skolotājam, jo Setele raksta, ka "pēdējā laikā grāmatas izplatīšana ir bijusi sliktās rokās". Miķeļtorņa skolotāja mājas bēniņos zinātnieks redzējis ap simt izdevuma eksemplāru, ko viņš nedodot cilvēkiem, jo tie, viņaprāt, neprotot grāmatu izlasīt.⁹⁶

Setele raksta, ka visvairāk lībieši sējot vasarājus – miežus, auzas un vasaras rudzus. To, kas pietrūkst no pašu audzētā, iegādājoties citur – pārsvārā Sāmsalā. Lībiešu apsaimniekotajos smilšainajos laukos labi padodoties kartupeļi, ko reizēm vedot pārdot pat uz Helsinkiem. Tomēr galvenais iztikas iegūšanas avots esot zveja un svarīgākās zivis – butes un reņģes. Zivis pārdodot vai nu ebreju uzpircējiem, vai arī vedot uz Rīgu un Pēterburgu, reizēm pat uz Somiju, Zviedriju un Prūsiju. Biškopība, kas agrāk bijusi svarīga nozare, esot panīkusi – dārzos bieži redzami tukši stropi. Ar lopkopību, pēc Seteles atzinuma, lībieši nodarbojas maz. Dundagas muižas teritorijā lībieši vislabprātāk turot kazas, bet Popes muižas teritorijā tas esot stingri aizliegts. Arī ar dārzkopību lībieši īpaši neaizraujoties, lai gan, izmantojot Seteles arhīva dotumus, var apgalvot, ka 19. gadsimta beigās vismaz dažās lībiešu sētās jau bija augļu dārzi. Pie mājām esot mazi dārziņi, kuros audzējot burkānus, sarkanās bietes, kāpostus un ķirbjus. Tajos esot arī pa dažam ogu krūmam un ābelei.⁹⁷

Setele atzīst, ka par apģērbu nav daudz sakāmā, jo senais tautastērps esot gandrīz pilnībā izzudis. Trīsdaļu aubi, kas agrāk bijusi precētu sieviešu svētku tērpa sastāvdaļa, valkājot vairs tikai gados vecas sievietes. Tāpat tikai viņām vēl varot redzēt tā saucamo baznīcas villaini – baltu, garu un šauru plecu lakatu. Reti kādai sievietei mugurā vēl varot ieraudzīt

senlaicīgus svārkus, kas esot īsi, melnā krāsā, ar trim četrām paplatām sarkanām svītrām apakšmalā.⁹⁸

Setele atzīst, ka dzīvojamās ēkas ir pieticīgas – tām nav pamatu, parastais jumtu segums ir no lubām. Dažām jaunākām celtnēm ir skaidu jumti. Kad ieiet dzīvojamās mājas priekšnamā, skatam vispirms paveras krāsns mute, kur tiek vārīts ēdiens un cepta maize. Krāsns mūris cauri sienai sniedzas arī dzīvojamā istabā – kurinot vienmēr no priekšnama puses. Istabu griesti bieži ir visai zemi. Iekārtojums sastāv no galda, soliem un gultām, turklāt pēdējās ir visai prāvā skaitā. Lībiešu dzīvojamā istaba ir biezi apdzīvota – katrā vidēji mitinās vairāk nekā desmit cilvēku. Mājā bieži vien ir trīs, dažkārt pat piecas istabas, taču tukšu istabu, kas būtu paredzēta viesiem, ir veltīgi meklēt. Būvēt lielākas ēkas muižkungs parasti neļaujot, taču arī lībiešiem neesot īpašas vēlmes to darīt, jo gandrīz drošas sekas šādai rīcībai būs rentes paaugstināšana, un tāpat viss galu galā paliks muižniekam. No ēkām ievēribas cienīgas vēl ir tīklu klētis, kas uzceltas jūrmalā, un klētis, kas vasarās kalpo par meitu dzīvojamajām un guļamtelpām, bet kāzās – par līgavas kambari.⁹⁹

Pārsvārā lībieši tiekot raksturoti kā drosmīgi, izlēmīgi, mantkārīgi, dusmās nepiekāpīgi ļaudis. Viņi esot visai talantīgi, un dabas dotās dāvanas viņiem esot bagātīgākas nekā latviešiem. Lībiešu rakstura ēnas puses esot tieksme uz dzeršanu un avārijās cietušo kuģu aplaupīšanu. Mānticība pēdējos gados arvien vairāk mazinoties, it īpaši jaunākajā paaudzē. Setele par lībiešiem varot teikt tikai labu, jo pret abiem pētniekiem viņi vienmēr ir izturējušies draudzīgi.¹⁰⁰

Setele secina, ka lībieši arvien vairāk pāriet uz dziedāšanu latviski. Gandrīz vai vienīgi pie šūpuļa var dzirdēt dziesmas lībiski. Tomēr lībiešu dziesmas vēl varot dabūt no veciem cilvēkiem – jaunie bieži tās vispār nezina vai arī par savu zināšanu ir nedroši. Pasakas, ko lībieši saucot latviešu valodas vārdā par *pasakka*, gan vēl esot dabūjamas. Neapšaubāmi gan esot tas, ka lielākā daļa ekspedīcijā pierakstīto pasaku ir tulkojumi no latviešu valodas. Lai gan pasakas jau vispār ir tāda "maiņas prece", kas ceļo no vienas tautas pie citas un vēl jo vairāk pie lībiešiem, kur ikviens protot arī latviešu valodu. Pasaku motīvi ir līdzīgi kā Somijā un daudzās citās zemēs. Piemēram, arī lībieši stāsta pasaku par trim dēliem, no kuriem divi gudri, bet trešais muļķis, kurš, protams, par sievu dabū ķēniņa meitu. Dzīvnieku pasakas lībieši īpaši nestāstot. Tiesa, dzīvnieki gan darbojas kopā ar cilvēkiem un piedāvā tiem savu palīdzību. Īpaši iecienīti ir stāsti par dzīvniekiem, kas no mājām izdzen laupītājus. Setele dzirdējis arī dažu labu stāstu par lapsu piedzīvojumiem,

taču tajos lapsas piekrāptais ir vilks, nevis lācis kā somu pasakās. Setele arī atzīst, ka folklorists, kuru neinteresē valodas formas, noteikti būtu pierakstījis vairāk pasaku kā viņš. Arī sakāmvārdus un parunas viņš vācis maz.¹⁰¹

Setele ekspedīcijā pamatīgi pierakstīja lībiešu kāzu paražas,¹⁰² kuru īsu kopsavilkumu publicēja arī ceļojuma aprakstā. Šeit piebilstams vienīgi tas, ka 19. gs. 80. gados diez vai kāzas vairs svinēja pēc teicēju sniegtā apraksta, lai gan ļaužu atmiņā senās paražas vēl bija saglabājušās. Pēc Seteles vērtējuma, kāzu paražas lēnām izzūdot, tāpat kā citas senās paražas.¹⁰³

Kopumā par Ēmila Nestora Seteles 1888. gada lībiešu ekspedīcijas sagatavošanu, norisi un rezultātiem izdarāmi šādi secinājumi.

Pirmkārt, Setelem pirms ekspedīcijas gandrīz nav bijis priekšstata par apvidu, uz kuriem viņš dodas un kas tur sagaidāms. Setele nebija sazinājies ne ar vienu iespējamās informācijas sniedzēju Latvijā, nebija arī izstrādāts ekspedīcijas maršruts. Vienīgais Setelem zināmais ziņu sniedzējs pirms došanās ceļā bija Dobeles mācītājs Augusts Bilenšteins, kurš Setelem uzrakstīja nepieciešamās ieteikuma vēstules dažādām personām, no kurām varētu būt atkarīga ekspedīcijas sekmīga norise, piemēram, Popes un Dundagas muižas īpašniekiem, Ventspils mācītājam Berntam, Popes–Rindas draudzes mācītājam Hūgenbergeram un Irbes–Ģipkas mācītājam Treijam. Pateicoties nejaušībai, Setele uzzināja par diviem Rīgā dzīvojošiem lībiešiem – tirgotāju Didriķi Didrihsonu un loci Princi, kuri, tāpat kā Bilenšteins, deva viņam praktiskus padomus ekspedīcijas veiksmīgākai norisei. Šādas ziņas viņam sniedza arī Ventspils ārsts un lībiešu antropoloģijas pētītājs Ferdinands Valdhauers un Jāņa Prinča, jaunākā, Ventspilī dzīvojošais brālis.

Otrkārt, Seteles materiāli sniedz ziņas par lībiešu etniskās vēstures jautājumiem. Ne vēlāk kā 19. gs. 40.–50. gados, tātad jau pirms 60. gadu reformām, lībieši sāka pārcēties ne tikai uz tuvējiem latviešu lauku novadiem un pilsētām, bet arī uz daudznacionālo Rīgu, kur atrada pastāvīgu nodarbošanos un dzīvesvietu. Turklāt daļa aizceļotāju saglabāja dzimto valodu un etnisko pašapziņu (Didriķis Didrihsons).

Treškārt, Seteles rakstītais sniedz jaunus faktus par lībiešu Prinču dzimtu. Šķiet, Seteles galvenais lībiešu valodas rietumu izloksnes teicējs Pizes ciema vecākais Jānis Princis, jaunākais, nav pratis vācu valodu, kā Setelem ticis stāstīts, jo viņi sazinājušies daļēji lībiski, daļēji igauņiski. Jānim Princim Ventspilī dzīvojis brālis, kurš iztiku pelnījis jūrā. Tā kā Setele nemin viņa vārdu, tas apgrūtina šī brāļa un arī Seteles palīga identificēšanu. Varbūt tas bija Augusts Princis (1833–?), kurš pēc novadpētnieces Valdas Šuvcānes ziņām bijis kapteinis un dzīvojis Ventspilī.¹⁰⁴ Tāpat īsti skaidri nav Rīgā dzīvojošā

lībieša loča Prinča raduraksti un iespējamais priekšvārds. Setele rakstīja, ka minētais Ventspils Princis ir viņa brālis. Saskaņā ar Šuvcānes rakstīto 19. gs. 50. gados uz Rīgu pārcēlies vecā Prinča piektais dēls Janis Princis (1829–?), kurš tur strādājis par loci.¹⁰⁵ Tomēr pagaidām nevar droši apgalvot, ka minētie Seteles palīgi bijuši vecā Prinča dēli Augusts un Janis. Tas tikai vēlreiz apliecina to, ka publikācijas par šo lībiešu kultūrvēsturē nozīmīgo dzimtu ir nepilnīgas un ir nepieciešami rūpīgi pētījumi arhīvos.

Ceturtkārt, vērtējumu par ekspedīcijā iegūto valodniecisko informāciju atstājis gan Ēmils Nestors Setele vēstulēs dāņu valodniekam Vilhelmam Tomsenam, gan Seteles skolnieks un sekotājs Baltijas jūras somu valodniecībā Lauri Ketunens vēstulēs Heiki Ojansū (1873–1923), Turku universitātes somu un to radu tautu valodu profesoram (1921.–1923. g.). Setele atzina, ka lībiešu valodas pētīšana viņam šķitusi īpaši aizraujoša un ka ekspedīcijas laikā viņš divreiz pārbaudījis Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcu.¹⁰⁶ Setele, protams, sadzirdēja lauzto intonāciju un arī secināja, ka viņam nav zināma neviena cita valoda, kurā dažādu indivīdu izruna būtu tik atšķirīga kā lībiešu valodā. Turklāt atšķirība izrunā bijusi dzirdama arī dažādu paaudžu vidū: rietumu izloksnē “vecie vienmēr izrunā ū un ö, kamēr citi tā vietā i un e”¹⁰⁷.

Ketunens neoficiālā sarakstē Seteles pētījumus 1920. un 1921. gadā raksturoja šādi: “Kas attiecas uz manu sīko dzīvi, tad lielāko daļu pavadu pie lībiešu valodas. Šai valodai ir tāds slāņojums kā bērza māzeram. Setele nav redzējis no tā noņemt daudz vairāk, kā jau bija Tomsenam, un nelaimīgais acīmredzot no tā norijis daudz pārklaušanās un arī maldus, kurus Tomsens dabūjis, senatnē klausoties lībiešu valodu Kopenhāgenas ostā. Tā lauztā intonācija lielākoties ir tukša teoretizēšana – vārdā tālāk tā vispār neparādās, vismaz mūsdienu lībiešu valodā [..]. Kā Voionmā stāsta, Setele arī tajā ceļojumā vairāk varbūt pat pētījis Tomsenu nekā lībiešu valodu, un, tā kā tas bija viņa pirmais ceļojums pie radu tautām, tad ir visai labi saprotama viņa nepatstāvība, jo lībiešu valoda arī no fonētiskās uzbūves viedokļa ir grūtāka par mūsu somu valodu. Tagad arī saprotu, kādēļ Setele man pēc pēdējā lībiešu ceļojuma rakstīja: “Protams, lībiešu valoda tagad ausīs skan pavisam citādi nekā pirms divdesmit pieciem gadiem.” Diemžēl viņa pēdējais ceļojums [1912. gada ekspedīcija. – R. B.] tomēr vairāk izskatās pēc izklaides nekā pētniecības ceļojuma, tā ka večuks nav ticis pie savu sistemātisko kļūdu izlabošanas, ja laiks un gribēšana būtu pietikusi.”¹⁰⁸

“No pirmā acu uzmetiena apvainoju gan Seteli par daudz – austrumu lībiešu izloksnē vārdā arī tālāk ir iespējams lauzums, bet jebkurā gadījumā vecais zēns ir runājis pēc Tomsena, un večuks no savas puses teoretizēja.

Būtībā nav nekāds brīnums, jo Setele dzirdēja lībiešu valodu pirms jebkuras citas valodas, bet lībiešu valoda ir jāpataupa kā pēdējā. Īstenībā arī latviešu valoda būtu jāpazīst visai labi.¹⁰⁹

Piektkārt, nozīmīgs šīs ekspedīcijas rezultāts ir precīzs to lībiešu skaits, kas 1888. gada rudenī dzīvoja Popes–Rindas un Irbes–Ģipkas draudzes teritorijā: septembrī Popes–Rindas draudzē dzīvoja 489 vīriešu dzimuma un 467 sieviešu dzimuma lībieši, bet oktobrī Irbes–Ģipkas draudzē – 973 vīrieši un 1000 sievietes. Diemžēl Setele nav interesējies par lībiešu vecuma grupām.

Sestkārt, ekspedīcijā savāktie etnogrāfiskie materiāli šobrīd pārsvarā pieejami publicētā veidā, jo Veines Voionmā oriģinālmateriālu atrašanās vieta nav noskaidrota un Ēmila Nestora Seteles atstātajos materiālos galvenokārt ir lībiešu valodas paraugi jeb lībiešu folkloras liecības.

Veines Voionmā vākums

Veine Voionmā 1888. gada ekspedīcijas laikā bija 19 gadu vecs Helsinku universitātes Vēstures un filoloģijas nodaļas students. Studiju gados viņš darbojās 1886. gadā nodibinātajā studentu etnogrāfiskajā biedrībā, bija labs zīmētājs.¹¹⁰ Šķiet, zīmētprasme un interese par etnogrāfiju bija tie izšķirošie nosacījumi, kuru dēļ Voionmā paņēma līdzīgu ekspedīciju.

Pēc Voionmā biogrāfijas un darbības pētnieka Aimo Halilas domām, šai ekspedīcijai zinātnieka attīstībā nav bijusi īpaša nozīme, ja nu vienīgi jaunā censoņa redzesloka paplašināšanā.¹¹¹ Turpmākajā darbībā Voionmā pievērsās tikai Somijas vēstures jautājumiem, politikai un atturības kustībai. Viņš bija Helsinku universitātes Ziemeļvalstu vēstures docents un profesors (1903.–1936. g.), Somijas parlamenta deputāts (1919.–1947. g.) un ārlietu ministrs (1926.–1927. g.).

Veines Voionmā darbību ekspedīcijas laikā Ēmils Nestors Setele raksturojis šādi: "Vallīns man daudz palīdzējis valodas paraugu pierakstīšanā. Protams, tos visus esmu pārbaudījis un izlabojis. Viņš ir pētījis arī etnogrāfiju, pierakstījis vārdus, zīmējis mājokļus un priekšmetus."¹¹² Ar valodas paraugiem Setele, šķiet, domājis lībiešu folkloras pierakstus, par kuriem saistībā ar Voionmā šobrīd tuvāku ziņu nav – jādomā, ka Voionmā vākums sakārtots ar Seteles vārdu.

No mūsdienu viedokļa raugoties, vislielākā nozīme ir tieši Voionmā etnogrāfiskajiem pētījumiem, no kuriem daļu viņš publicējis.¹¹³ Tūlīt pēc ekspedīcijas 1889. gada janvārī un februārī Voionmā laikrakstā "Hämeen

Sanomat” piecos turpinājumos publicēja ceļojuma piezīmes “Šis un tas par lībiešiem”.¹¹⁴ Šajā publikācijā autors deva lībiešu antropoloģisku, etnogrāfisku un ģeogrāfisku koncentrētu aprakstu, raksturoja dabas apstākļus, ciemus un sētas, lībiešu ārējo izskatu kā fiziskā, tā apģērba ziņā, uztura un alkohola lietošanas paradumus, iztikas pelnīšanas veidus, lībiešu un muižas attiecības, kā arī reliģiju un lībiešu valodas saistību ar somu un igauņu valodu. Šī publikācija vērtējama kā nozīmīga tādēļ, ka tā ir viena no retajām, kurā aculiecinieks stāstījis par 19. gadsimta nogales lībiešu garīgo un materiālo kultūru.

Minētās ceļojuma piezīmes Veine Voionmā pilnībā iestrādāja 1891. gadā izdotajā monogrāfijā “Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne”, ko viņš parakstīja ar pseidonīmu Veine Alho. Avīzē publicēto informāciju Voionmā tajā papildināja un izvērta plašāk. Salīdzinot abas publikācijas, secināms, ka, pirmkārt, monogrāfijā sniegtas plašākas ziņas par lībiešu ciemu, sētu un celtņu izvietojumu un iekārtojumu, lauksaimniecību, dārkopību, biškopību, jūrniecību un zvejniecību. Otrkārt, tajā kā jaunas tēmas sniegti apraksti par lībiešu mitoloģiju un svinamajām dienām, izcelsmi, valodu, literatūru un kāzu paražām. Turklāt nodaļas par valodu, literatūru un kāzu paražām¹¹⁵ Voionmā balstījis uz Ēmila Nestora Seteles publikāciju “Pie lībiešiem”,¹¹⁶ gandrīz pilnībā citējot tās tekstu. Jāpiebilst, ka šis Voionmā darbs tulkots un izdots arī latviešu valodā, tikai kādu iemeslu dēļ nodaļa par lībiešu kāzu paražām latviešu valodas tulkojumā nav publicēta.¹¹⁷

Trešā Voionmā publikācija, kas tapa pēc trīs mēnešu uzturēšanās lībiešu vidē, ir 1893. gadā Somu literatūras biedrības sērijā “Mazie raksti” izdotais pētījums “Lībiešu celtnes: 1888. gada ceļojuma etnogrāfiskie pieraksti”.¹¹⁸ Šis darbs ir mazpazīstams un atrodams retā bibliotēkā, tāpēc maz izmantots pētījumos par lībiešiem.

Par darba tapšanas apstākļiem Voionmā rakstīja gan tā priekšvārdā, gan pavadvēstulē izdevējam. Ceļojuma laikā viņš savācis daudz materiāla, no kura tikai nelielu daļu esot publicējis grāmatā “Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne”, bet pārējais palicis neizmantots. Līdz 1892. gada jūnijam Voionmā bija sakārtojis materiālu, kas attiecas uz lībiešu celtnēm, un 22. jūnijā to nosūtīja Somu literatūras biedrībai – ja iespējams, publicēšanai, ja ne, tad saglabāšanai biedrības arhīvā. Manuskripta pavadvēstulē Voionmā rakstīja, ka viņam ir nodoms sakārtot arī pārējo ekspedīcijā iegūto materiālu un nodot to glabāšanā biedrībai.¹¹⁹

Diemžēl pagaidām ne Somu literatūras biedrības arhīvos, ne citās Somijas avotu krātuvēs autorei nav izdevies atrast Veines Voionmā lībiešu

ekspedīcijā savākto materiālu. Spriežot pēc Ēmila Nestora Seteles rakstītā, Voionmā īpašu uzmanību pievērsis ne tikai celtnēm, bet arī sadzīvē lietotajiem priekšmetiem – zīmējis un pierakstījis to nosaukumus.¹²⁰ Šķiet, ka Voionmā interesējušas arī tekstilijas. Par to vedina domāt Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijas lībiešu priekšmeti, ko muzejam pēc kataloga 1889. gadā nodevis students Veine Vallīns, un tie ir: metāla gredzens ar akmeni, atrasts lībiešu apdzīvotā apgabalā Lielirbes ciema senkapos (SU 2623:1); apaļa izrotāta sakta krekla apkaklei, Lielirbe, atrasta zemē (SU 2623:2); dzeltena aube, sašūta no trim auduma gabaliem, izrotāta ar dažādu krāsu auduma lupatiņām, Lielirbe (SU 2623:3). Šādas aubes lībiešu sievietes valkāja svētkos līdz 19. gadsimta pirmajai pusei; cimdi ar sarkanu un zilu tā saukto dzirnavu ornamenta rakstu, Pize (Miķeļtornis) (SU 2623:4); 21 cm garš jostas fragments ar skaistiem ornamentiem, iegūšanas vieta nav norādīta (SU 2623:5); vienpadsmit prievīšu paraugi, katrs ar atšķirīgu ornamentu, iegūšanas vietas nav norādītas (SU 2623: 6–16).¹²¹

Veines Voionmā darbam "Lībiešu celtnes: 1888. gada ceļojuma etnogrāfiskie pieraksti" ir trīs nodaļas. Pirmajā aprakstīts lībiešu sētas izvietojums, celtnes un to iekārtojums. Aprakstīts galvenokārt rietumlībiešu jeb Popes muižas teritorijā redzētais, kur, pēc autora domām, kā no valodnieciskā, tā etnogrāfiskā viedokļa vairāk nekā Dundagas muižas lībiešu ciemos saglabājušās senlaicīgas izpausmes. Etnogrāfisko aprakstu papildina astoņi autora zīmējumi, kuros attēlotajiem objektiem diemžēl nav norādīta atrašanās vieta. Jāpiebilst, ka Voionmā šajā nodaļā izmantojis grāmatā "Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne" publicēto tekstu par lībiešu celtnēm, kas 1893. gada darbā paplašināts un papildināts ar zīmējumiem un terminu skaidrojumiem (68 etnogrāfisko terminu vārdnīca lībiešu un somu valodā dota darba otrajā nodaļā). Trešajā nodaļā Voionmā mēģināja sniegt "dažas vispārējas salīdzinošas piezīmes", t.i., salīdzināt Baltijas reģiona ciemu un ēku tipus un to vēsturisko izcelsmi.

Par Veines Voionmā darbību lībiešu pētniecībā izdarāmi šādi secinājumi. Pirmkārt, 1888. gada ekspedīcijā viņš pierakstīja ziņas par lībiešu celtnēm un iedzīves priekšmetiem, dokumentējot tos arī zīmējumos. Šī materiāla atrašanās vieta šobrīd nav zināma, tādēļ no savāktā pieejams tikai tas, kas publicēts.

Otrkārt, šobrīd zināms, ka viņš ekspedīcijā savācis un Somijas Nacionālajam muzejam nodevis 16 lībiešu materiālās kultūras priekšmetus: saktu, gredzenu, cimdu pāri, jostas fragmentu, trīsdaļu aubi un vienpadsmit kāju prievīšu paraugus. Šis devums vērtējams kā neliels, bet nozīmīgs, jo tie pēc pašlaik

pieejamām ziņām ir vieni no pirmajiem lībiešu priekšmetiem, kas nonākuši muzeju fondos. Iespējams, ka priekšmetu būtu bijis vēl vairāk, ja ekspedīcija netiktu organizēta galvenokārt valodnieciskiem nolūkiem, – līdz ar to tās budžetā diez vai tika iekļauti izdevumi etnogrāfisko priekšmetu pirkšanai.

Treškārt, Ēmils Nestors Setele sava līdzbraucēja ieguldījumu ekspedīcijā, kas “kopumā nav bijis nekāds izpriecu ceļojums”, kā no personiskā, tā pētnieciskā viedokļa novērtēja pozitīvi. Viņi labi sastrādājušies, nav daudz strīdējušies un nav arī sakāvušies. Setele uzskatīja: ja viņa ceļabiedrs nebūtu bijis Voionmā, ekspedīcijā būtu iegūts daudz mazāk – pirmkārt, Voionmā personiskās īpašības ļāvušas iegūt lībiešu uzticību un līdz ar to viņu atvērtību un vēlmi stāstīt, un, otrkārt, Voionmā gandrīz viens pats veicis visus ekspedīcijas rakstu darbus.¹²² Tātad pierakstījis ne tikai etnogrāfiskos dotumus, bet arī Seteles vāktos lībiešu valodas paraugus. Kā vēstulē Vilhelmam Tomsenam atzīst Setele, valodas paraugu vākšanā viņš lielākoties izmantojis šādu metodi: Voionmā ātri pierakstījis stāstījumu, ko Setele vēlāk vārdu pa vārdam pārbaudījis.¹²³

Veine Voionmā, “Šis un tas par lībiešiem”

I

Vai nav tiesa, ka pie mums, Somijā, līdz pat šim laikam tautai nav daudz zināšanu par mūsu radu tautām? Un tomēr mums kaimiņos gandrīz visapkārt dzīvo visdažādākās radu ciltis, mūsu brāļu tautas [..]. Arī šī raksta rakstītājs jūtas sniedzam “*Hämeen Sanomat*” lasītājiem mazu pakalpojumu, mēģinot pastāstīt mazos novērojumus par lībiešu paražām, starp kuriem viņam pagājušoruden bija izdevība uzturēties trīs mēnešus.¹²⁴ [..]

III

Tagad dosimies no jūrmalas uz zemes iekšpusi iepazīties ar tautu un tās dzīvi. No jūrmalas pāri smilšu kāpām ved ceļš uz ciemu, kas, kā jau minēts, ir tūlīt aiz tām. Lībiešu ciems ārēji izskatās visai līdzīgs Hemes novada ciemam. Tajā tāpat ir dzīvojamās ēkas, būdas, klētis, pirtis, kas novietotas netālu cita no citas, tomēr pirtis un it īpaši rijas atstatu. Atšķiras vienīgi zemās sienas un augstie, pelēkie lubu jumti, kas drīz vien ieduras acīs. Paksis ir parastais krusta, žogi ir redzēti. Ceļa malā, kas ved uz jūrmaļu, ir daudz mazu klēšu ar augstiem jumtiem, tās ir pilnas ar zvejas rīkiem – mēs taču esam pie zvejniekiem jūras krastā.

Lībiešus visbiežāk varam satikt ciemā. Ļaudis ir gari un plecīgi, visai daudzi ar ērgļa degunu un tumsnēji. Viņu kustības un iznešanās ir dzīvīga, večiņas un vecīši visumā izskatās tādi paši kā mūsu nomalēs, tomēr nīprāki

un apķērīgāki. Par apģērbu, kas pārsvarā izgatavots no pelēcīga auduma, nav daudz, ko teikt. Vīriešiem tautastērps jau ir paguvis pazust. Interesi izraisa tikai lūku vīzes un ādas pastalas, kas ir visizplatītākie apavi. Sievietes nēsā garus, vertikāli svītrotus svārkus, lielus, rūtainus plecu lakatus un reizumis arī veclaicīgas aubes, kā arī garas, bet šauras baltas villaines, kuras valkā jaku vietā.

Vispār lībietis ir sabiedrīks un draudzīgs cilvēks. Ar viņu var labi saprasties, ja tikai prastu valodu. Tomēr lībieši jau tik ilgi dzīvo atšķirti no citiem somiem, ka viņu valoda ir kļuvusi daudz atšķirīgāka no agrākās kopsomu valodas. Kad soms dzird lībieti runājam, valodas izteiksme gan izklausās pazīstama, taču no vārdiem saprotami tikai daži – tādi kā purvs,¹²⁵ koks,¹²⁶ acs¹²⁷ – lībiešu valodā jau ir tik daudz svešādu vārdu. Tā no 'nenä' ir iznācis 'nanā',¹²⁸ 'korva' ir 'kūora',¹²⁹ bet 'metsä' ir 'mōtsā',¹³⁰ nemaz nerunājot par vārdiem, kas mainījušies vēl dīvaināk, ko tikai valodnieki spēj saprast kā radnieciskus somu valodai. Vēl lībiešu valodā ir prāva grupa aizguvumu no latviešu, vācu un pat zviedru valodas. Un tie tad valodu padara pavisam svešādu. Taču, mazliet pavigrinoties, soms to visai drīz var iemācīties. Lībieši gan arī zina, ka somu, igauņu un lībiešu valoda ir vienas cilmes, jo viņi bieži stāsta, kā gadījies tikties ar somiem Pēterburgā, Hoglandē [sala Somu jūras līcī. – R. B.] un citur jūrā un kā viņi savās valodās varējuši saprasties. Savukārt arī igauņi un lībietis brīnišķīgi saprotas, un pat domāju, ka igauņi lībiešu valodu saprot tikpat labi kā somu. Šie trīs vīri – soms, igauņi un lībietis – vienmēr, kad, piemēram, sagadās vienā kuģī, ir tik vienprātīgi, ka naudas lietās bieži visvairāk uzticas cits citam. Tā stāsta lībieši, un to apliecina arī viņu mīlestība pret radu tautām.

IV

Vislabāk lībiešus var iepazīt viņu mājās, un tur var redzēt arī viņu labās īpašības. Mājas viņiem arī ir vienīgā laimes vieta, jo dzīve bez ģimenes apmierina reto. Iegriezīsimies kādā sētā – lībiešu "kōrand". Pa vārtniņiem ienākam pagalmā. Tā vienā pusē atrodas klēts, otrā – dzīvojamā ēka ar garo sienu pret pagalmu. Dibenplānā otra klēts un dūmnams, aiz tām atrodas lopu pagalmi ar kūtīm. Tālāk atrodas pirts un visbeidzot – jau dārzs – rija. No pagalma iegriezīsimies dzīvojamā ēkā. Vienīgās durvis atrodas tuvu garās sienas malai. Pa tām ejam iekšā un nonākam priekšnamā, t.i., lielā, melnā telpā. Uz klona grīdas dažu akmeņu ielokā deg uguns, aplaizot uz āķa uzkarināta katla sānus un izgaismojot ogļu melnās sienas, kurās nav logu. Bieži dūmi nosedz visu telpu zem griestiem, kur uz daudzajām kārtīm un sijām žāvējas zivis, apliecinot, ka tiešām esam zvejnieku apvidū. Pēc tam dūmi pa atveri

apbružātajos dēļu griestos lēni izvirpuļo laukā. Tomēr no melnuma un dūmiem ilgi nav jācieš, jo, tikko ir tikts līdz istabas durvīm, priekšā paveras spodrums. Istaba, kurā tagad atrodamies, ir diezgan ietilpīga, lai gan visai zemiem griestiem. Grīda ir no dēļiem, logi mazi, ar četrām rūtīm, stūri pie sienas nobalsināta četrstūru krāsns vai krāsns mūris, kam trīs malas brīvas, – dīvaina – to, raugi, arī kurina no priekšnama jeb virtuves puses. Istabas pusē mūrī nav citu atveru kā vien mazs, ar ķieģeli aizdarāms caurums siltumam. Pie diviem krāsns sāniem piestiprināti soli, kuri ir tādā pašā vērtē kā pie mums uz krāsns mūrītis un uz kuriem sēž visi mājas vecīši. Nepiestiprināti soli ir visapkārt – krēslu nav daudz. Pie viena loga ir arī stelles. Varētu domāt, ka tās atvestas no Somijas – tik līdzīgas tās ir. Pie istabas iekārtojuma vēl pieder gultas, pāris sarkanu skapjgaldiņu un bērna šūpulis, kas iekarināts garā, pie griestiem piestiprinātā kārtī. Visapkārt valda tīrība un kārtība, tomēr ne tik pārsteidzoša kā dažos Somijas novados.

Tāds īsumā ir lībieša mājoklis. Tur viņš dzīvo ar sievu, bērniem un kalpiem, ja tos var atļauties. Viņa mājas dzīve ir mierīga un jauka. Ja kādā rudens vakarā tur iegriežamies, tur ir mājīgi un raisās sarunas.

Pēc vakariņām – parastākais ēdiens ir labi kartupeļi, bieži arī tā sauktā desa, jūras zivis, svaigas un kūpinātas vai sālītas, kāds dzēriens, kas izgatavots no kvasa, ieskābuša piena un miltiem, galvenajā maltītē tiek ēstas visdažādākās dārzenu un miltu zupas – mājinieki sapulcējas ap uguni mijkrēšļa darbiem. Tur kādam jālāpa tīkls vai jātaisā jauns, kāda sieviete darbojas ar zeķēm, cita vērpj stīpras auklas tīkliem. Tīklu izgatavošana ir pastāvīgs vakarēšanas darbs, un ir jau arī daudz darāmā ar tiem. Lībieši visai labprāt stāsta pasakas un dažādus gadījumus – vīri runā par kuģu avārijām un bojāeju, labiem zvejas gadiem, jūras braucieniem, svešām zemēm. Mazie no vecajiem dzird garus stāstus par zvaigznēm un mēnesi, jūras cilvēkiem, jūras ganāmpulkiem u.c. Krājumā ir arī spoku stāsti – par vilkačiem, raganu lidojumiem, velna sabiedrotajiem tiek runāts brīžos starp garajām pasakām. Vakars paiet nemanot.

Lībietis ir ģimenisks vīrs, un tā ir viena no viņa rakstura skaistākajām īpašībām. Viņš ir stiprs un drosmīgs vīrietis, kā jau īsts jūrnieks, un mīl brīvību. Par viņu pašreizējo brīvību būs jārunā atsevišķi, atainojot sociālos apstākļus. Paradumi ir vienkārši un tieši. Tomēr visādi citādi nevainojamā lībietī ir atrodams kāds netikums, kurš jau ir radījis daudz ļaunuma un joprojām rada. Tā ir tieksme pēc alkohola.

Degvīna un alus bagātīgajai lietošanai ir daudz iemeslu, un šis paradums ir dziļi iesakņojies kā Kurzemes ziemeļu piekrastē, tā arī citur Baltijas guber-

ņās, nemaz nerunājot par Krieviju. Tur lielo muižu īpašniekiem joprojām ir monopols uz degvīna un alus ražotnēm un krogiem. Un to, ka viņi rūpējas par šī visai lielā ienākumu avota uzturēšanu, apliecina tie daudzie krogi, kuru ir pārpārēm katrā vietā. Arī lībiešu ciemā krogs ir visskaistākais un lielākais nams. Gājējs, tuvojoties lielākam ciemam, jau no tālienes var redzēt lielisku balta mūra celtni. Un, kad viņš vaicā, vai tā ir mācītājmāja vai kāds cits tamlīdzīgs kungu nams, dzird atbildi, ka tas gan ir krogs. Ciema krogā vīri pavada lielāko daļu ziemas, iegriežas tur pat vasarā, kad vien ir nedaudz laika. Līdz ar to no "krūogō" [lībiešu valodā 'krogs'. – R. B.] izveidojas sabiedriskās dzīves centrs. Svētdienas vakaros tur uz dejām sapulcējas jaunieši, un tad dzīve kūsā. Tur pulcējas arī večiņas un kroplie. Jūrniekiem pa ziemu tādā dzīvē nauda arī beidzas, bet kroga saimnieks kļūst bagātāks. Dīvaini, bet atturības kustību šajās vietās nepazīst, lai gan tautas izglītības līmenis nav nemaz tik zems, kā varētu domāt, taču trūkst aizsācēju.

Nerunājot pat par tikumisko un materiālo kaitējumu, krogu dzīve, protams, ir viens no galvenajiem iemesliem tam, ka lībietim pa prātam ir laiskums un ka viņu sauc par slinku. Taču slinkums kā tāds nav bīstamākais. Raugi, pat ar cītīgu darbu ienākumi no tīrumiem daudz nepalielinās. Un jūrniekam ir nepatīkami ķerties pie zemes darbiem, ja viņš ar zveju un kuģošanu var nopelnīt daudz ātrāk nekā ar laukkopību. Šādas sūdzības dzird, kad, piemēram, ziemā lībieti ne par kādu naudu nevar piespiest uz tādiem peļņas darbiem kā meža izvešana u.c. Un tas gan ir bēdīgi, ka viņi tādējādi atstāj labu naudu čaklākajiem latviešiem un turpina dzīvot savā nabadzībā. Tomēr diez vai nu viņi ir pelnījuši, ka to sauc par tautas netikumu, kā tur dzird pieminam.¹³¹

V

"No kā lībietis dzīvo?" varbūt tiek jautāts, jo tīrumu un pļavu ir tik maz un arī citus zemes darbus viņš nedara. Uz to ir atbilde – no jūras! Jūra ir lībieša tīrums un druva, un par jūrnieku viņš ir radīts. Pats sevi viņš dēvē par laivā dzimušu un saskaņā ar amatu sevi sauc par zvejnieku vai jūrmalnieku un nekā citādi. Uz jūras viņi izaug par brašiem un drosmīgiem cilvēkiem, no jūras veltēm un jūras mēsliem viņi dzīvo, un jūras viļņos daudzi no viņiem atrod arī kapu. Pavasarī jūrmalniekiem sākas zivju un prieka laiks. Vispirms nāk mencas, tad butes, kas jūtas īpaši labi uz lībiešu jūras smilšainā bezakmeņu dibena. Ap Jēkabdienu, un parasti ar rietumvēju, ir reņģu kāрта. Tās ir trīs galvenās zivis, bet ir vēl vesels pulks citu. Zivju ķeršanai visvairāk lieto tīklus un vadus, mazāk – citus zvejas rīkus. Tomēr viņu tīkli ir mazliet lielāki, nekā tos redz šeit, Somijas iekšzemē. Tā, piemēram, tīkli reņģu zvejai

ir trīsdesmit asu gari, tīkls salikts kopā no mazākām daļām. No vairākiem gariem tīkliem atkal veido vadu. Ar mazām laiviņām, ņemot līdzī ēdienu, dodas zvejot, kad vien laiks ir labvēlīgs. Un ir neticami redzēt, ar kādu prasmi viņi aprūpē buras un tās daudzu desmitu asu garās tauvas un tīklus. Jaunās sievietes vienmēr piedalās zvejas darbos un nemaz nav sliktākas par vīriem. Bezvēja vasaras naktīs, kad loms ir vislabākais un laivām ilgi jāstāv uz vietas, līdzī tiek ņemti spēlmaņi un pēc kārtas stāstītas pasakas, tādējādi patīkami īsinot laiku.

Pēdējā laikā lomi tomēr ir būtiski samazinājušies, un no zvejošanas un zivju pārdošanas vairs nevar iztikt tik labi kā agrāk. Tā vietā vismaz austrumu, t.i., Dundagas lībiešiem par galveno iztikas līdzekļu iegūšanas veidu kļuvusi jūrniecība un kravu pārvadāšana. Uz jūras lībieši ir cieņā. Pat tālajā Sibīrijā uz kāda Ziemeļu Ledus okeāna kuģa komanda un kapteinis ir lībieši, kas strādā veiksmīgam un bagātam Sibīrijas uzņēmējam. Baltijas jūrā viņi zib vien. Daudzi no viņiem bijuši arī Somijā, un kāds stāstīja, ka kuģa avārijā nokļuvis uz mazas salas Somijas piekrastē. Daudzi ir pārcēlušies uz Ameriku. No turienes kāda dēls rakstīja uz mājām, ka viņam klājas labi un ka viņš tikai vēlas, lai viņa vecāki un visi lībieši tiktu Amerikas brīvībā. Tā daudzi ir nokļuvuši tālumā, prom no mājām, un arī tas jūtami ir samazinājis tautas skaitu. Ja visi lībieši, kas šobrīd uzturas ārzemēs, atgrieztos mājās, lībiešu tauta jūtami pieaugtu un kļūtu bagātāka. Mājās palikušie būvē kopējus kuģus un pārvadā navigācijas sezonas kravas.¹³² [..]

VI

Kāds ir stāvoklis ar lībiešu tiesībām uz zemi? Tas ir jautājums, uz ko jāatbild vispirms, ja vēlas noskaidrot patieso lībiešu situāciju. Tā kā šie apstākļi tik lielā mērā ir izveidojuši visu Baltijas guberņu iedzīvotāju īpatnējo situāciju, tad būtu nepieciešams tos aplūkot rūpīgāk.

Visa lībiešu apdzīvotā piekraste ir pakļauta divām lielām vāciešu muižām jeb lībiski "mōizō". Rietumu puses ciemi pieder Popes baronam, bet austrumu puse – Dundagas barona muižai. Muižu pakļautībā lībieši ir dzīvojuši gadu simtus jeb jau kopš tiem laikiem, kad vācieši, balstoties uz kristietību, pakļāva sev Rīgas līča zemes. No tā laika šajās zemēs sākās kungu vara un zemnieku verdzība.

Līdz šī gadsimta pirmajai pusei arī šie mūsu radu tautas brāļi, gluži tāpat kā igauņi, dzīvojuši, svešu kungu apspiesti, kā viņu vergi. Par to, kāda bijusi šī verdzība, mums stāsta daudzi vēstījumi no agrākajiem laikiem. Taču šobrīd tautām vēl jāpacieš bezspēcība un niecīgums, un tas nedzēšamais naidis pret kungiem, kas joprojām, kaut apstākļi jau mainījušies, kā lietuvēns seko

zemniekam līdz kapa malai. Lībieši par agrāko dzīvi zina stāstīt daudzus gadījumus – man prātā nāk viņu stāsti par vagariem. Tā agrāk sauca cilvēku, kas īstenoja muižkunga lēmumus. Stāstīja, ka agrāk mazus bērnus vislabāk dabūjuši pie klausīšanas, kad tos biedēja ar vagara vārdu. Māte tikai nokliedzās, ka vagars nāk, un visi bērni uzreiz slēpnī zem galdiem un soliem.

Tāpat tika stāstīts par muižas agrākā vagara un barona sarunu. Muižkungs, pasludinot spriedumu, tikai atvēris logu un uzsaucis vagaram “piecpadsmīt tam”, uz ko vagars pēc ieraduma, paklausīgi paklanoties, atbildējis: “Paldies, barona kungs.” Un ar to bija gana. Šīs anekdotes stāstu tikai tādēļ, ka vecie tās vēl skaidri atceras. Bet nu lai atstājam neizstāstītus tos tumšos mijkrešļa laikus un lai pārceļamies uz 1861. gadu.

Tolaik verdzības laiks jau 43 gadus bija dusējis savā kapā. Proti, cars Aleksandrs I ar Baltijas gubernu landtāgu piekrišanu bija izsludinājis visus zemniekus par personiski brīviem. Minētajā 1861. gadā beidzot nāca nelaiķa cara Aleksandra II ukazs par zemes īpašumiem, kas precīzāk nosaka muižnieka un zemnieka attiecības. Saskaņā ar to kungi un zemnieki kļuva neatkarīgi cits no cita, bet zeme, tāpat kā iepriekš, tomēr palika muižām. Lībieši ar šiem ukaziem no vergiem pārvērtās par rentniekiem. Zemniekiem gan ir tiesības no muižas izpirkt zemi par savām dzimtmājām, bet pirka tie, kam ir nauda. Tā nu piespiedu kārtā bija jāpaliek zem agrākā kunga un jārentē no viņa sēta ar tiem nosacījumiem, ko muižkungs uzskatīja par labiem esam.

Lībiešu pašreizējais saimnieciskais stāvoklis pilnībā balstās uz rentes līgumu, un tā nu viņi arī pašlaik lielākā vai mazākā mērā materiāli ir pakļauti muižas kunga patvaļai. Mājas, kurās viņi pašlaik dzīvo, ir smieklīgi mazas, bet rente – liela. Visiem Dundagas lībiešiem ir vienādi rentes līgumi, tikai summa mainās atkarībā no sētas lieluma. Līgumu noslēdz uz divpadsmit gadiem, un tas uzliek par pienākumu turēt labā kārtībā celtnes un zemi, bet muižkungs drīkst jebkurā laikā pārbaudīt, vai šis norādījums tiek izpildīts. Tā kā mežs ne pie vienas sētas nepieder, muižas kungs rentes līgumā paziņo, ka pārdod kokus celtniecībai un malku par noteiktām cenām. Pēc tam līgumā seko vairāki liegumi, piemēram, ka neviena sēta nedrīkst turēt vairāk par divām zvejas laivām. Tā kā jūra tajā krastā pieder muižai, tiek aizliegts zvejot ar sīkacu tīkliem. Joprojām ir aizliegts pārdot sienu, bet pārpalikušais siens, ja tāds ir, vedams uz tūrumiem utt. Kā pierādījums tam, cik ļoti muižkungs ciena savu dzimtu, līgumos ir paziņots, ka, ja šo divpadsmit gadu laikā muižkungam gadīsies nomirt, līgums viņa mantiniekiem nav saistošs.

Kad aplūko to līgumu, no kura es dažas vietas pēc atmiņas izstāstīju, uzreiz pamanāms, cik tas ir smags. Ir gadījies, ka lībietis uzcēlis jaunu dzīvojamo

māju un pircis tai kokus un akmeņus no muižas un, kad divpadsmit gadi ir pagājuši, muiža uzreiz pieprasa maksāt paaugstinātu renti. Ja lībietis nepiekrīt maksāt kādus desmit rubļus gadā vairāk, tad ārā no mājas un kādu citu vietā. Arī personisks naids ir piespiedis lībiešus atstāt mājas. Kāds rentnieks reiz slepeni nošāva stirnu un par to dabūja muižai samaksāt lielu sodu, taču līdz ar to krita nežēlastībā – un kungs ne par ko vairs nepiekrita pagarināt līgumu. Un lībietim bija jāiet savs ceļš, jo tās muižas teritorijā viņš nekur vairs nedabūja mājvietu. Starp citu, malumedniecība tur ir liels noziegums, un pāris ciemos līgumos šaujamočī ir pilnībā aizliegti.

Lībiešiem ir arī visādi citādi nodokļi, piemēram, kroņa un pagasta maksājumi. Un var teikt, ka arī no šīs puses lībiešu apstākļi nav tie labākie. "Mans nams, mana pils" – līdz tam lībiešiem vēl ir tālu.

Lai gan pašreizējie apstākļi no verdzības laikiem ir liels solis uz priekšu, burkšķēšanai iemeslu pietiek, un nav ko brīnīties, ka lībieši ir gaudušies un stipri strīdējušies ar saviem kungiem. Tam gan nav bijis citu seku kā vien tas, ka pāris desmitu saimnieku dabūja pamest savas rentes mājas un pārceļties citur. Tomēr neapmierinātība ar apstākļiem valda joprojām. Tikai jāpabrīnās, cik stūrgalvīgi viņi arvien paliek pie pārliecības, ka zemei vajadzētu piederēt viņiem pa īstam. Tagad viņu stūrgalvība atkal ir dabūjusi atbalstu, kad viņi nezina kāpēc sākuši ticēt, ka ar krievu ticības pieņemšanu viņi kļūs par zemes īpašniekiem. Tas ir vismaz viens iemesls tam, kādēļ tik plaši notikusi pāriešana pareizticībā. Kā dzirdēts, pirms diviem trim gadiem ticības maiņa šajā novadā bijusi īpaši aktīva, taču vēlāk noplakusi.

Kā zinām, luterānisms Baltijas zemēs ir valdošā ticība. Taču tur tā nav iesakņojusies tik dziļi sirdīs kā, piemēram, Somijā. Neapšaubāmi, iemesls tam lielākoties ir tā distance, kas valda starp vācu mācītājiem un tautu un par ko mēs tālāk vēl runāsim. Tad nu pirms dažiem gadiem nāca ticības maiņas laiks – un arī lībiešos sāka dzirdēt tādus prātuļojumus, ka viņi ar ķeizara ticības pieņemšanu iegūšot daudz priekšrocību uz zemi. Kronis noņemšot vāciešiem zemi, jo vācieši to ieguvuši atalgojumā par luterticības atnešanu, un atdošot to "pareizi ticošajiem" pavalstniekiem, kad nu luterāņu ticība vairs nav vajadzīga un zemes tādēļ nonāksot pie kroņa. No kurienes šādi ieskati radušies, nav zināms, taču tas gan ir skaidrs, ka tad, kad atklājās šo runu melīgums, krievu mācītāju darbs ticībai pievēršanā vairs nav tik sekmīgs kā iepriekš. Par ticības lietām esmu runājis tikai tādēļ, ka tās lielā mērā iespaidojušas prātus un novedušas lībiešus pie bēdīgiem konfliktiem, tādējādi ietekmējot arī viņu saimniecisko stāvokli.¹³³

VII

Šajā stāstījumā jau tik daudz runāts par baroniem un muižu saimniekiem, lībiešu "valdniekiem", ka lasītājs droši vien kaut ko gribētu dzirdēt arī par viņu dzīvi. Tādēļ teikšu kādu vārdu par Kurzemes baronu dzīvi, proti, kāda tā izskatās no malas. Man bija iespēja aplūkot Dundagas barona muižu. Un tā nebija nekāda mazā, bet gan trīs kārtu akmens pils. Dzirdēts, ka tāda pati, lai gan ne tik grezna, pieder arī otram baronam. Šai pilij pieder trīs draudzes un vairāki tūkstoši padoto. Arī mežus aprūpē viens virsmežzinis un divi zemāki. Taču pat šīs ziņas nespēj aprakstīt īpašuma lielumu. Pati pils, par ko ir runa, ir simtiem gadu veca un, pēc tautas nostāstiem, milžu celta. Tā atrodas maza ezera krastā, un to aptver pils aizsarggrāvji. Pati celtne ir četrstūru, tā ir trīs kārtu un ar torni katrā stūrī. Ejot uz pili, vispirms jādodas pāri aizsarggrāvja tiltam uz lielajiem vārtiem, pa kuriem iekļūst pils šaurajā iekšpagalmā – kā jau visās senajās bruņinieku pilīs. No pils telpām atzīmējama sensenā ieroču zāle, kurā glabā dižciltīgo senču dzelzs ieročus, vairogus, zobenus utt., kā arī īpašā teātra zāle, kurā reizumis, kā dzirdēju, augsto kungu izklaidei izrādes spēlē kāda no Vācijas vesta teātra trupa. Vēl pili ir kāda sena zāle, kurā spokojušies zaļā ģērba jaunavu. Par to arī lībieši zināja stāstīt garu stāstu, kā pirms simtiem gadu rūķu karalis ieradies pie toreizējā barona, lai savām kāzu svinībām lūgtu minēto zāli, atalgojumā apsolut virs zemes pacelt senlaikos nogrimušo Dāvida pili. Kāzu vakarā baronam būšot jāuzmana savi ļaudis, lai neviens nenāktu skatīties. Muižkungs tam bija piekritis un pavēlējis ļaudīm tajā vakarā iet gulēt, un zāle bija pilnībā sagatavota. Taču kāda zaļā ģērba jaunava nav varējusi nociesties un gājusi naktī palūrēt pa atslēgas caurumu. Tā kungs piesmējis rūķu pavēli. Zālē gaismas nodzisušas, svētku troksnis noklusis, un visi kāzu viesi pazuduši. Tajā pašā naktī rūķu karalis piebiedējis baronu un pieprasījis atriebties lūrētājai. Tad nu zaļā jaunava dzīva iemūrēta, un viņa tur vēl tagad spokojas – tā stāstīja.

Pils tuvumā vienā pusē ir krāšņi koki un stādījumi, otrā pusē – saimniecības ēkas un noliktavas. Aiz ezera, rūpējoties par padoto vajadzībām, darbojas muižas degvīna un alus brūzis. Arī tas saskaņā ar vispārējām bruņinieku paražām. Alus brūža tuvumā ir baznīca, bet tieši līdzās baznīcai krogs numur viens – viss pēc zemes paražām. Dižena ir barona mājvieta, un diženi viņš arī pārvietoja. Četri, pat seši zirgi priekšā karietei, uniformēti kučieri un sulaiņi uz kučiera sēdekļa – tā viņš brauc apsveicināt sev līdzīgos.

Ne tikai baroni dzīvo muižas greznībā. Arī mācītāji apliecina savu radniecību, sekojot lielajam paraugam, – kurzemnieku mācītājmāja jau arī ir maza muiža. Tā celta no akmeņiem, parku un dārzu aptverta. Parasti mācītājs dzīvo pavisam nošķirti no zemniekiem un uzskata sevi par daudz augstāku

cilvēku nekā pārējie, kas nav vācieši. Viņš padod zemniekiem roku skūpstīšanai, uz baznīcu un vizītēs pie sev līdzīgajiem brauc, izrotāties ar trim zirgiem un uniformētu kučieri. Tas vien jau rāda paradumus! Tauta tādu svešu mācītāju daudz galvā neņem. Pēc zemnieka domām, viņš ir tā paša vāciešu dzimuma, un viņš salīdzina muižkungu un mācītāju, piemēram, ar šādu izteikumu, ko man gadījās dzirdēt no kāda lībieša mutes: "Pirmais vācietis, otrais vācieša suns." Iepriekš jau minēts, kā mācītāja un zemnieku attiecības ietekmējušas ticības lietas.

Izskatās pat tā, it kā visi apstākļi būtu sazvērējušies pret lībiešu pastāvēšanu. Kā stāstījuma sākumā tika minēts, viņu skaits samazinās no dienas dienā, un, šķiet, nav īpaši tālu tas laiks, kad tiks runāts par izzudušo lībiešu tautu. Vēl palicis nepieminēts viņu izglītības stāvoklis. Taču arī tas nav glābiņš tautai, kuras valoda mirst. Tomēr iepriecinoši, ka lasīt un rakstīt prasme un vēlme pēc tās aug, lai gan mācību valoda, tāpat kā baznīcas valoda, nav viņu pašu.¹³⁴ [..]

Veine Voionmā, "Lībiešu celtnes: 1888. gada ceļojuma etnogrāfiskie pieraksti"

Kad šī darba sacerētājs, būdams doktora Ē. N. Seteles palīgs, 1888. gada rudenī par universitātes konsistorijas labvēlīgi piešķirtajiem līdzekļiem veica ceļojumu pie Kurzemes lībiešiem, viņam bija nolūks aplūkot arī turienes etnogrāfiskos apstākļus. Ceļojuma laikā tika savākts visai daudz materiālu un pierakstu. Daļēji balstoties uz tiem, autors 1891. gadā publicēja grāmatu "Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne". Tomēr lielākā daļa pierakstu joprojām nav izmantota.

Lai atlikušie pieraksti būtu izmantojami, esmu sācis tos sakārtot. Vispirms ķēros pie materiāliem par lībiešu celtnēm un uz to pamata izstrādāju šo stāstījumu.

Stāstījumu esmu sakārtojis tā, ka vispirms no savāktā materiāla esmu veidojis aprakstu par lībiešu celtnēm tādām, kādas tās ir. Pēc tam atsevišķi esmu pievienojis dažas vispārinošas un salīdzinošas piezīmes. Tās pievienoju, jo uzskatu, ka tikai tur pabijušais, ņemot vērā vispārējos vietējos apstākļus, kas bieži tieši ietekmējuši būves, var tādās izteikt.

Stāstījumu ilustrē vairāki ceļojumā tapuši zīmējumi.

Lībiešu valodas vārdu pierakstā esmu ievērojis Ē. N. Seteles doktora disertācijā "Kluziļu vēsture somu valodā" ("*Yhteissuomalaisten klusiilien historia*") lietoto sistēmu.

Pirkalā 1892. gada vasarā

Autors

I

Mūsdienu lībieši dzīvo Kurzemes ziemeļu piekrastē – apmēram 45 kilometrus garā un vienu – trīs kilometrus šaurā piekrastes joslā desmit [īstenībā divpadsmit. – R. B.] ciemos. Visi ciemi ir uzbūvēti pavisam tuvu jūrai uz tām smiltīm, ko šurp sanesusi atklātā Baltijas jūra un vēji.

Ciemi atgādina mūsu Hemes novada ciemus – tāds pats pelēks un cieši apbūvēts ir arī lībiešu ciems. Lielākajos ciemos ir pāris desmitu sētu (*kōrand*; *kārand* libR),¹³⁵ mazākajos – tikai četras piecas. Bez tam starp ciemiem redzamas arī atsevišķas viensētas.

Rietumu (Popes apgabala) lībiešu ciemi kā valodas, tā etnogrāfiskā ziņā ir saglabājušies senlaicīgāki nekā austrumu ciemi. Tādēļ mūsu stāstījums galvenokārt balstīsies uz rietumu ciemiem.

*

Lībiešu ciemam pa vidu parasti vijas ceļš. Abpus ceļa atrodas visai plašie sētu zemes gabali [sētas zeme un piesētas druviņas. – R. B.]. Celtnu izvietojums pārsvarā ir regulārs. Tuvāk ciema ceļam atrodas pagalms, kurā var iekļūt pa zemiem vārtiņiem. Pagalma vienā pusē atrodas divtelpu klēts, otrā – dzīvojamā ēka, kuras galasiena novietota pret ceļu, bet sānu siena – pret pagalmu. Pagalma dibenplānā atrodas dūmnams, kam bieži līdzās otra divtelpu klēts. Aiz tiem tad ir lopu pagalms ar staļļiem. Vēl tālāk ir pirts un tad vistālāk, īpašā apžogojumā, – rija.

Tomēr šim vispārējam būvēšanas paradumam ir arī izņēmumi. Agrāk saskaņā ar stāstīto lībiešu sētu būves atradušās daudz tuvāk cita citai – visapkārt nelielajam pagalmam. Tikai vēlākajos laikos, kad saskaņā ar ugunsdrošības noteikumiem visiem lībiešiem vajadzēja apdrošināt ēkas, ugunsbīstamās ēkas vajadzēja pārcelt tālāk. Tad apbūves gabali paplašinājās un radās vieta sakņu dārziem, kuru vieta ir vai nu dzīvojamās ēkas otrajā pusē, vai līdzās pagalmam, vai arī vēl tālāk. Tikko aprakstītie apstākļi ir tie, kas radījuši izņēmumus ierastajā ēku izvietojumā.

Dzīvojamā ēka (*jel*; [*jelmajā*]) ir svarīgākā no visām lībiešu sētas būvēm. Dzīvojamā ēka sastāv no divām daļām: no nama, kas vienlaikus ir gan virtuve, gan apkures centrs (*ōj eđđi*; [*ōjkuodā*]), un pašas dzīvojamās istabas (*tubā*).

Dzīvojamās ēkas būvēšanā un tās detaļās ir daudz vērā ņemama. Uzskatām, ka mums ir tiesības sniegt par tām sīkāku izklāstu, lai novērstu atkārtoto tālākajā stāstījumā.

Mūsu celtnē neredz nekādu akmens pamatu. Par pamatu kalpo tikai tieši uz zemes novietotie baļķi [pamatnīcas. – R. B.] (*allizt*; [*allizt pārōd*¹³⁶]), kas iegūti no masīva koka. Sienas (*sāina*) ir uzbūvētas parastajā krusta pakšu

(*tāpānd(ōks)*; *tāpān*, *tāpānd* lībR) savienojumā. Ap guļbūves logu un durvju ailām uzstāda četršķautņainus baļķus [stenderes. – R. B.] (*stēndaṛ*). Griestu sijas (*zīedōz*, *zīedōr*; *zīed* lībR) un grīdas sijas ([*pīrand zīedōd*]), kas stiepas no vienas sānu sienas līdz otrai, tāpat logus (*lāb*) izgatavo vienīgi dzīvojamai istabai. Pēdējie parasti ir pa vienam katrā istabas ārējā sienā. Namā logu nav: dienasgaismu dod vienīgi lūka (*lūk*), kas atrodas vienā no sānu sienām. Dzīvojamās ēkas durvis (*ukš*) atrodas namā, uz pagalma pusi vērstajā ēkas sānu sienā. Dzīvojamā istabā iekļūst no nama pa mazākām durvīm, kas vienmēr atrodas tuvu ēkas ieejas durvīm [sk. dzīvojamās ēkas shēmu 15. attēlā *e* un *g*]. Guļbūves augšējā daļā ir divas veselu baļķu kārtas [spārenīca. – R. B.] no tā saucamajiem paspārnes baļķiem (*kableņtš*; [*kableņtš baļk*]) un tos nostipriņošanajiem baļķiem (*krāmbaļk*). Kad vēl trīsstūrveida zelminis (*kuļ*; [*ulā*]) līdz korei no atsevišķiem baļķiem ir uzsliets tikpat augsts kā būves stāvs un uzlikts zelmiņa stiprinājuma šķērsis, ko dēvē par “gaili” (*kik*) un kas izskatās šādi, ēkai trūkst tikai jumta.

Jumtam (*katūks*) vispirms spārenīcā izcērt robus, kuros salīdzinoši cieši ievieto spāru pārus (*spōṛōd*; *pāṛōd* lībR; [*katūks pāṛōd*]). Korē spāru gali sakrustoti un liekie gali nozāģēti. Spāru apakšējā daļa nesniedzas tālāk par spārenīcu. Pēc tam no zelmiņa līdz zelminim pāri spārēm piestiprina labas kvalitātes resnas kārtis [jumta kārtis. – R. B.] (*katūks vōrdōd*; *vūordud* lībR) tādā veidā, lai pie katra zelmiņa baļķa to būtu pāris. Uz spāru un lubturu galiem izveido paspārni. Augšējo lubtura baļķi sauc par kores baļķi (*ōṛa baļkpū*; [*āṛa baļk*]). Jumtu paspārnēs līdzās spārēm spārenīcā ir iecirsti robi, kuros ievieto dīvainā izskata lubturu balstus [kabas. – R. B.] (*āṛ*; [*āṛpūd*]), t.i., apmēram pusotra metra garus stumbra gabalus, kuriem uz augšpusi vērsti aķveida gali.

Tik tālu nokļuvuši, ķeras pie pašas apjumšanas. Garos, plēstos priedes koka dēļus [lubas. – R. B.] (*lōda*; *kīšlōdad* lībR), parasti nesastiprinātus, uz jumta novieto divās joslās. Viena josla zemāk – no jumta vidus līdz paspārnei, otra augstāk – no jumta vidus līdz korei. Zemākās lubu rindas apakšmala balstās uz apakšējiem lubturiem, kas ievietoti kabu likumā. Par lubu nospiedējiem un saturētājiem virs tām liek četršķautņainus smagus baļķus [jumta slogus. – R. B.] (*ūojpū*), kas novietoti tādā pašā virzienā kā apakšā palikušie lubturi – no zelmiņa līdz zelminim. Zemākais slogs (*alli ūojpū*) nospiež paspārni un atbalstās uz kabām. Vidējais slogs (*sidāmi ūojpū*) nospiež lubu abu joslu savienojuma vietu un turklāt bieži ir augšējās lubu joslas apakšmalas balsts. Augšējie slogi (*pēļi ūojpū*) atrodas jumta korē un tāpat notur vietā lubu augšgalus korē. Ja celtne abās jumta pusēs ir vienāda, tad kopumā

ir seši slogi, no kuriem divi iet pa jumta kori, un starp tiem paliek paliela sprauga. Lai arī slogi noturētos savā vietā, starp tiem tādā pašā virzienā kā lubas ievietoti tēsti īsāki baļķi [šķērsslogi. – R. B.] (*kīelpa; alli kīelpa un pēļi kīelpa*), un tos vietā notur iegrebumi slogos. Visbeidzot pilnīgai drošībai starp slogiem tādā pašā virzienā novietoti rezerves slogi (*vōrdōd; vūordud* lībR), kas savukārt ievietoti šķērsslogos izveidotajos iegriezumos.

Tagad ēka ir zem jumta. To, kāda izskatās parasta lībiešu dzīvojamā ēka, rāda pirmais un otrais attēls [sk. 11. un 12. attēlu. – R. B.].

Dzīvojamās ēkas iekārtojumā īpaša ir krāsns (*ōj; āj* lībR). Visu lībiešu dzīvojamo ēku krāsns ir kamīna tipa. Tās vienmēr ir iebūvētas tā, ka priekšdaļa jeb pavards (*liedōg*) un krāsns mute atrodas namā, bet pati krāsns – istabā. Tātad krāsns iet cauri dzīvojamās ēkas šķērssienai [sk. ēkas plāna shēmu 15. attēlā], tomēr krāsns stāv pavisam brīva – tā nepieskaras blakussienām [ēkas garensienām. – R. B.]. Starp krāsni un blakussieni paliek brīva telpa – aizkrāsne (*ōj taggi; āj taggi* lībR). Ar retiem izņēmumiem visas ir bezdūmeņa krāsns. Krāsns izskatu kā no nama, tā istabas puses rāda trešais un ceturtais attēls [sk. 13. un 14. attēlu. – R. B.].

Nams vairāk atgādina seno dūmnamu – dzīvojamo ēku bez skursteņa.¹³⁷ Nobradātais melnais zemes pamats ir bez grīdas (*pōrand; pīrand* lībR). Nekādu griestu nav. Nama augšējo daļu piepilda daudzi baļķi un kārtis. No tām viszemāk atrodas baļķi [griestu sijas. – R. B.] (*zīedōz, zīedōr; zīedōd* lībR), kas ēkas šķērsvirzienā stiepjas no vienas sānu sienas līdz otrai un kas īstenībā ir neesošo griestu sijas. Virs tām augstāk [ēkas garensienā. – R. B.] ir rinda [vairākas rindas. – R. B.] smalkāku kāršu [vāržu. – R. B.] (*vōik; vāik* lībR), kuru gali iestiprināti jumta kabās vai spārēs, kurās iekabināti āķi (*kūok*). Šķērsām virs vārdēm atrodas kārtis un virbi (*vūordud* lībR un *vīrbad*), uz kuriem žāvēja gaļu, zivis un visu citu. Nama vidū vairāku laukakmeņu ielokā atrodas ugunsvieta [atklātais pavards. – R. B.] (*tulazūm*), pār kuru karājas kāši. Atklāto pavardu lielākoties izmanto ēdiena gatavošanai. Tomēr galvenā darbības vieta ir pie pavarda: tur vāra mazākos daudzumos, cep, mazgā traukus un veic citus ikdienas virtuves darbus. Tāpēc arī gaismas lūka ir novietota tuvu pavardam. Nama tālākajā stūrī ir maļamo akmeņu (*kivīd; kivūd*) un maļamā galda [rokas dzirnavu. – R. B.] (*kiloutš, kiloudž*) vieta.

Savā veidā arī istaba ir dūmistaba. Lielās, apgaismotās un noslēgtās krāsns [sk. 14. attēlu. – R. B.] galasienā ir caurums, ko var aizbāzt ar ķieģeļiem. Kurinot krāsni, pa to dzīvojamā istabā ielaiž siltumu [īstenībā krāsns sienās redzami dažviet Kurzemē izplatīti dobie podiņi, ko iemūrēja krāsns sildvirsmas palielināšanai. – R. B.]. Dūmu izvadišanai virs krāsns griestos ir tāda pati

lūka [aizbīdāma ar dēliti. – R. B.] (*krāpānouk; rāpānouk; riepānouk* libR) kā pie mums. Bez durvīm dzīvojamai istabai ir: sīkrūšu logi, dēļu grīda un dēļu griesti, ap krāsni stiepgas piestiprināts sols [krāšbenķis. – R. B.] – pie-mešanās vieta bezspēcīgiem večukiem un uzturamajiem, pāris lielu kāšu durvju virsmā, šūpulis, kas karājas garā, pie griestiem piestiprinātā kārtī,¹³⁸ pāris garu guļamlāvu, liels skapjgaldiņš, daži krēsli, kāda gulta un stelles. Griestiem krāsns tuvumā piestiprināti dēļi, uz kuriem tiek žāvēts apģērbs. Dēļu gali pienagloti pie griestu sijām. Arī tīklu aušanas dakša [ārķis. – R. B.], vērpjamais ratiņš un tiem piederošie īpašie rīki sastopami katrā dzīvojamā istabā. Vecmodīgu ļaužu dzīvojamās istabās reizēm vēl var redzēt skalturus, kas vakara krēslā izgaismo lībiešu ģimenes pieticīgo dzīvi.

Tāda nu ir lībiešu dzīvojamā ēka, taču to šādā vienkāršā veidā lielākoties var ieraudzīt tikai Popes pusē. Tomēr arī jaunākās un lielākās dzīvojamās ēkās var skaidri redzēt šeit izklāstīto sākotnējo veidolu. Izmainītās un paplašinātās dzīvojamo ēku aprises visbiežāk radušās tā, ka nama otrajā pusē vai arī kā sākotnējās dzīvojamās istabas turpinājums piebūvēta jauna dzīvojamā istaba un kā tās turpinājums – vēl viena vai vairākas telpas [istabas, kambari; sk. 15. attēlā *a* un *b*. – R. B.] (*kōmaṛ, kōmōr; [kāmōr]*). Līdzās tam ēkās ir ieviesti uzlabojumi: uz jumta ir īsti skursteņi (*kūoršōn, kūoršnig; skūorštīṅ* libR), lubu jumta vietā nākuši skaidu vai reizēm pat dakstiņu jumti, krusta paksi ir no-mainījies gludais paksis. Ar dēļu sienu no nama nodalīta dzīvojamās istabas priekštelpa, bet nama otrās lūkas vietā izveidotas jaunas durvis u.t.jpr. [sk. 11. un 12. attēlu, kā arī 15. attēlu].

Tagad dosimies aplūkot lībiešu ārējās telpas un saimniecības ēkas. Klētis (*āita*) pārsvarā atrodas pagalma malā tuvu dzīvojamai ēkai. Tās ir būvētas tā, lai durvis vienmēr ir vērstas uz pagalma pusi. Visas klētis ir dvīņu klētis, t.i., divas klētis vienmēr ir līdzās zem viena jumta. Durvis atrodas garākajā sienā un tik tuvu vienas otrām, ka starp tām ir tikai šķērssienu baļķa tiesa. Klēts sienā ar durvīm [..] ir lievenis [plata pažobebe, paspārne. – R. B.] (*lī-lud alli*). Tāpat durvju sienas priekšā uz zemes ir novietota apmēram divus metrus plata apaļkoku grīda; galasienu baļķu gali izvirzīti apmēram tikpat daudz uz ārpusi, un arī jumta paspārne sniedzas tikpat tālu. Pakšu un jumta konstrukcija ir tāda pati kā dzīvojamai ēkai. Klētij parasti ir arī griesti, un uz bēniņiem (*bēnig, bōnig* libR) nokļūst no klēts. Klētis tiek izmantotas tāpat kā pie mums: tur glabājas pārtika, apģērbs un citas tekstilijas, un jaunas sievietes vasarās tās izmanto par guļamvietām un kāzu kambariem.

Viena no svarīgākajām saimniecības ēkām ir dūmnams (*tulkuodā*). Tas ir gluži tāds pats kā dzīvojamās ēkas nams, trūkst vienīgi krāsns mūra.

Visbiežāk tos ceļ atsevišķi, reti sastopams paradums tos apvienot ar kādu citu celtni – ar kalvi vai pirti. Durvis mēdz būt vai nu sānu, vai gala sienās. Dūmnamā nepārtraukti darbojas lībiešu sievietes: tur brūvē alu, mazgā veļu, vasarā gatavo ēdienu utt.¹³⁹

Lībiešu pirtis (*sōna*) lielākoties arī ir atsevišķas celtnes. Visu pirtu kopējā īpašība ir mazā un vienkāršā krāsns, tāda pati kā mūsu lauku pirtiņās, un lāva. Krāsns novietojums nav noteikts, tomēr kurtuve vienmēr ir vērsta pret durvīm. Lāva bieži atrodas pie galasienas. Lāvu balsta īpašs lāvas baļķis (*[lovā baļk]*), kas parasti iet no vienas sienas līdz otrai. Lāva, starp citu, novietota visai zemu. Arī pati pirts ir visai zema un tai turklāt ir griesti, tā ka parasts vīrs pilnā augumā var pārvietoties ar grūtībām.

Šobrīd pirtis jau daudz kas uzlabojies – no lūkas izveidots mazs lodziņš, krāsns apakšdaļa uzmūrēta no ķieģeļiem vai pat izveidota pēc dzīvojamās ēkas krāsns parauga – kad pirts kurināma no ārpuses, no īpaša priekšnama. Reizēm priekšnams tiek izmantots par dūmnamu. Tādējādi no pirts un dūmnama apvienojuma radies ekvivalents dzīvojamās istabas un nama apvienojumam [pirti sk. 16. attēlā].

Stāstījuma sākumā minējām, ka lībiešu sētai ir divas daļas: pagalms ar ēkām un lopu pagalmiņš. Tā kā lopkopība lībiešiem ir visai mazattīstīta un lopus nozīmīgos daudzumos neatrast, tad arī celtnes, kas saistītas ar lopkopību, ir nokļuvušas it kā nenozīmīgo ēku klasē. Lopu mājokļi ir pielāgoti tikai ziemas apstākļiem, jo vasarā tos tur pļavu un meža ganībās. Šim nolūkam mežā ir iekārtoti īpaši vasaras aploki. Zirgu stallis ir nu reiz nepazīstama būve. Vasarā zirgus tur brīvā dabā aplokā, bet ziemā – rijas piedarbā.

Lopu pagalmā parasti ir tikai viena celtnē – stallis (*tal*).¹⁴⁰ Visbiežāk šī celtnē ir trīsdaļīga. Vidējo daļu, kam ir platas durvis un kāda nebūt grīda, izmanto siena, salmu un braucamrīku uzglabāšanai, un to sauc par “ratu stalli” [ratnīca jeb vāgūzis. – R. B.] (*vōgūz; vāgūz* lībR). Vāgūzim abās pusēs ir stallis. Tas iekārtots pavisam vienkārši: par grīdas segumu kalpo skuja, pie sienām ir no klučiem izcirstas siles, bet griestos ir lūkas, pa kurām lopiem noiet barību. Govis tomēr tur piesietas, un tādēļ tām ir sameistarotas tādas kā barotavas. Staļļa priekšā bieži ir tāds pats lievenis [plata pažobe. – R. B.] kā klētīm.

Rija (*rīj*) vienmēr ir uzcelta atsevišķi no citām sētas ēkām, visbiežāk apžogota īpašā rijas pagalmā (*[rījtarā]*). Šajos laikos rijai parasti ir divas daļas: īstā rija (*rīj*), kas ir guļbūve un piedarbs (*pīedrōb*), kas parasti celts no dēļiem [? – R. B.]. Arī rija balstās uz zemes, bez akmens pamata. Par grīdu kalpo cieti nobradāts māls [klons. – R. B.]. Griesti ir labi aizpildīti. Krāsns vienmēr

atrodas stūrī pie piedarba un rijas kopsienas. Tā stāv atstatus no sienām un ir uzmūrēta no ķieģeļiem un māla. Kurtuve vienmēr ir vērsta pret durvīm, un tās priekšā ir ar ķieģeļiem izmūrēts pusapaļš padziļinājums. Virs krāsns priekšas ir uzmūrēts augstāks "kronis" (*krūon*), krāsniņ ir viens dūmizvads (furma) (*krāpānouk; rāpānouk; riepānouk* lībR). Sērbenķi (*sērbenk*), vērbalķi (*vārbalķ*) un ārdi (*rī vōrdōd; pāṛōd* lībR) ir tādi paši kā pie mums. Piedarbā ir trīs lielas divvērtņu durvis – pa vienai katrā ārsienā. Piedarbā ar zirgiem izmīda kuļamo labību, kad tā rijā ir izžāvēta. Pēc izkulšanas labību vēta: vienmēr saskaņā ar vēja virzienu līdz galam atver divas durvis un ar garzobu grābeklim [dakšām. – R. B.] līdzīgiem darbarīkiem salmus paceļ gaisā. Turīgākās sētās bieži arī rijas otrā galā ir uzcelta piedarbam līdzīga piebūve [šķūnis. – R. B.] (*kīṅ; skīṅ* lībR). Tajā glabā kulšanai savesto labību, un uz rijas otru sienu caurbraukšanai ir izveidota durvīm līdzīga lūka [riju sk.17. attēlā].

Īpašs celtņu tips ir tīklu būdas (*būdō; [virgōd būdō]*). Tās parasti sabūvētas vienkopus ciema valguma tuvumā. Ņemot vērā to lietojumu, tās ir ietilpīgas un ar augstu jumtu. Durvis parasti atrodas garākajā sienā, kuras priekšā atkal ir tāds pats jumta pagarinājums [paspārne. – R. B.] kā klētīm. Paspārnes [jumta slīpes gala. – R. B.] aizsegā ir pāris garu kāršu, uz kurām žāvē tīklus un virves. Būdas iekšpusē no vienas galasienas līdz otrai stieejas divi balķi. Starp tiem karina tīklus un vada daļas. Pusmetra augstāk mazāku zvejas rīku glabāšanai stieejas vēl viens vai divi balķi. Tīklu būdas parasti ir labi uzbūvētas uz balķu stabiem, ar parasto lubu jumtu un krusta paksi [sk. 18. attēlu].

Pieminot vēl slikti uzmeistarotos un zemē ieraktos pagrabus (*pagrōb*), kuros lībietis glabā kartupeļus un citas saknes, kā arī žogus (*vōrdōdtarā; gulātarā* lībR¹⁴¹), kas krustu šķērsu iet pa laukiem un kas pēc izgatavošanas veida ir tādi paši kā pie mums, un akas, kas ar augstajām vindām izskatās pazīstamas, varam pabeigt lībiešu celtņu attēlojumu.

II

Tā kā lībiešu tautas celtņu aprakstā valodnieciskā puse ir jāuzlūko par visai svarīgu, kā pielikumumu iepriekšējam stāstījumam esmu sagatavojis lībiešu-somu valodas būvniecības vārdu sarakstu. Domāju, ka šis nepilnīgais saraksts izgaismos lībiešu celtņu patieso dabu.¹⁴²

āj [..] – krāsns; *āj eḏḏi* – krāsns priekša, nams; *āj taggi* – telpa aiz krāsns jeb aizkrāsne; *padādōks āj* – krāsns ar dobiem podiņiem

āitōd (dsk.) – divtelpu klēts jeb dvīņu klēts

azūm [..]; *tulazūm* – ugunsvieta, atklātais pavards

- āra* [..]; *āra baļk* – augšējais lubtura baļķis jeb kores baļķis
bōnig – bēniņi
būdō [..]; *virgōd būdō* – tīklu būda
dārouk – dūmu lūka
dēļ [..] – dēlis, pakāpiens durvju priekšā¹⁴³
jel [..] – māja, nams; *jelmaja* [..] – dzīvojamā ēka
kāmōr – kambaris, istaba, pieliekamais kambaris
kablentš; *kablentš baļk* – paspārnes baļķis (spārenīca)
kārand [..] – sēta
katūks [..] – jumts; *katūks pārōd* – spāres
kīelpad (dsk.), *allizt kīelpad* un *pēļizt kīelpad* – jumta šķērsslogi, apakšējais
 šķērsslogs un virsējais šķērsslogs
kik [..] – zelmiņa stiprinājuma šķērsis (“gailis”)
kišlōda – jumta luba
krāmbaļk – krambaļķis (spārenīca)
kuodā [..] – istaba, telpa; *ājkuodā* – nams; *tulkuodā* – dūmnams, vasaras
 virtuve
kūok [..] – kāsis, āķis
kīnduks – sliekšnis¹⁴⁴
lāb [..] – logs
lovā – pirts lāva, gulta
lovā baļk – lāvas baļķis
līedōg – pavards
lūk – lūka
matārd (dsk.) [..] – virbi (namā)
ūojpū [..] – jumta slogs; *alli*, *sidāmi*, *pēļi ūojpū* – apakšējais, vidējais, aug-
 šējais slogs
pagrōb [..] – pagrabs
pārōd – ārdis; *allizt pārōd* – pamatnīcas
pīedrōb [..] – piedarbs
pīrand – grīda
riepānouk – dūmu lūka, dūmizvads
rīj – rija; *rījtarā* – rijas pagalms
sāina [..] – siena
sērbenk [..] – sērbeņķis (ārdu sija)
skūorštiņ [..] – skurstenis
smēd [..] – kalve, smēde (lībiešu apvidū retums)
sōna – pirts

skīņ [..] – šķūnis
stēndaŗ [..] – stendere
sudmaļ – dzirnavas (lībiešu apvidū retums)
ziedōd (dsk.) [..] – sijas (griestu, grīdas, tiltu u.c.)
taļ [..] – stallis
tubā – istaba
tāpān [..] – paksis
ukš [..] – durvis
ulā – zelminis
vāgūz [..] – vāgūzis, ratnīca
vārbaļk [..] – vērbaļķis (griestu sija)
vāikōd (dsk.) [..] – vārdes namā un dūmnamā
vuorž (dsk. *vūordud*) – jumta kārtis; jumta rezerves slogi; kārtis namā un dūmnamā
ānpū – kaba

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ *Karlsson F. E. N.* Setälä vaarallisilla vesillä: Tieteellisen vallankäytön, käyttäytymisen ja perinteen analyysi. – SKS:n Toimituksia. – Vol. 765. – Helsinki: SKS, 2000. – S. 162.
- ² *Mikkola J. J.* Suomen ja suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus // *Valvoja-Aika*. – Vol. 7. – Helsinki, 1929. – S. 90.
- ³ *Halila A.* Väinö Voionmaan tutkimusmatka liiviläisten luo // *Kalevalaseuran Vuosikirja*. – Vol. 45. – Porvoo, 1965. – S. 76.
- ⁴ *E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar*. – 1888. – 11. lokakuu. – N 238; 12. lokakuu. – N 239; *E. N. S. Liiviläisten luota // Uusi Suometar*. – 1888. – 28. marraskuu. – N 279; 7. joulukuu. – N 287; 12. joulukuu. – N 291; 18. joulukuu. – N 296; 1889. – 11. tammikuu. – N 9.
- ⁵ *E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889 / Julk. L. Posti // Memoria saecularis E. N. Setälä 27.II.1964*. – SUST. – Vol. 135, 4. – Helsinki: SUS, 1964. – S. 13.
- ⁶ *Turpat*. – 15. lpp.
- ⁷ *KA, ENS, Kansio 212*.
- ⁸ *Uutisia Helsingistä // Uusi Suometar*. – 1888. – 4. syyskuu. – N 206.
- ⁹ *KA, ENS, VAY 5475*.
- ¹⁰ *E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889*. – S. 8.
- ¹¹ *E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar*. – 1888. – 11. lokakuu. – N 238.
- ¹² *Par Didriķa Didrihsona dzimtu plašāk sk.: Šuvcāne V. Didrihsonu dzimta // Līvli*. – 1997. – Nr. 4. – 22. lpp.; 1998. – Nr. 2. – 23. lpp.
- ¹³ *E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar*. – 1888. – 11. lokakuu. – N 238.
- ¹⁴ *Turpat*.

- ¹⁵ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 8.
- ¹⁶ Turpat.
- ¹⁷ Andrejs Šlēziņš.
- ¹⁸ E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar. – 1888. – 12. lokakuu. – N 239.
- ¹⁹ Turpat.
- ²⁰ Turpat.
- ²¹ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 9.
- ²² Suomen suku / Toim. A. Kannisto, E. N. Setälä, U. T. Sirelius, Y. Wichmann. – Osa 2. – Helsinki: Otava, 1928. – S. 189–192.
- ²³ *Waldhauer F.* Zur Anthropologie der Liven: Inaugural Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Medizin verfasst und mit Bewilligung Einer Hochverordneten Medicinischen Facultät der Kaiserlichen Universitaet zu Dorpat zur öffentlichen Vertheidigung bestimmt von Ferdinand Waldhauer. – Dorpat: Druck von Schnakenburg, 1879. – 47 S.
- ²⁴ E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar. – 1888. – 12. lokakuu. – N 239.
- ²⁵ Turpat.
- ²⁶ E. N. S. Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 28. marraskuu. – N 279.
- ²⁷ E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar. – 1888. – 12. lokakuu. – N 239.
- ²⁸ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 9.
- ²⁹ Turpat; E. N. S. Kirje Kuurinmaalta // Uusi Suometar. – 1888. – 12. lokakuu. – N 239.
- ³⁰ KA, ENS, Kansio 212.
- ³¹ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 14.
- ³² Turpat. – 11. lpp.
- ³³ KA, ENS, Kansio 212.
- ³⁴ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 11.
- ³⁵ Turpat. – 10. lpp.
- ³⁶ Turpat. – 11. lpp.
- ³⁷ Turpat. – 11.–14. lpp.
- ³⁸ E. N. S. Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 28. marraskuu. – N 279.
- ³⁹ KA, ENS, Kansio 212; E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 14.
- ⁴⁰ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 15.
- ⁴¹ KA, ENS, VAY 5475.
- ⁴² Vuosikertomus 2 päivänä joulukuuta 1888 // SUSA. – Vol. 6. – Helsinki: SUS, 1889. – S. 139–150.
- ⁴³ *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä / Julk. V. Kyrölä. – SUST. – Vol. 106. – Helsinki: SUS, 1953. – 530 s.
- ⁴⁴ Turpat. – 522.–530. lpp.
- ⁴⁵ KA, ENS, VAY 5375.
- ⁴⁶ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁴⁷ *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä. – S. 483–521.
- ⁴⁸ Turpat. – 529., 530. lpp.

- ⁴⁹ KA, ENS, VAY 5375; E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 16.
- ⁵⁰ KA, ENS, VAY 5375.
- ⁵¹ KA, ENS, VAY 5375.
- ⁵² *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 14.
- ⁵³ KA, ENS, VAY 5375.
- ⁵⁴ KA, ENS, VAY 5475.
- ⁵⁵ KA, ENS, VAY 5201.
- ⁵⁶ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁵⁷ Latvijas jūrniecības vēsture: 1850–1950. – Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1998. – 260. lpp.
- ⁵⁸ KA, ENS, VAY 5201.
- ⁵⁹ KA, ENS, VAY 5201.
- ⁶⁰ KA, ENS, VAY 5201.
- ⁶¹ KA, ENS, VAY 5475.
- ⁶² KA, ENS, VAY 5201.
- ⁶³ KA, ENS, VAY 5475.
- ⁶⁴ KA, ENS, VAY 5201.
- ⁶⁵ MV KA, SUK 126:25.
- ⁶⁶ MV KA, SUK 126:22; SUK 126:6.
- ⁶⁷ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁶⁸ *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 527.
- ⁶⁹ Turpat.
- ⁷⁰ MV KA, SUK 126:22.
- ⁷¹ MV KA, SUK 126:25.
- ⁷² KA, ENS, Kansio 212.
- ⁷³ *Šuvcāne V. Emīla Nestora Seteles ekspedīcijas pie lībiešiem // Lībiešu gadagrāmata = Līvlist āiga-strōntōz / Sast. G. Blumberga.* – Mazirbe: Līvōd rānda; Līvō kultūr sidām, 1998. – 160. lpp.
- ⁷⁴ *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 378, 379, 528.
- ⁷⁵ KA, ENS, 212.
- ⁷⁶ *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 391; MV KA, SUK 126:63.
- ⁷⁷ *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 179, 181, 207, 218, 245, 526, 527.
- ⁷⁸ KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 94, 526.
- ⁷⁹ KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 381, 529.
- ⁸⁰ KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 89, 526.
- ⁸¹ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁸² MV KA, SUK 126:154; KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 100–114, 526.
- ⁸³ KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 66, 526.
- ⁸⁴ MV KA, SUK 126:132; KA, ENS, Kansio 212; *Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä.* – S. 96, 526.

- ⁸⁵ *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä.
- ⁸⁶ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁸⁷ *Setälä E.* A lív nép és nyelve // Nyelvtudományi Közlemények. – Vol. 21. – Budapest, 1887–1890. – S. 241–264.
- ⁸⁸ Turpat. – 241. lpp.
- ⁸⁹ A Magyar etnológia válogatott bibliográfiája = A Selected Bibliography of Hungarian Ethnology / Comp. by Z. Kovács, M. Sárkány, G. Vargyas. – Occasional Papers in Anthropology. – 3. – Budapest: Ethnographical Institute of the Hungarian Academy of Sciences, 1991. – P. 87.
- ⁹⁰ *Setälä E.* Lív nyelvmutatvány // Nyelvtudományi Közlemények. – Vol. 21. – Budapest, 1887–1890. – S. 265–273.
- ⁹¹ Turpat. – 265. lpp.
- ⁹² *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä. – S. 303–307.
- ⁹³ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 12. joulukuu. – N 291.
- ⁹⁴ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁹⁵ Püva Matteus Evangelium liibiški. – Pehterburg, 1880.
- ⁹⁶ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 18. joulukuu. – N 296.
- ⁹⁷ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 12. joulukuu. – N 291.
- ⁹⁸ Turpat.
- ⁹⁹ Turpat.
- ¹⁰⁰ Turpat.
- ¹⁰¹ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 18. joulukuu. – N 296.
- ¹⁰² *Setälä E. N.* Näytteitä liivin kielestä. – S. 396–455.
- ¹⁰³ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1889. – 11. tammikuu. – N 9.
- ¹⁰⁴ *Šuvcāne V.* Stāsts par veco Princi // Līvli. – 1996. – Nr. 11/12. – 3. lpp.
- ¹⁰⁵ Turpat.
- ¹⁰⁶ SKS KA, Mf. Tanska 1a.
- ¹⁰⁷ SKS KA, Mf. Tanska 1a.
- ¹⁰⁸ SKS KA, 415:19:34a.
- ¹⁰⁹ SKS KA, 415:19:39.
- ¹¹⁰ *Halila A.* Väinö Voionmaa. – Helsinki: Tammi, 1969. – S. 24; *Halila A.* Väinö Voionmaan tutkimusmatka liiviläisten luo // Kalevalaseuran Vuosikirja. – Vol. 45. – Porvoo, 1965. – S. 77.
- ¹¹¹ *Halila A.* Väinö Voionmaan tutkimusmatka .. – S. 83.
- ¹¹² *E. N. Setälän* kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 14.
- ¹¹³ *Alho V.* Liivin kansa, sen entisyys ja nykyisyys. – Jyväskylä, 1891. – 60 s.; *Wallin V.* Liiviläisten rakennukset: Kansantieteellisiä muistiinpanoja, v. 1888 tehdyllä matkalla. – Vähäisiä kirjelmä. – Vol. 18. – Helsinki: SKS, 1893. – 8 kuvat, 24 s.
- ¹¹⁴ [*Wallin V.*] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 18. tammikuu. – N 6; 25. tammikuu. – N 8; 1. helmikuu. – N 10; 5. helmikuu. – N 11; 8. helmikuu. – N 12.
- ¹¹⁵ *Alho V.* Liivin kansa, sen entisyys ja nykyisyys. – S. 32–45.

- ¹¹⁶ E. N. S. Liiviläisten luota // Uusi Suometar ..
- ¹¹⁷ Alho V. Lībiešu tauta, tās pagātne un tagadne // Līvli. – 1992. – Nr. 1–5; 1993. – Nr. 1–5.
- ¹¹⁸ Wallin V. Liiviläisten rakennukset: Kansantieteellisiä muistiinpanoja, v. 1888 tehdyllä matkalla. – Vähäisiä kirjelmiä. – Vol. 18. – Helsinki: SKS, 1893. – 8 kuvat, 24 s.
- ¹¹⁹ Turpat. – 3. lpp.; SKS KA, Vir. 86:128.
- ¹²⁰ E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta, 1888–1889. – S. 10.
- ¹²¹ KM, SU, Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijas lībiešu priekšmetu katalogs.
- ¹²² KA, VV, Kansio 1.
- ¹²³ SKS KA, Mf. Tanska 1a.
- ¹²⁴ [Wallin V.] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 18. tammikuu. – N 6.
- ¹²⁵ Somu valodā *suo*, lībiešu valodā *sūo*.
- ¹²⁶ Somu valodā *puu*, lībiešu valodā *pū*.
- ¹²⁷ Somu valodā *silmä*, lībiešu valodā *silma*.
- ¹²⁸ Deguns – *nenä* somu valodā, *nanā* lībiešu valodā.
- ¹²⁹ Auss – *korva* somu valodā, *kūora* lībiešu valodā.
- ¹³⁰ Mežs – *metsä* somu valodā, *mōtsā* lībiešu valodā.
- ¹³¹ [Wallin V.] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 25. tammikuu. – N 8.
- ¹³² [Wallin V.] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 1. helmikuu. – N 10.
- ¹³³ [Wallin V.] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 5. helmikuu. – N 11.
- ¹³⁴ [Wallin V.] Yhtä ja toista liiviläisistä // Hämeen Sanomat. – 1889. – 8. helmikuu. – N 12.
- ¹³⁵ Veines Voionmä darbā lietotie lībiešu valodas vārdi tulkojumā doti mūsdienu lībiešu literārās valodas rakstībā, pamatojoties uz Lauri Ketunena sastādīto lībiešu-vācu valodas vārdnīcu. Tā kā autors aprakstu veidojis, balstoties uz redzēto lībiešu valodas rietumu izloksnes teritorijā, tad viņš lieto rietumlībiešu izloksnes variantu, kas bieži atšķiras no austrumu izloksnes. Tādos gadījumos pie rietumu izloksnes vārda ir norāde “libR”. Kvadrātiekvāš Voionmä dotais lībiešu nosaukums likts tad, ja Ketunena vārdnīcā tas nav minēts.
- ¹³⁶ Pēc Lauri Ketunena vārdnīcas *allizt* ir ‘pamatnīca’, bet *pārōd* rietumlībiešu izloksnē ir ‘spāres’.
- ¹³⁷ *Savupirtti* – somu valodā.
- ¹³⁸ Tāds pašus šūpuļus vietām lieto arī Austrumsomijā, kur tos sauc par *vitmit*. – “Pie griestiem kārti ievieto sviru, pie tās – virves, bet virvēs – mazu grozu. Grozā izveido gultiņu, un tā šūpulis ir gatavs. Zem groza ir īss virves gabals un tajā – cilpa. Kustinot cilpu ar kāju, bērns tiek šūpots uz augšu un uz leju.” (*Suojärvi*.) – Veines Voionmä piezīme.
- ¹³⁹ Tomēr galveno – zivju kūpināšanu – Veine Voionmä šajā uzskaitījumā nepiemin.
- ¹⁴⁰ Kurzemē lopu novietnes sauca par stalliem neatkarīgi no tā, vai tajos turēja govīs, zirgus, cūkas u.c.
- ¹⁴¹ Pēc Lauri Ketunena vārdnīcas šie vārdi apzīmē sklandu žogu.
- ¹⁴² Autors dažiem lībiešu vārdiem iekavās licis tuvākās atbilstmes citās valodās, un tulkojumā tās izlaistas. Tāpat nav dotas vārdu nozīmes somu valodā. Jāņem arī vērā, ka vārdu sarakstā saglabāts autora piedāvātais lībiešu valodas rietumu izloksnes variants.
- ¹⁴³ Lībiešu valodas austrumu izloksnē dēlis ir *lōda*.
- ¹⁴⁴ Lībiešu valodas austrumu izloksnē sliekšnis ir *kīndōks*.

1905. gada ekspedīcija pie Vidzemes lībiešiem

1905. gada augusta beigās un septembra sākumā Ēmils Nestors Setele apmeklēja Vidzemi, lai mēģinātu tur vēl atrast lībiešu valodā runājošas personas.¹ Par šo ceļojumu un tā rezultātiem atrodams visai maz publikāciju – savos pētījumos šim jautājumam dažos teikumos pieskārušies igauņu valodnieks Eduards Vēri² un latviešu valodnieki Marta Rudzīte un Tenu Karma.³ Pa visiem kopā viņi izmantojuši tos publicētos avotus, kas pašlaik par šo tēmu apzināti, t.i., pirmkārt, latviešu etnogrāfa Matīsa Siliņa rakstu "Lībiešu atliekas Vidzemē",⁴ otrkārt, igauņu folklorista Oskara Kallasa rakstu "Vai Vidzemē vēl runā lībiski?"⁵ un, treškārt, Seteles līdzbraucēja – tolaik studenta, vēlāk igauņu teologa Johana Kepa atmiņas par šo braucienu "Meklējot pēdējo Vidzemes lībieti".⁶ Diemžēl Setele ziņojumu par ekspedīcijas norisi un rezultātiem tā arī nepublicēja, lai gan Somugru biedrības rakstos tāds tika solīts.⁷

Matīss Siliņš rakstīja, ka Limbažu apkaimē sastapis sešdesmit gadus vecu zemnieku Brenci Miklāvu, kurš apgalvojis, ka vēl protot lībiešu valodu un ka viņš tāds neesot vienīgais. Siliņa publikācijā minētais pēc aptuveni desmit gadiem ar Jāņa Endzelīna starpniecību, kurš tolaik bija salīdzināmās valodniecības privātdocents Tartu universitātē, atrada dzirdīgas ausis Oskara Kallasa personā. Izmantojot viņam pieejamos avotus, kuri varētu sniegt ziņas par Vidzemes lībiešu valodā runājošajiem, 1905. gadā Kallass publiskoja iegūtos rezultātus kā Somijā, tā Igaunijā. Ziņojuma kodols ir Siliņa 1905. gada 5. februārī (pēc vecā stila) Kallasam rakstītā vēstule, kas tapusi kā atbilde uz Kallasa vaicājumu, vai Siliņam kas zināms par Vidzemē dzīvojošajiem lībiešiem.

Tajā Matīss Siliņš izstāstīja, kā pirms desmit gadiem ticies ar Limbažu Mazgribuļu sētas īpašnieku Brenci Miklāvu, kurš viņam nosaucis dažādus lībiešu valodas vārdus, arī tādus, ko Siliņš vēlāk nav atradis Šēgrēna-Vīdemaņa vārdnīcā. Par to, vai Miklāvs vēl ir dzīvs, viņam ziņu neesot. Siliņš vēstulē sniedza vēl kādu pavedienu, kur varētu būt meklējami Vidzemes lībieši. Šīs ziņas viņš dabūjis no Rūstužu (*Rüssel*) draudzes skolas palīgskolotāja, kura uzvārdu vairs neatceras, – proti, skolotājs stāstījis, ka gan Rūstužu, gan arī Limbažu apkaimē bez Mazgribuļu sētas iemītniekiem ir ļaudis, kuri saprot un runā lībiski. Vēstules noslēgumā Siliņš Kallasam ieteica pēc tuvākām ziņām vērsties pie Rūstužu virsskolotāja Grīnberga (*Grünberg*), kas tur varbūt vēl strādā. Siliņa vēstuli Kallass papildinājis ar nostāstiem par dažām citām Vidzemes lībiešu valodu runājošām personām.

Johana Kepa piezīmes par Vidzemes lībiešu meklēšanu pirmo reizi publicētas tikai 30 gadu pēc paša brauciena. Iemesls tam, kā rakstija Keps, bija Ēmila Nestora Seteles nodoms pašam rakstīt zinātnisku ziņojumu par ekspedīcijas rezultātiem. Tā kā vēl 20 gadu pēc brauciena šāda publikācija nebija parādījusies, Keps izdevības gadījumā painteresējies, vai Setele vēl grasās to publicēt. Tā kā atbilde bijusi noliedzoša, jo ekspedīcijas rezultātiem neesot zinātniskas nozīmes, Keps ķēries pie darba. Jāatzīmē, ka publikācija Igaunijas laikrakstā "*Postimees*" parādījās jau pēc Seteles nāves. No Kepa atmiņām uzzinām, kā viņš kļuvis par Seteles līdzbraucēju un kā norisējusi ekspedīcija. Diemžēl Keps nevienu no atrastajiem iespējamiem lībiešiem nenosauca vārdā.

Minētos publicētos avotus papildina Somijas Nacionālā arhīva Ēmila Nestora Seteles kolekcijā atrodamie dokumenti: Rūstužu skolotāja A. Mežgaiļa 1905. gada 7. augusta vēstule Setelem, Seteles piezīmes par sastaptajiem lībiešu izcelsmes ļaudīm, Brenča Miklāva sniegto iespējamo lībiešu valodas vārdu saraksts⁸ un Oskara Kallasa 1905. gada 9. jūnija (pēc vecā stila) vēstule Setelem.⁹

Ēmils Nestors Setele par Vidzemes lībiešiem bija interesējies jau 1888. gada ekspedīcijā – vismaz viņš nebija aizmirsis kādas personas Ventspilī stāstīto, ka Ainažu apkaimē vēl dzīvojot daži veci lībieši.¹⁰ Tomēr, šķiet, Setele šo ziņu neuztvēra pārāk nopietni, jo, balstoties uz Ferdinanda Johana Vīdemaņa sniegtajām ziņām, uzskatīja, ka visi Vidzemes lībieši jau ir pārlatviskojušies. Pārskatīt šo uzskatu viņu vedināja Kallasa ziņojums, kas bija iesniegts publicēšanai Seteles rediģētajā izdevumā "*Finnisch-ugrischen Forschungen*". To droši ļauj apgalvot Seteles amats minētajā izdevumā – pat ja Kallasa ziņojums, plānojot ekspedīciju, vēl nebija publicēts, Setele ar to noteikti bija iepazinies.

To apliecina arī tas, ka Setele par nodomu doties Vidzemes lībiešu ekspedīcijā un lūgumu sameklēt kādu Tartu universitātes studentu latvieti, kas viņu kā tulks varētu pavadīt šajā ekspedīcijā, bija rakstījis tieši Kallasam. Kad Kallass saņēma Seteles vēstuli, studenti jau bija devušies vasaras brīvdienās, tāpēc Kallass ieteica igauni Jānu Sarvu (*Sarw*), matemātikas studentu, kurš prot arī latviski un dzīvo Alūksnes apkaimē. Vēl viņš ieteica Cēsīs dzīvojošo Albīnu Bertholdu: "Cēsīs ir A. Bertholda kungs (nav citas adreses), Kurzemes lībietis, runā lībiski un, protams, latviski. Viņš daudzus gadus ir meklējis – velti – Vidzemes lībiešu pēdas [..]. Varbūt viņš dotos Tev līdzi? Viņš man rakstīja krieviski, droši vien prot arī vāciski. Varbūt viņš Tev varētu ieteikt kādu latviešu studentu? Bet: J. Sarvs labi runā krieviski, taču slikti vāciski. Varbūt tas Tevi traucēs?"¹¹

Par Seteles pavadoni tomēr kļuva cits latviešu valodu protošs igauņu students Johans Keps (1874–1970), kurš studēja teoloģiju. Studijas viņš beidza 1906. gadā, vēlāk kļuva par Tartu universitātes teoloģijas profesoru, prorektoru un rektoru (1916.–1939. g. un 1941.–1944. g.). 1929. gadā ievēlēts arī par Latvijas Universitātes goda doktoru. No 1939. līdz 1944. gadam viņš bija Igaunijas evaņģēliski luteriskās baznīcas bīskaps. 1944. gadā emigrēja uz Zviedriju, kur arī mira.¹² Latviešu valodu Keps bija iemācījies bērnībā, dzīvojot Ērgemes pagasta Turnas muižā.¹³ Diemžēl ne Keps, ne Seteles piezīmēs nav atrodamas ziņas par to, kā sākās viņu sadarbība. Zināms tikai tas, ka viņi laikā no 26. līdz 28. augustam satikās Tartu, lai 29. augustā dotos uz Valmieru.¹⁴

Šķiet, ka aptuveni nedēļu ilgušai¹⁵ lībiešu meklēšanas ekspedīcijai Ēmils Nestors Setele bija sagatavojies labāk nekā iepriekšējai. Setelem bija ieteikuma vēstules no Helsinku universitātes un Krievijas Zinātņu akadēmijas,¹⁶ un viņš bija sazinājies ar Salacas draudzes mācītāju Karlu Šlauu un Rūstužu skolotāju. Mācītājam Setele bija paziņojis par iecerēto braucienu un lūdzis sagatavot sarakstu ar Salacas draudzē dzīvojošām lībiešu ģimenēm.¹⁷ Uz Rūstužiem sūtīto vēstuli viņš bija adresējis Matīsa Siliņa minētajam Grīnbergam, taču atbildi saņēma no A. Mežgaiļa. Viņš rakstīja, ka Brencis Miklāvs joprojām dzīvojot Limbažu Mazgribuļos, ka ir možs, bet lībiešu valodu runājot ļoti reti, jo acīmredzot esot pēdējais dzīvais lībietis un tādēļ nevar atrast nevienu cilvēku, ar ko dalīties pārdomās lībiešu valodā.¹⁸ To, ka ekspedīcija bija plānota jau ilgāku laiku, apliecina laikrakstā "Postimees" 15. augustā (pēc vecā stila) publicētā ziņa, ka profesors Setele, par kura nodomiem meklēt Vidzemes lībiešus ziņots jau pavasarī, vasaru tomēr pavadījis Somijā, bet nu beidzot ir devies ceļā.¹⁹

Tā kā Rūstužu skolotājs Mežgailis neko nerakstīja par citiem iespējamajiem lībiešiem un Seteles dokumentos nav piezīmju, ka viņam šādas ziņas pirms ekspedīcijas būtu snieguši citi informētāji, skaidrs, kādēļ Setele meklējumus bija nolēmis sākt no vienīgā droši zināmā lībieša Brenča Miklāva.²⁰ Setele, Valmierā pieteicies aprīņa priekšniekam, tūlīt devās uz Limbažiem, kur vienīgajā viesu mājā mēģināja ko tuvāk noskaidrot par Miklāvu. Izrādījās, ka šis apmēram 70 gadu vecais vīrs Limbažos ir labi pazīstams – alkohola reibumā mēdzot runāt citiem nesaprotamā mēlē, un viņa meita dzīvojot pilsētā. No meitas Setele savukārt uzzināja, ka Miklāvs, kā pats apgalvojot, tiešām protot kādu svešu valodu, ko bērniem neesot mācījis, bet reizumis, it īpaši kunga prātā, uzrunājot mazbērnus, lieto izteicienus svešā valodā.²¹

Nākamajā dienā Setele ar Kepu devās uz Mazgribuļiem, lai satiktu Miklāvu, kurš arī klātienē apgalvoja, ka protot lībiešu valodu, tomēr nevēlējās atklāt savu prasmi. Viņš stāstīja, ka Rīgā kādā naktsmītnē reiz satīcis Kurzemes lībieti, ar kuru runājuši lībiski. Šis ziņas tā iepriecināja Seteli, ka viņš, vēl nepārbaudot vīra lībiešu valodas zināšanas, atzinis ceļojumu par izdevušos.²² Diemžēl jau nākamajā dienā Setelem vajadzēja vilties – izrādījās, ka Brencis Miklāvs nerunā vis lībiski, bet gan kādā žargonā. Piemērs tā saucamajai Miklāva lībiešu valodai ir skaitļa vārdi, ko Setele pierakstīja 31. augustā (salīdzinājumam iekavās dots Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcā dotais Vidzemes lībiešu valodas variants): viens – *enk* (*juks/jukš*), divi – *ank* (*kaks*), trīs – *drenk* (*kolm*), četri – *ankra* (*nelā*), pieci – *fimkanda* (*vīs*), seši – *žekun* (*kūs*), septiņi – *zipkunda* (*seis*), astoņi – *akonka* (*kādīks*), deviņi – *devit'šu* (*üüdiiks*) un desmit – *dipt'šu* (*ķum/t'um*).²³ Jāatzīst, ka arī pārējiem Miklāva sniegtajiem vārdiem nav ne mazākās līdzības ar Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcā minēto.

Tenu Karma gan izteicis minējumu, ka Miklāvs varbūt arī ir pratis lībiešu valodu, bet, ņemot vērā toreizējos nemierīgos apstākļus, "vairījās no vietējo mācītāju un muižnieku vajātās lībiešu valodas runāšanas aiz piesardzības un neuzticēšanās svešiniekiem"²⁴. To, ka vietējie iedzīvotāji neuzticējās svešiniekiem, apliecina arī Johana Kepa ceļojuma piezīmes. Īpaši spilgti tas izpaužas saskarsmē ar Miklāva sievu, kura vīram nav vēlējusi runāt ar Seteli un liegusi ceļotājiem arī naktsmājas. Valodas paraugus viņiem izdevās iegūt tikai ar viltu – palīdzēja netālo ūdensdzirnavu saimnieks Krūze.²⁵ Dzirnavnīeks, kurš tekoši runājis krieviski, viņus gan izmitināja, gan nākamajā rītā uzaicināja kaimiņu Miklāvu uz degvīna glāzi, tā dodot Setelem iespēju plašāk iztaujāt domājamo lībieti. Keps atmiņās raksta, ka Setele Miklāvu uzrunājis lībiski (domājams, Kurzemes lībiešu valodā), uz ko viņš arī atbildējis kādā svešā valodā. Kad Setele sapratis, ka sarunas biedrs viņu nesaprot, ar Kepa starpniecību iztaujāšanu tālāk veicis latviešu valodā un galīgi pārliecinājies, ka Miklāvs nerunā lībiski.²⁶

Par Miklāvu Setele atzinis, ka: 1) viņš ekspedīcijas laikā bijis 73 gadus vecs, 2) dzimis Mazgribuļu mājās, 3) apgalvojis, ka viņa vecāki bijuši lībieši un savā starpā runājuši valodā, kuras piemērus viņš minējis Setelem.²⁷

Tajā pašā dienā Ēmils Nestors Setele devās pie Salacas mācītāja Karla Šlaua. Mācītājs ceļotājiem deva naktsmājas un iepriekš sagatavoto sarakstu ar iespējamo lībiešu sētām (sarakstu Seteles 1905. gada Vidzemes lībiešu meklēšanas ekspedīcijas materiālos neizdevās atrast), ko viņi nākamajā dienā, 1. augustā, arī apmeklēja.²⁸ Pēc Seteles pierakstiem redzams, ar kādiem cilvēkiem viņš runājis. Jāatzīmē, ka Seteles pieraksti ir visai haotiski – tajos,

kā noprotams pēc satura un pieraksta valodas (vācu un somu), jauktā secībā pierakstītas ziņas, kas iegūtas, pirmkārt, iztaujājot iespējamos lībiešus un, otrkārt, izmantojot citus avotus – mācītāja Šlaua teikto un, šķiet, arī Siliņa dotumus.

Salacgrīvā (*Salismünde*) Setelem bijuši divi teicēji. Pirmkārt, 70 gadu vecais Pētersons (*Peterson*), kura dzimtā vieta ir Svētciems (*Neu-Salis*) un kura vectēvs runāja lībiski. Pēc viņa ziņām, lībiešu valodas vārdus zināja arī tā sauktā pēdējā Vidzemes lībieša Gusta Bisnieka²⁹ vedekla un Pētersona māte. Otrkārt, 65 gadus vecais bijušais dzirnavnieks Roberts Dreslers (*Robert Dressler*) apgalvoja, ka viņa tēvs Kristians Dreslers (*Kristian Dressler*), kurš mira pēc Bisnieka 75 gadu vecumā, nedaudz prata lībiski un sarunājās ar Bisnieku lībiski, kad nav vēlējies, lai citi viņus saprot. Roberta Dreslera tēvs strādāja par dārznieku Svētciema (*Neu-Salis*) muižā, vēlāk bija rentnieks Annas pusmuižā (*Annendorf*) netālu no Vecsalacas (*Alt-Salis*). Tēva miršanas brīdī teicējs bija vecāks par 28 un jaunāks par 40 gadiem.

Ainažos (*Haynasch*) 55 gadus vecais *Unt* sētā dzīvojošais Mārtiņš Lielmežs (*Mahrtiņš Leelmehchs*) stāstīja, ka viņa vectēva tēvs dzīvoja *Sapat* sētā un runāja lībiski. Tā teicis Lielmeža vectēvs, kurš arī pats esot runājis lībiski. Šīs ziņas Setele pārbaudīja pie jūrskolas direktora Nikolaja Raudsepa (*Nikolai Raudsepp*), kurš Ainažos nodzīvoja 44 gadus. Pēc viņa domām, ziņa par Lielmeža vectēva lībiešu valodas prasmi būšot nepareiza. Setele iztaujāja arī skolotāju E. Grantu (*Edw. Grant*), kurš Ainažos dzīvojot 21 gadu. Par iespējamajiem lībiešiem viņš neko nezināja, bet bija dzirdējis runas par *Sapat* sētas iemītniekiem lībiešiem.

No Seteles pierakstiem nekļūst skaidrs, vai viņš lībiešus meklējis arī Kuivižos (*Kuiwisch*). Zem Kuivižu nosaukuma viņa piezīmēs minēts Ansis Mārtiņsons (*Anzis Mahrkinson*), tomēr ziņas par viņu sniegtas vācu valodā. Tas vedina domāt, ka informāciju Setele varēja iegūt arī no mācītāja Šlaua. Septiņdesmit septiņus gadus vecais Vecsalacā (*Alt-Salis*) dzimušais Mārtiņsons bija akls. Viņa vecāmāte ir Gusta Bisnieka māsa, kuras brālis bija uzraugs (*Stahrasts, Aufseher*) Svētciema muižā un mira pirmais. Gusta Bisnieka sieva arī bijusi lībiete, un viņi sarunājušies lībiski. Sieva nomirusi agrāk par vīru, tādēļ Bisniekam pēc viņas nāves nav bijis neviena, ar ko sarunāties lībiski.³⁰

Par Ēmila Nestora Seteles 1905. gada Vidzemes lībiešu ekspedīciju un tās rezultātiem izdarāmi šādi secinājumi.

Pirmkārt, Setele Vidzemes lībiešu valodas runātājus meklēja tikai divas dienas. Tas nozīmē, ka meklējumi nebūt nav ietvēruši visas lībiešu vai viņu pēcteču apdzīvotās sētas. Vienu dienu viņš veltīja, lai noskaidrotu, ka

Limbažu apkaimes zemnieka Brenča Miklāva runātā svešā valoda nav lībiešu, bet gan kāds žargons. Otrajā dienā pēc Salacas mācītāja Karla Šlaua sastādītā iespējamo lībiešu vai viņu pēcteču apdzīvoto sētu saraksta, domājams, pārbaudīja tikai dažas no tām, kurās lībiski runājošas personas neatrada. Tā kā par pēdējo Vidzemes lībiešu valodas runātāju uzskatītais Gusts Bisnieks pēc Šlaua ziņām miris 1868. gadā, Setele izdarīja secinājumu, ka pēdējie valodu zinošie ļaudis miruši aptuveni pirms 40 gadiem,³¹ t.i., ap 1865. gadu. Jāpiebilst, ka šis arī ir vienīgais ekspedīcijā iegūtais dotums, ko Setele vienā teikumā pēc tās publiskoja. Ņemot vērā pašlaik izpētītos avotus, ar piesardzību šim secinājumam var piekrist. Tātad Vidzemes lībiešu valodas asimilācijas process, iespējams, noslēdzās 19. gs. 60. gados.

Otrkārt, pēc Seteles pierakstiem redzams, ka tās paaudzes cilvēki, kas Andersa Jūhana Šēgrēna 1846. gada ekspedīcijas rezultātos minēti kā valodu runājoši (pēc Saulveža Cimermaņa domām, tie bijuši Svētcieņa pagasta vidējās un vecākās paaudzes cilvēki, kuru lielākā daļa mirusi 19. gs. 40. gadu otrajā pusē un 50. gados, bet kuriem palikuši bērni spēka gados un citi radnieki³²), saviem pēctečiem vairs nav mācījuši lībiešu valodu. 20. gadsimta sākumā starp vecākās paaudzes lībiešu pēctečiem vēl bija saglabājušās atmiņas par valodas runātājiem, varbūt kāds vārds, bet ne pati valoda.

Treškārt, tā kā Setele interesējās tikai par valodas runātājiem, viņš nav pierakstījis ziņas, kas ļautu izdarīt secinājumus par Vidzemes lībiešu pēcteču etnisko pašapziņu.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Forschungsreisen // FUF. – Vol. 5. – Helsingfors; Leipzig, 1905. – S. 180.

² Vääri E. Liivi keele uurimise ajaloost // ESA. – Vol. 5. – Tallinn: Eesti riiklik kirjastus, 1959. – Lk. 210; Vääri E. Liiviläiset ja liivin kieli // Itämerensuomalaiset: Heimokansojen historia ja kohtaloita / Toim. M. Jokipii. – Jyväskylä: Atena, 1995. – S. 135, 136.

³ Rudzīte M., Karma T. Millal oli Liivimaal veel kuulda liivi keelt? // Congressus tertius internationalis fenno-ugristarum Tallinnae habitus 17.–23. VIII 1970. Pars I Acta linguistica / Ad. A. R. Hausenberg, A. Kährlik. – Tallinn: Valgus, 1975. – Lk. 354, 355; Karma T. Millal oli Liivimaal veel kuulda liivi keelt? // Livli. – 1993. – Nr. 5. – 10. lpp.

⁴ [Silinš M.] Lībiešu atliekas Vidzemē // Atbalss: Kalendāris 1895. gadam. – Rīga, 1894.

⁵ Kallas O. Spricht man in Livland noch livisch? // Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen. – Vol. 4. – Helsinki; Leipzig, 1904–1905. – S. 61–65; Kallas O. Spricht man in Livland noch livisch? // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1905. – Dorpat, 1906. – S. 63–67.

- ⁶ *Kõpp J.* Viimast Liivimaa liivlast otsimas: Mälestusi prof. E. N. Setälä surma puhul // Postimees. – 1935. – 19. veebruar; 20. veebruar; 21. veebruar; *Kõpp J.* Viimset Liivimaa liivlast otsimas // *Kõpp J.* Mälestuste radadel. – Tallinn: Eesti Raamat, 1991. – 2. trükk. – II k. – Lk. 109–119.
- ⁷ Forschungsreisen // FUF. – Vol. 5. – S. 180.
- ⁸ KA, ENS, Kansio 212.
- ⁹ KA, ENS, VAY 5269.
- ¹⁰ *E. N. S.* Liiviläisten luota // Uusi Suometar. – 1888. – 28. marraskuu. – N 279.
- ¹¹ KA, ENS, VAY 5269.
- ¹² Eesti Entsüklopeedia. – 14. k.: Eesti elulood. – Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000. – Lk. 205.
- ¹³ *Karma T.* Millal oli Liivimaal veel kuulda liivi keelt? // Līvli. – 1993. – Nr. 5. – 10. lpp.
- ¹⁴ KA, ENS, Kansio 212.
- ¹⁵ *Kõpp J.* Viimset Liivimaa liivlast otsimas // *Kõpp J.* Mälestuste radadel. – Tallinn: Eesti Raamat, 1991. – 2. trükk. – II k. – Lk. 119.
- ¹⁶ Turpat. – 109. lpp.
- ¹⁷ Turpat. – 117. lpp.
- ¹⁸ KA, ENS, Kansio 212.
- ¹⁹ Soomemaalt // Postimees. – 1905. – 15. august.
- ²⁰ KA, ENS, Kansio 212.
- ²¹ *Kõpp J.* Viimset Liivimaa liivlast otsimas. – Lk. 109, 110.
- ²² Turpat. – 111., 112. lpp.
- ²³ KA, ENS, Kansio 212; Salis-Livische Sprachmaterialien / Hrsg. von E. Winkler. – Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. – Serie C: Band 21. – München, 1994. – S. 289.
- ²⁴ *Karma T.* Millal oli Liivimaal veel kuulda liivi keelt?
- ²⁵ KA, ENS, Kansio 212.
- ²⁶ *Kõpp J.* Viimset Liivimaa liivlast otsimas. – Lk. 113–115.
- ²⁷ KA, ENS, Kansio 212.
- ²⁸ KA, ENS, Kansio 212; *Kõpp J.* Viimset Liivimaa liivlast otsimas. – Lk. 117.
- ²⁹ *Karma T.* Pēdējie Vidzemes lībieši // Līvli. – 1993. – Nr. 4. – 4. lpp.
- ³⁰ KA, ENS, Kansio 212.
- ³¹ Forschungsreisen // FUF. – Vol. 5. – S. 180.
- ³² *Cimermanis S.* Svētiema lībieši 1795.–1850. gada ļaužu revīziju atainojumā: Jautājuma ievirzei // Lībiešu gadagrāmata 2001 = Līvlist āigastrontōz 2001 / Sast. B. Šuvcāne. – [Mazirbe]: Līvōd rānda, 2001. – 46. lpp.

1912. gada ekspedīcija

Šo Ēmila Nestora Seteles ekspedīciju atbalstīja Somugru biedrība, piešķirot 500 marku parlogrāfa pirkšanai un 200 marku maģistra Ēmila Arvi Sārīmā ceļojuma izdevumiem.¹ Tās galvenais uzdevums bija turpināt 1888. gada ekspedīcijā iesākto,² t.i., pārbaudīt tajā savākto un pierakstīt jaunus valodas paraugus, kā arī vākt etnogrāfiskas ziņas par lībiešiem. Ekspedīcijā piedalījās arī divi palīgi – filoloģijas maģistrs Ēmils Arvi Sārīmā (*Emil Arvi Saarimaa*; 1888–1966), kura uzdevums bija vākt etnogrāfiskas ziņas, un Seteles dēls students Vilho Setele, kuram vajadzēja fotografēt un rūpēties par parlogrāfu.³

Salīdzinājumā ar abām iepriekšējām Seteles ekspedīcijām par šīs norisi ir palicis vismazāk liecību. Arī lībiešu pētniecības vēstures apskatos tā minēta vien garāmejot. Seteles atstātajos materiālos atrodami tikai divi dokumenti. Pirmkārt, saraksts ar ziņām par lībiešu valodas paraugiem (pasakas, dziesmas, atsevišķi vārdi un teikumi), kas pierakstīti ar parlogrāfu. Vairākumam norādīti arī teicēji un ciems, tikai mazai daļai – ieraksta laiks. 1953. gadā Veine Kirele lielāko daļu parlogrāfā ierakstīto valodas paraugu publicēja.⁴

Parlogrāfā ierakstītie Seteles teicēji bija: Viljams Krišjānis (67 gadus vecs), Jānis Dambe (50 g. v.), Didriķis Belte (70 g. v.) no Miķeļtorņa, Līze Grīnpovika (49 g. v.), Lība Ādamsons (60 g. v.), Fricis Grīnfelds (41 g. v.), Didriķis Dambergs (66 g. v.), Juhans (Jānis?) Ādamsons, Jānis Rozenfelds (34 g. v.; dzimis Kolkā), Trīne Jeije (Geige?; 65 g. v.), Trīne Grīnfelde (36 g. v.; dzimusi Ādamsons), Mīle Ādamsons (18 g. v.), Anna Ādamsons (29 g. v.) no Lielirbes, šķiperis Breinkopfs (60 g. v.; dzimis Jaunciemā), Grieta Sproģe (51 g. v.), Pēteris Ermanbriks (15 g. v.), Marija Anzenava (50 g. v.), Līze Priede (59 g. v.), Gēde Didrihsone (60 g. v.), Pēteris Anzenavs (70 g. v.), (Sergejs?) Ermanbriks (13 g. v.), Viljams (Ermanis?; 75 g. v.), Andrejs (Jeimanis?; 18 g. v.), Teodors (Jeimanis?; 22 g. v.), Didriķis Didriksons (30 g. v.), Pēteris Biezbārdis (18 g. v.), Marija Jakadela (73 g. v.), Kersti Volganska (53 g. v.), Jānis Puriņš (65 g. v.) no Sīkraga, Trīne Damberga (67 g. v.) no Jaunciema, Katrīna Bullmane (57 g. v.), Dimitrijs Bergs (54 g. v.), Fricis Dembergs (72 g. v.), Fricis Kleiberģs (78 g. v.), Kristīne Ermanbrika (25 g. v.), Līze Damberga (62 g. v.), Jette Kviese (47 g. v.; dzimusi Košragā), Emīlija Ermanbrika (17 g. v.), Andrejs Ermanbriks (30 g. v.) no Mazirbes, Ede Rozenfelde (57 g. v.), Pēteris Rozenfelds (70 g. v.), Emīlija Vilberga, Kārlis Vilberģs (70 g. v.), Jete Vilberga, Nikā Damberģs (79 g. v., akls un kurls), Dimitrijs Zandberģs (30 g. v.; dzimis Saunagā), Edvards Freibergs

(17 g. v.) no Pitraga, Jānis Bertholds (59 g. v.), Kārlis Zariņš (36 g. v.; dzimis Pitragā), Kristīne Demberga (30 g. v.) un Lizete Demberga (25 gadus veca) no Vaides.⁵ Jāpiebilst, ka 1916. gadā vēlākais Helsinku universitātes muzikoloģijas profesors Oto Veisenens parlogrāfā ieskaņotās dziesmas pierakstīja nošu rakstā, tomēr notis tā arī palikušas nepublicētas.

Otrkārt, uzmetums rakstam vai referātam par ekspedīcijas norisi un rezultātiem. Tajā konspektīvi norādīts ekspedīcijas nolūks, līdzbraucēju vārdi, rezultāts (180 fotogrāfijas un 66 parlogrāfa ierakstu ruļļi, lai gan minētajā sarakstā parādās tikai 62 ruļļi un arhīvā nonākušo fotogrāfiju sarakstā – 162 attēli) unniecīgas ziņas par ekspedīcijas norisi (Rīgā aplūkoti Pecolda zīmējumi par lībiešu tematiku; uz lībiešu ciemiem braukts cauri Ventspilij).⁶

Piezīmes par ekspedīcijas laikā redzēto publicējis tikai Ēmils Sārimā 1912. gada augustā un septembrī, tātad tūlīt pēc atgriešanās, četros turpinājumos laikrakstā "*Turun Sanomat*".⁷ Piezīmēs viņš gandrīz ne ar vārdu nepiemin ekspedīcijas norisi – atzīmējis vien to, ka lībieši, neņemot vērā siena laiku, bijuši atsaucīgi un ka viņi jau zinājuši par zinātnieku ierašanos, jo par to rakstījušas latviešu avīzes. No Sārimā publikācijas arī redzams, ka Setele atkārtoja 1888. gada ekspedīcijas maršrutu – lībiešu ciemus apceļoja virzienā no Ventspils uz Kolku. Sārimā galvenokārt raksta par novēroto – dabu, valgumiem, ciemiem, kas izskatās līdzīgi Somijā redzētiem, lībiešu saimniecisko dzīvi, valodas situāciju un etnisko pašapziņu. Jāatzīst, viņa dabas un saimnieciskās dzīves apraksti salīdzinājumā ar pašlaik zināmo jaunu informāciju nesniedz. Tie interesanti tikai kā laikabiedra klātienē vērojumi.

Ēmila Sārimā publikācijas vērtīgākās liecības ir tieši par lībiešu valodas situāciju un lībiešu etnisko pašapziņu 20. gadsimta sākumā. Pēc Sārimā vērojumiem, valodas asimilāciju īpaši ietekmējot tas, ka lībieši latviešu valodu kā skolas, baznīcas un galveno ārpusaules saskarsmes valodu uzskatot par labāku nekā dzimto valodu. Tādēļ vecāki bērniem bieži pirmo mācot latviešu valodu, lai gan šūpladziesmas lībiešu valodā joprojām esot ļoti izplatītas. Otrs iemesls esot tas, ka preses un literārie izdevumi pieejami tikai latviešu valodā. Lībiešu valodas lietošanas stiprinošs apstāklis, pēc Sārimā domām, ir ciešie saimnieciskie sakari ar Igaunijas Sāmsalu un igauņu valodas tuvā radniecība ar lībiešu valodu.

Sārimā atzīst, ka etniskā pašapziņa lībiešiem vēl nav zudusi. Tomēr tā ir stiprāka vecākās paaudzes lībiešiem – viņu acīs lībiešu valodai joprojām esot vērtība, un viņi nelabprāt piekrītot bērnu laulībām ar latviešiem.

Šobrīd nav īsti skaidrs ekspedīcijas norises laiks. Droši zināms, ka Setele lībiešu ciemos uzturējās 1912. gada jūlijā. Pēc Veines Kireles ziņām,⁸ Ēmils

Nestors Setele ceļā devies pēc Jāņiem. Viņš ar motorlaivu no Ventspils braucis uz Pizi (Miķeļtornis), lai no turienes tālāk turpinātu ceļu uz austrumiem. Kolkā, kur Setele esot uzturējies ilgāku laiku, viņš nonācis jūlija beigās. Jāpiebilst, ka Ēmils Sārimā vēl 12. jūnijā nezināja, kurā dienā viņam jābūt Helsinkos, lai dotos ekspedīcijā.⁹ Somugru biedrības 1912. gada pārskatā minēts, ka Seteles ekspedīcija pie lībiešiem norisējusi jūlijā un augustā.¹⁰ Skaidrību nerada arī minētais lībiešu valodas pierakstu saraksts, kurā diemžēl nepilnīgi norādīts pieraksta laiks un vieta. Pēc tā redzams, ka 14. jūlijā strādāts Miķeļtornī, 17. un 18. jūlijā – Lielirbē, 21. jūlijā – Sīkragā, no 23. līdz 25. jūlijam – Mazirbē, 25. jūlijā – Pitragā, bet 26. un 28. jūlijā – Vaidē.¹¹ Bet jau 20. augustā Sārimā rakstīja Setelem vēstuli, kurā pateicas par ceļojumu pie lībiešiem un paziņo, ka vēl nav sācis pārrakstīt ekspedīcijā iegūtos materiālus, bet ir jau uzrakstījis minēto rakstu “Iespaidi par ceļojumu lībiešu zemē”, kura pirmā daļa publicēta 16. augustā.¹² Tātad Setele un Sārimā lībiešu ciemos uzturējās visu 1912. gada jūliju un augusta pašā sākumā.

Pēc Vilho Seteles fotogrāfiju kataloga tomēr redzams, ka pētnieki apmeklējuši arī pārējos lībiešu apdzīvotos ciemus. Arī vēstulē Vilhelmam Tomsenam Ēmils Nestors Setele pirms ekspedīcijas atzina, ka viņa nolūks ir pierakstīt lībiešu valodas paraugus katrā ciemā. Nekur nav atrodamas norādes, ka Setele būtu vācis valodas paraugus Lūžņā, Košragā, Saunagā un Melnsilā, lai gan minētie ciemi, kā liecina viņa dēla fotogrāfijas, ir apmeklēti.¹³

Ekspedīcijas dalībnieki vāca etnogrāfiskus un valodnieciskus dotumus. Daļa no tiem publicēta, tomēr liela daļa iegūlusi arhīvu un muzeju krātuvēs. Vispilnīgāk mūsdienās pieejami ekspedīcijas vadītāja Seteles savāktie lībiešu valodas paraugi jeb, precīzāk, folkloras pieraksti, kas 1953. gadā publicēti Kireles sagatavotajā izdevumā “Lībiešu valodas paraugi”. Ekspedīcijā savāktie etnogrāfiskie priekšmeti glabājas Somijas Nacionālā muzeja fondos un gandrīz nav aprakstīti un izmantoti pētījumos. Diemžēl tas sakāms arī par muzeja somugru kolekcijai veltītiem izdevumiem. Tā Ildiko Lehtinenas apcerē “Somijas Nacionālā muzeja somugru kolekcijas” lībiešiem veltītas tikai divas lappuses, kurās publicētas trīs Vilho Seteles 1912. gadā uzņemtās fotogrāfijas, bet par lībiešu kolekcijas priekšmetiem nav teikts ne vārda.¹⁴ Arī Lehtinenas darbā “Adījumi no Somijas Nacionālā muzeja somugru kolekcijām” aprakstīts tikai viens lībiešu priekšmets – 1902. gadā Pizē (Miķeļtornis) Aksela Heikela iegūtā rakstainā zeķe.¹⁵

Kopumā muzeja fondos glabājas 65 lībiešu priekšmeti, kas iegūti 1912. gada ekspedīcijā Lūžņā, Lielirbē, Sīkragā, Mazirbē, Vaidē un Kolkā.¹⁶ Diemžēl tikai daļai priekšmetu norādīta iegūšanas vieta, bet nevienam nav zināms

izgatavošanas laiks un darinātājs. Ēmils Nestors Setele, kurš katalogā norādīts kā lietu ieguvējs, galvenokārt vācis apģērbu, tai skaitā ir desmit aubes, lakats, divas villaines, sieviešu un vīriešu krekls, sieviešu svārki un jaka, priekšauts, zoda apsējs, divi pāri vīriešu zeķu un pāris sieviešu zeķu, divi pāri pirkstaiņu, pāris dūraiņu, divdesmit trīs prievītes un vīzes. Pateicoties Seteles ekspedīcijai, muzeja fondos nonākusi lielākā daļa tur esošo lībiešu sadzīves priekšmetu un darbarīku – kopumā sešpadsmit. Jāpiebilst, ka Seteles nodotajiem priekšmetiem pievienojams vēl viens – virvju kurpes (pēc nosaukuma somu valodā) jeb pastalas (pēc nosaukuma lībiešu valodā), ko 1916. gadā darinājis kāds lībietis (tā kā somu valodā nešķir dzimtes, nav iespējams noteikt pat darinātāja dzimumu), kurš viesojies pie profesora Seteles.¹⁷ Ir zināms, ka šajā gadā lībiete Katrīna Zinze viņam palīdzēja atšifrēt 1912. gadā veiktos parlogrāfa ierakstus un ka palīgos bijis arī kāds Ernestovskis (jeb Ernestovska; varbūt tā bija Lūžņu lībiete Prone Ernestovska, kura 1917. gadā Somijā bija L. Ketunena teicēja¹⁸) no Lūžņām. Lai gan, balstoties uz Vilho Seteles fotokolekciju, tas varēja būt arī Jānis Ernestovskis no Kolkas.¹⁹

Ēmila Nestora Seteles ekspedīcijā savākto lībiešu priekšmetu saraksts²⁰

SU 4920:1 Aube, trīsdaļu. Sīkrags. Sievas aube, izgatavota no spoži balta auduma, pieres daļā piešūti četri krāsaina auduma rotājumi (rozetes), kā arī gabals treses zelta krāsā un dažas pērles.

SU 4920:2 Aube. Mazirbe. Tāda pati kā SU 4920:1, tikai pieres daļā septiņas rozetes un gabals treses zelta krāsā, tāpat pērles sudraba un zelta krāsā.

SU 4920:3 Aube, trīsdaļu. Sīkrags. Tāda pati kā SU 4920:1, tikai izgatavota no puķaina katūna, pieres daļā astoņas rozetes un trese zelta krāsā.

SU 4920:4 Aube. Iegūšanas vieta nav norādīta. Sievas aube no zaļa zīda auduma, pieres daļā nav nekādu rotājumu.

SU 4920:5 Aube. Iegūšanas vieta nav norādīta. No katūna, ar baltu pamatu un sarkanu rakstu, vaigu gabalos sasiemas lentītes, pakausī savelkama aukliņa. Tādas lietojušas vecas sievietes.

SU 4920:6 Aube, līgavas. Lielirbe. Balta, uz priekšējās malas dažas krāsainas lentes un melnas pērles.

SU 4920:7 Aube. Iegūšanas vieta nav norādīta. Augšpusē sarkans satīns un raiba mežģīne, pieres daļā mežģīņu apdare un auduma rozetes. Tā ir aube, ko lika galvā jaunajai sievai, kad bija noņemts kronis.

SU 4920:8 Aube. Iegūšanas vieta nav norādīta. Tāda pati kā SU 4920:7, tikai izgatavota no citiem auduma gabaliem, no kuriem vidējais ir ar ziedu zīmējumu uz zila pamata.

SU 4920:9 Aube. Iegūšanas vieta nav norādīta. Darināta no dažādas krāsas vilnas auduma gabaliem, aizdarāma ar lentēm zem zoda.

SU 4920:10 Aube. Mazirbe. Tādas pašas formas kā SU 4920:9.

SU 4920:11 Lakats. Sīkrags. Zīda, dzeltens, ar sarkanām un tumši zilām rūtīm.

SU 4920:12 Villaine. Sīkrags. Taisnstūra, no balta, šķidra vilnas auduma, galos bārkstis.

SU 4920:13 Villaine. Iegūšanas vieta nav norādīta. Tāda pati kā SU 4920:12.

SU 4920:14 Krekls, vīriešu. Sīkrags. No rupja lina auduma, stāvapaklē caurās vīles izšuvums, izšuvums uz pleciem.

SU 4920:15 Krekls, sieviešu. Sīkrags. Līdzīgs SU 4920:14.

SU 4920:16 Jaka, sieviešu. Sīkrags. No tumši zilās rupjas vadmalas, aizdarāma ar āķīšiem.

SU 4920:17 Svārki, svītraini, sieviešu. Sīkrags. Sarkanās un tumši zilās platākas svītras, dzeltenas, zilās un zaļās šaurākas svītras. Apakšmalā sarkana un nedaudz augstāk zila lente. "*Vanā Oona stripōd*" – vecās Onas svītras.

SU 4920:18 Priekšauts. Sīkrags. No balta, šķidra auduma.

SU 4920:19 Zoda apsējs (mundaks). Sīkrags. No tāda paša auduma kā priekšauts SU 4920:18.

SU 4920:20 Zeķes, vīriešu. Lūžņa. Vilnas, brūni un gaiši sarkani, zili, melni un balti raksti.

SU 4920:21 Zeķes, vīriešu. Lūžņa. Vilnas, sarkani, zili, melni un balti raksti; augšējā malā krievu V burtu [B burts. – R. B.] atgādināši ornamentī.

SU 4920:22 Zeķes, sieviešu. Lūžņa. No kreisās puses izžūti ķīļveida rotājumi pie potītes, šķērsvītras: melnas un sarkanās, viļņveidā nomaina cita citu. Līkloču ornaments.

SU 4920:23 Pirkstaiņi. Mazirbe. Vilnas.

SU 4920:24 Pirkstaiņi. Mazirbe. Kokvilnas, virspuse un iekšis viscaur ornamentēti.

SU 4920:25 Dūraiņi. Lielirbe. Vilnas, raksts sadalīts rūtīs, katrā no tām ornaments.

SU 4920:26 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.²¹

SU 4920:27 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.

SU 4920:28 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.

SU 4920:29 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.

- SU 4920:30 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:31 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:32 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:33 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:34 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:35 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:36 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:37 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:38 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:39 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:40 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:41 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:42 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:43 Kāju prievīte. Lielirbe.
- SU 4920:44 Kāju prievīte. Lūžņa.
- SU 4920:45 Kāju prievīte. Lūžņa.
- SU 4920:46 Kāju prievīte. Mazirbe.
- SU 4920:47 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:48 Kāju prievīte. Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:49 Vīzes. Lūžņa. Darinātas no kārkla mizas.
- SU 4920:50 Rijas labības dakšas. Lielirbe. Dakšas labības vēdināšanai.
- SU 4920:51 Skalturis. Vaide.
- SU 4920:52 Žebērklis. Vaide. Uz izliektā asmens bijuši 16 zobi, no tiem palikuši 12.
- SU 4920:53 Roņu harpūnas uzgalis (harpūnas metāla daļa). Iegūšanas vieta nav norādīta.
- SU 4920:54 Skalturis. Kolka.
- SU 4920:56 Uguns iegūšanas rīks (šķiltavas, ugunsdzelzs). Vaide.
- SU 4920:57 Krams. Vaide.
- SU 4920:58 Buka rags. Sīkrags. Lietots, lai izdurtu caurumus pastalu auklām.
- SU 4920:59 Buka rags. Iegūšanas vieta nav norādīta. Tāds pats kā SU 4920:58.
- SU 4920:60 Kalts. Kolka.
- SU 4920:61 Akmeņu skaldīšanas āmurs. Kolka.
- SU 4920:62 Virvju vijamā ierīce (grieztuve, vinča). Kolka.
- SU 4920:63 Virvju vijamā ierīce (grieztuve, vinča). Iegūšanas vieta nav norādīta. Tāda pati kā SU 4920:62.

SU 4920:64 Stiprinātājs mastā kāpšanai. Kolka. Lietots laivā, kuģī par stiprinātāju mastā kāpšanai.

SU 4920:65 Priedes mizas pludiņa piestiprinātāji pie tīkla. Kolka.

SU 4920:66 Kadiķu mizas [kadiķa lūki? – R. B.]. Iegūšanas vieta nav norādīta. Kadiķu mizas, no kurām izgatavo pludiņa piestiprinātājus.

Vilho Seteles fotogrāfijas

Vilho Setele ekspedīcijas laikā bija 20 gadu vecs filoloģijas students, kurš aizrāvās ar fotografēšanu. Tā kā tolaik ar to nodarbojās retais, nav jābrīnās, ka Ēmils Nestors Setele par ekspedīcijas fotogrāfu izraudzījās savu dēlu, ko mūsdienās uzskata par vienu no Somijas fotogrāfijas pionieriem un kurš šajā nozarē sarakstījis vairākas mācību grāmatas. Par zinātnieku Vilho Setele nekļuva un pēc universitātes beigšanas strādāja izdevniecībā "Otava". Valodnieku aprindās viņš pazīstams kā cilvēks, kura lielākais ieguldījums ir tehniskās terminoloģijas izstrādāšana somu valodā. 1973. gadā Helsinku universitāte viņam piešķīra goda doktora grādu.²²

Vilho Seteles ekspedīcijā uzņemtās fotogrāfijas Somugru biedrība nodeva glabāšanā Somijas Muzeju apvienībai, kas savukārt tās ievietoja savā Fotoarhīvā. Daļa Seteles fotogrāfiju ir publicēta, jo Somijā izdotajos darbos par lībiešiem parasti izmanto tieši viņa uzņēmumus.²³

Liela daļa Seteles fotogrāfiju kopiju veidā 2003. gada 17. februārī nonāca Līvu savienības īpašumā. Šajā dienā Rīgā, Latvijas Kara muzejā, atklāja izstādi "Lībiešu tautas kultūra. Fotogrāfijas no Kurzemes lībiešu ciemiem, 1902–1927", ko sadarbībā ar Somijas vēstniecību Latvijā sagatavoja Somijas Muzeju apvienība. Ekspozīcijā bija iekļauti arī somu zinātnieku Aksela Heikela un Lauri Ketunena, kā arī igauņu etnogrāfa Ferdinanda Linnusa darbi. Ekspozīciju Muzeju apvienība uzdāvināja Līvu savienībai tās 80. dzimšanas dienā.²⁴

Kopumā Seteles fotogrāfijas laika ziņā ir visagrākās šāda veida liecības, kurās ģeogrāfiski un tematiski tik plaši dokumentēta lībiešu kultūra. Fotogrāfijas izmantojamas visdažādāko etnogrāfijas tēmu pētniekiem, jo tajās dokumentēta zvejniecība, būvniecība, biškopība, apģērbs un tā darināšana, lopkopība un lauksaimniecība. Arī daudzie portreti uzņemti tā, lai labi būtu saskatāmas kā apģērba un darbarīku (ja tiek demonstrēts kāds darba process), tā arī fona (visbiežāk tās ir celtnes) detaļas. Fotogrāfijas izmantojamas arī etnisko procesu un lībiešu dzimtu pētīšanai, jo V. Setele portretējis tikai lībiešus, kuriem vairākumā gadījumu norādīts vārds, uzvārds, vecums un ciems.

Gandrīz visu fotogrāfiju anotācijās dots tajās redzamo priekšmetu un darba procesu nosaukums lībiešu valodā – tātad tās izmantojamas arī kā avots, lai precizētu etnogrāfisko terminoloģiju lībiešu valodā. Kolekcijas trūkums ir tas, ka visbiežāk norādīts tikai ciems, kur tās uzņemtas, bet reti – arī mājvārds.

Vilho Seteles 1912. gada Ēmila Nestora Seteles lībiešu ekspedīcijā uzņemto fotogrāfiju saraksts.²⁵

SUK 126:1 Laivā ceļā uz Miķeļtorni. Profesors Setele un maģistrs Sārimā.

SUK 126:2 Miķeļtornis. Tiek dalīts loms. *Lešti lugūb* – (viņš) daļa butes.

SUK 126:3 Miķeļtornis. Viljams Krišjānis, 67 g. v., sarunājas ar profesoru Seteli.

SUK 126:4 Miķeļtornis. Zivju tīrīšana. Zvejas laivas. *Rakāndōb lešti* – (viņš) tīra butes.

SUK 126:5 Miķeļtornis. Zivju tīrīšana. Zvejas laivas.

SUK 126:6 Miķeļtornis. Jānis Belte, 47 g. v.

SUK 126:7 Miķeļtornis. Rija. *Rīj*. Prinča sēta.

SUK 126:8 Miķeļtornis. Pirts. *Sōna*. Prinča sēta.

SUK 126:9 Miķeļtornis. Prinča meita Līna Valta [Prinča meita Karlīne bija precējusies ar Valtu Srazdiņu. Šķiet, Setele sajaucis vīra vārdu ar uzvārdu, – R. B.] ar meitu.

SUK 126:10 Miķeļtornis. Dūmnams. Uz virbiem saver zivis žāvēšanai. *Pistāb lešti virbō* – (viņš) ver butes uz virba.

SUK 126:11 Miķeļtornis. Izretina uz virbiem uzvērtās zivis. *Laģūb lešti* – (viņš) izretina butes.

SUK 126:12 Miķeļtornis. Tīklu žāvēšana.

SUK 126:13 Miķeļtornis. Vada virvju žāvēšana. *Drošid* – resnākās virves, *līnōd* – tievākās.

SUK 126:14 Miķeļtornis. Tīkla mērķis – *jadāmeņk*, laivas.

SUK 126:15 Miķeļtornis. Atgriešanās krastā no zvejas.

SUK 126:16 Miķeļtornis. Tīklu būda – *vōrgōd būdō*.

SUK 126:17 Miķeļtornis. Dzīvojamā ēka – *tubā*.

SUK 126:18 Miķeļtornis. Stallis – *taļ*.

SUK 126:19 Miķeļtornis. Nēze Apse, 77 g. v.

SUK 126:20 Miķeļtornis. Vīgu mājas.

SUK 126:21 Miķeļtornis. Līna Apse ar dēlu Andreju [pie Vīgu mājām. – R. B.].

SUK 126:22 Miķeļtornis. Didriķis Belte. *Lilman* – spēlmanis.

SUK 126:23 Miķeļtornis. Zvejas laiva žāvē buras.

SUK 126:24 Miķeļtornis. Pēteris [Niklāvs].

SUK 126:25 Miķeļtornis. Beltes ģimene: Didriķis (70 g. v.), Jānis (47), Līna (36), Elīza (13), Milda (11), Alfrēds (9), Eduards (5), Oto (2) un suns [Eklors] (2 mēn.).

SUK 126:26 Miķeļtornis. Augusts Boters, 18 g. v. *Ibbi* – zirgs, *raņpūd* – sakas, *rangōd* – iemaukti, *rāngazvaŗž* – apauši, *pālgōz* – silksis.

SUK 126:27 Lūžupe. Nojume, kurā glabājas tīkla mērķi.

SUK 126:28 Lūžupe. Krasta ainava.

SUK 126:29 Lūžupe. Krasta ainava.

SUK 126:30 Lūžņa. Lūžņas ciema valgums.

SUK 126:31 Lūžņa. Zvejas laiva piestāj krastā.

SUK 126:32 Tīklus u.c. nes no laivas uz krastu. *Vōrgidi vībōd lōjast* – tīklus nes no laivas.

SUK 126:33 Lūžņa. Tīklus novieto žāvēšanai uz vabām. *Laŗtub vadā vab-ŗi* – (viņš) izklāj tīklus uz vabām.

SUK 126:34 Lūžņa. Tīklu būda. *Būdō*.

SUK 126:35 Lūžņa. Uldriķis Kriŗjānis, 56 g. v.

SUK 126:36 Lūžņa. Jānis Veinbergs Diŗbeltos.

SUK 126:37 Lūžņa. Andrejs Veinbergs, 20 g. v. *Tulkuodā* – dūmnams, *mōld* – veļas sile, *vitsābenk* – stīpu drāŗzamais sols.

SUK 126:38 Lūžņa. Lūžņas ciema kopskats (ciema labā puse).

SUK 126:39 Lūžņa. Draudziņu sēta.

SUK 126:40 Lūžņa. Jānis Kriŗjānis Draudziņu sētā darvo riteņus. *Tōrātub gīridi* – (viņš) darvo riteņus.

SUK 126:41 Lūžņa. Draudziņu sētas pirts. *Viŗdōr* – vējrādis.

SUK 126:42 Lūžņa. Izŗūts vīrieŗa kreklis. *Izumbōltōd serk* – izŗūts kreklis.

SUK 126:43 Miķeļtornis. Didriķis Belte pie arkla. *Adrōz* – arkls, *kādakā-tōb* – arkla rokturi (ragi).

SUK 126:44 Miķeļtornis. *Kangōpūd* – stelles.

SUK 126:45 Miķeļtornis. Rokdarbu piederumi. *Vepŗpūd* – tītavas, *vend-ŗlōdad* – mazie ŗķērkoki.

SUK 126:46 Miķeļtornis. Zvejas rīki. *Aņgōz* – ŗebērkliis. *Rest* – lākturis (apgaismoŗanas rīks, durot zivis ar ŗebērkli). *Kopiŗl* – mencu ŗeramā makŗŗkere ar diviem āŗkiem. *Bleifīŗ* – vizulis mencu zvejai.

SUK 126:47 Miķeļtornis. Stārŗi ligzdā. *Pūvalind piezā* – stārŗa ligzda.

SUK 126:48 Miķeļtornis. *Lūodōpūd* – velku koks.

SUK 126:49 Miķeļtornis. Skats no Pizes bākas. Pizes valgums.

SUK 126:50 Miķeļtornis–Lielirbe. Ceŗotāju bagāŗzas ceŗŗ pa smilŗaino krastu

SUK 126:51 Miķeļtornis–Lielirbe. Virvju vijamā ierīce. Uzstādīta demonstrēšanai. Īstenībā attālums starp cilvēkiem attēla kreisajā un labajā pusē ir daudz lielāks. Vīrietis, kurš atrodas vistālāk labajā pusē, vienlaikus padod trīs vijamās auklas – katru atsevišķi. Sieviete pa kreisi vij auklas kopā. Vīrietis vidū regulē vīšanu. Aleksis Olmanis (80 g. v.), Līna Šulca (25), Jānis Dambe (50). *Kīedōdlastōb gīr* – virvju vijamā ierīce [..].

SUK 126:52 Lielirbe. Strops spietošanas laikā. *Strūoip* – strops.

SUK 126:53 Lielirbe. Jūrmalas ainava.

SUK 126:54 Lielirbe. Zeķes (oriģināli muzejā).

SUK 126:55 Lielirbe. Viga. *Vigā* – purvainā, mitra vieta starp kāpām.

SUK 126:56 Lielirbe. *Vālda māg, Nabāl māg* – Baltais kalns jeb Nabalkalns. Ceļojošā kāpa.

SUK 126:57 Lielirbe. Trīne Jeije [=Geige], 65 g. v.

SUK 126:58 Lielirbe. Trīne Jeije [=Geige], 65 g. v., mazgā ar velējamo vāli. *Tōlaks piezūb* – (viņš) mazgā ar velējamo vāli.

SUK 126:59 Lielirbe. Labības sijāšana. *Kretlā* – kretulis.

SUK 126:60 Lielirbe. Pret rijas sienu atslieti šādi darbarīki: *tūltōbrejā* – labības vētāmās dakšas, *kūpīl* – liekšķere, ar ko labību ieceļ kretulī, *aŗk* – rijas dakšas.

SUK 126:61 Lielirbe. Divzirgu rati. *Rattōd* – rati.

SUK 126:62 Lielirbe. Veci viena zirga rati. *Vōjgōd* – rati. Lai ratus pagrieztu, tiem ir priekšējo riteņu savienojums – priekšējā plāce.

SUK 126:63 Lielirbe. Pēteris Didriķsons (59 g. v.) un Didriķis Dambergs (66 g. v.).

SUK 126:64 Lielirbe. Didriķis Dambergs zvejnieka apģērbā. *Skūotōlōks* – ar priekšautu.

SUK 126:65 Lielirbe. Didriķis Dambergs bez priekšauta.

SUK 126:66 Lielirbe. Jānis Rozenfelds, 34 g. v., ar ģimeni, sieva 36 g. v.

SUK 126:67 Lielirbe. Siena vākšana.

SUK 126:68 Lielirbe. *Pūvā pārna* – svētā liepa.

SUK 126:69 Lielirbe. Ādamsonu ģimene: Ansis Ādamsons (60 g. v.), Lība Ādamsons (60), Fricis Grīnfelds (41), Trīne Grīnfelde (dz. Ādamsons, 36), Anna Ādamsons (29), Mīle Ādamsons (18), Mīle Grīnfelde (1,4), Alfrēds Grīnfelds (9), Lilija Zandberga (8), Taldi Zandberga (4), Līna Zandberga (2,5), Ella Ādamsons (6), Andrejs Ādamsons (2,5).

SUK 126:70 Lielirbe. Irbes upe.

SUK 126:71 Lielirbe. Pēteris Armands (74 g. v.) un Lība Krinkele ver uz virbiem butes žāvēšanai. *Pistāb lešti* – (viņš) ver butes.

SUK 126:72 Lielirbe. Ēka. *Kuodā* – dūmnams, vasaras virtuve.

SUK 126:73 Lielirbe–Sīkrags. *Dīdsmaņūrga* – Dīcmaņstrauts.

SUK 126:74 Sīkrags. Bušu (pīklestu) sālišana. *Sūlōb pīklešti* – (viņš) sāla pīklestes.

SUK 126:75 Sīkrags. Palīgēka. *Tōlid* – stallis.

SUK 126:76 Sīkrags. Drava. *Niglīzt tarā, miedlīndōd tarā* – drava.

SUK 126:77 Sīkrags. Klāvs Kallmans (80 g. v.) Tiļļos iejūdz zirgu.

SUK 126:78 Sīkrags. Klēts.

SUK 126:79 Jaunciems. Indriķis Kandiss (80 g. v.), profesora Seteles teicējs.

SUK 126:80 Jaunciems. Piltuve. *Pitvaltōb* – koka piltuve.

SUK 126:81 Jaunciems. Roņu harpūnas uzgaļi pa kreisi, ādas zābaku labošanas darbarīki (*nōskiļ bokāsōra* – āža, buka raga īlens un *tup* – futlāris to uzglabāšanai) pa labi.

SUK 126:82 Jaunciems. Līze Valda (66 g. v.) līgavas apģērbā, kas lietots aptuveni pirms 50 gadiem. Trūkst līgavas kroņa, bet galvas lakats lieks.

SUK 126:83 Jaunciems–Sīkrags. Jūrmalas ainava.

SUK 126:84 Sīkrags. Lībiešu ļaudis svētkos. Muzikants ir latvietis.

SUK 126:85 Sīkrags. Pēteris un Marija Anzenavi (kreisajā pusē), Grieta Sproģe ar diviem dēliem (labajā pusē) [anotācijā uzrakstīts nepareizi, jo attēlā ir otrādi. – R. B.].

SUK 126:86 Sīkrags. Breinkopfs ar sievu.

SUK 126:87 Sīkrags. *Kādkiv, joutōbkiv* – rokas dzirnavas

SUK 126:88 Sīkrags. Vecas durvis no neparastas tīklu būdas.

SUK 126:89 Sīkrags. Marija Jakadela, viņas meita Elza Krona (33 g. v.).

SUK 126:90 Sīkrags. Anbanku ģimene.

SUK 126:91 Sīkrags. Ķērste Anzenava (90–100, 105? g. v.), Trīne Rumpenberga (72).

SUK 126:92 Sīkrags. Kersti Volganska (53 g. v.), dēls, meita, meitasdēls.

SUK 126:93 Sīkrags. Trīne Freiberga (80 g. v.) līgavas tērpā, kas lietots aptuveni pirms 50 gadiem.

SUK 126:94 Sīkrags. Trīne Freiberga (80 g. v.) līgavas tērpā, kas lietots aptuveni pirms 50 gadiem [fotografēts no aizmugures. – R. B.].

SUK 126:95 Sīkrags. Marija Anbanka.

SUK 126:96 Mazirbe. Fricis Kleiberģs (78 g. v.) zvejnieka apģērbā.

SUK 126:97 Mazirbe. *Vabād* – vabas krastmalā.

SUK 126:98; 99 Mazirbe. Malkas ielādēšana kuģī notiek tā: ar zirgu kravu ieved tālu jūrā, pārkrauj laivās un pēc tam tālāk kuģos.

SUK 126:100 Mazirbe. Anna Freiberga (82 g. v.) lāpa tīklu. *Pāikōb vōrta* – (viņš) lāpa tīklu, *vōi* – tīklu lāpāmā adata, *ārķ* – ārķis, *ārķtabār* – ārķa kāja, *ārķarūd* – ārķa dakša.

SUK 126:101; 102 Mazirbe. Austu segu paraugi. *Dekīd* – segas.

SUK 126:103 Mazirbe. Andrejs Ermanbriks (30 g. v.), Kristīne (25), Artūrs (4).

SUK 126:104 Mazirbe. *Ōj* – krāsns, *kūokōd* – kāši.

SUK 126:105 Mazirbe. *Kuodā* – dūmnams, izgatavots no laivas vraka.

SUK 126:106 Mazirbe–Košrags. Jūrmalas ainava.

SUK 126:107; 108 Košrags. Virves vīšana. Salīdzināt ar 126:51.

SUK 126:109 Košrags. Augusts Dišlers (31 g. v.).

SUK 126:110 Košrags. Klēts.

SUK 126:111 Pitrags. Ede Rozenfelde maģistram Sārimā stāsta buramvārdus.

SUK 126:112 Pitrags. *Tūļik* – vējdzirnavas.

SUK 126:113 Pitrags. Tīklu būda. Koka atslēga.

SUK 126:114 Pitrags. Kartupeļu pagrabs. *Pagrōb* – pagrabs.

SUK 126:115 Pitrags. Klēšu rinda.

SUK 126:116 Pitrags. Karošu turētājs pie dzīvojamās ēkas ārsienas. *Kōjd līst* – karošu turētājs.

SUK 126:117 Pitrags. Kārlis Freibergs (47 g. v.) un Līze (42).

SUK 126:118 Saunags. Tikli uz vabām.

SUK 126:119 Vaide. Vaides valgums.

SUK 126:120 Vaide. *Ōrōnd ruļdōb ruļpū* – vangale veļlas rullēšanai (gludināšanai).

SUK 126:121 Vaide. *Līndōd būdō* – bišu būda (klēts biškopības piedrumiem).

SUK 126:122 Vaide. *Līndōd tarā* – drava, bišu dārzs.

SUK 126:123 Saunags. Anna Retenberga (64 g. v.).

SUK 126:124 Saunags. *Vōrgōd būdō* – tīklu būda.

SUK 126:125 Vaide. *Nōgōd rōda* – knaibles ādas apstrādei. Jānis Bertholds (59 g. v.).

SUK 126:126 Vaide. Klāvs Dišlers (62 g. v.) ar ģimeni: Trīne Dišlere (54), Līze (34) un Kārlis Zariņi (36), Jūle (27) un Nika Leimaņi, Mīle (24) un Jānis Bertholdi (33), Elza (22) un Lēna Dišleres (20), Kārlis Dišlers (14), Kārlis Leimanis (7), Zelma (12) un Milda Zariņas (10).

SUK 126:127 Vaide. Jānis un Džems Bertholdi.

SUK 126:128 Vaide. Kristīne Demberga ar ūdens nēšiem – *nēžōd*.

SUK 126:129 Vaide. Elza un Lēna Dišleres.

SUK 126:130 Vaide. Bērni ar rotaļlietām. *Vōra* – vilciņš, *aņgōz* – žebērklis, *piški kuoig* – kuģītis.

SUK 126:131 Vaide. Bēru procesija dodas ceļā.

SUK 126:132 Kolka. Andrejs Hausmanis (89 g. v.).

SUK 126:133 Kolka. Dzīvojamā ēka.

SUK 126:134 Kolka. Brants Baumanis (75 g. v.) tīra butes. *Rakāndōb lešti* – (viņš) tīra butes.

SUK 126:135 Kolka. *Kuodā* – dūmnams no laivas vraka.

SUK 126:136 Kolka. Laivas būvēšana. *Tōfi tieb ūd lōja* – tētis taisa jaunu laivu.

SUK 126:137 Kolka. Butes uz virbiem.

SUK 126:138 Kolka. Lībiešu sievietē siena darbos.

SUK 126:139 Kolka. Viktorija Adamkoviča.

SUK 126:140 Kolka. Līze Dišlere ar līgavas svārkjiem (pirms 150 gadiem), villaini un lakatu. *Bruņ gūngaserk* – līgavas svārki, *villi krīzdōg* – villaine, *pā krīzdōg* – galvas lakats.

SUK 126:141 Kolka. Dūmnama krāsns.

SUK 126:142 Kolka. *Brēṭlist vōrgōd* – brēṭliņu tīkli.

SUK 126:143 Melnsils. Andrejs Rozenfelds (75 g. v.).

SUK 126:144 Melnsils. *Koknit* – nojume vasaras pavardam (virtuvei).

SUK 126:145 Melnsils. Baķu sēta.

SUK 126:146 Pamesta sēta. No kreisās: *āita* – klēts, *tubā* – dzīvojamā ēka, *tubāedḡi* – priekšnams, *taļ* – stallis.

SUK 126:147 Melnsils. *Ūrga kōrand* – Urgu sēta. Aka un dūmnams.

SUK 126:148 Melnsils. *Ukš un uks lūk* – durvis un durvju lūka.

SUK 126:149 Melnsils. Melnsila vīrieši, no kuriem jaunākie vairs nerunā lībiski. Senas pils vietā.

SUK 126:150 Melnsils. Didriķis Zandmanis (77 g. v.).

SUK 126:151 Melnsils. Jānis Killmeijers (61 g. v.).

SUK 126:152 Melnsils. Ainava.

SUK 126:153 *Nūoim* – nojume, šķūnis ar trim sienām un jumtu.

SUK 126:154 Kolka. Nikolajs (64) un Līze (60) Petoki.

SUK 126:155 Kolka. *Lōustangōd* – stangas, *purāz vardkōks* – kalts ar kātu, *3 kiv vazārd* – trīs āmuri akmens darbiem.

SUK 126:156 Kolka. *Raṭkid* – vērpjamā ratiņa spoles.

SUK 126:157 Kolka. *Matārd* – virbi (namā), *kešiḡd* – ķesele bušu mazgāšanai.

SUK 126:158 Kolka. Andrejs Štālers.

SUK 126:159 Kolka. Līze Dišlere, Ģēde Hausmane.

SUK 126:160 Kolka. Andreja Štālera ģimene.

SUK 126:161 Kolka. Katrīna Zinze, profesora Seteles teicēja.

SUK 126:162 Kolka. Jānis Ernestovskis, profesora Seteles teicējs.

Ēmila Arvi Sārimā vākums

Ēmils Arvi Sārimā, kura uzdevums 1912. gada ekspedīcijā bija vākt dotumus par lībiešu etnogrāfiju un folkloru, ieguvis somu valodas filologa izglītību. Viņa pamatprofesija bija somu valodas skolotājs. Taču viņš aizrāvās ar valodas stila un pareizas lietošanas jautājumiem, darbojās zinātniskās biedrībās un izdevumos, piemēram, no 1927. līdz 1936. gadam bija žurnāla "Virittājā" galvenais redaktors un no 1947. līdz 1960. gadam – Somu literatūras biedrības priekšsēža pirmais vietnieks.²⁶

Tāpat Sārimā ne pēc aizraušanās, ne arī pēc profesijas nebija ne etnogrāfs, ne folklorists. Šķiet, viņš pirms ekspedīcijas nebija pārāk zinošs arī lībiešu valodā. To apliecina viņa rakstītais Ēmilam Nestoram Setelem, ka gatavojoties ekspedīcijai, viņš lasījis Andersa Jūhana Šēgrēna lībiešu valodas paraugus,²⁷ un paša apgalvotais, ka ekspedīcijas sākumposmā nepietiekoši zinājis valodu.²⁸ Šķiet, tādēļ Sārimā galvenokārt vāca tikai folkloras materiālu – ticējumus, buramvārdus, mitoloģiju, bērnu dziesmas u.c. Turklāt vākums pēc paša vērtējuma nav bijis bagātīgs.²⁹

Sārimā no savāktā materiāla publicējis tikai nelielu daļu. Žurnālā "Virittājā" 1914. gadā ievietots īss rakstiņš "Lībiešu mitoloģiskie ticējumi" ar divām sadaļām par ticējumiem, kas saistīti ar mirušajiem, un par mitoloģiskām būtnēm.³⁰ Būtībā tas ir īss izvilkums no Sārimā rokraksta "Lībiešu folklorā", kas glabājas Somu literatūras biedrības Folkloras arhīvā.³¹ Tas ir iegūtā materiāla tematiski sakārtots 67 lappušu kopsavilkums somu valodā, bez autora komentāriem. Tajā ievietotas tikai dažas folkloras vienības lībiešu valodā, piemēram, bērnu dziesmas, sakāmvārdi un mīklas (oriģinālmateriāls glabājas Somugru biedrības Pētniecības arhīvā³²).

Rokrakstā ir buramvārdi, vietējās leģendas, bērnu dziesmas, sakāmvārdi, mīklas, mitoloģisku būtnu raksturojumi, ticējumi, kas saistīti ar miršanu, cilvēku un lopu slimībām, zemkopību, lopkopību, zvejniecību un jūru, precībām, bērniem un dzemdībām, svētku dienām un laika pareģošanu. Sārimā uzskatīja, ka lībieši visai vāji saglabājuši senās paražas un ticējumus, jo "ši

jūrasbraucēju tauta nekad nav dzīvojusi tādu nošķirtu dzīvi, kāda būtu nepieciešama, lai saglabātu senču paražas un ticējumus. Tās izglītības līmenis salīdzinoši ir augsts un mūsdienīgs.”³³ Turklāt pēdējā laikā šajā ziņā daudz posta nodarījušas reliģiskās kustības, it īpaši baptisms, un ātrā pārlatviskošanās.³⁴ Sārimā īpaši izbrīnījis, ka libiešiem tikpat kā nav saglabājušies ticējumi, kas saistīti ar zvejniecību un jūru,³⁵ – rokrakstā tādi atrodami tikai četri.

Kopumā par Ēmila Nestora Seteles 1912. gada libiešu ekspedīcijas rezultātiem ir šādi secinājumi.

Pirmkārt, ekspedīcijas organizētājas Somugru biedrības gada pārskatā tie novērtēti kā bagāti un daudzveidīgi – “piezīmes par valodu, etnogrāfiskie priekšmeti, īpaši labi izdevušās fotogrāfijas un parlogrāfā ierakstītie sacerējumi”³⁶.

Otrkārt, skatoties no mūsdienu viedokļa, laikabiedru vērtējums izturējis laika pārbaudi. Vilho Seteles fotokolekcija ar 162 uzņēmumiem ir unikāla liecība par libiešu kultūru 20. gadsimta sākumā. Tāpat muzeju fondos ir ļoti maz libiešu etnogrāfisko priekšmetu, kas tajos nonākuši aplūkojamā laikposmā, – ekspedīcijā savāktie 65 priekšmeti ir būtisks papildinājums.

Treškārt, ekspedīcijā savāktie dotumi un tās rezultātā tapušās publikācijas sniedz ziņas par libiešu valodas un etniskās pašapziņas situāciju īsi pirms 1. pasaules kara, kas, kā atzīts, bija libiešu asimilāciju pastiprinošs apstāklis.

Ceturtkārt, pēc ekspedīcijas dalībnieku domām, tā veicinājusi un modinājusi libiešu etnisko pašapziņu – izbrīnu un neticību libiešos izraisījis tas, ka zinātnieki viņu un viņu valodas dēļ ieradušies no tālās Somijas.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Korhonen M., Suhonen S., Virtaranta P. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa: 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura. – Espoo: Weilin+Göös, 1983. – S. 27.

² KA, ENS, Kansio 212.

³ Korhonen M., Suhonen S., Virtaranta P. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. – S. 158.

⁴ Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä / Julk. V. Kyrölä. – SUST. – Vol. 106. – Helsinki: SUS, 1953. – 530 s.

⁵ KA, ENS, Kansio 212; MV KA, SUK 126.

⁶ KA, ENS, Kansio 212.

⁷ Saarimaa E. N. Matkavaikutelmia Liiviläismailta // Turun Sanomat. – 1912. – 16. elokuu. – N 187; 1912. – 21. elokuu. – N 191; 28. elokuu. – N 197; 4. syyskuu. – N 203.

⁸ Setälä E. N. Näytteitä liivin kielestä. – S. 14.

⁹ KA, ENS, VAY 5395.

- ¹⁰ Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikertomus v. 1912 // SUS. – Vol. 29. – Helsinki: SUS, 1915. – 29,4. – S. 14.
- ¹¹ KA, ENS, Kansio 212.
- ¹² KA, ENS, VAY 5395.
- ¹³ MV KA, SUK 126; SKS KA, Mf. Tanska 1a.
- ¹⁴ *Lehtinen I.* Suomalais-ugrilaiset kokoelmat Suomen kansallismuseossa. – [Helsinki]: Museovirasto, [1989]. – S. 42, 43.
- ¹⁵ *Lehtinen I.* Neuleita: Suomen Kansallismuseon Suomalais-ugrilaisista kokoelmista. – Helsinki: Museovirasto, 1995. – S. 29.
- ¹⁶ KM, SU 4920:1–54; 56–66.
- ¹⁷ KM, SU 4920:67.
- ¹⁸ *Kettunen L.* Tieteen matkamiehenä: Kaksitoista ensimmäistä retkeä, 1907–1918. – Porvo: Helsinki: WSOY, 1945. – S. 269.
- ¹⁹ MV KA, SUK 126: 161, 162.
- ²⁰ Avots: Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijas lībiešu priekšmetu katalogs (KM, SU).
- ²¹ Lielākā daļa prievīšu nr. 26–42 iegūta Lielīrbē, taču katalogā nav precīzi norādīts, kuras.
- ²² *Itkonen T.* Vilho Setälä, 1892–1985 // Virittäjä. – Vol. 89. – Helsinki, 1985. – S. 356–358.
- ²³ Piemēram: *Itkonen T. I.* Suomensukuiset kansat. – Helsinki: Tietosanakirja OY, 1921. – 288 s.; *Kettunen L.* Suomen heimon kirja kouluille ja kodeille. – Porvoo: WSOY, 1931. – 179 s.; *Liiviläiset // Suomen suku.* – Osa 2. – Helsinki: Otava, 1928. – 470 s.; *Vääri E.* Liiviläiset ja liivin kieli // Itämerensuomalaiset: Heimokansojen historiaa ja kohtaloita / Toim. M. Jokipii. – Jyväskylä: Atena, 1995. – S. 129–146; u. c.
- ²⁴ *Šuvcāne B.* Lībiešu tautas kultūra senās fotogrāfijās // Lībiešu gadagrāmata 2003 = Līvlist āigastrontōz 2003. – [Rīga]: Valsts īpaši aizsargājamā kultūrvēsturiskā teritorija “Lībiešu krasts”, 2003. – 112.–122. lpp.; izstādes “Lībiešu tautas kultūra. Fotogrāfijas no Kurzemes lībiešu ciemiem, 1902–1927” buklets.
- ²⁵ Avots: Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvs (MV KA, SUK 126: 1–162). Nosaukumi lībiešu valodā ir kursīvā.
- ²⁶ *Sadeniemi M. E. A.* Saarimaa // Kalevalaseuran Vuosikirja. – Vol. 47. – Porvoo, 1967. – S. 364–366.
- ²⁷ KA, ENS, VAY 5395.
- ²⁸ *Saarimaa E. A.* Liiviläisten mytologisia uskomuksia // Virittäjä. – Vol. 18. – Helsinki, 1914. – S. 90.
- ²⁹ Turpat.
- ³⁰ Turpat. – 90.–94. lpp.
- ³¹ SKS KRA, E. A. Saarimaa – Liiviläistä kansantietoutta.
- ³² SUS TA, E. A. Saarimaa.
- ³³ *Saarimaa E. A.* Liiviläisten mytologisia uskomuksia. – S. 90.
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ *Saarimaa E. N.* Matkavaikutelmia Liiviläismailta // Turun Sanomat. – 1912. – 16. elokuu. – N 187; 1912. – 21. elokuu. – N 191; 28. elokuu. – N 197; 4. syyskuu. – N 203.
- ³⁶ Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikertomus v. 1912 // SUS. – Vol. 29. – Helsinki: SUS, 1915. – 29,4. – S. 14.

III nodaļa

AKSELS OLAI HEIKELS

Etnogrāfs

Aksels Olai Heikels

Aksels Olai Heikels (*Axel Olai Heikel*¹; 1851–1924), viens no Somijas etnogrāfijas un arheoloģijas celmlaužiem, Somijas etnogrāfiskā brīvdabas muzeja – atrodas Helsinkos, Seurasāri (*Seurasaari*) salā, – dibinātājs, ir pirmais profesionālais etnogrāfs, kurš apmeklēja lībiešus. Lai gan Heikelu interesēja celtnes, apģērbi un ornamentu,² lībieši viņa redzeslokā nonāca apģērba sakarā, turklāt tikai kā vieni no Baltijas reģiona iedzīvotājiem. Proti, 1901. un 1902. gadā Heikels trīs ceļojumos apmeklēja Baltijas guberņas, lai papildinātu to materiālu par šī reģiona apģērbi, ko viņš jau bija savācis īsā ceļojumā 1885. gadā Igaunijā.³ Šo ekspedīciju ieguvumu apkopojošs pētījums “Tautastērpī Baltijas provincēs un Setukijā”⁴ iznāca 1909. gadā, un viena nodaļa tajā veltīta lībiešu apģērbam.⁵

Tā kā lībiešiem Heikela darbībā bija tikai epizodiska loma, pētījumos viņi pieminēti vien garāmejojot⁶ vai nemaz. Pat Heikela dzimtenē Somijā izdotajā plašākajā viņam veltītajā monogrāfijā “Aksels Olai Heikels: Somugru etnogrāfijas un arheoloģijas pētnieks”, ko sarakstījis somu etnologs T. Nīranens un kurā aplūkota Heikela biogrāfija un analizētas viņa zinātniskās un muzeoloģijas darbības metodes un šajā laukā paveiktais, lībieši nav pieminēti.⁷ Arī Latvijā no Heikela ieguldījuma lībiešu pētniecībā interesi izraisījuši vien viņa 1909. gadā monogrāfijā publicētie dati.

Lībiešus Aksels Olai Heikels apmeklēja trešajā Baltijas provinču braucienā 1902. gada pavasarī. Ekspedīcija, kurā viņš devās bez palīgiem, sākās 21. aprīlī un beidzās ap Jāņiem. Igaunijā viņš apmeklēja Pečoru novada setus

jeb pareizticīgos igauņus, kā arī Tartu un Vilandes apriņķi. Latvijā Heikela maršruts veda cauri Rīgai uz Liepāju un Kurzemes rietumu piekrasti, kur viņš apmeklēja Bārtu, Rucavu un Alsungu. Pēc tam zinātnieks brauca uz lībiešu apdzīvotajiem ciemiem, bet no Kolkas – uz Roņu salu.⁸

Baltijas ceļojumu maršrutus un īsus iespaidus par redzēto Aksels Olai Heikels aprakstīja apcerējumā "Etnogrāfiskie ceļojumi pa Baltijas provincēm", ko dažus mēnešus pēc pēdējās ekspedīcijas publicēja tālaika lielākā Somijas dienas avīze "Päivälehti".⁹ Šī publikācija pagaidām ir vienīgais autores atrastais avots, kurā lasāmi Heikela vērojumi lībiešu ciemos: "Tad es pētīju lībiešu apdzīvoto piekrastes joslu Kurzemes ziemeļu piekrastē, braucot cauri Pizei, Lielirbei un Mazirbei¹⁰ uz Kolku. Lībieši ir visai pārlatviskojušies, raugoties arī no apgērba. Mājās gan vēl runā savā valodā, bet baznīcās dzird vienīgi latviešu valodu, kurā viņi prot arī lasīt, taču tautas skolās viņus māca krieviski. Tomēr tika dabūtas vairākas jaukas un svarīgas fotogrāfijas un priekšmeti, no kuriem lai tiek minēts līgavas attēls no Kolkas. Līgavai bija uzgērbts arī "kōrtan"¹¹, t.i., caurspīdīga, gara un šaura villaine, kas abos galos izrotāta ar sarkanu lenti un bārksīm."

Heikela atstātais arhīvs glabājas Somijas Muzeju apvienības Etnoloģijas rokrakstu arhīvā, ekspedīcijā savāktie lībiešu priekšmeti – Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijā, bet ekspedīcijas fotogrāfijas – Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvā.

Etnoloģijas rokrakstu arhīva Heikela kolekcijā atrodas viņam sūtītās vēstules un dažu atbildes vēstuļu noraksti, rakstu un referātu rokraksti, ceļojumu piezīmes, avīzrakstu izgriezumi u.tml. Diemžēl šajos dokumentos atrodams visai maz ziņu, kas attiektos uz lībiešu pētīšanu. Šķiet, apmeklējot Baltijas guberņas, Heikels nav rakstījis ceļojuma dienasgrāmatu, jo arhīvā ir tikai piezīmes par nopirktajiem priekšmetiem – īss to raksturojums, vieta un cena. Tāpat atzīmētas izmaksas – cik naudas izdots pārtikai un ceļam. Tā, piemēram, ceļš no Ventspils līdz Pizei (Miķeļtornis) maksājis 7 rubļus un 20 kapeikas, bet laivas brauciens no Kolkas uz Roņu salu – 25 rubļus.¹²

Nopirkto priekšmetu sarakstā atrodami arī māju nosaukumi un cilvēku vārdi, kuri acīmredzot viņam ieteikti kā tādi, kuriem varētu būt saglabājies senlaicīgs apgērbs. Tā kā ieraksti veikti ar zīmuli un visai neskaidrā rokrakstā, tos pilnībā neizdevās atšifrēt. Tāpat nav zināms, vai minētajās mājās un no minētajiem cilvēkiem kaut kas nopirkts, jo priekšmetiem par ieguves vietu norādīts vienīgi ciems (arī Somijas Nacionālā muzeja katalogā par priekšmetu iegūšanu citu datu nav).

Ziņas par iespējamiem lībiešu priekšmetu pārdevējiem Aksela Olai Heikela piezīmēs ir šādas: *Koch* un *Prints* Miķeļtornī; *Feimann*, kuram vajadzētu būt villainei, Kolkā; Lielirbē senlaicīgs apģērbs varētu piederēt mirušajam *Drantsing*; Lūžņās vecas kundzes dzīvojot *Masduts*, *Masbelt* (Mazdūčos, Mazbeltos) un *Stolt[ori]* mājās; no lielirbniekiem vēl minēti *Nikka Urga*, *Petern [Nornberg]* “[*Bohka*]mahja” (Pēteris Norenbergs Bukos), divi veci cilvēki *Valkmahja* (Valkos) un vecs cilvēks, kas dzīvo *Kahlnamahja* (Kalnās), kā arī “*Perlman*, vecs, gudrs vīrs no Kolkas”¹³.

Šķiet, ka ar šo Perlmanu Heikelam izveidojās tuvākas attiecības, jo 1902. gada 28. novembrī māsa un brālis H. un L. Perlmani viņam uz Helsinkiem, Vēstures muzeju, no Kolkas nosūtīja vācu valodā rakstītu pastkarti ar pateicību par atsūtītajām bildēm.¹⁴ Tās varētu būt ekspedīcijas laikā Kolkā uzņemtās fotogrāfijas, kurās, iespējams, Perlmani paši arī pozējuši. Kolkā Heikels dažādos rakursos fotografējis kādu sievieti līgavas tērpā,¹⁵ kura varētu būt Perlmana māsa. Jāpiebilst, ka Heikela sarakstes arhīvā šī pastkarte ir vienīgā korespondence, kas saņemta no lībiešu jūrmalas.

No lībiešu pētniecības viedokļa Heikela 1902. gada ekspedīcijas lielākais ieguvums ir lībiešu apģērbu kolekcija un fotouzņēmumi. Lībiešu ciemos uzņemtajās 15 fotogrāfijās ir tikai piecu pamatobjektu varianti, un no šiem pieciem četri ir publicēti. Heikels pēc ekspedīcijas muzeja fondos kopumā nodeva 56 lībiešu etnogrāfiskos priekšmetus, no kuriem tikai trešā daļa aprakstīta viņa monogrāfijā.¹⁶ No Pizē (Miķeļtornis), Lielirbē, Sīkragā, Mazirbē un Kolkā iegūtajiem priekšmetiem tikai četri neattiecas uz apģērbu vai tekstilijām, un tie ir: siets, ķemme un divas rotas. Par kolekcijas trūkumu var uzskatīt nepilnīgās ziņas par priekšmetu izcelsmi un neprecīzi pierakstītos nosaukumus lībiešu valodā.

Aksela Olai Heikela 1902. gadā savāktie lībiešu priekšmeti un uzņemtās fotogrāfijas¹⁷

Lībiešu etnogrāfiskie priekšmeti

1. SU 4106:368 Līgavas kronis. Miķeļtornis. Izgatavots no sīkiem zvārgulišiem un pērlēm, no kurām lielākā daļa ir nokritis. Arī zīda lentes ir pazudušas. [Nr. 682. "*Bruuti kruon* [*krūon*. – R. B.] – izgatavots no spirālveidā izvirpotām misiņa stieplēm, kas piestiprinātas pie cita tāda paša materiāla reljefa zvaigžņveida pamata. Šis astoņstūra pamats novietots uz metāla stieplu rāmja. Misiņa stieplu galos atrodas daudzkrāsainas stikla pērles, no kurām lielākā daļa ir pazudusi. Tāpat trūkst zīda lenšu, kas bija piestiprinātas pie kroņa. Lentes, ar kurām kronis tika piesiets pie galvas, karājās pie dzelzs rāmja. Šāds kronis ir raksturīgs lībiešiem, latvieši to nepazīst. Katrā ciemā ir viens kronis, kas pēc vajadzības tiek ņemts no mājas uz māju."¹⁸]

2. SU 4106:369 Aube. Miķeļtornis. Darināta no diviem gabaliem, balta un pakausī sakrokota ar lenti. [Nr. 687. "*Kakš kabāl mūtš* [*kakškabāl mitš*. – R. B.] – no diviem auduma gabaliem izgatavota balta aube, kas skaustā ir savilkta ar īpašu auklu."¹⁹]

3. SU 4106:370 Aube. Miķeļtornis. Ar mežģīni apmalota aube no trim gabaliem. [Nr. 688. "*Kuolm kabāl mūtš* [*kuolmkabāl mitš*. – R. B.] – no trim gabaliem izgatavota balta aube, kas apdarināta ar mežģīni."²⁰]

4. SU 4106:371 Cimdi. Miķeļtornis. Ar melni sarkanīgu sīku rakstu, citādi tie ir gandrīz balti. [Nr. 691. "*Kīndas* [*kīndaz* – cimds, *kindōd* – cimdi. – R. B.] – balts dūrainis ar sarkanmelniem ornamentiem."²¹]

5. SU 4106:372 Cimdi. Miķeļtornis. Sarkana pamatkrāsa, ornaments violets un melns.

6. SU 4106:373 Cimdi. Miķeļtornis. Pamatkrāsa sarkana, ornaments melns. Ornaments: dzirnavu spārnu raksts.

7. SU 4106:374 Cimdi. Miķeļtornis. Sarkans ornaments uz balta pamata. Krusta raksti.

8. SU 4106:375 Cimdi. Miķeļtornis. Sarkani, melni un dzeltenī, uz apcocēm dzeltens un zils.

9. SU 4106:376 Cimdi. Miķeļtornis. Kraukļa acs raksti *kaarnasilmad* [*kārnōzsilmōd*. – R. B.] – balti punkti sarkanos krastos.

10. SU 4106:377 Zeķes. Miķeļtornis. Ar izadītām krāsainām svītrām.

11. SU 4106:377–8 Zeķes. Miķeļtornis. Zili sarkani balti svītrotas, zobu raksts.

12. SU 4106:379 Zeķes. Miķeļtornis. Raksti sarkanā, zilā un baltā krāsā. [Nr. 692. "*Sārsukā* – gara zeķe sarkanā, zilā un baltā krāsā. Pize. Līgavas zeķes vismaz agrāk bija baltas. Kurpi sauc par *kānga* (pl. *kāngad*) jeb *kurp*."²²]

13. SU 4106:380 Prievīte, zeķu. Miķeļtornis. Uz tās sarkans tā sauktais *ark tabar* ornaments.

14. SU 4106:381 Prievīte, zeķu. Miķeļtornis. Tāda pati kā SU 4106:380.

15. SU 4106:382 Prievīte, zeķu. Miķeļtornis. Tāda pati kā SU 4106:380.

16. SU 4106:383 Svītraini sieviešu svārki. Miķeļtornis. Svītraini svārki, kuru apakšmalā ir dzeltens diegs (pavediens) *stoat*. 60 gadu veci. [Nr. 673. "*Triplimi gūngasārk* [*striplimi gūngaserk*. – R. B.] – svītraini svārki ar ielocēm, no viena auduma gabala, sarkanā un melnā krāsā. Apakšmalā dzeltena lente. Ēmils Nestors Setele atzīmē, ka līgavas svārkiem apakšmalā atrodas trīs četras sarkanas svītras."²³]

17. SU 4106:384 Villaine. Miķeļtornis. Balta villaine, kas valkājama uz abām pusēm. Visapkārt bārkstis. Apmēram 60–70 gadu veca. Agrāk villaine bija gara un šaura, un abos galos ieaustas svītras un bārkstis (= igauņu *kōrik*), to valkā vienā kārtā. [Nr. 678. "*Küürtan* [*kōrtan*. – R. B.] – villaine no balta četrnīšu vilnas auduma, visapkārt izrotāta (apšūta) ar baltām bārkstīm. Salikta kopā no diviem auduma gabaliem. Platums 1,8 m. Tikusi nēsāta dubultīgi salocīta."²⁴]

18. SU 4106:385 Villaine. Miķeļtornis. Vilnas lakats, tāds pats kā *küürtan*, bet ar sarkanām un zilām rūtīm. [Nr. 679. "*Villikatt* [*kat*. – R. B.] ir apliekamais lakats, tāpat kā *küürtan*, bet ar sarkanām un zilām rūtīm; šeit modernāks."²⁵]

19. SU 4106:386 Segā. Miķeļtornis. Lielas melnas un baltas rūtis.

20. SU 4106:387 Segā. Miķeļtornis. Sarkanās, melnās un zilās rūtis un svītras.

21. SU 4106:388 Segā. Miķeļtornis. Skaista, krāsainas svītras.

22. SU 4106:389 Auduma gabaliņš. Miķeļtornis.

23. SU 4106:390 Auduma gabaliņš. Miķeļtornis.

24. SU 4106:391 Auduma gabaliņš. Miķeļtornis.

25. SU 4106:392 Aube. Sīkrags. Trīs gabalu aube, pakausī rotājums, kas izgatavots no zīda lentēm un pērlēm [tāda pati kā nr. 690. – R. B.].

26. SU 4106:393 Aube. Sīkrags. Tāda pati kā iepriekšējā. [Nr. 690. "*Kuolm kabāl mūtš* [*kuolmkabāl mitš*. – R. B.] – balta aube no trim gabaliem; apmalota ar gāzauduma lenti, kas zoda daļā sakrokota. Aizmugurējā daļa izrotāta ar krāsainām zīda lentēm un pērlēm, kas veido pušķus."²⁶]

27. SU 4106:394 Aube. Sīkrags. Tāda pati kā iepriekšējā [tāda pati kā nr. 690. – R. B.].

28. SU 4106:395 Aube. Lielirbe. Tāda pati kā iepriekšējā [tāda pati kā nr. 690. – R. B.].

29. SU 4106:396 Aube. Lielirbe. Tāda pati kā iepriekšējā. No krāsaina auduma, iekšā skaidas [tāda pati kā nr. 690. – R. B.].

30. SU 4106:397 Pieres lakats. Sīkrags. Zīda pieres lakats, sk. fotogrāfijas nr. 82–84 [MV, KA. – R. B.]. Kad pēc salaulāšanas no līgavas galvas ir noņemts kronis, viņai uzliek trīsdaļīgu galvas rotu: 1) trīsdaļu aubi, uz kuras 2) pieres lakatu sasien uz pieres ar dubultu mezglu jeb rozetē un 3) baltu lina vai puslina lakatu [tā saucamo mundaku. – R. B.] zem zoda, ko ar adatām piestiprina pie pieres lakata vaigu daļā un pakausī virs vertikālās ķemmes vai pie skausta (sk. fotogrāfiju nr. 85).

31. SU 4106:398 Josta. Lielirbe. Sievietes josta. [Nr. 676. “Kaal [kō], arī nīņ, gurt, juost. – R. B.] – sieviešu josta, austa. Raksti ir sarkani un balti, vidū zaļa svītra, malās melni un brūni pavedieni. Jostas garums sasniedz 1,6 m, platums 2,5 cm. Bārkstis nav sastopamas.”²⁷

32. SU 4106:399 Josta. Lielirbe. Tāda pati kā SU 4106:398.

33. SU 4106:400 Zeķu prievīte. Lielirbe. Viens pāris. [Nr. 693. “Kāl jeb sārpa’ggōl [sārpaggōl, kōl. – R. B.] – no sarkaniem un zaļiem vilnas pavedieniem sapīta kāju prievīte.”²⁸

34. SU 4106:401 Ķemme. Lielirbe. Izgatavota no bruņrupuča kaulam līdzīga materiāla.

35. SU 4106:402 Apaļa bronzas sprādze (sakta). Lielirbe. Atrasta uz lauka. [Nr. 680. “Sproodz (latv. sprādse) [suoļg. – R. B.] – bronzas sprādze, atrasta uz lauka; nav no šiem laikiem. Platums 38 mm.”²⁹

36. SU 4106:403 Dūraiņa fragments. Lielirbe. Kļavas lapas ornamenti.

37. SU 4106:404 Cepure, mice. Lielirbe. Adīta vīriešu cepure, kuras iekšpusē sasukas, lai tā noturētos vertikāli. No vecāsmātes laikiem. [Nr. 695. “Tanumūtš [tanūmitš. – R. B.] – adīta zila cepure ar baltām malām. Iekšpusē izmantoti lini, lai to noturētu uz augšu.”³⁰

38. SU 4106:405 Vīriešu kreklis. Lielirbe. Vilnas kreklis, rūtains, iesarkans. [Nr. 694. “Serķ – kreklis no sarkanmelna rūtota vilnas auduma. Priekšpuse un aizmugure sastāv no auduma gabala ar zemu, stāvošu apkakli [..]. Bez tam šim kreklam ir uzplecīši, un starp tiem un kakla apkakli – trīsstūrveida auduma gabaliņi [..].”³¹

39. SU 4106:406 Dvielis. Lielirbe. Garens, pelēks, ar sarkanzilām malām.

40. SU 4106:407 Papīra vainags. Lielirbe. Papīra vainags, ko meitenes liek galvā Liendienās, kad iet pa sētām dejojot. Tad piestiprina papīra strēmeles

arī pie apgērba. [Nr. 686. "Meitenes, kas meteņa (Vastlāvja) laikā sētās apmeklēja dejas, lika galvā vainagus, kas izgatavoti no raibām (krāsainām) papīra strēmelēm [..]"³²]

41. SU 4106:408 Siets. Lielirbe. Siets, kura pamats ir no ādas.

42. SU 4106:409 Sudraba gredzens. Mazirbe. No visām pusēm ar diviem grebumiem. [Nr. 681. "Sudraba gredzens; gluds, bet ar diviem padziļinājumiem."³³]

43. SU 4106:410 Līgavas kronis. Mazirbe. Līgavas kronis, kura karkass izgatavots no metāla stieples. Krūmveidā izrotāts ar daudzkrāsu stikla pērlēm. Rāmis visapkārt izrotāts ar baltām stikla pērlēm un stikla riņķīšiem, kas karājas. Tika teikts, ka pie senā līgavas kroņa piederis vismaz sešas no skārda plāksnēm izgatavotas zvaigznes, sirds un krusta figūras, kas, līgavai kustoties, arī kustas. Pāri pieri vēl gāja melna samta lente, pie kuras bija piestiprinātas pērles. Abās pusēs deniņiem bija sešas matu šķipsnas – 3 augstāk, 3 zemāk. Tās tika sadedzinātas jau iepriekšējā vakarā pirms kāzām. Īstenībā pie kroņa pieder arī vairākas zīda lentes, kuru šim kronim nav. Līgavas kroņus vismaz vienā vietā izgatavoja kāda latviešu sieva, kas tos pārdeva. [Nr. 683. "*Bruuti kruon* [*brūt krūon*. – R. B.] – līgavas kronis. Zvaigžņveida pamats no metāla stieplēm, pie kura ir pievītas šauras brokāta lentes, atrodas uz apaļas kartona ripas. Riņķīši un pērles, kas ir ap ripu, ir no stikla. Senākos līgavas kroņus rotāja no skārda plāksnēm izgriezti attēli – zvaigznes, sirdis, krusti u.c. Šie attēli kustējās, tiklīdz sāka kustēties līgava."³⁴]

44. SU 4106:411 Veste. Mazirbe. Sarkana sieviešu veste. [Nr. 674. "*Buorst* (latv. burste) – sieviešu ņieburs, sarkans. Ieloces muguras daļā."³⁵]

45. SU 4106:412 Jaka. Mazirbe. Zila sieviešu jaka ar divām kabatām. [Nr. 675. "*Vams* [*vamž*. – R. B.] – jaka no zila vilnas auduma, ar divām kabatām. Bez īstas apkakles. To nēsāja lībiešu sieviete no Mazirbes."³⁶]

46. SU 4106:413 Līgavas vainags. Kolka. Līgavas vainags no dabiskām puķēm. [Nr. 685. "Līgavai galvā bija arī vainags no dabiskajiem ziediem."³⁷]

47. SU 4106:414 Spilventiņš. Kolka. Mazs spilventiņš, kas bija turams galvā zem kroņa.

48. SU 4106:415 Lente, pieres apsējs. Kolka. Melns un sarkans galvas jeb pieres apsējs.

49. SU 4106:416 Zīda lente. Kolka. Zaļa zīda lente uz līgavas galvas.

50. SU 4106:417 Zīda lente. Kolka. Sarkana zīda lente uz līgavas galvas.

51. SU 4106:418 Zīda lente. Kolka. Violeta zīda lente uz līgavas galvas.

52. SU 4106:419 Zīda lakats. Kolka. Raibs zīda lakats ap līgavas krūtīm un kaklu.

53. SU 4106:420 Villaine. Kolka. Garena villaine no balta, šķidra vilnas auduma. Īsākajos galos sarkani pavedieni un bārkstis gar malām. [Nr. 677. "*Küürtan* – balta villaine no šķidra, četrnīšu vilnas auduma. Šaurie gali noslēdzas ar brūnām malām un baltām bārkstīm. Garums 2,55 m un platums 0,6 m. Villaines augšējās malas vidū ir piestiprināta balta kalikona apkakle, ko ietver sarkana lente un kas ir izrotāta ar sirdsveida figūrām, kas izgrieztas no sarkana papīra. Šī apkakle ir moderns papildinājums villainei."³⁸]

54. SU 4106:421 Apkakle. Kolka. Turama uz pleciem. Darināta kā pagaidu variants no balināta bjaza, gar abām malām apmalota ar sarkanu lenti un izrotāta ar sirds figūrām, kas izgrieztas no papīra. [Salīdzināt ar SU 4106:420 villainei piestiprinātās apkakles aprakstu – varētu būt tas pats vai ļoti līdzīgs priekšmets. – R. B.]

55. SU 4106:422 Apkakle. Kolka. Tāda pati kā iepriekšējā [tāda pati kā SU 4106:421. – R. B.], bet mazāka un valkājama ap kaklu.

56. SU 4106:423 Pirkstaiņi. Kolka. Balti.

Fotogrāfijas

SUK 15:81, 82, 83, 84, 84b Lībiešu sievas tērps dažādos rakursos. Lielirbe.

SUK 15:85 Jaunās sievas tērps. Lielirbe.

SUK 15:86, 86b, 87, 87b, 88, 88b Lībiešu līgavas tērps dažādos rakursos.

Kolka.

SUK 15:89 Lībiešu ēka. Lielirbe.

SUK 15:90 Lībiešu dzīvojamā māja. Jaunciems.

SUK 15:91 Lībiešu ēka. Jaunciems.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Somijā mēdz lietot arī formu *Akseli Olavi Heikel*.

² *Niiranen T.* Axel Olai Heikel: Suomalais-ugrilaisen kansatieteen ja arkeologian tutkija. – Snellman-instituutin julkaisuja. – Vol. 4. – Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1987. – S. 7.

³ Turpat. – 41. lpp.; *Heikel A. O.* Kansatieteellisiä retkeilyjä Itämerenmaakunnissa // Päivälehti. – 1902. – 16. marraskuu.

⁴ *Heikel A. O.* Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien. – Kansatieteellisiä julkaisuja = Travaux ethnographiques. – IV. – Helsingfors: Société Finno-ougrienne, 1909. – Taf. XXXI, 72 Bild, 114 S.

⁵ Turpat. – 109.–114. lpp.

⁶ Piemēram: Museomiehen päiväkirjasta: A. O. Heikelin lehtikirjoituksia / Toim. I. Lehtinen. – [Helsinki]: Museovirasto, 1989. – Kuv., 56 s.

- ⁷ Niiranen T. Axel Olai Heikel: Suomalais-ugrilaisen kansatieteen ja arkeologian tutkija. – Snellman-instituutin julkaisu. – Vol. 4. – Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1987. – 243 s.
- ⁸ MV KK, HA, III:2; Heikel A. O. Kansantieteellisiä retkeilyjä ..
- ⁹ Heikel A. O. Kansantieteellisiä retkeilyjä ..
- ¹⁰ Originālā lietots tikai viena ciema nosaukums, proti, *Irben*. Tas tikpat labi var nozīmēt kā Lielirbi, tā Mazirbi. Taču, tā kā Heikels apmeklēja abus ciemus, tulkojumā lietoti abi nosaukumi.
- ¹¹ Originālā lietota forma *kyyrstaan*, kas neatbilst mūsdienu lībiešu valodas ortogrāfijai.
- ¹² MV KK, HA, III:3.
- ¹³ MV KK, HA, III:2.
- ¹⁴ MV KK, HA, vēstuļu kolekcija nr. 4.
- ¹⁵ MV KA, SUK 15:86, 86b, 87, 87b, 88, 88b.
- ¹⁶ KM, SU; Heikel A. O. Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen ..
- ¹⁷ Avoti: priekšmeti – Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcija (KM, SU); priekšmetiem, kas aprakstīti Aksela Olai Heikela monogrāfijā “Tautastērpi Baltijas provincēs un Setukijā”, kvadrātiekaivās dots arī tajā sniegtais raksturojums, kursīvā ir Heikela fiksētie lībiskie nosaukumi; fotogrāfijas – Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvs (MV KA).
- ¹⁸ Heikel A. O. Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen .. – S. 112; Taf. XXI:7.
- ¹⁹ Turpat. – 113. lpp., XXII:5. att.
- ²⁰ Turpat. – 113. lpp., XXII:2. att.
- ²¹ Turpat. – 113. lpp., XXVIII:1. att.
- ²² Turpat. – 113. lpp., XXVIII:25. att.
- ²³ Turpat. – 111. lpp., IV:11. att.
- ²⁴ Turpat. – 112. lpp., XII:8. att.
- ²⁵ Turpat. – 112. lpp.
- ²⁶ Turpat. – 113. lpp., XXIII:2. att.
- ²⁷ Turpat. – 111., 112. lpp., XXX:10. att.
- ²⁸ Turpat. – 113. lpp., XIV:5. att.
- ²⁹ Turpat. – 112. lpp., XXVII:15. att.
- ³⁰ Turpat. – 113. lpp., XIX:5. att.
- ³¹ Turpat. – 113. lpp., I:4. att.
- ³² Turpat. – 112., 113. lpp.
- ³³ Turpat. – 112. lpp., XXVII:22. att.
- ³⁴ Turpat. – 112. lpp., XXI:5. att.
- ³⁵ Turpat. – 111. lpp., V:6. att.
- ³⁶ Turpat. – 111. lpp., VIII:2. att.
- ³⁷ Turpat. – 112. lpp.
- ³⁸ Turpat. – 112. lpp., XII:10. att.

IV nodaļa

LAURI KETUNENS

Lauri Ketunens – lībiešu valodas vārdnīcas sastādītājs

Lauri Ketunens (*Lauri Kettunen*; 1885–1963) ir vienīgais somu valodnieks, kuram lībiešu valodas pētīšana bija svarīgs zinātniskās darbības virziens, kam viņš veltīja vairāk nekā desmit gadu. Pirmo reizi ar lībiešiem Ketunens saskārās 1917. gadā, kad viņš Somijā strādāja ar lībiešu bēgli no Lūžņām, 55 gadus veco Proni Ernestovsku.¹ Pirmo ekspedīciju pie lībiešiem Ketunens mēģināja organizēt jau 1918. gada vasarā,² tomēr dažādu iemeslu dēļ plāns īstenojās tikai 1920. gada vasarā ar Tartu universitātes atbalstu. Lai sagatavotu lībiešu valodas pētījumus un vārdnīcu,³ Ketunens pie lībiešiem devās vienpadsmit reizi – 1920., 1921., 1923., 1924./25., 1928., 1929., 1931., 1932., 1933., 1936. un 1937. gadā.⁴

Tomēr Lauri Ketunena ceļš pie lībiešiem sākās tipiski kā Somijā kopš Ēmila Nestora Seteles laikiem valdošās jaungramatiķu skolas pārstāvim, un tas nozīmēja pētījumus par somu valodas dialektu un Baltijas jūras somu valodu fonētisko vēsturi.⁵ Pie lībiešiem Ketunens nonāca kā nobriedis zinātnieks ar lielu valodas ekspedīciju pieredzi. Jau 1907. gada vasarā un 1909. gada ziemā viņš Zviedrijā vāca materiālu par Vermlandes (*Värmland*) somiem,⁶ bet 1910. gadā tika publicēts pētījums "Apskats par centrālās Skandināvijas Vermlandes somu valodas izlokšnes fonētisko vēsturi".⁷ Gandrīz vienlaikus Ketunens sāka vākt materiālus doktora disertācijai par igauņu valodas izlokšnēm. 1908. gada vasarā un 1909. gada rudenī viņam bija ekspedīcijas Igaunijas austrumu un centrālajā daļā, bet 1910. un 1911. gadā Ketunens līdzās citu igauņu valodas izlokšņu pētījumiem nopietni pievērsās igauņu valodas Kodaveres izlokšnei. Šajās ekspedīcijās savāktais kļuva par Ketunena

doktora disertācijas pamatu.⁸ Doktora grādu viņš ieguva 1913. gadā, kad arī pieteicās uz somu valodas docenta vietu Helsinku universitātē. Taču, tā kā viņa amata piemērotības izvērtētājs Setele ļoti kritizēja šo Ketunena darbu, humanitāro zinātņu fakultāte par jaunā zinātnieka atbilstmi docenta darbam šaubījās. Tikai 1914. gada beigās tika pieņemts Ketunenam pozitīvs lēmums. Šķiet, ka Seteles negatīvā atsauksme par Ketunena pētījumu bija iemesls abu saspīlētajām attiecībām, kas saglabājās līdz pat Ēmila Nestora Seteles nāvei. Turklāt zinātnes vēsturnieki uzskata, ka Seteles nepatiku pārsvarā izraisīja fakts, ka laika gaitā Ketunens arvien vairāk attālinājās no Seteles savulaik paustajām idejām par somu valodu.⁹

Pēc igauņu valodas pētījumiem Lauri Ketunens ķērās pie votu valodas. Materiāli tika vākti no 1913. līdz 1915. gadam, un 1915. gadā klajā nāca "Votu valodas fonētiskā vēsture".¹⁰ Vēl pēc diviem gadiem tika publicēts līdzīgs pētījums par igauņu valodu – "Igauņu valodas fonētiskās vēstures pamatiezīmes".¹¹ To Ketunens rakstīja kā universitātes mācību grāmatu. 1917.–1918. gada ziemā Ketunens jau pētīja vepsu valodu. Šo pētījumu rezultāts bija divi darbi – "Dienvidvepsu valodas paraugi" divos sējumos¹² un "Dienvidvepsu valodas fonētikas vēsture".¹³

1919. gadā Ketunenu iecēla par Baltijas jūras somu valodu profesoru Tartu universitātē. Šis amats un jaunās darbavietas atbalsts viņam beidzot ļāva īstenot ieceri par lībiešu valodas pētīšanu. Arī tad, kad Ketunens 1925. gadā kļuva par somu filoloģijas ārkārtas profesoru Helsinku universitātē un atgriezās dzimtenē, viņš turpināja lībiešu valodas pētījumus. Līdzās tiem Ketunens strādāja pie somu valodas dialektu ģeogrāfijas, kā rezultātā tapa trīs sējumu darbs "Somu valodas dialekti".¹⁴

Pēc atgriešanās no Igaunijas un pēc daudzajām ekspedīcijām, iepazīstot somu valodas vistuvākās radu valodas, zinātniekam labāk sekmējās arī akadēmiskās karjeras veidošana Helsinku universitātē. 1929. gadā viņu apstiprināja par Baltijas jūras somu valodu ārkārtas profesoru, bet 1938. gadā – par igauņu valodas un tuvo radu valodu profesoru. Amatu Ketunens ieņēma līdz aiziešanai pensijā 1953. gadā. Dažus gadus (1935.–1937. g.; 1941.–1943. g.) viņš bija arī viesprofesors Budapeštas universitātē.¹⁵ Pēc fundamentālās lībiešu valodas vārdnīcas 1938. gadā Ketunens publicēja vēl divus nozīmīgus darbus – "Pētījums par vepsu valodas izlokšņu sintaksi"¹⁶ un "Etimoloģisks pētījums par igauņu vietvārdiem".¹⁷

Jāpiebilst, ka Lauri Ketunens ne tikai pētīja un dokumentēja lībiešu valodu, bet arī rosīgi darbojās tā sauktajā lībiešu atbalsta kustībā Igaunijā un Somijā. Ketunens aktīvi strādāja, lai par lībiešu eksistenci un viņu ap-

stākļiem uzzinātu arī ārpus Latvijas, – viņa spalvai pieder daudzi izglītojoši raksti par lībiešu tautu un tās kultūru.¹⁸ Lai gan zinātnieks pie lībiešiem pavadīja ne mazums laika un savāca ļoti daudz valodas materiāla, tomēr tā galvenokārt ir leksika, nevis tekstu paraugi (stāstījumi un folklorā) vai etnogrāfiska rakstura vērojumi par lībiešu sadzīvi. Te jāatceras, ka atšķirībā no Andersa Jūhana Šēgrēna laikiem 20. gadsimta sākumā pētniekiem jau bija šaura specializācija, tādēļ viņa ekspedīcijām pie lībiešiem bija tīri valodniecisks raksturs.

Lai gan Ketunenu īpaši neinteresēja etnogrāfija, tomēr viņa vākumā ir atrodamas arī etnogrāfiska rakstura liecības. Pirmkārt, tā ir lībiešu-vācu valodas vārdnīca, kurā visai bagātīgi pārstāvēti etnogrāfiskie termini. Tiesa, ne vienmēr ar precīzu tulkojumu vācu valodā. Vārdnīcas rokraksts glabājas Helsinku universitātes Somugru valodu katedrā (*Helsingin yliopiston Suomalais-ugrilaisten kielten laitos*). Otrkārt, tās ir fotogrāfijas, kurās ceļojumu laikā 20. gs. 20. un 30. gados Ketunens lībiešu ciemos uzņēmis visdažādākās ikdienas un svētku norises. Fotogrāfiju negatīvi glabājas Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvā. Diemžēl aprakstītas ir tikai 1920. gada ekspedīcijas fotogrāfijas – ir atzīmēts datums, ciems, reizēm arī mājvārds un personu vārdi, kā arī attēlā redzamais. Daļu no dažādu gadu fotouzņēmumiem Ketunens publicējis izglītojošos darbos par lībiešiem un divās ceļojumu atmiņu grāmatās, tomēr arī tiem visbiežāk ir tikai aptuvenš apraksts.

Somijas Nacionālā muzeja Somugru kolekcijā glabājas četri priekšmeti, kam piedēvē lībisku izcelsmi un ko muzejam nodeva Ketunens un viņa dzīvesbiedre. 1932. gadā Lauri Ketunens muzejam nodeva bronzas saktu, kas atrasta zem kādas celtnes Sīkragā.¹⁹ Pēc Lauri Ketunena nāves viņa sieva Hilja Ketunena 1965. gadā muzejam uzdāvināja priekšmetus, ko vīrs savulaik bija atvedis no ekspedīcijām un ceļojumiem. Noprotams, ka dāvinātāja nav precīzi zinājusi priekšmetu izcelsmes vietu un iegūšanas laiku. Dāvinājumā bija trīs priekšmeti, kas katalogā piedēvēti lībiešiem. Pirmkārt, roņu harpūnas uzgalis: "Dzelzs, raupji darināta. Harpūnas uzgaļa sānu zobs divpusējs, zobi tajā pašā līmenī, bet dažādā augstumā – kāta stobra sālā riņķis (cilpa), kas darināts, saliecot uz augšu sliedi stobra galā un piemetinot to pie asmens. [...] Garums aptuveni 22 centimetri."²⁰

Otrkārt, irbulis: "Cilindrisks, no smaga, brūna koka. Kāta (roktura) gals pamatīgs, to apņem trīs iegrieztas rievās. Vienmērīgi sašaurinās un beidzas ar pīķveida smaili. Garums aptuveni 49 centimetri, roktura diametrs 5,65 centimetri. Droši vien ir buru izgatavotāja darbarīks, bet diez vai vepsu, kā uzskatīja K[etunena] kundze."²¹

Treškārt, svārku auduma gabals: "Taisnstūra, aptuveni 291 centimetru garš un 91,5 centimetrus plats gabals, kas izgriezts no divnīšu linu un vilnas šķiedru auduma. Pamatkrāsa madaras sarkana, šauras šķērsvītras – melnas, gaiši un tumši zilas, zilzaļas un dzeltenas, kas bagātīgi saliktas atsevišķās grupās. Kādreiz bijuši svārki, bet izārdīti un lietoti kā sienassega prof. Ketunena mājās."²²

Spriežot pēc autores pašlaik izpētītajām avotu krātuvēm, pēc Lauri Ketunena nāves tajās nonākusi tikai neliela daļa arhīva. Minētais vārdnīcas rokraksts un fotokolekcija ir vienīgie ar lībiešu pētniecību saistītie dokumenti, ko pagaidām izdevies tajās atrast. Šķiet, daļa arhīva vēl varētu atrasties kādā privātā kolekcijā. Par labu šai versijai liecina tas, ka, piemēram, igauņu folklorista Oskara Loritsa Ketunenam sūtītās vēstules atrodas Helsinku universitātes emeritētā profesora Sepo Suhonena privātajā kolekcijā.

Šķiet, Ketunens ir rakstījis arī ekspedīciju un ceļojumu dienasgrāmatas, lai gan tās pagaidām nav izdevies atrast. Par to liecina bagātīgais fakto materiāls viņa atmiņās – "Zinātnes ceļotājs: pirmie divpadsmit ceļojumi",²³ "Zinātnes ceļotāja jaunie piedzīvojumi: lūzuma gadi 1918–1924"²⁴ un "Stāstiņi par ceļojumiem un citas atmiņas".²⁵ Nodaļās par lībiešu ekspedīcijām aprakstīta to norise, valodas teicēji, dažādi notikumi, raksturoti sadzīves apstākļi. Kopumā Ketunena atmiņas vērtējamas kā svarīgs laikabiedra rakstīts avots, kas sniedz ziņas par lībiešu kultūras un sabiedrisko dzīvi.

Tomēr šis avots, kā jebkuras citas atmiņas un memuāri, jāizmanto piesardzīgi, jo, pirmkārt, tas tapis daudzus gadus pēc notikušā, un, otrkārt, reizumis Ketunens raksta par notikumiem, kuros pats nav piedalījies, bet tikai dzirdējis no citiem vai arī kuros domājas piedalījies. Atmiņās vietumis ir nepareizi gadskaitļi. Piemēram, lai gan autors kādā grāmatā plaši apraksta pirmo ekspedīciju 1920. gadā,²⁶ citā viņš min, ka tā notikusi 1922. gadā.²⁷ Lielākā Ketunena kļūda gadskaitļos, kas pārņemta arī dažos citos darbos, ir atmiņās dotais ceturtais ekspedīcijas gads, t.i., 1925./26. gada ziema.²⁸ Īstenībā šis brauciens, kam finansējumu piešķīra Somijas Kordelina fonds, notika gadu iepriekš – 1924./25. gada ziemā.²⁹ Atmiņu fragmentus latviešu valodā tulkojis Edgars Vālgamā, un tie publicēti mēnešrakstā "Līvli".³⁰ Tomēr tulkojums ne vienmēr sakrīt ar oriģinālu – sākotnējais teksts ir rediģēts un saīsināts, tajā ievietoti arī tulkotāja un tulkojuma redaktora Valdas Šuvcānes komentāri. Turklāt veiktās izmaiņas tulkojuma publicējumā nav norādītas. Tāpēc Lauri Ketunena atmiņas ir tulkotas vēlreiz un publicētas šeit.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Kettunen L. Tieteen matkamiehenä: Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907–1918. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1945. – S. 269.
- ² SKS KA, 415:19:28.
- ³ Kettunen L. Untersuchung über die livische Sprache. – T. 1: Phonetische Einführung, Sprachproben. – Tartu, 1925. – 160 S.; Kettunen L. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. – Lexica Societatis Fenno-Ugricae. – Vol. 5. – Helsinki: SUS, 1938. – LXXI, 648 S.
- ⁴ Kettunen L. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung; Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvuodet, 1918–1924. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1948. – 249 s.; Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – 444 s.; SKS KA, 523:15:3.
- ⁵ Korhonen M. Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918 // The History of Learning and Science in Finland, 1828–1918. – Vol. 11. – Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1986. – P. 168.
- ⁶ Vermlandes somus mēdz saukt arī par meža somiem (*metsäsuomalainen* somu valodā, *skogsfinne* zviedru valodā).
- ⁷ Kettunen L. Descendenttis-äänehistoriallinen katsaus Keski-Skandinavian metsäsuomalaisten kieleen. – Helsinki: SKS, 1909. – V, 149 s.
- ⁸ Kettunen L. Lautgeschichtliche Untersuchung über den kodaferschen Dialekt. – Helsinki: Société Finno-Ougrienne, 1913. – 214 s.; tās turpinājums: Kettunen L. Lautgeschichtliche Darstellung über den Vokalismus des kodaferschen Dialekts mit Berücksichtigung anderer estnischen Mundarten. – SUST. – Vol. 34. – Helsinki, 1913. – 231 s.
- ⁹ Korhonen M. Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 171.
- ¹⁰ Kettunen L. Vatjan kielen äänehistoria. – Helsinki: [SKS], 1915. – X, 170 s.
- ¹¹ Kettunen L. Viron kielen äänehistorian pääpiirteet. – SKST. – Vol. 156. – Helsinki, 1917. – 113 s.; otrais izdevums: Kettunen L. Eestin kielen äänehistoria. – SKST. – Vol. 156. – Helsinki, 1929. – 207 s.
- ¹² Kettunen L. Näytteitä etelävepsästä. – Osa 1. – Helsinki: SKS, 1920. – VII, 126 s.; Osa 2. – Helsinki: SKS, 1925. – VIII, 146 s.
- ¹³ Kettunen L. Lõunavepsa häälik-ajalugu. – 1: Konsonandid. – Tartu: [L. Kettunen], 1922. – XII, 139 s.; 2: Vokaalid. – Tartu: [L. Kettunen], 1922. – II, 135 s.
- ¹⁴ Korhonen M. Finno Ugrian Language Studies in Finland, 1828–1918. – P. 172; Kettunen L. Suomen murteet. – SKST. – Vol. 188. – Osa 1: Murrenäytteitä. – Helsinki: [SKS], 1930. – XL, 294 s.; Osa 2: Murrealueet. – Helsinki: [SKS], 1930. – 209 s.; Osa 3: A. Murrekartasto. – Helsinki: SKS, 1940. – 213 karttaa; Osa 3: B. Selityksiä murrekartastoon. – Helsinki: SKS, 1940.
- ¹⁵ Korhonen M., Suhonen S., Virtaranta P. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa: 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura. – Espoo: Weilin+Göös, 1983. – S. 230.
- ¹⁶ Kettunen L. Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. – Helsinki: SUS, 1943. – IX, 576 s.

- ¹⁷ Kettunen L. Etymologische Untersuchungen über estnischen Ortsnamen. – Suomalaisen tiedeakateman toimituksia. – Vol. B; 90, 1. – Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia, 1955. – 437 s.
- ¹⁸ Kettunen L. Liiviläis-matkalta // Virittäjä. – Vol. 24. – Helsinki, 1920. – S. 111–119; Kettunen L. Kirje Liivin rannasta // Helsingin Sanomat. – 1923. – 13. elokuu; L. K. Liivin tapahtumia // Helsingin Sanomat. – 1924. – 22. tammikuu; Kettunen L. Liiviläisten kansallistunto // Kalevalaseuran Vuosikirja. – Vol. 5. – Porvoo: WSOY, 1925. – S. 238–245; Kettunen L. Velvollisuutemme liiviläisiä kohtaan // Ylioppilaslehti. – 1925. – N 4. – S. 53, 54; Kettunen L. Kuoleva heimokansa? // Suomen Kuvalehti. – 1927. – N 50. – S. 1973–1975; Kettunen L. Liiviläisistä // Kansanvalistusseuran kalenteri 1929. – Helsinki, 1928. – S. 73–80; Kettunen L. Liivin kansa // Suomen Heimopäivä. – Vol. 3. – Helsinki: Suomalaisuuden Liiton Sukukansaosasto, 1930. – S. 4–12; Kettunen L. Liivin kielestä // Suomen Heimopäivä. – Vol. 3. – Helsinki: Suomalaisuuden Liiton Sukukansaosasto, 1930. – S. 19–22; Kettunen L. Suomen heimon kirja kouluille ja kodeille. – Porvoo: WSOY, 1931. – 179 s.; u. c.
- ¹⁹ KM, SU 5134.
- ²⁰ KM, SU 5615:5.
- ²¹ KM, SU 5615:6.
- ²² KM, SU 5615:7.
- ²³ Kettunen L. Tieteen matkamiehenä: Kaksitoista ensimmäistä retkeä, 1907–1918. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1945. – 416 s.
- ²⁴ Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvuodet, 1918–1924. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1948. – 249 s.
- ²⁵ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – 444 s.
- ²⁶ Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä. – S. 105–145.
- ²⁷ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia. – S. 29.
- ²⁸ Turpat.
- ²⁹ SKS KA, 110:3; 523:15:3; Kettunen L. Livisches Wörterbuch .. – S. XI.
- ³⁰ Ketunens pie Kurzemes lībiešiem, 1920–1937 // Līvli. – 1995. – Nr. 4, 5, 6/7, 8/9; 1996. – Nr. 1/2, 3/4, 5/6, 7/8; 1997. – Nr. 1, 3, 4; 1998. – Nr. 2.

Lauri Ketunena atmiņas par lībiešu valodas pētīšanu 1917. gada ziemas beigās

Lībiešu valodu pētīju par tā sauktajiem kanclera līdzekļiem, lai gan īstēnībā to izmantošanas priekšnosacījums bija ārzemju ceļojums. Darbu veicu Ristinummē (*Ristinumme*), Juhani Aho bijušajā "būdiņā", ko pirms gada biju noīrējis un kurā dzīvoju kopā ar ģimeni. Devos uz Tallinu, lai no turienes lībiešu bēgļiem izvēlētos valodas teicēju. Krievi, lūk, iztukšojot Kurzemes jūrmalu pirms Vācijas armijas, bija noveduši lībiešus arī līdz Igaunijai. Tātad es pētīju lībiešu valodu savās mājās un darīju to ar vicekanclera piekrišanu. Ja šajā sakarībā drīkstu pieminēt, tad kopumā šos vicekanclerus atceros ar pateicību (izņemot kancleru Andersu Donneru, astronomijas profesoru), jo viņi, neprasot fakultāšu viedokli – un šis paradums ir saglabājies –, no "jaunākajiem pētniekiem" un "universitātes pasniedzējiem" paredzētās ceļojumu naudas pēc saviem ieskatiem sniedza īslaicīgu palīdzību lūdzējiem. Šoreiz vicekanclers bija profesors Eduards Hjelts, kurš laikam gan man gribēja atlīdzināt to, ka agrāk, 1913. gadā, kad devos ceļojumā pie votiem, biju palicis bez lūgtās stipendijas. Viņam tomēr bija saprotams iemesls. Kad toreiz Setelem lūdzu ieteikumu, viņš sākumā atteica, jo viņam, raugi, arī "ir interese par votiem". Jautāju, vai viņš patiešām, gluži tāpat kā es, vēl gatavojas ķerties pie pamatmateriāla vākšanas. Viņš atzina, ka tomēr esot sācis vairākus darbus vienlaikus, un iedeva man skaistu ieteikumu. Tikko kā biju Hjeltam iedevis savu iesniegumu ar skaisto ieteikumu, pa trepēm pretī nāca arī Setele. Pēc tam uzzināju, ka viņš dabūjis ceļanaudu, lai dotos tieši pie votiem, un es, protams, paliku bešā. Neraugoties uz to, tajā laikā, kad Setele devās pie vepsiem 1916. gadā, es veicu iepriekš aprakstīto ceļojumu pie votiem.

Un tātad tagad es mājās pētīju lībiešu valodu ar kanclera stipendiju un, jo vairāk darbs virzījās uz priekšu, jo izjutu arvien lielāku pateicību pret viņu. Lai gan mana valodas teicēja 55 gadus vecā večiņa Prone Ernestovska bija padumja teicēja un viņas pārstāvētā rietumlībiešu Lūžņas ciema izloksne slikti noderēja par lībiešu valodas pētījuma pamatu, man šajā valodā un pirmām kārtām tās "līdzskaņu mijas trūkumā" atklājās pavisam jauni aspekti. Tāpat arī tas, cik tālu gan valoda pirms savas miršanas var novalkāties. Māmuļa prata arī latviešu valodu, kuras ietekme uz lībiešu valodu ir bijusi milzīga, tādēļ vienlaikus no viņas dabūju ziņas arī par aizguvumiem. Turklāt pat viņas pašas latviešu valodas izloksne. Čakli strādājot, sešās nedēļās kopā ar viņu izskatīju Šēgrēna–Videmaņa lībiešu valodas vārdnīcu un uztaisīju fonētikas

vēstures pētījuma uzmetumu. Kā vārdu saraksts, tā arī šī fonētikas burtnīca vēlāk kļuva par pamatu darbam, ko turpināju lībiešu ceļojumos.

Žēlumu izraisīja Prones māmuļas pastāvīgās bēdas pēc mājām, un vēl arī viņas vecais vīrs bija palicis Tallinā. Viņa arvien atcerējās, cik laba bijusi dzīve pašu mīļajā jūrmalā, bet tagad tur ir "*mād mā um saksā pierzgōs*"¹, vācietis to nozadzis un droši vien tur arī paliks, vai maz lībietis to reiz dabūs vēl redzēt? Un nabaga māmuļa arī nedabūja, jo vēlāk viņu no Tallinas, kad vācietis bija ticis arī līdz turienei, kopā ar vīru, zelta gabaliņu, pārcēla drošībā uz Krievijas iekšzemi, kur abi esot miruši.

Mēs gan visādi mēģinājām Proni izklaidēt, un bieži man arī izdevās viņu sasmīdināt ar jaukiem vārdu un citiem uzjautrinājumiem, kas vienmēr bija jāizgudro, lai uzmundrinātu teicēju, kad viņa sāka bēdāties. Reiz viņu aizvedām uz Tūsulas tautas skolu, kur bija kaut kādi radu tautu svētki, kuros uzstājos ar mazu stāstījumu par lībiešiem un par viņu pēdējā laika bēdīgo stāvokli. Tur tika aplaudēts, un Prone bija visu labvēlīgās intereses objekts. Kad atgriezāmies mājās, viņa ticēja, ka bijusi baznīcā. Un es taču domāju, ka biju viņai iepriekš izskaidrojis, uz kurieni dodamies, un arī pasākuma vietā pateicis, kur atrodamies. Tad es vēl nepratu lībiešu valodu un runāju igauņiski, ko lībieši parasti saprot, bet Prone jau arī nebija no tiem apķērīgākajiem. Tomēr savu darāmo viņa veica apmierinoši. Vienīgi – ja man būtu tikai viņa, tad par lībiešu valodu būtu iegūts un varbūt pat citiem nodots daļēji maldinošs viedoklis. Ieguvis tādu pieredzi, vācējs iemācās atcerēties, cik svarīgi ir atrasties pētāmās valodas vidē. Daudziem izrunā ir tik daudz individuāla, un tā bija arī šajā gadījumā, ka aizdomīgās vietās vienmēr vajadzētu būt iespējai pārbaudīt izrunu ar citiem šīs pašas izloksnes runātājiem. Man jāatzīst, ka arī ekspedīcijās tāda iespēja ne vienmēr ir.

Lai beigās pieminam, ka Prones māmuļa savas spējas dabūja parādīt arī Helsinku universitātes fonētikas katedrā, kur ar viņu uztaisīju tā sauktās kimo-grammas, lai pirmām kārtām konstatētu lībiešu valodas skaņu garuma maiņas. Tās bija dzirdamas arī ar ausi, un es vairs neatceros, kas no eksperimentiem iznāca. Vēlāk Tartu tādus pašus eksperimentus veicu ar labākiem lībiešu valodas teicējiem un tos izmantoju savos pētījumos. Vēl būtu precīzi izpētāms, kādas Prones paraugos ir pēdas, piemēram, no lībiešu valodai raksturīgās lautzāmes intonācijas, kuru bieži viņas izrunā ar ausi bija neiespējami sadzirdēt.²

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Mūsu zeme ir vācieša pakaļā – lībiešu valodā.

² Kettunen L. Tieteen matkamiehenä: Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907–1918. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1945. – S. 268–271.

Pirmā ekspedīcija 1920. gada vasarā

Pirmo ekspedīciju Lauri Ketunens ļoti rūpīgi aprakstīja savās atmiņās par ceļojumiem. Tomēr šis apraksts tapa vēlāk, tādēļ pirmos iespaidus lībiešu zemē labāk parādīs Lauri Ketunena vēstule valodniekam Heiki Ojansū. Tā rakstīta laikā, kad Ketunens pie lībiešiem bija uzturējies nedaudz vairāk par nedēļu. Lūžņā, pirmajā ekspedīcijas lībiešu ciemā, Ketunens ar savu palīgu studentu Oskaru Loritsu ieradās 1920. gada 4. jūnijā.¹

“Lūžņa, svētdiena, 1920. gada 13. jūnijs

Mīļais brāli!

Sveicinu Tevi no šejienes, no Lībiešu zemes malējā ciema, kura blusām esmu devis sevi ēst jau otro nedēļu. Šķiet, ka jau ziemā minēju par nodomu vasaru pavadīt šeit. Universitāte² devīgi atbalstīja nodomu, un tā nu ceļojums ir īstenība. Bez tam tika finansēts arī ceļabiedrs, tiesa gan, pēc mana lūguma, jo ir žēl, ka šo izzūdošo valodu pazīst tikai daži retie. Mans ceļojuma biedrs – kāds apdāvināts students, vārdā Oskars Loritss, – protams, nav paredzēts tieši kā palīgs, bet gan vairāk apmācīšanai, kaut gan pašlaik viņš jau sāk kļūt nodēris. Esam kopā izskatījuši un pārbaudījuši manis Helsinkos sagatavoto lībiešu vārdu sarakstu un sakārtojuši materiālu kā fonētikas vēstures izklāstu, reizē vārdu sarakstu arī papildinot. Dažas dienas šajā ciemā vēl vāksim valodas paraugus un tad dosimies uz austrumiem, varbūt pat pa taisno uz otrās galvenās izloksnes apgabalu. Vēlāk, protams, iesim cauri katram ciemam, – laiks taču mums ir divi mēneši, ja būs vajadzība, arī ilgāk.

Ļoti baidījāties, ka varbūt vairs neatradīsim lībiešus. Daudzi no viņiem jau arī ir palikuši kara bēgļu gaitās Krievijā, taču lielākā daļa tomēr ir atgriezies. Tikai jāuzmanās no tiem, kuri laiku pavadījuši Igaunijā, jo tie runā visai jauktā valodā. Igaunņu valodas ietekme lībiešu valodā jau bez tā varbūt ir lielāka, nekā parasti domā.

Citādi apstākļi ir daudz kulturālāki nekā pie citām radu tautām. Šī varenā jūra arī padara dzīvi labāku. Reiz pusi dienas jūrā ķērām butes, un, velkot vadu, sāka sāpēt pleci. Beigās noskalāju sviedrus Baltijas jūras viņšos. Manam biedram gan ir sliktākas atmiņas, jo viņš visu laiku vēma un domāja visas jūras slimības piemeklētā sliktās domas, zvērot uzticību zemes stiprajam pamatam.

Ceru arī, ka pēc pirmās steigas šeit varēs vadīt mazliet mierīgākas dienas, jo pavasaris Tartu bija saspringts un rudens nebūs vieglāks. Esmu, raugi,

nodomājis lasīt lekcijas lībiešu valodā un mēģināšu izstrādāt par to pamatīgu pētījumu. Lielākā daļa laika, protams, aizies mācību darbam. Taču darba maiņa jau pati par sevi ir puse atpūtas. [..]

Ja kādreiz iepriecināsi mani ar vēstuli, tad tā varbūt visdrošāk nonāks manās rokās pēc adreses – Latvija, Kurzeme, Mazirbe. Šajā reizē vēl tikai vislabākie sveicieni Tev un Tavai kundzei.

Tavs draugs L. K.

17. maijs. Vēstule ir aizkavējusies. Arvien tepat – tikai parīt uz austrumiem! [..]³

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās⁴

Kā lasītājs varbūt atceras [..], 1917. gada ziemas beigās pāris mēnešu Somijā no kādas lībiešu bēgles – Prones māmuļas varēju vākt materiālu lībiešu valodas fonētikas vēsturei un leksikai. Šis darbs man pavēra durvis uz rietumos tālāk esošās radu valodas mazo, bet tādēļ jo interesantāko pasauli. Pie pirmās izdevības bija jātieks klausīties lībiešus viņu pašu zemē, Kurzemes jūrmalas ragā, par kuras mežiem teica, ka tos skaidrā laikā varot redzēt no iepretim esošās Sāmsalas piekrastes. Joprojām nožēloju, ka pašam to nekad nenācās redzēt, jo, lūk, Sāmsalas izloknes man palika nedzirdētas, lai gan tās būtu bijušas svarīgas tieši lībiešu valodas pētījumu papildināšanai. Jau 1920. gada maija beigās nolēmu mēģināt doties pie lībiešiem cauri Valkai, Rīgai un Ventspilij, lai gan Krievija un neatkarību pasludinājusī Latvija vēl cīnījās pilnā sparā. Mans pienākums bija mēģināt izaudzināt kādu no studentiem par sava darba turpinātāju. Tādēļ jau ziemas beigās sāku nolūkot piemērotu jaunekli sev par ceļojuma biedru un palīgu. Izskatījās, ka izvēle ir liela, jo manu studentu vidū, spriežot pēc ieskaitēm, vingrināšanās un lielās aizrautības, bija vairāki, kurus būtu bijis vērts ievirzīt zinātnes ceļā. Beigu beigās svārstījās starp diviem, no kuriem viens bija Juliuss Melsons [*Julius Mälson*, pēc 1922. gada *Mägiste*; 1900–1978. – R. B.], bet otrs – Oskars Loritss, dzīvīgs baltgalvis, kurš man patika ar savu uzņēmību un ātro un aso domāšanu. Man gan šaubas radīja viņa ārkārtīgā tuvredzība, taču es arī pats ar briļļu palīdzību biju ticis galā kopš tā laika, kad, pēc Juhoilas Mīnas domām, biju samaitājis acis ar lapsu indi.

No Tartu universitātes ceļam dabūju mazu stipendiju. Tā palielinājās ar Igaunijas bankas vēlīgo palīdzību, jo tā lēti piešķīra Krievijas rubļus. Par

tiem vēlāk no Rīgas ebrejiem dabūjām brangu žūksni ar tikko izgatavotām Latvijas naudas papīra zīmēm, ko toreiz arī sauca par rubļiem.

Latvijas avīzēs klīda ziņa, ka pasaules kara laikā miris arī pēdējais lībietis, un Tartu mūs baidīja par visa ceļojuma velīgumu. Es zināju, ka tas nav iespējams un ka tā būs bijusi tikai tās izplatītāja paša iedomā. Drosmīgi iecēlām vilcienā savus divriteņus, jo smilšu liedagu pirmajā votu ceļojumā biju atzinis par izcilu ceļu braukšanai, kā tas patiešām bija arī lībiešu jūrmalā, lai gan mēs, muļķi, riteņus no Valkas aizsūtījām atpakaļ uz mājām. Igaunijas muitnieki, raugi, it kā zinot, ka Latvijas muita tos nelaidīšot cauri vai vismaz neļaus ievest atpakaļ. Tomēr tur pret mums izturējās ārkārtīgi pieklājīgi un, kad stāstījām par mūsu divriteņiem, brīnījās par kaimiņu amatbrāļu aplamajām aizdomām. Jau uz robežas varēja redzēt, ka šīs mazās kaimiņu tautas, vēstures likteņbiedres, bija pieradušas rīvēties. Pat par robežu, un tieši par Valkas pilsētas sadalīšanu, gāja vai visniknākie strīdi, ko pēc tam atrisināja tikai no Anglijas ataicinātais starpnieks – un, pēc abu pušu domām, netaisnīgi.

Apejot lielpilsētu Rīgu, par kuru esmu stāstījis jau iepriekš, devāmies uz Ventspili (lībiski *Vānta*). Mazajā ostas pilsētiņā ērti nokļuvām pa dzelzceļu. Par šo vietu man ir daudz patīkamu atmiņu no vēlākajiem lībiešu ceļojumiem. Nekur citur neesmu ēdis tik garšīgas un lielas, bet lētas mencu porcijas kā Ventspils mazajos restorāņos visos gadalaikos. Arī lībiešus būtu varējuši sastapt – vēlāk viesojos arī kāda lībiešu aptiekāra ģimenē. Taču tagad mums nebija laika viņus meklēt, jo dzirdējām, ka ar mazo vilcieniņu aiz upes mēs drīz varēšot turpināt ceļu – gar jūrmalu atpakaļ uz austrumiem. Tas bija uzmeistarots vācu kara vajadzībām. Tomēr no tā izveidojās apkaimes iedzīvotāju, kas pieraduši pie mazumiņa, prieka un lepnuma objekts. *Bāņ tulub, mis lōlab* jeb vilciens nāk dziedādams – vēlāk vasarā jo bieži priecīgi apstiprināja lībiešu jūrmalcīemā, kad tālumā bija dzirdama vilcieniņa dūksana un pukšķēšana. Lībiešu jūrmalas centra ciemā Mazirbē (lībiski *Piški-Īra* jeb *Irē*) sliedes pagriezās uz ziemeļiem iekšzemē un Stendes stacijā savienojās ar lielo Rīgas–Ventpils dzelzceļa līniju, ko mēs tajā reizē vēl nezinājām, jo citādi jau Stendē būtu palikuši šajā mazajā dūkulī.

Nomales ciemā *Lūžņā*. Braucienā pārtraucām jau pirmajā lībiešu rietumu ciemā *Lūžņā*, jo no turienes bija iepriekš minētā Prone, un es vispirms vēlējos pārbaudīt un papildināt no viņas savākto materiālu. No sākuma stacijas apkaimē citas valodas nedzirdēja kā vien latviešu. Brīnoties vien atsmēja, kad es vienam un otram piedāvāju jau savu kā nebūt iemācīto lībiešu valodu. Drīz gan kāda māmuļa priecīga iesaistījās sarunā. *Riktīg*, ciems ir *tikkiž*⁵ – pilnībā lībiešu, tikai sākuši runāt latviski, īpaši jaunie un arī vecie, svešiem

dzirdot. Un visi jau vēl nav atgriezušies no bēgļu gaitām savās izpostītajās mājās, stāstīja māmuļa un norādīja uz postījumu pēdām, kuru gan šajā ciemā tiešām bija maz. Tad aizveda mūs uz savām mājām, kur ļoti priecājās un ņemtu pat dzīvot, ja vien... Tur, mežmalā, ir Piški-Bēlta⁶ sēta, tur būšot vairāk vietas. Turp tad, ap puskilometra no stacijas, ņemoties ar mantām, starp kurām bija daudzkārt pieminētais fonogrāfs un šoreiz arī pašiem savs fotoaparāts, arī devāmies.

Nav nemaz iespējams vēlēties draudzīgāku uzņemšanu. Vienu no istabām, kas atradās abpus virtuves, tūlīt sagatavoja mums dzīvošanai un nekrāsoto grīdu skaisti nokaisīja ar baltām smiltīm. Tā nav greznība arī ikdienas apstākļos, jo ar šo mantu, kā uzreiz atzinām, pilnas ir visas vietas, ne tikai lēzenais jūras krasts, ko, braucot ar vilcienu, bijām redzējuši šad un tad pazibam. Tomēr galvenais bija mūsu saimes ļaudis. Fotografijās var redzēt, kādi viņi izskatās, bet iekšējais satvars ir viegli aprakstāms. Izstīdzējušais saimnieks padevīgi laipns, izpalīdzīgs un miermīlīgs, vārdā Didriķis Leitis (*Didrök Leische*), un tikai 43 gadus vecs. Saimniece Marija (*Maṛi*), kādus desmit gadus par viņu jaunāka, visai skaista, smalka auguma un mazliet kautrīga, taču tikpat labvēlīga kā viņas vīrs. Bērni bija divi – meita Zete (*Zet*, saīsinājums no Lizes), kam tuvojās precību gadi, un desmit gadu vecs dēlēns Jānis (*Jāņ*), kurš, kas raksturīgi, pat nesaprata lībiešu valodu. Turpretī meita bija iemācījusies buldurēt “dzimtajā valodā”, klausoties, kā vecāki savā starpā tajā vienmēr runā. Tas lībiešu jūrmalā valodas lietās nebija nekāds izņēmums – lībiski runājošs bērns gadījās visai reti. Tūlīt arī saņēmām izskaidrojumu. Arī Marija bērna gados skolā bija likta kaktā nokaunēties, reizēm ar krāsns krukī rokā vai pat plikiem ceļgaliem uz grīdas, kad skolā ar biedriem runājusi “zirgu valodā”, nevis latviešu – skolotāja un spēcīgāko “laucinieku” valodā, kurā sarakstīti Dieva vārdi un grāmatas.

Šai sētai, tāpat kā gandrīz visiem lībiešiem, iztiku deva zveja – gandrīz vai tikai lestu jeb bušu zvejošana ar vadu, kā arī dažas govīs un smilšaini lauciņi, it īpaši kartupeļu lauciņi, ko mēsloja arī ar jūras mēsliem. Tā kā visi jūrmalas iedzīvotāji pa kara gadiem bija izdzīti uz iekšzemi vai tālāk, nebija vēl paspēts uzlabot lauciņu ražību. Taču arī citkārt miltu nepietika. Arī šajā sētā tie bija jāpērk jeb, precīzāk sakot, jāiemaina pret butēm no “lauciniekiem” jeb latviešiem. Taukaino buti dūmos izžāvēja ilgai lietošanai, un tā bija – vēl tagad siekalas saskrien mutē – īsts gardums. Sviesta un piena produktu mums arī īpaši netrūka. Un, kad vēl saimnieks un saimniece, abi šī ciema iedzīmie (saimnieks savulaik sētā ienācis kā meitas vīrs), apsolījās mums par skolotājiem, tad viss rādījās lieliski nokārtojies.

Bet kas to deva! Pirmajā naktī knapi biju ieslīdzis miegā, kad jau uztrūkos no sen pazīstama, nepatīkama dūriena, un miegs vairs nenāca un arī nevarēja nākt. Bija sajūta, ka kodēji ir visu iespējamo sugu pārstāvji. Nekas nelīdzēja, lai gan arvien cēlos izpurināt gultasveļu. Ar skumjām atcerējos, ka tas kodaveriešu *kirbukott*⁷, mans izcilais izgudrojums, bija kaut kur paklīdis. Loritss savā gultā tikai mierīgi šņākuļoja. Kādu brīdi apskaudu viņu un tad sāku prātuļot – kā tas nākas, ka vienam kož, bet otram ne. Visbeidzot laikam no manis bija dabūjuši pietiekami vai arī daba uzvarējusi, bet ar rītausmu es vairs nejutu nekā cita kā vien to, ka miegs mani pārņem, lai notiktu kas notikdams.

Nākamajā rītā saimnieks un saimniece negribēja ticēt manam stāstam par naksnīgajiem kustoņiem. Gultā taču ir gulēts, un neviens tos nav jutis. Un vispār *siezōr* – blusas pie viņiem nedzīvojot, lai gan es jau pirmajā vakarā tās dabūju notraukt no biksēm. Taču aiz pagalma mežmalā bija svētīta pirts, tāda ar īstu akmens krāsni. To vakarpusē izkurināja, visas gultasdrēbes kopā ar vīriem ugunīgā garā tika šķīstītas, un tīrība atnāca. Vēl gultu un grīdas izplaucēja ar verdošu ūdeni (no votu vecenītes iemācīts paņēmiens), un kā nakts, tā darba miers bija nodrošināts.

Darbs patiešām sagādāja baudu. Tikko sākās jūnijs, mājās bija arī liela meita, tādēļ saimniecei nebija steigas. Nebija arī saimniekam pēc tam, kad viņš uz brokastlaiku vienmēr jau bija atgriezies no jūras. Pirmās dienas Loritss mācījās, kamēr mēs pakāpienu pa pakāpienam izgājām jau gatavos fonētikas vēstures piemērus un pārbaudījām izrunu un nozīmi. Pārsvārā jau tās sakrita ar iepriekš pierakstītajām, taču nepārtraukti nāca klāt jaunas lietas. Par dažām valodas īpatnībām, sevišķi par lībiešu valodai piemītošo tā saukto laužto intonāciju (līdzīgi kā somu valodā, izrunājot *anna olla*, lai gan tā parādās citās vietās), nekādi nevarēja gūt drošu pārliecību. Ja to kādreiz dzirdēja, tad nākamā reizē tajā pašā vietā tā palika nesadzirdēta. Tāpat bija arī Pronei, kuru vairs netiku dzirdēt, jo viņa, kā jau esmu stāstījis, bija palikusi Krievijas zemē. Viņas lībiski labi runājošā meita dzīvoja kaimiņmājā, un viņa arī man padeva ziņu par mātes likteni. Bēda, ka Mazbeltos nebija vecīšu. Tiesa, bija vecā tante Lote (*Lotta*), bet, lai gan bija lībiete kas lībiete, visu mūsu darbu un vispār runāšanu lībiski uztvēra kā izjokošanu, tādēļ es viņu pirmīt arī nestādīju priekšā kā sētas iemītnieci. Mums gan tur pagaidām pietika ar saimnieci un saimnieku. Drīz vien Loritss jau prata patstāvīgi atzīmēt vārdiņus un iet cauri manai vārdnīcai pa to laiku, kad es turpināju medīt fonētikas īpatnības. Vārdiņus un formas fonētikas vēstures piemēriem jau no pašā sākuma, kā pieredze bija iemācījusi, biju sakārtojis

tā, ka ikviena grupa bija savā vietā un ka vienā mirkli varēju pārbaudīt to fonētikas parādību, ko gribēju, un vienmēr ievietot jaunu piemēru pareizā vietā. Raugi, tādējādi pats pētījums savulaik tapa gatavs ar mazu piepūli. Jau šāda piemēru kolekcija speciālistam izstāsta gandrīz to pašu, ko gatavs pētījums. Un tad arī pašam vākšanas darbam ir vislielākā burvība – tas jau tajā pašā laikā ir pati **pētīšana**⁸ un jau materiāla vākšanas stadijā dod iespēju atrisināt dažas problēmas un uzstādīt jaunas. Arī atzīmēšana jāveic vienādi (biezo piemēru burtnīcu malas ir sargrupētas un nodrošinātas ar atbilstošām zīmēm), jo, veicot salīdzināšanu, atbilstoši gadījumi ir jāatrod, atverot burtnīcu vienu vai divas reizes. Katrai valodas parādību grupai ir atstāta pietiekama vieta papildināšanai, bez tam lapa, kas atrodas kreisajā pusē, atstāta pilnīgi tukša, lai atzīmētu izlokšņu atšķirības. Papildu pietiekami daudz tukšu lapu ir arī burtnīcas beigās tam gadījumam, ja viss neietilpst savā vietā, vai arī tam, ja jaunajās izlokšnēs nāk priekšā pavisam jaunas parādības. Te nu, starp citu, apmierinu to ziņkārību, kas brīnās, kā no savāktā materiāla es neticamā ātrumā esot dabūjis gatavus daudzos publicētos pētījumus, lai gan nekad no tā neesmu taisījis lielu noslēpumu. Otrs izskaidrojums tam ir arī tas, ka pie rakstāmgalda lielākoties pavadu desmit, divpadsmit stundu garu darbadienu. Vispār jau otram ir viegli nodomāt, ka mani it kā ātri tapušie pētījumi ir steiguļa veikums. [..]

Loritss tātad sāka izskatīt manis agrāk pierakstīto leksisko materiālu, kas bija izveidots vārdnīcas veidā uz lapiņām. Tur bija viss, ko Prone Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcā bija atpazinusi. Protams, ka bija jāpievieno locīšanas formas, vismaz vārdu saknes. Grūti saklausāmās vietās viņš sauca mani palīgā, reizēm no mana galda paņēra stetoskopu, ko vadāju līdzī kā fonētikas pētniekam noderīgu mantu, un pielika Marijai pie balsenes, lai saklausītu slēdzeņu skanīguma attiecības vai arī lai izskatītos eruditāks. Brīnumātri viņš sāka runāt lībiski, un beigu beigās runāja tekošāk par mani, kam īpaši grūtības sagādāja latviešu valodas prefiksi un daudzie aizguvumi. Loritss arvien vairāk sāka nodarboties ar valodas paraugu vākšanu. Sākumā, tikai lai papildinātu to pētījumu, ar ko tobrīd nodarbojāties, bet drīz vien pamanīju, ka viņu vilktin velk uz folkloras, dziesmu, pasaku un visādu tamlīdzīgu mantu vākšanu. Vienmēr esmu uzskatījis, ka visai viegli varu iejusties apstākļos un esmu pratis apieties ar tiem, no kuriem jāizspiež vai, pareizāk sakot, jāizmāna valodas paraugi, mitoloģiskas un citas ziņas. Taču atzīstu, ka Loritss, būdams jauns students, šajā lietā bija prasmīgāks par mani un, gribētos gandrīz teikt, ka prasmīgāks par visiem citiem. Vecīņas viņš apmīloja, vecīši vienā mirklī kļuva par viņa draugiem, bēdīgos iepriecināja, bet saslimušajiem meklēja

palīdzību. Par atbildes dāvanu tad katrs Loritsam centās sniegt to, ko viņš lūdza, – tās vecās, šķietami tukšās atmiņas, bieži pat tādas, ko nestāsta nevienam citam kā vien uzticamam draugam. Viņš visu ātri uzlika uz papīra. Vispār jau pārāk ātri, lai to izmantotu valodas paraugiem. Rādījās arvien skaidrāk, ka viņa īstais aicinājums gan būs folklorā. Šajā pirmajā ekspedīcijā viņš ieskrējās tam darbam, ar kuru par sevi izveidojis noturīgu viedokli – viņš pirmkārt ir tautasdziesmu un tautas gudrību glābējs un pētnieks.

Fonogrāfs arī lībiešiem izrādījās brīnums, kas sev apkārt savāca visu ciemu, kad ziņa par to izplatījās ārpus mūsu ģimenes. Saimnieci Mariju gan mēs nedabūjām pie aparāta, taču saimnieks bija gatavs runāt pat vairāk, nekā atļāvām. Raugi, bija jātaupa fonogrāfa ruļļi, un viņa stāstnieka spējas bija pavājas. Kādas kaimiņu večas dziesmas klausītājos radīja lielu sajūsmu, taču vislielāko – dziedātājā pašā. Mūsu paziņu lokā bija arī kāds dīvains jauns vīrietis, vārdā Jānis Belte (*Jāņ Belte*). Vēlāk viņš trubā ierunāja savas dzīves piedzīvojumus un pasakas, kuras viņš, iespējams, pats bija daļēji sacerējis, tāpat kā viņš gleznoja portretus un ainavas, mazliet pieliekot savu fantāziju. Pasaules karā Belte bijis ievainots vai vismaz saslimis tik ļoti, ka nokļuvis Pēterhofā lazaretē, kur ķeizariskās ģimenes pārstāvji esot pamanījuši viņa apdāvinātību. Viņš bija dedzīgs lībiešu patriots, gatavs pieprasīt savai tautai tās tiesības, taču nepastāvīga rakstura un iedzērājs. Drīz vien nāca ausis, ka viņš nodzēris savu sētu un mazo zāgētavu un pārcēlies uz Ventspili labākas dzīves meklējumos latviešu vidē.

Mūsu *perimiez*, saimnieks, politikānis nebija nemaz, izņemot vien to, ka lādēja vāciešus (viņš prātoja, ka *saksā sieb kurēks itō leibō* – vācietis ar velnu ēd vienu maizi) un arī lauciniekus [t.i., latviešus. – R. B.], kuri apspiež jūrmalniekus jeb lībiešus. *Vāldib*, valsts, viņam bija izplūdis valdītājs, gandrīz vai personificēts egoistisks radījums, kas ķircināja īstos cilvēkus, it īpaši nabadzīgos, un bija pat nogalinājis tos. Acīmredzot viņš būtu bijis komunistu pusē, ja tikai tagad, turpinoties karam, nebūtu dzirdējis, ka viņi pelnījuši īpaši naidīgu attieksmi. Lasīt Didriķis gan mācēja, noskaidroja arī par rakstiem lībiešu valodā, taču ar avīžu vai kā cita izglītojoša lasīšanu viņš nekad nebūs bijis aizrāvis. Šajā ziņā viņš tā kā bija, lai gan ne daudz, mazliet zem vidēja līmeņa “jūrmalnieka”, kura politika vismaz šajos laikos grozījās tikai ap ikdienas iztikšanu. Tāpat arī Didriķa seno laiku stāsti nebija nekas īpašs, izņemot vienu, kas man izgaismoja pērkonu būtni. Divi vīri mežā bija redzējuši milzi sēžam uz siena kaudzes un lāpām bikses ar milzīgu adatu. Kad viens no vīriem iekliedzās “*Pivā piļki*” jeb svētais pērkonu, bikšu lāpītājam nācās pazust. Koki mežā tikai saliecās, un turpat palika arī adata, no

kuras izkala "naga dzelzi" jeb arkla lemesi. Kas tad cits, šī jau pirms somiem zināmā būtne bija, ja ne tiešām garš milzis. No tā iznāca zibeņu un pārkonu jeb, mūsdienīgāk izsakoties, negaisa valdnieks, lībiešu *piṭki*, igauņu *pikne* un somu senajā svinīgajā valodā *pitkäinen*.

Mūsu saimnieks, tāpat kā daudzi citi lībieši, bija izaris jūras, prata mazliet arī angļiski un jūrnieku anekdotes. Vienu no tām ierakstījām fonogrāfā. Tā bija par ebreju, kurš, saslimis ar jūras slimību, solīja visu ko par dziedinošām zālēm. Kāds matrozis ielika viņam mutē mazu akmeni, kam bija maģisks nosaukums *baabelstein* jeb Bābeles akmens. Un, lūk, ne tikai ebrejs esot sajuties vesels, bet arī viņi norimuši – kuģis no Kolkasraga bija iegriezies Rīgas licī. Taču ebrejs bija sekojis tikai savam veselības stāvoklim. Rullī vēl ierakstījām stāstu par mācītāju, kurš zemniekam jautāja, par kādu ierēdni viņa dēls tiks skolots. "Ja rādīsies, ka puika būs gudrs, tad par advokātu vai par valodu skolotāju, bet, ja viņš būs tāds *lemlēbaokš* (sliņķis, 'siltas maizes lācis'), tad par mācītāju."

Palaikam gājām līdzī mūsu saimniekiem arī ārpus mājas, protams, zīmuli rokā un papīra lapiņām kabatā. Arī saimniekam līdzī uz jūru. Loritss gan tikai vienu reizi, jo viņš tūlīt pat saslima ar jūras slimību un no laivas priekšgala vien žēlīgi lūkojās uz sauszemi. Kad tika atgādināts par "bābelšteinas" zālēm, viņš, bēdīgi smaidīdams, vien pamāja ar roku. Piedalījāties arī kartupeļu stādīšanā un reizi pašās beigās – meža pļavā siena vākšanā. Loritss, *nūorizānd* (lībiešu valodā 'jaunskungs'), kā viņu sauca, bija sasniedzis tādus panākumus, ka vecāki ar mājieniem sāka likt manīt, ka viņš būtu vēlams znots. Aiz muguras mēs, ļaunie, par šo lietu pasmējāmies. Zem četrām acīm saimniece man atklāja savu noslēpumu. Savulaik viņa bijusi iemīlējusies kaimiņu puisī, bet tas bija aizbraucis jūrā, un vecāki Mariju atdevuši Didriķim. Kas gan to būtu domājis no mazās, smalciņās saimnieces, divu bērnu mātes, ka viņa joprojām būtu gatava aizbēgt ar jaunības iemīļoto, ja viņš pēc viņas atbrauktu no Amerikas. Rādās, ka tāda ir mīlestība arī smilšainajā jūrmaalā.

Kad pienāca laiks doties prom no sētas, pienāca arī parādu nolīdzināšanas laiks par dzīvošanu un mācīšanā izšķiesto laiku. Saimnieks visu šo lietu uzskatīja par nepieņemamu, bet tad beigu beigās piekrita, ka ja nu vienīgi Marijai mazliet par **maizi**, jo milti ir jāpērk. Marijai iedevu summu, ko mēs izprātojām kā piemērotu. Viņa pateicībā saķēra manu roku tā, it kā būtu saņēmusi nepelnītu dāvanu. Tie saimniečuniecīgie iztikas līdzekļi! Arī lībiešu jūrmaalā aiz paskopo saimnieku mugurām viņas centās izdzīvot ar niecīgo rocību. Tāpat Marija darīja arī vēlākajos gados, kad dabūja kādu latīņu par

ēdienu un naktsmājām, tāpat arī pa kādai vecai citos ciemos. Tomēr nebija ne mešanās pie kājām, ne arī roku skūpstīšanas kā, piemēram, Ungārijā.

Mūsu palīgiem pie atalgojuma pievienojām arī fotogrāfijas, ko kā lībieši, tā arī citur prata novērtēt. Būtu varējuši fotografēt par samaksu nepārtraukti. Man gadījās tāda kamera, kas bija gatava bildēt arī nepiederīgos, ka tikai prata runāt lībiski, taču latviski runājošos nelikās pazīstam.

Ieskats bākas ciemā Miķeļtornī. Jau no Lūžņas uz īsu laiku iegriezāmie lībiešu ciemā Miķeļtornī (lībiski *Pizā*), kas atrodas ap trim kilometriem uz austrumiem un kura bākas augstais tornis bija redzams jau no tālienes. Vispirms lai pieminu to vareno iespaidu, kādu jūra un balti iedzeltenais, paugurainais smilšu krasts atstāj uz garāmgājēju. Ja ir vējš, kā dienas laikā pārsvarā arī ir, viļņi čalojot veļas gar zemo krastu, to nocietinot kā asfaltu, pa kuru ir viegli un patīkami staigāt un var bez bēdu braukt kaut vai ar zirgu vai auto. Vari piestāt aiz smilšu pauguriem aizvējā, kur pavāļāties saulītē un, kad esi uzkarsis, atvēsināties jūras sāļajā ūdenī, cīnoties ar viļņiem. Tikai pēc pāris desmit metriem plūstošajām smiltīm pretī stājas mežmala. Tas pats tik tālu, cik acs sniedz, redzams kā uz austrumiem, tā rietumiem. Izņemot vien to, kad kāda vientuļa laiva norāda, ka kaut kur aiz kāpām noslēpies cilvēka mājoklis, vai arī vesels valgums – uz ciemu krasta tuvumā.

Pirms ierašanās ciemā arī mūsu ceļā gadījās vientuļa laiva, un pie tās mēs sastapām vecīti un jaunu vīrieti, kuri laboja savu *vadā* – vadu. Tas bija vecais Nābals (*vana Nabal*), salīcis večuks, ar savu znotu. Tur dabūjām dzirdēt, ka viņu sētā nerunā citā valodā kā vien lībiešu. Turp viesiem tūlīt būtu bijis jādodas dzert *sēmḡa* – pienu (starp citu, pārsteidzošs piena nosaukums lībiešiem, vai būtu cēlies no bērnu valodas?) un ēst butes. Šajā reizē vien pateicāmie par ielūgumu un traucāmie tālāk. Taču kāds skats mums pavērās pašā ciemā! Mājas bija nodedzinātas gandrīz vai līdz pašai pēdējai. Palikusi bija tikai bākas uzrauga ķieģeļu ēka, mazā mūra baznīca un agrākais mūra krogs. Cilvēki dzīvoja zemnīcās. Taču tās nebija pašas sliktākās mītnes, jo tās sev par mājokļiem bija izveidojuši vācieši – salikuši durvis un arī kādus nebūt logus. Viņi bija nodedzinājuši Miķeļtorni toreiz, kad Krievijas flote bija bombardējusi bāku un krastā izsēdinājusi mazu desantu.

Mūsu ierašanās izraisīja kārtīgu kņadu – ciemiņi no Sāmsalas (tā lībieši dēvēja visu Igauniju) un Somijas! Mēs no nelaimīgajiem iedzīvotājiem neslēpām savu dziļo līdzjūtību, un viņos iedegās cerība, ka esam atbraukuši, lai sagādātu viņiem palīdzību. Mēs gan izskaidrojām, ka esam ieradušies mācīties lībiešu valodu. Un tad tikai sākās īstais troksnis! Pirmo reizi dabūjām redzēt, cik ļoti dārga dažiem vecīšiem bija viņu noniecinātā dzimtā valoda. Arvien

atceros māmuļu, kura iedvesmota pareģoja: "Mād kēļ sāb ulzō nustōt – mūsu valoda tiks pacelta," – un devās šo pravietisko vēstījumu izsludināt pa zemnīcām. Citi atkal zināja teikt, ka lībieši ir bībeliskā svētā tauta, atnākusi no Lībijas kalniem, kā to pierāda jau pats vārds, un kā gan tāda tauta varētu pazust no zemes virsas! Un nepazudīs arī, mēs no savas puses uzdrošinājāties pareģot. Bijām jau agrāk sastapušies ar gatavību upurēties par labu savai valodai, taču šo vecīšu bērnišķīgajā siltumā laikam bija tā dzirkstelīte, kas, vēlāk to pārdomājot, mums patiešām lika tikpat bērnišķīgi sapņot par noturīgu nākotni lībiskajam un attiecīgi arī darboties.

Kaismīgs strīds. Tajā reizē Miķeļtornī bijām tikai vienu dienu, vakarā atgriezāmies Lūžņā. Nākamajā rītā jau ar mantām devāmies prom uz mūsu nākamo apmešanās vietu "Lielo Irbi" jeb Lielirbes (lībiski *Īra*) ciemu. Ceļā mums gadījās kas tāds, par ko varbūt nevajadzētu stāstīt, tomēr ir jāpastāsta.

Biju labi sastrādājies ar savu palīgu Loritsu, lai gan abi pēc dabas esam asa rakstura un, ja jau uz to iet, tad neizturami tieši. Reizēm jau gadījās maza nesaprašanās, kad noteicām skaņu kvalitāti. Tomēr mani vairāk uzjautrināja nekā kaitināja, skatoties, ka ola mēģināja būt gudrāka par vistu. Ko viņš nolēma, to nolēma pēkšņi, un pēc tam nebija ne runas par atkāpšanos. Dzirdēju, ka arī par Dievu viņam jau 15 gadu vecumā bija stabils viedoklis.

Tātad tajā rītā no mūsu draudzīgās mājvietas pa taisnāko ceļu – taciņu – ar mantām devāmies uz dzelzceļu, kur pēc tam bija jāpagriežas pa kreisi uz staciju. Kā gadījās, kā ne, bet, ejot cauri mežam, mainījās Loritsa spēja orientēties – un viņš nogriezās pa labi. "Uz kurienu, uz kurienu tu dodies?" sāku prasīt. "Uz staciju," viņš izlēmīgi atbildēja un sāka brīnīties, kā gan es varot kļūdīties tik vienkāršā lietā. "Bet es redzu stacijas ēku tur, simt metru attālumā." – "Tā tur nevar atrasties," viņš atcirta un turpināja iet pretējā virzienā, ticot, ka es tūlīt došos viņam nopakaļ. Par laimi, kļuva dzirdama vilciena tuvošanās un tūlīt arī lokomotīves svilpiens. Tikai tad viņš pamanīja, ka ir kļūdijs, un skrēja pa manām pēdām. Es jau biju paspējis pavisam sadusmoties. Nokaunināju nabaga zēnu, kā vien pratu. Par laimi, paspējām uz vilcienu un pēc jau smējāties par šo saķeršanos. Tas tomēr kaut kādā mērā bija nopietns jeb vismaz pateicīgs notikums, kas atgādināja to reizi – un mēs taču dzīves ceļā esam daudzkārt bijuši divatā vai arī gājuši viens otram garām –, kad mans ceļabiedrs Oskars Loritss ticēja savai nekļūdībai. Tas, ka virzieni sajūk, var gadīties jebkuram (arī es svešā apkaimē un mežā esmu kritis maldu ceļos). Tāpat var kļūdīties arī citās lietās, taču Loritsam, bēduļim, pat tās brilles neko daudz nepalīdz. "Viņš nekad nav redzējis lidojošu

putnu," par mūsu kopīgo draugu reiz līdzjūtīgi izteicās Ārni Pentile. Tomēr jāatceras, ka tad, ja daba vienā vietā kaut ko atņēmusi, tā parasti divkārt kompensē citā vietā. Nenoliedzami, Loritsam ir bagāta iekšējā pasaule un spoža apdāvinātība, lai gan cilvēku novērtēšana un relatīvisma izjūta laikam gan nav viņa stiprā puse. Viņš spēj asi kritizēt cilvēkus, arī bijušos draugus, un darīt to aiz pārlicības, taču garšīgāki smieklī un sirsnīgāka draudzība ir tikai retajam.

Lielirbē. "Lielās Irbes", lībiski *Īra*, ciems patiešām bija liels un visai labi saglabājies gan pēc latviskajiem, gan nesenajiem vāciešu postījumiem. Mājai, kurā mums piešķīra dzīvokli, bija pāris bēniņistabu. Tās īpašniece bija Anna Ādamsona (*Anna Adamson*), patīkama sieviete vidējos gados, kurai bija jauka, jauna meita Ella, bet nebija vīra. Vīrs esot noslēcis jau pirms laulībām. Bez tam sētā dzīvoja divas lielas ģimenes, *pamīlij* jeb labākā lībiešu valodā *aim* – visi radnieki, kopā vairāk par desmit dvēselēm, un arī mazi bērni runāja lībiski. Par šo atradumu bijām ārkārtīgi laimīgi. Sētā dzīvoja vēl kāda apaļīga meitene Malvīne, kura lībiski runāja mazliet neveiklāk, taču jo centīgāk mēģināja izpelnīties "jaunā saimnieka" ievēribu, šajos centienos sacenšoties ar Annas skaisto, rožu pumpuram līdzīgo Ellu.

Pa dienu mēs strādājām. Loritss tūlīt no paša sākuma izskatīja vārdu sarakstu, bet es – fonētikas vēstures salīdzinājumu. Izloksne deva pārsteidzoši daudz jauna, lai gan toreiz vēl nezinājām, ka tas jaunais pārsvarā bija austrumlībiešu valoda, ar kuru tīrā veidā iepazīnāties vēlāk. Loritss drīz vien paspēja sadraudzēties ar visu ciemu, kas pletās abpus lielās Irbes upes ietekas jūrā. Manam darbam būtībā pietika ar vienu valodas teicēju. Par to kļuva kādas būdeles saimniece Nēze Rozenfelde (*Nēz Rosenfelt*), spēcīgs sievišķis ar skaidru izrunu un saprātīgu domāšanu un, man par laimi, toreiz ar kāju kaiti. Tādai viņai bija jāsēž uz vietas, un viņa neprasija pārāk lielu samaksu. Mazliet skāde, ka viņas vīrs, vārgulīgais Rozenfelds, bija no valodas apgabala otrā gala, no tālās Kolkas. Tomēr Nēze apgalvoja, ka zinot dzimto izloksni, un zināja arī. Tajā viņa runāja arī ar saviem dēliem, maziem palaidņiem, un, kas man bija pa prātam, runāja vienā laidā. Vīrs strādāja zāģētavā. Viņš nebija nekāds pasaulīgais vīrietis, bet gan dievbijīgs baptists. Reiz iznāca saruna, toreiz bija klāt arī kaimiņi, par bieži pārspriesto jautājumu, kā gan īsti tā lībiešu valoda ir radusies. Es tūlīt skaidrot, ka tā un tā un ka vēl pirms pāris tūkstošiem gadu nebija ne tikai lībiešu, bet arī somu vai "sāmsalnieku" tautas, ka bija kopēja pirmtauta ar vienu valodu. Rozenfelda sejā parādījās satraukta izteiksme, viņš brīdinoši pacēla pirkstu: "*Izand, izand, ala usk sieda!* – Kungs, kungs, netici tam!" – un sāka mani un klātesošos

apgaismot par Bābeles valodu sajaukuma bībelisko patiesību. Neko vairāk par to netika diskutēts, bet viņa dzīvesbiedrene tomēr tā kā vairāk sliecās uz manu pusi, jo, glāstot sava mīļdēliņa galviņu, aicināja: "*Ligid set Dorpatō, sāl jelabōd amad kovalōd!* – Ejiet tik uz Tērbatu, tur dzīvo visi gudrie!" Šajā aicinājumā it kā slēpās tautas ticība tam, ka Tartu universitāte ir tā gudro atrašanās vieta. Lasītājs varbūt atceras, kā setukieši stāstīja pavisam šaušalīgas lietas par Tartu brīnumiem – tās skeletiem, kas spokojas; cilvēkiem, kuri noslēguši līgumu ar nelabo un kurus sauc par studentiem.

Tā tad pa dienu bijām ciemā, bet vakaros sēdējām mājās, savā labā izmantojot pašu saimes ziņas, fonogrāfā tika ierakstītas dziesmas, tika stāstīti jauki stāsti – šajā priecīgajā sētā tie nebija vienmēr nopietni. Arī mēs nebijām pārāk nopietni, ar jauniešiem vakarā krēslā gājām uz tuvīnajām ciema koka šūpolēm taisīt varenus griezienus (drosnīgākie ļāva šūpolēm mesties pavisam uz riņķi) un klausīties šūpoļu dziesmas. Reizēm pa pagalmu skrējām pēdējo pāri (rotaļa bija pazīstama arī lībiešiem). Loritss, par kura mīļvārdu bija kļuvis *Vāldapā* (baltgalvis), bija paipuisītis, vienaldzīgs pret sievietēm. Taču reiz Malvīnei spēles laikā izdevās viņu mazliet uzbudināt. "*Kuradi pehme tūdruk* – velnišķīgi mīksta meitene,"⁹ viņš, saķerot Malvīni, man uzsauca, un acis izstaroja noslēpumainu prieku, it kā puika būtu veicis grēcīgu atradumu. Un, ja jau viss jāizstāsta, tad Annas kundze mums ieteica Malvīnes un arī savu guļamvietu bēniņos. It kā tikai pajokojot, bet, tā kā mums ar Loritsu bija savas gultas bez blusām pašu bēniņistabā, tad vilkām brangu miegu, laižot gar ausīm saldās runas. Pēc tam pret mums izturējās mazlietiņ vēsāk. Stāsts ir pelnījis, lai pretstatam piebilstu, ka lībiešu tikumība pārsvarā bija reti stingra. Kara laikā gan kāda lībiešu meita bija kļuvusi par vācu kareivju mīļumiņu. Arī minētā vecā Nābala znots vēlāk jaunas draudzības vārdā bija pametis sievu un bērnu. Bet tā jau notiek arī labākās ģimenēs.

Jaunciemā. No Lielirbes vai arī mazliet vēlāk Loritss devās uz dīvainā "lībiešu karaļa" nomaļo sētu, kas atradās Miķeļtorņa virzienā. Es šo dīvainību redzēju vēlāk un stāstīšu par to, kad pienāks laiks. Tā kā pamatvilcienos biju ticis galā ar Lielirbes izloknes melnajām burtnīcām (viena bija paredzēta līdzskaņiem, otra – patskaņiem, trešā – valodas paraugiem), tad viens pats devos tālāk uz austrumiem un nonācu mazajā Jaunciemā (lībiski *Ūžkilā*), jau gandrīz tīrā austrumlībiešu izloknes apgabalā. Ciems gan lielākoties bija "laucinieku" pārņemts, tomēr dažās mājās vēl dzirdēju labu lībiešu valodu. Tā sēta, kuru man ieteica dzīvošanai – Kokki –, sākumā neviesa uzticību. Kad ienācu pagalmā (prātā nāk visi sīkie atgadījumi), pirts priekšā kāds vīrs mīstīja linus – vasaras laikā! – un viņš nesaprata, ko es runāju. Mājā

skaistās istabās, kurās bija krāsotas grīdas, sastapu saimnieku un saimnieci. Uzzināju, ka saimniece ir šī ciema iedzīmtā, bet saimnieks nācis mazliet tālāk no austrumiem. Jaunībā kuģojis, ar savu burinieku bijis pat Helsinkos un ieguvis mantu. Pēc tam kā meitas vīrs ienācis Kokkos. Viņi audzināšanā bija paņēmuši radnieku puiku, savu bērnu nebija, un ar to runāja tikai latviski. Tomēr bija patiešām aizkustinoši, cik mīļi viņi mani uzņēma pēc pirmo aizdomu kļiedēšanas – tikpat kā radnieku. Arī manu darbu uzskatīja par tik svarīgu, ka pašā karstākajā siena laikā pāris dienu atstāja saimnieci mājās man par teicēju.

Taču esmu aizmirsis nepieminētu, kas notika tad, kad ierados sētā. Ķēvei pēkšņi bija piemetusies tūska un tā ar uzpūtušos vēderu izvesta pagalmā, ja nu mācītais viesis ko saprastu šajā lietā. Tik daudz jau sapratu, ka zirgs, nabadziņš, bija smagā stāvoklī un ka veterinārs šādos gadījumos nolaiž gaisu. Kritiskā situācijā varbūt pat pārdurot vēderu, – kaut ko tādu atceros redzējis sensenos laikos mājās darām govij, kam āboliņa laukā bija uzpūties vēders. Kaut ko tamlīdzīgu liku priekšā, taču, kad ķēve tajā pašā mirklī sāka spirināties kā uz miršanu, saimnieks ieskrēja istabā, kaut kur sadabūja **uti** un iebāza to ķēvei zem astes urīncaurumā. Bet arī šī pēdējā krīzes palīdzība neko nedevisa, vai arī tā nāca pārāk vēlu. Nabaga lops nokrita zemē un izlaida garu. Atcerējos vepsu Ondreju, kurš iebīdīja dzīvu vēdzeli ar kolikām slima zirga rīklē, un domāju, ka... Jā, kādēļ gan arī es, toreiz ieguvis brīnumārsta slavu ar aspirīnu, neieguvu mazliet istu zināšanu par ārstniecības lietām, kā to bija darījis Kajs Donners, kad viņš devās pie samojediem, ja nu reiz tādi paši samojedī gadījās arī manā ceļā. Bez tam baidījies, ka šis atgadījums kā slikta zīme mānīcīgi nāks man par sliktu. Taču ne uz to pusi. To mierīgi uztvēra kā Dieva sūtītu likteni, un man tam bija jāpiekrīt, gluži kā savulaik Ondreja vēdzeles lietā, un jāpiedalās garīgo dziesmu dziedāšanā un vakara svētbrīdī, ko šajā sētā nekad neaizmirsu.

Mani ēdināja gandrīz vai pārmērīgi un guldināja istabā, kā pienākas, starp diviem palagiem. Dodoties prom, nekādas runas par samaksu – kur nu tagad, kad es biju darījis darbu lībiešu labā! Lūdza iegriezties atkal, kas nākamajos gados vismaz pāris reižu arī notika. Starp citu, savās piezīmēs 1920. gada 26. jūnijā esmu atzīmējis: mazs ciems, 5 sētas, 22 lībiešu valodā runājošie jeb apmēram trešdaļa ciema iedzīvotāju; valodas teicēja saimniece Lizete Zariņa (*Liset Sariņ*), 41 gadu veca. Bez tam ziņas par viņas vecākiem.

Garāmejot Sīkragā. Lielajā Sīkraga (*Sīkrög*) ciemā ierados, ejot pa jūrmalu, svētdienas rītā. To atceros no tā, ka ciema nomalē visiem līdzekļiem mēģināju pierunāt kādu saimnieci, vārdā Gēda Beidzele (*Gāda Beidzöl*), 65 gadus vecu,

palīdzēt manā darbā. Viņa teicās esam *jumāl-uskli* jeb ticīgā un arī citādi, nerunājot nemaz jau par to, ka svētdienā neķersoties pie tik vieglprātīga paskata lietas. Viņu vēl uzskūdiņa kāda ticības māsa, vārdā Ķērste, kurai bija dīvaini kruzulaina platmale – pārsteidzoša lieta vecas lībiešu sievas, turklāt ticīgās, galvā. Lai kā arī būtu, kad sāku iztaujāt un pierakstīt, tad aizdomas pamazām aizvējāja un večiņas bagātīgi dalījās zināšanām. Par vainagojumu visam Ķērste fonogrāfā iedziedāja jauku gana trelli, vēl pat piekrita fotografēties un enerģiski sakārtoja savu galvassegu, lai tā izskatītos skaistāk. Un tikai tad, kad viss jau bija noticis, prātā atkal atausa grēcīgums. Man no tā bija tāds labums, ka ne viena, ne otra nevēlējās samaksu. Es atkal atvieglināju viņu grēka nastu, atgādinot, ka svētītā dienā viņas ir darījušas Dievam tīkamam darbu. Vēlāk uzzināju, ka abas ir baptistes un ka Ķērste kritusi izmisumā, atceroties, ka no mutes bija izlaidusi pasaulīgu dziesmu, kas vēl saglabāsies citiem par sabojāšanu. Bet cik saldi viņa priecājās, kad klausījās, kā brīnumierīce atkārtu viņas bļaušanu!

Šajā reizē nepaspēju tuvāk iepazīties ar ciemu, kurā vēlāk izveidojās mana centrālā darbavieta. Atceros tikai, ka naktsmājas atradu pie **Tiļļu Annas** ģimenes. Šī vecā atraitne un viņas divi pieaugušie dēli burtiski cīnījās ar pastāvošajiem apstākļiem. Laucinieki karā esot iedzīvojušies, bet lībieši izpostītajā jūrmalā atgriezušies tukšām rokām, un tagad tikai izsitot nodokļus viņu atbalstīšanai – maksu ņem par katru laivu un govi, drīz jau arī kaķēns, *kašpūoga*, nevarēs vairs skriet bez nodokļa astē. Un vai tad mēs šeit neesam tikpat labi kā latvieši – esam pat labāki, visas valsts pirmiedzīvotāji, to taču zinām. Būtu jādabū brīvība...

Pirmo reizi Mazirbē. Nākamajā rītā ar vilcienu turpināju ceļu vienu pieturu uz priekšu un nokļuvu *Irē*, Mazajā Irbē jeb latviski Mazirbē, no kuras, kā iepriekš minēju, dzelzceļa nezvērs pagriežas uz ziemeļiem, uz pagasta centru Dundagu, un tālāk iet līdz Stendei. (Rietumu ciemi, sākot ar Lielirbi, atrodas Popes pagastā; agrāk abi apgabali bija lielu vācu muižu pakļautībā, tāpat kā zemnieki, agrāk dzimtcilvēki. Šī teritoriālā sadalītība bija arī izšķirošā abu lībiešu valodas galveno izlokšņu izveidē.) Stacijā pirmo reizi satiku vīru, kuram vēlāk izrādījās svarīgākā nozīme lībiešu nelielajā kultūras dzīvē, – mazas saimniecības īpašnieku un bijušo ķesteri **Kārli Stalti**. Viņš, kalsns un puskungu atgādināošs vīrs, jau bija dzirdējis par neparastajiem svešiniekiem un, kad stacijā viņu satiku, ar pirmajiem vārdiem žēlojās par lībiešu smago likteni. Tajā reizē daudz nepaguvu ar viņu parunāt, jo Loritss, kas Mazirbē bija ieradies jau agrāk, aizveda mani uz apmešanās vietu **Mārtiņa Lepstes** sētā,¹⁰ kur mūs cienāja ar malumedībās dabūtas stirnas cepeti.

Lepste bija masīvs vīrs ar resnu vēderu, izbijis jūras kapteinis vai vismaz ar stūrmaņa izglītību (ciemā mazliet nostāk lielā ķieģeļu ēkā bija sena, slavena jūrskola). Viņš bija no Lielirbes ciema un lieliski runāja tās izloksnē. Pavisam nesen bija apprecējis atraitni, kuras vīrs bija uzvilcis laivu uz smiltis paslēpušās mīnas un sasprādzis gabalos. Tādā veidā Lepste bija uzlidojis par māju saimnieku un divu¹¹ meitu patēvu. Saimniece, kā jau mazirbnieki pārsvarā, vāji runāja lībiski, meitas toreiz diez vai vispār, un arī pats Lepste nebija nekāds īpašais lībiešu "patriots". Tieši otrādi – izskatījās apmierināts un mierīgs, tāds, kādi resni vīrieši parasti mēdz būt. Tomēr kaut ko viņš nojauta un uzskatīja mūs par patīkamiem ciemiņiem.

Viņš devās uz Rīgu, un, tā kā arī man bija pēdējais laiks iegriezties mājās, kur tika gaidīts ģimenes pieaugums, tad ceļojām kopā. Ļaudis ar vājiem nerviem toreiz cauri Stendei neceļoja, jo vilciens kādā vietā pa drebelīgu koka tiltu brauca pār milzu gravu, taču mūsu nervi to turēja. No Stendes turpinājām ceļu īsta vilciena lopu vagonā, tas laikam bija preču vilciens, un tur, vaļājoties sienā, dabūjām pamatīgi apspriest arī lībiešu lietas. No savas puses domāju, ka nekad neesmu īpaši mudinājis lībiešus trokšņot par savu lietu, taču mana dvēsele sasila, kad kaut vai dažos lībiešos redzēju mīlestību pret savu valodu un kādu nebūt lībisko nacionālo pašapziņu. To biju pamanījis arī Lepstē, un viņš prātoja, ka lībiešu "patriots" kaut ko varbūt varētu sasniegt, ja radu tautas sniegtu materiālu un garīgu palīdzību. Tomēr, runādams par Stalti, viņš aizsvilās un ņēmās vairāk, nekā no resna vīra varētu gaidīt. Drīz vien viņi arī kļuva par nikniem sāncensiem.

[Lauri Ketunens devās pie savas ģimenes uz Igauniju. Ģimene vasaru pavadīja netālu no Tartu uz ziemeļiem skaistā Sādjerva (*Saadjärvi*) ezera krastā. Piedzima meitiņa Kaiju, un, kad briesmas bija garām, Ketunens traucās atpakaļ pie lībiešiem un 12. jūlijā turpināja darbu Mazirbē. – R. B.]

Ceļojuma turpinājums. No Mazirbes uz Košragu. Mazirbē mana teicēja bija kliba, 50 gadus veca sieviete Dankeru Marija, kura nīdēja par savu bēdu – viņas mazā druviņa bija iekļauta dzelzceļa teritorijā un it kā bez atlīdzības. Bet ko tad es tur varēju, lai gan domāja mani lielu ietekmīgu vīru esam! Tajā reizē vairs nevarēju uzkavēties ciemā, jo Loritss jau labu laiku mani gaidīja tālāk austrumos. Prom devos 14. jūlija svelmainā vakarā, kails, drēbes un soma rokās, traucoties uz jaunajām darba vietām. Biju nogājis kādu pusotru kilometru, kad jūrā tuvu krastam pamanīju šupojamies sarūsējušu mīnu. Ziņkāres dzīts, devos to izpētīt. Pat paplikšķināju dīvaino briesmoni, kas tur zvilnēja mierīgajos viļņos pirmā sēkļa tuvumā. Tad man garām brauca kāds vīrs zirga pajūgā un sāka spēcīgi žestikulēt – mīna esot

tikko izpeldējusi krastā, no rīta, kad viņš te braucis garām, tā vēl nav bijusi redzama, un tā varot uzsprāgt jebkurā mirklī. Vīrs bija pateicis savu sakāmo un uzšāva zirgam ar pātagu, lai pats ātrāk tiktu garām bīstamajai vietai. Es neuzskatīju, ka stāvoklis ir tik bīstams. Biju jau redzējis neuzsprāgušas mīnas – *büz poukōm* jeb “bez blīkšķa”, kā teica lībieši – pavisam iegrimušas krasta kāpu smiltīs. Izgāju krastā, paņēmu kameru, aizgāju līdz mīnai un nofotografēju to no pavisam tuva attāluma. Pēc tam turpināju ceļu un drīz vien nonācu līdz Košragam. Pirmajā mājā, *Matš kōrand* (Tilmaču “muižā”¹²), sākumam dabūju valodas teicēju – pašu saimnieku, 39 gadus vecu vīru, kurš tikko bija atgriezies no saviem kara piedzīvojumiem un zināja stāstīt daudz interesanta, cita starpā, arī par vāciešu izsēšanos Sāmsalas krastos. Tad mani cienāja ar tēju un vakariņām, pēc tam laidos slīpi patīkami smaržojošā sienā šķūnī aiz pagalma. Biju vēl visai noguris no ceļa un nebūtu dzirdējis arī pērkona dārdus, lai gan tajā naktī patiešām visā ciemā džinkstēja logu rūtis un visi citi aizmigušie pamodušies. No rīta stāstīja, ka droši vien tuvumā “uzblīkšķinājusi” kāda mīna, nekā vairāk.

Tā kā jau biju iepazinies ar iepriekšminēto mīnu, apdomājos un steidzīgi devos noskaidrot, kas par lietu. Visa krastmala ap to vietu lielā laukumā bija melna, un šur tur savācu mazus dzelzs gabaliņus. Piemiņai vienu paņēmu līdzī, nofotografējot arī postījumu darītājas atliekas. [..]

Tā kā Tilmaču saimniekam bija savi darbi, devos meklēt citus skolotājus. Taču pirms tam (un arī vēlāk) biju dabūjis ierakstīt fonogrāfā saimnieka (Augusts Dišlers bija viņa vārds) stāstus. Mani pazina gandrīz vai katrā sētā, jo Loritss man pa priekšu bija devies kā tāda saucēja balss, pravietojot, ka somu *sūřizānd*, lielais kungs (tas līdzās nenoteiktam lielumam nozīmēja arī muižkungu), nākot. Tas cilvēkos radīja biklumu. Skolotāja amatā šajās četrās dienās, ko pavadīju ciemā, mēģināja pabūt pat vairākas vecas sievas, kamēr satiku brīnišķīgo zvejnieku, 60 gadus veco **Andreju Skadiņu**, kura mazajā mājiņā bija apmeties Loritss un paguvis kļūt gluži kā par dēlu. Šis vecais “zvejnieks” (lībiešu pašnosaukums arī austrumu ciemos) būtu bijis gatavs ar mani sēdēt dienām ilgi un nebeidzami stāstīt atmiņas tik skaidrā balsī, ka atzīmējot nekad nevajadzēja pārjautāt. Viņa māte jau bija iegājusi otrajā simtā – sirmgalve, kura diemžēl nebija iztaujājama. Pavisam sarucis cilvēka vraks, es nebūtu ticējis, ka tas vēl var noturēties pie dzīvības kaut dažas dienas. Tomēr apgalvoja, ka viņa jau kādus desmit gadus ir tikpat sliktā stāvoklī, un par šo faktu bija vērojama slēpta neapmierinātība ar Dievu, kurš negribēja pieņemt šo cilvēkgraustu, lai tas nemaisās citiem pa kājām. Pati, uz kuru tas attiecās, šķita esam neziņā par savu stāvokli, ārpus prieka un ciešanām.

Ģimenē bija arī dēls Augusts, kas tuvojās divdesmitgadei. Mazliet skolā gājis un labs lībiešu valodas runātājs, tādēļ vēlāk mēs ar Loritsu saistījām lielas cerības ar viņu kā ar lībiešu kultūras dzīves veicinātāju.

Šajā ceļojumā ciematā satiku arī vienu no vēlākajiem ievērojamiem lībiešu darboņiem **Didriķi Volganski** (*Didrōk Volganski*), melnīgsnēju, liela auguma zvejnieku-zemnieku, kurš vēlāk esot gribējis mainīt savu uzvārdu uz Vālgamā (vārds lībiski nozīmē valgumu), bet ierēdņi uzvārda maiņu nav akceptējuši, vienīgi ja vārds tiktu latviskots. Volganskis bija viens no gudrākajiem vīriem un tīrākajiem ideālistiem, kādus man lībiešu jūrmalā nācās iepazīt. Par nelaimi, viņš bija precējies ar latvieti (tiesa, pēc izcelsmes lībieti), tā ka bērnu dzimtā valoda nebija lībiešu, taču tēvs un vecvecāki, divi patīkami vecīši, bija parūpējušies par to, lai lībiešu valoda mazbērnos neapdzistu. Arī saimniece, starp citu, labsirdīga un vienmēr viesmīlīga, bija iemācījusies ārkārtējas nepieciešamības gadījumā lietot ģimenes tradicionālo valodu. Vienu no dēliem, **Edgaru Vālgamā**, vēlāk ar Somiskuma savienības atbalstu izskoloja par mācītāju. Taču no viņa neiznāca vis mācītājs lībiešiem, kāds bija nolūks, bet gan Somijai.

Košrags bija mazs, patīkams ciems, kādi 60–70 iedzīvotāji, no kuriem lībiešu valodā runājošie bija tikai 38. Šeit, tāpat kā arī citur, latvieši pa lielākaļ daļai bija tikai otrajā paaudzē valodu nomainījušie lībieši. Daudz arī to latviešu pēcteču, kurus savulaik muižkungs bija ievietojis dzīvot sētās, no kurām bija izmetis lībiešus, kad viņi bija sacēlušies pret muižnieka pārāk lielām un līgumā neparedzētām prasībām pēc klaušu dienām. Atmiņas par šo “dumpi” tika stāstītas ar lepnumu, lai gan tas tik liktenīgi bija izkropļojis lībiskumu.

Uz priekšu pa austrumu krastu. Nākamais ciems Pitrags (lībiski *Pitrōg*) bija daudz lielāks nekā iepriekšējais – apmēram 200 iedzīvotāju, ceturtdaļa lībiešu. Tur satiku **Mariju Šaltjāri**, apaļu kundzi septītajā gadu desmitā, kuru Loritss jau bija paspējis iepazīt un no kuras viņš vēlāk pierakstīja neskaitāmas dziesmas, pasakas un visu ko citu. Tādēļ viņš viņu nokristīja par “zeltamuti” un reiz pat aizveda paviesoties uz Tartu saņemt pelnīto godu. Arī es vēlāk no viņas pierakstīju kādu pasaku, taču, tā kā viņa bija dzimusi Vaidē, par valodas teicēju viņu neizmantoju.

Tuvumā bija liels baptistu lūgšanu nams, citu neko par šo ciemu neatceros. Tāpat neko daudz arī par nākamo ciemu Saunagu (lībiski *Sānag*). Tajā sētās bija novietotas izklaidus (nevienā ciemā, izņemot daļēji Mazirbi, sētās nebija novietotas kopas abpus ceļa, atgādinot krievu, votu un vepsu ciemu uzbūvi). No Saunaga simt iedzīvotājiem lībieši teicās esam puse.

Traucos tālāk uz Vaidi, kas tāpat bija mazs, izklienāts ciems, taču labi saglabājis savu lībiskumu. Tikai tur, ja pareizi atceros, satiku Loritsu. Vismaz viņš tur bija un būtībā pirmo reizi pēc Lūžņas bija izskatījies, lai gan ne pavisam pilnīgi, manu plašo vārdu sarakstu, un ļoti lielīja savu valodas teicēju **Katrīnu Zēbergu**. Viņa tiešām bija saprātīga sieviete, 42 gadus veca, ar bērniem dzīvoja sava radnieka **Bertholda** maizē viņa vēl nesen bagātājā namā. Gandrīz trīcēja, kad viņu sveicināju un sāku pārbaudīt un papildināt Loritsa darbu, jo puika arī šeit iepriekš bija izsludinājis *sūrizānd* gaidāmo parādīšanos. Drīz vien šīs bailes izklīda, Katrīna redzēja, ka šis kungs (toreiz 34 gadus vecs) nekādā veidā nebija "liels" – vairāk jau sevi uzskatīja par mācekli vai valodas teicēja darbabiedru, glābjot abiem dārgās, izzūdošās valodas dotumus. Ejot cauri vārdu sarakstam, fonētikas vēstures pusē atzīmēju visu interesanto, un jauna parādījās arvien vairāk.

Ar Loritsu tika norunāts, ka viņš attiecībā uz mani lietos pieklājīgu cieņu izraisošu *propesōr* titulu, kuru gan lībietis nekad neatstāja bez pieklājīgā *izānd* (kungs) vārda. Kamēr atkal pats Loritss, kā jau minēts, no sāka gala bija *nūořizānd* vai aizmuguriski vienkārši *vāldapā*.

Sētas "ģimenes galva" Bertholds bija slims, pieredzējis daudz grūtību, viens no dedzīgākajiem lībiešiem, ko pazinu. Viņa tēvs bijis viens no novada dižvīriem, arī priekšsēdis vai "pagasta vecākais" Dundagas pagasta padomē (jeb kāda tā toreizējā "padome" būtu bijusi). Un dēlu bija apspieduši kā latvieši, tā vācieši, kuru ieslodzītais kara gados viņš bijis, un tur arī veselība zudusi. Sliktākais bija tas, ka viņš, iedzert mīlošais vīrs, aiz labsirdības bija kļuvis par kāda tirgotāja – liela krāpnieka galvotāju un tā zaudējis lielāko daļu īpašuma. To bez mantotajām mājām pirms kara bija papildinājusi ciema ķilavu fabrika. Ķilavas [...] bijušas šo novadu labākā eksportprece, kam, aizveroties Krievijas tirgum, vairs nebija noieta. Bertholds, kļuvis atraitnis, bija apņēmis jaunu saimnieci, protams, īstu lībieti, arī ar bērniem tika runāts tikai lībiski. Pēc tam kļuva par krusttēvu viņu jaunākajam dēlam, ko mācītājs Ervie Vaidē kristīja (par šiem notikumiem stāstīšu, kad pienāks laiks). Somiskuma savienība nosūtīja viņa brāļadēlu **Alfonu Bertholdu** (vai arī viņš bija kāds cits tuvs radnieks) uz Somiju vienu ziemu apgūt amata prasmi zivju konservēšanā, taču šis biklais puisis bija pārāk bezpalīdzīgs kaut ko uz savu galvu mēģināt.

Kolkā. Pēdējais ciems austrumos bija Kolkas (lībiski *Kūolka*) lielciems, pēc kartēm pazīstams kā *Domesnās*. Tā mirgojošā bāka, kas uzbūvēta jūras sēkli un miglas laikā briesmīgi kauc, jau no tāienes rāda ceļu jūrasbraucējiem, kad tie pagriežas uz Rīgas līča pusi. Ciema otra krastmala pilnībā atrodas pie Rīgas

liča (Igaunijas kartēs *Liivilaht*), kas kolceniēkiem ir *piški meŗ*, mazā jūra. Kad "lielajā jūrā" pūš, mazā ir mierīga un otrādi – tā ka vienmēr var zvejot vienā vai otrā jūrā. No tā ir iznācis ciema bagātības avots, tāpat kā šo "jūru" zivju bagātība. Pats ciema vārds nav nekas cits kā somu valodas *kolkka*¹³, igauņu *kolk*¹⁴, kas ir nozīmējis tikai stūri vai pagriezienu, šajā gadījumā varbūt arī ragu. Par šo etimoloģiju mans skolotājs Košragā, Tillmaču saimnieks, gan tikai smaidīja. Viņš zināja labāku skaidrojumu, pat iemūžināja savu zināšanu arī fonogrāfā. Raugi, kad lībieši sensenos laikos bija kāvušies ar vāciešiem, kāds lībietis ar rungu bija sitis vismaz sešus bēgošus vāciešus, un, kad pēdējais bija ticis gar krastu līdz pat raga spicei, lībietis, kliezot *kūol ka* – mirsti arī, bija iebliezis arī viņam. Lūk, no tā Kolka dabūjusi savu vārdu! Jebkurā vietā visai tipisks tautisks skaidrojums vietvārdiem, kas nokļūst izskaidrošanai tautas rokās, un šādi skaidrojumi pat gudro aprindās atrod dzirdīgas ausis un atbalstītājus. Bet tā garā zemūdens smilšu strēle, kuras galā uzbūvēta bāka, savulaik atkal radusies no velna darbības, kad viņš mēģinājis pāri jūrai būvēt tiltu uz Sāmsalu. Neatceros, kādēļ darbs pārtrūka, un arī neuzskatu, ja reiz no tilta nekas neiznāca, to par tik būtisku, lai ņemtos meklēt skaidrojumu Loritsa publikācijās. Tiesa, šie stāsti visās vietās ir apmēram vienādi, skaidrojums rodams gaiļa dziedāšanā vai tamlīdzīgi.

Kolkā dzīvojam jautra atraitņa – saimnieka **Veides** mājā. Viņa meita invalīde mūs aprūpēja pat par daudz, vienmēr uz ēdamgalda bija arī brētliņas dažādos veidos. Loritss atkal skatīja cauri vārdu sarakstu, atzīmējot nesakritības un līdzības. Viņa skolotājas bija divas priecīgas, padzīvojušas meitenes, kurām laika bija pārpārēm, jo viņas lāpīja tīklus. Man bija vairāki valodas teicēji, jo dažiem runātājiem pamanīju visai lielas svārstības, it īpaši vārdu locīšanas formās, kuru "paradīgas" man burtniecā bija atsevišķā sadaļā. Tā ka šeit reizē tika pētīta arī morfoloģija. Kādā ģimenē bija spēcīgs un tikpat darbspējīgs vecītis, īsts patriarhs, kura vecums nebija mazāks par simt un vienu gadu. Tādi parasti neuztver jautājumus. (Tie taču jāuzdod pēc sistēmas: vai jūs sakāt tā vai šitā; kāds jums ir tā priekšmeta, norādot, piemēram, uz krēslu, nosaukums; ja sakāt *ikš vōrgō* 'viens tīkls', kā tad sakāt *kakš vōr.* 'divi tīkl. '; un bieži speciāli jāpiedāvā nepareizi, lai valodas teicējs neatkārtotu to pašu.) Ir jāapmierinās ar ziņu izmakšķerēšanu vien runājot un klausoties – tā bija jādara arī ar šo Metuzālu. Bet, ja domājat, ka vecīši ir precīzi saglabājuši jaunībā iemācīto izlokšni, tad maldāties. Viņi parastos apstākļos vairāk vai mazāk ir sekojoši līdzī laikiem un bieži pat mazāk nekā gados jaunāki vairs atceras savu bērnības dienu izlokšni. Arī šis večuks y un ö vietā izrunāja i un e (latviešu valodas ietekmē radies izrunas veids),

lai gan Setele vēl pirms trīsdesmit gadiem bija atzīmējis, ka y un ö piemīt izloknes normālai izrunai. Starp citu, vēlāk satiku Seteles valodas teicēju, kuram toreiz bija 20 gadu, veco Štālera kungu (par viņu runa būs arī vēlāk), kurš visu dzīvi, nedzirdot lībiešu valodu, bija nodzīvojis tālu svešumā un joprojām saglabājis sākotnējo izrunu un arī citas senas vērtības, kas citiem tā paša vecuma lībiešiem apkārtējās vides ietekmē bija jau aizpeldējušas – vienādojušās līdzīgi pārējiem. Bez tam pārāk vecu ļaužu izruna bieži ir neskaidra bezzobu šļupstēšana, taču parasti vācējs tiek nosūtīts tieši pie tādiem, tā teikt, klausīties vispiemērotāko un ziņām bagātāko.

Bet ir jau tā, ka no vecajiem var dabūt tīrāku seno izlokсни nekā no jaunajiem. Tas attiecas uz visām vietām, bet it īpaši uz tām, kur vecā izlokсне sāk izzust [..]. Mazie bērni, kas daudz sēž vecvecāku klēpī, lieto vārdus un formas, ko viņi vēlāk noliedz. Reizēm tieši tādi knēveļi man devuši pavedienu vērtīgiem atradumiem.

Nomaļus palika stāsts par simt viena gada veco večuku, taču uz mirklīti vēl atgriezīsimies pie viņa. Allaž viņš mums lika priekšā arī igauņu valodu, ko, starp citu, prata visās vietās un kurā mēģināja runāt arī ar mums. Večuks stāstīja, ka lībieši bieži nedēļām ilgi uzturējušies Sāmsalā, piemēram, pērkot zirgus, bet sāmsaliešu kalpi un gani vienmēr ir bijuši katrā ciemā. Un gandrīz vai katrā ciemā starp pamatiedzīvotājiem bija kāds igauņu izcelsmes, kurš bija vai nu pārlībiskojies, vai kuram bija lībiešu sieva vai vēl kas tamlīdzīgs. Pirms kara Kolkā un uz rietumiem bija dzīvojuši Tallinas ķilavu rūpnieki, un viņi sev līdzī bija atveduši palīgspēkus, pārsvarā sievietes. Tātad jau iepriekš varam secināt, ka, laikam ritot, arī no lībiešu valodas kaut kādā mērā ir izveidojusies "jaukta valoda", un skaidrs ir arī tas, ka šie pastāvīgie sakari ar Sāmsalu ir aizkavējuši lībiešu valodas izzušanu. Bet mūžvecā divvalodība atkal var visai labi izskaidrot dažas problēmas lībiešu valodas fonētikas un morfoloģijas sistēmā (piemēram, partitīva un infinitīva neparastība). Mazais jūras šaurums vairāk ir bijis vienotājs nekā šķērējs. Tika jau minēts, ka lībiešiem plašās Igaunijas apzīmēšanai nebija cita vārda kā *Sārmā*, *Sōrmō*, kas igauņu ausīs skan tikpat jocīgi kā mūsu [t.i., somu. – R. B.] lietotais viena Igaunijas novada vārds *Viro*¹⁵.

Šajā ģimenē bija arī citi interesanti locekļi, piemēram, kāds no večuka dēliem, arī padzīvojis vīrs – nosvērts un mazliet vientiesīgs. Viņš runāja lēni, pa vārdam, taču nepiekrita neko atkārtot. Lūgumus atkārtot viņš uzskatīja par blēņošanu, jo jautātāja dzirdei nebija ne vainas. Vienmēr viņu redzēju miermīlīgu, tikai reizi viņa sejas izteiksme bija nežēlīga – kad viņš kāva gaili. Tā situācija – nežēlīgs vīrs, kurš pie bluķa nes neko ļaunu nenojautošu

gaili, – mani visai aizrāva. Vīram it kā vajadzēja iztaisīties par dusmīgu, jo citādi sava rakstura dēļ viņš nevarētu paveikt šo briesmu darbu. Tuvumā gan būtu bijis šim darbam piemērotāks tips, Deņikina baltgvardos dienējis karavīrs, īsts lībietis, viņš stāstīja savus kara piedzīvojumus arī valodas paraugiem. Un dēladēls, priecīgs jokdaris, kurš nāca no jūras ar pilniem brētliņu tīkliem un jau no tāluma kļiedza: “Rōdō nemē sittō!” – jeb, pieklājīgāk izsakoties, “nauda kā spaļi!”¹⁶.

Kolkā nauda apgrozījās acīmredzami bagātīgi, arī kara postījumi daudz nebija manāmi. Un, kad ir nauda, ir arī alkohols. Kolceniekiem jau no seniem laikiem piemita sīvā cienītāju slava, un ne mazāk vareni viņi bija arī kautiņos. Mūs ar Loritsu uzaicināja uz svinībām pie ciema veikalniece, kurās iecienītākais dzēriens bija rūgts, apdullinošs mājas alus (to lībieši brūvēja gluži kā savu nacionālo dzērienu piepaceltam dvēseles stāvoklim), lai gan netrūka arī degvīna, par ēdieniem nemaz nerunājot. Bez mums bija ielūgts arī ciema skolas skolotājs, kāds vāciski runājošs mežsargs un pāris apšaubāma izskata dāmīšu. Veikalnieks raitā, labā lībiešu valodā apsaukā lībiešus! Viņš viņus sauca sevišķi neglītos vārdos, no kuriem es vienu pa vidam uz lapiņas pierakstīju. Viņš stāstīja, ka Kolkas nelieši, citiem vārdiem, lībieši, esot izlaupījuši viņa bodi tīru, kad viņš ar palīgiem no vāciešiem bija bēdzis tik knaši, ka durvis palikušas vaļā. Nu vispār jau to bodi būs vācieši iztīrījuši, viņš piekrita, tomēr... Man izskatījās, ka vīrs apsaukā citus, lai gan viņa paša morāle reizēm bija visai apšaubāma, – un vai tad viņš nebija tas pats blēdis, kas savu draugu, nesen pieminēto Bertholdu, bija apkrāpis pliku!

Skolmeistars, pusmūža vīrs, vārdā **Bernšteins**, bija tīrs lībietis. Stāstīja, ka pēc uzstājīga lūguma tikko dabūjis pārceļšanu no iekšzemes pagasta skolas uz dzimto Kolkas ciemu, kur viņam bija nedaudz mantotas zemes. Viņš negānījās par latviešiem, bet arī neslavēja tos. Bija kluss, līdzsvarots vīrs. Mazliet iedegās, kad viņu mudinājām sagatavot lībiešiem grāmatas dzimtajā valodā. Viņš mums bija pārsteidzošs atklājums. Nākamajā dienā sarunājāmies skolā, arī par lībiešu valodas rakstību. Nāk prātā, ka viņš nesadzirdēja nekādu atšķirību izrunā starp pirmās un otrās zilbes *ō* (no igauņu valodas pazīstama skaņa un burts, izsakoties zinātniskāk, visai izteikts aizmugurējās rindas vokālis *e*), piemēram, vārdā *sōnnō* ‘vārdū’. Šis novērojums man patika, jo to otrās zilbes vokāli nedaudz piespiedu kārtā pēc sena pieraduma biju atzīmējis ar otrādi apgrieztu *e*, lai gan būtībā tas visur ir visai skaidrs aizmugurējais *e*, tikai vienmēr **pārīss**, tāpat īsumu apzīmējošais loks augšā. Kur gan atkal ar šo pļāpāšanu esmu aizklīdis? Vajadzēja tikai pateikt, ka

skolotājs – toreiz vienīgais lībiešu skolotājs pasaulē – izskatījās iededzies iekustināt savu mazo tautu un, tā kā viņš bija arī mūzikas cilvēks, domāja, ka, būdams kora vadītājs, varēs atvērt sirdis arī ar dziesmu lībiešu valodā. Īstenībā, par lielu vilšanos, viņa darbība lībiešu labā vēlāk arī aprobežojās tikai ar dziedāšanu. Viņš bija mieru mīlošs cilvēks, varbūt arī baidījās zaudēt savu vietu. Un, kad gadījums deva, neņēma savā aprūpē pat lībiešu valodas mācīšanu paša skolā.

Par kolceniķiem runāja, ka tie ātri aizsvilstas. Tādus negadījās satikt. Arī mūsu saimnieks vecais Veide vienmēr bija mierīgs, labā garastāvoklī un pīpi mutē. Bieži prātā izpalīdzīgi pārlika visvisādu priekšmetu nosaukumus un bija priecīgs, kad varēja papildināt mūsu ziņas. Viņš būtu gribējis mūs iepazīstināt ar Roņu salas savdabībām, turp vajadzētu burāt, lai apsveicinātos ar viņa draugiem. Un tiešām būtu bijis vērts redzēt savām acīm šīs Igaunijai piederošās sensenās zviedru kolonijas patriarhālo dzīvi, par ko dzirdēts tik daudz. Reiz biju Veides airētājs pie tiklu ielikšanas un izcelšanas. Viņš neņēma ļaunā, kad, pārtraucot darbu, ko nebūt ierakstīju savā grāmatā. Kad atgriezāmies, lielo zvejas laivu (*lōja* – tā pie lībiešiem sauc laivu, sākotnēji nozīmējusi tikai 'sile'; starp citu, latviešu valodā šis nosaukums, tāpat kā daudzi citi ar jūrniecību saistīti vārdi, aizgūts no lībiešu valodas) ar vinčas palīdzību izvilka krastā. Un tur nu tās bija cita citai līdzās daudzos valgumos – ciems taču liels! Bet, kad dzirdēja saucienu: "*Vež paizōb!*"¹⁷ – visur bija rosība. Vīri skrēja uz jūrmalu glābt laivas no "ūdens celšanās", jo, vēja virzienam mainoties vai jūrai citādi niķojoties, valgums applūda ar ūdeni – un laivas lielā ātrumā vajadzēja vilkt augstāk vai arī uzlikt uz enkura. Reiz dabūju nofotografēt šo kritisko situāciju, ūdenim "kāpjot".

Ar bērniem Kolkā lībiski nerunāja. Ko mazliet vecāki, klausoties pieaugušo runas un pakāpeniski iejaucoties sarunās lībiešu valodā, iemācījās, to iemācījās. Daudzi īsti lībieši stāstīja, ka tādā veidā paši iemācījušies "dzimto valodu". Starp citu, bērnu vidū Loritss bija savā īstajā elementā kā šeit, tā citur. To prieku, bļaušanu un skriešanu, kas radās bērnos, kad viņš parādījās barā! Reiz gājām pa mežmalu, bērni sekoja mums pa pēdām, pretī nāca citi un viens puikiņš piestāja mazajai vajadzībai. Loritss viņu pulkā devās gluži kā ierindas pārbaudītājs, taču, tā kā bija bezpalīdzīgi tuvredzīgs, tikai pavisam klātpienācis, pamanīja izstiepušos, darbībā esošo puiku un raportēja uz aizmuguri: "*Ikš kuzūb,*"¹⁸ – un tad bargi viņam: "*Was machen sie, mein Herr?*"¹⁹ Nabadziņš no skaļuma un dusmīgās izteiksmes tā izbijās, ka darbība ar to pašu pārtrūka. Loritss viņu ierāva sev klēpī, un tas, ticis vaļā no pārbīļa, drīz vien skrēja un auroja.

Vizīte aiz raga. Kolkā strādājām apmēram nedēļu. Neapmeklēts vairs bija palicis tikai viens ciems *Mustānum* jeb Melnsils. Tik tālu, cik to vispār vairs varēja uzlūkot par lībiešu ciemu, jo tajā dzīvoja vēl kāds desmits lībiešu valodā runājošo un daudzi no viņiem pēc izcelsmes no tēva vai mātes puses bija citciemnieki. Melnsils atrodas sešus septiņus kilometrus no Kolkas uz dienvidiem Rīgas līča krastā. Tā pamatizloksnē gan bija vairākas interesantas lietas, un būtu vajadzējis tās izpētīt pamatīgāk, nekā mēs vienas dienas īsajā vizītē paspējām. Negadījās arī labākais iespējamais valodas teicējs. Tā, kuru es izmantoju, māte esot bijusi no Pitraga, lai gan teicējs pats domājās labi atceramies melnsilnieku izloksni. Mums stāstīja, ka arī Ķipkā, nākamajā ciemā, pēc nostāstiem esot dzīvojuši lībieši. Iespējams, ka savulaik Rīgas tuvumā pretī jau nākusi Vidzemes lībiešu izloksne. Cerēju, ka man vēl būs iespēja atgriezties Melnsilā. Šī cerība palika nepiepildīta.

Atpakaļ uz Mazirbi. Kārlis Stalte. Jūlija un augusta mijā pa iepriekš ieto ceļu devāmies atpakaļ no Kolkas, dažos ciemos piestājot pie paziņām, kas bija kļuvuši par draugiem, lai papildinātu ziņas. Mazirbē devāmies apsveicināties ar Kārli Stalti, *kestār*²⁰, tā viņu sauca, taču uzrunājot viņš jau bija *kestār izānd*²¹. Viņa tēvs, un domāju, ka vectēvs, bijis Mazirbes baznīcas ķesteris (vāciski *Köster*). Mūra baznīca ar seno kapsētu atradās augšpus *kestārķorand*, ķestera sētas. Kārlis Stalte jaunākos gados arī bijis ķesteris, tāpat ērgelnieks, taču mazās algas dēļ sastrīdējies ar draudzi. Tad kāds dziedošs vienkāršs Sīkraga zemnieks, vārdā **Tiļļa**²² (agrāk minētās Tiļļu Annas brālis), bija uzņēmies pildīt ķestera pienākumus lētāk un aizvietojis ērģeļu spēli ar savu skanīgo balsi. Kopš tā laika starp abiem baznīcas kalpiem bija nesaskaņas. Arī citādi Stalte nebija tautas iecienīts. Viņš, lūk, vācu laikā ir varējis palikt dzimtajā mājā, bijis vāciešu tulks, pat viņu uzticības persona jeb, izsakoties mūsdienīgi, ja var ticēt apsūdzētāju runām, tāds kangars, bet tagad, apstākļiem mainoties, ietekmi zaudējis vīrs. Tādēļ biju jo ziņkārīgāks, ieejot viņa vecajā, nekārtīgajā – it kā tikko te būtu noticis sprādziens – “muižā”.

Par Stalti man tālāk vajadzēs stāstīt daudz, tādēļ šeit apmierināšos ar mazumu. Uzreiz jāteic, ka kara laikā viņš drīzāk būs bijis lībiešu aizstāvis un labdaris, nevis nodevējs. Tā, piemēram, viņš bija izglābis zvejas laivas, kad vāciešu priekšnieks bija pavēlējis tās sadedzināt, lai neviens slepeni netiktu jūrā. Stalte bija diplomātiski atgādinājis, ka vāciešiem pašiem varētu rasties vajadzība pēc laivām, tādēļ lai tām salaužot tikai vienu dēli, jo tad tās ātri būs salabojamas. Tā arī noticis. Tomēr klaigāja, ka viņš taču bijis tas, kas pamudinājis vāciešus lauzt laivas. Fakts gan, ka Stalte nevainojami runāja

vāciski (tāpat kā latviski, krieviski un mazliet prata arī citas valodas, it īpaši igauņu) un arī mājas valoda viņam bija vācu. Kundze (Dundagas muižas audzēkne) un jaunā meita Grēte²³ lībiski neprata. Tas gan Stalti nekavēja mīlēt dzimto valodu, viņš taču bija tik lepns par savu lībisko izcelsmi. Tēvs bijis turīgs vīrs, arī burinieka īpašnieks un izskolojis dēlu Rīgas ģimnāzijā gandrīz līdz beigšanai. Tālāk jaunais Stalte, neraugoties uz apdāvinātību, nebija ticis, jo, raugi, bija aizmaldījies iemetēju aprindās, tad apprecējies, dabūjis kantorista vietu Rīgā un pēc tēva nāves atgriezies jūrmalā aprūpēt mazo sētu un, kā jau tika minēts, dziedāt baznīcā.

Viegli bija redzams, ka Stalte pēc izglītības ir pirmais numurs starp lībiešiem, kuriem skaudība diemžēl nebija sveša īpašība. Viņš kā sabiedrības cilvēks spēja sarunāties par visām lietām, arī par literatūru – un lībiski, iemetot savā runā lībiešu valodā trūkstošos vispārējos kultūras vārdus no citām valodām. Izklaidei savā bezpalīdzīgajā dzimtajā valodā bija sacerējis pat dzejas, izmantojot senā Mateja evaņģēlija – vienīgā iespieddarba lībiešu valodā tulkojuma latviešu valodas jeb arī vācu ortogrāfiju, kas lībiešu valodai tikpat nepiemērota. Man jāteic, ka, ja nebūtu saticis Kārli Stalti, tad diez vai būtu uzdrošinājies ķerties pie tā drosmīgā lībiskuma glābšanas darba, kas tika sākts tūlīt pēc šī pirmā brauciena.

Aizraujošais mājupceļš. Mēs vēl nebūtu atgriezušies, ja manas mājas lietas būtu gājušas normāli, bija taču tikai augusts. Ģimene Sādjevā bija mazliet bezpalīdzīgā stāvoklī, un Tartu stāvēja priekšā dzīvokļa maiņa. Mūsu ceļš līdz Latvijas Valkai norisēja bez sarežģījumiem, bet tad notika kas tāds, par ko der izstāstīt. Bijām aprēķinājuši, ka pēc saraksta tiksīm pāri robežai Igaunijas pusē vakarā un ar nakts vilcienu varēsim turpināt ceļu uz Tartu. Taču vilciens, kurā, starp citu, bija daudzi, kas gribēja šķērsot robežu, kā par spīti, apstājās robežstacijā Latvijas pusē, kur vajadzētu arī pārnakšņot. Tajā laikā Igaunijas un Latvijas robežstrīds bija pašā karstumā, karavīri atradās pagaidu robežas abās pusēs. Labi vēl, ka neķērās cits citam krāgā. Izskatījās, ka kaimiņiem netrūka patiesas vēlmes taisīt nepatīkšanas otram, ja tā rīkojās satiksmes lietās.

Vai lai paliekam gaidīt rītu dievs vien zina kādā naktsmītnē? Vai tad arī kājām pa ceļu gājiens nebūtu tikai kāds kilometrs vai divi, un vai, nedaudz atpūšoties, nespēsīm aiztikt ar savām paunām? Dodamies mēģināt!

Tikām līdz robežai, kur abpus ceļam bija dzeloņdrāšu šķēršļi. Pagājām mazliet sāņus, cerot, ka varēsim izlavīties pa kāda šķēršļa apakšu, kad mums līdzās atskanēja "Stoj!"²⁴. Mūsu priekšā stāvēja jauns Latvijas armijas kareivis ar izslietu ieroci rokās. Prātīgākais būtu bijis apkaunēties un doties atpakaļ.

Kareivis jau vairāk no mums arī neprasiņa, taču mēs, kad nu reiz bija nolemts, bijām drosmīgā iešanas noskaņojumā. Vai tad mums, tā teikt, nav tiesību iet kājām, ja vilciens neved, kaut arī ceļš samaksāts? Loritss paveda puisi mazliet malā un sāka krieviski, ko jauneklīs runāja, skaidrot, cik ārkārtīgi liela steiga ir šim lielajam somu kungam – amata pienākumi sauc, arī mājās lietas ir tā un šitā, redz, telegramma pienākusi utt., un lielākai pārliecībai spieda puisim rokā žūksni Krievijas banknošu. Brīdi viņš stāvēja bez padoma, bet tad pastiepās paņemt pretī mūsu mantas. Diez vai bija iespējams tās nolaist zemē, kad jau pārdomāja un būtu stūmis atpakaļ – it kā patruļa ir tuvumā un, mūs pamanījusi, šaus. Nebija ne runas, ka mēs būtu varējuši atteikties no nodomātā, un puisim vajadzēja vien mums palīdzēt tikt cauri spraugai dzeloņdrātīs. Dabūja no manis vēl klāt cara papīrnaudu – nebija jau žēl dot, vēl tagad tās saglabājušās mana galda atvilktnē – un pazuda skatam. Tagad patiešām bijām nelaimē, jo priekšā bija vēl otrs dzeloņdrāšu šķērslis, un puika tiešām varēja sajūst latviešu sargpatruļas tuvošanos. Vai viņi šaus? Joprojām nesaprotu, kā cauri šķēršļiem tikām Igaunijas pusē. Konstatējam vien to, ka uz dzeloņiem tirkšķ drēbes. Vēl bija iespējamība, kā puika pazūdot bija mūs biedējis, ka arī no pretējās puses varētu šaut. Nešāva, tajā vietā nebija pat sarga. Skriešus attālinājāmies pa Valgas izmirušajām ielām, labi zinot, ka pārvietošanās nakts laikā bez speciālas atļaujas ir aizliegta. Zinājām, ka šeit vienmēr izgrozīsimies, un, tuvojoties karavīru patruļai, skaļi sarunājāmies pašu republikas valodā [igauņu. – R. B.], kā pienākas godīgās darīšanās ejošiem.

Stacijā ieradāmies noguruši, nosvīduši un mežonīgi izslāpuši. Loritss vēlāk smējās, stāstīja arī citiem, ka glāze alus manā rīklē pazudusi zibenīgi, lai gan biju atturībnieku sarakstos. Jāteic, kā ir, taču iespējams tikai uz vilcienu. Mūsu pasēs nebija parasto robežas šķērsošanas zīmogu no abu pušu pasu uzraugiem, kas vienmēr uzsvēra savu nozīmīgumu un ievēroja formalitātes. Un mūsu mantas bija palikušas, muitas neizraknātas. Kurš gan mūs par to vairs sauks pie atbildības! Paši vien pasmējamies par savu bērnišķīgo un drosmīgo izgājienu.

Brauciena sekas. Nākamajā akadēmiskajā gadā lasīju lekcijas par lībiešu valodu un uzrakstīju detalizētu pētījumu par lībiešu valodas izlokšņu fonētikas vēsturi. Klausītājiem to, protams, iespēju dot tikai galvenajās līnijās. Akadēmiskā dzimtās valodas biedrība²⁵ programmā iekļāva garīgo un materiālo palīdzību lībiešiem. Šī biedrība bija nodibināta līdzīgi kā mūsu "*Kotikielen seura*"²⁶ dzimtās valodas studentu un interesentu ierosmei darboties. Jau no paša sākuma tā varēja priecāties par saviem panākumiem.

Sapulcēs, ko rīkoja katru otro nedēļu, piedalījās dedzīgi dalībnieki, lielā auditorija pilna – klausījās zinātniskus un puszinātniskus referātus (reizēm studenti bija arī slepeni jāsagatavo, lai viņu pašdarbība būtu lielāka), dzīvīgi diskutēja par valodas normēšanas jautājumiem un visu iespējamo, piemēram, par palīdzēšanu lībiešiem. Taču tam, kā arī sava žurnāla izdošanai un kārtējiem izdevumiem bija nepieciešama **nauda**, un tā tajos rosmes laikos vismaz uzņēmēju aprindās apgrozījās bagātīgi. Sākām vākt biedrībai atbalstītājbiedrus kā Tartu, tā Tallinā (arī es šim nolūkam uz dažām dienām biju aizbraucis uz galvaspilsētu), un nauda nāca šķindēdama. Derētu par šiem izspiešanas pasākumiem izstāstīt precīzāk, jo reizēm rīkojāmie tieši tā. Ne tik daudz vēršoties pie kopā sasauktajiem kultūras darbiniekiem un uzņēmējiem, bet gan pie atsevišķiem lielbagātņiem. Lai pietiek pateikt, ka sākumam spējām lībiešiem sagatavot literatūru viņu valodā, finansēt divu lībiešu jaunekļu mācības Tartu seminārā un veikt daudz cita, par ko runa būs vēlāk. Iegriezies Helsinkos, dabūju no uzņēmuma “*Systeem*” (ar vadītāja Kuhas [..] atbalstu) savai biedrībai dāvanā rakstammašīnu un pavairošanas ierīci, ar kurām vēlāk apmierinājām lībiešu “tipogrāfijas” prasības. Sākumam pavairojām savāktos lībiešu valodas paraugus. Uz vāka bija svinīgi iespiests “*Akadeemisele Emakeele Seltsi toimetused I. Esimene Liivi lugemik (Tartu 1921)*”²⁷ un nosaukums lībiešu valodā “*Ežmi Līvõd lugdõbrõntõz, sasãdõnd Prof. Lauri Kettunen un Štud. Oskar Loorits*”.²⁸ Mans vārds tur bija uzlikts tikai tāpēc, lai radītu lielāku ietekmi. Vai nevarētu būt pat tā, ka izdevumu, pirms tas bija gatavs, neredzēju? Sastādīšana bija Loritsa darbs. Nākamajos gados šīs “grāmatas lasīšanai” iznāca reizi gadā, piektā (biedrības raksti nr. 15) – 1926. gadā, un visas jau kā iespiestas grāmatas un daudzveidīgākas saturā, lībiešiem pašiem atsūtīt tām savus rakstījumus. Vēlāk lībiešus enerģiski sāka atbalstīt arī no Somijas, tā ka viņi pat izdeva savu avīzi.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ SKS KRA, LA 2:41.

² Tartu universitāte.

³ SKS KA, 415:19:33.

⁴ Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvuodet, 1918–1924. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1948. – S. 129–145.

⁵ Pavisam, viss – lībiešu valodā.

- ⁶ Mazbelti.
- ⁷ Blusu maiss – igauņu valodā.
- ⁸ Šeit un turpmāk tekstā autora izcēlums.
- ⁹ Igauņu valodā.
- ¹⁰ Grabu mājas.
- ¹¹ Mārtiņam Lepstem bija trīs pameitas.
- ¹² Vārdu spēle – lībiešu valodā *kōrand* nozīmē 'sēta, mājas', bet līdzīgais somu valodas vārds *kartano* – 'muiža'.
- ¹³ Stūris.
- ¹⁴ Stūris, nostūris.
- ¹⁵ *Vīro* – Igaunijas nosaukums somu valodā, aizgūts no Igaunijas ziemeļaustrumu novada *Vīrumaa* nosaukuma.
- ¹⁶ Tiešs tulkojums no lībiešu valodas ir 'nauda kā sūdi'.
- ¹⁷ Ūdens kāpj – lībiešu valodā.
- ¹⁸ Viens čurā – lībiešu valodā.
- ¹⁹ Ko jūs darāt, mans kungs? – vācu valodā.
- ²⁰ Ķesteris – lībiešu valodā.
- ²¹ Ķestera kungs – lībiešu valodā.
- ²² Tiļļu māju saimnieks Pēteris Folmanis, ko lībieši mēdza saukt par Tiļļnieku.
- ²³ Margarete Stalte.
- ²⁴ Stāt – krievu valodā.
- ²⁵ *Akadeemiline Emakeele Selts*, darbojās Igaunijā.
- ²⁶ Mājas valodas biedrība – somu valodā, t.i., somu valodas biedrība.
- ²⁷ Akadēmiskās dzimtās valodas biedrības raksti, I. Pirmā lībiešu lasāmgrāmata – igauņu valodā.
- ²⁸ Pirmā lībiešu lasāmgrāmata, sastādījuši prof. Lauri Ketunens un stud. Oskars Loritss, – lībiešu valodā.

Otrā ekspedīcija 1921. gadā

Tikko atgriezies no ekspedīcijas, 1921. gada 12. septembra vēstulē Heiki Ojansū Lauri Ketunens atzina, ka ir ļoti aizrāvēs ar lībiešiem un viņu valodas pētīšanu. Ekspedīcija ilga tikai divas nedēļas, un tās laikā viņš pārbaudīja neskaidrās vietas iepriekšējā mācību gadā tapušajā, gandrīz gatavajā pētījumā par lībiešu valodas fonētisko vēsturi. Vēl Ketunens ierakstīja 24 fonogrāfa ruļļus ar lībiešu valodas paraugiem.¹

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās²

Cauri Tukumam uz Mazirbi. 1921. gada vasaru mana ģimene bija aizbraukusi pavadīt Somijā, un uz turieni ceļoju arī es, vispirms gan darba dēļ aizkavējoties pāris nedēļu Tartu. [...] Vasaras un rudens mijā apmēram trīs nedēļas³ pavadīju lībiešu jūrmalā.

No turpceļa man prātā palikusi apstāšanās Tukuma jeb, kā lībieši saka, *Tutkāmō* pilsētā, citādi visu dienu būtu vajadzējis gaidīt mazbānīša attiešanu Stendes stacijā. Pilsēta atradās no sliedēm uz ziemeļiem aiz mežaina smilšu pakalna ne visai tuvu stacijai. Uz turieni devos kopā ar kādu vāciski runājošu sievieti, kura no pilsētas bija atvedusi ganīties govī un kura apmierināja manu ziņkāri, kad interesējos par iedzīvotājiem un kara laiku. Lībieši? Par tiem viņa neko nezināja, par ebrejiem gan, tie pa druskai bija visur, arī vācieši, lai gan šobrīd neviens negribēja būt nekas cits kā vien latvietis. Mani vienmēr ir aizrāvušas pastaigas nepazīstamās pilsētās, lielās vai mazās. Arī šeit klaiņāju pa ielām, ko iekļāva mazas koka ēkas, skatījos veikalu skatlogus, lasīju izkārtņu uzrakstus (tie visi bija pašu valodā), sēdēju kafējnīcās, novēroju cilvēku tipāžus, kuros, izņemot ebrejus, tieši nekā nebija atšķirīga no igauņiem, un mēģināju saprast svešo runu, kas pēc melodijas izklausījās (atšķirībā no, piemēram, zviedru valodas) gandrīz vai kā somu valoda. Vakarā turpināju ceļu un tikai no rīta biju Mazirbē, nakti nosnaudis uz vagoniņa cietā beņķā, bet mīkstāka jau nebija visā "vilcienā".

Mazirbē un Lielirbē. Sākumā apmetos pie Staltes, kur mani labprāt uzņēma. Vienmēr draudzīgā, smaidīgā kundze bija brīnišķīga pavāre un arī dzīvošana no visām pusēm "kulturālāka" nekā lībiešu apstākļos citviet.

Slaidā Grētes jaunkundze spēlēja pianīnu un skaisti dziedāja. Ar Staltes palīdzību pārbaudīju manuskripta piemērus, un kopā pārdomājām pareizrakstību. Viņš nekādi nesaprata "pareizi", kad fonētiskajā pierakstā biju uzrakstījis, piemēram, *kodai* 'mājup', taču *kotpuol* 'uz mājām' vai arī *kādud* 'rokas', taču *kāts* 'rokā'.⁴ Viņaprāt, būtu bijis jābūt *kodpuol* un *kāds*, lai gan, kad viņš runāja brīvi, nemaz neatcerējās tā d klātbūtni vārda citās formās – izrunāja pilnīgi skaidru t (vai arī k, p un s). To pašu apgalvoja arī citi rakstītpratēji un mēģināja piespiedu kārtā savā izrunā saklausīt d. Par šo lietu šeit runāju tādēļ, ka savulaik Setele un pēdējoreiz kāds no jaunajiem lībiešu valodas pētniekiem, manuprāt, bija kļuvuši par šīs etimoloģizējošās rakstības, respektīvi, izrunas veida vai, drīzāk, par pārāk gudru valodas teicēju upuriem.

No Mazirbes jeb mazās Irbes augusta beigās ceļoju uz Lielirbi jeb lielo Irbi, par kura patīkamajiem apstākļiem jau esmu stāstījis. Anna Ādamsone bija apprecējusies – ar kādu latvieti! – un ar meitu pārcēlusies uz laukiem. Naktsmītņi jeb, pareizāk sakot, vietu sienaugšā dabūju pie ciema vecākā vīra – vēl spēcīgā večuka Damberga. Pa dienu biju kur nu kuro reizi, pārsvarā gan pie večuka istabā. Otrā istabā pie viņa dēla un vedeklas baudīju trūcīgās maltītes. Vedekla, vientiesīga sieva, par pasaules lielāko gardumu uzskatīja siļķes. Stāstīja, ka, būdama kalpone pilsētā, vienu dabūjusi no saimnieces, bet otru nozagusi ("*Tuoiz ma salāndiz* – otru nozagu," viņa labpatikā atcerējās). Toreiz nolēmu, ka nākamajā reizē saimniecei ciemakukulim atvedīšu trešo un ceturto siļķi, ļoti taukainas, jo lībiešu jūrmalā šis gardums nebija dabūjams pat nozogot. Taču cik gan bieži šie labie lēmumi paliek prātā? Par laimi, par savu nodomu neko neteicu, jo vēlāk, kad vecais Dambergs jau bija miris, vedekla mani apvainoja arī lielākā nevērībā – pat ne vainaga uz večuka kapa, lai gan viņš man bija devis vairāk vārdu nekā *amā rānda*, visa jūrmala. Tā bija liela pārspīlēšana vai nezināšana. Visu cieņu nelaiķim, viņš tiešām domājās daudz zinām un zināja arī. Bieži sameklēja atmiņā jaunībā dzirdētus īpašus vārdus, taču daudzi no tiem man jau bija pazīstami no ciurienes, daļēji varbūt arī večuka atmiņas aizplīvuroti vārdu izkropļojumi. Pūloties atcerēties, viņš pacēla pirkstu un teica: "Kuš, kuš!" Brīdi padomāja un, ja atcerējās, pateica. Starp citu, pēc ārējā veidola viņš izskatījās pēc izlauzta priedes celma vai sveķu celma, kā var redzēt pēc bildes, ko reiz uzņēmu, kad večuks rijas durvīs ņēmās ar kulšanas darbiem. Izpalīdzīgs viņš bija un arī priecīgs, redzot, ka mīļie lībiešu valodas vārdi tiek savākti un ka viņš pats, krēslojot garajiem vakariem, varēja tur piedalīties. Lai šie piemiņas vārdi ir kā vainags uz viņa kapa!

Lielirbē uzdevu kontroljautājumus, veicu papildinājumus un vācu valodas paraugus. Blusainā zemnīcā, "kalna istabā" – vāciešu darbs arī šeit –, dzīvojošā 65 gadus vecā, ārkārtīgi draudzīgā māmuļa **Jekaterina Ūrga** (šis pārmaiņas pēc bija uzvārds libiešu valodā – 'strauts'; pārsvarā uzvārdi bija vāciski, savulaik muižkungu doti) fonogrāfā ierunāja visai savdabīgu pasakas "Sniegbaltīte" variantu. Ādamsonu ģimenē **Fricis Zandbergs**, 56 gadus vecs liela auguma zvejnieks, stāstīja par vada vilkšanu, kā arī reņģu un brētliņu zveju, kamēr viņa meita, tikai astoņpadsmitajā gadā esošā Liliņa, sev par prieku, taurē varēja ierunāt pasaku par zvejnieku un lapsu. To viņa darīja raitā libiešu valodā. Otrā pazīstamā pasakā, kurā lapsa piemāna lāci, viņa lāci pataisīja par vilku. Domājams, tādēļ, ka lāča (*okš*) nosaukums viņai bija piemirsies. Nevarēju neapsveicināties arī ar ticīgo Rozenfeldu Nēzi. Tur dabūju pāris nenoziņīgu valodas paraugu un pāris dūsmīgu blusu kreklā, ko tikko mežiņā biju paspējis iztīrīt no iepriekšējām.

Lūžņa un Pizē. "Lībiešu ķēniņš". Pēc tam ar vilcienu braucu pa tiešo uz Lūžņu. "Ak!" priedīgi sauca Mazbeltu Didriķis, mani ieraudzījis, un Marija kautri paspieda roku, smaidot savu jauko smaidu.

Tikai šajā braucienā tuvāk iepazinu arī jauno Jāni Belti, par kuru esmu stāstījis jau iepriekš. Tagad viņš bija ārkārtīgi liels "Lībiešu zemes patriots". Ticēja, ka var pieprasīt libiešiem pašiem savu kopējo jūrmalas pagastu, kur visas lietas kārtotu pašu valodā. Pat nodiktēja man fonogrāfā pagasta tālās robežas, nepietaupot lauciniekiem ne mežus, ne pļavas, kuras tie, iespējams, uzskatītu par viņiem piederošām. Šī lieta tomēr nebija Jāņa Beltes aizsākta. Par to jau manā iepriekšējā braucienā piesardzīgi runāja pat līdz Kolkai un stāstīja, ka arī jūrmalas latvieši gribot atdalīties no abiem pārāk lielajiem pagastiem, jo tie arī citādi neievēroja zvejnieku intereses.

Jaunais Jānis Belte šajās lietās atbilstoši savam mākslinieciskajam temperamentam bija visai trakgalvīgs, bet tas vēl nebija nekas salīdzinājumā ar to, par ko "lībiešu ķēniņš" **U. Buntiks**⁵ jeb **Uļi Kīnkamāg**, kā viņš pats sevi sauca, jau toreiz bija izpelnījies savu reputāciju. Iepriekšējā ceļojumā viņu neredzēju, Loritss gan bija pavadījis nakti viņa nomaļajā mājā un stāstījis man par šo ievēribas cienīgo vietu. Tikai tagad es ar viņu iepazinos, un tas bija tā vērts.

Kad devos prom no Lūžņas un biju nobraucis pāris kilometru aiz nodedzinātā Miķeļtorņa ciema, ar savām nedaudzajām paunām izlēcu no vilciena – šādi lēcieni nebija bīstami, vismaz ne vietās, kur vilciens brauca pret kalnu, – un tur jau bija redzama arī ķēniņa pils. Tas uzreiz bija pamanāms, ka viņa valstība bija ne no šīs pasaules. Latvieši pat bija iedevuši viņam

šo ķēniņa iesauku. Dižs, karalisks izskats vīram bija, to nevarēja noliegt. Bija garums un stāja, cildeni vaibsti, melnas bārdas rotāti, un tumšajās acīs pravieša uguns.

Viņš mani pieņēma bez liekas kautrības kā sev līdzīgu vai senu draugu savā istabā, kur tajā brīdī atradās arī viņa sīciņā, lēnprātīgā sieva, vecākā meita, jau pieaudzis cilvēks, un dēls. Man uzreiz piedāvāja ēdienu, pie tā sākām sarunāties, un drīz biju skaidrībā par viņa dzīves periodiem un uzskatiem. Jaunos gados, vēl pirms pārdesmit gadiem, viņš bijis alkohola cienītājs, kāvies, smēķējis un vadījis citādi grēcīgu dzīvi, kamēr nebija nonācis pie garīgas atmošanās un sācis pētīt Biblii. Bija pamanījis, ka baznīcas mācība ir nepareiza, pirmām kārtām jau tādēļ, ka tā pretēji Kristus pavēlei atbalsta karu. Pēc tam viņš vairs nav gribējis būt nekādās darīšanās ar baznīcu, bija to atmetis tikpat strauji kā alkoholu un tabaku. Ticība arī pieprasa, ka viņam jāgodina senču piemiņa – jābūt libietim ar visu sirdi un dvēseli. Jaunībā viņš arī šajā ziņā bijis pasaules pilsonis. Un mācītāji pat nav pratuši libiski! Kad viens no viņa dēliem bija nomiris, viņš pats viņu apglabājis, izpildot rituālus libiski, bija pat šim nolūkam sacerējis garīgu dziesmu savā valodā. Baptistiem vai citiem sektantiem viņš nebija pievienojies, bet gan ar savu ģimeni izveidojis vienotu draudzi, kam pats bija mācītājs. Bībele latviešu valodā viņam gan bija jālasa, jo pašu valodā nebija nekā cita kā tas niecīgais Mateja evaņģēlijs. Būtu lasījis arī igauņiski, vismaz viņš par to interesējās, tāpat arī par Biblii somu valodā. Vecākais dēls bija atnesis bēdas un vilšanos, bija aizgājis karot līdz latviešiem un tagad dzīvoja ciemā atsevišķi. Taču jaunāko dēlu viņš nebija devis, bija paslēpis, turklāt viegli, jo šis dēls un pārējie ģimenes locekļi bija tēva ticība. Bija piespriests 300 rubļu sods, un, kad arī tas nebija līdzējis, tēvs tika ielikts cietumā. Tur viņš drosmīgi izskaidroja savu pārliecību un vēl daudz vairāk. Viņš ir libietis; un kā tad viņa dēls varētu, pat ja ticība ļautu, iet kauties **Latvijas** karaspēkā? Un maksāt nodokļus? Viņam bija atgādināts un arī es atgādināju: "Dod ķeizaram to, kas tam pienākas." Bet vai tad viņš **ķeizaram** nav arī devis, bet kur tad ir ķeizars? Latvieši, ķeizaram nomirstot, ir dabūjuši brīvību, ko zaudējuši senos laikos, tad pat, kad arī libieši. Bet kur tad ir **libiešu** – zemes pirmiedzīvotāju brīvība? Kur viņu *valdīb*, t.i., valsts? Vai viņam kā libietim būtu jāmaksā nodokļi latviešu valstij? Nē, to viņš nav darījis un nedarīs arī! Nemaksātu pat libiešu valstij, ja tāda būtu, un tā atbalstītu Kristus aizliegto karu.

Kara laikā šitāds vīrs būtu nogalināts nedomājot, taču laikam jau viņa runās bija tik daudz trakā loģikas, lai viņu aizsūtītu uz trakonamu ārstiem

izmeklēšanai. Tur viņš patiešām bija atzīts par traku un nepieskaitāmu un, balstoties uz ārsta izziņu, atlaists mājās. Arī es to izziņu vēlāk redzēju un norakstīju. Tur bija rinda psihiatrijas terminu, taču nekā par izmeklējamā libiskajām idejām.

Varētu šeit izstāstīt "lībiešu ķēniņa" stāstu līdz galam, it īpaši par viņa bēdīgo nāvi (viņu toreiz no mājām aizvilka – sākumā, ar virvi sasietu, pa zemi, jo pats nepiekrita iet, – uz cietumu, kur viņš izlaida garu), ja vien tas nepiekrīstu manām vēlāka laika atmiņām. Jau šajā reizē mēģināju ar viņu runāt "saprātīgi", jo bija jau paspēts piespiedu nodokļu nomaksai par smieklīgu cenu aizvest arī viņa lopus. Atbilde bija, tikai ka Dievs jāklausa vairāk nekā cilvēki, lai arī iznāktu tā, ka viņam ar ģimeni mājvieta būs jāmeklē zem krūma. Atgādināju, ka lai tad viņš neizmanto dzelzceļu un citus sabiedriskos labumus, ja negrib maksāt nodokļus. Uz to viņš atkal – bet ko tad viņi man ir maksājuši vai maksā, kad brauc caur manu – brīva lībieša zemi ar savu dzelzceļu? Kad gribēju viņu nofotografēt, viņš to izlēmīgi aizliedza – dievvārdos šādiem gadījumiem esot skaidri norādījumi. Mēģināju par šo lietu pajokot un iegūt bildi pusslepus. Tad viņš nopietni, mazliet bēdīgi uz mani paskatījās un lūdza: "Ceru, ka jūs manā mājā uzvedīsieties smalki (*pīenistiz*)."
Tas līdzēja. Pierakstīt viņa vārdus un runas varēju tik daudz, cik vien gribēju, bet, kad lūdzu to pašu ierunāt fonogrāfā, viņš šaubījās. Nav nācies izpētīt, vai Bībelē šādiem gadījumiem ir norādījumi, pa nakti viņš izpētišot un no rīta došot atbildi. Līdz rītam viņš par lietu nebija ticis skaidrībā un atteicās riskēt – varbūt citreiz, kad atkal atbraukšu, ja vien latvieši viņu līdz tam nebūs nogalinājuši.

Bija skaidrs, ka šitāds apustulis gribēja veicināt arī lībiešu valodas rakstisku lietošanu. Sev par izbrīnu, pamanīju, ka viņš uzrakstījis rindu **dzejoļu** lībiešu valodā. Tajos bija labi atrastas atskaņas un dzejisks gars.⁶ Vareni viņš priecājās arī par to "Pirmo lībiešu lasāmgrāmatu", ko Loritss vasarā jau bija paspējis izdalīt pa ciemiem un kuru Kīnkamegs rindu pa rindiņai bija kritiski izsijājis. Viņu tā neapmierināja. Viņš tieši nepieprasīja, ka viņa paša Miķeļtorņa izloksne būtu ņemta visam par pamatzloksni, ko vispār jau nu katrs (arī Mazbeltu Didriķis) būtu noteikti pieprasījis savai izloksnei, – nē, lai saprotot viņu pareizi, tomēr viņš ir pateicīgs, ka grāmata iznākusi tik laba. Un mūsu darbs lībiešu valodas glābšanai – tur mēs, viņaprāt, esam Dievam tīkamā darbā. Starp citu, Loritss stāstīja par Buntika valodnieciskajiem izgudrojumiem, kuri bija tādi, ka, piemēram, "Sāmsalas valoda" ir pasaulē vecākā, jo *eesti*⁷, raugi, nozīmē to pašu, ko "pirmais".⁸ Arī Bībeles personvārdi ir tās pašas izcelsmes, piemēram, Ābels patiesībā

ir *abiline*⁹. Šī valoda ir runāta jau Ēģiptē, jo kas gan cits ir *pūramiid*¹⁰ ja ne *peremehed*¹¹, tātad piemiņas zīme uz saimnieku kapavietām. Visa Āfrika ir izlocīta no vārda *auriik*¹² – goda valstība, un tepat tuvumā esošais *Kattekat*¹³ ir tikai *katki katki*¹⁴, jo jūra to [zemi? – R. B.] ir pārlauzusi. Man Buntiks šīs asprātīgās etimoloģijas nelika priekšā, varbūt arī pats nebija par tām tik drošs kā par ticības lietām.

Kad no rīta devos prom no sētas, par samaksu nevarēja būt ne runas, iegriezios aiz krūmiem un noklikšķināju “muižas” bildi. Mazliet baidījies, ka neesmu uzvedies pietiekami *pīenistiz*, lai gan Dievs ar savu aizliegumu jau nebūs domājis citu kā vien cilvēka apveidu – manuprāt, pat ne to. Garšīgie dieva augļi āboli, *umārd*, kas tālāk karājās kokos, palika ārpus fotogrāfijas.

Vecais sāmsalnieks Jaunciemā. Pa dzelzceļu aizgāju līdz Lielirbei, iekāpu tur vilcienā un izlēcu no tā klusā vietā pie Jaunciema. Bija taču jāiet apsveicināties ar Kokku sētas draudzīgo ģimeni. Šajā reizē no saimnieces dabūju pāris jauku valodas paraugu. Vienā no tiem izsmej vīru, kurš noniecina saimnieču darbu, taču bija redzams, cik traki iet tad, kad saimnieks pats ķeras pie tā. Viņiem bija ļoti žēl, ka man jau nākamajā rītā (5. septembrī) vajadzēja turpināt ceļu. Taču jau pirms tam biju iepazinies ar jauku Sāmsalas vecīti, ja tikai es viņu jau nebūšu redzējis pirmajā ceļojumā, ja viņš kā vaļinieks dzīvoja Kokkos. Aptuveni 80 gadu vecais vientuļais večuks, kurš jau jaunībā bija pārcēlies pie lībiešiem. *Vanā sōrli*, vecais sāmsalnieks, kā viņš labprāt ļāva sevi dēvēt (pēc vārda viņš bija *Aņdrōks*), taču man viņš lepni teica esam *vana eestlane*¹⁵ un pielika visus spēkus, lai runā neiejauktos lībiešu valoda. Viņam bija uznākušas neapturamas ilgas pēc dzimtenes, pat vairāk – viņš gribēja kļūt par Igaunijas pilsoni un mūža nogalē pārcelties uz dzimto pusi. Nebija jau tā, ka Kokkos pret viņu būtu slikti izturējušies, apgājās kā ar pašu cilvēku [...]. Taču tagad, kad paša zeme bija neatkarīga valsts... Un viņš mani nelika mierā, kamēr apsolīju paņemt viņu līdzī uz Rīgu, lai mēģinātu šo lietu nokārtot. Precīzi neatceros, vai tas bija šajā braucienā, varbūt arī kādā no nākamajiem, kad patiešām aizvedu vecīti uz Rīgu. Kad nokļuvām Igaunijas vēstniecības priekšā, viņš burtoja durvju plāksni – *Ees...ti... Vaba...riik* un tad, paceļot rokas un acīm mirdzot, izkiedza: *“Eesti Vabariik!”*¹⁶ Drīz jau viņa lieta bija nokārtota (vēstnieks tolaik bija mans sens draugs Edvards Virgo – *Edvard Virgo*), un večuks apmierināts atgriezās mājās, lai kā likumīgs pavalstnieks ar laivu pārburātu īso ceļu gabaliņu uz Sāmsalu. Taču pēc pāris gadiem nākamajā braucienā lībiešu jūrmalā atkal satiku to pašu *Aņdrōks*, darbojoties pie zvejas laivas. Raugi,

tur visi radi un vecie draugi bija miruši, un viņš bēdīgi palūkojās pāri jūrai. Pēc tam večuku vairs neredzēju – bija drīz dabūjis pēdējo dzimteni lībiešu jūrmalas kapsētā.

Sīkragā, Košragā un vēlreiz pie Staltes. Pēc šī sānlēciena stāstīšu tālāk, kas notika Sīkragā, uz kuriem traucos gar jūras krastu no Jaunciema, lai gan tur nekas nozīmīgs nenotika. Tiļļu Anna šaudījās kā agrāk un turēja stingri savu latviešu vedeklu, kura nevēlējās mācīties lībiešu valodu. Tomēr arī Anna ar mazbērniem čaloja latviski. Ticīgā Ķērste – vai gan būtu bijis tā, ka tikai šajā ceļojumā viņu redzēju pirmo reizi? – pēc iekšējas cīņas fonogrāfā ierunāja pāris pasaku. Redzu arī, ka pasaku stāstīja kāda 71 gadu veca Dora Grīnfelde, kuru vairs neatceros. Diez vai viņa varētu būt bijusi mana valodas teicēja, jo bija dzimusi Lielirbē. Laikam jau tikai šo dieniņu biju Sīkragā, vismaz jau nākamās dienas (6. septembris) piezīmēs man ir Košrags.

Košragā krietnais Andrejs Skadiņš būtu bez gala un malas teicis savus stāstus fonogrāfā. Tie visādā ziņā bija interesanti – lielākoties atmiņas un vietējie nostāsti, kuros *kurē*, velns, jeb reizēm speciālāks *mierkurē*, jūras velns, izrādīja savas prasmes. Pirmais, piemēram, braucot par kučieri, aizved muižkungu uz elli, bet otrs, baidot pa jūras krastu ejošu sievieti, taču baiļu cēlonis izrādījās tukša muca, kas vakara tumsā šūpojās pret krastu. No stāstiem pat iznira jauns mitoloģisks vārds *nōra neitsōd*¹⁷ jeb jūras meitas. Viena šāda “nāras meita” [..] jūras dibenā svinēja kāzas, kad tieši svinību vietā iegādījās zvejnieka enkurs. Kad zvejnieks, sapnī saņēmis atgādinājumu, bija pacēlis enkuru, lai to pārvietotu tālāk, uz tā bijusi kāzu dāvana jeb *mīm*¹⁸ – zīda šalle, smalka kā tīmeklis. Bet ko nu te vairāk par Andreja stāstiem, kad tie jau ir publicēti valodas paraugos un daudzu citu stāstu krājumā. Pēdējais attiecas uz Loritsa lielisko pētījumu vairākās daļās “*Liivi rahva usund*” (Lībiešu tautas ticējumi¹⁹).

Košragā, protama lieta, satiku Volganski (Vālgamā), kurš bija izstaigājis ciemus no Kolkas līdz pat Lūžņai, lai apspriestos par jūrmalas pagasta dibināšanu. Aizrautība ar šo ideju visur esot bijusi liela.

Pēc tam Mazirbē ar Stalti vēl apspriedāties par lībiešu lietām, Volganskis bija klāt. Komitejai, kam jāvada pagasta izveidošana, no dažādiem ciemiem jau esot izvēlēti vīri, starp kuriem arī kāds jūrmalas latvietis. Taču Dundagas pagasts jūrmalniekus negribot atlaist, bet Rīgā uzskatot, ka lietu varētu nokārtot, jo lībiešiem tur starp ietekmīgiem latviešiem bija draugi – ar politiku aizrāvies ārsts Butulis²⁰ un citi. Bija nepieciešama nauda izdevumiem, jo nabadzība lībiešu jūrmalā patiešām bija liela. Taču tā bija arī Dzimtās valodas biedrībai. Saņēmis no Tartu iedrošinājumu, Stalte ar entu-

ziasmu bija ķēries klāt izglītojošiem plāniem. Viņš bija sācis ap sevi pulcēt dziedātājus un domāja katrā ciemā dibināt kori. Pieteicās arī skolās mācīt dzimto valodu tiem lībiešu bērniem, kas vēlētos, ja vien dabūtu atļauju un mazliet naudas. Šķīrāmiešiem ar labām cerībām.

Pāris iepazīšanās vilcienā. Šajā ceļojumā nekas cits vairs arī nenotika, ja vien pieminēšanas vērts nav tas, ka bānītī satiku kādu Kolkas meiteni, ne vairs gluži bērnu. Viņa, brīdi mani bikli aplūkojusi, ļāvās sarunām. Stāstīja, ka redzējusi mani iepriekšējā vasarā Kolkā. Tagad viņa devās uz Rīgu kārtot svarīgu lietu un lūdza manu padomu. Raugi, viņas māsa, kas Krievijā bija apprecējusies ar ungāru karagūstekni, bija uzrakstījusi, ka dzīvo Ungārijā sliktos apstākļos un tagad ar vīru grib pārcelties dzīvot uz lībiešu jūrmalu. Šis nodoms arī man patika no tādas plašākas radu tautu idejas viedokļa, un sniezu padomus, kā Rīgā rīkoties. Garais brauciens vilcienā pagāja visai jautri. Mana ceļabiedrene bija Kolkas bijušā bākas uzrauga, nu jau nelaiķa, meita. Viņa ļoti interesanti stāstīja par savas dzīves notikumiem, vecākiem un par to, cik stingri viņa audzināta. Audzināšanas atstātais zīmogs patiešām bija redzams šajā možajā un atklātajā sievietē. Kad viņa bija pārvarējusi pirmo samulsumu, laikam Loritsa sākumā lietotais *sūrizānd* būs nobiedējis, tad sarunājās tik aizrautīgi, ka pilnīgi ignorēja apkārt notiekošo un mēs pievērsām sev pārējo uzmanību. Pēkšņi viņa sāka smieties – kāds savam līdzbiedram bija minējis, ka es esot "lībiešu ķēniņš". Droši vien bija izlasījis latviešu avīzēs, kas tajās par šo brīnumu tika zobgalīgi rakstīts. Tomēr viņš neizteica nekādas smieklīgas piezīmes, gluži tāpat kā mēs nelabojām viņa alošanos. Es tikai sasparojos, lai izskatītos karaliskāks. Vispār lībieši, arī vecākās paaudzes, latviešu vidē nelabprāt runāja savā valodā. Šī lībiešu meitene teicās, ka nekad neesot cietusi no tamlīdzīga jūtīguma. Šādā veidā savas dzīves burājumos, tālu no bākām, esmu pagājis garām neskaitāmiem cilvēkiem, taču retais man atstājis tik patīkamas atmiņas kā šī vienkāršā bākas uzrauga meita. Jā, pēc gadiem garāmejojot viņu sastapu vēl vienu reizi – lībiešu jūrmalā un uzzināju vien tik daudz, ka viņas mīļā māsa bija palikusi Ungārijā, neesot dabūjusi pārceļšanās atļauju. [...]

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ SKS KA, 415:19:39.

² Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvuodet, 1918–1924. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1948. – S. 146–157.

³ Pēc ekspedīcijas Lauri Ketunens rakstīja, ka pie lībiešiem pavadījis divas nedēļas.

- ⁴ Šeit tipogrāfijas dēļ vārdi atzīmēti mazliet vienkāršāk nekā zinātniskā rakstības veidā. Vispār lībiešu valodas divainā lauztā intonācija, kas sastopama arī dāņu valodā, vārdu atzīmēšanu apgrūtina, un, ja tāds skaņas lauzums gadītos, piemēram, aiz d, tad izrunas veids *kodpuol* un *kādst* tiešām būtu iespējams. – Lauri Ketunena piezīme. Pēc pašreiz pieņemtās ortogrāfijas šie vārdi būtu rakstāmi šādi: *kuodāj*, *kuod pūolō*, *kādūd*, *kāds*.
- ⁵ Īstajā vārdā Uldriķis Kāpbergs, dzīvoja Buntiku mājā.
- ⁶ Burtnīciņa ar tiem pēc viņa nāves nonāca manās rokās. Daži ir publicēti lībiešu lasāmgrāmatās, taču derētu kādreiz publicēt visus. – Lauri Ketunena piezīme.
- ⁷ Igaunija – igauņu valodā.
- ⁸ *Esimene* nozīmē 'pirmais' igauņu valodā.
- ⁹ Palīgs – igauņu valodā.
- ¹⁰ Piramīda – igauņu valodā.
- ¹¹ Saimnieki – igauņu valodā.
- ¹² Igaunja valodā.
- ¹³ Jūras šaurums Kategats (*Kattegatt*).
- ¹⁴ *Katki* – 'pušu, salūzis' igauņu valodā.
- ¹⁵ Vecais igauņis – igauņu valodā.
- ¹⁶ Igaunijas Republika – igauņu valodā.
- ¹⁷ Nāras meitas – lībiešu valodā.
- ¹⁸ Līgavas dāvana līgavaiņa radniekiem – lībiešu valodā.
- ¹⁹ *Loorits O. Liivi rahva usund*, 1. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. – Vol. B 11 1. – Tartu, 1926. – XXXVIII, 268 lk.; *Loorits O. Liivi rahva usund*, 2. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. – Vol. B 12:1. – Tartu, 1927. – 280 lk.; *Loorits O. Liivi rahva usund*, 3. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. – Vol. B 16:1. – Tartu, 1928. – 284 lk.
- ²⁰ Ādams Butulis (1860–1938) – ārsts un sabiedriskais darbinieks, Lībiešu draugu biedrības Latvijā priekšsēdis.

Trešā ekspedīcija 1923. gada vasarā

Šī ekspedīcija daudz neatšķīrās no iepriekšējām – Lauri Ketunens turpināja darbu pie lībiešu valodas fonētikas pētījuma. Tomēr 1922. gada nogalē viņam un Oskaram Loritsam bija radusies jauna ideja. Viņi bija izprātojuši, ka ar laiku vajadzētu publicēt plašu lībiešu valodas vārdnīcu.¹ Tādēļ Ketunens galvenokārt vāca lībiešu valodas leksisko materiālu, mazāk uzmanības pievēršot fonētiskajiem pētījumiem. Tāpat zinātnieks vēlējās pārbaudīt, vai tos Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcas vārdus, ko viņam iepriekšējās ekspedīcijās nebija izdevies dzirdēt lībiešu ciemos, vispār vēl lieto. Viņš vēlējās pierakstīt arī lībiešu valodas aizguvumus no latviešu valodas.²

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās³

Ekspedīcijā devos uzreiz vasaras sākumā un šo vienīgo reizi kopā ar visu ģimeni, jo lībiešu smilšainā jūrmala, ja vien izdevās dabūt mītni, bija lieliska atvaļinājuma vieta. Bija pat teiciens, ka tas, kurš Rīgas slavenajā jūrmalā bija iedzīvojis nervu kaitēs, var braukt uz lībiešu jūrmalu tos uzlabot. Stalte mums bija dabūjis apmešanās vietu Sikragā – divas istabas ar krāsotām grīdām Santu mājās. Tās pirms kāda brīža bija nonākušas kāda Mazirbē dzīvojoša latvieša īpašumā. Aiz blakussienas dzīvoja vientuļš lībiešu vecuks *vanā Nikā*, bet aiz tās – dižistabā un istabā – **Alfrēds Breinkopfs** jeb pēc lībiešu modes *Brenko*, kura ģimenē visi, mazliet pat bērni, runāja lībiski. Viņiem līdzās savā istabā dzīvoja lielisks lībietis, vecais Pēteris, kura sieva bija sāmsalnice. Pēc šīs mazās priekšastādīšanas nu zinām, ka dabūju dzirdēt lībiešu valodu visapkārt pietiekami. Ar mūsu ģimeni kaimiņi, protams, sarunājās igauņiski. Arī ar mūsu somu mājkopotāju, kas jau ap gadu bija dzīvojusi Tartu.

Tālāks izbraukums. Vēl neķeršos pie stāstījuma, kā pavadīju vasaru, jo vispirms jāpastāsta kas cits. Bija pienācis laiks manai sievai apskatīt pasauli. Viņa devās uz Ungāriju. Tā kā ceļošana cauri Vācijai tajā laikā bija lēta, tad devos kopā ar viņu līdz Berlīnei. Arī parlogrāfs, kas man tagad būtu tik ļoti nepieciešams, nebija dabūts.

Vēl iepriekšējā vasarā Vācija atstāja iespaidu kā valsts, kas nostiprinās, bet tagad apstākļi tur bija gājuši uz leju. Berlīne bija kā liela beidzamās

izpārdošanas vieta, kur drūzmējās ārzemnieki. Viņi par mazu naudu varēja pirkt, ko vien sirds kāro, un izklaidēties par tādu pašu cenu. [..] Naudu, kas lielāka par dolāru, vienā reizē nebija izdevīgi mainīt, jo jau rīt par to varēja dabūt vairāk. Ceļojot otrās klases guļamvagonā, nakti varēja pavadīt lētāk, nekā guļot pieticīgā ceļotāju mītnē. Es pasūtīju drēbniekam uzvalku, un tas nemaksāja ne vairāk un ne mazāk kā četrus miljonus marku, somu naudā ap simtu. [..] "*Harassowitz*" milzīgajā grāmatnīcā varēja nopirkt *Forschungen*⁴ sēriju daudzķārt lētāk nekā no pašu noliktavas Helsinkos. Nopirku tur daudz cita.

Taču Berlīnē sanāca nelāga saķeršanās ar Dēģenu. Kad iepriekšējā rudenī, atgriežoties no Budapeštas, gāju izņemt savu "*Lindström*" parlogrāfu, viņš man mirdzošām acīm rādīja sliktāko fonogrāfu, ko esot man nopircis, un slavēdams to cēla vai debesīs. Es to neņēmu. Tikai tagad, kad draudēju par liecinieku pasaukt Levi (*Lewy*) un vērsties kaut vai pie izglītības ministra, viņš nākamajā dienā man priekšā nolika parlogrāfu. Pat iedeva līdzī bez maksas kaudzi vaska ruļļu [..].

Arvien vēl nožēloju, ka tajā pašā reizē sev neiegādājos mazu, praktisku ceļojuma kimogrāfu. Viens tāds vēl bija palicis "*Zimmermann*" Berlīnes filiālē. Tomēr naudas bija atlicis maz, un nodomāju, ka tas vairāk būtu nepieciešams manas universitātes fonētikas katedrai, kur tad tas būs pieejams arī man. Gāju aprunāties ar Meningu (*Menning*), kurš tolaik bija Igaunijas vēstnieks Berlīnē. Viņš man apsoliya tūlīt to iegādāties un nosūtīt uz Tartu. Kad vēlāk kimogrāfs pienāca, tas jau bija cits aparāts un nesalīdzināmi dārgāks. [..]

Parlogrāfs riņķo pa Sikragu. Mana valodas teicēja Ede. Pēc pāris nedēļām atkal biju lībiešu jūrmalā un ķēros pie sistemātiska darba. Tūlīt izmēģināju parlogrāfu, un tas izcili izdevās. Vienā rullī var ierunāt pat divdesmit minūtes un aparāta atskaņoto runu apturēt, kad vien vēlas. Viegli veicama arī runātā pierakstīšana un pat atsevišķa vārda atkārtošana, kā jau kantora darbinieki un avīžnieki to labi zina. Tikai viena nelaime – mans ceļojuma fonogrāfs svēra pāris kilogramu, bet šis grabonis – pāris desmitu. Tekstu ierunātāji bija jāved uz savu istabu, taču, tas tiesa, viņi labprāt nāca lūkot brīnumu. [..]

Turpat kaimiņos dzīvoja lielā **Cerbahu** ģimene, kurā bija vecmāmiņa *Ädu* jeb Ede – sprigana un ar skaidru izrunu apveltīta 65 gadus veca večiņa. Viņa kļuva par manu palīgu gandrīz vai uz visu laiku. Reizē iepazīstināšu arī ar citiem ģimenes locekļiem. Edes vīrs, cienīgs večuks ar baltu bārdu, diemžēl neprata lībiešu valodu. Viņš, cik zināms, bija Dundagas iepriekšējā muižkunga ārļaulības bērns. Tātad no seniem dižcilšiem, kas bija redzams arī viņa veidolā. Viņu otrā dēla, izskatīgā Oskara, sieva bija no Kolgas (*Kolga*) ciema Igaunijas piekrastē. Viņa bija iemācījusies lībiski, taču ne visai labi latviski, ar vīru un

bērniem runāja lībiešu valodā. To bija divi – vecākā Hilda un jaunākā Frīda,⁵ abas vēl piemērotas rotaļu biedrenes manai deviņus gadus vecajai meitai Marjo, jo prata arī igauņu valodu. Brenko bērni to neprata, taču tēva, mātes un vecmāmiņas sabiedrībā gana bija dzirdējuši lībiešu valodu, lai to piedāvātu jaunajai spēļu biedrenei. Marjo jau drīz vien sāka pārlībiskoties vismaz tik daudz, ka arī man atbildēja *īb ūo* tā vietā, kur bija jāsaka somu un igauņu valodas *ei ole*⁶. Edes jaunākais dēls, mātei par sarūgtinājumu, tikko bija apprecējies ar latviešu meiteni no Jaunciema. Ede bija lieliska lībiete, kas pat nejauši ne ar bērniem, ne mazbērniem nerunāja nevienā citā valodā kā vien savā godājamā dzimtajā valodā.

Tātad Ede kļuva par manu valodas teicēju. Viņa gan bija dzimusi Mazirbē, taču es to neuzskatīju par ļaunumu, jo ciemu izlokšnēm nebija nekādu atšķirību, bez tam to vasaru biju nolēmis veltīt galvenokārt leksikas vākšanai. Kopā ar viņu no jauna izskatīju visu Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcu un dabūju arvien jaunus papildinājumus kā no Edes, tā arī citiem, jo Edi es apgrūtināju tikai vidēji piecas stundas dienā. Turklāt uz Edi visā pilnībā nevarēja paļauties, jo viņa, raugi, sevi uzskatīja par pārāk gudru.

Pārlēksim laikum pāri, un izstāstīšu, kā izgāja Sārestem (*Saareste*), Tartu universitātes igauņu valodas profesoram, kad viņš kādā no maniem vēlākajiem ceļojumiem tajā pašā laikā ieradās Sīkragā, lai no Edes savam dialektu atlantam iegūtu lībiešu vārdu atbilstmes vai arī lai savām ausīm dabūtu apstiprinājumu, ka agrāk iegūtais ir pareizs. “Kā lībiešu valodā sauc šo?” viņš, rādot maijpuķīti, sāka mani eksaminēt. Vārds man labi palicis atmiņā, jo tas ir *nīemkēļ* jeb “govs mēle” tieši tāpat kā somu valodā (*lehmänkieli*), kuras literārās valodas vārds *kielo*, iespējams, ir tikai Lenrūta sameistarots. “Nekā nebija,” zināja Sāreste un uzvaroši smaidīja, “tas ir *nagriji* (smējējs).” Es izbrīnā nosvilpos – vārdam bija pilnīgi neticama piegarša. “Un *ööbik* (‘lakstīgala’ igauņu valodā)?” turpināja tincināt Sāreste. Jau agrāk ar attēlu grāmatas palīdzību biju rūpīgi skaidrojis putnu nosaukumus Kaukorantas vajadzībām (viņš par šo tēmu gatavojās rakstīt disertāciju), bet lakstīgalai nevienā ciemā nebiju atradis cita nosaukuma kā vien latvisko *lakstīgal*⁷. “Nē, tas taču ir *sadākēļi* (simtmēlis), tātad putna nosaukums jau no somu pirmvalodas,” priecājās Sāreste. Tad devāmies pie Edes, lai ņemtu večiņu priekšā. Raugi, es zināju labi, ka Hilda Cerbaha, kas toreiz jau vairāk nekā gadu bija mācījusies Heinolas seminārā un skaisti dziedāja, Somijā bija iesaukta par lībiešu lakstīgalu, un tas bija nācis arī Edes ausīs. “Jā, tas ir tā putna vārds,” sākumā viņa spurojās pretī. “Un vispār, kāpēc lai mēs lietotu latviešu vārdu?” viņa patriotiski piebilda. “Un šis?” Sāreste viņai parādīja savu maijpuķīti. “*Se um nīemkēļ*,” tūlīt sekoja atbilde. Tad večiņa atzinās, ka uzreiz nebija atcerējusies

īsto vārdu. Bet vai tad tā nevarētu būt arī *nagriji* – tā taču izskatās tā, it kā smaidītu vai smietos, viņa vēl aizstāvējās.

Domāju, ka man tik sāpīgi no Edes nebija ticis, un es jau arī pārbaudīju viņas ziņas. [...] Tomēr manā pēdējā ceļojumā 1937. gadā Ede atnāca pie manis atzīties grēkos. Biju viņu brīdinājis, lai nestāsta man citas pasakas kā vien tās, ko dzirdējusi no veciem ļaudīm, bet pasaka “Kā radies Pēterezera vārds” tomēr esot piederējusi viņas pašas daiļradei. Šī lieta esot nelāgi mocījusi viņas prātu. Man jau īstenībā bija vienalga, ko man deva kā valodas paraugus, mierināju Edi, pie sevis smejojoties, lai nu pasaku pētnieki paši lauza galvu ar savām problēmām.

Tāda bija Ede, taču viņas jaunākā māsa Katrīna, ar kuru vēlāk iepazīnos citā sētā, būtu bijusi ar vēl skaidrāku izrunu, it īpaši izrunājot tā saukto lau-zumu. Un, kā dabūju dzirdēt, viņa bijusi Tallinā gluži pieejama tajā laikā, kad no turienes uz Somiju paņēmu to padumjo Proni. Ar Katrīnas palīdzību uzreiz būtu varējis no vidējā izlokšņu apvidus izveidot drošāku pamatu pētījumiem. Tad gan varētu būt pat tā, ka es šo vasaru nepavadītu Sīkragā, bet, iespējams, Lūžņā, un tad šī plāpāšana arī būtu cita.

Vecais Nika. Tad es diez vai būtu iepazīnies ar veco Niku, vienu no Santu māju iemītniekiem, – un tā būtu bijusi kļūda, jo viņš bija klasisks večuks. Liela auguma un platiem pleciem, lai gan laika ritējums viņa muguru bija saliecis. Ne par ko nekērās pie spieķa, lai gan kāja vairs īsti neklausīja. Dzirdēju, ka jaunībā bijis tik īdzīgs, ka arot kodis zirgam, kad nav bijis pātagas, ar ko sist. Reiz bija vilcis bušu vadu viens pats, lai gan tam nepieciešami divi spēcīgi vīri. Raksturu viņš bija saglabājis arī vecuma gados – lamājās uz katru, kas tuvojās dārzam, jo tā uzraudzīšana bija atstāta viņa pienākumos. Par to viņš būs arī dabūjis patvērumam istabeli, kas vienmēr bija nesakopta. Tomēr pats sestdienās gāja pirtī vai vismaz svētrītos nomazgāja muti. Bērni, vismaz dēls, kas Ventspilī strādāja par policistu, viņam sūtīja nedaudz naudas iztikai, bet pie sevis neesot gribējuši ņemt.

Taču Nika bija lībietis, stingrs lībietis. Kad viņa dēli, maziņi būdami, bija devušies skolas gaitās, Nikas ceļavārdi bijuši: “Ja kāds smejas par jūsu runāšanu lībiski, tad dodiet pa ausīm!” Pats viņš vienreiz valgumā tā bija izdarījis diviem latviešiem, vēl ievilcis tos ūdenī un saslapinājis tiem dibenu. Ja tāds gars būtu bijis visiem lībiešiem, tad jau jūrmalas valoda nebūtu nokļuvusi uz izzušanas sliekšņa jeb – nebūtu izzudusi pavisam. Večuks, lūk, arvien draudēja, ka drīz visi laucinieki tiks izdzīti no jūrmalas, un arī viņa dēls policists esot solījis nākt palīgā ar bisi – *plīntaks*. Tādas padumjas runas izplatījās tālāk un nonāca latviešu ausīs, bet lībieši jau tāpat dzīvoja no latviešu žēlsirdības. [...]

Mums, svešajiem, vecais Nika nekad nerādīja savu īgno seju. Gluži otrādi – mums aizkustinošā veidā nācās iepazīties ar viņa gaišāko pusi. Mūsu trīs gadus vecā meitiņa Kaiju reizēm aiznesa vecajam sviestmaizi, un, raugoties uz viņu, vecūka acīs pavidēja mitruma mirdzums. No rītiem pa atvērto logu pastiepās vecūka dzīslainā roka, pilna ar apsargājamā dārza skaistākajiem ziediem: “*Kaiju, kus min Kaiju!*”⁸ Un bieži bērns atvēra acis no tā, ka gultā iekrita ziedi. Šķiet, ka Nika atcerējās arī Dievu, jo vakaros no viņa istabas skanēja garīgo dziesmu murdoņa. Dienas laikā viņš bieži skumīgs sēdēja uz sliekšņa, mugurā arvien tas pats skrandainais krekls. Skarba bija bijusi dzīve, un viņš bija licis skarbumu pret skarbumu. Un nu vairs nejaudāja.

Pēteris un Brenko ģimene. Pēteris, kurš dzīvoja zem tā paša jumta, bija miermīlīgs, vienmēr smaidīgs, labsirdīgs vecs vīrs – pilnīgs pretmets savai ātras dabas sievai –, gāja darbā uz dzelzceļa un gaidīja no Krievijas atgriežamies vienīgo dēlu, lai varētu viņam atstāt mazos ietaupījumus mitekļa iegādei, jo *vāldib* (valsts) bija draudzīgi apsoliļusi zemes gabaliņu arī Pēterim. Manai sievai Pēteris, kurš viņai ļoti atgādinājis kādu tēvoci no Vesilahti, iepatikās jau no pirmā acu skata. Viņa būtu labi jutusies Pētera kambarī, risinot garas sarunas, ja vien spētu noticēt Pētera apgalvojumam, ka tur nav blusu. Arī man Pēteris par sevi atstājis labas atmiņas, tāpat kā laikam es viņam par sevi. Viņš pēc gadiem Loritsam bija mīļi atcerējies, kā līdzās ar *propesōr izānd* sēdējis uz pirtslāvas *nekā veļūd* – tā kā brāļi. Viņš vienmēr bija gatavs palīdzēt pie leksikas, taču es viņam pilnībā neuzticējos. Viņam, raugi, bija tieksme runā iepīt sāmsalnieku vārdus, jo viņa sieva bija no aizjūras.

Alfrēdam Brenko, tikai 40 gadus vecam bijušajam kapteinim un nedaudz arī citādu izglītību dabūjušam vīram, ģimenes dēļ bija jāapmierinās ar dzīvi mīļajā jūrmalā. Viņa tēvs, kurš toreiz vēl bija dzīvs un dzīvoja otra dēla tuvumā, bija īsts jūrasvilks – agrākais tālo ceļu burātājs, gudrs un kundzisks. Vecis ar dobru balsi, kurš zināja, ko saka. Es stipri nožēloju, ka, tikko ieradies, negāju viņu satikt, un tikai vēlāk dažas dienas varēju izmantot viņa palīdzību. Vēl vairāk nožēloju, ka netiku sistemātiskāk viņam izprasījis burāšanas terminoloģiju lībiešu valodā, jo vecākā paaudze atcerējās, ka tādu lietojusi. Breinkopfi savā veidā piederēja lībiešu “inteliģencei”, un Alfrēds varbūt būtu daudz sasniedzis lībiešu biedrībā, ja vien nebūtu bijis mazliet ātrsirdīgs un pa sīkradznieku modei ar aizspriedumainu attieksmi pret Stalti. Viņa kundze bija iznesīga, gudra un laba lībiete, tāpat kā viņas māte. Brenko bija mazs ierēdnis uz dzelzceļa, un vēlāk viņam bija arī sava māja Sīkraga stacijas tuvumā. Vienu no dēliem⁹ viņš 30. gados skoloja Rīgā – tam vajadzēja kļūt par mācītāju. Visi tā vēlējās, lai lībiešiem tāds būtu. Bet kaut kā tas nodoms salūza, gluži tāpat kā vispār lībiešu pēdējie centieni uz savu sauli.

Saule spīd. Tovasar saule mums spīdēja spoži. Tāpat rādījās, ka arī lībiešiem, nabadziņiem, saule patiešām bija ceļā augšup, kā vēlāk dabūsim dzirdēt. Jau augusta sākumā no ārzemēm atgriezās mana sieva, tādēļ bērnu noskaņojums kļuva divtik priecīgs. Tiesa, mātes prieks pirmajā vakarā pārvērtās šausmās, jo Marjo kopā ar Hildu un Frīdu bija devušās ganos un vēl pašā vakarā nebija atgriezušās. Kāds kaimiņš atnāca paziņot, ka mežā ir dzirdēti **vilki**. Skrējām bērnus meklēt, bet tur jau viņas dziedot nāca. Meitene krita mātei ap kaklu. Tā nu tas bija, ka no kultūras centriem atgriezušos māti sagaidīja ar šitādiem vilku jaunumiem. Starp citu, bija jābaidās arī no čigāniem, lai gan ne tik ļoti kā no vilkiem – viņi tikai staigāja vākdami un zagdami, reizēm apmetās ciema tuvumā. Mazajai Kaiju šeit visas tautību lietas tā sajuka, ka reiz, čigāniem tuvojoties, viņa skrēja izziņot trauksmi: "Tie somi nāk atkal!"

Tad vēl tur bija tāds mazs, trakojošs vērsēns (precīzāk gan to būtu saukt par bulli, taču arī lībiski tā nosaukums bija *ārga*¹⁰), un Kaiju no tā baidījās vairāk nekā no vilka vai "somiem". Kad bērni gāja uz jūrmalu un negribēja Kaiju ņemt līdzi, tad māsu vajadzēja tikai pabrīdināt: "Tur ir *aste!*" (Somiski *hāntā*.) Kaiju mēle, raugi, vēl neprata izteikt vārdu *hārkā*, un tas viņai radīja lielus sirdēstus, jo viņa taču zināja, kā būtu jāsaka, lai novērstu pārpratumu. Kad smējās: "Ak tad vērsis?" – viņa nedaudz sadusmojās, tad sasparojās, bet neiznāca nekas vairāk par *hāntā*. Taču visbiežāk jau viņa tika līdzi uz jūrmalu, kur bērni sauļojās saules pielietajās smilšu kāpās un, draiskojoties līdzi viņiem, plunčājās seklajā jūrā no rīta līdz vakaram.

Reizēm ņēmu Marjo līdzi uz *Pētōrjōra* – uz pāris verstu attālo maziņo Pēterezeru, par kura vārda rašanos Ede bija nonākusi sirdsapziņas pārmetumos. Tur, velkot vizuli makšķerkātā, varēja dabūt lielas līdakas. Reiz paņēmām līdzi katlu un arvien vēl atceramies, ka zivis nekad nav bijušas gardākas kā toreiz. Šādā gājienā reiz pa gabalu redzējām, ka mums tuvojas gracioza stirna jeb, precīzāk, *bokā* – buks, jo uz galvas bija ļoti skaisti ragi. Lībiešu meži plešas ap desmit kilometru uz zemes iekšpusi pa agrāko jūras dibenu. Tādēļ mežs izskatījās jauki viņnains – mijās "virсотne" (*ōḡa*) un "ieleja" (*luoik* jeb, ja mitra vieta, tad *vigā*). Metāmies slēpnī aiz kādas "virсотnes", un buks pienāca tik tuvu, ka es to dabūju sava brauniņa tēmēklī (vienmēr kabatā nēsāju pistoli). Mans mednieka instinkts būtu licis šaut, taču bērna dēļ negribēju. Vismaz pēc nabadzīgo lībiešu viedokļa tas nebūtu bijis liels grēks – un viņi to būtu atbilstoši uztvēruši. Taču, pasarg Dievs, ja tas būtu nācis ausīs policijai!

Bēdas un prieki, cerības un vilšanās. Gana nepatīkšanu mums radīja policists. Reiz kāds pārcentīgs policists bisi mugurā pulksten piecos rītā ieradās no Mazirbes uztramdit mūs augšā, lai pārbaudītu pasēs. Viņš uzvedās

kā varenības iemiesojs, lai gan pases bija pilnīgā kārtībā – pierēģistrētas arī Dundagā, ko viņam vajadzēja zināt. Iesniedzu Ventspilī sūdžību, un vīrs lika mūs mierā. Viņu pat piespieda atvainoties.

Mūsu uzturēšanās šeit laikam jau nebija visiem pa prātam, jo reizēm rīkojām mazas kafijas padzēršanas ciema lībiešiem. Tās bija nedaudz ar tādu kā aģitācijas pieskaņu, jo laiks tajās tika vadīts, apspriežot degošākos dienas jautājumus, un tikko izveidotais koris uzstājās ar lībiešu dziesmām. Staltes senais sāncensis dziedāšanas mākslā *Tiļļizt perīmīez* – dzīvīgais, zilacainais Tiļļu mājas saimnieks, kas ar ciema vienīgo zvejas motorlaivu vairoja savu bagātību, bija viens no mūsu labākajiem draugiem. Tāpat viņa skaļā māsa, vecā Tiļļu Anna. Viņi ne vienu reizi vien dāvanā nesa treknas butes. Starp viesiem bija manāms arī vecais Nika, kas, lai paslēptu skrandaino kreklu, bija apvilcis izejamos svārkus.

Tādas nelielas dzīres sarīkojām arī Lauri vārdadienā 10. augustā, un tām bija sekas. Edes otrais dēls, tas, kam Jaunciema sieva, noģida lūgt man atļauju, vai varētu savam pirmdzimtajam likt vārdu Lauri. Liku priekšā, ka tad lai viņš dēlam iemāca lībiešu valodu. Un tas droši vien būtu izpildījies ar uzviju, ja drīz vien nāve tēvu nebūtu aizsaukusi pie sevis. Dēlēns palika mātes apģādībā un pakāpeniski gāja postā, kamēr viņu audzināšanā paņēma Oskara Cerbaha ģimene, kur viņš patiešām iemācījās sava tēva valodu.

Sīkragā gandrīz tiku arī par namīpašnieku. "Santu muiža", kurā dzīvojam, bija nonākusi, kā jau minēju, Mazirbes latvieša vai, precīzāk, divu brāļu rokās, kuri to man gribēja pārdot. Lieta jau bija nonākusi tik tālu, ka biju no Somijas brālim pasūtījis darījumam nepieciešamo naudas summu kā aizņēmumu. Un māja ar pāris desmitu hektāru zemes jau neko lielu nemaksāja, jo Latvijas nauda bija lēta. Darījums tika noformēts uz Līvu savienības, kurai bija tiesības turēt zemes īpašumus, vārda. Un ar to tad darījums pēdējā mirklī izjuka. Pārdevējs atklāti atzina, ka ir nobijies, jo Mazirbes latvieši viņam un visai ģimenei draud, ja māja tiks lībiešiem, un neņēma pretī naudu. Bet es sētu jau tik droši uzskatīju par savu, ka nopirku nedaudz materiālu remontam un plānoju par pļavu un lauku sadalīšanu lietošanā lībiešiem, par liela augļu dārza stādīšanu, par mežu, kuros auga arī vareni ozoli, saglabāšanu, lai tajos augtu nauda arī, kā cerēju, Līvu savienības vajadzībām. Prātā jau rosījās domas, ka pa vasaras vidu dzīvošu šeit, iemācīšos runāt arī latviski, lai labāk varētu ar visiem saprasties. Vispār jau būtu bijis jāmācās arī darba dēļ, jo pētīt lībiešu valodas vēsturi, nepazīstot latviešu valodu, ir grūti.

Visās šajās lietās mans palīgs bija Stalte. Viņš nāca uz Sīkragu, bet mēs viesojāmies pie viņa Mazirbē. Tolaik lībiešu lieta izskatījās daudzsološa. Viņa muzikāla meita Grēte gāja pa ciemiem vadīt dziedāšanas mēģinājumus. Tēvs

bija sacerējis izdevušos dziesmu vārdus pazīstamām melodijām. Līvu savienība priekšsēža Staltes vadībā sāka enerģiski darboties. Sāka runāt jau par biedrības namu, ko ar radu tautu palīdzību celtu Mazirbē un kam būtu jākļūst par lībiešu lepnumu un galu galā drošāko vienotāju. (1939. gadā iecere pat tika īstenota, taču kāds nu tas nams bija vienotājs...) Jaunos lībiešus vajadzētu izmācīt par skolotājiem Igaunijā un Somijā, vēlāk tas tika arī mēģināts. Tāpat bija doma, ka drīzumā ar kori varēs doties koncertceļojumā – vismaz uz Tartu un Tallinu, kā tas ar laiku arī notika. Visiepriecinošākais bija tas, ka labi uz priekšu virzījās iecere par savu jūrmalas pagastu. Ja pareizi atceros, tad jau toreiz no Latvijas Iekšlietu ministrijas bija pienākusi pagasta izveidošanas atļauja ar nosacījumu, ka jāsarīko iedzīvotāju nobalsošana, kurā jūrmalnieku vairākumam bija jāpiekrīt iecerei. Tukšā un varenā Mazirbes bijušās jūrskolas celtnē būtu bijusi pagastmāja. Vēlāk lielā kņadā nobalsošana arī notika, aģitējot par un pret, – lībieši tam ziedoja daudz laika un savus nelielos naudas līdzekļus. Lielākā daļa jūrmalas iedzīvotāju, to skaitā latvieši, balsoja par savu pagastu, taču nāca jauns iekšlietu ministrs un aizliedza visu pasākumu. Tas bija smagākais un paralizējošākais sitiens lībiskā saglabāšanai.

Augusta beigās atgriezāmies Tartu. Sīkraga stacijā mūs atnāca pavadīt liels pulks cieminieku. Kāda mums nepazīstama vecenīte asarām acīs ceļmalā kļiedza: "*Jumāl vāņš tōg tēdi!* – Lai Dievs jūs svētī!" – un vēleja mums atgriezties.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ SKS KA, SKS 415:19:43.

² SKS KA, 110 (Lauri Ketunena vēstule Kārlem Krūnam 1924. gada 7. oktobrī).

³ Kettunen L. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvoudet, 1918–1924. – Porvoo; Helsinki: WSOY, 1948. – S. 192–203.

⁴ Somijā izdots periodisks rakstu krājums "*Finnisch-ugrische Forschungen*".

⁵ Pilnā vārdā Elfrīda.

⁶ Nav.

⁷ Lauri Ketunena vārdnīcā minēts vēl viens vārds *liegāratstāji* ar divām nozīmēm – 'mačiņš' un 'lakstīgala'.

⁸ Kaiju, kur mana Kaiju! – lībiešu valodā.

⁹ Alberts Breinkopfs mācījās Rīgā baznīcas ģimnāzijā.

¹⁰ Vārdu spēle – bullis somiski ir *sonni*, bet lībiski *bul*, taču vērša nosaukums somu (*härkä*) un lībiešu valodā (*ārga*) ir līdzīgs.

Ceturta ekspedīcija 1924.–1925. gada ziemā

Lauri Ketunens lībiešu jūrmalā atgriezās pēc pusotra gada. Starplaikā viņš turpināja strādāt pie pētījuma par lībiešu valodas fonētikas vēsturi, taču iepriekšējās ekspedīcijas laikā bija nācis klāt tik daudz jaunu valodas piemēru, ka pētījumu vajadzēja pārstrādāt. To Ketunens domāja paveikt pēc šīs ekspedīcijas. Viņš arī atzina, ka 1923. gadā plānotā leksikas vākšana palikusi pusceļā, tādēļ to nepieciešams turpināt.¹ Stipendiju ekspedīcijai Ketunenam izdevās dabūt Somijā. To piešķīra Kordelina fonds. Jāpiebilst, ka pēc šī brauciena viņam tiešām izdevās pabeigt un publicēt vairākus gadus tapušo "Pētījumu par lībiešu valodu".² Taču, kā rādīja laiks, darbs pie lībiešu valodas vārdnīcas tā īsti sākās tikai tagad.

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās³

[..] Šī brauciena nolūks bija papildināt un pārbaudīt lībiešu valodas vārdnīcas rokrakstu. Šim nolūkam biju arī dabūjis no Kordelina fonda ekspedīcijas stipendiju. Toreiz A. Kannisto plāns vēl nebija nobriedis tiktāl, lai es to nolemtu pārveidot par lībiešu-vācu valodas vārdnīcu, kā tas notika vēlāk. Un tas bija jo vieglāk tādēļ, ka man šim darbam bija lielisks palīgs, jau iepriekš minētais **Kārlis Stalte** no lībiešu jūrmalas Mazirbes ciema. Ar viņu jau esmu tuvāk iepazīstinājis tos lasītājus, kas lasījuši manu iepriekšējo grāmatu.

Ceļā devos tūlīt pēc Ziemassvētkiem. Vispirms pāri ziemīgajam Somu jūras līcim, kas vēl nebija ledus šķēršļu iekalts. Pie lietas piederējās, ka Tallinas ostā ar rokas spiedienu apsveicinājos ar vecu muitnieku. [..] Steidzos uz vilcienu, nevarēju pat apstāties Tartu, jo Stalte mani gaidīja noteiktā dienā. No Rīgas ceļš turpinājās Latvijas vilcienā uz Stendes staciju, kur sākās lēnais brauciens ar žēlīgo *bōņ* – bānīti. Lībieši to savā valodā tulko vēl arī svinīgākā variantā *rōdarek* (dzelzceļš), kur *rōda* nozīmē dzelzs, bet *rek* – ceļš. Šis "dzelzs ceļš", ko priecēja vagona stūri kvēlojošā dzelzs krāsniņa un kurā netrūka arī ziemas blusu, vilkāš sešas uz snaudu velkošas stundas. Ciešanas atalgoja sirsnīgā uzņemšana pie Staltes.

Bez saimnieka ģimenē bija vienmēr smaidīgā kundze, Dundagas muižas audzēkne, kura runāja savā "dzimtajā" vācu valodā, un ārkārtīgi muzikālā jaunā meita Margarete, ko sauca par Grēti. Viņa jauki dziedāja un spēlēja

savu laiku nokalpojušu pianīnu, pat sacerēja melodijas tēva lībiešu valodā rakstītajām dzejām. Lībiešu valodā toreiz viņa vēl nerunāja, vēlāk gan, bet tēvs apgalvoja, ka viņa *tikkiž samūoštāb* (visu saprot), tāds paradums jau lībiešu patriotiem bija, it kā piedošanu lūdzot, paslavēt savus lībiski nerunājošos bērnus. Ģimenes ikdienas saziņas valoda tāad bija vācu. Tas bija un vēl turpināja būt kā skabarga acīs pat tādiem lībiešiem – un tādu bija vairums –, kuru ģimenes valoda bija latviešu, tiesa, izņemot vecīšus. Mēs ar Stalti runājām lībiski. Saskaņa ģimenē bija izcila, lai gan saimnieks bija nelielā aizbildniecībā, jo viņš vēl arvien reizumis noslika degvīna kublā, kā jau jūtīgai dzejnieka dvēselei pieklājas.

Mani izmitināja mazā, siltā augšstāva istabiņā. Pirmais vakars pagāja, viesojoties un apspriežoties ar Stalti. Nākamais rīts atnesa pārsteigumu. Stalte nāca mani modināt ar noslēpumainu sejas izteiksmi, un, kad nokāpām lejā, ieraudzīju, ka pretī trepēm sapulcējies lībiešu koris ar daļēji pazīstamām seļām pat no tālākajiem ciemiem. Staltes vadībā viņi aizrautīgi nesa priekšā cēlo dziesmu "*Min izāmō*" – somu un igauņu himnu, kam Stalte tik ārkārtīgi piemēroti bija pielāgojis lībiešu vārdus un jūrmalas noskaņu, ka, manuprāt, tā ir labākā no visām trim himnām, ko vieno tā pati melodija. Pēc tam Stalte (jeb varbūt tas bija Vālgamā?⁴) apsveica mani ar ierašanos un apliecināja, ka lībiešu tauta ir pamodusies no nāves miega un grib dzīvot. Pateicoties dziedātājiem, nevarēju noslēpt savu aizkustinājumu. Viņi aizsāka dziesmu pēc dziesmas un, kad šķīrāmies, valdot sirsnīgai un nākotnes cerību pilnai noskaņai, spieda roku arī Staltem.

Nākamās dienas aizritēja spraigā darbā ar Stalti. Jau no agrākiem laikiem zināju, ka viņš ir izcils lībiešu valodas zinātājs, bet tā jau arī bija viņa dzimtā valoda gluži tāpat, kā tā bijusi viņa vecāku dzimtā valoda. Taču viņš bija arī mazliet par daudz pašpārliecināts, jo gribēja tīrīt vārdus un formas, ko uzskatīja tikai par tādām "*sieviešu plāpām*", lai gan tie bija iegūti no blakus ciemiem un drošiem valodas teicējiem. Turklāt tieši sievietes parasti ir drošākās valodas teicējas, jo viņas mazāk nekā vīrieši, kas atcerējās dažādas izloknes un tās jauca, klejojušas pa citiem ciemiem un pasauli. Sievietes bieži vien šajās lietās bija arī saprātīgākas par vīriešiem. Turklāt Stalte bija izglītojies vīrs, savulaik gandrīz vai beidzis ģimnāziju, daudz lasījis. Un sākumā arī izskatījās, ka viņš par galveno uzskata to, lai vārdnīca atspoguļotu kaut kādu normēto lībiešu valodu, lai gan tajā, protama lieta, visas izloknes bija vienlīdz svarīgas.

Nodzīvojām līdz Jaunā gada dienai 1925. gadā, un no tās iznāca sava veida piemiņas diena lībiskuma vēsturē. Staltes dibinātā *Līvōd Īt* – Līvu savienība – savācās Mazirbes skolā uz savu gada pilnsapulci, uz kuru ielūdza

arī mani. Bija sanācis ap piecdesmit dvēseļu, lielākā daļa no lielā Sīkraga ciema, kurā, kā dzirdēju vēlāk, uz Stalti bija apvainojušies. Ne tikai par viņa kara laika "draudzīgumu pret vāciešiem", bet arī par to, ka Stalte bija augstprātīgi izturējies pret dziedātājiem. Viņš tos pie kāda svētku galda nebija nosēdinājis goda vietās, un tā nu tie (ļoti žēl, un varbūt vainīga arī mana neuzmanība), nodziedājuši apsveikuma dziesmas, dabūjuši no pasākuma aiziet tukšām mutēm. Kārtējās lietas sapulcē apsprieda vēl saskaņā un apliecināja, ka sākums bijis daudzsološs.

Stalte dažādos ciemos skolās bērniem bija pasniedzis brīvprātīgi apmeklējamās lībiešu valodas stundas, bija norisinājušies kora mēģinājumi, noticis koncertceļojums uz Tartu un Tallinu,⁵ bija ielikti pamati literatūrai lībiešu valodā, dabūta nauda (no Tartu) lībiskuma pabalstīšanai un tā tālāk. Bet tad nāca priekšsēža vēlēšanas un izraisījās strīds. Sīkradzieki ierosināja atcelt Stalti un viņa vietā lika priekšā **Mārtiņu Lepsti**, bijušo kapteini, kurš bija apprecējis turīgu atraitni un dzīvoja savā sētā Mazirbē. Arī viņš bija lielisks lībietis, taču godkārigs un savā ziņā arī nekaunīgs vīrs. Turklāt teorētiskajā izglītībā tālu atpalika no Staltes. Izskatījās pat, ka viņš arī noorganizējis šo opozīciju Staltem. Izmantoju savu īso uzstāšanos, lai pateiktu, ka es Stalti joprojām uzskatu par visādā ziņā piemērotāko kandidātu priekšsēža vietai, taču izvēli, protams, atstāju biedrības ziņā. Vēlāk pie sevis daudzkārt dabūju nožēlot šo savu pārspīlēto demokrātiju. Raugi, Lepste ieguva balsu vairākumu, Stalte dziļi apvainojās, un no tā brīža jau tā aizdomīgajā un nevienprātīgajā lībiešu saimes dzīvē tika iedzīts ķilis.

Pēc sapulces ap mani sapulcējās vecie Sīkraga draugi un Tiļļu saimnieks (īstajā uzvārdā Dembergs⁶), nedaudz uztraukts, apvaicājās, vai es "neuzgriezīšot lībiešiem muguru" (to izteicienu vēl atceros). "Tiešām ne," apliecināju un novēlēju arī laimi jaunajam priekšsēdim. Tiļļnieks bija apmierināts. Viņam uz Stalti bija zobs jau no tiem laikiem, kad Stalte par darbošanos ķestera amatā no draudzes bija pieprasījis algas paaugstinājumu, bet tā vietā par mazāku algu Mazirbes mūra baznīcā tika dziedāt Tiļļnieks ar savu labo balsi. Laikam jau arī Stalte no tā laika turēja ļaunu prātu, taču uzvarētāja naidis parasti ir rūgtāks, ja pamana, ka otram nodarījis netaisnību. Tagad ķestera vietā jau gadiem neviens nebija dziedājis. Šķiet, ka Stalte reizumis gāja spēlēt ērģeles, vismaz viņa meita gāja.

Par šo braucienu nekas cits arī nav stāstāms kā vien tas, ka izbraucu arī uz ciemiem. Līdzī bija arī lībiešu valodas fonētikas vēstures rokraksts, ko, sijājot vārdnīcu, tiku papildinājis. Ziemīgais lībiešu krasts ar savām ainavām tiešām bija jauns piedzīvojums. Baltijas jūra, tāpat kā agrāk, šalkoja

pie krastiem, vien tumšāka un draudīgāka. Spožas ledus garozas aplātājā krastā sakrituši izgāztu koku stubeņi, valgums ar zvejas piederumiem un arī tās laivas, ko ziemā nelieto. Piekrastes dzeltenās smilšu kāpas, kuru padziļinājumos arī vējainās vasaras dienās bija jauki gozēties saulītē, bija klātas ar acīm neciešami spožu, baltu sniegu. Skaidrā dienā krasts mirdzēja ledus vižņos, bet mežiem aiz smilšu vaļņiem it nemaz neiznāca apsarmot, jo pastāvīgais vējš no rītiem bez žēlastības nopurināja koku rotājumus. Viļņi uz sniega un ūdens robežas bija noskalējuši piemērotu ietvi, pa kuru kājniekam bija patīkami skrapšķināt.

Ciemos dzīve bija pieklususi – gāja meža darbos, piedalījās siena vešanā un citos tamlīdzīgos darbos. Uz jūras nebija redzama cita dzīvība kā vien tālumā pa kādam kuģim. Nakšņošana mājelēs bija apgrūtinoša, kad nu vairs netika gulēt sienā kā vasarā. Atceros, ka biju aizgājis pat līdz vistālākajam Lūžņas ciemam, ēdot žāvētas sausas butes un mencas un kaujoties ar parazītiem. Taču, ja man būtu jāstāsta precīzākas atmiņas, tad nāktos tām ko piedomāt klāt, un no tā es cenšos izvairīties. Tomēr viena lieta gan man skaidri palikusi prātā. Meža cūkas, par kurām agrāk esmu minējis, ka tās taisa lielas nepatīkšanas, kad rudenos nāk rakties pa kartupeļu laukiem, bet pavasaros ēd arī sēklas. Izrādījās, ka par tām ir iemesls runāt arī ziemā – mežā bija pēdas, un briesmoņus medīja, ja vien plinšu vīri uzdrošinājās slepus pa mežiem pārvietoties. Aizrautīgi klausījās šos stāstus. Mednieki, kas bija ieguvuši oficiālas medību atļaujas, bija pilsētas kungi, kā dzirdēju, reizumis arī no tālienes. Šķita, ka viņi neprot lietot **slēpes**, bet slēpotājs dziļā sniegā, vismaz sērsnas laikā, to garkājaino ķemu būtu noteikti nogurdinājis un dabūjis ciet. Pat labāk nekā alni, ko arī es esmu medījis vepsu mūžamežos. Dzirdēju, ka mežoncūka jeb meža cūka, kas nav nekāds āpsis,⁷ esot bīstama. Ja to ar bisi ievaino, tad tā ar saviem šaušalīgajiem ilkņiem metas virsū. Paspēju jau pieņemt stingru lēmumu, ka tad, kad ieradīšos nākamajā ziemā vai arī citreiz pie pirmās piemērotās izdevības, maniem saimniekiem nedrīkstēs trūkt meža cūkas gaļas. Tomēr šāda izdevība neradās un nu jau vairs nekad arī neradīsies.

Gandrīz vai palika neizstāstīts par speciālo uzdevumu, kas bija veicams šajā braucienā. Maģistrs **Toivo Kaukoranta** (*Toivo Kaukoranta*) rakstīja disertāciju par putnu vārdiem. Viņš darbam jau bija savācis ievērojamu kolekciju Somijā un arī citās vietās un lūdza man iespējami pilnīgu putnu vārdu sarakstu lībiešu valodā. Viņš man līdzī bija iedevis grāmatu ar putnu attēliem. Katrā ciemā no Lūžņas līdz Kolkai meklēju putnu pazinējus, taču tādu bija pārsteidzoši maz. Ko lai saka par sievietēm, no kurām daudzas pat neatšķīra žagatu no vārnas, bet arī vīrieši, kas daudz vairāk uzturējās mežos, nezināja

pat latviski nosaukt tos putnus, kuru attēlus domājās pazīstam. Iemesls tam, šķiet, būs tāds, ka medību kultūra lībiešiem īstenībā jau bija tāla pagātne. Jūras putnus gan pazina, bet to nosaukumi bija pierakstīti jau agrāk. Kad vārdnīcā biju iekļāvis visu papildināmo,niecīgo guvumu vēlāk Helsinkos atdevu Kaukorantam.

Tā lībiešu ziemīgajā jūrmalā pagāja dažas nedēļas. Janvāris un atrīvojums no darba pienākumiem gāja uz beigām, un man knaši bija jāsteidzas uz dzimteni. Apsolīju atgriezties. Turklāt noteikti tad, ja vārdnīcu vajadzēs pārstrādāt. Stalte apsoliņa pārlikt vāciski visus igauņu valodas tulkojumus (viņš lieliski prata pat šo valodu) un veikt tajos visus iespējamus papildinājumus. Tiesa, samaksas ziņā viņš nebija pārāk pieticīgs, lai gan darbs viņam bija pa prātam. Es jau sapratu, ka arī viņam jādzīvo un jādabū sava daļa no tā neplānotā labuma, kas no manis naudas izteiksmē bija sagaidāms. Vispār es nesapratu, kā viņš ar ģimeni varēja iztikt, jo vienīgie iztikas līdzekļi bija nomas nauda no zemes gabaliņa un dažas govīs. Tiesa, vēl viņš citiem rakstīja iesniegumus un citus dokumentus. No tā neveidojās liels guvums, un izskatījās, ka darbīgā saimniece ar savām govīm par ģimenes materiālo pusi rūpējās labāk. Pat vasarās vārgulīgais Stalte daudz neķērās pie fiziskā darba, izņemot steidzamo sienu laiku un reizumis kā otrais vīrs pie plektu vada vilkšanas. Viņš vairāk bija garīgas ievirzes, kā jau iepriekš redzējām.

Tā nu manā bagāžā bija ielikts sainītis sauso žāvēto bušu, ko aizvest mājiniem. Un cita jau viņš arī nebūtu varējis iedot – pat šī labsirdība no ļoti bēdīgajiem krājumiem.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ SKS KA, 110 (Lauri Ketunena vēstule Kārlem Krūnam 1924. gada 7. oktobrī).
- ² Kettunen L. Untersuchung über die livische Sprache. – Tartu, 1925.
- ³ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 29–37.
- ⁴ Didriķis Volganskis.
- ⁵ Kora brauciens uz Igauniju notika tikai 1925. gada martā.
- ⁶ Īstenībā Pēteris Folmanis.
- ⁷ Vārdu spēle: somu valodā 'meža cūka' ir *villisika*, kas, tieši pārceļot, latviski nozīmē 'mežoncūka', arī 'savvaļas cūka', bet somu vārds *metsäsika*, kura tiešs pārnese latviski ir 'meža cūka' un lībiski *mōtsäsīgā* (meža cūka), nozīmē 'āpsis', kam otrs nosaukums somiski ir *mäyrä*.

Piektā ekspedīcija 1928. gada vasarā

Šī bija pirmā Lauri Ketunena ekspedīcija, kuras mērķis bija darbs pie lībiešu valodas vārdnīcas. Pirms došanās ceļā valodnieks cerēja, ka viņam izdosies sakārtot vārdnīcas manuskriptu tā, lai to varētu iespiest. Tomēr, kā visiem tamlīdzīgiem fundamentāliem darbiem, cerības neattaisnojās – ekspedīcijā paveiktais galamērķi tikai attālināja.¹ Pamīšus ar darbu pie lībiešu valodas Ketunens bija ieplānojis arī igauņu valodas izlokšņu pētījumus. Abām ekspedīcijām naudu piešķīra Somugru biedrība (*Suomalais-ugrilainen Seura*) – stipendiju 10 000 somu marku un aizdevumu motocikla iegādei 16 000 marku.²

Pirms ekspedīcijas viņš sazinājās ar mazirbnieku Kārli Stalti, kuru uzskatīja par lietpratīgāko lībieti darbam pie vārdnīcas. Saņēmis ziņu, ka Staltem tobrīd nav citu pienākumu, 10. jūnijā Ketunens devās ceļā uz lībiešu jūrmalu. Tā kā drīz pēc ierašanās Mazirbē zinātniekam bija jāatgriežas Igaunijā, tad viņš ar Stalti vienojās, kas veicams viņa prombūtnes laikā – uz atsevišķi pielīmētām lapiņām Ketunena lībiešu-igauņu vārdnīcas manuskriptā jāuzraksta tulkojums vācu valodā; jāpieraksta papildinājumi savā lībiešu valodas izloksnē, īpaši pievēršot uzmanību trūkstošiem vārdiem un frāzēm; jāpārbauda, vai Ketunena atzīmēto latviešu valodas aizguvumu atbilstmes latviešu valodā pierakstītas pareizi, kā arī jāpieraksta šīs atbilstmes tajās vietās, kur to trūkst. Tomēr izrādījās, ka Kārlis Stalte bez zinātnieka palīdzības ar šiem uzdevumiem īsti netiek galā. Tādēļ darbs nevedās tik ātri, kā Ketunens bija iecerējis pirms ekspedīcijas.³

Mazirbē no Igaunijas Lauri Ketunens atgriezās 6. jūlijā. Tartu viņš bija dabūjis folklorista Oskara Loritsa piezīmes par mitoloģijas terminoloģiju lībiešu valodā un etnogrāfa Ferdinanda Linnusa piezīmes par etnogrāfiskajiem terminiem. Sākotnēji viņš bija iecerējis šīs piezīmes sakārtot vārdnīcas vajadzībām pāris nedēļās, taču arī šajos plānos Ketunenam nācās vilties. Loritss un Linnuss terminus bija atzīmējuši savām vajadzībām, īpaši nedomājot par to precīzu fonētisko pierakstu. Tādēļ Ketunenam visus vārdus vajadzēja pārbaudīt. Ekspedīcijā izdevās vārdnīcu papildināt arī ar aptuveni 50 augu nosaukumiem lībiešu un latīņu valodā. Šajā darbā Ketunenam, kurš pats augu pasaulē neorientējās, palīdzēja somu botāniķis I. Heinonens (*Heinonen*), kurš kopā ar valodnieku Lauri Hakulinenu dažas dienas viesojās lībiešu jūrmalā. Lauri Ketunenam ekspedīcijas pārskatā Somugru biedrībai vajadzēja

atzīt, ka darbs pie vārdnīcas manuskripta vēl turpināms, jo viņam nav pat iznācis laika pārbaudīt visus Kārļa Staltes komentārus. Ceļā pavadījis tieši trīs mēnešus, zinātnieks 10. septembrī atgriezās Helsinkos.⁴

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās⁵

Ar motociklu no Tallinas uz Tartu. Ar kuģi pāri Somu jūras licim – pazīstams ceļš. Tallinas ostā ar pazīstamo muitnieku palīdzību ar savu motociklu viegli tiku cauri. [...] No Tallinas uz Tartu devos pa taisnāko ceļu cauri Paidei un Peltsamā (*Põltsamaa*), neizmantojot labo, taču ne tik taisno ceļu. [...] Braucu satikt **Oskaru Loritsu**. Mēs, raugi, bijām jau agrāk sarunājuši, ka varētu kopā doties vienā īsā braucienā uz dienvidigauņu valodas saliņu Latvijas pusē – pie tā saucamajiem leiviem⁶. Bija aizdomas, ka tur varētu atrast arī kādas lībiešu pēdas.

Loritsa nebija mājās, bija aizbraucis uz Ungāriju, uz Radu tautu kongresu Budapeštā.⁷ [...] Jaukā kundze ar bērniem bija mājās, tāpat kā viņas tikpat jaukā māsa Elma, kura vēlāk kļuva par Hitonenas kundzi un dzīvoja Helsinkos. Sievietes nelaida mani prom. Vispirms viņas pagalmā sāka pamatīgi mazgāt manu netīro braucamrīku. Šajā darbā viņas nofotografēju. Man būtu bijis jāpaliek un, gaidot saimnieka atbraukšanu, jādzīvo viņa istabiņā un jābaida nama viesmīlība. Tomēr tas nesaskanēja ar maniem plāniem, jo pirms šī ceļojuma bija jāiegrīzās lībiešu jūrmalā, lai liktu Stalti pie darba.

Mazirbē. Ar vilcienu braucu tieši uz Mazirbi [...]. Ar Stalti bijām sarakstījušies. Viņam pēc manas pēdējās viesošānās bija uzticēti pastmeistara pienākumi, ko viņš kopā ar meitu veica savās mājās. Bet, kad Mazirbe dabūja savu pasta māju, Stalte atkal bija palicis bez darba un paziņoja, ka ir manā rīcībā. Pie darba viņš ķērās ārkārtīgi centīgi, apsolot, ka tajā ieguldīs astoņas stundas dienā. Viņa uzdevums bija turpināt tulkojumus vācu valodā, kā arī pārbaudīt un papildināt latviešu aizguvumus lībiešu valodā, jo es, lūk, pie tādiem biju pierakstījis arī latviešu valodas oriģinālos vārdus. Kad nu darbs tādējādi bija sācies, pēc dažām dienām atgriezoz Tartu.

Ungārijas Radu tautu kongresa dalībnieki. [...] Pa dienu sēdēju Dzimtās valodas biedrības arhīvā [...] un burtnīciņā ierakstīju ziņas par igauņu valodas izloksnēm. Drīz pēc tam ieradās kongresa braucēju vilciens, kura sagaidītāju pulkā biju arī es, apvilcīes motobraucēja ādas jaku un atbilstošu cepuri galvā. [...] Loritss apsmēja manu ādas ietērpu, taču drīz vien redzēja, ka tas lieti

noder. Tā nu iznāca, ka nepārtrauktā lietus dēļ vēl vairākas dienas nevarējām doties ceļā. Bet tā nebija bēda, jo darba un jautru sarunu par kongresu un traģikomisko turpceļu pietika arī Tartu. [...] Dzirdēju (bet varbūt tas bija jau Mazirbē), ka kongresā bijis arī savs pārstāvis lībiešiem – Līvu savienības priekšsēdis Mārtiņš Lepste. Viņu uz turieni bija aizdabūjis Loritss, sagādājis ceļanaudu un visu citu, lai gan Stalte, protams, daudz labāk būtu iederējies starp Ungārijas kungiem. Taču labi arī tā. Lepste, brangs un lielvēderains vīrs, vilcienā bija izcēlies ar milzīgo ēstgribu. Viņam līdzī bijis liels uz kodu grozs ar cūkas gaļu un butēm, pa vidu pat bijis žāvēts zutis. Tomēr kongresā Lepste bija uzstājies solīdi – viņš pat nedaudz prata vācu valodu. Bija sēdējis pie galda līdzās kādam dižciltīgajam, kurš bija lielījies ar savu senso izcelsmi. Lepste tam bija licis pretī, ka lībiešiem ir tikpat seni dižcilši un ka viņš ir to pēctecis. Loritss par to gardi smējās, tomēr atzīmēja, ka pamanījis, ka Lepstes lepnā runāšana atstājusi iespaidu. [...]

Ceļojums motociklā ar Loritsu. Beidzot iestājās sauss laiks un tikām ceļā. [...] Kā jau minēju, mūsu ceļamērķis bija slavenā igauņu valodas salīņa Latvijas pusē. Baidījāmies, ka mūsu papīri nav kārtībā, jo motociklam bija atļauja iet cauri muitai uz Rīgu tikai Valkā. Taču jautājums par tādu likumu pat netika apspriests. Uz īsu brīdi pieturējām Reugē (*Rõuge*), kuras balto baznīcas torni 1919. gadā biju redzējis no nocietinājuma grāvja. Pēc tam virzījāmies uz Menistes (*Mõniste*) pusi – uz Latvijas robežu. Taču pie bijušās muižas nokļuvām uz tik dubļaina ceļa, ka motocikls vienu gabaliņu tikai ar stumšanu bija dabūjams uz priekšu. Pierobežas ciemā nedabūjām naktsmājas, kas mūs apmierinātu, tādēļ ar visām drēbēm gulējām siena šķūnī, jauki plāpājot līdz iemigšanai.

Ja mēs būtu rīkojušies tikpat drosmīgi kā reiz agrāk, tad jau no rīta būtu pāršmaukuši pāri robežai, jo Igaunijas pusē robežsargs nebija manāms, bet latvietis, leitnants karavīra tērpā, bija atrodams tikai ar meklēšanu. Viņš, kā jau latviešu ierēdņi parasti, bija pieklājīgs. Vismaz pret somu. Viņš uz savu atbildību mūs gandrīz palaida pāri robežai, taču brīdināja, ka tie kaimiņu robežsargi [t.i., igauņi. – R. B.] mūs nelaidīšot atpakaļ. Par to nu mēs daudz neuztrauktos, taču saprātīgs šķita robežsarga padoms griezties atpakaļ un mēģināt tikt pāri robežai mazliet uz austrumiem, kur ceļš uz mūsu galamērķi garantēti būšot braucamā kārtībā.

Tad nu pagriezāmies un ar lielām pūlēm, braucot pa apkārtceļu, nonācām norādītajā vietā, kur lielā Pēterburgas–Rīgas šoseja šķērso robežu. Tā nu bija svinīga vieta – raibas barjeras un sardzē igauņu karavīrs ar šauteni plecā. Parādījām savus papīrus, un tie nebija kārtībā. Mēģinājām pierunāt,

1. att. Anderss Jūhans Šēgrēns
(1794–1855)

SOMS S T
 2 SECVS 6 MOSCVS 7 SECVS 10' MOS CVM E MES
 EXRWT MAIVS REDYX T PRNC FRD NGNE
 A IAWZM A 1000 PA VIX IO MVSVRE T,

2. att. Mazirbes mērakmens uzraksts.
1846. gada septembrī norakstījis Teodors Kalmeijers
(HYK, Coll. 209.9)

3. att. Ēmils Nestors Setele
ar teicēju Indriķi Kandisu (80 gadu vecs).
Jaunciems, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:79, Vilho Seteles foto)

4. att. Ēmila Nestora Seteles teicējs
1888. un 1912. gada ekspedīcijā
Jānis Belte (47 gadus vecs).
Miķeļtornis, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:6, Vilho Seteles foto)

5. att. Ēmila Nestora Seteles teicējs
1888. un 1912. gada ekspedīcijā
Didriķis Belte ar spīlarklu.
Miķeļtornis, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:43, Vilho Seteles foto)

6. att. Ēmila Nestora Seteles līdzbraucējs
1888. gada ekspedīcijā
Veine Voionmā (sēž centrā uz kāpnēm),
viesojoties pie radnieka mācītāja Tērnkvista
19. gs. 90. gadu beigās
(MV KA, 94 534)

7. att. Drava. Attēlā redzami stāvstropi,
priekšplānā guļkoku jeb bulverča žogs,
tālāk slīpkoku jeb sāmišķu žogs.

Sīkrags, 1912. gads

(MV KA, SUK 126:76, Vilho Seteles foto)

8. att. Vigu sēta.
Divtelpu dzīvojamā māja
ar lubu jumtu.
Miķeļtornis, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:20, Vilho Seteles foto)

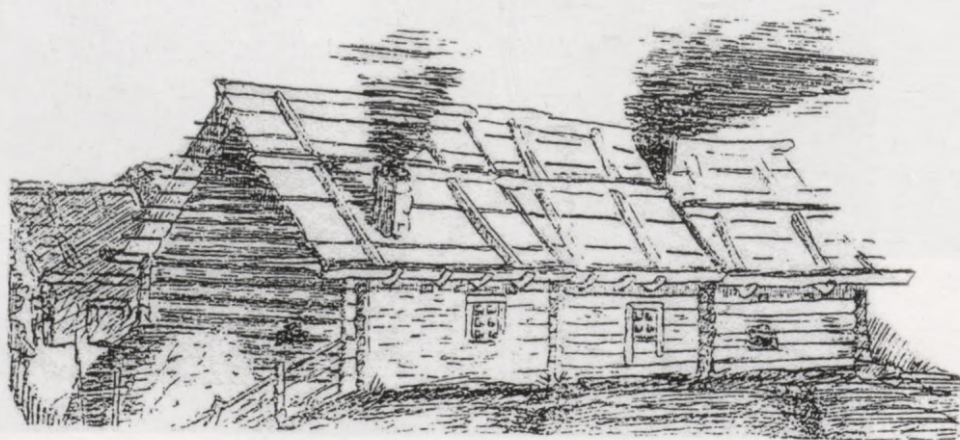
9. att. Laivas būve.
Kolka, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:136, Vilho Seteles foto)

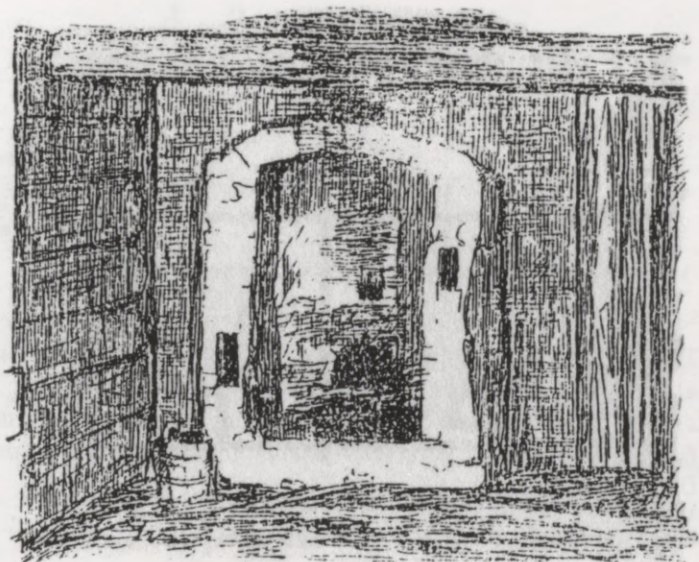
10. att. Fricis Kleibergs (78 gadus vecs)
zvejnieka apģērbā, ar zivju nesamo grozu.
Mazirbe, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:96, Vilho Seteles foto)

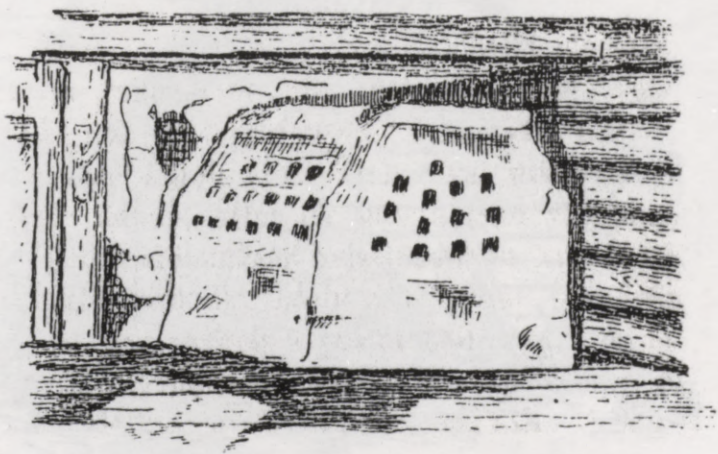
11. att. Lībiešu sēta. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

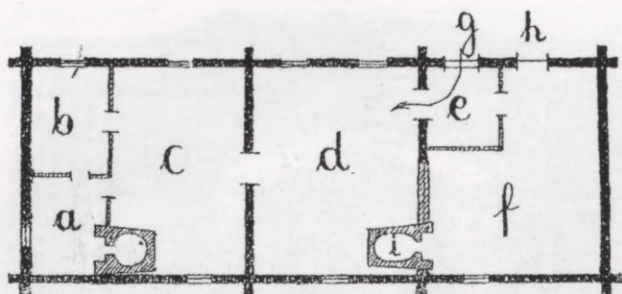
12. att. Dzīvojamā ēka. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

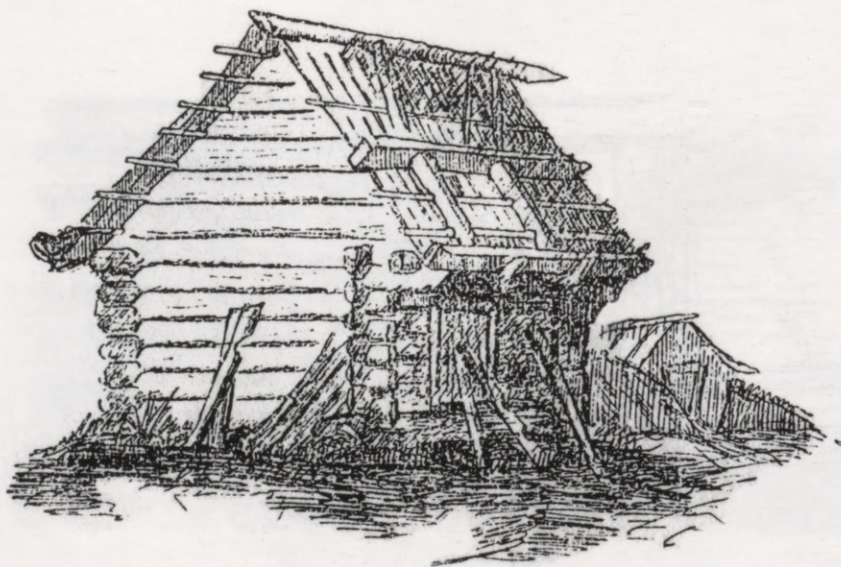
13. att. Krāsns no nama puses. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

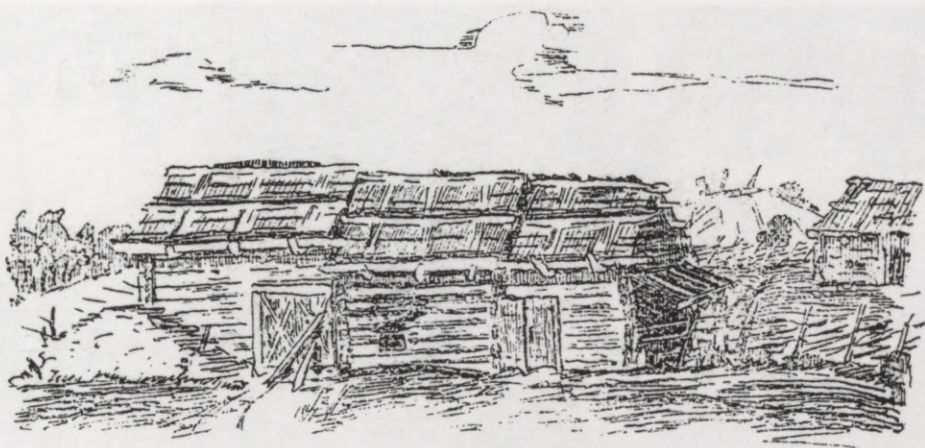
14. att. Krāsns ar dobiem podiņiem (*padādōks ōj*)
no dzīvojamās istabas puses. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

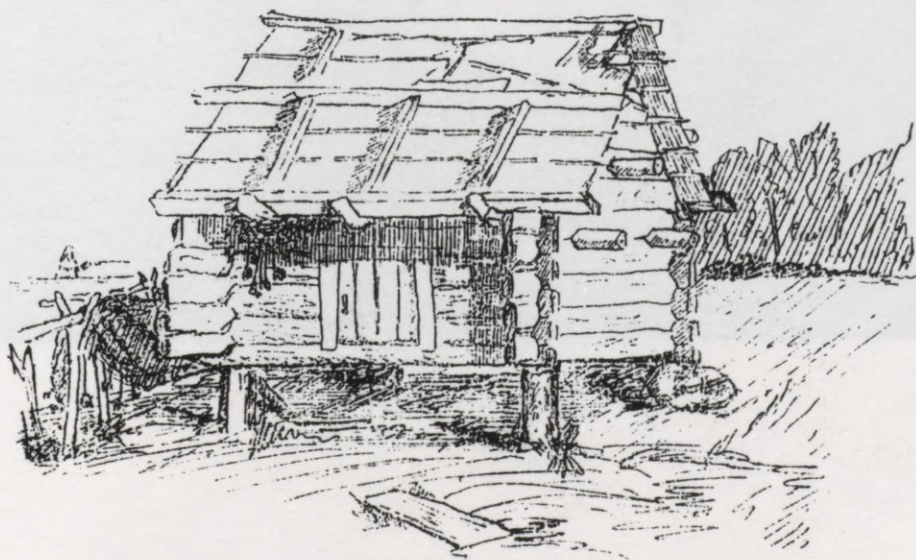
15. att. Lielas lībiešu dzīvojamās ēkas (12. attēls) plāns—shēma:
a) jaunā gala virtuve; *b)* kambaris; *c)* jaunā dzīvojamā istaba;
d) vecā dzīvojamā istaba; *e)* ar dēļu sienām atdalīts priekšnams;
f) nams; *g)* durvis uz dzīvojamo istabu; *h)* nama durvis (ārdurvis);
i) krāsns. 1888. gads.
 Veines Voionmā zīmējums

16. att. Pirts. Labajā pusē redzams zemē iedziļināts pagrabs. 1888. gads.
 Veines Voionmā zīmējums

17. att. Rija. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

18. att. Tiklu būda. 1888. gads.
Veines Voionmā zīmējums

19. att. Ede Rozenfelde stāsta buramvārdus Ēmilam Arvi Sārimā.
Pitragš, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:111, Vilho Seteles foto)

20. att. Staba tipa vēdzirnavas uz augsta mūrēta pamata.
Pitragi, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:112, Vilho Seteles foto)

21. att. Bērni ar rotaļlietām.
Vaide, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:130, Vilho Seteles foto)

22. att. Karošu turētājs pie dzīvojamās ēkas ārsienas. Pitrags, 1912. gads (MV KA, SUK 126:116, Vilho Seteles foto)

23. att. Rakstainas zeķes. Nodotas Somijas Nacionālajam muzejam. Lielirbe, 1912. gads (MV KA, SUK 126:54, Vilho Seteles foto)

24. att. Marija Anbanka Sīkraga Anbankos. 1912. gads
(MV KA, SUK 126:95, Vilho Seteles foto)

25. att. Vecu sieviešu un bērna apģērbs.
Ķērste Anzenava (90–100 gadu veca)
un Trīne Rumpenberga (72 gadus veca).
Sikrags, 1912. gads
(MV KA, SUK 126:91, Vilho Seteles foto)

26. att. Baltijas somu tautu kultūras pētnieks
Aksels Olai Heikels
(MV KA, 3713:1)

27. att. Vecāka sieviete jaunās sievas tērpā pie dzīvojamās mājas. Tad, kad pēc laulībām no līgavas galvas noņem kroni, viņai uzliek galvassegu, kas sastāv no trim daļām – trīsdaļu aubes (aprakstu sk. SU 4106:392), tā saucamā mundaka (mutes lakats) un pieres lakata (sk. SU 4106:397). Pie tērpā vēl piederēja īsa jaka (apprakstu sk. SU 4106:412), balta villaine (sk. SU 4106:384), svārki (sk. SU 4106 383), balts priekšauts, baltas zeķes un vieglas kurpes vai pastalas.

Lielirbe, 1902. gads (MV KA, SUK 15:82, Aksela Olai Heikela foto)

28. att. Jaunās sievas tērps sānskatā. Lielirbe, 1902. gads (MV KA, SUK 15:83, Aksela Olai Heikela foto)

29. att. Jaunās sievas tērps. Šeit mundaks sasiets uz pakauša. Lielirbe, 1902. gads (MV KA, SUK 15:85, Aksela Olai Heikela foto)

30. att. Lībiešu līgava tērpā, kādā tā laulājas baznīcā. Tērps sastāv no līgavas kroņa (aprakstu sk. SU 4106:368, 410, 414), baltas villaines (sk. SU 4106:420), svārkjiem, kuru apakšmalā dzeltena, zila un sarkana lente (salīdzināt ar SU 4106:383), baltiem pirkstaiņiem un zeķēm, zemām karpēm.
Kolka, 1902. gads
(MV KA, SUK 15:86,
Aksela Olai Heikela foto)

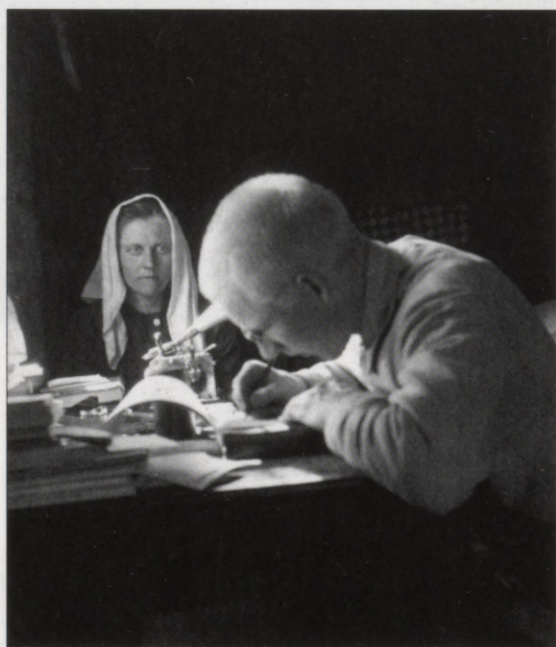
31. att. Līgavas tērps no aizmugures.
Kolka, 1902. gads (MV KA, SUK 15:88,
Aksela Olai Heikela foto)

32. att. Lībiešu divtelpu celtne ar lubu jumtu.
Jaunciems, 1902. gads (MV KA, Sūk 15:91,
Aksela Olai Heikela foto)

33. att. Lauri Ketunens ar teicēju
(MV KA, SUK L. Kettunen)

34. att. Mazbeltu (*Piški-Bēlta*)
saimniece Marija Leite stāsta
pasaku igauņu folkloristam
Oskaram Loritsam.
Lūžņa, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:9,
Lauri Ketunena foto)

35. att. Klajumu (*Lagdöd*) saimniece pie parlogrāfa.
Lūžņa, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:7, Lauri Ketunena foto)

36. att. Lauri Ketunena teicējs lībiešu dzejnieks
Kārlis Stalte (priekšplānā) ar lībiešu dziedātājiem.
Aizmugurē, ceturtnā no kreisās, viņa meita lībiešu
muzikālās dzīves organizētāja Margarete Stalte.
Mazirbe (MV KA, SUK L. Kettunen)

37. att. Ebreju tirgotājs (pauninieks) ar paunām
Tilmaču dzīvojamās ēkas priekšā pie vaļinieku
gala durvīm. Košrags, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:33, Lauri Ketunena foto)

38. att. Veļas mazgātāji.
Košrags, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:22,
Lauri Ketunena foto)

39. att. Lauri Ketunena teicēja
Katrīne Zēberga ar bērniem
Jāni, Andreju un Paulīni
(vēlāk Kļaviņa).
Vaide, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:37,
Lauri Ketunena foto)

40. att. Kolceniņš vij tauvā darvotus pavedienus.
Kolka, 1920. gads
(MV KA, SUK 139:43, Lauri Ketunena foto)

41. att. "Lībiešu institūts" – Veine Kirele,
Kārlis Stalte, Andrejs Štālers un Urho
Tuomola vai Auliss Risanens.
Mazirbe, 1931. gads
(MV KA, SUK L. Kettunen,
Lauri Ketunena foto)

42. att. Veine Kirele ar māsām Cerbahām – Hildu un Elfrīdu (no kreisās) – un radu puiku Lauri uz Cerbahu jaunās mājas lieveņa.
Sīkrags, 1933. gads
(MV KA, SUK L. Kettunen,
Lauri Ketunena foto)

43. att. Līvīešu tautas nama pamatakmens
ielikšanas ceremonija 1938. gada 3. oktobrī.
Mazirbe (MV KA, SUK L. Kettunen,
Lauri Ketunena foto)

bet vīrs bija nelokāms, lai gan Loritss lika lietā visu savu daiļrunību, mūsu steigu, darba nozīmību tautas kultūrai un citus tamlīdzīgus argumentus. Arī to, ka Latvijas muitnieks nelikšot šķēršļus. Izmetām pat joku, teikdami, ka sagaidīsim, kad sargs ieies savā raibajā būdā, un tad šmauksim pāri robežai. Uz to sekoja barga atbilde: "Tad šaušu uz jums." Galu galā viņš piekrita tādām risinājumiem – ja viņš dabūs atļauju no priekšnieka, kurš tajā brīdī atradās Valkā, tad laidīšot mūs pāri. Dabūju telefona numuru un drošā pārliecībā, ka nu viss noskaidrosies, gāju zvanīt. Nenoskaidrojās vis, jo meklējamā persona neatradās pilsētā. Brīdi bijām bez padoma. Pēkšņi mums ienāca prātā, ka tepat līdzās Igaunijas pusē taču atrodas neizsmeļamu bagātību krātuve **Setukija**. Tad nu, izmantojot labo ceļu, devāmies uz turieni. [..]

Atpakaļ uz lībiešu jūrmalu. Izlasīju avīzēs, ka lietavas Latvijā izraisījušas plūdus un ka, cita starpā, bija sabrucis kāds tilts tieši tajā apkaimē, caur kuru veda arī mans ceļš. Ļaunākais gan bija tas, ka mani motocikla papīri tomēr nebija derīgi. Varbūt būtu varējis tos nokārtot Valkā, tomēr nolēmu par saprātīgāku šajā reizē rumaku atstāt Tartu. [..] Ceļā devos ar nakts vilcienu un no rīta biju Rīgā, kur vajadzēja pavadīt visu dienu, jo nākamais vilciens uz Ventspili gāja tikai vakarā. Tā kā nebija steigas, tad, kā ierasts, apmeklēju Igaunijas vēstniecību. Vairs neatceros, vai vēstnieks bija Edvards Virgo vai kāds cits. Pieņemšana vienmēr bija sirsnīga, un parasti bez pusdienām vēstnieks prom nelaida. Somijas vēstniecībā, kur vēl tolaik viesojos katrā ceļojumā, šķiet, tad vēstnieks jau bija **Pāvo Hinninens** (*Paavo Hynninen*), mans kādreizējais skolasbiedrs un bērnības draugs (arī viņa saknes bija Joroinenā). Viņš bija atsaucīgs pret lībiešu lietām, taču arī visai piesardzīgs diplomāts – lai lībiešu dēļ netiktu traucētas attiecības ar Latviju. [..]

Rīgā gāju apsveicināties arī ar latviešu ārstu **Butulu**, kurš, lai gan bija nacionālistiski noskaņots, ar aktīvu labvēlību sekoja lībiešu pašsaglabāšanās centieniem un bija viens no viņu padomdevējiem. Šķiet, ka šajā ceļojumā aiz iespaidīgā Daugavas tilta apmeklēju arī bagāto lībieti, akmens namu (*kivkuodā*, kā teica lībiski) īpašnieku, bijušo kapteini Didrihsonu, kurš bija solījies savā dzimtajā Lielirbes ciemā uzcelt baznīcu. Iespējams, būtu arī uzcēlis, ja vien pārlatviskojušies radinieki nebūtu pretojušies.

Vispār pa Rīgu bija jauki pastaigāties un lūkoties apkārt – eiropeiska lielpilsēta un daudz vēsturisku atmiņu. Sēžot Daugavas krastā, arvien iztēlojos to laiku, kad lībieši kā neatkarīga tauta bija valdījuši pār šo upi un visu Līvzemi [t.i., Vidzemi. – R. B.], līdz vācu dzelzs bruņinieki ar karapūļiem tos, protams, Kristus vārdā lēnām paverdzināja.

Darbs un vasarīga dzīvošana. No Rīgas uz Stendi. No turienas atkal ar mazo dūkuli vilcieniņu uz Mazirbi. Stalte mani jau bija gaidījis – darbs īsti nebija vedies. Ķērāmieš pie lietas un izskatījām vārdnīcas rokrakstu, aizvietojot igauņu valodas tulkojumus ar vācu valodu. Par palīgu izmantojām Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcu, kuras tulkojumus Stalte bieži neatzina. Tāpat vietas taupīšanai rokrakstā neiekļāvām nevajadzīgo no tulkojuma daudzvārdības. Tomēr tīšām atstāju savus iepriekšējos tulkojumus igauņu valodā kā papildinājumu vācu valodas tulkojumiem (šos papildinājumus biedrība⁸ vēlāk neakceptēja). Piemēru teikumus no turienes [Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcas. – R. B.] neņēmām, jo to jau bija gana no paša vākuma un nāca vēl klāt. Nebija pat laika tos iztulkot, jo rādījās, ka darbs tikai ar plikiem vārdiem vien izstiepsies visas vasaras garumā. Raugi, jauni vārdi nāca klāt visu laiku. Ar izcilu atmiņu apveltītais Stalte arvien atrada jaunus – viņa mātes un tēva valoda taču bija bijusi lībiešu, un viņš pats lielāko daļu mūža bija nodzīvojis starp lībiešiem, izņemot jaunību, kad bija devies uz Rīgu smelties skolas gudrības.

Bez tam Oskars Loritss (neesmu vēl minējis, ka viņš jau 1926. gadā kļuva par doktoru ar disertāciju par lībiešu mitoloģiju, pētījumam top arī turpinājums) man bija iedevis līdzī savas piezīmes par lībiešu mitoloģijas leksiku. Staltes zināšanas ne vienmēr izrādījās pietiekamas, un tad bija jādodas pa ciemiem meklēt citus zinātnājus. Turklāt sagadījās tik laimīgi, ka tieši tajā reizē pa lībiešu jūrmalu ceļoja igauņu etnogrāfs maģistrs **F. Leinboks** (vēlāk uzvārdā Linnuss, doktors un Tartu Tautas muzeja vadītājs), kurš jau agrāk bija apmeklējis lībiešu ciemus. Viņš man lietošanā nodeva lielu, paša apkopotu lībiešu etnogrāfisko vārdu sarakstu.⁹ Protams, ka Leinboks, lai gan bija iemācījies lībiešu valodu, nepārvaldīja fonētisko pierakstu. Tādēļ vārdiņi bija jāpārbauda, turklāt tos ne visur atpazīna. Tādā veidā darbalauks arvien paplašinājās, un vasara gāja savu gaitu.

Taču tā nerisēja gluži bez priekiem, pat ja neņem vērā darba prieku. Dzīve Staltu ģimenē bija jauka. Meita Margarete, kā jau esmu stāstījis, bija visai muzikāla, spēlēja klavieres un dziedāja, sacerēja pat melodijas tēva dzejoļiem lībiešu valodā. Pa vasaru pie viņas ciemojās divas māsīcas no Rīgas. Māte bija klusa, uz lūpām vienmēr draudzīgs smaids, izcila ēdiena gatavotāja. Stalte labprāt nāca līdzī, kad vakaros ar priecīgajām meitenēm devāmies pastaigās uz jūrmalu vai Zilo kalnu virzienā, vai pa kādu citu jauku apkaimi cauri mežam ar viļņveidīgiem pakalniem – tas taču bija senais jūras dibens, kur bija palikušas pēdas no viļņu radītajām smilšu ieplakām un virsotnēm. Peldēties Stalte nekad nenāca, ārkārtīgi baidījās no ūdens. Viņaprāt, cilvēks

neesot radīts par ūdens iemūtnieku. Turprefi māsīcas bija pieradušas pie Rīgas kūrortdzīves, pat pārģērbšanās kabīnes nevajadzēja meklēt – tās daba bija izveidojusi jūrmalas kāpās, atsevišķi vīriešiem un atsevišķi sievietēm. Izņemot Stalti, ar pārējiem sazinājos vāciski. Arī Margarete šad un tad mēģināja runāt lībiski, vēlākos gados viņa jau runāja visai labi.

Pirts Staltem nebija, un viņš to pat negribēja. Reizēm mani uzlūdza uz pirti pie vecā Staltes – patīkama vecīša mūža nogalē, par kuru vēlāk sakarā ar citiem ceļojumiem pastāstīšu vairāk. Taču biežāk uz pirti mani aicināja uz trīs kilometrus attālo Košragu, uz vienmēr viesmīlīgo Vālgamā namu, ko jau minētais maģistrs Leinboks bija izvēlējis par savu galveno mītnes vietu.

“Lībiešu ķēniņš”. Vasaras sākumā pie mums ieradās pārsteidzošs viesis. Tiesa, ne no tālākas vietas kā šīs pašas jūrmalas Miķeļtorņa ciema. Tas bija “lībiešu ķēniņš” **Uldriķis Kāpbergs** (*Uļi Būntik-Kīnkamāg*), kas lasītājiem pazīstams jau no manām iepriekšējām ceļojumu atmiņām.¹⁰

Viņš cienīgi apsveicinājās un izteica ierašanās iemeslu: “Vai *propesōr izānd* kaut kur nav atradis izkritušās **skrūves**?” Pirms viņš neizskaidroja, jautājumu nesapratu. Esot dzirdējis mani kādam sakām, ka viņam galvā trūkstot skrūvju. Pārvērtu visu jokā, arī viņš to pārāk nopietni neuztvēra – drīzāk jutās pārāks par mani. Ilgi sarunājāmies, Stalte kā trešais. Mēs abi mēģinājām tās izkritušās skrūves iebīdīt atpakaļ “ķēniņa” galvā. Taču tas neizdevās ne mazākā mērā. Viņš teica, ka nešaubīgi sekojot savai pārlicībai, kas esot Dieva pavēle. Latvijas valstij viņš nodokļus nemaksās – lai laupa viņa īpašumu, lai ved viņu atkal uz cietumu, lai nogalina, kā tas arī notikšot, viņš paredzēja, bet viņš grib dzīvot un mirt kā **brīvs** lībiešu vīrs. Norādīja mums uz vienu attēlu pie sienas (tādus, ar dažādiem sauķļiem, mākslinieciski izrotātus, igauņu Dzimtās valodas biedrība bija nosūtījusi uz lībiešu mājokļiem), un uz tā gluži vai ugunsburtiem bija vārdi: “*Vōlmō seļļist ku mād izād, līvōd neiku kivīd vizād*” (Esam tādi kā mūsu tēvi, lībieši kā akmeņi cieti). Ko nu teiksi? Īstenībā es pat vairs negrasījos viņam ko ieskaidrot, drīzāk man viņš bija **jāgodā**. Tiesa, ārsti bija izsnieguši izziņu par vājprātību, un uz tās pamata viņš divreiz, ja mani atmiņa neviļ, no cietuma tika atbrīvots. Taču viņš nebija vājprātīgs vārda tiešā nozīmē, citos apstākļos diez vai pat ārstu acīs. Tādu **absolūtismu** cilvēkā nebiju sastapis nekur citur kā vien romānos un lugās. Un kāda cienība lielā auguma vīra stājā, skaistas, melnas bārdas ieskautajā sejā un degošajās, tumšajās acīs! Teozofisko uzskatu gaismā iztēlojos viņu kā atdzimušu seno lībiešu vadoni un – kāpēc gan ne – arī agrīnās kristietības gaismā kā Jāni Kristītāju, kurš saskaņā ar Skolotāja liecību bija no miroņiem uzcēlies pravietis Ēlijs. Tiesa,

kamieļādas apģērbu "lībiešu ķēniņš" nevalkāja, bet pārtika no jūras butēm, kartupeļiem un rudzu maizes un dzīvoja kārtīgā mājā. Taču acīs dūrās ne vien mājās austās drēbes, bet arī apavi – zābaku vietā, vismaz toreiz vasaras karstumā, bija neievērojamas ādas pastalas (*pastāld*), vai varbūt tās pat bija vīzes (*vīzōd*).

Šajā reizē parunāsim par vīru mazliet vairāk, lai gan precīzi neatceros, kas kurā ceļojumā notika. Lībiešu tautiskajās darišanās viņš nepiedalījās. Šķiet, ka viņu pat nebija aicinājuši biedrībā par biedru. Drīzāk izskatījās, ka jaunais priekšsēdis Mārtiņš Lepste par viņa likteni ļauni pasmejas. Viņš tiešām bija bīstams lībiešu lietai, jo ar somu avīžu starpniecību viņa slava jau bija nonākusi līdz Rīgas valdības kungu ausīm. Ar Stalti izprātojām tādu intrigu (tas gan bija gadu vēlāk), ka it kā Līvu savienības vārdā sastādām nosūtīšanai uz Rīgu vēstuli, kurā, atsaucoties uz ārstu izsniegto vājprātības apliecību, lūgtu, lai vīram norīko aizbildni – viņa vecāko dēlu. Dēls, tēvam par lielu nepatiku, bija piedalījies karā un dzīvoja atsevišķi nostāk ciemā. Nedaudz šauboties, šim plānam piekrita arī dēls. Tomēr Lepste liedzās savienības vārdā iesniegumu parakstīt. Es gan izskaidroju, ka tikai šādā veidā iespējams saglābt ģimenei māju un, kas galvenais, ka tikai šādā veidā varētu parādīt, ka "ķēniņš" lībiešu centieniem nav bīstams un šajā ziņā ir bez atbildības. Un tomēr nekā! Lepste savā ziņā bija nepiekāpīgs, lai arī parasti visai pakļāvīgs augstākstāvošo priekšā, mazliet baidījās arī no manis. Izskatījās tomēr, ka galvenais motīvs šoreiz bija apvainojums, ko Buntiks bija izteicis par Lepsti, turklāt viņam dzirdot. Tā nu iesniegums uz Rīgu aizgāja, tikai Staltes un manis parakstīts. Mājupceļā Rīgā vēl aizgāju par šo lietu aprunāties ar Latvijas ierēdņiem. Galu galā aizbildniecības lieta atrisinājās, kā plānots, tomēr tas oficiālās iestādes neatturēja aizvilkt uz cietumu vīru, kas bija atzīts par nepieskaitāmu. Cietumā viņš arī mira. Par šīs lietas apstākļiem, balstoties uz viņa sievas teikto, pastāstīšu nedaudz vēlāk.

Lībiešu dzīve. Ciemiņi. Ja vajadzētu izstāstīt par visiem šīsvasaras piedzīvojumiem, būtu daudz sakāmā. Pilnā sparā (vai jau toreiz?) gāja lībiešu pagasta lieta. No Iekšlietu ministrijas bija dabūta atļauja no divu nedabiski lielu pagastu piejūras apgabaliem izveidot vienu jūrmalas pagastu, ja iedzīvotāju vairums tā gribētu. Vēlāk šim nolūkam pa visu lībiešu jūrmalu tika organizēta tautas nobalsošana, kuras iznākums bija pozitīvs. Taču pa to laiku pie varas bija nācis jauns iekšlietu ministrs, kurš jūrmalas pagastu dibināt aizliedza. Tas lībiešu centieniem bija liels zaudējums. Vilšanās arī Lepstem, lai gan sākumā viņš bija pret šo ideju, līdz apjēdza, ka var kļūt par jaunā pagasta valdes priekšsēdi. Kad Lepste kādu brīdi uzturējās Somijā

(nelaiķa profesora Irjes Jānsona ielūgts un finansēts), viņš, runājot par cerībām uz pagastu, man atklāja arī plānus par darbības stilu – vispirms viņš vienmēr pieņēmsot lībiešus, latviski runājošie lai pagaida. Īstenība gan bija tā, ka par pagastu bija balsojuši daudzi jūrmalas latvieši, kamēr daļa lībiešu bija balsojusi pret, baidoties no pagasta nodokļu straujas celšanās.

Margarete joprojām vadīja lībiešu kori vai korus, staigāja pa ciemiem, vadot mēģinājumus. Stalte bija atgājis malā no biedrības aktivitātēm. Pesimistiski apgalvoja, ka *līvōd azā um grōvsō* – lībiešu lieta ir grāvī, no kurienes to vairs neizcelt. Ideālists Vālgamā bija cerību pilns, un viņa lielākā vēlme būtu bijusi vēl savest Stalti un Lepsti “pie viena galda”. Pašu biedrības nams bija lielākais mērķis, protams, ar lielo radnieku palīdzību – *sūrd sugūd abkōks*. Un tas tiesa – radu tautas šajā lietā labi pastrādāja.

Darba dēļ man bija jāpārvietojas pa visu lībiešu jūrmalu un tādēļ jāzaudē daudz laika, jo man nebija pat divriteņa. Tomēr visur mani sagaidīja jau iepazītais draudzīgums un izpalīdzība. Pilnu krūti baudīju jūras vareno dabu un ciemu idilli. To pašu gan nevaru attiecināt uz senajām paziņām blusām. Staltes bēniņu istabiņā to nebija, arī mājā to gandrīz nebija. Stalte gan apgalvoja, ka to absolūti nav, lai gan reiz pats teica, ka naktī viņš ausī sajutis ko dīvainu un tā izrādījusies blusa.

Jauks skats acīm bija stirnas – *tikā jeb bokā* (tēviņš) –, kas bieži viesojās pļavā pie Staltes mājas. “*Wenn man eine Flünthe hätte,*”¹¹ cerībās uz cepeti bēdējās Staltes kundze, kura, runājot vāciski, bija iemācījusies izrunāt latviešu valodai svešo ū skaņu un lika to nepareizā vietā vārdā *Flinte* – ‘bise’. Tas tiesa, ka viņi citviet slepeni šāva stirnas, arī mani reiz uzcienāja ar gaļu. Kāds man piemiņai iedeva arī *bokā* ragus. Tagad, atceroties šo gadījumu, tos redzu šeit, uz sava grāmatu plaukta.

Stirnas jau nekādus postījumus nenodarīja, vien graciozi lēkāja acu priekam. Meža cūkas gan. Tās pa naktīm nāca rakt Staltes kartupeļu lauku. Ja man būtu bijusi *Flünthe*, varbūt būtu pa nakti palicis uz vakti. Tā vietā kādā pievakarē pie žoga uzbūvēju lamatas. Tādas pašas, kādās, vecā kalpa mācīts, senlaikus atpakaļ dzimtā ūdenskrituma malā mēģināju ķert ūdrus, pat lāči tādās bija ķeramī. Bet meža cūkas negāja. Taču, kad Košragā satiku etnogrāfu Leinboku, viņš, raugi, apgalvoja, ka pie lībiešiem vairs nav atrodamas atmiņas par dzīvnieku ķeršanu lamatās. Es uz to atbildēju, ka tieši šobrīd taču Staltes kartupeļu laukā uzstādītas senlaicīgas lamatas. Nu viņam uguns papēžos – uzzīmēja, nofotografēja. Stāsts, protams, beidzās ar jautru smiešanos. Viņš neņēma ļaunā. Nelaiķis Leinboks vienmēr bija labā garastāvoklī.

Nāk rudens. Rudens tuvojās – vakari kļuva tumšāki, un Staltes lielajā istabā tika iededzināta lampa. Noskaņojums pēc vakariņām, kad dienas darbi padarīti, reizēm bija visai dzejisks. Margarete pie pianīna dziedāja lībiešu dziesmas, arī pašas sacerētās. No tām man prātā īpaši palikusi Staltem dārgā dziesma:

Mikšpierāst min sidām pōdūb,
mikš um murāgōl min mēļ?
Sīepierāst min sidām pōdūb,
ku ma kougōn kuondōst vel.

Kāpēc sirdī tāda sāpe,
kāpēc skumju nomākts prāts?
– Tāpēc spiež tā smagā sāpe,
ka pēc mājām ilgas māc.

Vōrōl mōl āt rikkōd kilād,
sūrd un knaššōd kōrandōd,
māgūd kūordōd nemē pīlad,
laigād jougūd jūokšōbōd.

Svešā pusē bagātīgi
ciemi, skaisti nami ir,
kalnos padebeši ligo,
krastus platas upes šķir.

Piški kilā rāndanaigās,
jōugō kōnkas, sindikuod,
izā kōrand ūrganaiģās,
sa īd minnōn ārmaz ūod.

Šaurs ir ciemats jūras krastā,
smilšu kāpa jūrmalā.
Tēvu sēta upes krastā –
mīļāka par visu tā.¹²

Tā “tēva māja strautmalā” bija tieši ķestera māja (*kestārkōrand*), uz kurieni jaunībā dēlu no pasaules bija atsaukušas ilgas un kurās, pa starpu jau izcietis arī kara trokšņus, viņš cerēja pavadīt mierīgas vecumdienas. Par ko gan dziedot sapņoja meita? Varbūt tieši otrādi – par došanos pasaulē? Lai gan bija maigi pieķērusies tēvam un nabadzīgajām mājām, no kurām bijusi šķirta tikai kādu laiku, kad pilsētā gāja skolā. Par abu likteni vēl dabūsim dzirdēt vēlāk.

Darbs ar Stalti turpinājās vēl septembra sākumā un tomēr palika nepabeigts. Atstāju rokrakstu “trenētajam” palīgam, jo pa ziemu arī viņš pats prātis to papildināt un nodrošināt ar tulkojumiem vāciski. Man nācās atzīt, ka biju sarēķinājis pilnīgi aplam, kad klusībā biju cerējis jau tovasar darbu novest vismaz līdz beigu taisnei. Tulkojumi un jauni materiāli bija pieplūduši tādā daudzumā, ka nebija ko domāt par to, ka rokrakstu varēs sagatavot tādā izskatā, kāds nepieciešams drukāšanai. Šis mērķis nu slidēja arvien tālāk un biedēja arī mani, zinot, cik laika vēl nāksies pavadīt pie rakstammašīnas, lai rokrakstu tikai pārrakstītu.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Vuosikertomus v. 1928 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1930. – Vol. 44, 4. – S. 46.
- ² Kettunen L. Kertomus matkasta Viroom ja liiviläisten maalle v. 1928 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1930. – Vol. 44, 4. – S. 33.
- ³ Turpat. – 34. lpp.
- ⁴ Turpat. – 35., 36. lpp.
- ⁵ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 88–101.
- ⁶ Par leiviem dēvēja igauņus, kas dzīvoja Vidzemē – Ilzenē, Lejasciemā, Zeltiņos, Kalncempjos, Alsviķos, Dūrē, Trapenē, Gaujienā un Mārcienā.
- ⁷ 1928. gada vasarā Budapeštā notika trešais Somugru kongress.
- ⁸ Vārdnīcas izdevēja – Somugru biedrība.
- ⁹ Ekspedīcijas pārskatā Lauri Ketunens raksta, ka Ferdinanda Linnusa piezīmes viņš atvedis līdzī no Tartu. Tomēr tas ir fakts, ka 1928. gada vasarā Linnuss bija ekspedīcijā lībiešu jūrmalā.
- ¹⁰ Vēlāk pamanīju, ka šis gadījums notika tikai nākamajā vasarā, taču lai nu paliek tā, ka izstāstu to tagad. “Ķēniņu” satiku jau pirmajā braucienā 1920. gadā, tovasar apmeklēju arī viņa sētu, paliku tur pa nakti. Mēģināju viņu pierunāt samierināties ar nenovēršamo un maksāt Latvijas valstij nodokļus, lai izvairītos no vajāšanas un ar savu uzvedību nemestu aizdomu ēnu uz lībiešu centieniem. Viņš pat necentās apdomāt manu padomu, jo tikai Dievs bija viņa padomdevējs. Tā nu man gadījās ciemā izteikties, ka vīra galvā trūkst kādas skrūves. – Lauri Ketunena piezīme.
- ¹¹ Ja man būtu bise – vācu valodā.
- ¹² Dzejolis ar nosaukumu “Võrõl mõl” (Svešatnē) publicēts: Ma aküb sīnda vizzõ, tūrška: Līvõ lūolkub = Es viltīgāks par tevi, menca: Lībiešu dzejas izlase. – Rīga: Karogs, 1998. – 60., 61. lpp. H. Skujas atdzejojums pēc Tenu Karmas parindeņa ņemts no šī izdevuma.

Sestā ekspedīcija 1929. gada vasarā

Lauri Ketunena sesto ekspedīciju, kas ilga no 10. jūnija līdz 7. septembrim, tāpat kā iepriekšējo, finansēja Somugru biedrība (stipendija bija 6000 marku¹). Arī ekspedīcijas uzdevums palika tāds pats – darbs pie lībiešu valodas vārdnīcas. Tā kā biedrība uzskatīja, ka vārdnīcā lībiešu vārdu un frāžu tulkojumiem jābūt tikai vācu valodā, tad Ketunens attiecīgi bija saplānojis arī darbu. Proti, Kārlis Stalte ar zinātnieka palīdzību izskatīja visu vārdnīcas manuskriptu, lai papildinātu un pārbaudītu tulkojumu vācu valodā. Tāpat Stalte turpināja rakstīt vārdu lietošanas piemērus. Tātad abi veica to pašu darbu, ko bija iesākuši iepriekšējā vasarā. Stalte ik dienas strādāja no sešām līdz astoņām stundām. Lai pārbaudītu jaunos vārdus un noskaidrotu darba gaitā radušos jautājumus, Ketunens strādāja arī ar citiem lībiešiem Mazirbē un tuvējos ciemos.²

Somugru biedrība piešķīra stipendiju arī filologijas studentei Elvi Pakarinenai (*Elvi Pakarinen*), kura bija specializējusies augu nosaukumos. Viņas uzdevums bija palīdzēt noteikt augu latīniskos nosaukumus lībiešu valodas vārdnīcas vajadzībām. Lībiešu jūrmalā viņa ieradās jūnija sākumā un apmetās Sīkragā. Pēc iejušanās un nelielas iepazīšanās ar lībiešu valodu viņa apmēram divas nedēļas braukāja pa lībiešu ciemiem (izņemot Melnsilu), palīdzot Ketunenam.³ Pēc Ketunena aplēsēm viņam ar Pakarinenas palīdzību izdevies iegūt drošus latīniskus nosaukumus apmēram trim simtiem augu. Tāpat viņi pārbaudījuši iepriekšējās ekspedīcijas vākumu.⁴

Elvi Pakarinenas vāca arī ziņas par augu izmantošanu tekstiliju krāsošanā. Daļu iegūto ziņu viņa publicējusi.⁵ Tur uzzinām, ka viņa nav konstatējusi vietējo augu izmantošanu pelēko toņu iegūšanai. Melno toņu iegūšanai lībieši izmantojuši vairākus augus. Vienu melno toni var iegūt no parastās jeb mūžzaļās miltenes (*Arctostaphylos uva-ursi*), lībiski *kivmōra*. Auga kātus ar augļiem novāra. Novārījumu izkāš, tad tajā izkausē dzelzs sulfātu. Krāsojamo materiālu vairākas reizes mazgā gatavajā šķīdumā. Melna toņa iegūšanai lībieši ir izmantojuši arī mellenes, bet par krāsošanas metodi ziņu nav. Taču ir ziņas, kā iegūst melno toni, izmantojot trejlapu puplaksi (*Menyanthes trifoliata*), lībiski *pubālēd*. Augus vispirms izžāvē. Tad tos kopā ar krāsojamo materiālu liek ūdenī vārīt. Daži vispirms uztaiša novārījumu un tikai tad krāso. Izmantojot šo metodi, nav lietotas nekādas papildvielas.

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās⁶

Ceļš uz jūrmalu. Jūnija 10. dienā ar motociklu biju ostā. Priekšā bija jauns brauciens pie lībiešiem. Uz kuģa ieradās arī **Hilda Cerbaha**, lībiešu meitene, kurai somu radu tautu draugi bija sarūpējuši mācības Heinolas (*Heinola*) seminārā. Tieši no turienes viņa arī bija ieradusies. Uz kuģa viņa sāka lūgties par ceļabiedreni uz motocikla, tā ietaupīšoties ceļanauda. Tas tomēr neiekļāvās manos ceļojuma plānos, jo, pieņēmies gudrībā no iepriekšējās pieredzes, motociklu gatavojos nosūtīt no Tallinas uz Valku. Tāpat nezināju, kad pats tur būšu, jo, raugi, pa vidu gribēju piestāt Tartu. Arī viņai bija jāuzkavējas pie radniekiem piejūras ciemā Kolgā (*Kolga*) netālu no Tallinas. No turienes, lūk, bija nākusi viņas māte, kas, tāpat kā daudzas citas turienes meitenes, savulaik bija nonākusi lībiešu jūrmalā par brētliņu sālītāju un tur apprecējusies. Tā pati Sikraga ģimene, par kuru esmu stāstījis jau agrāk, – mana vecā valodas skolotāja Ede bija Hildas vecāmāte. Tomēr vienojāmies par iespējamu satikšanos Valkā.

Tartu tūlīt devos pie ārsta. Mani mocīja stiprs nogurums, arī kāja vēl nebija pavisam vesela. Ārsts mani pamatīgi izmeklēja un domāja atradis **cukura diabēta** simptomus. Kājā netika atrasts ne lūzums, ne arī kāda cita ļaunāka vaina. Pāris dienu pagāja, jautri ciemojoties pie draugiem. Ar Loritsu sanāca maza nesaprašanās, jo viņš, lūk, paļāvās uz Lepsti un ticēja, ka lībieši viņa vadībā vislabāk tiks galā ar pašsaglabāšanās centieniem.

Valkā patiešām satiku Hildu Cerbahu, un tas man bija pa prātam. Es pietiekami nepratu latviski, un viņa, ja būs nepieciešams, varēs būt mana tulce. Tā arī notika. Jau Vidzemes Latvijas pusē izmetām mazu līkumu uz Cēsu mazpilsētu, kur dzīvoja kāds lībietis – vecais **Bertholda** kungs. Pensionējies ierēdnis, visai patīkams večuks, ar kuru jau biju iepazinies lībiešu jūrmalā. Viņš dedzīgi vēlējās vasarā nokļūt tur – savās bērnības rotaļu vietās. No turienes viņš bija devies prom jaunībā un kopš tā laika dzīvojis “svešās zemēs”, gadu desmitus arī tālu Krievijā. Hildu viņš bija uzaicinājis paciemoties savā mājā, un es zināju, ka arī pats būšu gaidīts viesis.

Tā nu mēs tur pieturējām. Uzņemšana bija silta. Tiesa, pajaunā kundze bija latviete un neko daudz neprata arī vāciski. Taču neizskatījās, ka viņa cieš no tā, ka mēs trīs savā starpā runājām lībiski. Vecais kungs stāstīja, kā viņš skumst pēc mīļās jūrmalas, kā viņš staigā pa to gluži kā pa pasaku zemi, kur katra kāpa viņam šķiet kā zelta kāpa – *kūldakōnkas*. Viņš stāstīja, ka smiltis vienmēr maigi izlaiž caur pirkstiem. Bijām ziņkārigi, kādēļ

tad viņš uz turieni nebrauc katru vasaru, arī šovasar. Viņš padevīgi nosmīkņāja. Iemeslu mēs zinājām. Kundze tur nepavisam nejutās labi, bet savu veco vīru vienu pašu nelaida. Izskatījās, ka viņa pieradusi visu laiku vīru turēt aizbildniecībā, turklāt viņai piemita izteikti latviski nacionāls gars.

Tāpat vien mūs prom nelaida, bija jāpaliek pa nakti, un no rīta deva līdzī atspirdzinājumus. Drīz vien tikām uz tās pašas Pēterburgas–Rīgas šosejas, pa kuru iepriekšējā vasarā mēs ar Loritsu traucāmies pie setiem. Arī tagad mūsu ātrums pieauga. Vienu reizi pārplīsa riteņa gumija (tīrais negals uz tādiem ceļiem, kur daudz pārvietojas zirgu pajūgi, atstājot aiz sevis izkritušās pakavu naglas). To salāpīju, kamēr mana ceļabiedrene, sēžot grāvmalā, paspēja nodziedāt dažas dziesmas. Hildai Cerbahai jau kā bērnam bija skaista balss, un gandrīz bērns viņa jau vēl bija. Pie Siguldas nogriezāties no ceļa un aplūkojām lībiešu senlaiku ķēniņa Kaupu pilsdrupas. [..]

Dodoties prom no Rīgas, nokļuvām uz slihta, nomaļa ceļa (pēc kartes gan taisnākā). Vietām uz tā bija tik smilšaini pakalni, ka bez otra palīdzības tiem pāri nebūtu ticis. Pateicos arī savai laimei, ka man līdzī bija tulks, kad vajadzēja apjautāties, pa kuru ceļu labāk braukt. Aiz Tukuma ceļš uzlabojās, un jau pēcpusdienā bijām Talsos, istā ebreju ligzdā, kur, kad pirkām benzīnu, ap mums pulcējās bars ubagojošu bērnu. Pēc tam ceļš uz jūrmalu līdzās mazbānīša sliedēm jau bija pazīstams. Arī šajā reizē bija negals ar suņiem. Dīvaini radījumi, kas, kvankšņot pie riteņiem un lienot tiem priekšā, mēģina zem tiem palikt. Viens arī palika, šķiet, uzreiz arī kļuva par nelaiķi, – mums nebija ne laika, ne arī īpašas vēlmes par to pārliecināties.

Beidzot nokļuvām līdz pazīstamajiem Zilajiem kalniem, no kuru skatu torņa skaidrā laikā pāri jūrai ziemeļos varēja saskatīt Sāmsalas neskaidro apveidu. Tad sekoja stāva nogāze, tik smilšaina, ka iestīga riteņi. Paspēju jau nodomāt, vai viens pats no tām smiltīm jebkad tiktu ārā. Kalna pakājē bija jāapstājas, jo Hilda ieraudzīja pazīstamu meiteni, kas ganīja lopus, un māja viņai ar roku. Skat, viņa taču bija pazīstama arī man! Biju saticis meiteni Košragā, – viņa tik jaunam vecumam apbrīnojami tekoši runāja līviski. Meitene savukārt apbrīvoja Hildu, kas bija dabūjusi ceļot šādā veidā, un burtiski apskauda viņu arī citādi. "*Nekā jemānd* – tā kā kundze," teica meitene, un Hilda, sev raksturīgi, skanīgi smeļoties, atkārtoja šos vārdus. Pēdējais īsais ceļa posms veda pa lēzenu nogāzi, un drīz jau bija redzama Mazirbes mūra baznīca. Bet pēc tās aiz ceļa pagrieziena – pazīstamā Staltes *kestārkōrand*. Ar saimnieku priecīgi apsveicinoties, iebraucām pagalmā.

Ceļš no Rīgas bija ildzis visu dienu. Mana ceļabiedrene gar jūras krastu kājām devās mājās – ar motociklu bija izbraukājusies gana. Nebija arī brīnums, jo, kad pārbaudīju piekabi, pamanīju, ka tā ir sliktā stāvoklī – bija atskrūvējušies uzgriežņi un piekabe klabēja pret savu asi. Cik gan ilgi tā vēl būtu tikai klabējusi?

Saule un ūdens. Cik saule ir dīvaina – ir cilvēki, kuru veselība tās starus īpaši nepanes, citiem tā atkal ir labākais ārsts! Lai gan Staltes klusajā bēniņā biju pavadījis mierīgu nakti un, tā teikt, izgulējis ceļa nogurumu, tomēr garastāvoklis vēl nebija iepriekšējais – un no darba nekas nebūtu iznācis. Ierosināju Staltem: “Sāksim rīt vai parīt,” – un devos uz strautmalu – *ūrganaigā*, saulītē izgērbos un sāku just, kā kaulos un ķermenī ieplūst uzmundrinošs spēks. Tajā vietā strautā bija plašs avotveida padziļinājums, kurā varēja iemesties. Tātad varētu teikt kā ārsti – saule un ūdens. Katru reizi spēks palēnām nāca klāt, un jau pēc pāris dienām jutu, ka esmu spēka pilns, un kopā ar Stalti varēju ķerties pie regulāras strādāšanas. Viņš man dienā piešķīra vismaz sešas stundas sava laika, labprāt arī vairāk, jo viņš taču strādāja par stundu samaksu. Visu vasaru pat pēc saspringtākām darba dienām vairs nejutos noguris. Protams, izmantojot izdevību, peldes sāļajā Baltijas jūrā bija kā otrs veselības avots.

Darbošanās ar augiem. Vasaras vidū sākās citāds darbs. Man palīgos ieradās laba augu pazinēja, studente **Elvi Pakarinena**. Viņa jau skolas gados bija strādājusi par Oskara Andersa Lēnbuma – dzejnieka Eino Leino brāļa palīdzi Kuopio muzejā un bija specializējusies augu kolekcijās. Tagad viņa no Somugru biedrības bija dabūjusi stipendiju (pats biju lūdzis Kannisto⁷ viņas palīdzību), lai savāktu augu nosaukumus pie lībiešiem un reizē arī Igaunijā. Kauns atzīties, bet pats biju tāds botāniķis, ka tikai retus augus zināju nosaukt somiski, nerunājot par latīniskajiem nosaukumiem. Tas tādēļ, ka skolas laikā mans skolotājs bez garākas iztincināšanas bija apmierinājies ar to izžuvušo guvumu, kas savulaik no vecākā brāļa bija saglabājies augšstāva vasaras istabiņā, bija tikai jāapmaina nodzeltējušais papīrs. Tiesa, manā vārdnīcā jau bija bagātīgi savākušies augu nosaukumi, kas gaidīja savu izskaidrotāju. Jau iepriekšējā vasarā tāds bija manā rīcībā – maģistrs I. Heinonens, kas kopā ar Lauri Hakulinenu iegriezās īsā vizītē lībiešu jūrmalā. Tad pāris dienās apskatījām augus tepat Mazirbes pļavās.

Elvi Pakarinena sēdēja mana motocikla piekabē, un tā mēs izbraucām ciemus, sākot ar tālāko rietumu ciemu Lūžņu un beidzot ar Kolku austrumos. Ierodoties ciemā, arvien sameklējām augus. Neatrūka arī ziedu, jo

vasara taču bija pašā plaukumā. Sētās ap mums sapulcējās vecenītes – gan aicinātās, gan ziņkārīgās –, bet barā vienmēr bija izcilas augu vārdu zinātājas. Jau no senākiem laikiem kurš augs nu derēja ārstēšanai, kurš – krāsošanai, kurš nu kādai vajadzībai, arī acu vai deguna priekam. Pat nederīgie nepalika bez nosaukuma – tāpat tika uz papīra. Reizēm gadījās arī tāds augs, kura nosaukumu kaunējos savai biedrenei tulkot, taču kautrīga un klusa meitene. Taču jau no vecēņu sejām un smiekliem viņa manīja, ka tur nekā arī nav tulkojama.

Turpretī vīrieši par augu nosaukumiem nezināja pilnīgi nekā. "*Mingi āina ta um* – kaut kāda zāle tā ir," arvien nodereja atbildei, it kā mēs no tā taptu gudrāki. Vēlāk uztaisīju kopsavilkumu – vārdnīcā biju dabūjis varbūt simt augu nosaukumu ar drošiem latīniskiem nosaukumiem, kas vēlāk ar darbu un pūlēm ieguva arī vāciskās atbilstmes. Diemžēl dažas "zāles" tā arī palika bez nosaukuma. Mūsu darbs nebija pilnīgi sistemātisks, jo nebija augu attēlu, pēc kuriem mēs varētu pārbaudīt trūkstošos nosaukumus.

Attiecībā uz ēdienu ciemos mums nebija, par ko žēloties. Butes bija katrā vietā – tās dabūjām žāvētas, ceptas un vārītas. Netrūka arī piena, sviesta un kartupeļu. Grūtāk gāja ar naktsmītnēm. Tiesa, man šajā ziņā bija vieglāk, jo bailēs no parazitētiem, kā vasarās biju paradis, meklēju patvērumu govju tuvumā, sienā, kur bieži iekritu arī neizģērbies. No Mazirbei tuvējiem ciemiem vakaros braucām mājās uz ērtākiem apstākļiem. Kas gan ir tādi attālumi ar motociklu! Elvi Pakarinena (vēlāk Eremetses (*Erämetsä*) kundze) un Margarete cieši pieķērās viena otrai. Dzirdēju, ka viņas vēl gadiem sarakstījušās. Pēc tam Elvi devās vākt augu nosaukumus uz Igauniju. Vēlāk kā pētniecības iestādes "*Suomen suku*" līdzstrādniece pāris desmitu gadu strādāja pie somu valodas etimoloģijas vārdnīcas. [..]

Ede. Rūpes par skolēniem. Sīkragā, savu ceļojumu trešajā "mājas ciemā", tajā vasarā neuzturējos. Devos tikai apsveicināties ar pazīstamiem un pie Cerbahiem intervēt veco, ziņām bagāto skolotāju Edi. Izrādījās pat, ka viņa Sīkragā ir labākā augu zinātāja, lai gan vēlāk, izrādot savu gudrību, bija satraukumā sagudrojusi arī tādus, kādu nemaz nav. Reiz gadījās tā, ka tad, kad devos prom no ciema, Ede lūdza paņemt viņu līdzī uz Mazirbi. Ko gan citu – iesēdināju piekabē un pa saulē zaigojošo jūras krastu aizvizināju veco saimnieci, kura teica, ka šo braucienu atcerēšoties uz mūžu. Aizvedu un atvedu arī atpakaļ. Kad iebraucām pagalmā, Hilda, tikko atgriezusies no ganiem, smējās: "*Nekā jemānd* – tā kā kundze!" Un Ede laimīga man pateicās.

Tomēr Hildas vecākiem bija rūpes par meitu. Apdāvinātā meitene jau divus mācību gadus bija pavadījusi Heinolas seminārā, kur viņai, kā rādīja liecība, bijušas ļoti labas sekmes. Bet kāda būs viņas nākotne? Tiesa, Irje Jānsons (*Yrjö Jahnsson*), viņas skološanās galvenais materiālais atbalstītājs, bija nolēmis, ka Hilda vēlāk varētu pārcelties uz Jelgavas semināru, ko pabeidzot viņa kļūtu par skolotāju dzimtajā pusē. Hildas vecāki baidījās, ka mācības Heinolā būs bijušas pilnīgi veltīgas. Jānsons gan par šo lietu jau kaut kādā veidā bija apspriedies ar latviešu mācību iestādes vadītāju, tomēr lūdza, lai šajā braucienā iegriežos arī Jelgavā un vienojos precīzāk. Bez Hildas mums bija nolūks izglītot par skolotājiem lībiešu jūrmalā vēl divus jauniešus – Pēteri Dambergu no Sikraga un kādu meiteni no Mazirbes.⁸ Un izglītojam arī. Kopā ar Hildu Somijā bija ieradies arī kāds zēns no Vaides, vārdā Alfons Bertholds (abi divi vispirms dzīvoja mūsu mājās Pakinkilē (*Pakinkylä*), mācoties somu valodu), taču viņu ielika mācīties kādā amatu skolā. No viņa bija jāiznāk lietpratējam zvejsaimniecības nozarē. Aiz šiem pūliņiem stāvēja arī Somiskuma savienība ar tās Radu tautu nodaļu. Pēdējais audzēknis bija paša "lībiešu ķēniņa" jaunākais dēls,⁹ kurš pēc tēva nāves nokļuva Somijā tautas skolā. Tagad nu gan esmu jau krietni aizskrējis notikumiem priekšā.

Ciemiņi. No Somijas brauca tūristi. Bija braukuši jau katru vasaru – reizēm veselām grupām uz kādu nebūt Līvu savienības pasākumu, reizēm tikai savas radu tautu aizraušanās dēļ vai vēlmes ceļot. Lībiešu jūrmalā ir bijuši, piemēram, Marti Hāvio (*Martti Haavio*), Āro Pakaslahti (*Aaro Pakaslahti*) un daudzi citi nākotnes ievērojamie vīri. Vienreiz bija Irje Jānsons, tiesnesis Āltio (*Aaltio*) un daudzi citi. Par **Mati Pesonenu** (*Matti Pesonen*) stāstīšu vēlāk, tāpat par mācītāju **Ervie** (*Erviö*). Igauņi brauca vēl vairāk. Reiz, šķiet, tas bija pagājušā vasarā, Tartu universitātes bibliotekāre **Anna Tamma** (*Ann Tamm*) kā audžumeita nodzīvoja pāris mēnešu Košragā Vālgamā ģimenē. Reiz uz īsu brīdi iebrauca pats ministrs **Virgo**, Igaunijas vēstnieks Rīgā, – drosmīgs vīrs, kas, ceļojot bānītī, iekļuva nelielā skandālā ar konduktoru. Tomēr viņš tika cauri sveikā, pavicinot diplomāta pasi.

Taču gadījās arī tā, kad kāds dumjš latviešu "patriots" vagonā sāka burkšķēt par to, ka braucēji sarunājas lībiski, nevis valsts valodā. Bet man gadījās arī tāds pārsteigums, tas gan bija vēlāk, ka bānīša konduktors sāka sarunāties lībiski. Tas bija tas pats zēns,¹⁰ kuru mēs savulaik centāmies Tartu izskolot par skolotāju. Lībieši bija visai lepni par pašu vīru, kas ticis tik augstā amatā. Tiesa, tas bija retums, jo lībiešu izcelsmes ļaudis nevēlējās

redzēt pagasta vai valsts darbos viņu dzimtajā novadā. It īpaši tas attiecās uz policista darbu, lai gan Ventspilī un citviet par policistiem strādāja arī lībieši. Vismaz tā apgalvoja.

Darba rezultāti. Atceļš uz Rīgu. Tās vasaras darbi vedās apmierinoši, lai gan beigas nerādījās ne tuvu esam. Rokraksts bija pilns piezīmju lapiņām, tulkojumi veikti, tiesa, visai nepilnīgi tajā, kas attiecās uz frazeoloģijas daļu. Turklāt tā vēl nebija pietiekami plaša. Austrumos Kolkas ciemā uz ātru roku izskatīju visu leksiku, īpaši pievērsoties fonētikai.

[..] Mājupceļā iegriezās Jelgavā (lībiski *Jālgab*), lai risinātu minēto lietu. Rektors – pajauns, pilnīgs kungs – bija atturīgi pieklājīgs. Teica, ka nevarot Hildu Cerbahu citādi pieņemt kā vien pirmajā klasē, lai ko viņa arī būtu Somijā mācījusies. Tur nu meitene rudenī arī nokļuva [..]. Līkums cauri Jelgavai nepaņēma pat tik daudz laika, cik aizgāja ceļā uz lībiešu jūrmalu. Rīgas ceļš bija pirmšķirīgs. Tikai mans motocikls vairs nebija kārtībā. [..]

Darīšanas Tartu. Rīgā aizvedu motociklu uz staciju tiešai nogādei uz Tallinu. Pats agrā rītā izkāpu no vilciena Tartu, devos apbrīnot Domkalnu un idillisko pilsētu, kas modās tā pakājē. Pēc tam gāju uz tirgus laukumu, kur bija sapulcējušies laucinieki ar savām precēm. Bija jauki paklausīties viņu runās un apjautāties par cenām, lai sāktu sarunu. Vēlāk dienā satiku Loritsu un citus draugus, kuriem vajadzēja ziņot par lībiešu lietām. Turklāt man Tartu bija arī lietišķas darīšanas. Biju apsolijs nokārtot, ja iespējams, ka Margarete Stalte tiktu turienes mūzikas skolā, lai viņa varētu papildināties, it īpaši komponēšanas tehnikā. Bezmaksas studenta vieta bija viegli dabūjama, bet kā būt ar bezmaksas dzīvokli pie pilnas pansijas? Nu kurš gan cits kā ļoti bagātā **Ritli** (*Rütli*) ģimene – lielisks dzīvoklis, turklāt labs pianīns. Viņiem bija trīs pieņemti bērni, taču vietas tik un tā pietika. Kundze Mimmi, dzimusi somiete, ar mazu pierunāšanu apsoliņa pieņemt arī Margaretes māsiņu **Ēriku Stalti**, kura tāpat bija izteikusi vēlmi kaut vai kā kalpone nokļūt Tartu. Viņai bija darbs aptiekā Rīgā, tikai vasarās Ērika dzīvojās pie vecvecākiem jeb vecā Staltes namā jūrmalā. Tā kā arī šī lieta nu bija nokārtota, tad tūlīt varēju rakstīt meitenēm, lai brauc. Arī pats nu apmierināts biju gatavs turpināt ceļu. Helsinkos ierados 7. septembrī.

Reizē tepat izstāstīšu par meiteņu tālākām gaitām. Viņas bija aizbraukušas uz Tartu, taču drīz vien vīlušās. Dzīvošana Ritli ģimenē neatbilda tam, ko viņas bija gaidījušas. Margarete gan sekmīgi nodarbojās ar mūzikas studijām, taču attiecības ģimenē neizveidojās, kā cerēts, jo mājās vienmēr atradās izlutinātais bērns. Ērika bijusi tikpat neapmierināta – viņa

bija cerējusi šo to pamācīties, taču, strādājot par kalponi, tam nebija atlicis laika. Nākamajā vasarā atgriežoties mājās, Margarete bija jutusies pilnīgi nomocījusies, vēlāk viņa tika atzīta par tuberkulozes slimnieci. Izmisis Stalte man par to uzrakstīja. Pēc daudzām grūtībām rudenī mums izdevās meitenei sagādāt bezmaksas vietu Takaharju sanatorijā. Uz turieni viņa aizbrauca un palika ārstēties ilgu laiku. Par viņas likteni vēl dzirdēsiet. Tāpat kā par to trešo lībiešu meiteni, kurai palīdzēju nokļūt Tartu, lai viņa varētu skoloties par mācītāju.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Vuosikertomus v. 1929 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1932. – Vol. 45, 7. – S. 79.
- ² Kettunen L. Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1929 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1932. – Vol. 45, 7. – S. 50, 51.
- ³ Pakarinen E. Kertomus matkastani Liiviin ja Viroom v. 1929 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1932. – Vol. 45, 7. – S. 52, 54.
- ⁴ Kettunen L. Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1929. – S. 51.
- ⁵ Pakarinen E. Sinisen, harmaan ja mustan painamisesta kasviaineksilla Suomessa, Virossa ja Liivissä // Suomalaisen kirjallisuuden Seuran satavuotispäiväksi 1931. – Sanakirjasäätiön toimituksia. – Vol. 1. – Helsinki, 1931. – S. 261–269.
- ⁶ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 118–128.
- ⁷ Valodnieks Arturi Kannisto (*Artturi Kannisto*; 1874–1943) tolaik bija Somugru biedrības sekretārs. Pēc Ēmila Nestora Seteles nāves viņš kļuva par tās priekšsēdi (1935.–1943. g.).
- ⁸ Alise Gūtmane.
- ⁹ Fricis Kāpbergs.
- ¹⁰ Tas bija Jānis Zēbergs.

Septītā ekspedīcija 1931. gada vasarā

Šī ekspedīcija, ko ar 10000 marku finansēja Somugru biedrība, Lauri Ketunenam pagāja, lai vārdnīcas manuskriptu sakārtotu iespiešanai. Palīgos bija trīs studenti, kuru uzdevums bija pārrakstīt manuskriptu tīrrakstā, reizē pārveidojot fonētiskajā pierakstā Staltes agrāk veiktos papildinājumus. Ketunens atzina, ka viņa uzdevums bijis pārbaudīt un papildināt pārrakstīto, sekot tam, kā studenti iztaujā valodas teicējus Kārli Stalti un Andreju Štāleru, kā arī palīdzēt viņiem izlasīt pārrakstāmā manuskripta grūti salasāmās vietas. Lai gan darbs studentiem vedies labāk un raitāk, nekā Ketunens pirms ekspedīcijas domājis, tomēr tās laikā rokrakstu vēl neizdevās pilnībā sakārtot. Ketunens tomēr cerēja, ka semestra sākumā lielāko daļu jau varētu nodot salikšanai, ja Somugru biedrība tā vēlētos. Tomēr tādā gadījumā vārdnīca nebūs izcila. Viņš atzina, ka tā noderētu par labu pamatu pilnīgākai un pamatīgākai vārdnīcai, tomēr piekrita tam, ka vārdnīca varētu palikt tāda, kā ir, jo darbs pie tās lielā mērā aizkavējis citus plānotos pētījumus.¹

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās²

Palīgi. "Lībiešu institūts". Meklējot piemērotu palīgu darbam pie lībiešu valodas vārdnīcas, manu uzmanību pievērsa students **Lauri Posti** (*Lauri Posti*), kurš bija viens no daudzsološākajiem potenciālajiem pētniekiem un kurš jau ziemā bija piekritis vasarā man doties līdzi. Taču pavasara pusē Setele ar pavadoniem bija iegriezies Ingermanlandes Igaunijas daļā, kur atrada pusvotu cilmes bēgļus no Kukosi (*Kukkosi*) ciema. Radās laba iespēja sākt vākt viņu leksiku, un students Posti tika piesaistīts šim darbam. Palīga darbam biju noskatījis vēl kādu vīru – maģistru **Auli Risanenu** (*Aulis Rissanen*), kurš arī bija viens no maniem studentiem Baltijas jūras somu valodās. Braukt līdzi vēlējās arī students **Urho Tuomola** (*Urho Tuomola*). Tā kā tobrīd izskatījās, ka noderīgi būs arī divi palīgi, tad nolēmu ņemt abus. Tuomola ar lībiešu valodu jau bija iepazinies lekcijās un semināros, tāpat viņš sekmīgi vācis somu valodas leksiku. Biedrībai lūdzu un arī saņēmu 10000 marku, lai atlīdzinātu valodas teicējiem un samaksātu abu līdzbraucēju ceļu un uzturēšanās izdevumus [...]. Maģistru Risanenu jau maija vidū aizsūtīju iepazīties ar lībiešu

valodu. Bet pirmā gada students **Veine Kirele** (*Väinö Kyrölä*) beigās tika līdzī gluži nejauši. Satiku viņu neilgi pirms došanās ceļā un, tā kā puisis studiju sākumā sevi bija parādījis kā visādā ziņā apķērīgu, devu viņam mājienu, ka man būtu nepieciešama palīdzība. Nodomāju, ka viņš pa vasaru fonogrāfā varētu ierakstīt papildu valodas paraugus, ko mēs pēc tam kopā pārbaudītu. Viņš bija gatavs braucējs, un tā mēs trijatā jūnija pirmajā dienā bijām uz kuģa, lai ceļotu uz apsolīto zemi. Šajā reizē motociklu pat neņēmu līdzī, jo priekšā gaidīja galvenokārt sēdošs darbs – vārdnīcas papildināšana un pārrakstīšana.

No rīta Rīgā apmetāmies viesnīcā, kur palikām arī pa nakti. Bija taču pušiem drusku jāpalūkojas arī apkārt, kad nu pirmo reizi tikuši pasaulē. Aplūkojamā viņiem pietika arī tālākā ceļā, braucot ar mazbānīti no Stendes uz jūrmalu. Nerunājot nemaz par pašu Baltijas jūras piekrasti, kas arvien no jauna bija piedzīvojums pat to redzējušam. Mazirbē Stalte jau mūs gaidīja un izmitināja visus trīs pie sevis, kamēr Aulis Risanens turpināja dzīvot pie Lepstes, pie kura pēc mana ieteikuma viņš bija apmeties, lai ģimenē varētu dzirdēt lībiešu valodu. Lepstem bija arī divas³ patīkamas pameitas precību gados, kas lībiski runāja, saimnieka spiestas, bet – tāpat kā saimniece – nedaudz lauzīti. Pārējo izmitināšana pie Staltes nesagādāja grūtības, jo Margaretes istaba bija tukša, nabadzīte joprojām atradās Takaharju sanatorijā. Tiesa, vecāku noskaņojums jau tapa gaišāks – bija pienākušas cerīgas vēstules.

Gadījās tā, ka lībiešu jūrmalā ciemojās *Stahler izānd* – Štālera kungs. Ap tuveni 70 gadu vecs, iznesīgs džentlmenis ar garu bārdu. Dzimis austrumos, Kolkas ciemā. Viņš jau 20 gadu vecumā 1888. gadā bijis Seteles valodas teicējs un joprojām lieliski prata dzimto izloksni, lai gan lielāko daļu dzīves bija pavadījis Krievijā. Viņa pēdējā darbavieta bija telefona centrāles priekšnieks Jelgavā, kur viņš tagad pastāvīgi dzīvoja. Arī viņš par piemērotu atalgojumu piedāvājās mums palīgos uz visu vasaru. Labprāt pieņēmu piedāvājumu, un to nevajadzēja nožēlot. Pa nakti viņš gulēja ciemā pie vecā Staltes – pie mums bija tikai darba un maltīšu laikā.

Četru vīru spēkiem ķērāmies pie vārdnīcas milzīgā manuskripta pārrakstīšanas – katrs savu daļu. Kur bija nepieciešams, tur tika pievienoti papildinājumi. Arī Štālers labi prata vāciski, protams, arī latviski, ko gan daudz nevajadzēja. Turklāt bija svarīgi, ka manuskriptam varēju pievienot Kolkas izloksni, ko vēlāk uz vietas vēl pārbaudīju. Štālers, man par brīnumu, savā izrunā bija saglabājis y un ö skaņu, ko viņa vienaudži un pat vecāki kolceniēki latviešu valodas ietekmē bija paspējuši nomainīt ar i un o. Lai gan par šo prasmi nebija ko brīnīties – viņš taču, tāpat kā Stalte, šīs dzimtas valodas skaņas pastāvīgi lietoja, runājot vāciski.

Veine Kirele arī tika pie rakstīšanas darbiem un pakāpeniski pierādīja, ka ir pat prasmīgāks un ātrāks par vecākajiem biedriem. Sākumā nedaudz problemātiska visiem bija Staltes pierakstīto papildinājumu pārceļšana fonētiskajā pierakstā. Šim nolūkam rakstītais bija jādzird izrunātā veidā, un tā nu iznāca, ka man vairāk nācās būt tikai acīm un ausīm, lai viss būtu pareizi. Citādi prasmīgais Stalte nekad neiemācījās sekot pierakstīšanai pēc izrunas, lai gan izrunāja skaidri (Štālens to darīja pilnīgi apbrīnojami skaidri). Vismaz lībiešu valodas svarīgajam "lauzumam" tika sekots visai rūpīgi. "*Lītōld* – īsi," – tāds bija mūsu skolotāju norādījums lauzuma vietā.

Lietainās dienās strādājām pie gara galda telpās. Skaidrā laikā sēdējām priekšnama ēnā ap mazāku galdu. Puiši mūsu vienību nodēvēja par lībiešu institūtu. Darbadienas garums bija sešas stundas, pa vidu stunda ēšanai un stunda citai atpūtai. Tā kā astoņos pēc brokastīm un kafijas sākām, tad vakarā jau visai laicīgi bijām brīvi. Puiši taču reizē atradās arī tādā kā nelielā vasaras atvaļinājumā, tādēļ nebūtu labi viņiem likt strādāt pārāk daudz. Bez tam tovasar arī ar manu veselību bija šā un tā. Pirms došanās ceļā biju saķēris gripu, kuras sekas nu bija nepatīkama paaugstināta temperatūra. Brīžam tā pazeminājās, brīžam paaugstinājās, un vienu brīdi jau baidījos, ka darbu vajadzēs pārtraukt. Tomēr saule, ūdens un lēnas pastaigas (reizēm arī darba laikā) ļāva saglabāt formu. Būtu jau palicis laiks strādāšanai vakaros istabā, taču atceros, ka pārsvarā tur vientuļi spēlēja vijoli – vecu ķestera mājas instrumentu, kam bija jātagādā jaunas stīgas.

Izklaides. Tomēr devāmies arī dažās ekskursijās. Aulis Risanens bija aizrautīgs maksķernieks, tādēļ visai bieži vakaros pēc darba aizsoļojām pāris kilometru līdz Pēterezeram (*Pētōrjōra*) – uz to pašu mežezeru, kur 1923. gadā no Sīkraga gāju ķert līdakas. Gājiens turp pa kangariem bija skaists arī no Mazirbes. Galā uz ūdens varēja baudīt īstu tuksneša mieru – un tad aizrautīgi dabūt laivā mazās raudiņas! Taču cilvēka daba ir tik atšķirīga. Pārējie nekādi nevarēja saprast mūsu abu, novadnieku no Savo apgabala – maksķerēšanas baudi. Vēžot gan reiz devāmies visi kopā. Līdzī nāca arī gadījuma viesi, piemēram, mācītājs Ervie, par kuru stāstīšu vēlāk. Meža ezerā vēžu nebija. Tie bija mazajā, strautam līdzīgajā Mazirbes upītē, kas mums tuvākajā vietā vijās cauri mežam. Loms nebija liels, tomēr prieks par visu jo lielāks. Guvumu turpat ugunskurā izvārijām un apēdām. Lielākais jautrinieks bija Veine Kirele. Pamanījām arī, ka viņš bija labākais varžu ķērājs. Tās, raugi, mums bija vajadzīgas ēsmai.

Jau vasaras sākumā puišu dzīvē ienāca arī smalka romantika. Veine Kirele savu apbrīnas objektu bija atradis lībiešu sētā, kas atradās jūras tuvumā. Tā bija maza auguma brūnacaina skaistule. Visu pārpratumu novēršanai pie-

bildīšu, ka visai nopietna meitene. Viņa bija tā, kura vēlāk gribēja kļūt par mācītāju.⁴ Par to rakstīšu vēlāk. Veinam bija arī praktiski nolūki – viņš meitenes vadībā mācījās latviešu valodu. Kad to apšaubījām, viņš mums parādīja savu piezīmju burtnīcu. Urho Tuomola vairāk bija ievirzīts uz ilgošanas. Kad mazbānītis noteiktā laikā mums šeit brauca garām, viņš arvien to aplūkoja un tad ziņoja, vai bānīša tamburā redzamas skaistas sievietes. Un reiz bija! Pareizāk sakot, Mazirbes stacijā viņš redzēja, kā **Ērika Stalte** (vecā Staltes audzināmā, tā pati, kurai palīdzēju tikt līdzī Margaretēi Staltei uz Tartu), ieradusies dzimtajā ciemā pavadīt vasaru, izkāpj no vilciena. “Viņa bija kā karaliene!” Tuomola tūlīt mums apbrīnā ziņoja. Un tā tas sākās. Večuks Stalte drīz atveda Ēriku mums tuvākai apskatei, un tiešām – šī slaidā, iznesīgā, gaišmatainā un zilacainā jaunava skaistuma ziņā droši bija dēvējama par karalieni. Viņa uzvedās patīkami, turklāt bez latviešu un vācu valodas runāja arī lībiski un igauņiski. Viņas māte taču bija igauņiete, kura gan mirusi jauna un, ja pareizi atceros, līgavaiņa neapprecēta. Tā nu Ēriku apņēma tāda kā līdzjūtīga traģisma aura. Vecais Stalte nu visai čakli sāka kurināt pirti un aicināt mūs pērties – izrādīja savu mājokli ar visām druviņām un visai uzsvērti apliecināja: “*Se īeb tikkiž Ērikan* – tas viss paliks Ērikai.”

Izrādot pateicību, reiz kādā saulainā dienā viss “institūts” devās uz pļāvām palīgos večukam, viņa sievai un Ērikai vākt sienu. Nesot sienu, ne reizi vien smējām Tuomolam: “*Se īeb tikkiž Ērikan*.” Ne jau tik daudz mantojuma dēļ, taču Ērika viņam tiešām patika. Nevar zināt, kā viss vēl iegrozītos, ja Ērikai, kā es vēlāk nojautu, Rīgā jau nebūtu bijušas ciešākas attiecības. Tomēr vecais Stalte, visai pieredzējis vīrs šādās lietās, bija pilnīgi drošs, ka meitene nepalaidīs garām tik lielisku izdevību. “*Bāz siedā* – bez šaubām!” – viņš atmāja ar roku, kad iznāca runa par aizdomām šādam lietas pavērsienam. Jā, jā, *izānd Tommola*, lieliskais, patīkamais puisis, varētu dabūt Ēriku, ja viņa nodomi būtu nopietni. (Starp citu, dīvaini, ka Stalte neiemācījās izrunāt *Tuomola*, lai gan prata pateikt, piemēram, *Tuom* – Toms.) Taču, kas attiecas uz Ērikas tālāko likteni, pēc gadiem tikai dzirdēju, ka viņai patiešām Rīgā bijis kāds mīlas sakars, meitene sākusī vārguļot un beigās nomirusi ar tuberkulozi.

Aulis Risanens uz pārējo lakstošanos nolūkojās, vien klusi smaidot. Arī Lepste zaudēja uz viņu liktās cerības, lai gan meitas iznesās uz to labāko. Jāņos viņas bija uzlikušas Aulim galvā varenu vainagu, kā pienācās darīt savam mīļajam, vismaz pēc vietējo paražām, un vilkušas viņam līgo dziesmas – latviešu, protams. Līgo dziesmās skanēja visa jūrmala. Puisis tikai atsvešināti smaidīja. Vispār jau Risanena attiecības ar meiteņu patēvu bija atsalušas. Teiktu pat, ka vienā rāvienā saasinājušās. Reiz klusais un līdzsvarotais

Aulis no sava dzīvokļa ieradās satraucies. Viņš bija saķēries ar Lepsti, kad tas bija sācis aplamāt Stalti un reizē stāstīt paša sagudrotas tenkas par mani. Un kurš gan varētu izvairīties no tenkām – it īpaši šādā sabiedrībā –, ja bija gadījies pārvietoties arī sieviešu sabiedrībā. Aulis tomēr izlīga ar Lepsti – kur tad lai pašā darba dunā citur atrod mājvietu. Reizēm pa vakariem viņš gāja zvejniekiem līdz pie bušu vada vilkšanas. Reiz tajā pašā laivā biju arī es. Vasaras beigās viņš, velkot vadu, krita, savainoja sānu un sāka žēloties par veselību. Devās prom divas nedēļas agrāk par mums. Divas nedēļas pirms mums viņš šeit arī bija ieradies. Risanens teica, ka Somijā iešot pie ārsta – brālis arī esot ārsts. Tomēr promdošanās īstais iemesls laikam gan bija cits. Izrādījās, ka puisis, lūk, slepeni bija saderinājies. Līgava, glīta sarkanvaidze, arī bija viena no manām agrākajām studentēm – tovasar jau maģistre. Meitene, kā dzirdēju, drīz vien pēc tam arī kļuvusi par Risanena kundzi.

Lūk, bet Lepstes runas attiecībā uz mani nebija gluži no gaisa grābtas. Jūrmalā ieradās atpūsties kāda mācītāja meita, Štālera laba paziņa, no Jelgavas. Štālers viņu bija ielūdzis. Kādu vakaru viņa atnāca pie mums. Puiši, kā parasts, bija devušies pastaigā. Sāka lūgt, lai es viņu pavadu uz jūras krastu. *“Ich bin zu alt,”*⁵ pretojos. *“Gar nicht zu alt,”*⁶ viņa koķetēja un iedrošināja. Tā nu arī devāmies kopējā pastaigā. Vēlāk jūras krastā šo brīvo meiteni satiku vēl vienu reizi. Tad viņai līdzās bija varens un jauns zvejnieks. Kad gāju viņai garām, uzsmēju: *“Ich bin zu alt.”* Meitene tikai atsmēja pretī. Pēc gadiem redzēju viņu vēl vienu reizi. Tad viņa jau kā jaunā sieva (vīrs arī līdzī) atpūtās Staltes mājā manā bēniņu istabā. Pats toreiz dzīvoju citā ciemā.

Iztāstīšu nu visas mīlas lietas līdz galam. Reiz ar Štāleru aizbraucām uz Kolku, viņa dzimto ciemu. Bija aizkustinoši redzēt, kā vecais sirmbārdainais vīrs apskāva un samīloja večiņas – savas jaunības iemīļotās. *“Või sinnõn um mīelsõ – vai tev ir prātā?”* viņš jautāja. Un otrs skanīgi atbild: *“Mikš äb üo – kāpēc nav?”* Man viņš stāstīja, ka tad, kad meiteni pirmo reizi noskūpstījis, viņa sākusī raudāt. Viņš skaisti attēloja savas toreizējās draudzenes dzimumtikumību. Kad gājām garām pirtij, pretstatam saldajām atmiņām viņš izstāstīja, ka tad, kad viņam kā mazam zēnam pirtī uz lāvas nejauši gadījās palaist sliktu smaku, tēvs iesitis pa ausi. Tā smaka esot pirts apkaunošana – tā tad tēva dusmas gluži vietā.

Kristībās. Mācītājs Ervie. Tad manās atmiņās ir kristības kādā svētdienā Vaidē. Tur savā laika zoba sagrauztajā mājā dzīvoja saimnieks, vārdā **Bertholds**⁷. Savulaik bijis bagāts vīrs, taču vēl bagātāka un slavenāka vīra – Dundagas pagastvaldes bijušā priekšsēža dēls. Par viņu esmu stāstījis jau agrāk. Dēls lielāko daļu īpašuma bija zaudējis, galvojot par savu pudelesbrāli, kādu bezjūtīgu tirgotāju. Viņš pazaudēja arī veselību, kas aizgāja vācu apcieti-

nājumā. Tomēr no lībiskuma viņš nebija zaudējis nenieka. Kļuvis par atraitni, viņš bija apņēmis jaunu saimnieci. Lībieti, protams. Un viņa bija tā, kurai jā rūpējas par māju. Viņiem bija piedzimis dēls, kurš nu pēc kristiešu paražām bija kristāms. Bertholds kristības bija atlicis, zinot, ka procedūru varēs veikt lībiski, – agrāk nedzirdēts brīnums! Raugi, somu darbības rezultātā lībiešiem nu bija savs mācītājs – somis **H. K. Ervie**. Viņš mācītāja pienākumus pildīja arī Ingermanlandes Igaunijas daļā, taču palaikam devās pie lībiešiem un šajā nolūkā bija visai labi iemācījies lībiešu valodu.⁸ Arī tajā vasarā Ervie darba darīšanās atradās lībiešu jūrmaalā. Bertholds mūs uz Vaidi aizveda divzvirgu ratos. Bez mācītāja kristībās piedalījos es, kurš bija lūgts par krusttēvu, Veine Kirele un Stalte. Precīzi neatceros, vai bija vēl kāds no Mazirbes. Taču to gan atceros, ka Veine Kirele kristību brauciena laikā izraisīja izbrīnu ar savu skriešanu priekā pēc pa jūras krastu te zirgam aiz muguras, te pa priekšu, kamēr nolika drēbes pajūgā un apstājās peldēties. Braucām ātrā tempā, lai izāzētu puisī un tas ciemā ierastos pliks. Taču viņš nesās aiz mums tik ātri, ka panāca.

Kristībās piedalījās pāris desmitu ļaužu. Tās notika pagalmā saules svelmē, Veinē Kirelem turot klēpī kristāmo un sviedriem pilot no pieres, – smags puisēlis, jau trešajā dzīves gadā. Pa ceremonijas laiku tā pierada viens pie otra, ka tad, kad procedūra prasīja puiku nodot mātei, sākās puņķi un asaras. Negribēja atstāt istā "klēpja krusttēva" paspārni un jau prata lībiski izšļupstēt savus iebildumus. Patiesi, Veine Kirele krusttēva godu būtu pelnījis vairāk nekā es, kurš par savu krustbērnū (viņa vārds bija Kārlis – *Kōrli*) nerūpējās arī vēlāk. Pēc tam tikai reizi viņu redzēju, kad tēvs bija paņēmis līdzī pie Staltes. Tad viņu nofotografēju – puikam padusē bija ābece – un, šķiet, ka mazliet viņu apdāvināju. Taču kristības bija patiesi pilnas svinīguma un **sevišķuma**. Bet vai latviešu kaimiņi tās būs uzskatījuši par Dievam tīkamām? Katrā ziņā kristības bija likumīgas, jo mācītāja Ervies darbībai šeit Somijas baznīcas aprindas bija ieguvušas Latvijas iestāžu atļauju. Tiesa, ar lielām pūlēm.

Lai pastāstītu vairāk par Ervies darbību, jāatzīmē, ka viņš, gluži kā apustulis, staigāja no ciema uz ciemu – no Kolkas līdz Lūžņai – un pa mājām noturēja svētbrīžus, par kuriem cieminiekiem jau iepriekš bija palaista ziņa. Viņa klausītāji bija vecāka gadagājuma ļaudis un arī to ne vienmēr pilna istaba, jo lībiešos visai izplatīts bija baptisms. Dažos ciemos viņiem pat bija savi lūgšanu nami. Arī Lepste bija baptists – viens no viņu vadoņiem un sprediķotājiem. Tomēr, cik man zināms, sprediķojot viņš lībiešu valodu nelietoja. Taču šķiet, ka arī baptisti gāja klausīties Ervies sludināšanā, jo tas bija mīlais evaņģēlijs. [...] Es nezinu, cik daudz lībiešu viņš nokristīja un vai viņam bija arī bērņjamie.⁹ Reiz gadījās Sīkragā, kad viņš dalīja svēto vakarēdienu. [...]

Viņu visur pieņēma ļoti labvēlīgi, varbūt pat nedaudz krītot lepnības grēkā, – nu reiz viņiem bija lībiešvalodīgs *pāp* – mācītājs. Dažreiz viņš varēja noturēt dievkalpojumu arī baznīcā. [...] Mazirbē bija skaista mūra baznīca, gandrīz tāda pati arī Miķeļtornī. Taču abās nebija pastāvīga mācītāja. Tie nu bija pēdējie gaismas uzzibsnījumi reiz neatkarīgās lībiešu tautas druskām, kad pat baznīcā varēja klausīties Dieva vārda sludināšanu savā valodā.

Igaunijā arī ķesteriem bija tiesības mācītāja vietā no kanceles lasīt svētās dienas evaņģēliju, tāpat kristīt un izvadīt pēdējā gaitā. Vai Latvijā būtu bijis citādi, jo pat Stalte (tiesa, bijušais ķesteris) nekad neķērās pie šādām darbībām, lai gan pēc sava gara bija ticīgs un turklāt labs runātājs. Viņš arī Ervie palīdzēja iztulkot garīgos tekstus un dziesmas. Ervie bija labi apguvis lībiešu valodas izrunu, un visi viņu saprata bez kādiem šķēršļiem. Tikai tas “lauzums” somam bija grūti apgūstams. Atceros, reiz pēc kāda lūgšanu pasākuma viņš saņēma aizrādījumu par to, ka, sakot “*tūl pūgōb kust ta tōb* – vējš pūš, no kurienes grib”, vārdu *pūgōb* izrunājis tā, ka tā nozīme bijusi ‘pakārt’.¹⁰ Šo aizrādījumu man smalkjūtīgi izteica Tiļļu māju saimnieks, un es to varbūt ne tik smalkjūtīgi tālāk nodevu Ervie.¹¹

Staltes mūža darbs. Šajā laikā Stalte jau strādāja pie sava mūža lielā darba – Jaunās Derības tulkošanas lībiski. To viņam bija uzticējis **Mati Pesonens**, kura darbība lībiešu labā nekad netiks aizmirsta. Viņš taču bija tas, kurš lībiešiem sarūpēja arī mācītāju Ervie. Pesonens arī pats bija braucis pie lībiešiem, lai viņus apsveicinātu un iedrošinātu. Ar Modinātāj biedrības palīdzību viņš šiem garīgajiem pasākumiem bija sarūpējis arī līdzekļus. Starp citu, viņš bija viens no aizrautīgākajiem radu tautu darba aktīvistiem. Ar omulību un dziļo pārliecību, kam pievienojās arī tāda lieliska rakstura īpašība kā humora izjūta, viņš uz visiem atstāja neaizmirstamu iespaidu. Savukārt Stalte darīja visu, lai darbs izdotos. No senākiem paraugiem viņam bija vien Mateja evaņģēlija tulkojums lībiski 1863. un 1880. gadā. Bet ortogrāfija bija jāpielāgo tai, kāda tika lietota pasaulīgajos iespieddarbos, kas gatavojās nākt klajā. Staltes priekšā bija Bībeles tulkojums igauņiski, somiski un vāciski, arī sākotnējais teksts **grieķiski**. To šis vīrs saprata no skolas laikiem. Šajā vasarā viņš pie šī darba gan daudz netika. Ziemā gan viņš varēja lielākoties strādāt pie Jaunās Derības, tulkot garīgās dziesmas un līdzās tam rīnēt arī pasaulīgas dzejas.

Tajā vasarā Stalte devās arī uz Somiju – uz radu tautu kongresu, kurp bija aicināts kā lībiešu pārstāvis.¹² Viņš bija projām vairāk nekā nedēļu, jo vienlaikus apmeklēja arī slimo meitu Takaharju. Kā vēlāk dzirdēju, Stalte bijis teicams – spīdošs un ar labām manierēm, īsts pārsteigums daudziem, ar kuriem viņam bijušas darīšanas. Tajā laikā, kamēr viņš bija projām, mums bija jāsamierinās tikai ar Štālera palīdzību un mehāniskāku darbu.

Darbs beidzies, un mājup. Augustā mēs bijām ļoti steidzīgi. Zēni sāka skumt pēc mājām. Kā jau minēju, Risanens arī devās prom pirms pārējiem. Mēs palikām līdz 20. augustam. Tad viss manuskripts jau bija izskatīts. Tas gan vēl ne tuvu nebija gatavs iespiešanai – trūka arī etimoloģiskās atsauces, un es biju nodomājis palikt jūrmalā viens pats līdz septembra sākumam. Būtu arī palicis, ja vien veselība bijusi kārtībā. [...] Nākamajā rītā laimīgi ieradāmies Tallinā. Pēc tam piecas stundas jautrā garastāvoklī pie kafijas tasēm uz kuģa, un mūsu priekšā bija baltie Helsinki. Laikam jau visi bijām gana apmierināti ar vasaras darbu.

1931./32. gada semestris. Darbs pie lībiešu valodas vārdnīcas lēnām turpinājās visu semestri. Izskatījās, ka ir lietderīgi katra vārda šķirkļa beigās ievietot arī tādas vēsturiski fonētiskas norādes, kas tiem, kuri nepārzina lībiešu valodu, dotu ziņas par vārda agrāko skaņu apveidu, kā arī salīdzinājumus ar igauņu, somu un latviešu valodu. [...]

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Kettunen L. Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1931 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1932. – Vol. 45, 7. – S. 58–61.
- ² Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 153–165.
- ³ Viņam bija trīs pameitas.
- ⁴ Matilde Demberga šajā laikā jau bija precējusies un dzīvoja Igaunijā. Domājams, ka Kirele draudzējās ar viņas māsu Leontīni.
- ⁵ Es esmu par vecu – vācu valodā.
- ⁶ It nemaz par vecu – vācu valodā.
- ⁷ Jānis Bertholds.
- ⁸ Helle Kalervo Ervie pirmo reizi pie lībiešiem viesojās 1930. gada augustā. Lauri Ketunena aprakstītās kristības bija pirmās lībiešu valodā Ervie darbībā. Lībiešiem viņš sludināja līdz 1938. gada janvārim. Kopumā somu mācītājs lībiešu ciemus mācītāja statusā apmeklēja 19 reizi, bet viesā statusā – vienu reizi.
- ⁹ 1931. gada vasarā Ervie veica vēl vienu rituālu pirmo reizi – lībiešu valodā izvadīja mirušo.
- ¹⁰ Pū'gõ 'pūst'; pūgõ 'kārt', 'pakārt' – lībiešu valodā.
- ¹¹ Te laikā, kad top šīs grāmatas manuskripts (1952. gadā), jāievieto bēdīgs pēcvārds. Nebiju pamanījis, ka mācītājs Ervie, kurš pēc aprakstītajiem notikumiem strādāja par mācītāju Somijā, jau pirms kāda gada bija saņēmis aicinājumu doties aiz tā priekškara, kas nošķir zemes dzīvi no mūžības. Viņš atstājis nozīmīgas pēdas arī radu tautu darba vēsturē. – Lauri Ketunena piezīme.
- ¹² Tas bija ceturtais Somugru kongress un notika Helsinkos. No lībiešiem tajā piedalījās arī Mārtiņš Lepste, L. Reinvalde, Didriķis Volganskis, R. Dziadkovska, Pēteris Dambergs un Alise Gūtmane.

Astotā ekspedīcija 1932. gada vasarā

Ekspedīciju, kas ilga mēnesi – Lauri Ketunens no Helsinkiem izbrauca 6. jūnijā, bet atgriezās 6. jūlijā –, finansēja Somugru biedrība ar 6000 marku. Zinātnieka uzdevums bija pierakstīt vārdnīcā iekļauto latviešu valodas aizguvumu atbilstmes latviešu valodas Dundagas izloksnē, kas būtiski atšķiras no latviešu literārās valodas. Šajā darbā Ketunenam palīdzēja kāda lībiešu valodu neprotoša 70 gadus veca latvieta, kura dzīvoja Sīkragā, kā arī Kārlis Stalte un Hilda Cerbaha. Zinātnieks uz īsu brīdi iegriezās arī lībiešu valodas rietumu izloksnes teritorijā – Lielirbes ciemā, kur, viņaprāt, kā lībiešu valoda, tā arī latviešu valodas izloksne visai atšķiras no austrumu novadā runātās. Ketunens uzskatīja, ka vislabāk būtu bijis izskatīt latviešu valodas aizguvus arī rietumos, tomēr vārdnīcā akcentēta lībiešu valodas austrumu izloksne, tādēļ viņš nolēmis to nedarīt. Pie lībiešiem Lauri Ketunens uzturējās tikai trīs nedēļas, jo vēlējās piedalīties Tartu universitātes jubilejas svinībās. Pēc tām viņš kopā ar igauņu studentu Pauloprītu Volaini (*Voolaine*) devās īsā braucienā uz Zeltiņiem pie Latvijas igauņiem, tā sauktajiem leiviem. Ekspedīcijas atskaitē Ketunens uzsvēra, ka uzdevums ir izpildīts un ka lībiešu valodas vārdnīca jau tiek salikta. Tāpat viņš izteica cerību, ka līdz nākamajai vasarai būs gatavas pirmās korektūras. Tā kā dažas vietas vēl nepieciešams pārbaudīt, tad korektūras varētu sākt lasīt nākamajā gadā lībiešu jūrmalā.¹

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās²

Vasaras beigu daļu biju rezervējis ceļojumiem pa Somiju un arī pie lībiešiem netiku agrāk par 6. jūniju. Šajā vasarā Staltes palīdzība man daudz vajadzīga nebija. Darbs ar vārdnīcu jau bija tik tālu, ka gribēju veikt precizējumus arī citos ciemos. Taču galvenokārt vēlējos aizguvumiem no latviešu valodas pierakstīt dzimušu latviešu jeb tā saucamo laucinieku izrunu. Staltem turpretī nedaudz bija nepieciešama mana palīdzība. Vajadzēja pārbaudīt Jaunās Derības tulkojumu, kuru, kā jau minēju, viņam bija uzticējis Mati Pesonens. Cita starpā, tulkojumā Stalte bija ieviesis jaunvārdus, par kuriem viņš gribēja apspriesties. Tā kā Tartu Akadēmiskā dzimtās valodas biedrība

lībiešiem jau bija izdevusi vairākas nelielas lasāmgrāmatas, lībiešu valodas ortogrāfija pēc pirmajiem izmēģinājumiem jau kā nebūt bija nostiprinājusies, un šis process turpinājās.

Laikraksts lībiešu valodā. Šī ir piemērota vieta, lai pateiktu, ka lībieši jau bija dabūjuši pat savu laikrakstu. Mazās četrlapu *āigakēra* – avīzītes aizbildnis un izdevējs bija Helsinku Akadēmiskais radu tautu klubs (*Helsingin Akateeminen Heimoklubi*). To iespieda Jelgavā vecā Štālera kunga istabā uz jau daudz pieredzējuša multigrāfa, ko reiz Dzimtās valodas biedrība bija saņēmusi dāvanā no Helsinkiem.³ Arī rakstāmmašīna bija no šīs biedrības. Štālers pats bija redaktors jeb, kā laikraksta pēdējā lapā varēja lasīt, *tuuimō vōtāb eņtš pālō A. Štāler*, bet izdevēja jeb *ulzō āndaži* bija viņa kundze (vai meita),⁴ kura lībiski neprata un izdevēja bija tikai vārda pēc, lai tiktu izpildīts likuma burts. Šķiet, ka pamatdarbu redakcijā tomēr veica lībiešu semināristi. Īsti neatceros, kādēļ avīzes izdošana uzreiz netika uzticēta Staltem, un tikai vēlāk to nodeva viņam un viņa meitai.

Avīzes pirmais numurs iznāca 1931. gada 23. decembrī. Vēlāk tā līdz pat karam turpināja iznākt ar mēneša vai arī lielāku intervālu.⁵ Pirmajā numurā ievietoti Radu tautu kluba priekšsēža U. Peltoniemi sveiciens no Somijas un laimes vēlējumi, kā arī apraksts par to, kā radusies doma par avīzi. Pirmo grūdienu devusi radu tautu darbā neaizmirstamā Lēni Vesterinenas (*Leeni Vesterinen*) kundze, kura 1930. gada vasarā bija devusies apraudzīt lībiešus. Taču laikam gan tajā, lai avīze galu galā sāktu iznākt, nopelns bija arī Urho Tuomolam un Veinēm Kirelem, un šķiet, ka principā ar Stalti un Štāleru vienojāmies jau iepriekšējā vasarā. Avīzi čakli lasīja jūrmalā, kur darbojās arī tās palīgi – galvenokārt Stalte un Vālgamā. Par garīgām lietām rosīgi rakstīja arī mācītājs Ervie.

Mokas ar latviešu valodas vārdiem. Jau no paša sākuma vārdnīcā biju iekļāvis aizgūtos vārdus toreizējā latviešu valodas rakstībā, taču arī vēlāk tos nepārveidoju rakstībā, kas precīzāk atbilstu izrunai (saskaņā ar Endzeļina vārdnīcu). Tomēr vārdnīcā vēlējos iekļaut arī vietējās izloknes formas. Mazirbē dzīvoja no "laukiem" pārcēlušies latvieši, bet tādi, kas neprata svešvalodas. Tā kā mana latviešu valodas prasme nebija pietiekama, tad nācās lūgt Stalti par tulkku. Tas izrādījās apgrūtinoši un dārgi, jo izdevās sameklēt vien darbaspējīgus, pajaunus cilvēkus, kuri turklāt nebija uzticami tīras izloknes runātāji. Iegriežoties Sīkragā, dzirdēju, ka tur dzīvo veca sieva, ienācēja no Dundagas, kura skaidri runājot izlokšnē. Otrkārt, pamanīju, ka Edes dēls Oskars Cerbahs tikko uzbūvējis jaunu māju ar virtuvi un divām istabām. Tātad apmešanās vieta arī man. Trešā un pati priedīgākā ziņa bija,

ka semināriste Hilda Cerbaha bija mājās un bez ierunām piekrita palīdzēt ar tulkošanu. Tiesa, viņa bija nedaudz sasirgusi. Varbūt bija par daudz pārpūlējusies, cenšoties pārlēkt pāri vienai klasei (vai varbūt divām?). Tādēļ arī mājās viņu nelika pie darbiem. Turklāt mājās taču bija jaunākā meita Frīda, par kuru drīz vien pastāstīšu vairāk. Meitenes man atdeva savu tīro istabiņu bez blusām. Pašas pārcēlās uz siena šķūni pie kūts, lai gan šī vieta būtu bijusi piemērota arī man. Nekur citur miegs nav saldāks kā smaržīgā vasaras siena cisās.

Tā tad večiņu gāju iztaujāt kopā ar Hildu. Latviešu valodas aizguvumu lībiešu valodā bija tik bezgalīgi daudz, ka retāk lietotos, baidoties no vārdnīcas uzblīšanas, pat neiekļāvu. Tā paša iemesla dēļ neatzīmēju arī to izrunu, ja vien tā nerādījās piedāvājam ko interesantu. Neesmu pat drošs, vai mēs izskatījām visus aizguvumus, jo večiņai, neraugoties uz samaksu par stundām, sāka apnikt. Arī Hilda kautrīgi pasūdzējās par savām vainām. Viņai bija ļoti asa dzirde, un viņa iemācījās fonētisko pierakstu. Tikai tagad pamanīju, kādu muļķību biju izdarījis, ka iepriekšējā vasarā viņu neuzaicināju pie Staltes uz mūsu "institūtu". Hilda labāk par visiem maniem toreizējiem palīgiem būtu veikusi lībiešu valodas pierakstus un uzreiz uztvērusi piemēru teikumus. Sīkragā būtu bijis arī otrs palīgs – seminārists **Pēteris Dambergs** (*Pētōr Damberg*), kuru mēs arī izglītojam. Vēlāk viņš, somu aicināts, sastādīja lībiešu lasāmgrāmatu. Nedaudz izmantoju arī Pētera palīdzību, taču viņam bija darāmas citas lietas – jāiet pie vada vilkšanas (*vadāl*) un jāstrādā saimniecībā. Tiesa, es biju iemācījies latviski tik daudz, lai nepieciešamības gadījumos varētu tikt galā arī viens pats.

Lielais Lielirbes ciems vairāk uz rietumiem jau atradās Popes pagastā, un tajā kā latviski, tā lībiski runāja citu izloksni. Vārdnīcas pamatā bija plašākā lībiešu valodas austrumu izloksne, tomēr arī Lielirbē meklēju fonētiskās atbilstmes latviešu vārdiem. To atzīmēšana bija grūtāka, un šo darbu ilgi arī neturpināju. Lielirbē būtu bijis jāsatiek arī spēcīgais večuks Dambergs, bet viņš tolaik jau bija miris. Viņa vedekla mani apvainoja nevērībā, jo uz bērēm nebiju sarūpējis vainagu, lai gan nelaiķis, viņasprāt, man bija devis vairāk vārdu nekā visa jūrmala – *amā rānda*. Visu cieņu večukam, taču viņš vairāk atcerējās bijušo nekā deva vārdus.

"Lībiešu ķēniņa" nāve. Šajā pavasarī bija nomiris ievērojamais lībietis Uldriķis Kāpbergs (*Uļi Kōnkamäg* jeb *Kīnkamäg*, kā viņš pats saskaņā ar rietumu izloksni rakstīja savu pseidonīmu). Kad iepriekšējo reizi par viņu rakstīju, apsolīju pastāstīt par to vairāk. Tagad tam ir piemērots brīdis.

No Lielirbes gar jūras krastu kājām devos uz pāris kilometru attālo Miķeļtorņa bākas ciemu. (Varbūt tomēr gāju pa bāniša sliedēm, jo no ciema uz jūras krastu, raugi, bija jāmet līkums cauri paugurainam priežu mežam, kur gan dabas skaistums atsvēra pārvietošanās pūles.) Un tur jau bija nelaiķa māja – starp sliedēm un jūru! Precīzi neatceros arī to, vai namu apciemoju tieši šajā braucienā, kad man bija liela steiga. Tomēr tam nav lielas nozīmes, jo vienalga, kurā apciemojumā tas bija, kad no sievas un ģimenes dabūju dzirdēt satriecošā notikuma detaļas, ko pierakstīju. Dabūju redzēt arī nelaiķa pēdējo vēstuli, ko norakstīju. Piemiņai man atdeva arī viņa dzejas, ko viņš bija ierakstījis mazā burtnīcīnā.

Savā nomaļajā mājā viņi dabūjuši dzīvot vienā mierā ilgāku laiku. Tikai pirms Ziemassvētkiem bija ieradušies *kōrdamīed* – kārtībnieki, lai pieprasītu nodokļus. Tiesa, saimnieks jau kopš 1929. gada atradās atsevišķi dzīvojošā vecākā dēla aizbildniecībā, ko nodokļu mednieki laikam nezināja. Viņi saņēma saimnieka iepriekšējo atbildi ar piebildi, ka ko gan viņam, brīvam lībiešu vīram, samaksājusi Latvijas valsts, lai gan uz viņa zemes uzbūvējusi dzelzceļu. Parniecīgo simt latu nodokļu parādu toziem bija aizveduši četras slaucamas govīs. Sliktāk bija tas, ka pirms Ziemassvētkiem, kad jaunāko dēlu gribēja ņemt karadienestā, pagalmā bija izraisījies kautiņš. Pēc tam tēvs ar dēlu bija slēpušies mežā vai kādā tamlīdzīgā vietā. Aprīļa beigās mežabrāļi bija iegriezušies mājās un kārtībnieki viņus pārsteiguši. Tēvs bija lūdzis, lai viņu nogalinot turpat uz vietas, nometies pagalma vidū uz ceļiem, skatījies debesīs un lūdzis Dievu. Tad kārtībnieki viņu bija sasējuši un gribējuši aizvest, taču gūsteknis bija nogāzies zemē. Tad piesējuši virvē pie ratiem un braukuši prom, vīram velkoties pa zemi. Vilkuši tik ilgi, kamēr viņš pats bija iekāpis ratos. Miķeļtorņa stacijā Kāpbergu iesēdinājuši vilcienā un aizveduši uz Ventspils cietumu. Maija vidū viņš no turienes atsūtīja vēstuli, kurā sūdzējās, ka saslimis. Lūdzis, lai vecākā meita Elīza viņu apciemotu un atnestu kviešu maizi un gaļu. Meita bija izbraukusi un ar ciemakukuļiem tikusi pie tēva. Tad viņš vēl esot izskatījies visai vesels (viņam vienmēr bijusi stipra veselība, arī, aizvedot no mājām, neesot bijuši nekādi ievainojumi vai kaites), taču nu bijusi kāda iekšķīga kaite un viens plecs savainots. Viņš bija stāstījis, ka tad, kad tikko atvests uz cietumu, viņam pieprasījuši tūlīt doties uz kanceleju uz nopratināšanu. Kad viņš bija atteicies, tad bija draudējuši sist. Uz to Kāpbergs esot atbildējis: “Pārsitiet tad arī otru plecu, vienu jau jūs sasiāt.” Tomēr neesot situši. Meitai vēl bija teicis: “Drīz mani nogalinās vai arī vispār vairs neizlaidīs brīvībā,” – un atvadoties piebildis: “Sveicieni un reizē arī pēdējās ardievas.”

Izskatās, ka drīz pēc tam viņš bija pamanījis (ja vien kāds labvēlis nebija viņam uz to norādījis), kā īsti lieta risināma. Viņš taču kā nepieskaitāms bija nodots vecākā dēla **aizbildniecībā**. Tagad viņš rakstīja tieši aizbildnim. Šo vēstuli, kas datēta 1932. gada 29. maijā, bija pārbaudījuši cietuma ierēdņi, un tā sākās ar vārdiem "mans dēls". Vēstule bija lietišķa, loģiska un tāda, kas parādīja, ka rakstītājam attīstīta spēja kritiski domāt. (Šo vēstuli man pilnībā norakstīja Stalte, un divi liecinieki apstiprināja, ka noraksts pareizs.) Kāpbergs atgādināja, kā viņš arestēts 1923. gadā, kā ārsti beigās viņu atzinuši par nepieskaitāmu un kā, balstoties uz ārstu slēdzienu, 1929. gadā K. Stalte un profesors Ketunens Tieslietu ministrijai nosūtījuši vēstuli, kurā lūguši viņu nodot dēla aizbildniecībā. Tālāk vēstulē minēts, ka 1930. gadā ar Jelgavas apgabala prokuratūras un Ances pagasta attiecīgo ierēdņu lēmumu dēls arī norīkots par viņa aizbildni. Tagad viņš ļoti lūdzo, lai dēls sāk attiecīgas darbības. "Pašlaik man ir smagi aizcietējumi. Ir jau trešā diena, kad nevaru ēst," viņš rakstīja. Neesot varējis nobaudīt arī meitas Elīzas atvesto ēdienu.

Tas patiešām bija dīvaini, ka dēls līdz tam vēl nebija iejaucies, lai gan zināja, ka ir aizbildnis un to, ka ierēdņi, par nodokļiem laupot tēva īpašumu, nebija vērsušies pie aizbildņa. Varbūt tēvs lepnajā cīņā par savām dievišķajām tiesībām līdz tam dēlam bija aizliedzis iejaukties? Dēls, starp citu, bija īsts tūļa un viņa pietāte pret tēvu milzīga. Kad 1929. gada vasarā lūdzu viņu piekrist aizbildņa pienākumiem, parakstu deva ar šaubām.

Jebkurā gadījumā vēstule pienāca par vēlu, jo jau 1. jūnijā tika paziņots, ka cietumnieks miris. Tuvinieki bija atveduši mirstīgās atliekas un apglabājuši Miķeļtorņa kapos. Arī es kādā no saviem vēlākajiem ceļojumiem aizgāju pie viņa kapa un godināju nelaiķa piemiņu.

Atskaņas. Aizbildnis vai tuvinieki vēl būtu varējuši mēģināt sūdzēties par ierēdņu izdarībām. Tomēr viņi to neizdarīja, un šķiet, ka neviens tā īpaši viņus uz to arī nemudināja. Es par šo gadījumu uzrakstīju, cik atceros, žurnālam "*Suomen Kuvalehti*" (šad un tad viņiem nosūtīju kādu rakstu no lībiešu jūrmalas). Vēlāk tam sekoja maza izrāde Somijas Latvijas vēstniecībā. Toreiz vēstnieks bija Šūmanis⁶ – garš, varens vīrs. Viņš uz vēstniecību uzaicināja grupu radu tautu aktīvistu (es, starp citu, arī agrāk un pēc tam vēstniecības pieņemšanās biju pastāvīgs viesis), noturēja runu vācu valodā, kurā apliecināja, ka Latvijas oficiālās iestādes vienmēr labvēlīgi izturējušās pret lībiešiem, saviem "vēstures likteņbiedriem", un, ņemot vērā teikto, kā nu iznāk tā, ka Somijas sabiedrībai tikušas sniegtas nepatiesas ziņas. Tas

bija tiešs mājiens uz mani. Pēc tam es noturēju nelielu atbildes runu. Visu vārdā pateicos viņam par labvēlīgajiem vārdiem un viesmīlību, tomēr, lai neizjauktu labo noskaņu, apsolīju, ka uz tiem apvainojumiem, kas tika dzirdēti, atbildēšu rakstiski. [..]

Taču ar to vien saķeršanās vēl nebeidzās. Šūmanis mani aicināja nākamajā ceļojumā iegriezties Rīgā uz sarunu pie iekšlietu ministra. Tā arī izdarīju. Toreiz ministrs bija kāds Bērziņš,⁷ jauns, enerģisks vīrietis. Viņš mani tūlīt pieņēma, runāja uzpūtīgā manierē. Nešaubīgi galvenais pārmetums bija tas, ka ārzemnieks nedrīkst iejaukties Latvijas iekšējās lietās. Acīmredzot bija dabūjis Latvijas vēstniecības Helsinkos ziņojumus. Atbildēju tikpat asi, ka mums, somiem, it nemaz nav vienaldzīgs tas, kā izturas pret lībiešiem, un ka aizrādījums par iejaukšanos būtu bijis jāizsaka jau toreiz, kad nepieskaitāmajam un rīcības nespējīgajam vīram arī ar manu līdzdalību tika noteikta aizbildniecība. Izskatījās, ka tas ir jutīgs jautājums, un tonis sāka mainīties. Tad pārgājām pie abiem patīkamākas tēmas. Par to, cik svarīga ir Latvijas un Somijas vispusīga draudzība. Šķiroties šīs draudzības vārdā pat tika paspiestas rokas. Tiesa gan, vēlākajos gados man bija tāda priekšnojauta, ka man varētu mēģināt aizliegt ierasties Latvijā – kā vēlāk izdarīja ar Oskaru Loritsu. Toreiz viņš pat nebija pie lībiešiem, kad viņu pētniecības brauciena laikā izsūtīja – laikam Rīgā būs nepiesardzīgi runājis par lībiešu lietām.⁸ Ziņa par izraidīšanu nokļuva Igaunijā, un Tartu stacijā Loritsu sagaidīja cilvēku pūlis un pūtēju orķestris.

Taču atkal esmu aizsteidzies tālu priekšā notikumiem. Pāršķirstīju avīzītes "Līvli" numurus, meklējot ziņu par "ķēniņa" nāvi. 1932. gada 20. jūnija numurā tās nebija. Varbūt nav ievietota piesardzības dēļ. Ziņas vietā bija kāds viņa dzejolis, kas gan izskatījās vēl bīstamāks. Ievietoju to arī šeit.

Algõ ma ķil ķēņig vuolg,
tokš um ķēņig duk:
ma äb kārta, ma äb puolg,
līvõ tuodud sug.

Tuod pūolst min um kiza sūr,
Kui se māmīez tieb;
sīepierast min äb ūo mur,
Ku ma paļļõks ieb.

Kaut gan ķēniņš neesmu,
ķēniņgars ir manī:
jo es godā uzturu
līvu dzīvošanu.

Lielas dusmas manī svel,
ko tie latvji dara;
nebīšos, ja viņu dēļ
būs man izlaist garu.

Laz set rišting pālō tulg
tāmmōn kadli sīlma,
kil ju ta ka sāb eņtš sulg,
ku līb āiga kīlma.

Ma eņtš pidab brī ja brī,
se um Jumal mēļ,
tuoiz ala ma eņtš āb vī,
sidam nei āb vēļ.

Algō ma kil kēņig vuolg,
tokš um kēņig duk:
ala nagrō, ala puolg,
kēņigōks min sug.

Kaut tie mani pliku ģērbs
savā skauģa naidā,
arī viņus iesnas ķers,
kad nāks salti laiki.

Brīvs es sevī palieku,
klausu savam dievam;
sevi pakļaut nedošu,
neļauj sirds ciest nievas.

Kaut gan ķēniņš neesmu,
ķēniņduka manī:
nesmej, nenicini tu
mūsu dzīvošanu.⁹

Sārestes viesošānās. Tajā pašā "Līvli" numurā pamanīju arī ziņu par savu ierašanos jūrmalā. Turpat pieminēts, ka ieradies arī profesors A. Sāreste (*Saareste*) no Tartu. To atceros arī bez avīzes. Igauņu valodas profesors bija atbraucis, lai iegūtu nepieciešamās ziņas par lībiešu valodu lielajam dialektu atlantam, kas tobrīd tapa. Kad ierados, viņš jau bija priekšā un dzīvoja Sīkragā pie Tiļļiem. Viņš lībiešiem bija pametis ideju, ka būtu dibināmi **bērnudārzi**. Tiešām laba doma, ja vien dārziņam būtu pietiekami daudz lībiešu atvašu. Tāpat kā citu palīgīdzekļu – un pirmām kārtām, ja visiem lībiešu vecākiem būtu tāds pats entuziasms, kāds bija vien dažiem [..]. Sāreste starp citiem ziņu sniedzējiem bija izmantojis arī Edi.¹⁰ [..] Sāreste devās mājup jau pirms manis, citādi būtu varējuši ceļot kopā, jo mērķis jau bija viens – Tartu universitātes 300 gadu jubilejas svinības, uz kurieni gatavojos doties arī es.

Cauri Ventspilij uz Tartu. Šoreiz mājupceļš veda cauri Ventspilij jeb lībiski *Vānta*. Neliels līkums tas bija, taču patīkamāks tajā ziņā, ka nakti nevajadzēja vilcienā snaust sēdus – uz Rīgu dabūju vietu guļamvagonā. Arī Hildai gadījās darīšanas Ventspilī, tā nu ceļu mazbānītī nobraucām kopā. Nu vairs nevajadzēja kā pirmajā ceļojumā likt celt sevi pāri platajai Ventas upei – bija uzbūvēts dzelzceļa tilts, un bānītis aizveda uz lielo staciju nedaudz ārpus pilsētas. Tā kā vilciens uz Rīgu gāja tikai vakarā, mums bija laiks. Dienu pavadījām kādā viesmīlīgā igauņu ģimenē. Tā bija turīgu pilsētnieku māja. Ģimenes meita bija Hildas draudzene, saim-

niekam piederēja kapakmeņu darbnīca. Viņš uz pilsētu bija jau pārcēlies jaunībā. Lai kur es būtu saticis igauņus ārpus Igaunijas, svešā vidē viņi jo sirsnīgāk mīlēja savu tēvzemi. Arī šajā ģimenē dzimto valodu sargāja kā svēto uguni. [..]

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Kettunen L. Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1932 // SUSÄ. – Helsinki: SUS, 1933. – Vol. 46, 4. – S. 1, 2.
- ² Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 168–177.
- ³ Pēc kluba ziņām rakstāmmašīnu un multigrāfu uzdāvināja Somijas Kooperatīvās tirdzniecības centrālā apvienība (*Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta* jeb SOK).
- ⁴ Izdevēja bija Andreja Štālera dzīvesbiedre Emīlija Štālere.
- ⁵ Laikraksta izdošana turpinājās līdz 1939. gada augustam. Kopumā iznāca 69 numuri.
- ⁶ Vilis Šūmanis.
- ⁷ Nākamo reizi Lauri Ketunens uz Latviju brauca 1933. gada vasarā, taču tolaik iekšlietu ministrs bija Gotfrīds Mīlbergs.
- ⁸ Oskaru Loritsu no Latvijas izraidīja 1937. gada augustā Baltijas vēsturnieku kongresa laikā.
- ⁹ Dzejoli pēc Tenu Karmas parindeņa atdzejojis Rainis Remass. Tas ņemts no “Lībiešu dzejas antoloģijas” manuskripta, ko no 1976. līdz 1982. gadam veidoja H. Skuja, Tenu Karma, Paulīne Kļaviņa un Pēteris Dambergs. Lauri Ketunena atmiņās trūkst dzejoļa trešā panta, tādēļ arī tas šeit ievietots no minētā manuskripta.
- ¹⁰ Sārestes un Edes sadarbību Ketunens visai detalizēti aprakstīja 1923. gada ceļojuma atmiņās, tādēļ tās šeit nav atkārtotas.

Devītā ekspedīcija 1933. gada vasarā

Devītai ekspedīcijai pie lībiešiem Somugru biedrība piešķīra 7000 marku. Nauda bija paredzēta diviem mēnešiem Lauri Ketunenam un vienam palīgam (šoreiz tas bija students Veine Kirele), lai veiktu pēdējās pārbaudes lībiešu valodas vārdnīcas manuskriptā. Ekspedīcijas pārskatā Ketunens atzina, ka, pārbaudot un precizējot manuskriptu, klāt arvien nākuši jauni vārdi. Tomēr viņš ar jaunu vārdu meklēšanu nav aizrāvis, jo vajadzējis strādāt ar vārdnīcas korektūrām, – bijis ļoti apmierināts, ja dienā izdevies sakārtot pāris desmitu lappušu. Lai gan biedrība bija cerējusi, ka šī būs pēdējā ekspedīcija lībiešu valodas vārdnīcas sakarā, tomēr Ketunens atzina, ka gatava ir tikai pirmā daļa līdz burtam n, tādēļ būs nepieciešama vēl viena ekspedīcija.¹

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās²

Atkal Sīkragā. 1. jūlijā biju gatavs doties ceļā. To arī izdarīju. Lai gan palīdzību apsolījušais Veine Kirele, kurš man bija līdzī 1931. gadā un pierādīja sevi par izdarīgu puisi, vēl netika līdzī. Viņš solīja ierasties pāris nedēļu vēlāk, kad būs pabeidzis darbu kādā ekspedīcijā Somijā. Veine bija no Tamperes, Hemes novada zēnam neparasti dzīvīgs un darbā ātrs,³ tomēr precīzs un apzinīgs. Viņš vienmēr bija priecīgs un apmierināts, turklāt liels humorists – prata smieties un sasmīdināt arī citus. Veine ļoti atgādināja manu pirmo brīnišķīgo palīgu Oskaru Loritsu, par kuru iepriekš esmu jau daudz stāstījis. Abi bija līdzīgi arī pēc izskata, tikai mati Veinam nebija tik gaiši kā Oskaram, un, kā teica Stalte, viņus salīdzinot: “*Se nanā um tuoistiz* – tas deguns ir citāds.”

Šoreiz braucu tieši uz Mazirbi, tādēļ galā biju 3. jūlijā. Vārdnīcas manuskripta pirmā daļa jau bija salikta – vajadzēja tikai ar Stalti pārbaudīt dažas vietas. Meita Margarete bija atgriezusies no Takaharju (šķiet, ka jau iepriekšējā vasarā) – stipri pieņēmusies svarā un nosacīti vesela. Tomēr šad un tad viņa vēl devās uz Rīgu pārbaudīt plaušas. Vasarai es atkal būtu varējis dabūt bēniņu istabu, taču tad Kirelem vajadzētu dzīvot citur, tādēļ jau pirms viņa ierašanās pārcēlos uz Sīkragu. Tur par mūsu dzīvokli kļuva jau no iepriekšējās vasaras pazīstamā tīrā istaba Cerbahu ģimenē.

Saimnieks, vecās Edes dēls, pilnībā pārvaldīja lībiešu valodu. Tā parasti bija arī ģimenes saziņas valoda, ja vien māte, kuras dzimtais ciems bija Kolga Tallinas tuvumā, reizumis ar bērniem nesarunājās igauniski. Viņa vēl atcerējās ļoti daudz dzimtā ciema tautasdziesmu, ko pierakstīju savā burtnīcā. Mājās bija tikai viena no meitām – Frīda. Mana iepriekšējās vasaras palīdzēja Hilda pavasarī Jelgavā bija smagi saslimusi un aizvesta uz Rīgu ārstēties. Kad ieradāmies, no Hildas pienāca bēdīga vēstule, kurā meitene žēlojās par savām skumjām un bailēm nomirt. Tomēr pirms mūsu aizbraukšanas viņa atgriezās mājās un sāka atspirgt.

Veine Kirele bija čakls puisis, nežēlojās, ja gadījās arī kāda gara darba diena. Viņa īpašais uzdevums bija pārbaudīt, kas vēl palicis neatzīmēts no Šēgrēna–Vīdemaņa vārdnīcas mums nepazīstamajiem vārdiem, un pievienot izmirušās Salacas lībiešu valodas vārdus. Savukārt es sakārtoju iespiešanai atlikušo manuskripta daļu un reizēm devos uz citiem ciemiem noskaidrot nepieciešamo. Saimniece ļoti labi rūpējās par ēdienu – sētā taču bija arī divas govīs, bet palīgos – Frīda.

Frīda bija jautra meitene, skaista blondīne. Brīžiem viņa centās novērst domas (te es domāju *nūořizānd* – jaunkunga domas) no darba. Šķiet, ka vilkme bija abpusēja, lai gan jaunkungam vēl svaigā atmiņā bija aizpērnās vasaras tumšmatainā brūnace no Mazirbes. Sākumā pēc darba viņš reizēm turp aizskrēja to garo ceļu, taču tāpat skrēja ar tuvāk esošo Frīdu pa kāpām – "*Frīdaks pids kōnkidi* – ar Frīdu pa kāpām", kā Tiļļu Anna zināja tenkot. Savukārt es ironizēju, ka mans jaunais draugs nomirs badā kā Bileāma ēzeļmāte starp divām siena gubām. Pārsvārā gan vakarus pavadījām mājās ģimenes lokā, pēc vakariņām pļāpājot. Saimniekam Oskaram bija nedaudz vāja sirds, tādēļ viņš negāja jūrā ar vadu, kā vakaros vēlu un agri no rīta darīja kaimiņi, no kuriem saimniece dabūja butes vārīšanai, cepšanai un žāvēšanai.

Tovasar mums bija arī viesi. Doktors **Ģerģs Lako** (*György Lakó*), ungārs, kā noprotams jau no vārda, bija pasniedzis ierasto ungāru valodas kursu Jiveskiles (*Jyväs kylä*) vasaras universitātē un mājupceļā iegriezās jūrmalā paklausīties lībiešu valodu. Viņš bija trauslas miesasbūves un tik dīvains, ka neuzdrošinājās plikām kājām staigāt pa smiltīm un tādēļ nenāca mums līdzī jūrā peldēties. Lūkojās vien no krasta. Sagadījās, ka tajā pašā laikā piekrastē uzturējās **Ārni Pentile** (*Aarni Penttilä*)⁴ – arī doktors un vēlākais profesors. Dīvaini, bet Pentile, būdams vājdzirdīgs, bija iemācījies runāt ungāriski ar nevainojamu izrunu. Arī lībiešu valodu no saviem teicējiem pierakstīja kā labākais fonētiķis, saspicējot tikai ausis runātāja tuvumā. [...] Viņu viesošanās laikā notika atgādājums, par kuru jāpastāsta īpaši.

Noslīkšanas briesmās. Pēc gavēņa jutos esam izcilā formā. Bieži kopā ar Kireli un citiem jauniešiem skrējāmiešiem pa cieta liedagu, un 100 metru distancē man handikapā (to gan uzskatīja par pieņemamu) nevajadzēja daudz, lai panāktu tādu pašu rezultātu kā jaunie. Uzdrošinājos arī jūrā peldēt jo tālu – vismaz līdz trešam ceturtam sēklim. Tā bija visai vētrains diena, kad atkal devāmiešiem peldēt. Lako apgērbā un apavos sēdēja krastā. Pentile ņēmās pa jūras šļakatām pirms pirmā sēkļa. Mēs ar Kireli pārpeldējām otro sēkli, lai gan spēcīga straume (padziļinājumā starp sēkliem vējā tāda ir vienmēr) mūs bija aiznesusi tālu sānis. Biedrs pazuda no redzeslauka, bet es tikai centos tikt uz priekšu. Un tas bija patīkami – no viņa virsotnes varēja nolaisties kā no kalna, kamēr nākamais jau sāka celties un plūst pretī, atsviežot vīru atpakaļ gandrīz vai par to pašu gabalu, ko iepriekš bija izdevies tikt uz priekšu. Spēki sāka izsīkt, drīz jau bija pavisam galā, bet kur tas trešais sēklis, ko jau vajadzēja just zem kājām? Tikai tad atcerējos, ka vētras laikā *vež pāizīb* – ūdens ceļas un sēkli kājām neaizsniegt. Sāku peldēt atpakaļ – viens vilnis nesa uz priekšu, otrs šļacās pāri, bet vilnis, kas atgriezās no krasta, gāzās ar tādu spēku, ka šķita neiespējami tikt malā. Nodomāju, ka varētu peldēt pa starpsēkļu straumi, taču arī tas galu galā mani novestu tikai jūrā, un tad nu vairs nekādu cerību. Spēki bija pilnīgi izsīkuši, ūdens jau smēlās mutē, tomēr prātā bija tikai viena doma, ka nedrīkstu ļauties. Taču būtu vien jāpadodas, ja pēc kāda liela viņa ūdens līmenis nebūtu pazeminājies tiktāl, ka kāja sajuta pamatu. Nākamajam vilnim nākot, atspēros, lai tas mani pānes kādu metru uz priekšu. Vēl viens tāds pats gājiens, un tad jau, ūdeni klepojot, izstreipuloju krastā un nometos smiltīs atelsties.

No tālienes pie manis atskrēja Pentile un Lako. Izdvesu, ka Veine Kirele droši vien ir noslīcis, lai viņi skrien uz turieni. Varat saprast manas izjūtas, kad pēc brīža pamanījām, ka puisis tālumā izkāpj krastā un dodas mūsu virzienā. Arī viņš bija nonācis nelaimē, bet tad ļāvies, lai straume, no kuras nobijos, viņu nes. “Vai tad tā tevi neaiznesa jūrā?” – “Es pat nesekoju līdzī,” viņš smējās, kamēr pamanīja, cik tuvu bijusi mana nāve. Drīz vien no piedzīvotā attapāmies un jau jokojāmies. Tas būtu labi piederējies, ka pirmais Somijas Baltijas jūras somu valodu profesors noslīkst Baltijas jūrā. [..]

Jauns viesis. Bezcerība darbā. Pēc tam pie mums atbrauca doktors, tagadējais profesors V. Kiparskis (*Kiparsky*). Dīvains vīrs arī viņš. Valodu ģēnijs, kurš – kronis visam! – runāja igauņiski un drīz vien būtu iemācījies arī libiešu valodu, kas viņam vismaz teorētiski bija nepieciešama, pētot kuršus un vietvārdus dokumentos. Tad mājās bija arī Hilda, jau tik vesela, ka varēja mūs iepriecināt ar dziesmām. Kiparskis sajūsminājās par viņas dziedāšanu,

bet Hilda vēl vairāk par savu apbrīnotāju. Dzirdēju, ka viņi vēlāk esot sarakstījušies. Šķiet, ka tajā pašā laikā jūrmalā bija arī Oskars Loritss. Nē, tas bija gadus trīs vēlāk, jo ar to ceļojumu saistīts kāds dzejolis. Taču tolaik es ar pantu rīmēšanu vēl nenodarbojos, izņemot nedaudz libiski, jo tie libiešiem bija ārkārtīgi nepieciešami.

Par darbu piezīmēšu vēl tikai tik daudz, ka brīžam jau kritu izmisumā. Apjautājot teicējus, arvien iznira kāds man nepazīstams vārds, taču nebija nekādu iespēju sistemātiskai meklēšanai. Labi, ja dienā sakārtoju iespiešanai pāris desmitu lapu, bet manuskriptā to bija pāri tūkstotim. Atceros, kā žēlos Pentilem: "Vārdnīca iznāks tik slikta, ka būs jākaunas." Bija jāizskata arī Staltes Jaunās Derības tulkojums un piesardzīgi jāizraksta izvilkumi. Būtu derējis pārbaudīt arī "*Livli*" un citus iespieddarbus, kur jaundarinātie vārdi bieži neiekļuva. Tuvojās rudens. No manuskripta iespiešanai bija sagatavots daudz, taču vēl daudz bija palicis darbam mājās – kaut vai etimoloģija un tamlīdzīgas lietas.

Augusta beigās cauri Ventspilij devāmies mājup. Dabūjām guļamvietas lielajā vilcienā. Hilda, lai gan vēl visai vārģa, kopā ar mums devās uz savu Jelgavas semināru. 1. septembrī acu skatam atkal pavērās Helsinku piekraste.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Kettunen L. Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1933 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1934. – Vol. 47, 6. – S. 63–65; Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikertomus v. 1932 // SUSA. – Helsinki: SUS, 1934. – Vol. 47, 6. – S. 70.
- ² Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 192–196.
- ³ Somijā pastāv stereotips, ka Hemes novada ļaudis ir lēni un apdomīgi.
- ⁴ Ārni Pentile vēlāk publicēja nelielu rakstu par rietumu libiešu mīklām, sk.: Penttilä A. Muutamia länsiliiviläisiä arvoituksia // Virittäjä. – Helsinki, 1935. – S. 47–49.

Desmitā ekspedīcija 1936. gada vasarā

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās¹

Jau jūnijā, atgriežoties no Ungārijas, bija kārdinājums ielūkoties lībiešu krastā. Cik tad tur bija ko braukt no Rīgas! Paviesojies vasaras sākumā pie Vermlandes meža somiem (jau septītā ekspedīcija pie viņiem), braucu pie lībiešiem. Līdzī devās mans uzticamais palīgs Veine Kirele.

Dzīvojām un strādājām pie Cerbahiem gluži kā iepriekš. Uzturēju kontaktus arī ar Stalti. Lielākais kopdarbs bija pārtulkot vāciski tos vārdnīcas papildinājumus, ko biju sagatavojis Ungārijā. Turklāt tā, lai tulkojums būtu iespējami burtisks. Man līdzī bija arī sainis vārdnīcas pirmo korektūru, jo tās lasīšana visauglīgākā bija uz vietas. Vecā Ede bija tāda pati kā agrāk. Viņas un citu palīdzība man arvien vēl bija nepieciešama.

Meita Frīda bija apprecējusies ar kādu latvieti un tagad dzīvoja Rīgā. Nedomāju, ka jaunkungam – *nūorizānd* tā bija vilšanās. Šķiet, ka viņam jau bija sirdspukīte Somijā [..]. Hilda bija mājās. Viņa bija vesela, tikai sirds slima. Bija kļuvusi par diplomētu skolotāju, taču nebija dabūjusi vietu dzimtajā pusē, kā iecerēts. Laikam jau viņa tā īsti to nevēlējās, jo pārāk nebēdājās. Viņa bija ielikta par skolotāju Ventspils skolā, un tur meitene bija arī iemīlējusies. Viņa atzina, ka objekts ir bagāts ebreju kungs, protams, izglītots, pievilcīga rakstura utt. Vecākiem par nepatiku, viņai bija nodoms arī precēties. Bija arī citi šķēršļi un aizdomas – vai ebreja nodomi ir patiesi? Tas kungs visvairāk varētu būt iemīlējis Hildas dziedāšanā. Varbūt arī skanīgi smejošajā meitenē, lai arī viņa bija kristiete un nabadzīga. Mājās par to daudz nerunāja, lai gan bija informēti.

Tagad vakaros Hilda ģitāras pavadījumā varēja dziedāt mums, un izskatījās, ka jaukajā sabiedrībā bēdas aizmirstas. Tā vasara palēnām gāja uz rudens pusi. Zīme tam bija jūrmalas virsāju ietērpšanās ziedu rotā. Kopā ar Veini Kireli regulāri gājām peldēties, tomēr vētrā peldēt aiz otrā sēkļa vairs neuzdrošinājos. Reizēm mēģinājām saukt līdzī lībiešu jauniešus, taču viņi baidījās no ūdens. Tikai bērni svelmainajās dienās plūncājās pa jūras malu. Dīvaini ļaudis tie zvejnieki – jūrā laivās jutās kā mājās, taču peldēt nebija iemācījusies neviens. Mazgāšanos kailiem jūrā viņi sauca par peldēšanu (*gilgimi*), arī puķu laistīšana viņiem nozīmēja to peldināšanu.

Īstu pirtu Sīkragā bija maz. Tomēr Santu mājās, kur ar ģimeni biju apmeties 1923. gadā, pirts bija pieklājīga. To kaimiņi sestdienās pa kārtai kurināja, arī mēs dabūjām kārtīgi nopērties ar slotiņām jeb slotām,² kā teica lībieši. Pētera, ar kuru "kā brāļi" bijām sēdējuši uz pirts lāvas, veča bija nomirusi, un pats no savas blusainās istabas bija pārcēlies uz jauno dzīvojamo ēku. To, saņēmis no valsts zemi un būvmateriālus, bija uzbūvējis dēls, kas nu bija atgriezies no pasaules klejojumiem. Vecais Nika jau pirms laba laika bija pārcēlies uz kapsētu, tā arī nedabūjis redzēt, kā viņa dēls policists *plīntaks* – ar bisi nāks iegūt lībiešiem brīvību.

Lauri Posti³ tovasar dzīvoja Sīkragā, Breinkopfa jaunajā mājiņā pie stacijas. Viņa valodas teicēja bija saimnieces Olgas vecā māte – mazirbniece ar visai skaidru runu. Vispār visa ģimene bija krietni lībieši. Bijām mēģinājuši vecāko dēlu⁴ Rīgā izskolot par mācītāju, tomēr velti. (Vēlāk, 1944. gadā, ģimene devās bēgļu gaitās uz Zviedriju, no kurienes tālāk aizbrauca uz Kanādu.) Posti satikām bieži, ja vien viņš nestaigāja apkārt pa ciemiem, vākdams materiālus disertācijai. Vienreiz pie mums iegriezās arī Oskars Loritss, kam toreiz laikam vēl bija pārvietošanās brīvība pa Latviju. Hilda dziedāja vienu no pasaules skaistākajām dziesmām Mocarta "*Wiegenlied*" (lai gan šīs dziesmas komponists galu galā nemaz nebija Mocarts) ar vārdiem somu valodā, kurus, meldijas iedvesmots, biju sakonstruējis latviešu teksta vietā. Loritss uzteica somu valodas rīmēšanas priekšrocības salīdzinājumā ar igauņu valodu.

Viņš pats tūlīt pēc pirmās lībiešu ekspedīcijas bija lībiskojs igauņu dziesmas "*Eestimaa, mu isamaa*"⁵ vārdus. Šī dziesma tūlīt kļuva par vienu no iecienītākajiem lībiešu kora repertuāra gabaliem, kas iedvesmoja gan ar vārdiem, gan melodiju. Arī es biju sacerējis vārdus vairākām dziesmām. Vienai mans draugs O. A. Veisenens bija sacerējis arī melodiņu. No dziesmas bija saglabājušās tikai notis un viens pants, un nu atvilktnē atradās papīra gabaliņš, ko domāju esam pazudušu Veisenena papīru jūklī. Lai šie vārdi tiek izglābti vismaz šeit.

Jumāl vōņštōg līvidi,
Kis āt vajjō nānōd,
Āigastsadād vīerōsō
Murūd-riekkō kānōd.

Dievs lai svētī lībiešus,
bēdas redzējušos,
gadsimteņu ceļu tie
raizēs staigājuši.

Kis kōrd Kaupōks vōļikšizt
Līvōd mōdō, mīerda,
Agā, kaitstōs brīvimtō,
valīzt pāgiņ vīerda.

Kas ar Kaupo valdīja
reiz pār jūrām, zemēm,
kas par savu brīvību
asins upes lēja.

Kis āt pīkstōd piškīzōks,
Vōrōzlapsōks tīdōd,
Sigžōd tūliš veržōnōd
Nemē vīrizt liedōd.

Tie, kas nu par pabērnēm
maziem padarīti,
tā kā zelta lapas tiek
rudens vējos dzīti.

Kis āt tuoidōnd amā sīeks
Ūd pāl jellō virgō
Un eņtš kiēldō kīerdōstiz
Ilzō nustō irgō.

Kas, par spīti, spējuši
jaunai dzīvei celties,
godāt savu valodu
tā kā dārgu velti.

Jumāl vōņštōg livīdi,
Ja knaš āiga āndag,
Mīerstō, mōstō jōvāmtō
Vōrōzlapsōn kāndag.

Dievs lai svētī lībiešus,
lai nes skaistu laiku,
jūru, zemju labumus
pabērnēm lai aizved.⁶

Viršu paklājs kļuva arvien krāšņāks. Bieži augusta mēnesnīcā apbrīnojām jūras mirdzumu, nīrbu vilnīšiem čalojot pret iedzeltenu liedagu. Taču mums lēnām bija jātaisās uz māju pusi. Arī darbs tuvojās noslēgumam. Vairs bija atlikusi rokraksta beigu daļas salikšana un pēc tam apnicīgais, precizitāti pagērošais darbs, lasot korektūras, sastādot rādītājus u.tml. Apjautu, ka man šeit būs jāatgriežas vēl vienu reizi, pirms varēšu dot iespēšanas atļauju.

Veine Kirele atceļā laikam devās pirms manis, jo miglaini atceros, ka tieši tajā vasarā līdz Tartu braucu divatā ar to meiteni, kura bija Veines pirmā aizraušānās lībiešu jūrmalā. Kad biju iegriezies Mazirbē, Stalte pilnām mutēm sāka stāstīt par viņu. Meitene, tikko beigusi Rīgā ģimnāziju, ir nodomājusi studēt teoloģiju! "Vai viņa prot lībiski?" – biju aizdomīgs, jo meiteni nebiju redzējis citādi kā vien dažus acumirkļus "institūta" laikā. "Nu, tā kā tie jaunieši to parasti prot," atbildēja Stalte. Tūlīt atsaucām meiteni iztaujāšanai. Un patiešām – lībiski viņa runāja visai apmierinoši (vecāki bija tīri lībieši). Izrādījās, ka viņa dziļas pārlicības dēļ cerēja kaut kādā veidā "kalpot baznīcai", lai gan izskatījās, ka nabadzība to liegs. Vaicāju, vai meitene pie viena piekritīs kalpot arī saviem ciltsbrāļiem, ja abas lietas būtu apvienojamas. Tiesa, meitene apliecināja, ka jūtoties kā lībiete, lībiešu aktivitāšu iedvesmota, pēc savas ierosmes bija pieķērusies arī valodai, jo bērniībā, tāpat kā pārējie ciema bērni, runāja tikai latviski. Bet ko es domāju ar to kalpošanas apvienošanu? Atbildēju, ka nav droši, vai lībieši kādreiz dabūs paši savu lībiski runājošu mācītāju vīrieti, bet draudzes darbā un arī sludinātāja amatā – nost ar aizspriedumiem! – sievietē varētu būt pat piemērotāka nekā vīrietis. Tātad

īsumā – lai tūlīt brauc man līdzī uz Tartu, kur mēģināsim viņai sameklēt bezmaksas pansiju un iespēju studēt un tad palēnām skatīsimies, kā būs nokārtojams viss pārējais.

Meitene nešaubījās ne mirkli. Viņas skaistā seja atmirdzēja vēl skaistāka, teicās sajutusī “Dieva roku”. Vēl īsa apspriešanās ar vecākiem, un jau pēc dažām dienām bijām vilcienā. Rīgā bija jāgaida nakts vilciens, un es, kā parasts, aizgāju apciemot Igaunijas vēstniecību. Kad pienāca vilciens, uz perona ar saviem pavadītājiem stāvēja meitene rožu pušķiem rokās – viņas klasesbiedri, meitenes un zēni, bija atnākuši tik skaisti novēlēt viņai laimi jaunajā dzīves ceļā.

Tartu viss izdevās negaidīti labi. Leontīni Dembergu⁷ uzņēma par studentu Teoloģijas fakultātē. Dzīvošana nokārtojās tā, ka viņu savā bezbērnu ģimenē pieņēma sirsnīgais radu tautu aktīvistis Augstākās tiesas priekšsēdis **Kārelis Partss** (*Kaarel Parts*), kurš, tāpat kā viņa kundze, uzreiz sajūsminājās par pienācēju. Materiālo atbalstu biju nodomājis sagādāt no Igaunijas Dzimtās valodas biedrības un Somijas Somiskuma savienības, taču Partss tikai pasmejās: “Paskatīsimies, paskatīsimies!” Ģimene par meiteni rūpējās kā par pašu bērnu.

Tomēr no Leontīnes Dembergas mācītāja neiznāca – viņa kļuva par jauna igauņu veterinārārsta kundzi. Bija viens otru atraduši jau pirmā mācību gada beigās, un ko tu mīlestībai padarīsi. Bieži vien tā noved pie dzīves aicinājuma, reizēm liek tam šķēršļus, reizēm – bremsē. Laika gaitā viņiem piedzimuši arī skaisti bērni.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 279–283.
- ² Šeit Lauri Ketunens parāda, ka atšķirībā no somu valodas lībiešu valodā pirtsslotas un saimniecības slotas apzīmēšanā izmanto vienu vārdu – *lūdō*.
- ³ Somu filologs Lauri Posti, kurš 1942. gadā aizstāvēja doktora disertāciju lībiešu valodas fonētikā (*Posti L. Grundzüge der livischen Lautgeschichte. – SUST. – Vol. LXXXV. – Helsinki: SUS, 1942. – 330 s.*), lībiešu pētīšanai pievērsās 30. gadu sākumā. Viņa atstātos materiālus, ja tādi vispār ir, autorei pagaidām nav izdevies atrast. Iespējams, ka to arī nav, jo Posti lībiešus apmeklēja tikai divas reizes – 1931. gadā īsā vizītē un 1936. gadā vairāku mēnešu pētniecības braucienā.
- ⁴ Alberts Breinkopfs 1931. gada rudenī sāka mācīties Rīgā Baznīcas ģimnāzijā.
- ⁵ Igaunņu vārdu autors ir F. R. Kūlbarss, komponists – F. A. Šulcs. Dziesmas lībiskais nosaukums ir “*Līvōd mā*” (publicēta: Līvōkīel lōlōd, II. / Kubbōk. M. Stalte. – Helsinki: Līvōd It, 1933). Dziesmu par savu himnu izmanto Igaunijas skauti.
- ⁶ Valta Ernštreita atdzejojums.
- ⁷ Īstenībā Matilde Demberga, Leontīne bija viņas māsa.

Vienpadsmitā ekspedīcija 1937. gada vasarā

Tā bija pēdējā Lauri Ketunena ekspedīcija pie lībiešiem, un tajā viņš devās par saviem līdzekļiem. Mēneša laikā viņš līdz galam izlasīja korektūru, reizē noskaidrojot atbildes uz visiem jautājumiem, kas bija sakrājušies jau agrāk vai parādījušies tikai darba gaitā. Lai gan darba dienas bija garas, Ketunenam neizdevās iedziļināties skaidrojamās jautājumos tik daudz, cik viņš būtu vēlējis. Gada beigās zinātnieks atzina, ka vārdnīcu 1938. gada februārī varētu iespiest, ja izdevējs ievadam nevēlēsies gramatisku pārskatu.¹ Lībiešu-vācu valodas vārdnīca tik tiešām iznāca 1938. gadā, tomēr Ketunena prognozes par februāri nepiepildījās. Viņa priekšvārds datēts maijā, un vārdnīcā ievietots arī lībiešu valodas gramatikas pārskats.²

Ekspedīcijas norise Lauri Ketunena atmiņās³

Arī šajā vasarā lībiešu jūrmalā man vēl bija darāmais. Sleju korektūras jau bija izlasītas Ungārijā, tomēr šo to vēl vajadzēja pārbaudīt. Bez tam bija izraisījusies diskusija par intonāciju lībiešu valodā, kad tika apgalvots (L. Posti), ka tā izpaužas precīzi tāpat kā latviešu valodā, kā to bija atzinis profesors Endzelīns savā lielajā gramatikā. Protams, izruna, kas līdzīga latviešu valodai, bija izplatīta, jo daudziem lībiešiem – un it īpaši jaunākajā paaudzē – latviešu valoda bija otrā dzimtā valoda. Taču līdzās šai pastāvēja arī vecā izruna, kas balstīta lībiešu valodā. Raugoties no vārdnīcas viedokļa, tam gan nebija nekādas nozīmes, taču gribēju ierakstīt fonogrāfā vēl paraugus, lai izgaismotu tieši šo jautājumu un lai vēlāk visi interesenti tos varētu klausīties un izvērtēt. Fonogrāfs strādāja dažādos ciemos (Jaunciemā iegriezās tikai tādēļ), un es biju apmierināts.⁴

Ejot no Lielirbes uz Miķeļtorni, iegriezās “lībiešu ķēniņa” Buntika-Kīnkamega sētā. Tagad tur viss bija kārtībā, tikai atcerējās un apraudāja tēva briesmīgo nāvi. Jaunākais dēls⁵ bijis Somijā lauksaimniecības skolā. Sētā strādāja čakli, nesaudzējot spēkus, un, protams, maksāja nodokļus – varēja dzīvot, neviena netraucēti. Taču vēlāk sētu nopostīja ugunsgrēks. Tas jau nesaudzē arī vēsturiski vērtīgāko. Šajā ekspedīcijā Miķeļtorņa senajā kapsētā pavadīju mirkli pie slavenā aizgājēja kapa.

Tajā pašā laikā Miķeļtornī, pētot lībiešus, uzturējās antropologu ekspedīcija neaizmirstamā radu tautu darba aktīvista Mati Pesonena talantīgā dēla doktora Nīlo Pesonena (*Niilo Pesonen*) vadībā. Vēlāk viņš kļuva par anatomijas profesoru un Somijas medicīnas pārvaldes vadītāju. Lai noskaidrotu rasu atšķirības, viņi mērija lībiešus no visām pusēm.

Aizstaigāju līdz Lūžņai. Mazbeltu saimnieks, priedīgi brīnoties, izpleta rokas, un saimniece Marija sev ierastā veidā aizskāra manu celi, tā izrādot pateicību, kad saņēma samaksu par ēdienu. Arī Staltes mājā Mazirbē dzīve ritēja ierasto gaitu. Stalte bija pabeidzis Jaunās Derības tulkojumu, kas nu gaidīja tikai iespiešanu.⁶ Runājām par to, un pietika spriežamā arī par citām lietām. Viņš kopā ar meitu Margareti rūpējas par avīzīti "Līvli". Tagad arī meita tekoši runāja ne tikai somiski un igauņiski, bet arī lībiski. Viņa – agrākais salmiņš – nu bija resna un veselīga, tomēr ar tādu kā rūgtumu pret dzīvi, no kuras bija cerējusi tik daudz.

Iegriezos vēl Košragā, lai apsveicinātos ar Vālgamā un nopērtos viņa lieliskajā pirtī. Viņa otrs dēls Edgars, kurš Somijā gatavojās kļūt par mācītāju, šajā reizē laikam bija mājās, dalot jūrmalniekiem paša tulkoto katķismu.⁷ Tika cerēts, ka no viņa iznāks mācītājs lībiešiem.⁸ Tomēr puisis pats šai domai nebija īpaši pieķēries. Arī citādi bija neapmierināts gan ar lībiešiem, gan sevi. Viņš jutās, it kā atrastos starp debesīm un zemi. Vīlies arī savā izglītībā. Vālgamā, kam neklājās slikti, bija daudz skauģu. Tika uzskatīts, ka arī dēls lībiešu lietā meklē tikai savu labumu. Neviens pravielis jau netiek cienīts savā tēvu zemē. [..]

Vālgamā pats, gluži kā iepriekš, bija optimists, lai gan lībiešu lielais sapnis – biedrības nama uzcelšana – joprojām gaidīja savu īstenošanu. Latvijas valdība nebija apstiprinājusi nama projektu, un vispār esot jābūt drošībai par to, ka projekts finansiāli ir īstenojams. Tomēr iecere virzījās uz priekšu. Igaunijas valsts vecākais Petss (*Päts*) pagājušajā vasarā kultūras kongresa laikā namam bija apsūlījis 10 000 kronu ar nosacījumu, ka Somijas valdība dotu tādu pašu summu. Uz to bija drošas cerības (vēlāk tika dabūts 350 000 marku). Ja pareizi atceros, arī Ungārija piedalījās ar tikpat lielu summu.⁹ Beigu beigās arī Latvijas valdība uzskatīja par nepieciešamu palīdzēt, lai pasākums nepaliktu, tikai svešinieku atbalstīts. Lībieši paši jau bija talkojuši un apsūlīja arī turpmāk to darīt brīvprātīgi, lai sagādātu celtniecības materiālus.

Šis ceļojums bija pēdējais, ko pētniecības nolūkos veicu pie lībiešiem. Izstāstīšu tomēr līdz galam par tautas namu, līdz kura uzcelšanai vēl bija daudz likloču un garš ceļš. Rīgā negribēja apstiprināt vēlāk Somijā dabūto

nama projektu,¹⁰ tad bija jāpārraksta Līvu savienības statūti. No Somijas tautas nama lietu koordinēja doktors Heporauta (*Heporauta*) un direktors Musika (*Musikka*). No Igaunijas starp citiem piedalījās arī skolu padomnieks Olliks (*Ollik*) – patīkams kungs, ar kuru reiz nama lietā kopā ceļojām uz Latviju. 1938. gada 13. oktobrī¹¹ beidzot bija tik tālu, ka Mazirbē varēja svinīgi iemūrēt nama pamatakmeni. Bez ārzemju viesiem uz pasākumu bija ieradies Latvijas ārlietu ministrs **Munters**. Jauns vīrs, kurš igauņiski runāja dzimtās valodas līmenī – agrāk taču bija piedāvājis Igaunijas diplomātiskajam dienestam. Ar viņu bija patīkami sarunāties, un nebūs grūti atskārst, ka izšķirīgajā brīdī tieši viņš bija dabūjis līdzīgu savu valdību, lai izskatītos, ka tieši Latvija būtu vēlējusies atrasties šeit kā pašu vēstures piemiņas zīmes uzstādītāja, vai lai vismaz tā izskatītos, ka tā labprāt atbalsta Somijas, Igaunijas un Ungārijas projektu. Ar tādu ievirzi izskanēja arī viņa latviski teiktā runa.

No somu puses vara urnā ieliktajā pergamentā bija iemūžināts teksts, kurā teikts: "Šī nama celšanā Somijas tauta ir piedalījusies tajā stiprajā cērībā, ka tas spēcīgās pēdējo lībiešu gribu saglabāt savu valodu un veicinās somu un latviešu savstarpējo saprašanu. Līdz ar pēdējo lībiešu valodas runātāju pazudīs arī pēdējais lībietis, tāpat kā vēstures acu priekšā ir pazudusi visa senā lielā lībiešu tauta, Somijas tautas tuvā radniece, un nevienam nav spēka sniegt palīdzīgu roku vai teikt uzmundrinošu vārdu. No gadu simteņu krēslas Latvijas tauta, Somijas tautas draugs, kurā tātad bagātīgi plūst arī somu radu tautas asinis, tādā veidā tomēr ir pacēlusies lielāka un stiprāka. Pēdējie lībieši ir tikai vairs vēsturiska, bet svēta piemiņas zīme, kuru visi savstarpējā sapratnē var saudzēt. Šī celtne savukārt stāstīs arī nākamām paaudzēm par skaisto dāvanu, ko savu mūžseno valodu mīlošie lībieši reiz ir saņēmuši ar radu tautu un savas tēvzemes Latvijas palīdzību."

Katrs pārstāvis ar attiecīgu runu iemūrēja ķieģeli. No lībiešiem – savienības jaunais priekšsēdis P. Breinkopfs no Sīkraga un sekretārs K. Stalte. Tātad arī viņš beidzot bija piedabūts piedalīties publiskā kopdarbā. Goda vārtu priekšā plīvoja Latvijas, Somijas, Igaunijas un Ungārijas karogi. Starp tiem bija arī lībiešu zilbaltzālais karogs, no kura publiskas lietošanas savulaik baidījās tik ļoti, ka bija nodoms pat lūgt valdības atļauju. Tad kāds lībiešiem draudzīgs jurists bija devis padomu neko nelūgt, jo likums **neaižiedz** biedrībām lietot savus karogus.

Noskaņa bija pacilāta. Pasākums beidzās ar maltīti un runām. Nama būvdarbu uzraudzīšanu uzņēmās lībiešu draugs enerģisks somu inženieris

Huida (*Huida*). Viņš bija kādas zviedru finierfabrikas vadītājs netālajā Kuldīgas pilsētā.

Nams beidzot bija gatavs nākamajā, 1939. gadā. To iesvētīja 6. augustā. Tolaik biju Lapzemē, un šo, pēc attēliem spriežot, vareno un no ķieģeļiem celto balto veidojumu savām acīm neesmu redzējis. Mēģināju to saskatīt 1940. gada janvārī, kad lidoju no Stokholmas uz Rīgu, taču diez vai pat Kolkas bāka bija samanāma. [..]

Par Stalti vēl minēšu, ka 1939. gadā viņš bija paklausījis Hitlera aicinājumam un kopā ar ģimeni pārcēlies uz Vāciju, kur mira. Karš atkal bija vēlies pāri lībiešu jūrmalai un parāvis sev līdz iedzīvotājus bēgļu gaitās (Breinkopfu, Tiļļu ģimeni, tāpat daudzus citus), citi palika turpat jaunajos apstākļos (arī Cerbahu ģimene). Lepste vēl miera gados bija apmeties Rīgā, strādāja bāku pārvaldē.¹² Arī viņš vēlāk kopā ar citiem bija aizbēdzis līdz pat Austrālijai.

*Esmu no turienes (Sidnejas) saņēmis vēstules. Bija lūguši lībiešu literatūru un jo īpaši dziesmu grāmatas. Somiskuma savienība tās nosūtīja no savas noliktavas. Ziņas no lībiešu jūrmalas palēnām pienāk, tur viesojies profesors Ariste un citi Tartu pētnieki. Pirms kāda gada bijuši arī manas kādreizējās teicējas vecās Edes bērēs. Hilda Cerbaha pie kapa bija noturējusi skaistu runu lībiešu valodā. Viņa joprojām bija skolotāja netālajā Talsu pilsētā (apprecējusies ar kādu lībiešu izcelsmes latvieti, kurš atgriezies no apcietinājuma Sibīrijā). Pēc igauņu ziņām, lībiski runājošo skaits vēl varētu būt ap pieciem simtiem. Droši vien arī lībiešu nams (tas esot kļuvis par visiem kopēju biedrības namu) ir palīdzējis uzturēt nacionālo garu. Nedaudz nodarbojoties arī ar kora dziedāšanu. Ir zināms, ka lielākā daļa darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju pārcēlusies uz iekšzemi par rūpnīcu strādniekiem. Bieži pieminētais Vālgamā joprojām ir dzīvs, lai gan paralizēts. Viens no viņa dēliem, kas bija nokļuvis Sibīrijā, bija dabūjis atļauju satikties ar tēvu, taču to nedrīkstēja darīt mājās, jūrmalā, bet gan Talsos. Dēls Edgars (Pertunmā virsmācītājs Somijā) ar tēvu sarakstās, stāstīja, ka esot iesniedzis lūgumu, lai saņemtu ceļojuma atļauju un varētu apciemot tēvu un māti.

* Šo rindkopu autors pierakstījis vēlāk – 1960. gadā, kad tika izdotas atmiņas.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ SKS, KA, 558:52:1.
- ² Kettunen L. Grammatische Einleitung // Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. – Lexica Societatis Fenno-Ugricae. – Vol. 5. – Helsinki: SUS, 1938. – S. XVIII–LXXI.
- ³ Kettunen L. Matkapakinoita ja muita muistelmia, 1925–1960. – Helsinki, 1960. – S. 303–307.
- ⁴ Beigās šim rullim izgāja slikti. Kad 1942. gada pavasarī biju Ungārijā, doktors Marti Airila to paņēma no manām mājām, jo viņš bija norīkots par oponentu Lauri Posti disertācijai. Rullis viņam salūzis, un tas bija liels zaudējums. Tiesa, desmit ruļļu brīvas runas lībiešu valodā no dažādiem ciemiem vēl bija atlicis. – Lauri Ketunena piezīme.
- ⁵ Fricis Kāpbergs Somijā pavadīja trīs mācību gadus.
- ⁶ 1937. gadā iznāca evaņģēliji un apustuļu darbi (Ūž Testament: Evangeliumöd ja Apostöld tied. – Helsinki, 1937. – IX, 296 lp.), bet 1942. gadā visa Jaunā Derība (Ūž Testament. – Helsinki, 1942. – IX, 532 lp.).
- ⁷ Luther M. Piški katkismus. – Helsinki, 1936. – 23 lp.
- ⁸ Edgars Volganskis (vēlāk Vālgamā) Somijā studēja no 1933. līdz 1939. gadam. Pēc studijām viņš Latvijā vairs neatgriezās un 1940. gada rudenī pieņēma Somijas pilsonību.
- ⁹ Igaunņu radu tautu izdevums “Eesti Hõim. Aastaraamat 1939” ziņoja, ka kopējās ziedojumu summas bijušas šādas: no Somijas – 38 500 latu, no Igaunijas – 14 700, no Latvijas – 15 000, no lībiešiem – 13 000 latu, kā arī neliela summa no Ungārijas.
- ¹⁰ Lībiešu tautas nama projekta autors ir somu arhitekts Erki Hutunens.
- ¹¹ Ceremonija notika 3. oktobrī.
- ¹² Mārtiņš Lepste 1939. gada sākumā pārcēlās uz Užavu, kur strādāja bākā. Viņš nedevās bēgļu gaitās, bet palika Latvijā – dzīvoja Užavā un Ventspilī.

PIELIKUMS

Edgara Vālgamā 1935.–1937. gada lībiešu saraksts

1935. gada vasarā, mācību brīvlaikā apciemojot vecākus Košragā, Edgars Vālgamā apstaigāja visus Ziemeļkurzemes lībiešu ciemus, lai fiksētu viņu un lībiešu valodas pratēju skaitu.¹ Lai gan Edgaru Vālgamā nevar uzskatīt par somu zinātnieku un tādējādi viņš neiekļaujas šī pētījuma tematikā, tomēr dokumenta tapšanas laikā viņš jau studēja Somijā un arī dokumenta oriģināls līdz 1998. gada pavasarim glabājās pie viņa Somijā. (1998. gada Lieldienās viņš nodeva aptaujas lapas autorei, atļaujot tās izmantot pētījumos un lūdzot oriģinālu pēc tam atdot novadpētniecei Valdai Šuvcānei.) Turklāt šis dokuments līdz šim nav publicēts.

Apstrādājot datus, radās šaubas, vai aptauja tiešām notikusi tikai 1935. gada vasarā, piemēram, dažkārt nesakrita norādītais personas vecums ar to, kādam tam vajadzētu būt saskaņā ar citos avotos norādīto dzimšanas gadu. Tāpat katru gadu, lūdzot mācību stipendiju Somiskuma savienībai, Vālgamā iesniegumā rūpīgi aprakstīja, kādas sekmes bijušas studijās un kādus darbus viņš veicis lībiešu labā. Izskatot šos iesniegumus, neizdevās atrast nevienu norādi par aptaujas veikšanu 1935. gada vasarā. Turpretī 1937. gada 19. oktobrī datētā iesniegumā viņš raksta, ka vasarā, strādādams par pavadoni somu pētniekiem (Nīlo Pesonena vadītā antropologu ekspedīcija), apbraucis visus lībiešu ciemus un iepazīnis ar viņu stāvokli.² Iespējams,

¹ Datējums sniegts Edgara Vālgamā sarunā ar autori 1998. gada Lieldienās Īti ciemā Somijā.

² KA, Suomalaisuuden Liiton arkisto. Pöytäkirjat liitteineen 1931–1941. Ca 3.

ka aptauja notikusi Vālgamā minētajā laikā un pēc diviem gadiem, kā tas redzams no aptaujas lapām, izdarītas atzīmes par šajā laikā mirušajiem. Tāpat iespējams, ka aptauja veikta vairākās vasarās. Tā kā droši zināmi divi datējumi, kad Vālgamā strādājis pie šīs aptaujas, tad uzskatīsim, ka tā tapusi no 1935. gada vasaras līdz 1937. gada vasarai.

Diemžēl aptaujas pieraksti visos ciemos nav veikti vienādā kvalitātē – ne visur dots sētas nosaukums un konfesionālā piederība. Tāpat daudzviet trūkst personas datu. Uzvārdu un vārdu rakstībā atstāts Edgara Vālgamā pieraksta veids, tādēļ tie neatbilst mūsdienās pieņemtajai personvārdu rakstībai. Turklāt vietām tie ir kļūdaini. Tie aptaujas dati, kas neattiecas uz vārdu un uzvārdu, tulkoti no lībiešu un somu valodas. Tie māju nosaukumi, par kuriem radās šaubas, likti kvadrātiekvāš. Zinātniskā darbā šie dati izmantojami tikai tad, ja tie rūpīgi pārbaudīti un salīdzināti ar citu avotu ziņām.

Melnšils

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1.	Rosenfeld	Robert	45	lībietis	lībiete	runā		
2.		Milda	40	lībietis	latviete	nē		
3.		zēns	10	lībietis	līb./latv.	xx		
4.		zēns	8	xx	xx	xx		
5.	Rosenfeld	Gust	35	lībietis	lībiete	runā		
6.		Marija	30	xx	xx	mazliet		
7.		meitene	5	xx	xx	nē		
8.	Rosenfeld	Vilis	33	xx	xx	runā		
9.		Ermine	30	xx	xx	runā		
10.	Matsons	Ernests	50	lībietis	latviete	nē		
11.	Einburs	Pēters	35	lībietis	latviete	xx		
12.	Einburs	Kārli	17	lībietis	latviete	xx		
13.	Cīce	Līž	53	lībietis	lībiete	runā		
14.	Kalnmals		60	xx	xx	runā		
15.	Priede	Didriks	60	lībietis	lībiete	runā		
16.		Lizete	56	xx	xx	xx		
17.		Alfons	20	xx	xx	nē		
18.	[Jurbrals]	Babi	70	xx	xx	runā		
19.	Rosenfelds	Alfreds	50	xx	xx	runā		
20.		Milda	46	xx	xx	xx		
21.	Matson	Marija	46	lībietis	latviete	nē		
22.	Danker	Jāņ	58	lībietis	lībiete	runā		
23.		Līna	55	xx	xx	xx		
24.		August	23	xx	xx	nē		
25.		Vilis	20	xx	xx	xx		
26.		Grafira	18	xx	xx	xx		
27.		Alla	25	xx	xx	xx		
28.		Elmine	16	xx	xx	xx		
29.		Alise	14	xx	xx	xx		
30.		Imants	12	xx	xx	xx		
31.	Bažbaur	Katrine	57	xx	xx	mazliet		
32.	Kilmeier	Alfred	45	vāc./līb.	lībiete	mazliet		
33.		Irma	43	lībietis	latviete			
34.	Karsups	Lizete	50	lībietis	latviete	nē		vīrs ir latvietis

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā libiski	Ticība	Piezīmes
35.	Albert	Katrine	70	lībietis	lībiete	runā		
36.	Reffenberg	Gust	50	lībietis	latviete	nē		
37.	Hausman	Klaudijs	50	lībietis	lībiete	runā		
38.		Matilde	47	latvietis	latviete	nē		
39.		Zenta	22	lībietis	latviete	nē		
40.	Zvirgzdiņ	Didrōk	60	lībietis	lībiete	runā		
41.		Jūle	60	lībietis	latviete	nē		
42.		Valentine	26	lībietis	līb./latv.	xx		
43.		Ernsts	17	lībietis	līb./latv.	xx		
44.	Šeiners	Katrine	5[5]	lībietis	lībiete	runā		
45.	Šeiners	Augusts	30	lībietis	lībiete	nē		
46.		Erna	30	xx	xx	mazliet		
47.		zēns	3	xx	xx	-		
48.	Grintals	Jānis	60	xx	xx	runā		
49.		Emilija	55	latvietis	latviete	nē		
50.		Irena	27	lībietis	latviete	xx		
51.		Krišjanis	25	lībietis	latviete	xx		
52.	Hausman	Andrej	88	lībietis	lībiete	runā		
53.	Hausman	Kārlis	64	xx	xx	xx		
54.		Lizete	60	latvietis	latviete	nē		
55.		Karli	15	lībietis	latviete	xx		
56.		Milda	11	xx	xx	xx		
57.	Landmans	Ernsts	60	lībietis	latviete	xx		
58.		Elize	60	lībietis	lībiete	nē		
59.	Šeiners	Vasils	26	xx	xx	xx		
60.		Irma	25	latvietis	latviete	xx		
61.		Rihards	3	lībietis	latviete	xx		
62.	Rosenfelds	Andrej	75	lībietis	lībiete	runā		
63.	Niklav	Līze	50	xx	xx	xx		
64.	Smiltiņš	Ernsts	50	lībietis	latviete			sieva latviete
65.	Treilib	Kristine	60	lībietis	lībiete	runā		
66.	Ottomers	Līna	80	xx	xx	xx		
67.	Jaunvalks	Marija	70	xx	xx	xx		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
68.	Ottomer	Jān	40	lībietis	lībiete	runā		
69.		Emma	40	latvietis	latviete	nē		
70.		Milda		lībietis	latviete	xx		
71.		Elvira		xx	xx	xx		
72.		Edgar		xx	xx	xx		
73.		Maija		xx	xx	xx		
74.	Landman	Pēter	85	lībietis	lībiete	runā		
75.	Landman	Teodor	50	lībietis	latviete	nē		sieva latviete
76.	Lauman	Boriss	74	lībietis	lībiete	runā		
77.		Olga	65	xx	xx	xx		
78.	Matison	Līze	70	xx	xx	xx		
79.	Kilmeier	Pāvil	50	lībietis	latviete	nē		sieva latviete
80.	Kilmeier	Jān	55	xx	xx	xx		sieva latviete
81.	Berkmers	Kārlis	80	lībietis	lībiete	runā		
82.	Berkmers	Gusts	50	lībietis	latviete	nē		sieva latviete
83.	Grīntals	Andrejs	75	lībietis	lībiete	runā		
84.	Lembers	Marija	50	xx	xx	nē		
85.		Arnolds		igaunis	lībiete			
86.	Smilktiņš	Fricis	50	lībietis	latviete	mazliet		sieva latviete
87.	Erenbergs	Rosalija	50	lībietis	lībiete	runā		
88.	Berkmer	Arnold	20	latvietis	lībiete			
89.		Albert	15	xx	xx			
90.		Herta	10	xx	xx			
91.	Freimut	Emilija	50	lībietis	lībiete			
92.		Herta		latvietis	lībiete			
93.		Ilga		xx	xx			
94.	Fridrichson	Mirdza		latvietis	lībiete			
95.	Ottomers	Krišjānis	50	lībietis	lībiete	runā		
96.		Līna	45	xx	xx	runā		
97.		Edvin	24	xx	xx	nē		
98.		Egon	12	xx	xx	xx		
99.	Ottomers	Vilis	45	xx	xx	runā		
100.		Emma		latvietis	latviete	nē		

Kolka

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā	Ticība lībiski	Piezī- mes
1.	Freimans	Rudolfs						
2.		sieva		latvietis	latviete			
3.	Rosenbergs		50	latvietis	latviete	nē	pareiztic.	
4.		Maija	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	
5.		Olga	15			nē		
6.	Bersteins	Kōrli	50	latvietis	lībiete	runā	luter.	
7.		Pauline	45	lībietis	lībiete	runā	xx	
8.	Berzins	Arnolds	40	latvietis	latviete	nē	xx	
9.	Rosenfeld	Marija	45	lībietis	lībiete	runā	xx	Vec- vagari
10.	Petoks	Jāni	53	xx	xx	runā	xx	
11.		Emilija	50	xx	xx	runā	xx	
12.		Osvald	20	xx	xx	nē	xx	
13.		Lillija	17	xx	xx	nē	xx	
14.	Brūklins	Lizete	60	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
15.		Anna	28	latvietis	xx	nē	xx	
16.	Andersin	Līna	50	lībietis	lībiete	runā	[?]	
17.	Tils	Jānis	40	latvietis	latviete	nē	luter.	
18.	Budins	Kārlis		xx	xx	nē	xx	
19.	Vičaks	Bette		xx	xx	nē	xx	
20.	Anderson	Kōrli	50	latvietis	lībiete	nē	xx	
21.		Vera	35	latvietis	latviete	nē	xx	
22.		Voldi	10	latv./līb.	latviete	nē	xx	
23.		Maiga	8	xx	xx	xx	xx	
24.		Ilga	6	xx	xx	xx		
25.		Laimon	4	xx	xx	xx		
26.		Lilli	2	xx	xx	xx		
27.	Stalte	Emilija	55	lībietis	lībiete	runā	luter.	
28.	Lorencs	Trīne	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	
29.	Lorencs	Kārlis	28	xx	xx	runā	xx	
30.		Elise	25	latvietis	latviete	nē	xx	
31.	Hausman	Gede	70	lībietis	lībiete	runā	xx	
32.		Andrejs	35	lībietis	lībiete	runā	xx	
33.	Veinbergs	Ernests	40	latvietis	latviete	nē	xx	
34.		Milda	30	lībietis	lībiete	runā	xx	
35.		Ausma	12			runā	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
36.	Palm	Anna	60	vācietis	vāciete	nē	luter.	
37.	Perlman	Līna	60	vācietis	vāciete	nē	xx	
38.	Stalte	Anna	60	lībietis	lībiete	runā	xx	
39.		Augusts	33	xx	xx	runā	xx	
40.		Irma	21	lībietis	lībiete	runā	xx	
41.	Rosenfelds	Mari	60	latvietis	latviete	nē	xx	
42.		August	27	lībietis	lībiete	nē	xx	
43.	Hausmans	August	65	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
44.		Vera Trīne	70	xx	xx	runā	pareiztic.	
45.	Hausman	Ida	30	xx	sāmsaln.	nē	xx	
46.	Dišler	Emma	40	latvietis	latviete	nē	luter.	
47.		Elafers		lībietis	latviete	nē	pareiztic.	
48.		Eugens		xx	xx		xx	
49.		Hilda		xx	xx		xx	
50.	Veide	Vladimirs	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
51.		Melanija	45	latvietis	lībiete	runā	xx	
52.		Emilija	13	lībietis	latv./līb.	nē	xx	
53.	Stalte	Didrōk	80	lībietis	lībiete	runā	luter.	
54.		Lina	75	latvietis	latviete	nē	xx	
55.	Stalte	Kōrli	55	lībietis	latviete	xx	xx	
56.		Leontine	45	latvietis	latviete	xx	xx	
57.		Volema[n]	7				xx	
58.		zēns	4				xx	
59.	Anderson	Konstantin	45	latvietis	lībiete	nē	xx	
60.		Emilija		latvietis	latviete	nē	xx	
61.	Bauman	Lisete	92	latvietis	latviete		pareiztic.	
62.	Jeije	Trīne	70	lībietis	lībiete	runā	xx	
63.		Paula	40	xx	xx	runā	xx	Krū- miņi
64.	Freibergs	Elena	65	xx	xx	runā	xx	
65.		Andrejs	28	xx	xx	nē	xx	Kristi
66.	Adamkovič	Viktors	54	xx	xx	runā	luter.	
67.	Morgenstern	Katrine	50	xx	xx	runā	pareiztic.	
68.	Bošs	Jānis		latvietis	latviete		luter.	
69.		Irma	[?]					

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
70.	Linde	[?]		latvietis	latviete			
71.		Lida		xx	xx			
72.	Strantners	Andrejs	60	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
73.		Emma	52	xx	xx	runā	xx	
74.		Kārlis	30	xx	xx	nē	xx	
75.		Emilija	21	xx	xx	xx	xx	
76.	Andersin	Andrejs	50	xx	xx	runā	xx	
77.		Īda	55	lībietis	sāmsaln.	runā	luter.	
78.		Ludmilla	9	sāmsaln.	sāmsaln.	nē	luter.	pieņemts [bērns. – R. B.]
79.	Grīntals	Andrejs	65	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
80.		Marija	60	latvietis	latviete	nē	xx	
81.	Fridrichson	Pēter	56	lībietis	lībiete	runā	xx	
82.		Lida	47	xx	xx	runā	xx	
83.		Aleks	30	xx	xx	nē	xx	
84.		Fanni	10	xx	xx	nē	xx	
85.	Hausmans	Aleks	40	lībietis	lībiete	runā	xx	
86.		Bettija	30	xx	xx	mazliet	xx	
87.	Hausman	Liž(a)	80	xx	xx	runā	xx	
88.		Vladimir	35	xx	xx	nē	xx	
89.	Zvirgzdins	Aleksandr	35	xx	xx	runā	xx	Sārnasti
90.		Līze	45	latvietis	latviete		xx	
91.		Arnolds		lībietis	latviete		xx	
92.		Lucija		lībietis	latviete		xx	
93.		Zelta		lībietis	latviete		xx	
94.		August		lībietis	latviete		xx	
95.		Vallija		lībietis	latviete		xx	
96.	Zvirgzdins	Didrōk	85	lībietis	lībiete	runā	xx	
97.	Fišer	Anna	80	xx	xx	runā	xx	
98.	Zvirgzdin	Helena	30	xx	xx	runā	xx	Sārnasti
99.	Veide	Kirils	75	xx	xx	xx	xx	
100.		Matrona	30	xx	xx	xx	xx	
101.		Konstantin	35	xx	xx	xx	xx	
102.	Hausman	Andrejs	55	xx	xx	xx	xx	
103.		Bettija	45	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
104.	Zvirgzdin	Marija	72	xx	xx	runā	luter.	Vecā skolā
105.	Adamkovics	August	48	xx	xx	runā	luter.	xx
106.	Fišer	Lina	40	xx	xx	xx	xx	xx
107.	Laubergs	Elīze	57	lībietis	lībiete	runā	luter.	
108.		Richard	15	latvietis	lībiete	nē	xx	
109.	Pekšs	Amalija	30	latvietis	lībiete	nē	xx	
110.		Birutta	5	latvietis	latv./līb.	xx	xx	
111.		zēns	3	latvietis	latv./līb.		xx	
112.		zēns	2	latvietis	latv./līb.		xx	
113.		meitene	[?]	latvietis	latv./līb.		xx	
114.	Rosenfeld	Kōrli	60	lībietis	lībiete	runā	xx	
115.		Lizete	55	latvietis	latviete	nē	xx	
116.		Andrōks	30	lībietis	latviete	mazliet	xx	
117.		Lucija	23	lībietis	latviete	nē	xx	
118.		Francis	22	lībietis	latviete	nē	xx	
119.	Back	Juri	50	sāmsaln.	sāmsaln.	runā	luter.	[dzīvo
120.	Veide	Lina Helena	60	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	kopā]
121.	Adamkovics	Andrōks	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	
122.		Vilhelmine	50	xx	xx	runā	xx	
123.		Francis	11	xx	xx	nē	xx	
124.	Freimans	Andrejs	26	xx	xx	mazliet	xx	
125.	Freiman	Matilde	48	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	Jaun- stamsti
126.	Einbergs	Ernests	55	latvietis	latviete	runā	luter.	Jaun- stamsti
127.		Albert		lībietis	latviete		xx	
128.	Smilkš	Katrine	67	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
129.	Zvirgzdin	Baba	80	xx	xx	xx	xx	
130.	Veide	Lina	35	xx	xx	xx	xx	
131.		Aleksand[er]	20	xx	xx	nē	xx	
132.	Zvirgzdin	Melanija	28	xx	xx	mazliet	xx	
133.	Rekberg	Grieta	70	xx	xx	runā	luter.	
134.	Stobbe	Lize	70	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte lībiski	Runā	Ticība	Piezīmes
135.	Stalte	Arvids	26	xx	xx	mazliet	xx	
136.		Lizete	26	latvietis	latviete		xx	
137.		Imants					xx	
138.		Vilis					xx	
139.	Lorencs	Arvids	28	lībietis	lībiete	runā	luter.	Uši
140.		Lillija	25	lībietis	lībiete	runā	xx	Uši
141.		Haralds	3	lībietis	lībiete	-	xx	
142.		Aivars	1	lībietis	lībiete	-	xx	
143.	Hausman	Andrejs	35	lībietis	lībiete	runā	preiztic.	
144.		Anna	35	xx	xx	xx	xx	
145.		Ilona	10				xx	
146.		Antons	8				xx	
147.	Eist	Pridu	60	sāmsaln.	sāmsaln.	runā	luter.	
148.		Lina	50	lībietis	lībiete	runā	xx	[Jaunzemji]
149.	Adamkovics	Alfreds	40	lībietis	latviete	nē	xx	
150.		Ksenija	35	lībietis	lībiete	nē	pareiztic.	
151.		Žanis	10				xx	
152.		Erna	8				xx	
153.		Natalija	6				xx	
154.	Lorencs	Lina	70	latvietis	latviete	nē	xx	
155.	Rosenfeld	Andrejs	40	latvietis	latviete	runā	xx	Lorenci
156.		Milda	40	lībietis	latviete	nē	xx	
157.		Zenta	12			xx	xx	
158.		Imants	10				xx	
159.		Osvalds	6				xx	
160.	Kansbergs	Ernests	40	latvietis	latviete	nē	xx	
161.		Olga	30	lībietis	latviete	nē	pareiztic.	
162.		Alfreds	10			xx	xx	
163.		Skaidrite					xx	
164.		Roland					xx	
165.		Helena					xx	
166.	Ottomer	Melanija	60	lībietis	lībiete	runā	xx	
167.		Konstantin	25	xx	xx	mazliet	xx	
168.	Kristinš	August	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	[Purvleji-Ziedi]
169.		Emilija	40	latvietis	lībiete	nē	pareiztic.	
170.		Vilma						

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
171.		Valdis						
172.		Lucija						
173.		Erna						
174.		Eriks						
175.		zēns						
176.	Frīdman	Elizabete	50	lībietis	latviete	nē	–	
177.		Rihard	22	?	latviete	nē	pareiztic.	
178.	Rosenfelds	Andrejs	35	lībietis	igauniete		mazliet	luter.
179.		Emilija	30	lībietis	lībiete	[mazliet]	pareiztic.	[Kāvi]
180.		Lenards	3				xx	
181.	Petoks	Kōrlis	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	
182.		Natalija	40	latvietis	latviete	nē	xx	
183.		Andrōks	12			xx	xx	
184.		Kōrli	7			xx	xx	
185.	Ešentals	Nikolajs	50	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
186.		Elena	46	lībietis	lībiete	runā	xx	
187.		Konstantin	14					
188.		Emilija	13					
189.		Zelma	11					
190.		Sergejs	10					
191.		Aleksis	9					
192.	Rekbergs	Atis	35	xx	xx	runā	luter.	
193.	Birk	Mari	50	xx	xx	runā	pareiztic.	
194.	Ešentals	Aleksis	28	xx	xx	runā	xx	
195.		Emilija	26			(mazliet)?	xx	no Sik- raga?
196.	Grīnfelds	Alvine	50	lībietis	–	runā	luter.	
197.	Launics	Andrejs	60	xx	xx	xx	pareiztic.	
198.		Trīne	60	xx	xx	xx	xx	
199.	Sīpols	Zusanna	45	lībietis	lībiete	nē	xx	
200.		Feliks	24	latvietis	lībiete	xx		
201.		Alfejs	20	latvietis	lībiete	xx		
202.		Elza	15	latvietis	lībiete	xx		
203.	Frīdenbergs	Andrejs	45	lībietis	lībiete	runā	xx	
204.		Klāra		latvietis	latviete	nē	xx	
205.		Emilija	40	xx	xx	xx	luter.	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
206.	Riķit	Alma		xx	xx	xx	xx	
207.		Vasils		lībietis	latviete	xx	pareiztic.	
208.	[H]erman	August		latvietis	latviete		luter.	
209.	Fridenberg	Emma	48	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
210.	Freibergrs	Peters	60	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
211.		Lisette	55	latvietis	latviete	nē	xx	
212.		Peter	23	lībietis	latviete	-	xx	
213.		Jānis	20	lībietis	latviete	-	xx	
214.		Helena	24	lībietis	latviete	-	xx	
215.	Zeimans	Konstantis	45	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	[dzīvo
216.	Legzdin	Nina	35	latvietis	latviete	nē	luter.	kopā]
217.		Ida		xx	xx	xx	xx	
218.	Einbergrs	Didrikis	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
219.		Marta		latvietis	latviete	nē	xx	
220.		Arnolds	20	lībietis	latviete	xx	xx	
221.		Milda	15	lībietis	latviete	xx	xx	
222.	Otomers	Olga	50	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
223.	Andersin	Anna	60	xx	xx	runā	xx	
224.	Adamkovics	Kārli	55	xx	xx	xx	xx	
225.		Lize	55	xx	xx	xx	xx	
226.		August	23	xx	xx	nē	xx	
227.		Nina	20	xx	xx	nē	xx	
228.	Grīnvald	August	35	latvietis	latviete	nē	luter.	
229.		Elvira	35	lībietis	lībiete	runā	xx	
230.		Ilona	12			nē	xx	
231.		Velta	10				xx	
232.		H[e]lga	4				xx	
233.	Derkevics	Kārlis		latvietis	latviete	nē	xx	
234.		Lotte		xx	xx	xx	xx	
235.	Frīdenberg	Mīle	40	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
236.	Smilkš	Trīne	65	xx	xx	xx	luter.	
237.	Reffenberg	[Deidri]	65	xx	xx	xx	xx	
238.	Rumpenbergrs	Trīne	48	xx	xx	xx	xx	
239.	Mikelbrenc	Emlija	65	xx	xx	xx	xx	
240.		August	21	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
241.	[Ein]bergs	Kārlis	36	latvietis	lībiete	nē	xx	
242.		Anna		vācietis	vāciete	nē	xx	
243.		Amanda		latv./līb.	vāciete		xx	
244.		Arnolds		xx	xx		xx	
245.		Augusts		xx	xx		xx	
246.		Valdis		xx	xx		xx	
247.		Biruta		xx	xx		xx	
248.	Kristinš	Ernests	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	
249.	Krist[ins]	Rudolfs	35	xx	xx	xx	xx	
250.		Lida	30	xx	xx	xx	pareiztic.	
251.		Kārlis	5	xx	xx	nē	xx	
252.	Tamman	Pēters	47	xx	xx	runā	luter.	
253.	Tamman	Mari	42	xx	xx	xx	xx	
254.	Lorenc	Lina	48	xx	xx	xx	xx	
255.		Osvalds	28	xx	xx	xx	xx	
256.		Eduards	20	xx	xx	xx	xx	
257.	Pārbus	Antons	25	sāmsaln.	lībiete	xx	pareiztic.	
258.		Fanie	25	lībietis	lībiete	mazliet	luter.	
259.		Mirdza	3	sāmsaln./ līb.	lībiete		xx	
260.	Feimans	Francis	35	latvietis	latviete	nē	xx	
261.		Amalija	40	xx	xx	xx	xx	
262.	Feiman	Trīne	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
263.		Valdis	24	lībietis	lībiete	runā	xx	
264.		Arnolds	22	xx	xx	runā	xx	
265.	Feiman	Nikolajs	70	xx	xx	xx	pareiztic.	
266.		Anna	47	latvietis	latviete	nē	xx	
267.		Tatjana	24			xx	xx	
268.		Albert	8			xx	xx	
269.	Pārbus	Janis	60	sāmsaln.	sāmsaln.	xx	xx	
270.		Katrine	60	lībietis	lībiete	runā	xx	
271.	Valt[er]	Peters	65	xx	xx	runā	xx	
272.		Li[s=n]a	50	latvietis	latviete	nē	xx	
273.	Valter	Maiga		xx	lībiete	xx	luter.	
274.	Birk	Mari	55	xx	xx	runā	pareiztic.	
275.		Aleksanders	35	latvietis	lībiete	nē	xx	
276.	Vilberg	Jette	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	

Vaide

Nr. Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes	
1.	Janbergs	Kārlis	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	
2.		Līna	64	latvietis	latviete	nē	xx	
3.		Francis	33	lībietis	latviete	nē	xx	
4.		Arvīds	27	lībietis	latviete	nē	xx	
5.		Berta	25	lībietis	latviete	nē	xx	
6.		Mari	99	lībietis	lībiete	runā	xx	
7.	Baumanis	Kristine	54	lībietis	lībiete	runā	xx	
8.	Bērziņš	Valija	14	latvietis	lībiete	nē	xx	
9.	Kiršteins	Pēteris	76	lībietis	lībiete	runā	xx	
10.		Katrine	65	xx	xx	xx	xx	
11.		Natalija	40	xx	xx	xx	baptiste	
12.		Valdemars	27	xx	xx	nē	xx	
13.	Oga	Krišjānis	51	latvietis	latviete	xx	luter.	
14.		Elīze	49	xx	xx	xx	xx	
				[lībietis. – R. B.]				
15.		Miervaldis	15	xx	līb./latv.	xx	xx	
16.	Aumans	Līna	53	lībietis	lībiete	runā	xx	Lekši
17.		Feliks	10	lībietis	lībiete	nē	xx	
18.	Bertolds	Jānis	55	xx	xx	nē	xx	m. XII 35
19.		Alberts	11	xx	xx	mēms	xx	
20.		Bernhards	6	xx	xx	runā	xx	
21.		Džems	33	xx	xx	runā	xx	
22.		Augusts	29	xx	latviete	nē	xx	
23.	Nevaroski	Pāvils	34	krievs	krieviete	xx	katolis	
24.		Kristine	45	lībietis	latviete	xx	baptiste	
25.	Ranne	Mari	56	lībietis	latviete	xx	xx	
26.	Ranne	Kristine	50	līb./latv.	latviete	xx	luter.	
27.	Ranne	Oskars	22	latvietis	latviete	xx	baptists	
28.	Kiršteins	Alberts	40	lībietis	lībiete	runā	xx	Lāži
29.		Līzete	42	latvietis	latviete	nē	xx	
30.		Adela	15	[lībietis]	[lībiete]	xx	xx	
31.		Līna	13	xx	xx	xx	xx	
32.		Ervars	8	xx	xx	xx	xx	
33.		Helmuts	5	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
34.	Freijens	Trīna	50	xx	xx	runā	xx	Lāži
35.	Hausman	Pēters	53	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	Lāži
36.	Hausman	Vilis	35	lībietis	latviete	nē	baptists	
37.		Emma	45	lībietis	lībiete	nē	luter.	Purvziedi
38.		Helene	11	līb./latv.	lībiete	xx	xx	
39.		Edgars	9	līb./latv.	lībiete	xx	xx	
40.		Ilmars	2	xx	xx	xx	nav kristīts	
41.	Bertholds	Kārlis	55	lībietis	lībiete	runā	luter.	
42.		Marija	56	xx	xx	xx	xx	
43.		Alfons	25	xx	xx	xx	xx	
44.		Viktors	13	xx	xx	xx	xx	
45.	Ekman	Jānis	68	latvietis	latviete	nē	xx	
46.		Katrine	65	lībietis	lībiete	runā	xx	
47.		Pēteris	35	latvietis	lībiete	nē	xx	
48.		Augusts	31	latvietis	lībiete	xx	xx	
49.	Aumans	Līze	63	lībietis	lībiete	runā	xx	
50.		Irena	32	xx	xx	runā	baptiste	
51.	Balkits	Pauline	42	xx	xx	xx	luter.	Kāvi
52.	Zēbergs	Jānis	31	latvietis	lībiete	xx	xx	
53.		Alma	27	igaunis	lībiete	nē	xx	m. 37
54.		Andrejs	26	latvietis	lībiete	runā	xx	
55.		Pauline	17	xx	xx	xx	xx	
56.		Katrine	58	lībietis	lībiete	xx	xx	
57.	Zandbergs	Mina	57	lībietis	lībiete	runā	xx	
58.		Valdis	23	latvietis	lībiete	nē	xx	
59.	Bertholds	Pēteris	56	lībietis	lībiete	runā	xx	Eļmi
60.		Līze	55	xx	xx	runā	xx	Eļmi

Saunags

Nr. Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1. Reffenbergs	Vilis	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	Jaunvalki
2.	Kristine	45	igaunis	igauniete	xx	baptiste	
3.	Edgar	19	lībietis	igauniete	nē		
4.	Osvalds	27	lībietis	igauniete	xx		
5.	Valdis	9	lībietis	igauniete	xx		
6. Dundurs	Jānis		latvietis	latviete	nē		
7.	Emilija		xx	xx			
8. Otners	Ernests		xx	xx			
9.	Melanija		igaunis	igauniete			Štrausi
10.	bērns	6					
11.	xx	5					
12.	xx	3					
13.	xx	1					
14. Brants	Līze	60	lībietis	lībiete	runā	luter.	
15.	Vilis	25	lībietis	lībiete	nē	xx	Jūrniki
16.	Karija	20	xx	xx	xx	xx	
17.	Milda	17	xx	xx	xx	xx	
18.	Velta	13	xx	xx	xx	xx	prasmīga lībiešu meitene, prot lasīt un saprot [lībiski]
19. Valdners	Ansis	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	m. III 36
20.	Elizabete	50	latvietis	latviete	runā	pareiztic.	
21.	Lidija		lībietis	latviete	nē		
22. Mattisons	Jūle		latvietis	latviete			
23.	Milda		xx	xx			
24. Barviks	Pēteris	35	xx	xx			
25.	Erna	30	lībietis	lībiete	runā	luter.	
26.	Melita	?	latvietis	lībiete			
27. Frīdentals	Dīdrikis	55	lībietis	lībiete	runā	luter.	
28.	Lisete	50	lībietis	lībiete	xx	xx	
29.	Hildegarde	19	lībietis	lībiete	xx	xx	Kalnvieti
30.	Valfreds	16	lībietis	lībiete	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
31.	Ottomers	Augusts		latvietis	latviete		xx	
32.		Kristine	40	lībietis	lībiete	runā	xx	Vīgas
33.	Zarinš	Aleksandrs	53	lībietis	lībiete	runā	luter.	
34.		Vilhemine	53	lībietis	latviete	runā	xx	
35.		F	24	lībietis	līb./latv.	nē	xx	
36.		H	23	lībietis	līb./latv.	nē	xx	
37.		H	19	lībietis	līb./latv.	nē	xx	
38.	Mattisons	Andrijs	82	lībietis	lībiete	runā	luter.	
39.		Marija	72	xx	xx	xx	baptiste	
40.	Niklavs	Vilis	22	xx	xx	xx	luter.	Penti
41.	Niklavs	Arnolds	26	xx	xx	xx	xx	Saules
42.		Emma		latvietis	latviete	nē	luter.	
43.	Pūpolbergs	Jānis		latvietis	latviete	runā		
44.		Emilija	40	lībietis	lībiete	runā	luter.	Pūpolkalni
45.		Edgars		latvietis	lībiete			
46.		Arnolds		latvietis	lībiete			
47.		Velta		latvietis	lībiete			
48.		[Hilda]		latvietis	lībiete			
49.	Frīdmans	Alfreds	30	lībietis	lībiete	runā	luter.	Jaunpils
50.		Matilde	37	xx	xx	xx	xx	
51.	Frīdmans	Ansis	37	lībietis	lībiete	xx	xx	Dimanti
52.		Frīda		latvietis	latviete	nē	xx	
53.		Edmunds	13	lībietis	latviete			
54.		Imants		lībietis	latviete			
55.		Cera		xx	xx			
56.		Laimons		xx	xx			
57.		Vilnis		xx	xx			
58.		Aivars		xx	xx			
59.	Bubins	Eduards		latvietis	latviete	runā	xx	
60.		Emilija	45	lībietis	lībiete	runā	xx	
61.	Mittenbergs	Līze	60-	lībietis	lībiete	runā	xx	
62.	Bruževics	Harijs		latvietis	latviete	nē	xx	
63.		Milda		latvietis	lībiete	xx	xx	
64.		Maiga		latvietis	latv./līb.	xx	xx	

Nr. Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
65. Frīdmans	Žanis	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	Vecvalki
66.	Pauline	40	xx	xx	xx	baptiste	
67. Frīdmans	Ernests	30	xx	xx	xx	luter.	
68.	Zelma	28	lībietis	līb./latv	nē	xx	
69. Strautmans	Ernests		latvietis	latviete			
70.	Emma		xx	xx			
71.	Arvids						
72.	Imants						
73.	Elmars						
74.	[Didra]						
75. Strautmans	Andrejs		latvietis	latviete	runā		
76.	Lizete		xx	xx			
77.	Kārlis						
78.	Pauline						
79.	Elza						
80.	Milda						
81. Tilmans	Kārlis	60	lībietis	lībiete	runā	baptists	
82.	Emilija		latvietis	latviete	nē	luter.	
83. Tilman	Eduards	[30-]	lībietis	latviete	runā	luter.	Rūpnieki (veikals)
84.	Marija	[40-]	lībietis	lībiete	nē (mazliet)	xx	
85.	Erika		līb./latv.	lībiete	xx		
86.	Benitta		līb./latv.	lībiete	xx		
87. Smilktinš	Kārli	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	
88.	Trīne		latvietis	latviete		xx	
89. Jeige	Didrikis	60	lībietis	lībiete	runā	luter.	
90. Zandbergs	Rudolfs	40	lībietis	lībiete	runā	xx	
91.	[M]ilda		latvietis	latviete	nē	xx	
92.	Renhards		lībietis	latviete	xx	xx	
93.	Ludmilla		xx	xx	xx	xx	
94.	Raims		xx	xx	xx	xx	
95.	Austra		xx	xx	xx	xx	
96.	xx		xx	xx	xx	xx	
97.	xx		xx	xx	xx	xx	
98.	xx		xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
99.	Renk	Katrine						Bērzkalni
100.	Bergs	Ernests	50	latvietis	latviete		baptists	[Bišnieki]
101.		Matilde	40	lībietis	lībiete	runā	xx	
102.		Gunars		latvietis	lībiete			
103.		[Aivars]		latvietis	lībiete			
104.	Jinmans	Kārlis	59	lībietis	lībiete	runā	luter.	[Kraستیņi]
105.		Marija		igaunis	igauniete	runā	xx	
106.		Elza	19	lībietis	igauniete	xx	xx	
107.		[Artvijs]	15	lībietis	igauniete	xx	xx	
108.	Zvirgzdins	Dima	52	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	
109.		[Grieta]	52	xx	xx	xx	xx	
110.		Antons	27	xx	xx	[maz- liet]	xx	Pauļi
111.		Nina	19	xx	xx	nē	luter.	
112.		Zina	16	xx	xx	[maz- liet]		
113.	Jeige	Didrikis	65	xx	xx	xx		
						[runā. – R. B.]		
114.		Olga		latvietis	latviete			
115.		Augusts	14	lībietis	latviete			
116.		Greta	12	lībietis	latviete			
117.		Ērika	10	lībietis	latviete			

Pitrags

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1.	Tomševics	Paulīne	45	lībietis	lībiete	runā	baptiste	[dzīvo
2.	Egle	Eduards	35	lībietis	lībiete	runā	luter.	kopā]
3.	Damberg	Lizete	45	[latvietis]	[latviete]	nē	xx	
4.	Stobbe	Ansis	55	[latvietis]	[latviete]	runā	xx	
5.		Paulīne	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
6.		Artur	23	latvietis	lībiete	nē		
7.		Alise	20	latvietis	lībiete	nē		
8.		Hilda	18	latvietis	lībiete	nē		
9.		Eduards	10	latvietis	lībiete	nē		
10.	Dišler	Pēter	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	
11.		Vilhelmine	43	latvietis	lībiete	runā	baptiste	
12.		Viktor	18	lībietis	latv./līb.	nē		
13.		Estere	16	lībietis	latv./līb.	nē		
14.		Erika	15	lībietis	latv./līb.	nē		
15.		Kārlis	13	lībietis	latv./līb.	nē		
16.		Harijs	11	lībietis	latv./līb.	nē		
17.		Lida	9	lībietis	latv./līb.	nē		
18.		Zelma	7	lībietis	latv./līb.	nē		
19.	Freiman	Gede	65	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
20.	Jeije	Olga	27	lībietis	lībiete	nē	luter.	Rūši
21.	Geige	Emilija	60	latvietis	latviete	nē	luter.	
22.		Alfreds	30	lībietis	lībiete	nē	luter.	
23.	Geige	Eduards	40	lībietis	lībiete	nē	baptists	
24.		Olga	30	lībietis	lībiete	nē	baptiste	
25.		Anna	3	lībietis	lībiete	-	-	
26.	Antman	Trīne	60	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
27.	Kārkluvalk	Fricis	65	latvietis	latviete	nē	luter.	
28.		Emilija	60	lībietis	lībiete	runā	luter.	
29.	Zarinš	Kārlis	60	lībietis	lībiete	runā	luter.	m. IV 37
30.		Līze	56	lībietis	lībiete	runā	luter.	
31.		Rudolfs	25	lībietis	lībiete	mazliet	baptists	
32.		Emilija	20	lībietis	lībiete	mazliet	baptiste	
33.		Augusts	15	lībietis	lībiete	nē	baptists	
34.		Raimonds	12	lībietis	lībiete	nē		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
35.	Zeltiņš	Pēters	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	
36.		Līna	60	latvietis	latviete	nē	luter.	
37.	Treilibs	Jānis	45	latvietis	latviete	nē	–	
38.		Alma	35	lībietis	latviete	nē	–	
39.	Brands	Rudolfs	35	lībietis	lībiete	runā	–	Randi
40.		Lisete	30	latvietis	latviete	nē	baptiste	
41.		Velta	5	lībietis	latviete			
42.		Edmunds	3	lībietis	latviete			
43.		Aina	1	lībietis	latviete			
44.	Elt	Lisete	75	latvietis	latviete		luter.	
45.		Arvids	3[6]	xx	xx		luter.	
46.	Klučīn	Marta	45	xx	xx			
47.	Klučīn	Emma	40	xx	xx			
48.		Skaidrite	5	xx	xx			
49.		Astra	4	xx	xx			
50.	Rosenbergs	Lisete	50	lībietis	lībiete	runā	baptiste	[Randi]
51.		Edgars	21	latvietis	lībiete	nē	–	
52.	Firman	Emilija	54	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
53.	Folmans	Gusts	35	lībietis	lībiete	runā	baptists	Lauļi
54.		Alma	30	latvietis	latviete	nē	[?]	
55.		zēns	1	lībietis	latviete	xx		
56.		zēns	1	lībietis	latviete	xx		
57.	Dišlers	Trīne	75	lībietis	lībiete	runā	luter.	
58.	Dišler	Kōrli	35	lībietis	lībiete	runā	baptists	
59.	Antman	Marij	60	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
60.	Bergs	Dāvids	48	latvietis	latviete		–	
61.	Rosenbergs	Katrine	45	xx	xx		–	
62.	Zībergs	Alfreds	40	latvietis	lībiete	nē	–	
63.		Matilde	35	latvietis	latviete	xx	–	
64.		Arnolds	3	latv./līb.	latviete	xx		
65.		Benita	2	latv./līb.	latviete	xx		
66.	Blāse	Kārlīne	60	latvietis	latviete		–	
67.		Olga	30	xx	xx			
68.		Viktors	10	latvietis	latviete			

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
69.	Burnevics	Saša	25	latvietis	latviete	nē	luter.	
70.		Milda	25	xx	xx	nē	luter.	
71.	Otmans	Andrejs	75	lībietis	lībiete	runā	baptists	
72.		Baba	75	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
73.	Zeltiņš	Jānis	35	latvietis	latviete	nē	baptists	
74.			35	latvietis	latviete	nē	baptiste	
75.		Zigrida	3	latvietis	latviete	–		
76.		Benita	1	latvietis	latviete	–		
77.	Upners	Kārlis	70	latvietis	latviete	nē	luter.	
78.		Trīne	70	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
79.		Irma	30	latvietis	lībiete	nē	baptiste	
80.	Martinsons	Alfreds	30	sāmsaln.	latviete	nē	–	
81.		Alma	30	latvietis	latviete	nē	–	
82.		Milda	3	sāmsaln./ latv.	latviete	–		
83.	Tilmans	Kārlis	35	lībietis	latviete	nē	–	
84.		Zelma	35	lībietis	lībiete	runā	–	
85.		Zigurds	2	līb./latv.	lībiete			
86.	Freiberģs	Augusts	35	lībietis	lībiete	runā	baptists	Kurgati
87.		Kristine	30	lībietis	latviete	nē	baptiste	
88.		Ojars	3	lībietis	līb./latv.	–		
89.	Treilībs	Andrejs	60	latvietis	latviete	mazliet	baptists	
90.		Elisabete	60	latvietis	latviete	nē	xx	
91.	Treilībs	Lida	20	latvietis	lībiete	nē	xx	
92.	Treilībs	Valdis	4	latvietis	latviete	nē		
93.	Jansons	Roberts	35	latvietis	latviete	nē	baptists	
94.		Līna	25	latvietis	lībiete	nē	baptiste	
95.		zēns		latvietis	latv./līb.	–		
96.		meitene		latvietis	latv./līb.	–		
97.	Jaunvalks	Rudolfs	45	latvietis	lībiete	nē	–	
98.		Marta	40	latvietis	latviete	–		
99.		Hilda		latv./līb.	latviete			
100.		Ilga		latv./līb.	latviete			
101.		Zelma		latv./līb.	latviete			
102.		meitene		latv./līb.	latviete			
103.		Gunars		latv./līb.	latviete			
104.		Imants		latv./līb.	latviete			

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
105.	Jaunvalks	Līze	60	lībietis	lībiete			
106.	Jaunvalks	Zete	50	latvietis	lībiete	nē		
107.	Brauns	Alfreds	35	latvietis	latviete	nē	baptists	
108.		Matilde	30	latvietis	lībiete	nē	baptiste	
109.		Arturs	3	latvietis	latv./līb.	-		
110.		Vilma	2	latvietis	latv./līb.	-		
111.		zēns	1	latvietis	latv./līb.	-		
112.	Zandbergs	Didrōk	55	lībietis	lībiete	runā		
113.		Līna	50	lībietis	latviete	runā		
114.		Andrejs	23	lībietis	līb./latv.			
115.	Varis	Emilija	52	sāmsaln.	lībiete	runā	luter.	
116.	Zivert	Kerste	75	lībietis	lībiete	runā	xx	
117.	Kriekis	Pauline	35	lībietis	lībiete	runā	xx	
118.		Kārlis	10	latvietis	lībiete			
119.	Otmans	Peters	55	lībietis	lībiete		baptists	Kangari
120.		Alma	50	lībietis	lībiete	nē	baptiste	Eidi
121.	Cīrulis	Kārlis	70	latvietis	latviete			
122.		Trīne	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	
123.		Līna	30	latvietis	lībiete	nē	luter.	
124.	Peterson	Anna	70	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
125.	Blumbergs	Katrine	75	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
126.		Milda	30	lībietis	lībiete	mazliet	baptiste	
127.	Zandbergs	Katrine	80	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
128.		Līze	50	lībietis	lībiete	runā	baptiste	

Košrags

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1.	Rekman	Eduard	42	lībietis	lībiete	jā	luter.	
2.		Milda	35	lībietis	lībiete	jā	luter.	
3.	Kandis	Lizet	50	latvietis	latviete	nē		
4.	Kandis	Arvid	32	lībietis	latviete	nē		
5.		Alma	30	latvietis	latviete	nē		
6.		bērns	2	līb./latv.	latviete	–		
7.	Liedav	Didrōk	68	lībietis	lībiete	jā	luter.	Dīķi
8.		Līž	40	lībietis	lībiete	jā	–	
9.		Marta	8	lībietis	lībiete	mazliet	luter.	
10.	Veide	Rudolf	45	lībietis	lībiete	jā	luter.	
11.		Ella	40	latvietis	latviete	nē		
12.		Arnold	10	lībietis	latviete	mazliet		
13.		Paul	7	lībietis	latviete	nē		
14.		Lilli	4	lībietis	latviete	–		
15.		Estere	1	lībietis	latviete	–		
16.		Velta	1	lībietis	latviete	–		
17.	Anzenav	Didrōk	40	lībietis	lībiete	jā	luter.	
18.		Marta	35	latvietis	latviete	nē		
19.		Voldi	7	lībietis	latviete	(nē)		m. IX 36
20.		Gust	3	lībietis	latviete	–		
21.		zēns	1	lībietis	latviete	–		
22.	Bernstein	Gust	40	latvietis	lībiete	jā		
23.		Emilija	30	lībietis	lībiete	jā	luter.	
24.		Vold	10	latv./līb.	lībiete	nē		
25.		Elza	9	latv./līb.	lībiete	(nē)		
26.		Fani	7	latv./līb.	lībiete	(nē)		
27.		Artur	6	latv./līb.	lībiete	mēms		
28.		Feliks	4	latv./līb.	lībiete	–		
29.		mazs	2	latv./līb.	lībiete	–		
30.		mazs	1	latv./līb.	lībiete	–		
31.	Zibert	Fric	72	latvietis	latviete	nē		
32.		Trīn	74	lībietis	lībiete	jā	luter.	
33.	Zīvert	Ernst	25	?	lībiete	nē		
34.		Klāra	30	latvietis	lībiete	mazliet	luter.	
35.		zēns	1	?/līb.	latv./līb.	–		
36.	Bertold	Līž	73	lībietis	lībiete	jā	luter.	
37.	Pumpur	Katrīne	80	latvietis	latviete	nē		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
38.	Enoks	Mari	54	lībietis	lībiete	jā	luter.	
39.	Veide	Pētōr	63	lībietis	lībiete	jā	luter.	
40.		Mari	57	lībietis	lībiete	jā	luter.	
41.	Driksne	Žan	32	latvietis	latviete	nē		
42.		Matild	25	lībietis	lībiete	jā	luter.	
43.		Aina	2	latvietis	lībiete	–		
44.	Dišler	Andrōkš	90	lībietis	lībiete	jā	baptists	m. 35
45.		Trīn	80	lībietis	lībiete	jā	baptiste	
46.	Dišler	August	53	lībietis	lībiete	jā	luter.	[Tilmači]
47.		Paulīne	35	latvietis	latviete	nē		
48.		Ausma	3	lībietis	latviete	–		
49.		zēns	1	lībietis	latviete	–		
50.	Urban	Jānis	65	latvietis	latviete	nē		
51.		Lizete	60	latvietis	latviete	nē		
52.		vecā māte	80	latvietis	latviete	nē		
53.	Dišler	Vold	12	?	lībiete	mazliet	–	
54.	Demberg	Kristin	57	lībietis	lībiete	jā	luter.	
55.		Helena	17	latv./līb.	lībiete	mazliet	luter.	
56.		Amanda	14	latv./līb.	lībiete	mazliet	luter.	
57.	Freimans	Kristaps	35	latvietis	latviete	nē		
58.		Elīze	32	lībietis	lībiete	mazliet	luter.	
59.		Otto	6	latvietis	lībiete	nē		
60.		Laimons	2	latvietis	lībiete	–		
61.	Skadiņ	Jōn	72	lībietis	lībiete	jā	luter.	Kūkiņi
62.		Griet	72	lībietis	lībiete	jā	luter.	[jeb Anduļi]
63.	Skadiņ	Teodor	30	lībietis	lībiete	mazliet	luter.	
64.		Marta	30	latvietis	latviete	nē		
65.		Edgar	4	lībietis	latviete	nē		
66.		Arvids	2	lībietis	latviete	–		
67.		zēns	1	lībietis	latviete	–		
68.	Ludvigs	Krisjans	65	latvietis	latviete	nē		
69.		Lisete	55	latvietis	latviete	nē		
70.		Kārlis	23	latvietis	lībiete	nē		
71.	Pumpurs	Fricis	53	latvietis	lībiete	nē		
72.		Emilija	47	lībietis	lībiete	jā	baptiste	
73.		Teodors	18	latv./līb.	lībiete	nē		
74.		Lidia	13	latv./līb.	lībiete	nē		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
75.	Volganski	Ants	74	lībietis	lībiete	jā	luter.	
76.	Volganski	Trīn	45	lībietis	lībiete	jā	luter.	
77.	Volganski	Didrik	51	lībietis	lībiete	jā	luter.	
78.		Līna	56	latvietis	latviete	nē	luter.	
79.		Edvin	24	lībietis	latviete	jā	luter.	
80.		Edgar	23	lībietis	latviete	jā	luter.	
81.		Kārli	20	lībietis	latviete	jā	luter.	
82.		Valdi	17	lībietis	latviete	jā	luter.	
83.	Fīrmaņ	Billi	84	lībietis	lībiete	jā	luter.	
84.		Kōrli	58	lībietis	lībiete	jā	luter.	
85.	Gūtman	Didrōk	69	lībietis	lībiete	jā	luter.	
86.		Emilija	60	latvietis	latviete	nē		
87.	Skadiņ	Gēdō	79	lībietis	lībiete	jā	luter.	
88.	Gantsman	Emilija	40	latvietis	latviete	nē		
89.	Andzenav	Gust	38	lībietis	lībiete	jā	luter.	
90.		Marija	45	latvietis	latviete	nē		
91.		Hilda	13	lībietis	latviete	mazliet		
92.	Anzenavs	Gēdō	80	lībietis	lībiete	jā	luter.	
93.	Krasson	Jānis	80	latvietis	latviete	nē		Dīķi
94.		Līna	80	lībietis	līb./latv	mazliet		
95.	Krasson	Vilis	50	latvietis	līb./ līb./latv.	mazliet	luter.	
96.		Kač	43	lībietis	lībiete	jā	luter.	
97.		Albert	18	latv./līb.	lībiete	nē		
98.		Paul	16	latv./līb.	lībiete	nē		
99.	Fletnav	Trīn	80	lībietis	lībiete	jā	luter.	
100.	Fletnav	Līz	55	lībietis	lībiete	jā	luter.	
101.	Jemels	Andrejs	52	lībietis	lībiete	nē		bērnībā nedzīvoja jūrmalā
102.	Bankevits	Eduards	60	latvietis	latviete	nē		
103.		Līze	55	lībietis	lībiete	nē	luter.	
104.	Ozolzīle	Eduards	41	latvietis	lībiete	nē		
105.	Demberg	Teodor	55	lībietis	lībiete	jā	luter.	
106.		Olga	50	latvietis	latviete	nē		
107.		Ella	15	lībietis	latviete	nē		
108.	Zīberts	Jānis	46	latvietis	lībiete	nē		
109.		Pauline	45	latvietis	latviete	nē		
110.		Hugo	1[6]	latv./līb.	latviete			

Mazirbe

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
1.	Frīdental	Kārlis	70	lībietis	lībiete	runā		
2.		Anna	70	xx	xx	xx		
3.	Ka[zie]ls		50	sāmsaln.	sāmsaln.			
4.		Olga	40	lībietis	lībiete	nē		
5.		bērns	7	sāmsaln.	lībiete			
6.	Stalte	Didrōk	75	lībietis	lībiete	runā		
7.		Līžōn	75	xx	xx	xx		
8.		Rihard	28	xx	xx	nē		
9.		Virgine	20	xx	xx	xx		
10.	[Zandberg]	Mari	50	xx	xx	runā		Agrumi
11.		Voldemars	23	xx	xx	nē		m. 1937
12.	Birznieks		35	latvietis	latviete			
13.		Paula	30	lībietis	lībiete			
14.	Elfans		35	latvietis	latviete			
15.	Puņ	Korli	56	sāmsaln.	sāmsaln.			
16.		Kristine	58	latviete	latviete			
17.	Volganski	Korli	65	[lībietis]	lībiete	runā		
18.	Ermanbrik	Emilija	40	xx	xx	xx		
19.	Morics	Kērste	60	xx	xx	xx		
20.	Valt	Mari	58	lībietis	lībiete	xx		
21.	Celm	Kārli	55	latvietis	latviete	nē		m. 1936
22.		Natalija	55	lībietis	lībiete	runā		
23.		Alma	22					
24.		Elza	20					
25.		Anna	17					
26.	Dembergs	Gothards	55	lībietis	lībiete	runā		
27.		Izabella	55	sāmsaln.	sāmsaln.	runā		
28.	Steffenbergs	Pētōr	60	lībietis	lībiete	runā		
29.		Anna	58	latvietis	latviete			
30.		Augusts	37					
31.	Stefenbergs	Anna	80	lībietis	lībiete	runā		
32.	Stalte	Pētōr	75	lībietis	lībiete	xx		m. 1937
33.		Trīne	77	lībietis	lībiete	xx		
34.	Tērānds	Līz	78	lībietis	lībiete	xx		

Nr. Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
35.	Makkevics	50	latvietis	latviete			
36.		Mile	45	lībietis	lībiete	xx	
37.	Dambergs	Augusts	47	lībietis	lībiete	runā	
38.		Ida	45	latvietis	latviete		
39.		dēls					
40.		dēls					
41.		dēls					
42.	Dankers	Jani	60	latvietis	latviete	runā	
43.		Mari	55	lībietis	lībiete		
44.		Alfred	25				
45.	Steffenbergs	Korli	55	lībietis	lībiete	runā	m. 1937
46.		Lizete	46	xx	xx	runā	
47.		Arvids	23				
48.		Eduards	20				
49.		Emma	17				
50.	Kleinberg	Līze	?	lībietis	lībiete	runā	
51.	Freiman	Jānis	5[6]	latvietis	latviete		
52.		Anete	55	lībietis	lībiete	runā	
53.	Dambergs	Andrōks	80	xx	xx	xx	
54.		Anna	80	xx	xx	xx	
55.		Milda	30	xx	xx	xx	
56.		Zelma	24	xx	xx	xx	
57.	[Heidenbergs]	Antons	35	latvietis	lībiete		
58.		Alise	33	latvietis	latviete		
59.		Astra	5				
60.		Ausma	3				
61.	[Heidenbergs]	Juris	33	latvietis	lībiete		
62.	Dembergs	Alfreds	45	lībietis	lībiete	runā	
63.		sieva	40	latvietis	latviete		
64.		Ēdrōm	8				
65.		Biruta	5				
66.	Rosenfelds	Mari	65	lībietis	lībiete	runā	
67.	Kaufmans	Fricis	55	latvietis	latviete		
68.		Alise	43	lībietis	lībiete	nē	
69.		Rudolfs	7				
70.		meitene	4				

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
71.	Indrikson	Anni	70	lībietis	lībiete	runā		
72.		Berta	45	xx	xx	xx		
73.	Dišler	Antons	50	xx	xx	runā		
74.		Lisete	50	xx	xx	runā		
75.		Maiga	12					
76.	Čoders		35	latvietis	latviete			
77.		Matilde	30	lībietis	lībiete	nē		
78.		bērns	4					
79.		bērns	3					
80.	Rosenfelds	Andrejs	40	lībietis	lībiete	runā		[Aizupi]
81.		Elsa	35	latvietis	latviete			
82.		zēns						
83.		Lūcija						
84.	Blāze	Richards	35	latvietis	latviete			
85.		Līna	30	lībietis	lībiete			
86.		bērns						
87.		bērns						
88.		bērns						
89.		bērns						
90.		bērns						
91.		bērns						
92.	[Prīs]mans	Emilija	45	lībietis	lībiete	runā		
93.		Rudolfs	22	lībietis	lībiete			
94.	Šēnvald	Nēse	45	lībietis	latviete			
95.		Elvira	20					
96.	Riekstins	Olga		lībietis	latviete			
97.	Stalte	Korli	65	lībietis	lībiete	runā		
98.		Virgine	60	vācietis	vāciete			
99.		Margarete	32	lībietis	vāciete			
100.	Dambergs	Anni	75	lībietis	latviete	runā		
101.	Anderson	Prēm	70	lībietis	lībiete	xx		
102.		Līž	70	xx	xx	xx		
103.	Frīdentals	Gusts	47	lībietis	lībiete	xx		Muiža
104.		Ida	45	latvietis	latviete			
105.		meitene	12					
106.		zēns	10					

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
107.	Heidenbergs	Teodors	40	latvietis	lībiete			
108.		Kristine	40	latvietis	lībiete			
109.			10					
110.			7					
111.			5					
112.	Freimans	Teodors	60	latvietis	latviete			
113.		Klementil	60	lībietis	latviete	nē		
114.		Oskars	30					
115.		Viktors	23					
116.	Heidenberg	Hermans	40	latvietis	lībiete			
117.		Eveline	40	latvietis	latviete			
118.		bērns						
119.		bērns						
120.		bērns						
121.		bērns						
122.		bērns						
123.	Landman	Bille	80	lībietis	lībiete	runā		
124.	Dembergs	Eduards	65	lībietis	latviete			
125.		Līze	60	lībietis	lībiete	xx		
126.		Edgars	20	līb./latv.	lībiete			
127.	Lībert	Augusts	55	latvietis	lībiete			
128.		Hermine	50	lībietis	lībiete	runā		
129.	Leepajnieks		27	latvietis	latviete			
130.		Elfrīda	25	latv./līb.	lībiete			
131.	[Emke]		70	lībietis	lībiete	xx		
132.	[Emke]		70	lībietis	lībiete	xx		
133.	Riekstinš	[Antons]	50	lībietis	lībiete	runā		m. III 36
134.		[?]	50	latvietis	latviete			
135.		Berta	20					
136.	Ermanbriks	Edua[rds]	51	lībietis	lībiete	runā		
137.		Nīce	50	latvietis	latviete			
138.		Rudolfs	20	lībietis	latviete			
139.	Dambrovičs			latvietis	latviete			
140.		Lotte	?	lībietis	lībiete	runā		
141.		Kōrli						
142.	Oder	Fricis	60	sāmsaln.	sāmsaln.			

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
143.		Mīle	60	latvietis	lībiete			
144.		Teodors	23					
145.		Lida	20					
146.		Jānis	18					
147.	Vemds	Teodors	40	sāmsaln.	lībiete			
148.		Ga[r]da	35	latvietis	lībiete			
149.		Aivars	2					
150.	Gutmans	Bille	80	lībietis	lībiete	xx		
151.		Alise	23	lībietis	lībiete	xx		
152.	Magurs	Jānis	30	latvietis	latviete			
153.		Vilma	25	lībietis	lībiete			
154.		Līdija	2					
155.	Fricberg	Bille	[60]	lībietis	lībiete	runā		
156.	Brands	Eduards	60	lībietis	lībiete	runā		
157.	Jurgenbergs	Anna		sāmsaln.	sāmsaln.			
158.	Otners	Jānis	60	lībietis	latviete			
159.		Lisete	55	lībietis	latviete			
160.		Berta	30					
161.		Milda	26					
162.	Krause	Ansis	70	lībietis	lībiete	runā		
163.		Lisete	65	latvietis	latviete			
164.		Teodors	30					
165.	[Upsov]	Līž	75	lībietis	lībiete	xx		
166.		Klementine	45	xx	xx	xx		
167.	Lepste	Mārtinš	55	lībietis	lībiete	xx		
168.	La[ngže]	Īda	60	lībietis	sāmsaln.	nē		
169.				latvietis	līb./ sāmsaln.			
170.				latvietis	līb./ sāmsaln.			
171.				latvietis	līb./ sāmsaln.			

Sīkrags

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1.	Cerbach	Oskar	51	latvietis	lībiete	runā	luter.	
2.		Miina	53	igaunis	igauniete	xx	xx	
3.		Hilda	25	latv./līb.	igauniete	xx	xx	
4.		Frīda	20	latv./līb.	igauniete	xx	xx	
5.	Cerbach	Edvard	45	latvietis	lībiete	xx	xx	
6.		Kristine	43	lībietis	lībiete	xx	xx	
7.		Irma	14	latv./līb.	lībiete	xx	xx	
8.		Armand	11	latv./līb.	lībiete	nē	xx	
9.	Cerbach	Edu	80	lībietis	lībiete	runā	xx	
10.	Folmaņ	Līž	72	lībietis	lībiete	xx	xx	
11.	Brenkopf	Alfred	50	xx	xx	xx	xx	
12.		Olga	43	xx	xx	xx	xx	
13.		Albert	21	xx	xx	xx	xx	
14.		Otilija	18	xx	xx	xx	xx	
15.		Leopold	17	xx	xx	xx	xx	
16.	Čaplinski	Anton	31	polis	poliete	nē	katolis	
17.		Klāra	31	lībietis	lībiete	runā	luter.	Stacijā
18.		Inta	5	polis	lībiete	nē		
19.	Fišers	August	37	lībietis	lībiete	runā	luter.	
20.		Emilija	31	krievs	krieviete	nē	pareiztic.	
21.	Damberg	Körli	55	lībietis	lībiete	runā	luter.	
22.		Kristine	52	xx	xx	xx	xx	
23.		Pēter	26	xx	xx	xx	xx	
24.		Vilma	24	xx	xx	xx	xx	
25.		Arnold	15	xx	xx	xx	xx	
26.	Vald	Didrök	55	lībietis	lībiete	xx	xx	
27.		Emilija	56	latvietis	latviete	nē	xx	
28.		Lizete	27	lībietis	latviete	mazliet	xx	
29.		Körli	23	lībietis	latviete	nē	xx	
30.		Ella	20	lībietis	latviete	nē	xx	
31.	Biezbārd	Pēter	42	lībietis	lībiete	runā	xx	
32.		Irma	41	xx	xx	xx	xx	
33.		Edvard	31	xx	xx	xx	xx	
34.	Amoliņ	Kārli	56	lībietis	lībiete	runā	xx	
35.		Mari	56	xx	xx	xx	xx	pie Brikšiem
36.			27	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
37.	Anzenav	Anni	68	lībietis	lībiete	runā	luter.	
38.	Anzenav	Edvard	40	xx	xx	xx	xx	
39.		Marija	29	latvietis	latviete	nē	xx	
40.		Imant	10	lībietis	latviete	nē	xx	
41.		Dzidra	7	xx	xx	xx	xx	
42.		Hilda	5	xx	xx	xx	xx	
43.		Rita	3	xx	xx	xx	xx	
44.	Anzenav	Rudolf	42	lībietis	lībiete	runā	baptists	Sesku ciems
45.		Natalija	31	latvietis	latviete	nē	xx	
46.		Milda	12	lībietis	latviete	xx		
47.		D[uj]gobert	10	xx	xx	xx		
48.		Harald	8	xx	xx	xx		
49.				xx	xx	xx		
50.	Folman	Pēter	58	lībietis	lībiete	runā	luter.	
51.		Katrine	58	xx	xx	xx	xx	
52.	Folman	Osvald	31	xx	xx	xx	xx	
53.		Elza	24	latvietis	latviete	nē	xx	
54.		Visvald	6	lībietis	latviete	xx	xx	
55.		Melita	4	xx	xx	xx	xx	
56.		[Ojar]	1	xx	xx	xx	xx	
57.	Sprogis	Anton	44	lībietis	lībiete	runā	xx	Sesku ciems
58.		Marija	38	latvietis	latviete	nē	xx	
59.		Gaston	6	lībietis	latviete	mazliet	xx	saprot lībiešu valodu!!!
60.		Vilma	4	xx	xx	mazliet	xx	
61.		Fanija	2	xx	xx	nē	xx	
62.		Alfred	1	xx	xx	nē	xx	
63.	Cince	Katrine	68	lībietis	lībiete	runā	luter.	
64.	Didrikson	Emilija	60	xx	xx	xx	xx	
65.	Klamberg	Kōrli	60	xx	xx	xx	xx	
66.		Emilija	60	latvietis	latviete	nē	xx	
67.		Eduard	37	lībietis	latviete	runā	xx	
68.		Mari	31	lībietis	latviete	runā	xx	
69.				lībietis	latviete			
70.	Cerbah	Lauri	13	latv./līb.	latviete	runā	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
71.	Anzenav	Mari	55	lībietis	lībiete	runā	baptiste	[Paiji]
72.		Ženija	28	lībietis	lībiete	mazliet	xx	
73.		Albert	22	lībietis	lībiete	mazliet	luter.	
74.	Rumpenberg	Klaus	57	lībietis	lībiete	runā	luter.	
75.	Brūver	Emilija	56	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
76.		Arnold	28	latvietis	xx	mazliet	luter.	
77.		Artur	24	latvietis	xx	mazliet	xx	
78.	Uolberg	Kōrli	55	latvietis	latviete	nē	xx	
79.		Alvine	43	lībietis	lībiete	runā	xx	
80.	Beidzol	Gādō	70	lībietis	lībiete	xx	baptiste	
81.	Anzenav	Emilija	40	xx	xx	xx	luter.	
82.	Sprogis	Edvard	41	xx	xx	xx	baptists	Tilji
83.		Alma	35	xx	xx	xx	xx	
84.		Austra	13	xx	xx	runā		
85.	Freibergs	Andrejs	73	xx	xx	xx	luter.	
86.		Katrine	70	xx	xx	xx	luter.	
87.	Priede	Klaus	84	lībietis	lībiete	runā	xx	m. I 1937.
88.		Līž	80	xx	xx	xx	xx	
89.	Priede	Emilija	55	xx	xx	xx	xx	
90.	Priede	Kōrli	45	xx	xx	xx	xx	[Pie veika- la Kojas]
91.	Volganski	Edvard	41	lībietis	lībiete	xx	baptists	
92.		Līna	43	latvietis	latviete	nē	xx	
93.		Emma	20	lībietis	latviete	nē	xx	
94.	Volganski	Kērsti	75	lībietis	lībiete	runā	xx	
95.	Lēman	Didrōk	80	lībietis	lībiete	xx	luter.	m. XII 36
96.	Lēman	Teodor	34	xx	xx	xx	xx	
97.		Alfred	32	xx	xx	xx	baptists	
98.		Matild	48	xx	xx	xx	xx	
99.	Frīdman	Emilija	60	latvietis	latviete	xx	luter.	pie Tilju Annas
100.		Zelma	29	xx	xx	xx	xx	
101.		Emma	24	xx	xx	xx	xx	
102.	Frīdman	Branc	83	xx	xx	xx	xx	
103.		Mari	80	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
104.	Priede	Teodor	45	lībietis	lībiete	xx		pie A. Bren- kopfa
105.		Elize	40	lībietis	lībiete	xx		meža pusē
106.	Priede	Pēter	52	lībietis	igauniete	runā	luter.	aiz
107.		Emilija	50	xx	[lībiete]	xx	xx	Ķeļķiem
108.	Kaler	Ans	33	latvietis	latviete	nē	luter.	
109.		Alma	23	lībietis	igauniete	mazliet	xx	
110.		Zigurd	2	latvietis	lib./ig.		xx	
111.	Ermanbrik	Klaus	42	lībietis	lībiete	runā	luter.	Brikši
112.		Mari	43	xx	xx	xx	xx	
113.		Sergej	16	xx	xx	mazliet	xx	
114.		Vern[o]ld	9	xx	xx	nē		
115.		Aija	6	xx	xx	nē		
116.	Ermanbrik	Līž	75	xx	xx	runā	pareiztic.	m. I 1937.
117.	Sprogis	Kōrli	42	xx	xx	xx	luter.	
118.		Emma	28	xx	xx	xx	xx	
119.	Fedelberg	Klaus	75	xx	xx	xx	xx	
120.	Straumer	Fric	36	latvietis	latviete	mazliet	baptists	
121.		Olga	33	lībietis	lībiete	runā	xx	
122.		Gunar	6	latvietis	lībiete			
123.		Aina	5	xx				
124.	Zorgenfrei	Berta	39	lībietis	lībiete	runā	baptiste	Penti
125.	Brenkopf	Pēter	44	xx	xx	xx	luter.	
126.		Lizete	48	xx	xx	xx	xx	
127.		Velta	19	xx	xx	xx	xx	
128.		Robert	16	xx	xx	xx	xx	
129.		Amanda	13	xx	xx	xx	xx	
130.		Erna	10	xx	xx	xx	xx	
131.	Steinberg	Alvine	43	latvietis	latviete	nē	xx	
132.		Valter	15	lībietis	latviete	xx	xx	
133.		Paul	13	xx	xx	xx	xx	
134.	Jēmaņ	Alma	17	lībietis	latviete	xx	xx	
135.	Priedit	Anni	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	
136.		Kōrli	33	latvietis	lībiete	runā	xx	

Jaunciems

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
1.	Zariņš	Didreks	60	lībietis	lībiete	runā	baptists	
2.		Lizete	58	xx	xx	xx	xx	
3.	Amoliņ	Pēter	64	xx	xx	xx	luter.	
4.		Marta	14	lībietis	latviete	nē	xx	
5.		Robert	13	lībietis	latviete	xx	xx	
6.		Edvards	10	xx	xx	xx	xx	
7.	Freiman	Jān	87	lībietis	lībiete	runā	xx	
8.	Celms	Trīne	85	xx	xx	xx	xx	
9.	Celms	Andrejs	45	xx	xx	xx	baptists	
10.		Milda	40	xx	xx	xx	xx	
11.		Gustavs	20	xx	xx	xx	luter.	
12.		Herta	18	xx	xx	xx	baptiste	
13.		Edgars	16	xx	xx	nē		
14.		Imants	6	xx	xx	xx		
15.	Geige	Alfreds	40	xx	xx	runā	baptists	
16.		Emilija	35					
17.		Mirdza	12					
18.	Červinski	Līze	70	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
19.	Geige	Oskars	38	xx	xx	xx	xx	Buši
20.		Biruta	10	lībietis	latviete	nē		
21.		Raimonds	6	xx	xx			
22.		Bekehards	1	xx	xx			
23.	Jakadels	Teodors	50	xx	xx [lībiete? – R. B.]	runā	baptists	
24.		Alma	13	lībietis	latviete	mazliet		
25.		Valdis	3	xx	xx	–		
26.	Jakadels	Eduards	45	lībietis	xx [lībiete? – R. B.]	runā	luter.	Piekrasti
27.		Edgars	5					
28.		Šarlote	40	lībietis	latviete		luter.	
29.	Zariņš	Eduards	32	lībietis	lībiete	nē	xx	
30.		Hildegarde	31	xx	xx	xx	baptiste	
31.		Marta	1	xx	xx			

Lielirbe

Nr. Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
1. Anderson	Amalija	60	lībietis	lībiete	runā	luter.	Blūmi
2. Blūms	Didrōk	40	xx	xx	xx	xx	vecsaim- niecība
3.	Alma	40	xx	xx	xx	xx	
4.	Valda	11	xx	xx	runā		
5.	Maiga	9	xx				
6.	Elmars	7	xx				
7.	Alma	5	xx				
8.	Lida	3	xx				
9.	Ilgvars	1	xx				
10. Zeiberg	Trīne	80	lībietis	lībiete	runā	luter.	[Ermanti]
11. Zeiberģs	Pēter	45	latvietis	lībiete	xx	xx	vecsaim- niecība
12.	Kattija		latvietis	latviete	nē	xx	
13. Blūms	Līna	70	lībietis	lībiete	runā	xx	Blūmi
14. Kazaks	Marija	36	xx	xx	xx	xx	vecsaim- niecība
15.	Eižens	32	latvietis	latviete	nē	pareiztic.	
16. Sloka	Eduards	34	xx	xx	xx	luter.	Pļesumi
17.	Lilija	30	lībietis	lībiete	runā	xx	
18.	Voldemars	8	latvietis	lībiete	nē	xx	
19.	Hilda	3	xx	xx	xx	xx	
20.	Verners	0,5	xx	xx	xx	xx	
21. Šenins	Janis	50	latvietis	latviete	xx	xx	Šēniņi
22.	Trīne	54	lībietis	lībiete	runā	xx	
23.	Janis	16	latvietis	lībiete	nē	xx	
24.	Fricis	14	xx	xx	xx	xx	
25. Vikštremis	Jekabs	40	latvietis	latviete	xx	xx	Mazgaisiņi
26.	Alida	32	lībietis	lībiete	runā	xx	
27.	Andrejs	9	latvietis	lībiete	nē	xx	
28.	Lucija	7	xx	xx	xx	xx	
29. Klučiņš	Ernests	36	latvietis	latviete	nē	xx	Ziedi
30.	Līze	36	lībietis	lībiete	runā	xx	
31. Blums	Līze	72	xx	xx	xx	xx	Ziedi
32. Didrikson	Anna	70	xx	xx	xx	xx	Ziedi
33. Priedels	Andrejs	41	xx	xx	runā		Pilāgi
34.	Olga	48	lībietis	lībiete	runā	pareiztic	
35.	Arnolds	13	xx	xx	nē	luter.	
36.	Velta	9	xx	xx	xx	xx	
37.	Austra	7	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā libiski	Ticība	Piezīmes
38.	Grīnfelds	Alfreds	33	xx	xx	runā	xx	Doņvalki
39.		Elize	34	xx	xx	xx	xx	
40.		Leonhards	7	xx	xx	nē	xx	
41.		Dzidra	6	xx	xx	xx	xx	
42.		Rita	4	xx	xx	xx	xx	
43.		[Z]enija	2	xx	xx	xx	xx	
44.		Kamilla	0,5	xx	xx	xx	xx	
45.	Leja	Līze	84	xx	xx	runā	xx	Jaunbrandi
46.	Erenštreits	Edvarts	36	xx	xx	xx	xx	Jaunbrandi
47.		Marija	30	xx	xx	xx	xx	
48.		Melita	6	xx	xx	nē	xx	
49.		Aldona	4	xx	xx	xx	xx	
50.		Helena	1	xx	xx	xx	xx	
51.	Blūms	Kriš	76	xx	xx	runā	xx	Dzērvēs
52.		Babija	85	xx	xx	xx	xx	
53.	Grīnfelds	Pāvels	47	xx	xx	xx	pareiztic.	Dzērvēs
54.		Līna	43	xx	xx	xx	luter.	
55.	Andersons	Mārtiņš	51	xx	xx	xx	xx	Dandzītes
56.		Libe	3[9]	xx	xx	xx	xx	
57.		Voldemars	9	xx	xx	runā	xx	
58.		Edgars	4	xx	xx			
59.	Didriksons	Didrikis	48	xx	xx	xx	xx	Kārkli
60.		Dora	55	xx	xx	xx	xx	
61.		Emilija	13	xx	xx	runā	xx	
62.	Petersons	Didriķis	58	xx	xx	xx	zabotists	Beltskroderi
63.		Katija	45	latvietis	latvieta	nē	zabotiste	
64.	Urga	Līna	45	lībietis	lībieta	runā	luter.	Ezermalas
65.		Didrikis	20	xx	xx	xx	xx	
66.		Anna	18	xx	xx	xx	xx	
67.		Milda	16	xx	xx	xx	xx	
68.		Lucija	14	lībietis	lībieta	runā	luter.	
69.		Arno	10	xx	xx	xx	xx	
70.		Ēriks	8	xx	xx		xx	
71.		L[ī]na	6	xx	xx		xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
72.	Rudbahs	Andrejs	37	xx	xx	xx	xx	
73.		Lotte	37	xx	xx	xx	xx	
74.		Bertuls	12	xx	xx	xx	xx	
75.		Erika	10	xx	xx	xx	xx	
76.		Laimons	6	xx	xx		xx	
77.		Lolita	4	xx	xx		xx	
78.		Zigrīda	0,5	xx	xx		xx	
79.	Grinfelds	Peters	44	xx	xx	xx	pareiztic.	Briežkalni
80.		Anna	44	xx	xx	xx	xx	
81.		Konrads	13	xx	xx	xx	xx	
82.		Zeedons	11	xx	xx	nē	xx	
83.	Krinkels	Didriķis	65	xx	xx	runā	luter.	Rāvlejas
84.		Līze	60	xx	xx	xx	xx	
85.		Irma	18	xx	xx	runā	xx	
86.		Arnolds	15	xx	xx	xx	xx	xx
87.		Rudolfs	13	xx	xx	xx	xx	xx
88.		Ritvars	2	nezināms	nezināma			
89.	Neimans	Augusts	46	latvietis	latviete	nē	xx	Zemgaļi
90.		Līze	43	lībietis	lībiete	runā	luter.	
91.		Gunars	5	latvietis	lībiete	nē	xx	
92.		(nezina)	2	xx	xx	xx	xx	
93.	Grinbergs	Anna	41	lībietis	lībiete	runā	xx	Zemgaļi
94.	Botters	Didriķis	52	xx	xx	xx	xx	Zemgaļi
95.		Babija	51	xx	xx	xx	xx	
96.		Elvira	12	xx	xx	runā	xx	
97.		Eduards	10	xx	xx	xx	xx	
98.		Alfreds	8	xx	xx	xx	xx	
99.		Arvids	6	xx	xx		xx	
100.	Andersons	Līze	79	xx	xx	runā	xx	Strauti
101.	Grinfelds	Fricis	64	xx	xx	xx	xx	Strauti
102.		Trīne	60	xx	xx	xx	xx	
103.		Emilija	23	xx	xx	runā	xx	
104.		Alvine	18	xx	xx	xx	xx	
105.	Grinbergs	Janis	52	latvietis	latviete	runā	luter.	Reini
106.		Kristīne	47	lībietis	lībiete	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
107.	Galneeks	Andrejs	54	xx	xx	xx	pareiztic.	Reini
108.		Nikolajs	28	xx	xx	xx	xx	
109.		Nātalija	26	xx	xx	xx	xx	
110.		Jānis	24	xx	xx	xx	xx	
111.		Konstants	22	xx	xx	xx	xx	
112.		Martiņš	18	xx	xx	xx	xx	
113.		Bertuls	16	xx	xx	xx	xx	
114.	Andersons	Ancis	62	xx	xx	runā	luter.	Līči
115.		Anna	60	latvietis	latviete	nē	luter.	
116.	Burkovskijs	Jānis	34	xx	xx	xx	xx	Līči
117.		Elīze	28	lībietis	latviete	runā	xx	
118.		Valija	10	latvietis	līb./latv.	nē	xx	
119.		Edmunds	7	xx	xx	xx	xx	
120.		Gunars	5	xx	xx	xx	xx	
121.	Urga	Ansis	38	lībietis	lībiete	runā	xx	Jaunmeži
122.		Sofija	37	xx	xx	xx	xx	
123.	Galnieks	Konstants	48	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	Dižgalnieki
124.		Marija	46	lībietis	lībiete	runā	xx	
125.		Ilma	13	lībietis	lībiete	nē	xx	
126.		Renhards	6	lībietis	lībiete	nē	xx	
127.	Izašārs	Fricis	37	latvietis	latviete	nē	luter.	Brandi
128.		Marija	31	lībietis	lībiete	runā	xx	
129.		Pauls	4	latvietis	lībiete	nē	xx	
130.	Galnieks	Pēteris	60	lībietis	lībiete	runā	xx	Brandi
131.		Sofija	60	lībietis	lībiete	runā	xx	
132.	Krinkels	Arveds	33	lībietis	lībiete	runā	xx	Kalni
133.		Anna	30	lībietis	latviete	runā	xx	
134.		Ditmārs	5	lībietis	līb./latv.	nē	xx	
135.		Laimonis	3	xx	xx	xx	xx	
136.		Alfons	2	xx	xx	xx	xx	
137.	Andersons	Nēze	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	Alkšņi
138.		Otto	25	lībietis	lībiete	runā		
139.	Andersons	Trīne	70	lībietis	lībiete	runā	baptiste	Alkšņi
140.	Lepste	Marija	60	lībietis	lībiete	runā	baptiste	Alkšņi
141.	Andersons	Didriķis	47	lībietis	lībiete	runā	baptists	Alkšņi
142.		Elīze	45	lībietis	lībiete	runā	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
143.	Techo	Andrejs	49	igaunis	igauniete	runā	xx	Alkšņi
144.		Līze	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
145.	Krinkels	Didriķis	70	lībietis	lībiete	runā	luter.	Valki
146.		Marija	67	lībietis	lībiete	runā	luter.	
147.	Krinkels	Bērtulis	34	lībietis	lībiete	runā	xx	Valki
148.		Elīze	35	lībietis	lībiete	runā	xx	
149.		Alfons	9	lībietis	lībiete	nē	xx	
150.		Edgars	7	xx	xx	xx	xx	
151.		Spulga	5	xx	xx	xx	xx	
152.		Tallija	2,5	xx	xx	xx	xx	
153.	Rudbahs	Andrējs	70	xx	xx	runā	xx	Valki
154.		Emilija	72	xx	latviete	xx	xx	
155.	Lintenbergs	Jānis	60	lībietis	lībiete	xx	xx	Jaunvalki
156.	Norenbergs	Jānis	50	xx	xx	xx	xx	Buki
157.		Herberts	20	xx	xx	xx	xx	
158.		Fricis	18	xx	xx	xx	xx	
159.		Lūcija	16	xx	xx	xx	xx	
160.		Jānis	13	xx	xx	xx	xx	
161.	Jurgenbergs	Klāvs	32	lībietis	latviete		luter.	Buki
162.		Klāra	26	lībietis	lībiete	runā	luter.	
163.		Vilnis	4	xx	xx	nē	luter.	
164.		Romalds	2,5	xx	xx	xx	luter.	
165.	Feldmanis	Prone	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	[Buki]
166.	Lindenbergs	Marija	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	[Buki]
167.	Zandbergs	Uldriķis	48	lībietis	lībiete	runā	xx	Joki
168.		Nēze	49	lībietis	lībiete	runā	xx	
169.		Ella	20	xx	xx	xx	xx	
170.		Valters	25	xx	xx	xx	xx	
171.		Marta	18	xx	xx	xx	xx	
172.	Zilberts	Eduarts	41	latvietis	latviete	nē	xx	Jaunjoki
173.		Anna	39	lībietis	lībiete	runā	xx	
174.		Alberts	11	latvietis	lībiete	nē	xx	
175.		Milda	8	xx	xx	xx	xx	
176.	Andersons	Ernests	65	lībietis	lībiete	runā	xx	Jaunkūkiņi
177.		Lotte	67	lībietis	lībiete	runā	luter.	
178.		Fricis	32	lībietis	lībiete	runā	xx	
179.		Eduarts	15	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
180.	Grīve	Janis	64	latvietis	latviete	runā	luter.	Jaunpriedeļi
181.		Līze	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	
182.	Grīve	Vilis	32	latvietis	lībiete	runā	luter.	Jaunpriedeļi
183.		Zelma	30	lībietis	lībiete	runā	luter.	
184.		Gunita	4	lībietis	lībiete	nē	luter.	
				[latv./līb. – R. B.]				
185.	Jurenbergs	Ansis	63	lībietis	lībiete	runā	luter.	Osti
186.		Anlīze	62	latvietis	latviete	nē	luter.	
187.		Ida	24	lībietis	latviete	nē	luter.	
Upes otra puse								
188.	Priedels	Janis	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	Lorumi
189.	Lepste	Janis	51	lībietis	lībiete	runā	baptists	Belti
190.		Līna	42	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
191.	Andersons	Melānija	12	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
192.		Ruta	5	lībietis	lībiete	nē, saprot	baptiste	
193.		Fannija	3	lībietis	lībiete	nē	baptiste	
194.	Lepste	Marija	76	lībietis	lībiete	runā	baptiste	Belti
195.	Andersons	Kārlis	40	lībietis	latviete	runā	luter.	Jaunlīdumi
196.		Emilija	44	lībietis	lībiete	runā	luter.	
197.		Imants	8	līb./latv.	lībiete	nē	luter.	
198.		Valija	6	līb./latv.	lībiete	nē	luter.	
199.	Klestrovs	Uldriķis	63	lībietis	latviete	runā	luter.	Mazgalnieki
200.		Māle	66	lībietis	lībiete	runā	luter.	
201.	Klestrovs	Alberts	32	lībietis	lībiete	runā	luter.	Mazgalnieki
202.		Otenzija	30	latvietis	latviete	nē	adventiste	
203.	Tomelis	Jēkabs	33	latvietis	latviete	nē	luter.	Mazgalnieki
204.		Elza	21	lībietis	lībiete	runā	luter.	
205.	Klestrovs	Pēteris	41	lībietis	lībiete	runā	luter.	Mazgalnieki
206.		Zenta	10	lībietis	latviete	nē	luter.	
207.		Ruta	6	xx	xx	nē	luter.	
208.		Jānis	4	xx	xx	nē	luter.	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
209.	Priedels	Augusts	33	lībietis	lībiete	runā	luter.	Lauri
210.		Līna	35	lībietis	lībiete	runā	luter.	
211.		Arveds	10	lībietis	lībiete	nē	luter.	
212.		Richarts	8	lībietis	lībiete	nē	luter.	
213.		Edgars	4	xx	xx	nē	luter.	
214.	Zandbergs	Fricis	68	xx	xx	runā	luter.	Kardon- juri
215.		Marija	56	xx	xx	runā	luter.	
216.	Zandbergs	Voldemars	25	xx	xx	saprot	luter.	Kordon- juri
217.		Vera	18	xx	xx	saprot	pareiztic.	
218.	Adamsons	Andrejs	55	xx	xx	runā	luter.	Lībieši
219.		Julija	54	latvietis	latviete	nē	luter.	
220.	Andersons	Irma	10	lībietis	lībiete	nē	luter.	Lībieši
221.	Grīve	Žanis	29	lībietis	lībiete	runā	luter.	Lībieši
222.		Zelma	24	lībietis	lībiete	runā	luter.	
223.		Harijs	0,5	lībietis	lībiete	nē	luter.	
224.	Andersons	Janis	58	lībietis	lībiete	runā	baptists	Lakši
225.		Marija	55	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
226.		Arnolds	16	lībietis	lībiete	runā	baptists	
227.		Richards	12	lībietis	lībiete	runā	baptists	
228.	Priedens	Ba[š]ija	64	lībietis	lībiete	runā	baptiste	Zustrīņi
229.		Žanis	26	lībietis	lībiete	runā	baptists	
230.	Otmans	Trīne	60	lībietis	lībiete	runā	baptiste	?
231.	Uzpils	Fricis	32	latvietis	latviete	nē	baptists	Lakši
232.		Alvīne	28	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
233.		Ausma	4	latvietis	lībiete	nē	baptiste	
234.		Zigurds	3	xx	xx	xx	baptists	
235.	Bilskalns	Fricis	52	latvietis	latviete	nē	luter.	Pils- kalni
236.		Līna	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	
237.		Arveds	26	latvietis	lībiete	runā	luter.	
238.		Aleksandrs	20	latvietis	lībiete	nē	luter.	
239.		Milda	7	latvietis	lībiete	nē	luter.	
240.	Urga	Didriķis	75	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	Kāp- kalni
241.	Ermans	Pēters	62	lībietis	lībiete	runā	baptists	Dam- bergi
242.		Līze	63	lībietis	lībiete	runā	baptiste	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
243.	Zēbergs	Malvīne	38	lībietis	lībiete	runā	luter.	Dambergi
244.		Emilija	13	latvietis	lībiete	nē	luter.	
245.		Imants	10	latvietis	lībiete	nē	luter.	
246.	Lepste	Pēteris	40	? ārļau- lības	lībiete	runā	luter.	Mierlauki
247.	Lepste	Rūdolfo	26	? ārļau- lības	lībiete	runā	luter.	Mierlauki
248.	Rufelds	Lillija	22	latvietis	lībiete	runā	luter.	Mierlauki
249.	Rozenfelds	Janis	53	lībietis	lībiete	runā	baptists	Kēriksi
250.		Nēze	55	lībietis	lībiete	runā	luter.	
251.		Peteris	24	lībietis	lībiete	runā	luter.	
252.		Otto	22	lībietis	lībiete	runā	luter.	
253.		Olga	18	lībietis	lībiete	runā	luter.	
254.	Lepste	Andrējs	39	lībietis	lībiete	runā	baptists	Īra
255.		Līna	35	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
256.		? (zēns)	2,5	lībietis	lībiete	nē	baptists	
257.	Grīnfelds	Aleksis	47	lībietis	lībiete	runā	pareiztic.	Sūrlagdas
258.		Līna	39	lībietis	lībiete	runā	luter.	
259.		Marija	25	lībietis	lībiete	runā	?	
260.		Pauls	16	lībietis	lībiete	runā	?	
261.	Urga	Lība	89	lībietis	lībiete	runā	luter.	Sūrlagdas
262.	Andersons	Edvarts	39	lībietis	lībiete	runā	luter.	Dzintarkalni
263.		Emilija	37	lībietis	lībiete	runā	luter.	
264.		Irma	10	lībietis	lībiete	saprot	luter.	saprot labi, lasa lībiešu valodā
265.		Zigfrids	8	xx	xx	nē	luter.	
266.		Gunars	6	xx	xx	nē	luter.	
267.		Vilma	3	xx	xx	nē	luter.	
268.	Klestrovs	Roberts	38	xx	xx	runā	luter.	
269.	Urga	Vilis	50	lībietis	lībiete	runā	luter.	Upesgrīvas
270.	Grīnbergs	Pēteris	44	lībietis	lībiete	runā	luter.	Lindi
271.		Marija	45	lībietis	lībiete	runā	luter.	
272.		Elvī[r]e	14	lībietis	lībiete	runā	luter.	
273.		Velta	6	lībietis	lībiete	nē	luter.	

Miķeļtornis

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve-cums	Tēvs	Māte	Runā libiski	Ticība	Piezīmes
1.	Anderson	Marija	70	lībietis	lībiete	runā		Jaunnabeļi
2.	Anderson	Jāņ	41	lībietis	lībiete	runā		Jaunnabeļi
3.		Emilija	40	latvietis	latvieta	[?]		
4.		Kārlis	12	lībietis	lībiete			
5.		Zelma	7	xx	xx			
6.	Botter	Jāņ	45	lībietis	lībiete	runā		Jaunnabeļi
7.	Erenštreit	Jāņ	70	xx	xx	xx		Straumes
8.		Lize	65	xx	xx	xx		
9.		Jānis	40	xx	xx	xx		
10.		Vilis	26	xx	xx	nē		
11.		Alberts	24	xx	xx	xx		
12.		Matilde	25	xx	xx	xx		
13.	Zeberg	Līze	52	xx	xx	runā		Nabeļi
14.		Milda	25	xx	xx	mazliet		
15.		Alfreds	21	xx	xx	mazliet		
16.	Felš	Pēter	35	latvietis	lībiete	nē		
17.		Marta	30	latvietis	lībiete	nē		
18.		Imants	9			nē		
19.		Inara	4			nē		
20.	Felš	Anna	70	lībietis	lībiete	runā		
21.		Vilis	20	latvietis	lībiete	nē		
22.		Jule	30	xx	xx	xx		
23.		Līse	35	xx	xx	xx		
24.	Felš	Emma	40	xx	xx	xx		
25.		Ilgvars	4	?	latv./līb.	xx		
26.	Pape	Marija	73	lībietis	lībiete	runā		
27.		Fricis	40	latvietis	lībiete	nē		
28.	Bažbours	Alfred	40	lībietis	latvieta	nē		Bangas
29.		Helena	37	lībietis	lībiete	nē		
30.		Ernsts	14	līb./latv.	lībiete	xx		
31.		Edvards	12	līb./latv.	lībiete	xx		
32.	Grīnfeld	Grieta	75	lībietis	lībiete	runā		
33.	Damberg	Doroteja	60	lībietis	lībiete	runā		
34.	Izašars	Ernsts	40	latvietis	latvieta	nē		Burtņieki
35.		Marija	35	lībietis	lībiete	runā		
36.		zēns	11	latvietis	lībiete	nē		
37.		zēns	7	latvietis	lībiete	nē		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
38.	Belte	Pēter	50	lībietis	lībiete	runā		1937. gadā vairs
39.		Marija	50	lībietis	lībiete	runā		nedzīvoja
40.		Rihard	20	xx	xx	nē		lībiešu
41.		Zina	?	xx	xx	xx		jūrmalā
42.	Veinberg	Kōrli	35	lībietis	latviete	nē		Cēрпи
43.		Marija	30	lībietis	lībiete	mazliet		
44.		Rudolf	12	līb./latv.	lībiete	nē		
45.		Lonija	9	līb./latv.	lībiete	nē		
46.	Ernštreits	Dāvids	50	lībietis	lībiete	runā		Viļumi
47.		Lina	[50]	xx	xx	runā		
48.		Alvine	25	xx	xx	nē		
49.		Elvira	24	xx	xx	xx		
50.		Emma	23	xx	xx	xx		
51.		Pauls	19	xx	xx	xx		
52.		Teodors	14	xx	xx	xx		
53.	Vanags	Otto	50	latvietis	latviete	nē		
54.		Līna	50	lībietis	lībiete	runā		
55.		Alberts	10	latvietis	lībiete	nē		
56.		Līna	7	latvietis	lībiete	nē		
57.	Grīnbergs	Arvids	25	latvietis	lībiete	nē		
58.	Prieduls	Didriks	60	lībietis	lībiete	runā		
59.		Agnese	70	latvietis	latviete	nē		
60.	Belte	Jānis	70	lībietis	lībiete	runā		Ciedri
61.		Līna	65	xx	xx	xx		
62.		Edvards (Jānis)	27	lībietis	lībiete	nē		
63.		Otto (Janis)	25	xx	xx	xx		
64.		Arvīds	23	xx	xx	xx		
65.	Millers	Janis	35	latvietis	latviete	xx		
66.		Elise	40	lībietis	lībiete	runā		
67.	Kasparson	Marija	70	xx	xx	runā		
68.		Jānis	30	xx	xx	xx		
69.		Alberts	25	xx	xx	xx		
70.		Aleksis	21	xx	xx	xx		
71.	Belte	Līna	23	lībietis	lībiete	xx		
72.	Jane	Fricis	65	latvietis	latviete	nē		
73.		Lība	60	lībietis	lībiete	runā		
74.		Klāra	30	latvietis	lībiete	nē		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
75.	Boter	Fric	35	lībietis	lībiete	nē		Ķesteri
76.		Līna	29	lībietis	latviete	nē		
77.		zēns		lībietis	līb./latv.	nē		
78.		zēns		xx	xx	xx		
79.		meitene		xx	xx	xx		
80.	Veinbergs	Andrōks	40	lībietis	lībiete	runā		Krūmiņi
81.		Anna	40	lībietis	lībiete	runā		
82.		zēns	11	xx	xx	nē		
83.		zēns	9	xx	xx	xx		
84.		zēns	7	xx	xx	xx		
85.		meitene	4					
86.	Veinbergs	Uldrik	45	lībietis	lībiete	runā		Jaunceriņi
87.		Anna	40	xx	xx	runā		
88.		Vilis	10	xx	xx	nē		
89.	Grīnfelds	Jāņ	35	lībietis	lībiete	runā		
90.		Emma	35	latvietis	latviete	nē		
91.		Melita	10	lībietis	latviete	xx		
92.		Frīda	9	xx	xx	xx		
93.		Skaidrite	5	xx	xx	xx		
94.	Anderson	Nēze	75	lībietis	lībiete	runā		
95.	Šulc	Fricis	?	latvietis	latviete	nē		
96.		Līna	?	lībietis	lībiete	runā		
97.		Andrejs	?	latvietis	lībiete	nē		
98.		Pauls	?	xx	xx	xx		
99.		Matilde	?	xx	xx	xx		
100.	Grīnfeld	Pēter	70	lībietis	lībiete	runā		
101.		Babi	70	xx	xx	xx		
102.	Kāpberg	Andrōk	[30]	xx	xx	xx		
103.	Kāpberg	Mari	xx	xx	xx	xx		
104.	Grinberg	Nēze	65	xx	xx	xx		
105.	Boter	Uldrik	30	xx	xx	nē		Boteri
106.		Līze	30	latvietis	latviete	nē		
107.		Egon	8	lībietis	latviete	xx		
108.	Boter	Milda	23	lībietis	lībiete	xx		
109.	Veinberg	Klāvs	48	lībietis	lībiete	runā		Tomi
110.		Trīne		latvietis	latviete	nē		
111.		Alvine	10	xx	xx	xx		
112.	Boter	Vilis	?	lībietis	lībiete	xx		
113.		Emilija	?	lībietis	latviete	xx		
114.		Alma	?	lībietis	līb./latv.	xx		
115.		Alvine	?	lībietis	līb./latv.	xx		

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
116.	Švanenberg	Marija	80	lībietis	lībiete	runā		
117.		Andrej	60	xx	xx	xx		
118.		Jān	50	xx	xx	xx		
119.	[Vo]lanski	Trīne	63	lībietis	lībiete	runā		m. 1937
120.	[Leiman]	Līze	?	lībietis	latviete	runā		
121.	Veinberg	Līna	?	lībietis	lībiete	runā		
122.	Švanenberg	Dāvid	45	lībietis	lībiete	runā		
123.		Līna	45	latvietis	latviete	nē		
124.		Ernests	17	lībietis	latviete	nē		
125.		Irma	15	xx	xx	xx		
126.		Freds	13	xx	xx	xx		
127.		Emma	11	xx	xx	xx		
128.	Lintenberg	Jān	60	lībietis	lībiete	runā		
129.		Nēze	[60]	xx	xx	xx		
130.		Pric	30	xx	xx	xx		
131.		Milda	[20]	xx	xx	xx		
132.	Kāpberg	Uldrik	40	lībietis	lībiete	runā		Tilti
133.		Līna	35	latvietis	lībiete	mazliet		
134.		Vallija	10	lībietis	latv./līb.	nē		
135.		zēns	8	xx	xx	xx		
136.	Ernestauski	Teodor	24	lībietis	lībiete	nē		Būrnieki
137.		Mirdza	21	xx	xx	xx		
138.		meitene	3	xx	xx	xx		
139.	Niklav	Pēter	55	xx	xx	runā		
140.		Anna	53	xx	xx	xx		
141.		Andrejs	30	xx	xx	nē		
142.		Jān	28	xx	xx	xx		
143.		Pric	26	xx	xx	xx		
144.		Edvard	24	xx	xx	xx		
145.		Kārli	22	xx	xx	xx		negrib būt lībieši
146.		Līna	20	xx	xx	xx		
147.	Ermans	Uldrik	42	lībietis	lībiete	runā		Ziemeļnieki
148.		Līna	40	latvietis	latviete	nē		
149.		Marga	9	lībietis	latviete	xx		
150.		Ruta	3	xx	xx	xx		
151.	Kāpberg	Anna	60	lībietis	lībiete	runā		Buntiki
152.		Elize	38	xx	xx	xx		
153.		Pēter	33	xx	xx	xx		
154.		Jule	29	xx	xx	xx		
155.		Pric	20	xx	xx	xx		

Lūžņa

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte lībiski	Runā	Ticība	Piezī- mes
1.	Anderson	Didrōk	65	lībietis	lībiete	runā	luter.	Novadnieki
2.		Līze	65	xx	xx	xx	xx	
3.	Didrikson	Ans	30	xx	xx	mazliet	xx	Novadnieki
4.		Līna	30	xx	xx	xx	baptiste	
5.		Ingrīda	4	xx	xx	nē		
6.	Sātiks	Jānis	70	latvietis	latviete	mazliet	luter.	
7.		Anna	65	lībietis	lībiete	runā	xx	
8.		Otte	28	latvietis	lībiete	nē	xx	
9.	Lintenberg	Pēter	76	lībietis	lībiete	runā		m. V 37
10.		Lotte	72	xx	xx	xx	xx	stingra lībiete
11.	Grencmans	Indrikis	42	latvietis	latviete	nē	xx	
12.		Anni	47	lībietis	lībiete	runā	xx	
13.		Fricis	18	latvietis	lībiete	runā	xx	
14.	Mūrniek	Nēze	70	lībietis	lībiete	xx	xx	
15.	Belte	Jānis	65	xx	xx	xx	xx	Jaunkalni
16.		Līž	55	xx	xx	xx	xx	
17.		Didrōk	25	xx	xx	xx	xx	
18.		Nēze	20	xx	xx	xx	xx	
19.	Veinbergs	Vilis	38	lībietis	latviete	nē	xx	
20.	Belte	Līž	80	lībietis	lībiete	runā	xx	
21.	Krišjanis	Trīne	70	xx	xx	xx	xx	[Dižkāpas] stingra lībiete
22.	Brencis	Gusts	22	latvietis	lībiete	mazliet	xx	[Dižkāpas]
23.		Marija	30	lībietis	lībiete	xx	xx	
24.		Erika	2	latv./līb.	lībiete		xx	
25.	Krišjanis	Līze	37	lībietis	lībiete	runā	xx	[Dižkāpas]
26.		Hermine	14	?	lībiete		xx	
27.		Voldemars	9	?	lībiete		xx	
28.	Krišjanis	Fricis	28	lībietis	lībiete	nē	xx	[Dižkāpas]
29.		Emma	31	xx	xx	mazliet	xx	
30.		Didra	8	xx	xx	nē	xx	
31.		Herman	6	xx	xx	xx	xx	
32.		Richard	4	xx	xx	xx	xx	
33.	Martinauski	Mari	75	xx	xx	runā	xx	

Nr. Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
34. Martinauski	Jāņ	25	?	?	runā	xx	
35. Apšeņ	Matilde	32	lībietis	lībiete	runā	xx	Mazdūči
36. Zandberg	Marija	75	lībietis	lībiete	runā	luter.	Jaunelkšņi
37. Zandberg	Uldrik	56	?	xx	runā	xx	Jaunelkšņi
38.	Minna	45	latvietis	lībiete	runā	xx	
39.	Artur	22				xx	
40.	Helma	17				xx	
41. Belte	Fricis	55	lībietis	lībiete	runā	xx	Lecentes
42.	Anni	55	lībietis	latviete	xx	xx	
43.	Jāņi	22	lībietis	līb./latv.	mazliet	xx	
44.	Nēz	21	xx	xx	nē	xx	
45.	Līna	24	xx	xx	mazliet	xx	
46. Belte	Mari	47	lībietis	lībiete	runā	xx	Krinkeļi
47.	Didrōk	30	xx	xx	xx	xx	
48.	Jāņi	28	xx	xx	xx	xx	
49.	Uldrik	25	xx	xx	xx	xx	
50.	Zelma	17	xx	xx	mazliet	xx	
51.	Marta	15	xx	xx	xx	xx	
52.	Alfons	13	xx	xx		xx	
53. Krinkel	Fric	72	lībietis	lībiete	runā	xx	
54.	Anna	58	lietuvietis	lietuviete	nē	katoliete	
55.	Anton	25	lībietis	lietuviete	xx	luter.	
56.	August	23	xx	xx	xx	xx	
57.	Jānis	21	xx	xx	xx	xx	
58. Fingliņ	Uldrik	50	latvietis?	lībiete	runā	xx	
59. Šterns	Jānis	50	latvietis	lībiete	runā	xx	Kordoni
60.	Marija	45	lībietis	lībiete	xx	xx	
61. Martinauska	Līna	30	latv./līb.	lībiete	xx	xx	Kordoni
62.	Irena	3	lībietis	latv./ līb./latv.	nē	xx	
63. Gailits	Fanija	7	latvietis	lībiete	xx	xx	
64.	Melanija	6	xx	xx	xx	xx	
65. Šterns	Peters	45	latvietis	lībiete	runā	xx	
66.	Bette	37	lībietis	lībiete	runā	baptiste	
67.	Alberts	10	latv./līb.	lībiete	nē	luter.	
68.	Edgars	8	xx	xx	xx	xx	
69.	Elvira	6	xx	xx	xx	xx	
70.	Biruta	3	xx	xx	xx	xx	
71. Mūrniek	Ella	31	lībietis	lībiete	runā	xx	Kalngali

Nr.	Uzvārds	Vārds	Vecums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezīmes
72.	Stolc	Nēze	82	lībietis	lībiete	runā	luter.	
73.		Uldrik	56	xx	xx	xx	xx	
74.	Svanenberg	Zete	41	xx	xx	xx	xx	Dižbelti
75.	Svanenberg	Līze	40	xx	xx	xx	xx	Dižbelti
76.		Egons	6	xx	xx		xx	
77.		Erika	3	xx	xx		xx	
78.	Freiberg	Marija	60	xx	xx	runā	baptiste	Dižbelti
79.	Uztic	Kaspar	55	latvietis	latviete	nē	luter.	
80.		Līž	50	lībietis	lībiete	runā	xx	
81.	Uztic	Didrōk	25	xx	xx	xx	xx	
82.		Anni	30	latvietis	latviete	nē	xx	
83.		Richard	6	lībietis	latviete	xx	xx	
84.	Uztic	Ans	24	lībietis	lībiete	runā	xx	
85.	Ottomer	Nikolai	70	xx	xx	xx	xx	
86.		Trīn	70	xx	xx	xx	xx	
87.	Krišjānis	Jānis	35	xx	xx	xx	xx	
88.	Ernestauski	Teodor	32	xx	xx	nē	xx	Čiekuri
89.		Elīze	35	latvietis	latviete	nē	xx	
90.		Velta	7	lībietis	latviete	xx	xx	
91.		Dzidra	5	xx	xx	xx	xx	
92.		Aldons	3	xx	xx	xx	xx	
93.	Mūrnieks	Alvine	30	līb./latv.	lībiete	nē	xx	
94.		Ženija	3	latvietis	līb./ latv./līb.		xx	
95.	Krišjānis	Nēze	70	lībietis	lībiete	runā	xx	
96.	Ernestauski	Didrōk	65	xx	xx	xx	xx	Viļņi
97.		Fricis	30	xx	xx	xx	xx	
98.	Brencis	Andrej	57	līb./latv.	lībiete	mazliet	xx	
99.		Nēze	55	lībietis	lībiete	runā	xx	
100.		Arvid	14	līb./ latv./līb.	lībiete	mazliet	xx	
101.	Brencis	Gust	50	līb./latv.	lībiete	mazliet	xx	I
102.		Līž	55	lībietis	lībiete	runā	xx	m. V 37
103.		Milda	13	līb./ latv./līb.	lībiete	nē	xx	
104.		Līna	12	xx	xx	xx	xx	
105.		Mari	10	xx	xx	xx	xx	
106.		Fric	9	xx	xx	xx	xx	
107.		Anni	8	xx	xx	xx	xx	
108.			7	xx	xx	xx	xx	

Nr.	Uzvārds	Vārds	Ve- cums	Tēvs	Māte	Runā lībiski	Ticība	Piezī- mes
109.	Krišjanis	Uldrik	80	lībietis	lībiete	runā	luter.	m. VI 37
110.	Krišjanis	Didrök	45	xx	xx	xx	xx	Dāviņi
111.		Lī[z]e	40	xx	xx	xx	baptiste	
112.		Jānis	14	xx	xx	nē	luter.	
113.		Irma	10	xx	xx	xx		
114.		Mari	8	xx	xx	xx		
115.		Eduard	6	xx	xx	xx		
116.		Teodor	3	xx	xx	xx		
117.	Ernestauski	Ans	35	xx	xx	mazliet		Kordoni
118.		Malvine	38	latvietis	latviete	nē	baptiste	
119.		Irma	8	lībietis	latviete	xx	luter.	
120.		Hugo	7	xx	xx	xx	xx	
121.		Biruta	4	xx	xx	xx	xx	
122.		Gunars	3	xx	xx	xx	xx	
123.	Leitis	Didrök	55	latvietis	lībiete	runā	xx	Mazbelti
124.		Marija	52	lībietis	lībiete	xx	xx	
125.		Jānis		latv./līb.	lībiete	xx	xx	
126.	Peterson	Didrik	60	lībietis	lībiete	runā	xx	Jūrmalnieki
127.		Liz	51	latvietis	lībiete	runā	xx	
128.		Didrik	28	lībietis	latv./līb.	mazliet	xx	
129.		Jāņ	27	xx	xx	nē	xx	
130.	[Ai]nski	Marija	35	lībietis	lībiete	runā	xx	Jūrmalnieki
131.	Ernestauski	Anna	70	xx	xx	xx	xx	
132.	Čiekurs	Juris	56	xx	xx	xx	xx	
133.		Lotte	60	xx	xx	xx	xx	
134.	R[un]kaitis	Anna	50	lībietis	latviete	runā	xx	
135.	Veinberg	Jānis	55	lībietis	lībiete	xx	xx	Vīnkalni
136.		Anna	50	latv./līb.	lībiete	xx	xx	
137.		Peter	14	lībietis	latv./ līb./līb.	mazliet	xx	
138.		Uldrik	11			xx	xx	
139.		Melita	6			nē	xx	
140.	Veinberg	Jānis	70	lībietis	lībiete	runā	xx	Kīnkas
141.		Līze	65	xx	xx	xx	xx	
142.		Albert	28	xx	xx	xx	xx	
143.	Veinberg	Eduard	20	lībietis	latviete	nē	xx	

Personu rādītājs*

- Āboltiņš** (Ābols?) Juris, Andersa Jūhana Šēgrēna teicējs Svētciema muižā – 22, 26, 51
Adamkoviča Viktorija, Kolkas lībiete – 184
Ādamsonē Anna, Lielirbes lībiete, Ēmila Nestora Seteles un Lauri Ketunena teicēja – 172, 181, 215, 216, 233
Ādamsonē Ella, Lielirbes lībiete, Annas Ādamsones meita – 181, 215
Ādamsonē Lība, Lielirbes lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 181
Ādamsonē Mīle, Lielirbes lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 181
Ādamsons Andrejs, Lielirbes lībietis – 181
Ādamsons Ansis, Lielirbes lībietis – 181
Ādamsons Juhans (Jānis?), Ēmila Nestora Seteles teicējs Lielirbē – 172
Ādamsonu ģimene, Lielirbes lībieši – 181, 234
Ādmīdiņš Jānis, Svētciema lībietis – 26
Aho Juhani (*Juhani Aho*; 1861–1921), somu rakstnieks – 203
Airila Marti (*Martti Airila*), somu valodnieks – 300
Alkvists Augusts (*August Engelbrekt Ahlqvist*; 1826–1889), somu valodnieks – 120
Āltio E. A. (*Aaltio*), somu radu tautu kustības aktīvistis, tiesnesis – 269
Anbanka Marija, Sīkraga lībiete – 182
Anbanku ģimene, Sīkraga lībieši – 182
Andersons Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
Aņdrōks, Jaunciema sāmsalnieks – 237
Anzenava Anna, Sīkraga lībiete – 218, 227, 238, 247, 289
Anzenava Ķērste, Sīkraga lībiete – 182
Anzenava Marija, Ēmila Nestora Seteles teicēja Sīkragā – 172, 182
Anzenavs Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172, 182

* Rādītājā nav iekļauts Edgara Valgamā lībiešu saraksts.

- Apses Nēze, Līna un Andrejs, Miķeļtorņa lībieši** – 179
Ariste Pauls (*Paul Ariste*; 1905–1990), igauņu valodnieks – 108, 299
Armands Pēteris, Lielirbes lībietis – 181
- Baumanis Brants, Kolkas lībietis** – 184
Bārs Juris (arī Georgs Bārs; 1808–1879), ārsts, pirmais latviešu tautības valodnieks – 8, 20, 34, 37, 38, 57–60, 74, 89–91, 94, 95, 97, 98
Beidzele Gēde, Sīkraga lībiete – 217
Beks (*Beck*) – 55
Belte Didriķis (ap 1842–?), Ēmila Nestora Seteles teicējs Miķeļtornī – 133–136, 172, 179, 180
Belte Jānis (ap 1865–?), Miķeļtorņa jūrniece, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 132–135, 179, 180
Belte Jānis, mākslinieks, Lauri Ketunena teicējs – 211, 234
Beltes Līna, Elīza, Milda, Alfrēds, Eduards, Oto, Miķeļtorņa lībieši – 134, 180
Bernts Frīdrihs (*Friedrich Christoph Berndt*; 1835–1898), mācītājs Ventspilī (1864.–1898. g.) – 127, 139
Bergs Dimitrijs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 172
Bernšteins Kārlis (1881–1961), lībietis, Kolkas skolas skolotājs – 225
Bērs Karls Ernsts (*Karl Ernst von Baer*; 1792–1876), biologs, zinātnes organizators – 15–19, 93
Bertholde Mīle, Vaides lībiete – 183
Bertholds Albīns (1865–1932), Cēsis dzīvojošs Kurzemes lībietis – 166, 265
Bertholds Alfons (1910–1993), lībiešu dzejnieks – 222, 269
Bertholds Džems, Vaides lībietis – 183
Bertholds Jānis, Vaides lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 173, 183
Bertholds Jānis (1879–1935 vai 1936), Vaides lībietis – 183, 222, 225, 276, 277, 279
Bērziņš – 285
Bērziņš Juris, Svētciena lībietis – 26
Biezbārdis Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172
Bīlenšteins Augusts (*August Bielenstein*; 1826–1907), baltvācu garīdznieks, etnogrāfs – 126, 127, 139
Bisnieks Anna, Svētciena lībiete – 26
Bisnieks Gusts (?– ap 1868), Svētciena lībietis – 26, 169, 170
Blumberga Gundega (dz. 1948) – 9
Blumberga Renāte (dz. 1971) – 9
Blumbergs Valts (dz. 1975) – 9
Blumkvists (*Blumqvist*) – 34, 43
Bops Francs (*Franz Bopp*; 1791–1867), vācu valodnieks – 11, 14
Boters Augusts, Miķeļtorņa lībietis – 180
Brānčs Maikls (*Branch*), britu valodnieks – 14, 19
Breinkopfa Olga, Sīkraga lībiete, Alfrēda Breinkopfa dzīvesbiedre – 293

- Breinkopfs**, Sīkraga lībietis (dzimis Jaunciemā), Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172, 182
- Breinkopfs** Alberts (ap 1910–ap 1969), Alfrēda Breinkopfa dēls – 248, 295
- Breinkopfs** Alfrēds, Sīkraga lībietis, Lauri Ketunena mājastēvs un teicējs – 241, 243, 245, 293
- Breinkopfs** Pēteris (1891–1972), lībiešu sabiedriskais darbinieks, Līvu savienības priekšsēdis (1936.–1939. g.) – 298
- Breinkopfu** ģimene – 299
- Brenko**, sk. Alfrēds Breinkopfs
- Brugmans** Karls (*Karl Brugmann*; 1849–1919), vācu valodnieks – 120
- Būhholca** (*Buchholtz*) kundze – 68
- Bullmane** Katrīna, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 172
- Buntiks**, sk. Uldriķis Kāpbergs
- Butulis** Ādams (1860–1938), ārsts, sabiedriskais darbinieks, Lībiešu draugu biedrības Latvijā priekšsēdis – 238, 240, 257
- Cāgels** (*Zagel*) no Viborgas – 55
- Caune** Andris (dz. 1937), arheologs – 9
- Cerbaha** Ede (1860–1949), Sīkraga lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 242–244, 246, 265, 268, 281, 286, 287, 289, 292, 299
- Cerbaha** Elfrīda (prec. Žagare; 1914–2001), Sīkraga lībiete, Oskara Cerbaha meita – 243, 246, 248, 282, 289, 292
- Cerbaha** Hilda (prec. Grīva; 1910–1984), lībiešu skolotāja un mūziķe, Oskara Cerbaha meita – 243, 246, 265, 266, 268, 269, 270, 280, 282, 286, 289, 290, 291, 292, 293, 299
- Cerbahs** Lauris (dz. 1923), Oskara Cerbaha brāļadēls – 247
- Cerbahs** Oskars (1884–1963), Sīkraga lībietis, lībiešu sabiedriskais darbinieks – 242, 247, 281, 289
- Cerbahu** ģimene – 288, 292, 299
- Ceriņa** Andra (dz. 1977) – 9
- Cimermanis** Saulvedis (dz. 1929), etnogrāfs – 9, 25, 50, 88, 92, 95, 96, 97, 103, 170
- Dankere** Marija, Mazirbes lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 219
- Dambe** Jānis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Miķeļtornī – 172, 181
- Damberga** Trīne, Ēmila Nestora Seteles teicēja Jaunciemā – 172
- Dambergs** Didriķis (ap 1846–?), Ēmila Nestora Seteles teicējs Lielirbē – 135, 172, 181, 233, 282
- Dambergs** Klāvs, Andersa Jūhana Šēgrēna lībiešu valodas teicējs – 77–79, 93, 117, 135
- Dambergs** Nikā, Ēmila Nestora Seteles teicējs Pitragā – 172
- Dambergs** Pēteris (1909–1987), skolotājs, lībiešu sabiedriskais un kultūras darbinieks – 8, 269, 279, 282, 287

- Dēgens – 242
 Demberga Kristīne (prec. Ozolzīle; 1877–1962), Vaides lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 173, 183
 Demberga Leontīne (prec. Ūdre) – 279, 295
 Demberga Līze, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 172
 Demberga Lizete, Ēmila Nestora Seteles teicēja Vaidē – 173
 Demberga Matilde, Mazirbes lībiete – 279, 295
 Dembergs Andrejs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 135
 Dembergs Fricis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 172
 Didrihsons Gēde, Ēmila Nestora Seteles teicēja Sīkragā – 172
 Didrihsons Didriķis (?–1928), Ēmila Nestora Seteles teicējs Rīgā – 126, 127, 130, 139, 160, 257
 Didriksons Didriķis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172
 Didriksons Pēteris, Lielirbes lībietis – 181
 Dišlere Elza, Vaides lībiete – 183, 184
 Dišlere Līze, Kolkas lībiete – 184, 185
 Dišlere Trīne, Vaides lībiete – 183
 Dišlere Lēna, Vaides lībiete – 183, 184
 Dišlers Augusts, Košraga Tilmaču saimnieks, Lauri Ketunena teicējs – 183, 220, 223
 Dišlers Kārlis, Vaides lībietis – 183
 Dišlers Klāvs, Vaides lībietis – 183
 Dītmars Voldemārs, fon (*Woldemar von Ditmar*) – 91
 Donners Anderss (*Anders Donner*; 1854–1938), somu astronoms – 203
 Donners Kajs (*Kai Donner*; 1888 – 1935), somu valodnieks – 217
 Drantsing, Lielirbes lībietis – 190
 Dreslers Kristians, Vidzemes lībiešu pēctecis – 169
 Dreslers Roberts (ap 1840–?), Vidzemes lībiešu pēctecis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Salacgrīvā – 169
 Dumpe Linda (dz. 1930), etnogrāfe – 9
 Dziadkovska Rozālija (dz. Ranne; 1883–1961), lībiešu sabiedriskā darbiniece – 279
- Egerda (*Eggerdt*) kundze – 66
 Endzelīns Jānis (1873–1961), latviešu valodnieks – 165, 281, 296
 Ērglis Dzintars (dz. 1967), vēsturnieks – 9
 Ermanbrika Emīlija, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 172
 Ermanbrika Kristīne, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 172, 183
 Ermanbriks Andrejs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 172, 183
 Ermanbriks Artūrs, Mazirbes lībietis – 183
 Ermanbriks Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172
 Ermanbriks [Sergejs?], Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172
 [Ermanis] Viljams, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172

- Ernestovska** Prone, Lūžņas lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 175, 197, 203, 204, 206, 210, 244
- Ernestovskis** Jānis, Kolkas lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 175, 185
- Ernštreits** Valts (dz. 1974), valodnieks – 9, 295
- Ervie** Helle Kalervo (*Helle Kalervo Erviö*; 1906–1951), somu mācītājs – 222, 269, 274, 276–279, 281
- Fēgezaks** Teodors, fon (*Theodor von Vegesack*), Salacas draudzes mācītājs (1836.–1850. g.) – 16
- Fēgezaks** Karls, fon (*Carl von Vegesack*), Svētciema muižas īpašnieks – 16, 20, 21, 26
- Feimanni** Katrīne un Boriss, Ēmila Nestora Seteles teicēji Kolkā – 135
- Feldmanis** Juris, Svētciema lībietis – 26
- Fokas** (*Fock*) jaunkundze – 31
- Folmanis** Pēteris, Sikraga lībietis – 227, 231, 247, 251, 253, 286, 299
- [**Francasovičs?**], krasta apsardzes uzraugs Kolkā – 61
- Frederkings** (*Frederking*), aptiekārs Rīgā – 55
- Freiberģa** Anna, Mazirbes lībiete – 183
- Freiberģa** Trīne, Sikraga lībiete – 182
- Freiberģi** Līze un Kārlis, Pitraga lībieši – 183
- Freiberģs** Edvarts, Ēmila Nestora Seteles teicējs Pitragā – 172
- Frīda**, sk. Elfrīda Cerbaha
- Frīze** (*Friese*), skolotājs Ventpilī – 45
- Fromminins** (*Fromminin*), mācītājs Pēterburgā – 55
- Geige** (Jeije) Trīne, Lielirbes lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 181
- Gēlhārs** (*Geelhaar*), aptiekārs Limbažos – 24
- Gīze** Kristis, Svētciema lībietis – 26
- Glēzers** Karls (*Karl Gläser*), Dundagas mācītājs (1830.–1873. g.) – 35, 36, 57, 58, 61
- Grimma** (*Grimm*) kundze – 55
- Grimms** Jakobs (*Jakob Ludwig Karl Grimm*; 1785–1863), vācu valodnieks – 11, 14
- Grants** E., Ainažu skolotājs, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 169
- Grēte**, sk. Margarete Stalte
- Grīnberģs**, Rūstužu skolotājs – 165, 167
- Grīnfelde** Dora, Sikraga lībiete, dzimusi Lielirbē – 238
- Grīnfelde** Mīle, Lielirbes lībiete – 181
- Grīnfelde** Trīne (dz. Ādamsone), Lielirbes lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 181
- Grīnfelds** Alfrēds, Lielirbes lībietis – 181
- Grīnfelds** Fricis, Lielirbes lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172, 181
- Grīnpovika** (Grīnpauka?) Jūle, Ēmila Nestora Seteles teicēja Miķeļtornī – 135
- Grīnpovika** Līze, Ēmila Nestora Seteles teicēja Lielirbē – 172

Grīnpoviks (Grīnpauks?) Uldriķis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Miķeļtornī – 135
Gūtmane Alise (?–1953), lībiešu skolotāja – 271, 279

Hakulinens Lauri (*Lauri Hakulinen*; 1899–1985), somu valodnieks – 254, 267

Halila Aimo (*Halila*), somu vēsturnieks – 141

Hausmane Ģēde, Kolkas lībiete – 185

Hausmanis Andrejs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135, 184

Hāvio Marti (*Martti Haavio*; 1899–1973), somu folklorists un dzejnieks – 269

Heinonens I. (*Heinonen*), somu biologs – 254, 267

Heikels Aksels Olai (*Axel Olai Heikel*; 1851–1924), somu etnogrāfs – 7, 9, 174, 178, 188–191, 195, 196

Hellens (*Hellen*), mācītājs Pēterburgā – 55

Heporauta Franss (*Frans Akseli Heporauta*; 1879–1946), somu pedagogs un folklorists, radu tautu kustības aktīvis – 298

Hilde, mācītājs – 55

Hilners Johans Zamuels (*Johann Samuel Hillner*; 1754–1835), mācītājs – 74

Hilners Ulrihs Kristiāns Zamuels II (*Ulrich Christian Samuel Hillner II*; 1825–1890), mācītājs – 66, 69, 74, 80, 104

Hilners Vilhelms (*Wilhelm Karl Johann Julius Hillner*; 1813–1868), mācītājs – 8, 20, 29, 30, 34, 37, 41, 46, 47, 54, 55, 69, 74–85, 93, 94, 96–104, 106–108, 110, 111, 117

Hinninens Pāvo (*Paavo Hynninen*), Somijas diplomāts – 257

Hipings Anderss Jūhans (*Anders Johan Hipping*; 1788–1862), mācītājs – 12

Hiitonena Elma (*Hiitonen*) – 255

Hjelts Eduards (*Eduard Hjelt*) – 203

Hūgenbergers Vilhelms (*Wilhelm Hugenberg*; 1831–1899), Popes–Rindas draudzes mācītājs – 128, 139

Huida Veine (*Väinö Huida*), somu inženieris – 299

Humbolts Vilhelms, fon (*Wilhelm fon Humboldt*; 1767–1835), vācu valodnieks un filozofs – 11

Hutunens Erki (*Erkki Huttunen*; 1901–1956), somu arhitekts – 300

Jacobson Th., Ventspils burinieka “Zeļotais” kapteinis – 133

Jakadela Marija, Sīkraga lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 182

Jākobsons Juris, Svētciema lībietis – 26

Jalava Anti (*Antti Jalava*, agrāk – *Almberg*; 1846–1909), somu rakstnieks, žurnālists un valodnieks – 128–130

Jansens Harijs (*Harry Jannsen*), igauņu žurnālists – 127

Jānsons Irje (*Yrjö Jahnsson*; 1877–1936), somu ekonomists, radu tautu kustības aktīvis – 261, 269

[Jeimanis] Andrejs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172

[Jeimanis] Teodors, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172

Jirgensons (**Girgensons**) [Andress], Svētciema lībietis – 26, 51

- Kaizerlings** (*Kayslerling*), mākslinieks – 15
- Kalējs** Gusts, Svētciema lībietis – 26
- Kallass** Oskars (*Oskar Kallas*; 1868–1946), igauņu folklorists, diplomāts – 165, 166
- Kallmans** Klāvs, Sīkraga lībietis – 182
- Kalmeijers** Teodors (*Theodor Johann August Kallmeyer*; 1809–1859), mācītājs, Latvijas baznīcas un draudžu vēstures pētnieks – 8, 20, 29, 44, 45, 70, 74, 84–89, 107, 108
- Kandiss** Indriķis, Jaunciema lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 182
- Kannisto** Arturi (*Artturi Kannisto*; 1874–1943), somu valodnieks – 249, 267, 271
- Kāpberga** Elīza, Uldriķa Kāpberga meita – 283, 284
- Kāpbergs** Fricis, Uldriķa Kāpberga dēls – 271, 300
- Kāpbergs** Uldriķis (1873–1932), Lielirbes lībietis, publicēties ar pseidonīmu Uļi Kīnkamegs – 234, 236, 237, 240, 259, 260, 282–284, 296
- Kariņš** Kristis, Svētciema lībietis – 26
- Kārlsons** Freds (*Fred Karlsson*), somu valodnieks – 123
- Karma** Tenu (*Tõnu Karma*; dz. 1924), igauņu izcelsmes latviešu bibliogrāfs, lībiešu kultūrvēstures pētnieks – 108, 165, 168, 263, 287
- Kastrēns** Matiass Aleksandrs (*Matthias Alexander Castrén*; 1813–1852), somu valodnieks – 13
- Katrīna**, Edes Cerbahas māsa, Sīkraga lībiete – 244
- Kaukoranta** Toivo (*Toivo Kaukoranta*), somu valodnieks – 243, 252, 253
- Kelterborns** (*Kelterborn*) – 45
- Kepens** Pēteris (*Peter von Köppen*; 1793–1864), ekonomģeogrāfs un etnogrāfs – 15, 19, 27, 75, 89
- Keps** Johans (*Johan Köpp*; 1874–1970), igauņu teologs, Tartu universitātes profesors un rektors, bīskaps – 165–168
- Ketunena** Hilja (*Hilja Kettunen*), Lauri Ketunena dzīvesbiedre – 199
- Ketunena** Kaiju (*Kaiju Kettunen*), Lauri Ketunena meita – 219, 245, 246, 248
- Ketunena** Marjo (*Marjo Kettunen*), Lauri Ketunena meita – 243, 246
- Ketunens** Lauri (*Lauri Einari Kettunen*; 1885–1963), somu valodnieks – 7, 9, 122, 140, 164, 175, 178, 197–200, 203, 205, 206, 219, 230–232, 239–241, 248, 249, 253–255, 263–265, 272, 279, 280, 284, 287, 288, 292, 295, 296, 300
- Killmeijers** Jānis, Melnsila lībietis – 184
- Kīnkamegs**, sk. Uldriķis Kāpbergs
- Kiparskis** Valentīns (*Valentin Kiparsky*; 1904–1983), Helsinku universitātes slāvistikas profesors – 290
- Kirele** Veine (*Väinö Kyrölä*; 1909–2003), somu valodnieks un pedagogs, radu tautu kustības aktīvistis – 121, 122, 130–132, 172–174, 273, 274, 275, 277, 279, 281, 288–290, 292, 294
- Kļaviņa** Paulīne (dz. Zēberga; 1918–2001), lībiešu kultūras darbiniece – 287
- Kleiberģs** Fricis, Mazirbes lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172, 182
- Klopmanis** Frīdrihs (*Friedrich Klopmann*; 1787–1856), Kurzemes provinces muzeja direktors (1846. g.) – 89

- Koch*, Miķeļtorņa lībietis – 190
Korhonens Miko (*Mikko Korhonen*; 1936–1991), somu valodnieks – 14
Kovitss Ansis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
Krinkele Lība, Lielirbes lībiete – 181
Krišjānis Jānis, Lūžņas lībietis – 180
Krišjānis Uldriķis, Lūžņas lībietis – 180
Krišjānis Viljams, Miķeļtorņa lībietis, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172, 179
Krona Elza, Sīkraga lībiete – 182
Krūns Kārle (*Kaarle Leopold Krohn*; 1863–1933), somu folklorists – 119, 248, 253
Krūze Frīdrihs (*Friedrich Kruse*; 1790–1866), vēsturnieks – 91
Krūze, Limbažu apkaimes dzirnavnieks – 168
Kūlbarss F. R. (*Kuhlbars*), dzejnieks – 295
Kupfers, mācītājs, E. F. Kupfera dēls – 57
Kupfers Ernsts Frīdrihs (*Ernst Friedrich Kupffer*; 1779–1858), mācītājs – 8, 31, 32, 38, 57–59, 61, 64, 74, 75, 85–87, 91–93, 95, 96
Kviese Jete, Mazirbes lībiete, dzimusi Košragā, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172
Ķerste, Sīkraga lībiete – 218, 238
- Lako* Ģerģs (*György Lakó*), ungāru valodnieks – 289, 290
Launics Andrejs, Vaides lībietis, Andersa Jūhana Šēgrēna teicējs – 8, 20, 60, 61, 65, 74, 80, 83, 90–101, 116
Launics Dimitrijs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
Lehtinena Ildiko (*Ildikó Lehtinen*), ungāru izcelsmes somu etnogrāfe – 174
Leimane Jūle, Vaides lībiete – 183
Leimanis Kārlis, Vaides lībietis – 183
Leimanis Nika, Vaides lībietis – 183
Leinboks, sk. Linnuss Ferdinands
Leino Eino (*Eino Leino*; 1878–1926), somu dzejnieks – 267
Leite Lizete, Lūžņas lībiete – 208
Leite Marija, Lūžņas lībiete – 208, 210, 211, 212, 234, 297
Leitis Didriķis, Lūžņas lībietis – 208, 211, 212, 234, 236
Leitis Jānis, Lūžņas lībietis – 208
Lēnbums Oskars Anderss (*Oskar Anders Lönnbohm*; 1885–1927) – 267
Lēniņš [Andress], Svētciema lībietis – 26
Lēniņš Kristis, Svētciema lībietis – 26
Lenrūts Eliass (*Elias Lönnrot*; 1802–1884), somu ārsts, rakstnieks un leksikogrāfs – 243
Lepste Mārtiņš (1881–1958), lībiešu sabiedriskais darbinieks, Līvu savienības priekšsēdis (1924.–1933. g.), lībiešu valodas skolotājs – 218, 219, 231, 251, 256, 260, 261, 265, 273, 275–277, 279, 299, 300
Leskīns Augusts (*August Leskien*; 1840–1916), vācu valodnieks – 120, 126
Levi (*Lewy*) – 242
Lielmežs Mārtiņš (ap 1850–?), Vidzemes lībiešu pēctecis – 169

- Lielnors** Kristis, Svētciena lībietis – 26
- Linnuss** Ferdinands (*Ferdinand Linnus*, līdz 1935 – *Leinbock*; 1895–1942), igauņu etnogrāfs – 7, 178, 254, 258, 259, 261, 263
- Lisovskis**, Mazirbes krasta apsardzes priekšnieks – 62
- Loritss** Oskars (*Oskar Loorits*; 1900–1961), igauņu folklorists – 7, 200, 205, 206, 209–212, 214–216, 218–223, 225, 226, 229–231, 234, 236, 238, 239, 241, 245, 254–258, 265, 266, 270, 285, 287, 288, 291, 293
- Lucavs** Karls (*Karl Heinrich Lutzau*; 1767–1839), mācītājs – 31
- Ludvigs** Frīdrihs Kristians (*Friedrich Christian Ludwig*; 1735–1811), mācītājs – 31
- Lūsis** Kārlis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 135
- Lūsis** Klauss, Ēmila Nestora Seteles teicējs Mazirbē – 135
- Lūšu** Ōna, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 135
- Maidels** (*Maydell*) – 75
- Malvīne**, Lielirbes meitene – 215, 216
- Mārtiņsons** Ansis (ap 1828–?), Vidzemes lībiešu pēctecis – 169
- Megiste** Juliuss (*Julius Mägiste*, līdz 1922 – *Mälson*; 1900–1978), igauņu valodnieks – 206
- Mekeleins** Tapio (*Tapio Mäkeläinen*; dz. 1958) – 9
- Menings** (*Mennig*), igauņu diplomāts – 242
- Mežgailis** A., Rūstužu skolotājs – 166, 167
- Mihelsone** Anna, Andersa Jūhana Šēgrēna teicēja Svētciena muižā – 22, 26
- Miklāvs** Brencis (ap 1832–?), Ēmila Nestora Seteles teicējs Vidzemē – 165–168, 170
- Mikola** Josepi (*Jooseppi Mikkola*; 1866–1946), somu valodnieks – 101, 133, 134
- Milbergs** Gotfrīds – 287
- Munters** Vilhelms (1898–1967), Latvijas ārlietu ministrs (1936.–1940. g.) – 298
- Musika** Veine (*Väinö Musikka*), somu radu tautu kustības aktīvistis – 298
- Nābals** (*vana Nabal*), Miķeļtorņa lībietis – 213, 216
- Nadeždins** Nikolajs – 54
- Napjerskis** Karls (*Carl Eduard Napjersky*; 1793–1864), mācītājs, vēsturnieks – 8, 20, 27–30, 51, 55, 81
- Nika** (*vanā Nikā*), Sīkraga lībietis – 241, 244, 245, 247, 293
- [**Niklāvs**] Pēteris, Miķeļtorņa lībietis – 179
- Nikolsons** (*Nicholson*), Britu Bībeles biedrības pārstāvis – 137
- Nīranens** T. (*Niiranen*), somu etnologs – 188
- Norenbergs** Pēteris, Lielirbes lībietis – 190
- Ojansū** Heiki (*Heikki Ojansuu*; 1873–1923), somu valodnieks – 140, 205, 232
- Olliks** Gustavs (*Gustav Ollik*; 1869–1965), žurnālists, igauņu radu tautu kustības aktīvistis – 298
- Olmanis** Aleksis, lībietis – 181

- Pakarinen** Elvi (*Elvi Pakarinen*, prec. Eremetse (*Erämetsä*); 1904–1978), somu valodniece – 264, 267, 268
- Pakaslahti** Āro (*Aaro Pakaslahti*) – 269
- Partss** Kārelis (*Kaarel Parts*; 1873–1940), igauņu politiķis, radu tautu kustības aktīvis, Augstākās tiesas priekšsēdis – 295
- Pecolds** Augusts Georgs (*August Georg Wilhelm Pezold*; 1794–1859), baltvācu mākslinieks – 16, 17, 20–26, 31–37, 75, 85, 173
- Peltola** Reino (*Reino Peltola*), somu valodnieks – 121
- Peltoniemi** Ūno (*Uno Peltoniemi*), somu radu tautu kustības aktīvis – 281
- Pentile** Ārni (*Aarni Penttilä*; 1899–1971), somu valodnieks – 215, 289–291
- Perlmani** H. un L., A. O. Heikela palīgi Kolkā – 190
- Perlmans** (*Perlman*), Kolkas bākas inspektors – 36, 37, 56, 57
- Pesonens** Mati (*Matti Pesonen*; 1868–1957), somu skolu inspektors, radu tautu kustības aktīvis – 269, 278, 280, 297
- Pesonens** Niilo (*Niilo Pesonen*), somu antropologs – 297, 301
- Pēteris**, Sīkraga lībietis – 241, 245, 293
- Pētersons** (ap 1835–?), Vidzemes lībiešu pēctecis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sa-lacgrīvā – 169
- Petoki** (Pietagi?) Nikolajs un Līze, Kolkas lībieši – 184
- Petss** Konstantīns (*Konstantin Päts*; 1874–1956), Igaunijas valsts vecākais, prezidents – 297
- Pietags** Nikolajs (ap 1848–?), Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
- Pietags** Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
- Pļaviņš** Kristis, Svētciena lībietis – 26
- Polmanis** Nika (1823–1903), lībiešu skolotājs, ķesteris, Andersa Jūhana Šēgrēna teicējs – 20, 34, 36, 52, 57–59, 60, 61, 64, 65, 74, 75, 91, 93, 96, 99, 106, 108
- Posti** Lauri (*Lauri Posti*; 1908–1968), somu valodnieks – 7, 121, 272, 293, 295, 296, 300
- Priede** Līze, Ēmila Nestora Seteles teicēja Sīkragā – 172
- Priediņš** Anna, Svētciena lībiete – 26
- Priediņš** Kristis, Svētciena lībietis – 26
- Priedīte** Īrisa (dz. 1944), latviešu etnogrāfe – 9, 88
- Princis** [Augusts Princis (1833–?)], lībietis, Ventspils jūrnieks – 127, 139, 140
- Princis** [Janis Princis (1829–?)], lībietis, Āgenskalna locis – 127, 139, 140
- Princis** Didriķis (1825–1850), lībietis, Miķeļtorņa ciema skolotājs – 79–81, 82, 84, 102
- Princis** Indriķis (1823–?), lībietis, mežsargs Ovīšos – 79
- Princis** Jānis, jaunākais (1821–1904), Pizes (Miķeļtorņa) ciema vecākais, Andersa Jūhana Šēgrēna un Ēmila Nestora Seteles teicējs – 20, 65–67, 74, 77, 79, 80, 82, 83, 101–111, 118, 127, 128, 130–133, 135, 136, 139, 179, 190
- Princis** Jānis, vecākais (1796–1868), Andersa Jūhana Šēgrēna teicējs – 20, 28, 40–47, 66, 68–71, 74–82, 84, 85, 89, 101–108, 117

Princis Pēteris (1831–1889), Andersa Jūhana Šēgrēna teicējs, skolotājs – 20, 67, 68, 77, 82, 101–104, 107, 108

Prinču ģimene – 8, 77–79, 81, 82, 93, 101–103, 107, 108, 139

Puriņš Jānis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Sīkragā – 172

Raizons Vilhelms (*Wilhelm Karl Raison*; 1838–1863), mācītājs – 44, 45, 47, 55, 69, 84

Rasks Rasmuss (*Rasmus Kristian Rask*; 1787–1832), dāņu valodnieks – 11, 12, 14

Raudseps Nikolajs (*Nikolai Raudsepp*), Ainažu jūrskolas direktors, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 169

Rēbinders Roberts Henriks (*Robert Henrik Reh binder*; 1777–1841), somu valstsvīrs – 12

Reinvalde Lūcija – 279

Reke Johans Frīdrihs (*Johann Friedrich Recke*; 1764–1846), bibliogrāfs un Kurzemes senatnes pētnieks – 31

Remass Rainis, dzejnieks – 287

Renks Gustavs (*Gustav Ränk*; 1902–1998), igauņu etnogrāfs – 7

Retenberga Anna, Saunaga lībiete – 183

Risanens Aulis (*Aulis Rissanen*), somu valodnieks – 272–276, 279

Ritli (*Rütli*) ģimene – 270

Rozenfelde Ede, Pitraga lībiete, Ēmila Arvi Sārimā un Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 183

Rozenfelde Nēze, Lielirbes lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 215, 234

Rozenfelds Andrejs, Melsila lībietis – 184

Rozenfelds Jānis, Lielirbes lībietis, dzimis Kolkā, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172, 181, 215

Rozenfelds Pēteris, Ēmila Nestora Seteles teicējs Pitragā – 172

Rozevurms (*Rosewurm*) no Hāpsalas – 55

Rudbeck Nikke no Ušiem – 38

Rudzīte Marta (1924–1996), latviešu valodniece – 165

Rumjancevs Nikolajs (1754–1826), Krievijas ārlietu ministrs, diplomāts un mecenāts – 12

Rumpenberga Trīne, Sīkraga lībiete – 182

Sāreste Andruss (*Andrus Saareste*; 1892–1964), igauņu valodnieks – 243, 286, 287

Sārimā Ēmils Arvi (*Eemil Arvi Saarimaa*; 1888–1966), somu valodnieks un folkloras pētnieks – 7, 121, 122, 172–174, 179, 183, 185, 186

Sarvs Jāns (*Jaan Sarw*; 1877–1954), igauņu matemātiķis – 166

Sass (*Sass*), pastmeistars Ventspilī – 71

Setele Ēmils Nestors (*Eemil Nestor Setälä*; 1864–1935), somu valodnieks, politiķis – 7, 9, 119–123, 125–144, 152, 165–170, 172–175, 178, 179, 182, 185, 186, 192, 197, 198, 203, 224, 233, 271–273

Setele Vilho (*Vilho Setälä*; 1892–1985), somu fotogrāfs – 121, 122, 132, 134, 172, 174, 175, 178, 179, 186

- Siliņš Matīss (1861–1942), latviešu vēsturnieks, etnogrāfs un literāts – 165, 167, 169
- Skadiņš Andrejs, Košraga lībietis, Lauri Ketunena teicējs – 220, 238
- Skadiņš Augusts (1902–1945), lībiešu kultūras darbinieks – 221
- Skuja Harijs (1927–1984), dzejnieks – 263, 287
- Sofija, Andersa Jūhana Šēgrēna dzīvesbiedre – 34, 55, 58, 69
- Sproģe Grieta, Sikraga lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 182
- Stalte Ērika – 270, 275
- Stalte, vecais – 259, 270, 273, 275
- Stalte Kārlis (1870–1947), lībiešu sabiedriskais un kultūras darbinieks, dzejnieks, Līvu savienības pirmais priekšsēdis (1923.–1924. g.) – 218, 219, 227, 228, 232, 233, 238, 241, 245, 247–251, 253–256, 258–262, 264, 266, 267, 271–274, 276–278, 280–282, 284, 288, 291, 292, 294, 297–299
- Stalte Margarete (1902–1978), lībiešu sabiedriskā un kultūras darbiniece, Kārļa Staltes meita – 228, 231, 233, 247, 249, 258, 259, 261, 262, 268, 270, 271, 273, 275, 288, 297
- Suhonens Sepo (*Seppo Suhonen*; dz. 1938), somu valodnieks – 8, 121, 200
- Šaltjāre Marija, Pitraga lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 221
- Šēgrēns Anderss Jūhans (*Anders Johan Sjögren*; 1794–1855), somu valodnieks – 7, 8, 11–20, 22, 25–31, 47, 48, 50–52, 54, 55, 71, 74–98, 101–109, 127, 128, 130, 136, 140, 165, 168, 170, 185, 199, 203, 210, 241, 243, 258, 289
- Šlāters Georgs Frīdrihs (*Georg Friedrich Schlater*; 1804–1870), baltvācu gleznotājs, litogrāfs – 15, 16
- Šlaus Karls (*Carl Leberecht Eduard Schlau*; 1851–1919), garīdznieks – 167–170
- Šlēgels Augusts Vilhelms (*August Wilhelm Schlegel*; 1767–1845), vācu filozofs, valodnieks – 11
- Šlēgels Frīdrihs (*Friedrich Schlegel*; 1772–1829), vācu filozofs, valodnieks – 11
- Šlēzings (Šlēziņš) Andrejs (*Schloesing*; 1845–1892), latviešu literāts, cenzors – 127, 161
- Štālere Emīlija, Andreja Štālera dzīvesbiedre, "Līvli" izdevēja – 287
- Štālers Andrejs (1866–?), lībiešu kultūras darbinieks, "Līvli" pirmais redaktors (1931.–1933. g.), Ēmila Nestora Seteles un Lauri Ketunena lībiešu valodas teicējs – 135, 185, 224, 272–274, 276, 279, 281, 287
- Šulca Līna, lībiete – 181
- Šulcs F. A. (*Schulz*), komponists – 295
- Šulcs Johans Ludvigs (*Johann Ludwig Schultz*), baltvācu mākslinieks – 15, 16
- Šūmanis Vilis (1887–1948), diplomāts, Latvijas vēstnieks Somijā (1933.–1938. g.) – 284, 285, 287
- Šuvcāne Valda (dz. Blūma; 1923), lībiešu novadpētniece – 20, 135, 139, 140, 200, 301
- Talemans (*Talemann*), Kolkas vācietis – 55
- Tamma Anna (*Anna Tamm*), igauņu radu tautu kustības aktīviste – 269

- Tēngstrems** Jakobs (*Jacob Tengström*; 1755–1832), garīdznieks – 12
Tilings (*Tiling*), maģistrāta sekretārs Limbažos – 24
Tiļļu Anna, sk. Anzenava Anna
Tilmaču saimnieks, sk. Augusts Dišlers
Tiļļu saimnieks, Tiļļnieks, sk. Pēteris Folmanis
Tomsena Kristiana Nikolīne, E. N. Seteles dzīvesbiedre – 123
Tomsens Vilhelms (*Vilhelm Ludvig Peter Thomsen*; 1842–1927), dāņu valodnieks – 120, 123, 125, 140, 144, 174
Treijs Pauls (*Paul Frommhold Treu*; 1854–1919), Irbes-Ģipkas draudzes mācītājs (1884.–1891. g.) – 129, 139
Trosts (*Trost*) – 35
Trots Didriķis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
Tunkelo Ēmils (*Eemil Aukusti Tunkelo*; 1870–1953), somu valodnieks – 121, 131
Tuomola Urho (*Urho Tuomola*), somu valodnieks, radu tautu kustības aktīvis – 272, 275, 281
- Ūdiņš** [Andress], Svētciena lībietis – 26
Uoztintis Mari, Ēmila Nestora Seteles teicēja Mazirbē – 135
Ūrga Jekaterina, Lielirbes lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 234
Urga Nikka, Lielirbes lībietis – 190
- Vāgnera** (*Wagner*) kundze – 38
Valda Līze, Jaunciema lībiete – 182
Valdhauers Ferdinands (*Ferdinand Waldhauer*), Ventspils ārsts, lībiešu antropoloģijas pētītājs – 127, 139
Vālgamā, sk. Didriķis Volganskis
Vālgamā Edgars (*Edgar Vaalgamaa*, līdz 1940 Volganskis; 1912–2003), lībiešu izcelsmes somu mācītājs – 20, 200, 221, 297, 299, 300–302
Vallīns (*Wallin*), sk. Voionmā Veine
Vallīns (*Wallin*), mācītājs Roņu salā – 55
Valta Līna (Strazdiņa Karlīne?), Miķeļtorņa lībiete – 179
Vatsons Kārlis Frīdrihs (*Carl Friedrich Watson*; 1777–1826), mācītājs – 86
Veide, Kolkas lībietis, Lauri Ketunena teicējs – 223, 226
Veides, Aleksandrs, Marija, Melānija un Līze, Ēmila Nestora Seteles teicēji Kolkā – 135
Veinbergs Andrejs, Lūžņas lībietis – 180
Veinbergs Jānis, Lūžņas lībietis – 180
Weisenens Armass Oto (*Armas Otto Väisänen*; 1890–1969), somu radu tautu kustības aktīvis, muzikoloģs – 121, 173, 293
Vēri Eduards (*Eduard Vääri*; 1926–2005), igauņu valodnieks – 108, 165
Vesterinena Lēni (*Leeni Vesterinen*, dz. *Ploompuu*), igauņu izcelsmes somu radu tautu kustības aktīviste – 281

- Vīdemanis** Ferdinands Johans (*Ferdinand Johann Wiedemann*; 1805–1887), igauņu valodnieks – 25, 85, 86, 101–103, 108, 127–130, 140, 165, 166, 168, 203, 210, 241, 243, 258, 289
- Vilberga** Emīlija, Ēmila Nestora Seteles teicēja Pitragā – 172
- Vilberga** Jette, Ēmila Nestora Seteles teicēja Pitragā – 172
- Vilbergs** Kārlis, Ēmila Nestora Seteles teicējs Pitragā – 172
- Vinklers** Eberhards (*Eberhard Winkler*), vācu valodnieks – 25, 91
- Virgo** Edvards (*Edvard Virgo*; 1878–?), Igaunijas vēstnieks Latvijā (1928.–1931. g.) – 237, 257, 269
- Voionmā** Veine (*Väinö Voionmaa*, agrāk – *Wallin*, parakstījies arī ar pseidonīmu *Väinö Alho*; 1869–1947), somu vēsturnieks un politiķis – 7, 8, 122, 125, 127–130, 132–134, 140–144, 152, 164
- Volaine** Pauloprīts (*Paulopriit Voolaine*; 1899–1985), igauņu valodnieks – 280
- Volganska** Kersti, Sīkraga lībiete, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 172, 182
- Volganskis** Didriķis (1884–1968), lībiešu sabiedriskais darbinieks, Līvu savienības priekšsēdis (1933.–1936. g.), publikācijās lietojis arī uzvārdu Vālgamā – 221, 238, 250, 253, 259, 261, 269, 279, 281, 297, 299
- Volganskis** Edgars, sk. Vālgamā Edgars
- Zakena** (*Sacken*) kundze – 57
- Zakens**, barons – 129
- Zandberga** Katrīna, Ēmila Nestora Seteles teicēja Kolkā – 135
- Zandberga** Lilija, Lielirbes lībiete – 181, 234
- Zandberga** Līna, Lielirbes lībiete – 181
- Zandberga** Taldi, Lielirbes lībiete – 181
- Zandbergs** Dimitrijs, Pitraga lībietis, dzimis Saunagā, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 172
- Zandbergs** Fricis, Lielirbes lībietis, Lauri Ketunena teicējs – 234
- Zandmanis** Didriķis, Melnsila lībietis – 184
- Zariņa** Līze, Vaides lībiete – 183
- Zariņa** Lizete, Jaunciema Kokku saimniece, Lauri Ketunena teicēja – 217
- Zariņa** Milda, Vaides lībiete – 183
- Zariņa** Zelma, Vaides lībiete – 183
- Zariņš** Kārlis, Vaides lībietis, dzimis Pitragā, Ēmila Nestora Seteles teicējs – 173, 183
- Zēberga** Katrīna, Vaides lībiete, Lauri Ketunena teicēja – 222
- Zēbergs** Jānis – 271
- Zēmanis** Andrejs, Ēmila Nestora Seteles teicējs Kolkā – 135
- Zīlemanē** Anna, Svētciena lībiete – 26
- Zinze** Katrīna, Ēmila Nestora Seteles teicēja – 175, 185

Saīsinājumi

ENS	Ēmila Nestora Seteles arhīvs (<i>E. N. Setälän arkisto</i>)
ESA	" <i>Emakeele seltsi aastaraamat</i> "
HA	Aksela Olai Heikela kolekcija (<i>A. O. Heikelin aineisto</i>)
HYK	Helsinki universitātes bibliotēka (<i>Helsingin Yliopiston kirjasto</i>)
FUF	" <i>Finnisch-ugrische Forschungen</i> "
KA	Somijas Nacionālais arhīvs (<i>Suomen Kansallisarkisto</i>)
KGB	Krievu ģeogrāfijas biedrības arhīvs Sanktpēterburgā
KM, SU	Somijas Nacionālais muzejs, Somugru kolekcija (<i>Suomen Kansallimuseo, Suomalais-ugrilainen kokoelma</i>)
LA	Oskara Loritsa kolekcija (<i>O. Looritsin aineisto</i>)
LZAV. A.	Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, A daļa
MV	Somijas Muzeju apvienība (<i>Museovirasto</i>)
MV KK	Somijas Muzeju apvienības Etnogrāfijas rokrakstu arhīvs (<i>Museoviraston Kansatieteen käsikirjoitusarkisto</i>)
MV KA, SUK	Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvs, Somugru kolekcija (<i>Museoviraston Kuva-arkisto, Suomalais-ugrilainen kokoelma</i>)
SKS	Somu literatūras biedrība (<i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seura</i>)
SKS KRA	Somu literatūras biedrības Folkloras arhīvs (<i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto</i>)
SKS KA	Somu literatūras biedrības Literatūras arhīvs (<i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto</i>)
SKST	" <i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia</i> "
SUS	Somugru biedrība (<i>Suomalais-ugrilainen Seura</i>)
SUSA	" <i>Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja</i> "
SUST	" <i>Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia</i> "
SUS TA	Somugru biedrības Pētniecības arhīvs (<i>Suomalais-ugrilaisen seuran Tutkimusarkisto</i>)
VV	Veines Voionmä arhīvs (<i>V. Voionmaan arkisto</i>)

Renāte Blumberga

LIVISH PEOPLE IN DOCUMENTS AND LETTERS:

Expeditions of Finnish Scientists to Livish People

Summary

In the last decade a growing attention has been paid to the research of Livish issues in Latvia. Articles by archaeologists, ethnologists, a few linguists as well as historians are often available in scientific and popular science publications. The study of Livs has been particularly encouraged by the Latvian Council of Science, and, namely, its research programme "Letonika" ("Lettonics", since 1995) alongside with its sub-programme "The Ethnic and Culture History of the Balts and Baltic Finns", within which the authoress has been carrying out research since 1997.

Due to different circumstances Latvian scientists became more engaged in the research of the Livs only after World War II. Before, mainly foreign scientists were involved in the field – Finnish scientists Anders Johan Sjögren (1794–1855), Eemil Nestor Setälä (1864–1935), Väinö Voionmaa (1896–1947), Axel Olai Heikel (1851–1924), Eemil Arvi Saarimaa (1885–1966), Lauri Kettunen (1885–1963), Lauri Posti (1908–1968), Estonians Oskar Loorits (1900–1961), Gustav Ränk (1902–1998), Ferdinand Linnus (1895–1942). It is quite natural that the acquisitions of the expeditions in Latvia were taken to their home countries where part of them was later used in research and then published, while part was stored in the archives.

The studies in the archives of Estonia and Finland showed that they contained useful sources regarding the Livish ethnic and culture history never used in research work in Latvia before. We also know little about the conditions of the expeditions. This determined the tasks of the research, i.e. to bring forward the investment of Finnish and Estonian scientists in the research on Livish people and the relevant information found in the archives of Finland and Estonia.

During the research process it became obvious that a single book would not include the whole information. Expedition diaries, manuscripts, memoirs, newspaper articles, collections of ethnographic items, photos, Livish language samples, correspondence, meeting minutes, receipts and bills in English, Esperanto, French, Estonian, Hungarian, German, Latvian, Livish, Russian and Swedish. Being aware that nowadays the Livish language actually is threatened by extinction as the official number of Livs does not even reach two hundred people, it seems that every past testimony has a tremendous value, although not all sources have equally significant quality. However, they can be divided into three large thematic sections – results of the Finnish scientists' expeditions, acquisitions of the Estonian expeditions and sources concerning the Livish social and cultural life in the 1920s and 30s. The book deals with the first section. The chronological boundaries – from the mid-19th century to World War II – were determined by the time of origin of the sources. The oldest group of sources is related to the expedition under Anders Johan Sjögren, a Petersburg academician, in 1846 – the first ever expedition organized to collect data about the Livs. The second borderline is determined by World War II, due to which the Finnish scientists were not able to organize expeditions to north Kurzeme Livs.

The first chapter of the book reflects on expeditions to the Livs in 1846 and 1852 by Anders Johan Sjögren, the initiator of the Livish research process, and on his co-operation with his assistants and informants in Latvia, i.e. pastors Wilhelm Hillner (1813–1868), Theodor Kallmeyer (1809–1859) and Ernst Friedrich Kupffer (1779–1858), a doctor and linguist Juris Bārs (1808–1879), a historian and bibliographer Carl Napiersky (1793–1864) and also Livs Andrejs Launics and the Princis family. To describe the expeditions, appropriate parts of the scientist's journal have been published which after a detailed evaluation outline the following:

1) the journal provides information about the preparation of the Livish expeditions. Being written down for personal needs, the entries are just short notes without more extensive comments, so it is necessary to supplement them with other documents from the archives;

2) during the expeditions under Anders Johan Sjögren the journal served as a travel diary. Comparing the published official reports on the information collected during the expeditions, it should be concluded that the directly acquired materials concerning the Livish language have been recorded separately. The journal entries helped to publish reports about the expeditions. The information in the reports differ from that in the journal entries as concerns

different explanations (e.g. about the Plague Stones in Mazirbe, the origin and prevalence of north Kurzeme Livs), which, based on studies in literature and the material obtained during the expeditions, were worked out later;

3) it gives an opportunity to reveal the co-operation tools in the research work with the Livish people and his assistants in Latvia.

Evaluating the archive sources as regards the expedition in 1846, it should be stated that: 1) in accordance with its organizer's, the Russian Geography Society, instructions, the importance of objects under research were ranked as follows: first, the Livs, then Krieviņi (Votian people in Bauska area) followed by the Estonian Swedes; 2) the expedition was of a linguistic, ethnographic and anthropological nature; 3) its main goal was to study the Livs; 4) the ethnic origins of the Krieviņi had to be found out; 5) the view, frequently expressed in scientific literature, that Karl Ernst Baer, an academician (1792–1876), drafted detailed instructions on the expedition later followed by Anders Johan Sjögren, should be regarded as co-operation rather than Baer's individual effort; 6) in 17 days that Sjögren spent in Svētciems (*Neu-Salis*) estate, he gathered the largest and the most significant currently known collection of Svētciems Livish language collection: words, expressions and small text samples, known in Latvia also as the Vidzeme Livish language; 7) August Georg Pezold (1794–1859), the artist of the expedition, sketched the Livs at Svētciems estate and its surroundings (altogether seven drawings). However, the task set by the Society to make plaster mould faces and skulls of the Livish people was not accomplished as Pezold did not have the appropriate skills; 8) after the expedition Sjögren reported to have met only 22 people in Svētciems estate who spoke or, at least, understood Livish: 16 men and 6 women from 16 homesteads, however, it has to be stated that his list was incomplete as the people's registers and other documents prove that the number of the Livs with a good command of their language was considerably larger and at that time they lived in at least 25 homesteads in Svētciems estate; 9) the scientist spent about six weeks in north Kurzeme Livish villages and in Ventspils, writing up the Livish language, and his chief assistants were the narrators Nika Polmanis (1823–1903) and Jānis Princis, senior (1796–1868); 10) August Georg Pezold's work in north Kurzeme Livish villages Kolka, Mazirbe and Vaide resulted in 13 drawings.

During the expedition in Riga in 1846 Anders Johan Sjögren met Carl Napiersky, a bibliographer, theologian and historian, a corresponding member of the St. Petersburg Academy of Sciences who later became his partner.

Napiersky's correspondence (1847–1854) shows that he had helped Sjögren to find out the relationship between the non-Latvian inhabitants in Lejasciems and Zeltiņi area and the Vidzeme Livs. Napiersky worked with local narrators to fill in a questionnaire made by Sjögren. It had 44 translations of sentences, translations of several numerals, answers to questions about ethnonyms, places of residence, size of population, surnames and traditions. On the basis of this information Sjögren concluded that the non-Latvian people of this area were Estonians.

The aim of Anders Johan Sjögren's second expedition was to add to the information obtained during the one in 1846. It would have been natural if this expedition had been financed by the Russian Geography Society, thus developing the initiated work. Unfortunately the strategies of the Ethnography Unit of the Society had changed. Since the appointment of Nikolai Nadezhdin as the head of the unit in 1848, it decided to focus on other issues, i.e., a research on Russian people. That is why Sjögren's second expedition was financed by his employer – St. Petersburg Academy of Sciences.

One of Anders Johan Sjögren's methods applied in the research was co-operation between the local informants, i.e. the most intelligent Livish people and pastors. This is reflected in their letters to Sjögren. Letters from Wilhelm Hillner, a pastor of Pope–Rinda parish (1846–1853), reveal new facts about Sjögren's co-operation with Jānis Princis, senior, and Jānis Princis, junior (1821–1904), Pēteris Princis (1831–1889), Klāvs Dambergs and Andrejs Launics as well as previously unknown facts concerning the Livish cultural workers, such as Didriķis Princis (1825–1850), the first teacher in Pize (Miķeļtornis), and also about the economic life of the western or Pope Livs in the 1840s and 50s.

1) Hillner was an intermediary between the Livs and Sjögren, helping him to send the completed manuscripts to St. Petersburg. In fact, Hillner himself helped to prepare the manuscripts;

2) The correspondence produces clear evidence of the fact that at least since the mid-1840s Pope coast Livs had been regularly going to St. Petersburg by large boats and that they had permanent accommodations there. (As to the Dundaga coast Liv sea-faring, there is clear evidence for that matter beginning with the second half of the 19th century.) At least part of the Livish people around mid-19th century had sufficient foreign language skills to work outside the areas where Livish and Latvian were spoken. The living standard and the level of personal freedom of the Livs of the Pope estate had improved since the corvee had been replaced with the homestead rent fee.

The same was true in Dundaga area. These circumstances were favourable for rapid development of maritime activities. Not only the coastal fishing but also sea-faring became a fairly important source of income. People employed by the landlord had a chance to do extra work and, consequently, to have also additional income.

In the mid-19th century the Livs were sufficiently well-educated to ensure that Livish children could be taught by Livish teachers. Apparently, the economic development increased the educational opportunities, including the language learning. German and Russian were taught in addition to Livish and Latvian.

Theodor Kallmeyer, a researcher of Kurzeme churches and parishes, a member of several scientific societies, helped Sjögren to decode the inscriptions on Mazirbe Plague Stone. On 3 December 1846, he sent Sjögren his version about the decoded inscription on the stone, the sources used and his opinion to what extent the inscription could have been in conformity with the real events. Later abridged, edited and supplemented with a few new facts, it was published under Kallmeyer's name in 1847 (*Kallmeyer Th. Die Steininschriften bei dem Pastorate Irben an dondangschen Strande // Mittheilungen aus dem Gebeite der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostsee-Provinzen. – Riga: Nycolai Kymmel's Buchhhandlung, 1847. – Bd. 4. – H. 1. – S. 150–155*). Kallmeyer's letter presents a detailed decoding with comments on the possible original text which, in fact, after some alterations in sentence constructions, minor changes in the form of expression and a few added facts by Sjögren, was fully reprinted in Sjögren's report about the expedition with reference to Kallmeyer as the author only in three places. Besides, the facts not mentioned in Kallmeyer's letter, but found in his publication, were not included in Sjögren's report. It is difficult to answer the question now whether Sjögren's work can be defined as plagiarism or whether both authors have come to the same conclusion simultaneously.

Altogether there are three letters written by three Livs, narrators to the academician in Sjögren's archives in the Library of Helsinki University. Five letters written by Andrejs Launics in 1852–1853 and other sources in Sjögren's archives about their author and his co-operation with the academician provide the following information: 1) at the beginning of the 1850s Andrejs Launics lived in Lekši homestead in Vaide village, he spoke Latvian, Livish and German, he could read and write and had paid to the recruitment bank not to join the army; 2) co-operation between Launics and Sjögren started in

the summer of 1852, during the second Livish expedition of the scientist and continued up to the end of 1853; 3) on two occasions Launics sent Sjögren two skulls, supposedly of ancient Livs, although the true origin of them is still unknown. The first dispatch also contained a brooch (*sakta*) which had been found with one of the skulls; 4) in April–May 1853, Launics sent Sjögren an extensive description about the Livish customs and traditions in Latvian and Livish that might have been written around the autumn of 1852 until spring of 1853. All Launics' manuscripts identified in the archives of the Russian Academy of Sciences in St. Petersburg were sent at the same time; 5) Sjögren sent Launics at least two letters, while Launics sent five letters to Sjögren; 6) Dr. Juris Bārs from Dundaga was a mediator between them at least twice; Wilhelm Hillner, the former pastor at Pope–Rinda congregation, did so once or twice.

Sjögren's archives also contain three letters written by the members of the Princis family: two (1851; 1853) from Jānis Princis, junior, and one (1852) from Jānis Princis, senior. These letters together with the printed sources and the evaluation of the investment of the Princis family in the research help to come to the following conclusions: 1) in the direct communication process with the Princis family he mainly concentrated on the Livish lexics and much less on its grammar. Now we can be certain that other evidence left by the Princis family as to the Livonian language and culture – traditions, beliefs, fairy tales, riddles, translated sacred texts, reached Anders Johan Sjögren largely with the help of pastor Hillner and were prepared at the time when the scientist himself was not there; 2) although the Princis family were busy with earning a living, they found time to write down evidence of the Livish language and culture; as a result we have access to unique information that characterizes the stage of development of the Livish language in the mid-19th century and to what extent the Livish traditions and folklore were alive; 3) all currently known letters the Princis family sent to Sjögren, except the one of 14 September 1852 (old style) from Jānis Princis, senior, have been written as covering letters to the Livish language materials sent to St. Petersburg; 4) the sources currently available prove that Sjögren received at least six letters from the Princis family – one from Pēteris Princis, two – from Jānis Princis, senior, three – from Jānis Princis, junior; 5) these sources also throw a different light on how the Gospel of Matthew was translated into Livish. In terms of time this is the first currently known printed text in the Livish language (both in eastern and western Livish language dialects) published in London in 1863. The title-pages say that the first version was translated

by Nika Polmanis, but the second – by Jānis Princis, senior, together with his sons Pēteris and Jānis. An analysis of relevant sources shows that it was generally believed by the scientists that the translation was commissioned exclusively by Ferdinand Johan Wiedemann, although some sources also credit Sjögren. This view was not true, at least as far as the Princis family was concerned. The idea of translating the Holy Gospels into Livish occurred to Sjögren back in his 1846 expedition. The greater part of the translation of the Gospel of Matthew had been completed by the time Sjögren died. In fact, Sjögren himself largely encouraged Jānis Princis, senior, to do the translation, while his son, Jānis Princis, junior, who translated 17 of the 28 Gospel's chapters was encouraged by Wilhelm Hillner.

Chapter II of the book is dedicated to Eemil Nestor Setälä's expeditions to the Livs. In 1888 he organized his first expedition from Finland to collect materials about the Livish language and traditional culture. It was followed by two subsequent expeditions: in 1905 in order to find probably the last Vidzeme Livish language speakers and in 1912 – another visit to Kurzeme Livs.

The 1888 expedition and its results. Väinö Voionmaa, a history student, also participated in the expedition helping to write down the Livish language samples and register features of ethnographic value. The following conclusions can be drawn as regards his contribution to the Livish research: 1) it was episodic and confined only to the afore mentioned expedition, its summary and publication of its results; 2) during the expedition he wrote down information about the Livish buildings and household items documenting them in drawings. There is no evidence where the material is today, consequently, only the published documents are currently available for the researchers; 3) there is evidence about the fact that 16 items of the Livish material culture, such as a brooch, a ring, a pair of mittens, a piece of woven belt, a three-parted bonnet and 11 ornamental garters, were collected by him during the expedition and delivered to the National Museum of Finland. The items are few in number, but extremely significant, and according to the currently available sources, they are one of the first Livish items to have been handed over to any museum. There might have been a greater number of items had the expedition not been aimed mostly at linguistic concerns. Consequently, it turned out that the expedition's budget was not large enough to purchase the ethnographic items; 4) Eemil Nestor Setälä spoke highly of his expedition partner's contribution to the expedition in two aspects – personal and professional. Setälä was convinced that if Voionmaa had not been his expedition partner, the gains from it would have been a

lot less, firstly, because of Voionmaa's traits which had allowed to establish friendly contacts with the Livs, and, secondly, he himself did most of the writing during the expedition.

In general, concerning the preparation, the run and the results of the 1888 expedition under Eemil Nestor Setälä, the following can be concluded: 1) Before Setälä set off for the expedition he had no idea about the area he was going to and what to expect there. He had not contacted any of the possible sources of information in Latvia and he did not have the expedition route. The only information source known to Setälä before setting off was the Dobele pastor August Bielenstein, who thanks to Setälä's efforts had received a letter of recommendation from August Leskien, a professor in Leipzig. On behalf of Setälä Bielenstein, in his turn, wrote the necessary references to different people who might have had an impact on the success of the expedition process, e.g. to the landlords of Pope and Dundaga estates, Friedrich Berndt, a pastor from Ventspils, Wilhelm Hugenberger, a pastor of Pope-Rinda parish and Paul Treu, a pastor of Irbe-Çipka parish. Quite by chance Setälä came across two Livs residing in Riga – Didriķis Didrihsons, a merchant, and Princis, a boat pilot, who like Bielenstein gave him some practical advice for the expedition to be successful. Similar information was provided also by Ferdinand Waldhauer, a doctor and researcher on Livish anthropology and the brother of Jānis Princis, junior, from Ventspils; 2) Setälä's materials provide information concerning the issues of Livish ethnic history. No later than in the 1840s–50s (i.e. already before the reforms in the 60s) the Livs started to settle not only in the nearby Latvian rural areas and towns but also in the multinational Riga. Besides, part of them preserved their native language and ethnic identity, while another part did not; 3) both Setälä in his letters to the Danish linguist Vilhelm Thomsen, and Lauri Kettunen, his student and successor in the field of Baltic Sea Finnish linguistics, in his letters to Heikki Ojansuu, have left evaluation concerning the collected linguistic information during the expedition; 4) a significant result of the expedition was the precise number of Livs who lived in the territory of Pope-Rinda parish in the autumn of 1888: 489 Livish men and 467 women in Pope-Rinda parish in September and 973 Livish men and 1000 women in Irbe-Çipka parish in October. Unfortunately Setälä did not indicate the age groups of the Livs; 5) the materials collected during the expedition are currently mainly available as publications because, as mentioned before, Väinö Voionmaa's originals have not yet been found, while the materials left by Setälä mostly contain evidence of Livish folklore.

The 1905 expedition and its results. As regards Eemil Nestor Setälä's Vidzeme Livish expedition in 1905 and its results the following can be concluded: 1) Setälä spent only two days trying to find speakers of Vidzeme Livish language, which means that he could not possibly have visited all homesteads populated by the Livs or their descendants. He spent one day to find out that the language spoken by Brencis Miklāvs, a farmer from Limbaži area, was just a slang. On the second day Setälä received from pastor Carl Schlau a list of homesteads where the Livs and their descendants could have lived, but he probably visited only a few mentioned in the list and did not find any people who spoke Livish. As the last person supposed to have spoken Livish, Gusts Bisnieks, according to pastor Schlau, had died in 1868, Setälä concluded that the last people who spoke the language had died 40 years ago, i.e. around 1865. It should be noted that this was the only acquisition from the expedition later published by Setälä, presented just in one sentence. So the assimilation process of the Vidzeme Livish language might have ended in the 1860s; 2) Setälä's notes show that the people mentioned in the report on Sjögren's 1846 expedition as Livish language speakers (according to ethnographer Saulvedis Cimermanis' research they were middle-aged and senior people of Svētciems parish, most of whom died in the second half of the 1840s and in the 1850s, leaving behind adult children and other relatives), did not teach their children the Livish language. At the beginning of the 20th century, the older generation among the Livs still had memories about the Livish language speakers but they themselves did not know the language; 3) as Setälä was interested only in the Livish language speakers, he did not write down any information that would enable to judge about the level of ethnic self-esteem of the descendants of the Vidzeme Livs.

The 1912 expedition and its results. Its main task was to continue the processes began during the 1888 expedition, i.e. to check the collected material during the previous expedition and write down new language samples as well as collect ethnographic data about the Livs. Two assistants participated in the expedition – Eemil Arvi Saarimaa, MA, PhD, whose task was to collect ethnographic data and folklore and Setälä's son Vilho Setälä, a student, who had to take photos and look after the equipment. Compared to both previous Setälä's expeditions this has the least evidence. Its participants collected ethnographic and linguistic samples about the Livs. Part of them has been published, however, many of them are forgotten on the highest shelves of the archives and museums. The most complete collection of materials available today is a set of Livish folklore notes collected by Eemil Nestor Setälä, published in 1953 in the "Samples of the Livish Language" compiled by Väinö Kyrölä.

Currently, the ethnographic items that were collected during the expedition are in the depository of the National Museum of Finland and have almost never been described or used in research. Altogether the museum has 65 Livish items from Lūžņa, Lielirbe, Sīkrags, Mazirbe, Vaide and Kolka. Unfortunately only part of the items reflect their origins, and none of them represent when and by whom they were made. Setälä who, according to the catalogue, is the collector of the items, has mainly gathered clothes – ten bonnets, a scarf, two shawls, a woman's and a man's shirt, a woman's skirt and a cardigan, an apron, a mouth cover, two pairs of men's socks, two pairs of gloves, a few mittens, 23 garters and some bast footwear. Thanks to this expedition the museum received the largest part of Livish household items and tools – 16 in total.

The Finno-Ugrian Society handed over the photos taken by Vilho Setälä during the expedition to the Finnish National Board of Antiquities, which, in its turn, placed them in its Archives for Prints and Photographs. Eemil Nestor Setälä stated that in total there had been 180 photos, however, only 162 can be found in the archives today. Part of Vilho Setälä's photos have been used in the publications about Livs in Finland as a supplementary material. In general, regarding Setälä's photographs, it should be mentioned that in terms of time they are the earliest and the largest evidence representing a documented Livish culture both geographically and thematically. The photos can be used by researchers of the most diverse ethnographic fields, as they document fishing, building, bee-keeping, clothing and the way it was made, livestock breeding and farming. It has to be added that the numerous pictures of people have been taken so that it is possible not only to see the details of their clothes and tools (if used in a process of work) but also the background details (mostly buildings). The photos can be used also to study the ethnic processes and Livish families – Vilho Setälä portrayed only the Livs whose name, surname, age and the village of their residence were in most cases indicated.

Eemil Arvi Saarimaa mostly collected folklore materials – beliefs, incantations, mythology, children's songs, etc. According to him, the collection altogether was not rich and he published only a small part of it. In fact, it was a short excerpt from Saarimaa's manuscript "Livish Folklore", currently found in the Folklore Archives of the Finnish Literature Society, a summary on 67 pages in Finnish without any author's comments. There are only a few folklore units in the Livish language, e.g. children's songs, sayings and riddles (the originals are kept in the Research Archives of the Finno-Ugrian Society). Saarimaa considered that the Livs had poorly preserved their ancient traditions and beliefs as "these sea-faring people never lived an isolated

life that would be necessary to preserve the ancestral customs and beliefs." He had been particularly surprised about the fact that there were hardly any Livish beliefs related to fishing and the sea – only four of the kind can be found in the manuscript.

In general, the following can be concluded regarding Eemil Nestor Setälä's expedition in 1912: 1) in the annual report the organizers of the expedition, i.e. Finno-Ugrian Society, qualified its gains as rich and of great variety; 2) from the modern point of view the contemporary evaluation has withstood the test of time. Today Setälä's photo collection can be estimated as a unique testimony of the Livish culture in the early 20th century. There are very few Livish ethnographic items registered in the museum depositories in the above period, consequently, the 65 items collected during the expedition are an essential addition; 3) the items collected during the expedition and publications after it provide rich information regarding the Livish language and the ethnic self-esteem of the Livish people shortly before World War I; 4) according to members of the expedition it had favoured and awakened ethnic self-esteem of the Livs – they were surprised and filled with distrust by the fact that scientists had come from the distant Finland because of them and their language.

Chapter III deals with Axel Olai Heikel's, an ethnographer, expedition. He was one of the pioneers of the Finnish ethnography and archaeology. In 1901 and in 1902 he made three trips to the Baltic provinces to update the materials about clothing in this area collected by him before during his short trip to Estonia in 1885. In 1909 a summarized research under the title "Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien" was published to describe the expedition results with one chapter about the Livish folk costumes. Heikel visited the Livs during his third visit to the Baltic provinces in the spring of 1902. In Latvia he started his trip in Riga, later visiting Liepāja and the west coast of Kurzeme – Bārta, Rucava and Alsunga, followed by Livish villages, finally leaving Kolka for Ruhnu Island. Currently Heikel's archives are kept in the Archives of Ethnological Manuscripts of the Finnish National Board of Antiquities, while the Livish items collected during the expedition can be found in the Finno-Ugrian collection of the National Museum of Finland, but the expedition photos are kept in the Archives for Prints and Photographs of the Finnish National Board of Antiquities.

Heikel's collection in the Archives of the Ethnological Manuscripts contains letters sent to him and copies of some replies to them, as well as manuscripts of articles and reports, travel notes, newspaper clippings, etc. These are notes about the purchased items and travel expenses. The list of purchased items

gives the farmstead names and people's names who might have been recommended to him as the ones possessing some ancient clothing. However, there is no evidence whether anything was really bought from the people or in the farmsteads mentioned in the list, as the only indication referring to the items as their place of acquisition is just the village (there is no information concerning the place of acquisition of items in the catalogue of the National Museum of Finland either). From the perspective of the research on Livs the most significant benefit from Heikel's 1902 expedition was a collection of Livish costumes and photographs. In the 15 photos taken in the Livish villages there are versions of only five basic objects and four out of them have been published. After the expedition Heikel handed over 56 Livish ethnographic items to the museum, acquired in Pize (Miķe|tornis), Lielirbe, Sīkrags, Mazirbe and Kolka. Only a third of them were described in his monograph.

Chapter IV gives an insight into the work of Lauri Kettunen, a philologist. He was the only Finnish linguist for whom the research into the Livish language was a major area of his scientific work. To prepare his studies of the Livish language and a Livish dictionary he visited Livs eleven times (1920–1937). Although Kettunen was not very keen on ethnography, his collection bears testimony of ethnographic nature: 1) a Livish-German dictionary with a fairly wide collection of ethnographic terminology, albeit not always with precise translations into German; 2) many photographs showing a rich diversity of everyday and festive events in the Livish villages visited by Kettunen in the 1920s and 30s. Currently the negatives are stored in the Archives for Prints and Photographs of the Finnish National Board of Antiquities. Unfortunately only photos taken during the 1920 expedition have been labelled with the date, village, sometimes the name of the farmstead and people's names, as well as the description of the scene in the picture. Part of the photographs of different years Kettunen placed in educational publications about the Livs and in two books of travel memoirs (1948, 1960). The Finno-Ugric collection in the National Museum of Finland contains four exhibits that have been attributed to the Livs and were given to the museum by Kettunen and his wife – a bronze brooch, a tip of a harpoon that was used to catch seals, a pointer and a piece of cloth from a woman's skirt.

Kettunen published three books of memoirs – in 1945, 1948 and 1960. The chapters on the Livish expeditions describe their progress, the Livish narrators, cultural and social events, everyday life and the relationships among the Livish public figures. In general Kettunen's memoirs should be qualified as a significant source written by a contemporary providing information about

the Livish cultural and social life. However, the source has to be used with caution as it appeared many years after the real event and at times Kettunen writes about events he never attended. The memoirs that describe the scientist's expeditions to the Livs translated by the authoress are included in Chapter IV.

The appendix contains the list of Livs made by Edgar Vaalgamaa, a Finnish pastor of Livish origin. In the summer of 1935, during his summer holidays, he stayed with his parents in Košrags and made a walking tour to all north Kurzeme Livish villages to record their number and the number of the Livish language speakers. Although Edgar Vaalgamaa cannot be considered a Finnish scientist and thus he cannot be included in the topic of this research, he was already a student in Finland when the document was made and he kept the original of the document until the spring of 1998 and, as such, it has never been published before. During the data processing it was uncertain whether the poll in reality took place only in the summer of 1935 (e.g. at times there was a discord between the indicated age of the person and the one it should have been according to the year of birth in other sources). In his regular applications for a scholarship to the Finnish Alliance (*Suomalaisuuden Liitto*) Edgar Vaalgamaa described in detail his academic success and efforts for the benefit of the Livs. Examining these applications it was not possible to find a single indication as to the poll in the summer of 1935, whereas in the application of 19 October 1937, he mentioned that in summer, being an assistant to the Finish scientists (the expedition under Niilo Pesonen) he toured all Livish villages and learned about their conditions. Probably the poll took place at the time indicated by Vaalgamaa and after two years, as seen from the poll sheets, notes were made about the people who had died. The poll also might have been done during several summers. As there is certain evidence concerning two dates of Vaalgamaa's work on the poll, it seems reasonable to believe that it was carried out from the summer of 1935 to the summer of 1937.

Unfortunately the notes of the poll in all villages do not have the same quality, some of them lack the name of the farmstead and religious belief, as well as personal data. The spelling of names and surnames represents Edgar Vaalgamaa's style and as such (and, moreover, with errors) does not correspond to the currently accepted spelling of people's names. The poll data that do not refer to a name or surname, have been translated from the Livish and Finnish language. Provided the data have been carefully checked and compared with other relevant sources, they could be used in scientific research work.

Translated by Ieva Ernštreite

List of Illustrations

- Fig. I.* An old Livish woman in Svētciems. 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 23)
- Fig. II.* Livs in a pub. Svētciems, 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 16)
- Fig. III.* Dundaga Castle. 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 10)
- Fig. IV.* A Livish man from Kolka village (Nika Polmanis?). 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 16)
- Fig. V.* A Livish man from Kolka village (Nika Polmanis?). 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 20)
- Fig. VI.* A Livish family in Ķeguļi farmstead. Svētciems. 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 15)
- Fig. VII.* A Livish family in Kurzeme. Mazirbe, 1846. Drawing by August Georg Pezold (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 27)
- Fig. VIII.* Jānis Princis, senior. Ventspils, 1846. Drawing by Kelterborn (KĢB, 116. f., 1. apr., 61. l., Fig. 33)

- Fig. 1.* Anders Johan Sjögren (1794–1855)
- Fig. 2.* Inscription on Mazirbe Plague Stone. Written down by Theodor Kallmeyer in September 1846 (HYK, Coll. 209. 9)
- Fig. 3.* Eemil Nestor Setälä with the narrator Indriķis Kandiss (80). Jaunciems, 1912 (MV KA, SUK 126:79, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 4.* Eemil Nestor Setälä's narrator in the 1888 and 1912 expeditions Jānis Belte (47). Miķeļtornis, 1912 (MV KA, SUK 126:6, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 5.* Eemil Nestor Setälä's narrator in the 1888 and 1912 expeditions Didriķis Belte with a forked plough. Miķeļtornis, 1912 (MV KA, SUK 126:43, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 6.* Eemil Nestor Setälä's companion in the 1888 expedition Väinö Voionmaa (sitting in the centre on the steps), visiting his relative pastor Törnqvist in the late 1890s (MV KA, 94 534)
- Fig. 7.* An apiary. Vertical beehives with a logfence in the foreground and a picket fence in the background. Sikrags, 1912 (MV KA, SUK 126:76, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 8.* Vigas farmstead. A two-room dwelling house with a shingle roof. Miķeļtornis, 1912 (MV KA, SUK 126:20, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 9.* Boat construction. Kolka, 1912 (MV KA, SUK 126:136, photo by Vilho Setälä)

- Fig. 10. Fricis Kleiberis (78) in fisherman's clothes with a fish carrier basket. Mazirbe, 1912 (MV KA, SUK 126:96, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 11. A Livish farmstead. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 12. A dwelling house. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 13. A stove from the kitchen side. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 14. A stove with hollowed tiles from the side of the living room. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 15. A large Livish house (picture N 12), a layout: *a*) kitchen of the new part; *b*) a larder; *c*) the new living-room; *d*) the old living-room; *e*) a hallway with a board partition wall; *f*) the kitchen; *g*) the door to the old living-room; *h*) the front door of the building; *i*) the stove. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 16. A bath-house. On the right – an earth-deepened cellar. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 17. A barn. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 18. A net shed. 1888. Drawing by Väinö Voionmaa
- Fig. 19. Ede Rozenfelde telling sorcery words to Eemil Arvi Saarimaa. Pitrags, 1912 (MV KA, SUK 126:111, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 20. A pole-type windmill on a high stone base. Pitrags, 1912 (MV KA, SUK 126:112, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 21. Children with toys. Vaide, 1912 (MV KA, SUK 126:130, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 22. Spoon holder on the outside wall of the living-room. Pitrags, 1912 (MV KA, SUK 126:116, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 23. Ornamented socks. Delivered to the National Museum of Finland. Lielirbe, 1912 (MV KA, SUK 126:54, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 24. Marija Anbanka in Anbanki farmstead. Sīkrags, 1912 (MV KA, SUK 126:95, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 25. Clothing of old women and a child. Kērste Anzenava (90–100) and Trīne Rumpenberga (72). Sīkrags, 1912 (MV KA, SUK 126:91, photo by Vilho Setälä)
- Fig. 26. Axel Olai Heikel, a culture researcher of the Baltic Finnish peoples (MV KA, 3713:1)
- Fig. 27. A middle-aged woman in the costume of a bride at the dwelling house. After the wedding ceremony the bride's crown is taken off and a headgear is put on that consists of three parts – a three-parted bonnet, the so-called mouth cover (*mundaks*) and the forehead shawl. The costume also includes a short jacket, a white woolen shawl, a skirt, a white pinafore, white stockings and light shoes or *pastalas* (footwear made of one piece of leather). Lielirbe, 1902 (MV KA, SUK 15:82, photo by Axel Olai Heikel)
- Fig. 28. Costume of the bride, a sideview. Lielirbe, 1902 (MV KA, SUK 15:83, photo by Axel Olai Heikel)
- Fig. 29. Here the bride's mouth cover (*mundaks*) is fastened on the nape. Lielirbe, 1902 (MV KA, SUK 15:85, photo by Axel Olai Heikel)

- Fig. 30. A Livish bride in her wedding clothes. The garment consists of a bride's crown, a white woolen shawl, a skirt with its bottom line in yellow, blue and red, white gloves and stockings and low-heeled shoes. Kolka, 1902 (MV KA, SUK 15:86, photo by Axel Olai Heikel)
- Fig. 31. The bride from the back. Kolka, 1902 (MV KA, SUK 15:88, photo by Axel Olai Heikel)
- Fig. 32. A Livish two-room building with a shingle roof. Jaunciems, 1902 (MV KA, SUK 15:91, photo by Axel Olai Heikel)
- Fig. 33. Lauri Kettunen with his narrator (MV KA, SUK *L. Kettunen*)
- Fig. 34. Landlady of the Piški-Bēlta farmstead Marija Leite telling a tale to the Estonian folklorist Oskar Loorits. Lūžņa, 1920 (MV KA, SUK 139:9, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 35. Landlady of the Lagdōd farmstead at the parlograph. Lūžņa, 1920 (MV KA, SUK 139:7, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 36. Lauri Kettunen's narrator, Livish poet Kārlis Stalte (in the foreground) together with Livish singers. In the background, the fourth from the left – his daughter Margarete Stalte, the organizer of the Livish musical life. Mazirbe (MV KA, SUK *L. Kettunen*)
- Fig. 37. A Jewish pedlar with his bundles in front of Tilmači dwelling house at the tenant farmers' entrance. Košrags, 1920 (MV KA, SUK 139:33, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 38. Launderers. Košrags, 1920 (MV KA, SUK 139:22, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 39. Lauri Kettunen's narrator Katrīne Zēberga with her children Jānis, Andrejs and Paulīne (later Kļaviņa). Vaide, 1920 (MV KA, SUK 139:37, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 40. A man from Kolka winding tarred ropes in a tow. Kolka, 1920 (MV KA, SUK 139:43, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 41. "Livish Institute" – Väinö Kyrölä, Kārlis Stalte, Andrejs Štālens and Urho Tuomola or Aulis Rissanen. Mazirbe, 1931 (MV KA, SUK *L. Kettunen*, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 42. Väinö Kyrölä with the Cerbahs' sisters Hilda and Elfrīda (from the left) and a relative Lauri on the porch of the newly built house. Sikrags, 1933 (MV KA, SUK *L. Kettunen*, photo by Lauri Kettunen)
- Fig. 43. Ceremony of placing the foundation stone for the Livish Community House on 3 October 1938. Mazirbe (MV KA, SUK *L. Kettunen*, photo by Lauri Kettunen)

Abbreviations

- KGB Archives of Russian Geography Society in St. Petersburg
 HYK Library of Helsinki University
 MV KA Finnish National Board of Antiquities, Archives for Prints and Photographs

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

10-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306028195

2006-5
L 75

Dr. hist. Renāte Blumberga (dz. 1971. g.) ir beigusi Latvijas Universitātes (LU) Vēstures un filozofijas fakultātes Filozofijas nodaļu (1997. g.). LU Moderno valodu fakultātē un Helsinku universitātē studējusi Baltijas jūras somu valodas. Kopš 1997. gada strādā LU Latvijas vēstures institūta Etnoloģijas nodaļā. Vairākus gadus darbojusies arī Valsts īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas "Lībiešu krasts" izdotajā mēnešrakstā "Līvli". Renātes Blumbergas pētnieciskās intereses saistītas ar lībiešu un Latvijas igauņu etnisko un kultūras vēsturi. Zinātniskie raksti publicēti Igaunijas, Latvijas un Somijas izdevumos.

Monogrāfijā aprakstītas un analizētas somu zinātnieku A. J. Šēgrēna (1846. un 1852. g.), Ē. N. Seteles (1888., 1905. un 1912. g.), V. Voionmā (1888. g.), A. O. Heikela (1902. g.), Ē. A. Sārimā (1912. g.) un L. Ketunena (1920.–1937. g.) ekspedīcijas pie Kurzemes un Vidzemes lībiešiem no 19. gs. otrās puses līdz 20. gs. 30. gadiem. Pētījumā izmantoti dokumenti, kas glabājas Somijas avotu krātuvēs. Ekspedīciju izklāstu bāgātīgi papildina avotu tulkojumi no lībiešu, somu, vācu un zviedru valodas. Monogrāfijā ir aprakstītas arī lībiešu etnogrāfisko priekšmetu kolekcijas, kas glabājas Somijas Nacionālajā muzejā, un dotas lībiešu tradicionālo kultūru atainojošas fotogrāfijas, kas glabājas Somijas Muzeju apvienības Fotoarhīvā (autori A. O. Heikels, V. Setele un L. Ketunens). Tā kā šāds pētījums ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās ir pirmreizīgs, tas apritē ienes jaunu avotu bāzi, papildina un precizē līdzšinējo veikumu kā lībiešu etniskajā un kultūras vēsturē, tā arī Latvijas zinātnes vēsturē.

ISBN 9984-601-81-1

9 789984 601816